ROBERT
GRAVES

Claudius Zeul

„Graves a reușit să transforme istoria Romei într-o poveste amuzantă și familiară."

The Guardian

Anansi
CLASIC

ROBERT
GRAVES

Claudius
Zeul

„Graves a reușit să transforme istoria Romei într-o poveste amuzantă și familiară."

The Guardian

Anansi
CLASIC

COLECȚIE COORDONATĂ DE **BOGDAN-ALEXANDRU STĂNESCU**

Anansi
CLASIC

ROBERT
GRAVES

CLAUDIUS ZEUL
și soția sa, Messalina

Domnia zbuciumată a lui Tiberius Claudius Cezar, Împăratul Romanilor (născut în anul 10 î.H., mort în anul 54 d.H.), spusă de el însuși; încă și uciderea sa de mâinile cunoscutei Agrippina (mama Împăratului Nero) și zeificarea ce a urmat, spuse de alții.

Traducere din limba engleză și note de
N. Steinhardt

EDITORI:
Magdalena Mărculescu
Silviu Dragomir

FONDATOR:
Ion Mărculescu, 1994

DIRECTOR EDITORIAL:
Bogdan-Alexandru Stănescu

REDACTARE:
Genoveva Cerchez

DESIGN:
Andrei Gamarț

DIRECTOR PRODUCȚIE:
Cristian Claudiu Coban

DTP:
Mirela Voicu

Titlul original: *Claudius the God*
Autor: Robert Graves

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București
Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20
e-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

ISBN (print): 978-606-978-541-6
ISBN (epub): 9786069786260

Capitolul I

A.D. 41

Au trecut doi ani de când am sfârșit de scris pe-ndelete cum de s-a făcut că eu, Tiberius Claudius Drusus Nero Germanicus, schilodul, bâlbâitul, nerodul familiei, pe care niciuna dintre ambițioasele sale rude însetate de sânge nu a socotit că merită a-și da osteneala de a-l executa, de a-l otrăvi, de a-l împinge la sinucidere, de a-l trimite în surghiun pe o insulă pustie ori de a-l lăsa să piară de foame — după deprinderea cu care toți se descotoroseau unii de alții — cum de s-a făcut, spuneam, că eu le-am supraviețuit tuturor, până și smintitului meu nepot Gaius Caligula, pomenindu-mă într-o bună zi proclamat pe nepusă masă Împărat de către caporalii și sutașii din garda palatului. Am încheiat povestirea în acest punct dramatic; lucru cu totul nechibzuit pentru un istoric de profesie ca mine, și pe care n-ar fi trebuit să-l fac. Nu șade frumos ca un istoric să-și întrerupă narațiunea într-un punct culminant. S-ar fi cuvenit s-o duc mai departe cel puțin încă o etapă. Trebuia să relatez ce a gândit restul armatei despre actul cu totul neconstituțional al gărzii palatului și cum a privit lucrurile Senatul, și cum le-a venit să se plece unui suveran atât de puțin promițător ca mine și dacă au urmat ori nu vărsări de sânge, și care a fost soarta lui Cassius Chaerea, a lui Aquila, a Tigrului — toți ofițeri din gardă — și a lui Vinicius, care era soțul nepoatei mele, precum și a celorlalți ucigași ai lui Caligula. Ți-ai găsit, ultimul lucru despre care am scris a fost șirul de gânduri — absolut fără vreo legătură cu evenimentele — ce-mi trecea prin minte în vreme ce eram aclamat și purtat de jur împrejurul curții palatului pe umerii a doi caporali din gardă, iar coroana din foi de stejar aurit a lui Caligula îmi ședea strâmb pe cap.

Pricina pentru care nu am mers mai departe cu povestirea este că am scris-o nu atât ca pe o oarecare istorie, cât mai ales ca pe-o anume pledoarie — o motivare a faptului că mi-am îngăduit să devin monarhul lumii romane. Vă reamintiți poate, dacă ați citit povestirea, că atât bunicu-meu, cât și taică-meu au fost republicani de nădejde și că eu am călcat pe urmele lor; domniile unchiului meu Tiberiu și nepotului meu Caligula n-au făcut decât să-mi

întărească prejudecățile antimonarhice. Aveam cincizeci de ani când am fost proclamat Împărat și la vârsta aceea nimeni nu-și schimbă cu una, cu două apartenența politică. Așa că, în realitate, am scris pentru ca să arăt cât de nevinovat eram de orice poftă de a domni și cât de imperioasă a fost stringenta necesitate de a ceda toanei soldaților: a refuza ar fi însemnat nu numai propria-mi moarte, ci și pieirea soției mele, Messalina, de care eram îndrăgostit, și a copilului nostru încă nenăscut. (Mă întreb de ce oamenii au simțăminte atât de puternice față de un copil încă nenăscut.) Doream mai presus de orice să nu fiu stigmatizat de posteritate drept un oportunist iscusit care a făcut-o pe nătângul, ținându-se deoparte și așteptând momentul potrivit până ce a aflat de firele unei uneltiri urzite chiar înlăuntrul palatului împotriva Împăratului său și atunci a ieșit fără a se rușina la lumină spre a se vădi candidat la succesiune. Această urmare a povestirii mele este menită a veni în apărarea drumului greșit pe care am mers în cei treisprezece ani de când împărățesc. Trag, adică, nădejde să-mi justific faptele, în aparență neconsecvente, din diferitele faze ale domniei mele, arătând cum se leagă ele de principiile pe care totdeauna le-am mărturisit și de care, o jur, nu m-am îndepărtat nicicând în chip voit. Dacă nu le voi putea justifica, sper cel puțin să arăt situația nespus de grea în care mă aflam și să-i las pe cititorii mei să hotărască ei ce altă cale sau ce alte soluții mi-ar fi putut sta la îndemână.

Și-așa, să reiau firul povestirii de unde îl lăsasem. Dar mai întâi să repet că lucrurile acestea ar fi putut ieși mult mai rău pentru Roma dacă Irod Agrippa, regele iudeu, nu se nimerea să fie în vizită aici. A fost singurul om care, la drept vorbind, nu și-a pierdut capul în timpul crizei iscate de uciderea lui Caligula și care a salvat de la căsăpire de către oștenii batalionului de gardă german tot publicul ce se afla în teatrul de pe Colina Palatină. Ciudat însă că, până la aproape ultima filă a povestirii mele, cititorii nu vor fi dat de nicio referire directă la surprinzătoarea istorie a lui Irod Agrippa, deși în mai multe locuri ea s-a împletit îndeaproape cu a mea. Adevărul era că, dacă aș fi acordat cuvenita importanță pățaniilor sale — vrednice de a fi citite pentru valoarea lor — însemna să fac dintr-însul un personaj prea însemnat în cursul celor ce aveam de spus: punctul central al narațiunii se afla altundeva. Povestirea mea, de altfel, se găsea neîncetat în primejdie de a fi covârșită de chestiuni cam prea fără rost. Bine am făcut că am luat această hotărâre, deoarece Irod ocupă un loc de seamă în ceea ce urmează și pot acum, fără a mă teme de vreo digresiune lipsită de sens, să înșir povestea vieții lui până la data uciderii lui Caligula și apoi s-o

continui paralel cu a mea până ce voi ajunge la moartea sa. În felul acesta nu se va produce deloc acea slăbire a unității dramatice pe care ar fi iscat-o extinderea povestirii de-a lungul a două cărți. Nu vreau să spun că sunt un istoric iubitor de efecte dramatice; după cum ați văzut, sunt mai degrabă rezervat față de rigorile literare. Dar fapt e că nimeni nu ar putea scrie despre Irod fără a înfățișa povestirea într-un stil măcar în parte teatral. Căci așa a și trăit Irod însuși — aidoma principalului actor dintr-o dramă —, iar partenerii lui s-au priceput să-i dea și ei, tot timpul, replica. Drama lui n-a fost o dramă în înțelesul celei mai curate tradiții clasice, cu toate că până la urmă viața i-a fost curmată în stilul tragic al clasicismului printr-o convențională răzbunare divină pentru convenționalul păcat grecesc al semeției — nu, prea s-au vădit numeroase elementele negrecești dintr-însa. Așa bunăoară, zeul care i-a aplicat pedeapsa răzbunării nu era dintre zeii civilizatei comunități olimpice; el a fost poate cea mai ciudată zeitate pe care ați putea-o găsi undeva în tot cuprinsul întinsei mele împărății, chiar și dincolo de cuprinsul ei, dacă-i vorba pe-așa, un zeu al cărui chip nu este redat nicăieri, al cărui nume credincioșii lui închinători nu au dreptul să-l rostească (deși în cinstea lui se dedau la multe curioase și barbare rituri) și despre care se zice că a trăit singur, la Ierusalim, într-un vechi scrin de lemn de cedru căptușit cu piei de viezure vopsite în albastru, refuzând să aibă de-a face în vreun fel oarecare cu toate celelalte zeități de pe lume ori măcar de a le recunoaște existența. Și-apoi era atâta farsă amestecată cu tragedia încât cu greu fi putut vreun dramaturg din Epoca de Aur să scoată din asta un subiect potrivit.. Închipuiți-vi-l pe impecabilul Sofocle în situația de a trata cu seriozitate și în stil poetic chestiunea datoriilor lui Irod!!! Dar, precum spuneam, trebuie să vă relatez acum mai pe larg ceea ce nu v-am pomenit mai înainte; iar cel mai bun plan ar fi să închei vechea povestire fără nicio altă amânare înainte de a porni la drum cu noua povestire.

Așadar, iată că în cele din urmă o pornesc:

Povestea lui Irod Agrippa

Trebuie să știți că Irod Agrippa nu era câtuși de puțin rudă de sânge ori prin alianță cu marele Marcus Vipsanius Agrippa, generalul lui August, care s-a căsătorit cu Iulia, singura fiică a Împăratului, și care a devenit prin ea bunicul nepotului meu Gaius Caligula și al nepoatei mele Agrippinilla. Și nici nu era libertul lui Agrippa; deși v-ați fi putut gândi și la una ca asta, fiindcă la Roma sclavii au, când sunt manumiși[1], obiceiul de a-și lua, în semn de respect,

cognomenul fostului lor stăpân. Nu, lucrurile stau după cum urmează: el și-a primit numele pe care l-a purtat, în memoria marelui Agrippa, pe atunci de curând răposat, și a primit acel nume de la moșul său, Irod cel Mare, regele iudeilor. Căci bătrânul acesta excepțional și îngrozitor totodată își datora tronul atât legăturii sale cu Agrippa, cât și protecției lui August, care găsise într-însul un aliat folositor pentru apropiatul orient.

Neamul Irozilor își avea obârșia în Edom, țara deluroasă ce se întinde între Arabia și Iudea de miazăzi; nu era o stirpe evreiască. Irod cel Mare, a cărui mamă era arabă, a primit ocârmuirea Galileii de la Iuliu Cezar în același timp în care taică-su o primea pe cea a Iudeii. Era pe atunci în vârstă doar de cincisprezece ani. A dat de belea încă de la început pentru a fi omorât fără judecată cetățeni iudei, în vreme ce reprima banditismul la el în provincie, și a fost adus înaintea Sinedriului, tribunalul suprem al evreilor. A dovedit multă semeție cu acel prilej, apărând în fața judecătorilor înveșmântat în mantie de purpură și înconjurat de soldați înarmați, dar n-a așteptat pronunțarea sentinței și a părăsit Ierusalimul în taină. Guvernatorul roman al Siriei, la care s-a dus să caute ocrotire, i-a dat o nouă slujbă în acea provincie, ocârmuitor peste un ținut din apropierea Libanului.

În sfârșit, spre a o scurta, acest Irod cel Mare, al cărui tată murise otrăvit în răstimp, a fost făcut rege al iudeilor din ordinul comun al bunicului meu Antoniu și al unchiului mamei mele August (ori Octavian, cum i se spunea atunci) și a domnit vreme de treizeci de ani, cu strășnicie și mărire, asupra unor teritorii mereu extinse, grație generozității lui August. S-a însurat pe rând cu nu mai puțin de zece neveste, dintre care două erau propriile-i nepoate, și în cele din urmă a murit — după câteva neizbutite încercări de sinucidere — de boala poate cea mai dureroasă și mai dezgustătoare din câte sunt cunoscute de știința medicală. N-am auzit să fi avut alt nume decât pe acela de *boala lui Irod*, ori ca, până atunci, să mai fi suferit altcineva de ea, dar simptomele acelei boli erau o foame nesățioasă urmată de vărsături, un stomac în descompunere, o răsuflare puturoasă, organul genital năpădit de viermi și o neîncetată scurgere apoasă din intestine. Boala i-a pricinuit dureri atroce și a întărâtat până la nebunie o fire și așa destul de sălbatică. Iudeii spuneau că era pedeapsa Dumnezeului lor pentru cele două căsătorii incestuoase ale lui Irod. Soția lui dintâi fusese Mariamne, coborâtoare din vestita familie evreiască a Macabeilor, și pe care Irod o iubise pătimaș. Dar odată, când a părăsit Ierusalimul spre a se întâlni cu bunicu-meu Antoniu la Laodiceea, în Siria, a dat poruncă de taină

mareșalului curții, în cazul când el (Irod) ar fi răpus de pe urma uneltirilor vrăjmașilor săi, s-o ucidă pe Mariamne pentru ca nu cumva ea să cadă vie în mâinile lui Antoniu; și la fel a făcut și cu alt prilej, mai târziu, când s-a dus să-l întâlnească pe August la Rodos. (Atât Antoniu, cât și August erau cunoscuți ca fiind muieratici.) Aflând Mariamne despre poruncile acestea, i-a purtat, cum era și firesc, pică și a spus față de mama și de sora lui Irod lucruri care ar fi fost mai cuminte să rămână nespuse. Căci ele erau geloase de înrâurirea Mariamnei asupra lui Irod și i-au repetat vorbele de îndată ce el s-a întors, învinuind-o totodată de a fi săvârșit adulter în absența lui — asta de ciudă și ca un act de sfidare; iar numele mareșalului curții a fost dat drept al ibovnicului. Irod i-a executat pe amândoi. Dar mai apoi l-au covârșit într-atâta cea mai aprigă remușcare și mâhnirea cea mai cruntă, încât l-a doborât o fierbințeală care mai că era să-l omoare; iar când s-a însănătoșit, s-a dovedit așa de posac și de fioros, încât cea mai mică bănuială îl mâna să-și execute până și prietenii cei mai buni și rudele cele mai apropiate. Cel mai mare dintre fiii Mariamnei a fost una dintre numeroasele victime ale furiei lui Irod: el și fratele său au fost osândiți la moarte în temeiul acuzației susținute de un frate vitreg al lor — pe care mai apoi Irod, de asemenea, l-a executat — precum că ar fi uneltit să ia viața tatălui lor. August a comentat cu mult haz execuțiile acelea: „Mai degrabă aș vrea să fiu porcul lui Irod decât fiul lui Irod“. Deoarece lui Irod, evreu după religie, nu-i era îngăduit să mănânce carne de porc, așa încât se putea presupune că porcilor lui le e dat să ajungă până la adânci bătrânețí. Acel nefericit principe, fiul, așadar, cel mai mare al Mariamnei, a fost tatăl prietenului meu Irod Agrippa, pe care Irod cel Mare l-a trimis la Roma, îndată după ce-l lăsase orfan, la vârsta de numai patru ani, spre a fi crescut la curtea lui August.

Cu Irod Agrippa eram leat și ne-am cunoscut bine datorită iubitului meu prieten Postumus, fiul lui Agrippa, de care Irod Agrippa firește s-a legat. Irod era un băiat tare chipeș și a devenit unul dintre favoriții lui August când a apărut pe terenurile liceului[2] de băieți pentru a juca arșice, capra ori de-a aruncatul pietrelor în apă. Dar ce mai pui de ștrengar era! August avea un câine la care ținea mult, unul dintre câinii aceia mari de pază ai templelor, cu coada stufoasă, adus de la Adranos pe lângă Etna, care nu asculta absolut de nimeni altcineva decât de August, în afară de cazul că August îi spunea răspicat: „Ascultă de cutare până ce te chem eu din nou“. Javra făcea atunci precum i se spunea, îndreptând către August, care se îndepărta, priviri nefericite și pline de

jale. În ce fel nu știu, dar micul Irod izbuti să-l ademenească pe câine, când acesta era însetat, să bea dintr-un lighean plin cu vin foarte tare și să se cherchelească nu mai puțin decât oricare bătrân ostaș din trupele de linie în ziua eliberării. I-a atârnat apoi o talangă de gât, i-a vopsit coada în galben de șofran și labele și botul în roșu purpuriu, i-a legat bășici de porc de picioare și aripi de gâscă de umeri și i-a dat astfel drumul în curtea palatului. Când lui August i se făcu dor de animalul său preferat și strigă: „Tifon, Tifon, unde ești?“ și vietatea aceea cu înfățișare atât de extraordinară se ivi bălăbănindu-se și strecurându-se pe poartă înspre el, a fost una din clipele cele mai grotești din așa-zisa epocă de aur a istoriei romane. Cum însă totul s-a întâmplat pe vremea Sărbătorii Tuturor Nebunilor, ce se ținea în cinstea zeului Saturn, August a trebuit să facă și el haz de necaz. Apoi Irod avea un șarpe îmblânzit pe care-l învățase să prindă șoareci și pe care-l ținea sub manta în cursul orelor de școală, ca să-și distreze prietenii atunci când profesorul stătea cu spatele la elevi. Prezența lui avea într-atâta darul de a distrage atenția celorlalți școlari, încât, până la urmă, a fost trimis să învețe împreună cu mine sub supravegherea lui Athenodor, bătrânu-mi pedagog cu barbă albă, originar din Tarsus. Și-a încercat, de bună seamă, șotiile de școlar poznaș și cu Athenodor, dar acesta le-a privit cu atâta îngăduință, iar eu le-am împărtășit atât de puțin, deoarece îl iubeam pe Athenodor, încât s-a lăsat în curând păgubaș de ele. Irod era un băiat strălucitor de inteligent, cu o memorie minunată și un talent deosebit pentru învățarea limbilor. Athenodor i-a spus odată:

— Irod, prevăd că vei fi cândva chemat să ocupi o situație foarte înaltă în țara ta de baștină. Trebuie să-ți petreci fiecare oră a tinereții tale pregătindu-te în vederea acestei meniri. Datorită însușirilor tale, s-ar putea ca până la urmă să ajungi un cârmuitor la fel de puternic precum bunicul tău Irod.

Irod i-a răspuns:

— Toate bune, Athenodor, dar am o familie mare și rea. Nici cu gândul nu poți gândi ce mai gașcă de cuțitari sunt, cele mai grozave pușlamale de care ai putea da călătorind un an întreg; și, după câte am aflat, nu s-au făcut mai buni de când a murit bunicul, acum opt ani. Nu mă pot aștepta să rămân șase luni în viață, dacă voi fi silit să mă întorc în țara mea. (Întocmai așa a vorbit și bietul taică-meu când se afla la învățătură aici, la Roma, găzduit fiind de Asinius Pollio. Iar unchiul meu, Alexandru, care-l însoțea, a spus la fel. Și-au avut amândoi dreptate.) Unchiul meu, regele Iudeii, este leit bătrânul Irod, dar

mic la suflet până și în vicii, nu măreţ, precum era celălalt; iar unchii mei Filip și Antipa sunt amândoi doi vulpoi.

— O singură virtute te ferește de multe vicii, prințișorule, grăi Athenodor. Nu uita că neamul evreiesc preţuieşte virtutea mai cu râvnă decât orice alt neam din lume: Dacă te vei dovedi virtuos, își vor strânge oricând rândurile în jurul tău.

Irod îi răspunse:

— Virtutea evreiască nu se prea potrivește cu virtutea greco-romană, așa cum ne-o predai, Athenodor. Dar multe mulțumiri pentru cuvintele-ți profetice. Te poți încrede în mine că, odată ce voi ajunge rege, voi fi cu adevărat un rege bun; dar până ce ajung în scaunul de domnie, nu-mi pot îngădui să fiu mai virtuos decât toți ceilalți din familia mea.

Cât despre caracterul lui Irod, ce-aș putea spune? Cei mai mulți oameni — mi-a arătat-o experiența — nu sunt nici virtuoși, nici mișei, nici cumsecade, nici răi. Sunt câte puțin din una și câte puțin din cealaltă, și nimic de un singur fel vreme mai îndelungată: niște josnice mediocrități. Există însă câțiva oameni care rămân mereu fideli unei singure trăsături grozav de puternice: aceștia sunt oamenii care-și pun pecetea în chipul cel mai vârtos pe istorie, și cred că pe ei îi pot împărți în patru categorii. Mai întâi sunt ticăloșii cu inimă de piatră, a căror pildă notorie a fost Macro, comandantul gărzii de sub Tiberiu și Caligula. Vin apoi oamenii virtuoși, și ei cu inimă de piatră, a căror notorie pildă a fost Cato cenzorul, coșmarul meu. Categoria a treia o alcătuiesc bărbații virtuoși cu inimă de aur, precum Athenodor și bietul meu frate asasinat, Germanicus. În sfârșit, dar foarte greu de găsit, sunt ticăloșii cu inimă de aur, și pentru aceștia Irod Agrippa constituia cel mai desăvârșit exemplu din câte se puteau închipui. Ticăloșii aceștia cu inimă de aur, acești anti-Cato, sunt cei ce se dovedesc a fi prietenii cei mai de nădejde la vreme de nevoie. Nu te aștepți la nimic din partea lor. Sunt cu totul lipsiți de principii, după cum ei înșiși recunosc, și țin seama numai de propriul lor interes. Dar du-te la dânșii când te afli la mare ananghie și spune-le: „Pe numele tuturor zeilor, te conjur, fă cutare și cutare lucru pentru mine“ și mai mult ca sigur că o vor face, nu ca pe un serviciu prietenesc, ci, vor spune ei, pentru că lucrul cerut se potrivește cu propriile lor planuri necinstite; și îți este interzis să le mulțumești. Acești anti-Cato sunt pătimași după jocurile de noroc și risipitori; dar asta-i, oricum, mai bine decât dacă ar fi zgârciți. Mai este iarăși adevărat că se întovărășesc mereu cu bețivi, cu ucigași, cu afaceriști veroși și cu proxeneți; și totuși, rareori îi vezi pe ei înșiși

peste măsură de amețiți de băutură; iar dacă urzesc un omor, poți fi sigur că victima nu va fi prea tânguită; cei pe care-i ușurează de bani sunt mai degrabă bogătanii decât nevinovații și decât nevoiașii; și nu se însoțesc cu vreo femeie împotriva dorinței sale. Irod însuși îi da mereu zor că el e o pramatie din născare. La care-i răspundeam:

— Nu, ești în fond un om de ispravă purtând masca nemerniciei.

Ceea ce îl scotea din sărite. Cu o lună ori două înainte de moartea lui Caligula, am avut încă o convorbire de acest fel. La sfârșit, m-a întrebat:

— Vrei să-ți spun eu cine ești?

— Nu-i nevoie — am răspuns — sunt nătărăul oficial al palatului.

— Mă rog — zise — există nătărăi care pretind că sunt înțelepți și înțelepți care susțin că sunt nătărăi, dar până acum încă nu am dat de un nătărău convins că e un nătărău; ești primul. Și într-o bună zi, prietene, vei vedea cu ce evreu virtuos ai de-a face.

După ce Postumus a fost surghiunit, Irod s-a legat de Castor, fiul unchiului meu Tiberiu, și amândoi au ajuns a fi cunoscuți drept cei mai fără astâmpăr dintre tinerii zurbagii ai orașului. O țineau tot în chefuri și, dacă lucrurile spuse pe socoteala lor vor fi fost adevărate, își petreceau mai toate nopțile intrând și ieșind pe ferestrele oamenilor de treabă și încăierându-se cu paznici de noapte, cu soți geloși și cu tați mânioși. Irod moștenise o groază de bani de la moșul său care murise pe când leatul meu era în vârstă de șase ani, dar i-a fluierat repede de îndată ce i-a putut mânui după bunul plac. Curând a fost silit să se împrumute. S-a împrumutat mai întâi de pe la nobilii săi prieteni — printre care și eu — cu atâta nepăsare, încât ne venea greu să-i cerem prea stăruitor a ne restitui datoriile. După ce și-a mâncat astfel creditul, a început să se împrumute de pe la cavalerii înstăriți care, din pricina strânsei lui prietenii cu singurul fiu al Împăratului, se socoteau măguliți a-i fi de folos; iar când și aceștia au început să se arate neliniștiți cu privire la achitarea datoriilor, el s-a adresat liberților lui Tiberiu care chiverniseau finanțele imperiale și i-a mituit ca să-i facă împrumuturi din visterie. Se pricepea să îndruge mereu povești despre grozavele lui perspective — ba că i se făgăduia cutare ori cutare regat răsăritean, ba că urma să moștenească nu mai știu câte sute de mii de galbeni de la un bătrân senator care trăgea să moară. Dar până la urmă, în preajma vârstei de treizeci și trei de ani, a început să dea de fundul sacului cu ticluitele-i palavre; și apoi Castor a încetat din viață (otrăvit de soția lui, sora mea Livilla, așa cum am aflat-o câțiva ani mai târziu) și s-a văzut silit să scape de creditori

luând-o la sănătoasa. Ar fi apelat la Tiberiu însuși spre a-i cere ajutor, dar Tiberiu făcuse o declarație publică în sensul că nu mai avea să se întâlnească niciodată cu vreunul dintre prietenii răposatului său fiu „de teamă de a nu-și redeștepta durerea". Asta nu însemna, desigur, decât că-i bănuia de a fi luat parte la complotul urzit împotriva sa, complot despre care Seianus, principalu-i sfetnic, îl convinsese că fusese urzeala minții lui Castor.

Irod a fugit în Edom, patria străbunilor săi, adăpostindu-se într-o fortăreață părăginită și pustie de prin locurile acelea. Era, cred, prima lui vizită în Orientul Apropiat de când fusese copil. În vremea aceea, unchiul său, Antipa, era guvernator (ori tetrarh, după nomenclatura oficială) al Galileii și Galaadului. Căci teritoriile lui Irod cel Mare fuseseră împărțite între cei trei fii care-i supraviețuiseră, și anume: sus-menționatul Antipa; fratele său Archelaus, care a devenit regele Iudeii și Samariei; și fratele mezin, Filip, care a devenit tetrarh în Vasan, ținutul aflat la răsărit de Galileea, dincolo de Iordan. Irod, atunci, a stăruit pe lângă devotata lui soție, Chipriana, care venise după el în pustie, să se adreseze în numele său lui Antipa. Antipa nu era numai unchiul lui Irod, ci și cumnatul lui, fiind însurat cu frumoasa-i soră Irodiada, despărțita soție a unui alt unchi al său. Chipriana la început nu s-a învoit cu una ca asta deoarece scrisoarea urma să-i fie adresată Irodiadei, care-l juca pe Antipa pe degete, iar ea tocmai se certase de curând cu Irodiada, în timpul vizitei acesteia la Roma, și jurase să nu-i mai vorbească niciodată. Chipriana declară că mai degrabă și mai cu dragă inimă ar rămâne în pustie printre sălbaticii, dar primitorii lor consângeni, decât să se umilească în fața Irodiadei. Irod amenință că se va sinucide aruncându-se de pe meterezele fortăreței și izbuti s-o convingă pe Chipriana că așa avea cu adevărat să facă, deși sunt sigur că n-a trăit în toată lumea asta un om mai puțin pornit spre sinucidere decât Irod. Așa încât, până la urmă, Chipriana tot i-a trimis Irodiadei scrisoarea.

Irodiada s-a simțit foarte măgulită de faptul că nepoata Chipriana lua asupră-și vina pe întreaga durată a certei lor și l-a convins pe Antipa să-l poftească pe Irod să vină în Galileea împreună cu soția. Irod a fost numit judecător districtual (cu o mică pensie anuală) la Tiberiada, capitala pe care Antipa o durase în cinstea Împăratului. Curând după aceea, s-a certat însă cu Antipa, om indolent și avar de felul său, care i-a amintit cam prea stăruitor cât îi era de îndatorat.

— Dar bine, nepoate, de pe urma mea mănânci și bei zi de zi — i-a spus Antipa într-o seară la un ospăț unde fuseseră invitați și Irod cu Chipriana, la

Tyr, loc în care-și petreceau cu toții o vacanță — și mă minunez cum de cutezi să mi te împotrivești.

Irod îl contrazisese cu privire la o problemă de drept roman.

Irod de colo:

— Unchiule Antipa, ăsta-i chiar răspunsul pe care m-așteptam să-l aud.

— Ce vrei să spui cu asta, domnișorule? îl întrebă atunci Antipa, mânios.

— Vreau să spun că nu ești decât un simplu țărănoi, îi răspunse Irod. Ești tot atât de lipsit de bună-cuviință pe cât ești de neștiutor al principiilor legale ce cârmuiesc imperiul, și la fel de neștiutor, în sfârșit, al acestor principii legale pe cât de zgârie-brânză.

— Se vede treaba că te-ai îmbătat, Agrippa, de vreme ce-mi vorbești astfel, bolborosi Antipa, stacojiu la față.

— Nu cu soiul de vin pe care-l pui pe masă *tu*, unchiule Antipa. Port prea mult de grijă rinichilor mei, ca să le dau o astfel de băutură. Cum de faci oare ca să pui mâna pe asemenea poșircă? Trebuie că-i nevoie de multă istețime, ca s-o găsești. Poate că-i din mărfurile recuperate de pe corabia scufundată în vremi de demult și pe care o ridicau muncitorii la suprafață ieri în port? Ori poate că opărești cu ud fierbinte de cămilă drojdia rămasă pe fundul ulcioarelor de vin golite și apoi torni amestecul și-l scuturi bine în frumosul cela de vas de aur al domniei tale?

După care, de bună seamă, și el, și Chipriana, și copiii au trebuit s-o ia la picior către port și să sară în prima navă gata să iasă în larg. S-a întâmplat ca nava să-i ducă înspre miazănoapte, la Antiohia, capitala Siriei, și acolo Irod i s-a înfățișat guvernatorului, pe nume Flaccus, care — de dragul mamei mele, Antonia — s-a purtat foarte prietenos cu el. Căci veți fi foarte surprinși să aflați că maică-mea, femeie fără seamăn de virtuoasă, care se împotrivea cu strășnicie oricărei extravaganțe și dezordini înlăuntrul propriului ei cămin, prinsese totuși mare simpatie de ticălosul ăsta. Nutrea o admirație perversă pentru felul lui flușturatic de a fi, iar el venea adeseori să-i ceară sfatul, făcându-i, pasă-mi-te cu sinceră căință, o dare de seamă completă a tuturor nesăbuințelor săvârșite. Maică-mea se arăta de fiecare dată cuprinsă de indignare la auzul acestor dezvăluiri, dar în același timp ele îi făceau mare plăcere și se simțea cât se poate de măgulită de atenția ce i se acorda. Irod nu-i cerea în nicio împrejurare împrumuturi bănești — cel puțin nu fățiș — dar, din când în când, ea îi împrumuta din proprie inițiativă mari sume de bani, în temeiul unor făgăduințe de bună purtare. Parte din bani îi și erau restituiți. Erau, de fapt,

banii mei și Irod o știa și nu pierdea prilejul de a veni după aceea să-mi mulțumească din belșug, ca și cum eu însumi i-aș fi venit în ajutor. I-am dat cândva de înțeles mamei că e poate nițel prea mărinimoasă față de Irod; dar ea s-a înfuriat grozav și mi-a spus că, dacă-i vorba ca banii să fie risipiți, mai degrabă voiește să-i vadă risipiți după cuviință de Irod decât pierduți de mine la zaruri prin cine știe ce cârciumi nenorocite, în tovărășia secăturilor celora de prieteni ai mei. (Fusesem nevoit să tăinuiesc trimiterea unei mari sume de bani spre a-l ajuta pe fratele meu Germanicus, să potolească soldații răsculați de pe Rin, așa încât scornisem pierderea banilor la joc.) Îmi aduc aminte că l-am întrebat odată pe Irod dacă nu-l scoteau din răbdări lungile cuvântări ale mamei despre virtutea romană. Mi-a spus:

— O admir din toată inima pe maică-ta, Claudius, și nu trebuie să uiți că sunt încă în adâncul sufletului meu un barbar de edomit și că este de aceea o mare cinste pentru mine de a primi povețe de la o matroană romană de străveche stirpe și vestită pentru moralitatea ei neîntinată. Pe lângă asta, vorbește și o latinească mai curată decât oricine altcineva la Roma. Învăț mai mult de la maică-ta, într-o singură predică a ei, despre corecta așezare a propozițiilor secundare și despre adecvata alegere a adjectivelor, decât aș deprinde urmând un întreg ciclu de conferințe ținut de un gramatic profesionist.

Acel guvernator al Siriei, Flaccus, fusese în subordinea tatălui meu și astfel ajunsese să aibă o mare admirație pentru maică-mea, care întotdeauna își întovărășea soțul în campanie. După moartea tatii, a vrut s-o ia în căsătorie, însă ea l-a refuzat spunând că, deși îl îndrăgește ca pe un foarte bun prieten — și nu va înceta să aibă aceleași simțăminte față de el — era datoare față de memoria gloriosului ei soț să nu se mai mărite vreodată. În afară de aceasta, Flaccus era cu mult mai tânăr decât ea și lumea ar fi trăncănit pe seama lor dacă s-ar fi legat amândoi prin căsătorie. Au dus o corespondență călduroasă ani de-a rândul, până ce Flaccus a murit, cu patru ani înaintea mamei mele. Irod avea cunoștință de această corespondență și și-a câștigat bunăvoința lui Flaccus, pomenind adeseori de noblețea sufletească, frumusețea și blândețea mamei. Cât despre Flaccus, nu trecea nici el drept un model de perfecțiune morală: se făcuse faimos la Roma că odată, îndârjit de Tiberiu la un banchet, i-a ținut piept pahar după pahar o zi întreagă și două nopți de strașnică beție neîntreruptă. Din politețe față de Împăratul său, în zorii celei de-a doua zile, l-a lăsat în sfârșit pe Tiberiu să golească el ultima cupă și astfel să rămână

câștigător; dar Tiberiu era făcut praf și Flaccus, potrivit martorilor, ar mai fi putut ține la băut măcar un ceas ori două. Așa încât Flaccus și Irod s-au împăcat foarte bine împreună. Din nefericire, fratele mezin al lui Irod, Aristobul, se afla și el în Siria și cei doi nu se aveau bine; Irod obținuse odată niște bani de la el, făgăduindu-i să-i investească în numele lui într-o expediție negustorească spre India, iar mai târziu i-a îndrugat că vasele naufragiaseră. S-a aflat însă nu numai că vasele nu se scufundaseră, dar că ele nici nu înălțaseră vreodată pânzele. Aristobul i s-a plâns lui Flaccus cu privire la această înșelăciune, însă Flaccus i-a răspuns că e sigur că greșește în privința necinstei fratelui său și că nu dorește să ia partea cuiva în treaba aceea și nici măcar să joace rolul de arbitru. Oricum, Aristobul îl urmărea pe Irod îndeaproape, dându-și seama că avea neapărat nevoie de bani și bănuind că-și va face rost de ei printr-o iuțeală de mână: Aristobul avea atunci să-l șantajeze pentru a-și recupera banii avansați în vederea negoțului cu India.

După un an ori doi, s-a iscat un conflict de frontieră între Sidon și Damasc; iar damaschinii, știind în ce măsură Flaccus ajunsese să aibă nevoie de sfaturile lui Irod pentru arbitrarea unor astfel de chestiuni — din pricina măiestritei stăpâniri a feluritelor limbi de către Irod și a îndemânării sale, moștenite fără doar și poate de la bunicu-său, Irod, de a desluși mărturiile contradictorii depuse de orientali — au trimis o solie de taină lui Irod, oferindu-i o mare sumă de bani (am uitat cam cât) în cazul că-l va convinge pe Flaccus să dea o hotărâre în favoarea lor. Aristobul a prins de veste, iar când procesul s-a terminat — cu o soluție prielnică damaschinilor datorită stăruitoarei influențe a lui Irod — el s-a înfățișat acestuia și i-a spus tot ce știa, adăugând că acum se aștepta la achitarea datoriei navale. Într-atâta s-a înfuriat Irod, încât Aristobul s-a putut socoti norocos scăpând teafăr și nevătămat. Era evident că nu prin amenințări putea fi convins să plătească fie și o părăluță, așa încât Aristobul s-a înființat la Flaccus și i-a vorbit despre sacii de aur care aveau să sosească în curând pentru Irod de la Damasc. Flaccus i-a interceptat la porțile orașului și l-a convocat pe Irod, care, date fiind împrejurările, nu a putut tăgădui că-i erau trimiși pentru serviciile aduse în problema conflictului de frontieră. Dar s-a ținut tare și l-a rugat pe Flaccus să nu considere banii ca o mită, deoarece, depunând mărturie în proces, rostise numai adevărul: dreptatea era de partea Damascului. I-a mai spus de asemenea lui Flaccus că și locuitorii Sidonului îi trimiseseră o delegație pe care o respinsese, spunându-le solilor că nu le poate veni cu nimic în ajutor deoarece nu aveau dreptate.

— Presupun că ăia din Sidon nu ți-au oferit tot atât de mulți bani ca ăștia din Damasc, îl zeflemisi Flaccus.

— Vă rog să nu mă insultați, îi răspunse Irod, luându-și un aer de nevinovăție.

— Nu admit ca într-un tribunal roman dreptatea să fie cumpărată și vândută ca o marfă.

Flaccus era supărat foc.

— Sentința ai dat-o înălțimea ta, nobile Flacus, constată Irod.

— Iar tu ți-ai bătut joc de mine în propriul meu tribunal, spumegă Flaccus de furie. Am terminat cu tine. Dinspre partea mea, poți să te duci și-n iad, ba chiar luând-o pe drumul cel mai scurt.

— Atunci tare mă tem că o să trebuiască s-o iau pe la Taenarum, zise Irod, deoarece, dacă mor acum, n-o să am nici măcar un bănuț în pungă să-i plătesc luntrașului. (Taenarum este promontoriul de la capătul sudic al Peloponesului, unde se află o scurtătură ce duce în iad evitându-se râul Styx. Pe calea aceea l-a târât Hercule pe câinele Cerber din lumea subpământeană într-a noastră. Chibzuiții băștinași din Taenarum își îngroapă morții fără a le pune obișnuitul bănuț în gură, știind că nu vor trebui să-i plătească lui Charon obolul pentru trecerea apei.)

Apoi, Irod adăugă:

— Să nu-ți pierzi, o, Flaccus, răbdarea cu mine! Știi cum stau lucrurile. Nu mi-am dat seama că greșesc. Îi vine greu unui oriental ca mine, chiar după aproape treizeci de ani de educație romană, să înțeleagă nobila voastră scrupulozitate într-un proces de acest fel. Eu, unul, văd situația astfel: damaschinii m-au angajat ca pe un fel de avocat care să-i apere, iar avocaților la Roma li se plătesc onorarii uriașe și, pledându-și cauza, ei nu se țin niciodată atât de aproape de adevăr pe cât m-am ținut eu. Și desigur că le-am fost de mare folos damaschinilor, prezentându-ți în mod atât de limpede susținerile lor. Așa încât ce rău poate fi în a lua banii pe care mi i-au trimis de bună voie? Doar nu mi-am făcut reclamă în public că dispun de influență asupra guvernatorului. M-au măgulit și m-au surprins dându-mi de înțeles că e așa. Și în afară de asta, precum adesea îmi spunea mărita doamnă Antonia, acea prea înțeleaptă și prea frumoasă femeie...

Nu i-a fost însă de folos să facă apel nici măcar la considerația pe care Flaccus o purta mamei mele. Guvernatorul i-a dat lui Irod un răgaz de douăzeci și patru de ore, spunându-i că, dacă la capătul acelui interval de timp

nu se va afla hăt departe pe drumul ce duce afară din Siria, se va pomeni adus în fața instanței de judecată sub învinuire penală.

---

1. *A manumite*: a elibera un sclav.

2. Expresia nu constituie un anacronism al traducerii, ci, ca multe altele, reprezintă tendința de „modernizare“ de care dă neîncetat dovadă autorul, care tratează Roma ca pe o mare putere din zilele noastre. Așadar, unele cuvinte care par că distonează (cum ar fi *depeșă* etc.) contribuie în realitate la crearea atmosferei modernizate a povestirii.

Capitolul II

Irod o întreabă pe Chipriana:

— Oare încotro s-o apucăm acum?

Chipriana îi răspunse cătrănită:

— Câtă vreme nu-mi ceri să mă umilesc iarăși trimițând scrisori de cerșetorie pe care mai bine aș muri decât să le scriu, nu-mi pasă încotro mergem. Este oare India îndeajuns de îndepărtată de creditorii noștri?

Irod grăi:

— Să știi, Chipriano, crăiasa mea, că vom trece și prin încercarea aceasta, după cum am trecut prin multe altele, și vom apuca să trăim împreună până la adânci și îmbelșugate bătrânețe. Și-ți jur pe ce am eu mai sfânt, că-ți vei râde de Irodiada mai înainte ca să le fi spus eu ultimul meu cuvânt, ei și bărbatului ăluia al ei.

— Pocitania aia de târfă! exclamă Chipriana cu specifică indignare femeiască.

Deoarece, după cum vă spusei, Irodiada nu numai că se făcuse vinovată de incest măritându-se cu unchiul ei, dar se și despărțise de el spre a se căsători cu mai bogatul și mai puternicul său unchi Antipa. Evreii erau oarecum dispuși să tolereze incestul, deoarece căsătorii între unchi și nepoate erau lucru obișnuit în familiile regale ale răsăritului — în familiile regale ale armenilor și parților, îndeosebi — iar familia lui Irod nu era de origine evreiască. Divorțul însă era privit cu cea mai mare scârbă de către orice evreu cumsecade (după cum fusese privit, mai înainte, de către orișice cumsecade roman) ca fiind ceva rușinos atât pentru soț, cât și pentru soție; și nimeni dintre cei ce se aflaseră în neplăcuta situație de a trebui să divorțeze nu putea socoti despărțirea drept primul pas către recăsătorire. Irodiada însă trăise îndeajuns la Roma pentru a fi în stare să-și râdă în voie de niște atari scrupule. La Roma, oricine este cineva sfârșește prin a divorța mai curând ori mai târziu. (Nimeni, bunăoară, nu m-ar putea socoti *pe mine* un destrăbălat, și totuși am și divorțat de trei soții și s-ar putea să mă despart și de a patra.) Așa încât Irodiada era cum nu se poate mai nepopulară în Galileea.

Aristobul s-a dus la Flaccus și i-a grăit:

— Drept recunoaștere a serviciilor mele, o, Flaccus, ai vrea să-ți arăți mărinimia, dăruindu-mi mie banii aceia confiscați de la damaschini? Aproape că ar acoperi datoria pe care o are Irod față de mine: frauda aceea cu încărcătura de pe vas despre care ți-am vorbit acum câteva luni.

Flaccus i-a răspuns:

— Aristobul, nu mi-ai făcut niciun serviciu. Ai fost pricina rupturii dintre mine și cel mai priceput dintre sfetnicii mei, a cărui lipsă o simt mai mult decât îți pot spune. Din punctul de vedere al disciplinei de stat, a trebuit să-l concediez, și din punctul de vedere al onoarei, nu-l pot rechema, dar dacă n-ai fi dat în vileag treaba aceea cu mita, nimeni n-ar fi bănuit nimic, iar eu l-aș mai avea încă pe Irod să mă sfătuiască în complicatele chestiuni locale, care pur și simplu îl zăpăcesc pe un biet occidental slab de minte ca mine. Îndemânarea el o are de la sine în sânge. Am trăit, de fapt, vreme mult mai îndelungată decât el în răsărit, însă el știe instinctiv ce trebuie făcut acolo unde eu nu pot decât dibui cu neîndemânare.

— Dar de mine ce-ai spune? întrebă Aristobul. Poate că aș fi bun să țin locul lui Irod?

— *Tu*, omulețule?! strigă Flaccus, disprețuitor. Tu n-ai tactul lui Irod. Și ce-i și mai rău, n-ai să-l dobândești niciodată. O știi singur nu mai puțin decât mine.

— Dar banii? vru Aristobul să afle.

— Dacă nu-s pentru Irod, sunt cu atât mai puțin pentru tine. Dar pentru ca să evit orice fel de resentiment între noi, am să-i trimit înapoi la Damasc.

Ceea ce a și făcut. Damaschinii au crezut că trebuie să-și fi pierdut mințile.

După vreo lună, Aristobul, fiind căzut în dizgrație la Antiohia, se hotărî să se stabilească în Galileea, unde avea o moșie. De acolo se făceau numai două zile până la Ierusalim, un oraș pe care-i plăcea să-l viziteze cu prilejul tuturor marilor sărbători evreiești, având mai multă pornire spre cele religioase decât restul familiei sale. Dar nu voia să-și ia toţi banii cu el în Galileea, deoarece, dacă s-ar fi întâmplat să se certe cu unchiul său Antipa, se putea să fie silit să plece în grabă și Antipa s-ar fi îmbogățit exact cu suma pe care el ar fi pierdut-o. Se hotărî de aceea să-și transfere cea mai însemnată parte a contului său creditor de la o bancă din Antiohia la una din Roma și-mi scrise ca unui prieten încercat al familiei să investesc banii în proprietăți imobiliare de îndată ce se va ivi prilejul oportun.

Irod nu se putea întoarce în Galileea: și se certase și cu unchiul său Filip, tetrarhul din Vasan, în legătură cu niște proprietăți ale tatălui său pe care Filip și le însușise pe nedrept; iar guvernatorul Iudeii și Samariei — pentru că unchiul cel mai mare al lui Irod, regele, fusese îndepărtat de la domnie câțiva ani mai înainte pentru proastă guvernare, iar regatul său era acum provincie romană — se numea Pontius Pilat, fiind și unul dintre creditorii lui. Irod nu dorea să se retragă pentru totdeauna în Edom — nu era mare amator de pustiuri —, iar probabilitățile de a fi întâmpinat cu bucurie în Egipt de către marea colonie evreiască din Alexandria erau aproape nule. Evreii alexandrini respectă cu multă strictețe prescripțiile religioase, poate chiar cu mai multă strictețe decât consângenii lor din Ierusalim — de-ar fi cu putință una ca asta —, iar Irod, tot trăind atâta vreme la Roma, se deprinsese cu alte obiceiuri, mai ales în privința alimentelor. Evreilor le este interzis de către vechiul lor legiuitor Moise — din motive de igienă, după cât înțeleg — să mănânce unele din cărnurile obișnuite: nu numai pe cea de porc — împotriva căreia cred că poate s-ar găsi temeiuri îndreptățite —, dar și carnea de iepure de câmp ori de casă și altele absolut nevătămătoare. Iar ceea ce mănâncă trebuie ucis într-un anume fel. Rața sălbatică doborâtă cu praștia sau orătania căreia i s-a sucit gâtul ori vânatul omorât cu arcul și săgeata le sunt oprite. Oricărui animal pe care-l mănâncă trebuie să i se fi tăiat gâtul și să i se fi dat răgazul de a sângera până la moarte. Ei mai trebuie apoi să și facă din fiecare a șaptea zi o zi de odihnă deplină: nici măcar servitorii casei n-au voie să se dedea nici celei mai mărunte munci, n-au nici măcar îngăduința să gătească ori să aprindă focul în sobă. Și țin zile de doliu național în amintirea vechilor lor nenorociri, care adeseori cad în contratimp cu sărbătorile romane. Îi fusese imposibil lui Irod, câtă vreme trăise la Roma, să fie totodată un evreu riguros și un membru simpatizat al societății înalte; așa că preferase a fi mai curând disprețuit de iudei decât de romani. Se hotărî să nu-și încerce norocul la Alexandria și nici să nu-și piardă timpul în Orientul Apropiat, unde fiecare ușă părea să-i fie închisă. Avea mai degrabă să se refugieze în țara parților, unde regele îl va primi cu bucurie ca pe un agent folositor planurilor pe care le făurea împotriva provinciei romane a Siriei ori, de nu, avea să se înapoieze la Roma și să implore ocrotire mamei mele; poate că nu era exclus să-i explice în mod satisfăcător neînțelegerea cu Flaccus. Renunță la ideea cu țara parților, pentru că a se duce acolo ar fi însemnat o ruptură totală cu viața lui de până atunci și pentru că avea mai multă încredere în puterea Romei decât în aceea a parților; și apoi era

primejdios să încerci a trece Eufratul — granița dintre Siria și țara parților — fără banii necesari pentru a mitui grănicerii care aveau poruncă să nu lase niciun refugiat politic să intre în țară. Așa încât, până la urmă, a ales Roma.

Și-a ajuns acolo cu bine? Asta aveți s-o aflați. Nici măcar nu dispunea de bani peșin îndeajuns ca să-și plătească prețul călătoriei pe mare — trăise la Antiohia din împrumuturi și pe picior mare, și cu toate că Aristobul se oferise a-l credita cu suma trebuincioasă ca să ajungă până la Rodos, a refuzat a se umili acceptând propunerea. Mai era și considerentul că nu putea risca să-și rețină loc pe un vas ce naviga pe râul Oronte, de teama de a nu fi arestat în port de creditori. Îi veni deodată în minte un ins de la care s-ar fi putut să scoată o mică sumă: era vorba de un fost sclav al maică-sii pe care prin testament ea îl lăsase mamei mele Antonia; maică-mea îl manumisese și-l ajutase să-și facă un rost ca agent de grâne la Acra, un oraș de coastă undeva la miazăzi de Tyr: îi plătea mamei un procent din câștigurile sale și-i mergea omului destul de bine. Dar teritoriul sidonienilor se afla la mijloc, și Irod, la drept vorbind, acceptase un dar nu numai din partea damaschinilor, ci și din partea sidonienilor; așa încât nu-și putea îngădui să le cadă în mână. A trimis pe un libert credincios al său să ia bani cu împrumut de la neguțătorul din Acra, iar el a fugit din Antiohia travestit, călătorind înspre răsărit, adică tocmai în direcția pe care nimeni nu s-ar fi așteptat s-o ia; a evitat astfel de a fi urmărit. Odată ajuns în deșertul sirian, a făcut un mare ocol către miazăzi, pe o cămilă furată, evitând Vasanul, tetrarhia unchiului său Filip, și Petrea (or, cum i se mai spune, Galaad, rodnicul teritoriu transiordanian asupra căruia — ca și asupra Galileii — domnea unchiul său Antipa) și luând-o de-a lungul malului de la celălalt capăt al Mării Moarte. A ajuns cu bine în Edom, unde a fost întâmpinat cu multă căldură de consângenii lui și a așteptat, în aceeași fortăreață pustie în care mai fusese, să-i sosească libertul cu banii. Libertul izbuti să ia banii cu împrumut — douăzeci de mii de drahme atice: dat fiind că drahma atică prețuiește nițel mai mult decât moneda romană de argint, suma reprezenta mai bine de nouă sute de galbeni. Ori, mai bine zis, libertul dăduse în schimb polița lui Irod pentru această sumă și s-ar fi înapoiat cu toate cele douăzeci de mii de drahme întregi, dacă agentul de grâne n-ar fi reținut două mii cinci sute cu care-l acuza pe Irod că-l înșelase în urmă cu vreo câțiva ani. Cinstitul libert se temea că stăpânul se va mânia văzând că n-a adus suma toată, însă Irod se mulțumi să râdă și să spună:

— M-am bizuit pe aceste două mii cinci sute ca să obțin diferența până la douăzeci de mii. Dacă lui zgârie-brânză ăsta nu i s-ar fi părut că face o treabă bună punându-mă să-i dau o poliță ce acoperă și vechea datorie, nici prin gând nu-i trecea să-mi împrumute o lăscaie; căci de bună seamă că a aflat la ce strâmtoare sunt.

Așa încât Irod a făcut ospăț mare pentru membrii tribului și apoi s-a îndreptat cu prudență înspre portul Anthedon, în apropierea orașului filistin Gaza, acolo unde coasta începe a undui către apus și Egipt. Acolo îl așteptau, deghizați, Chipriana și copiii, pe bordul micului vas comercial care-i adusese din Antiohia și pe care-l tocmiseră să-i ducă în Italia trecând prin Egipt și Sicilia. Astfel, din nou reuniți cu bine, toți membrii familiei se îmbrățișau drăgăstos, când un sutaș roman și trei soldați răsăriră alături de vas, într-o barcă cu vâsle, purtători ai unui mandat de arestare pe numele lui Irod. Mandatul era semnat de guvernatorul militar local, iar motivul indicat era neplata unei datorii de douăsprezece mii de galbeni către Caseta Imperială.

Irod citi actul și-i spuse Chiprianei:

— Mi se pare a fi de foarte bun augur. Vistiernicul mi-a scăzut datoriile de la patruzeci de mii la numai douăsprezece. S-ar cuveni să-i oferim un banchet măreț după ce ajungem la Roma. I-am făcut, ce-i drept, multe servicii de când mă aflu la răsărit, însă douăzeci și opt de mii e, oricum, o reducere simțitoare.

Sutașul interveni:

— Îmi cer iertare, principe, dar n-aș crede că vă puteți gândi să dați ospețe la Roma până ce mai întâi nu veți fi stat de vorbă cu guvernatorul în privința datoriei acesteia. A primit instrucțiuni să nu vă lase să plecați până ce datoria nu este plătită în întregime.

Irod îi răspunse:

— Desigur că o voi plăti. Uitasem cu desăvârșire de ea. Un fleac. Așa încât, urcă-te în barcă și du-te de-i spun Excelenței sale guvernatorului că-i stau întru totul la dispoziție, dar că a binevoit să-mi aducă aminte de datoria mea față de vistierie într-un moment nu tocmai potrivit. Chiar în clipa de față mă întâlnesc pentru prima oară, după o despărțire de șase săptămâni, cu principesa Chipriana, credincioasa mea soție. Ești însurat, sutașule? Atunci ne vei înțelege cât de adânc dorim amândoi să fim împreună doar noi singuri. Poți lăsa pe cei doi soldați de gardă pe bord, dacă n-ai încredere în noi. Vino înapoi pe vas după trei sau patru ore și vom fi gata să debarcăm. Și iată un semn al recunoștinței mele.

I-a dat sutașului o sută de drahme; drept care sutașul, lăsând garda pe vas, porni vâslind înspre mal fără a mai sta pe gânduri. După vreun ceas ori două, se lăsă înserarea și Irod tăie parâmele și o porni în larg. Se prefăcu a naviga în direcția nordului spre Asia Mică, dar în curând schimbă traseul și o luă către sud-vest. Se ducea la Alexandria, unde credea că-și poate, oricum, încerca norocul cu evreii.

Cei doi soldați fuseseră luați prin surprindere, legați burduf și binecuvântați cu câte un căluș în gură de echipajul care-i ademenise la un joc de zaruri; Irod însă i-a eliberat de îndată ce s-a convins că nu este urmărit și le-a spus că-i va debarca teferi și nevătămați la Alexandria, dacă înțeleg să se poarte ca niște oameni cu scaun la cap. Le-a pus doar condiția ca la sosirea lor acolo să se dea o zi sau două drept garda lui militară, făgăduind în schimb să le plătească drumul înapoi la Anthedon. Oamenii s-au învoit grabnic, înspăimântați la gândul că s-ar putea pomeni aruncați peste bord dacă-l nemulțumesc.

Ar fi trebuit să arăt că pe Chipriana și pe copii îi ajutase să iasă din Antiohia un samaritean între două vârste, pe nume Silas, cel mai credincios prieten al lui Irod. Era un om posomorât la înfățișare, cu trup viguros și ditai barba neagră tunsă pătrat; fusese cândva căpitanul unui escadron în rândurile cavaleriei indigene. Drept răsplată pentru felul cum luptase împotriva parților, primise două decorații militare. Irod îi propusese de câteva ori să intervină pentru a-l face cetățean roman, dar Silas refuzase mereu această onoare pentru motivul că, devenind roman, va fi obligat să se bărbierească, după moda romanilor, și că una ca asta el nu era nici în ruptul capului dispus a o face. Silas îi tot dădea sfaturi bune lui Irod, la care acesta nu lua aminte, și ori de câte ori Irod se afla într-o încurcătură, îi spunea:

— Ei, ce ți-am spus? Ar fi trebuit să-mi asculți povața.

Se fălea cu felul lui de a vorbi pe șleau și era jalnic de lipsit de tact. Irod însă îl răbda așa cum era, pentru că avea siguranța că Silas va fi oricând alături de el, și la bine, și la rău. Silas îi fusese singurul însoțitor în cursul primei fugi în Edom și tot numai lui Silas i se datora faptul că familia lui putuse scăpa din Tyr în ziua când Irod îl jignise pe Antipa. Iar la Antiohia, Silas fusese acela care-i procurase lui Irod cele necesare pentru a scăpa deghizat de urmărirea creditorilor săi, fără a mai pune la socoteală ocrotirea Chiprianei și a copiilor și găsirea unei corăbii pentru ei. Când toate mergeau cu adevărat anapoda, Silas se dovedea cel mai de folos și mai plin de voioșie, pentru că știa că atunci Irod are nevoie de serviciile lui și-i va da prilejul de a rosti:

— Sunt cu totul și cu totul la dispoziția domniei tale, Iroade-Agrippa, iubite prieten, dacă-mi este îngăduit a-ți spune astfel; dar dacă ai fi luat aminte la sfatul meu, toate acestea nu s-ar fi întâmplat.

Când toate mergeau bine, se posomora întotdeauna din ce în ce mai mult, părând să privească înapoi cu un fel de părere de rău la zilele proaste de altădată, zile de sărăcie și necazuri; ba părea să și poftească a le vedea întorcându-se, avertizându-l întruna pe Irod că, dacă va merge tot așa mai departe (acest *așa* referindu-se la orice fel de situație), apoi se va duce de râpă. Oricum, lucrurile stăteau acum destul de rău pentru a face din Silas cel mai voios tovarăș de drum. Glumea cu echipajul și le înșira copiilor lungi și complicate povești de pe vremea aventurilor sale militare. Chipriana, pe care de obicei o supărau pisălogelile lui Silas, se simțea acum rușinată de aspra-i purtare față de acest prieten cu inimă de aur.

— Datorez educației mele evreiești o prejudecată împotriva samaritenilor — i-a spus ea lui Silas — și te rog să mă ierți că mi-a trebuit atâta amar de ani ca să mă dezbar de ea.

— Trebuie să-ți cer și eu iertare, principesă — i-a răspuns Silas — vreau să spun iertare pentru felul meu brutal de a vorbi. Dar așa mi-e felul. Trebuie să-mi iau îngăduința de-a spune că, dacă prietenii și rudele evreiești ale domniei tale ar fi în general nițel mai puțin moraliști și nițel mai indulgenți, i-aș îndrăgi mai mult. Un văr de-ai mei a plecat odată călare de la Ierusalim la Ierihon, având treburi. Pe cale a dat de un biet evreu care zăcea rănit și gol în bătaia soarelui la marginea drumului. Fusese jefuit de tâlhari. Vărul meu i-a spălat și i-a legat rănile pe cât mai bine s-a priceput și apoi l-a luat călare pe dobitocul său și l-a dus la cea mai apropiată casă de oaspeți, unde a plătit dinainte pentru odaie și hrană pe câteva zile — gazda stăruise să i se plătească dinainte — și apoi s-a dus să-l vadă când s-a înapoiat de la Ierihon și l-a ajutat să ajungă acasă. Mă rog, n-a fost cine știe ce mare lucru: așa suntem făcuți noi, samaritenii. Pentru vărul meu era ceva cu totul obișnuit. Dar partea cea mai nostimă este că trei sau patru evrei înstăriți — și printre ei și un preot — pe care vărul meu îi întâlnise, venind din direcție opusă, câteva clipe înainte de a fi dat el de omul rănit, nu se poate să nu-l fi văzut și ei zăcând la marginea drumului; dar pentru că nu aveau nicio legătură cu dânsul, îl lăsaseră acolo să-și dea sufletul și trecuseră mai departe, deși nenorocitul gemea și cerea ajutor de ți-era mai mare mila. Gazda era și el iudeu. I-a declarat vărului meu că înțelegea prea bine codeala trecătorilor de a se îngriji de rănit; dacă le-ar fi

murit în brațe, ei ar fi devenit necurați din punct de vedere ritual fiindcă atinseseră un cadavru; și acestea le-ar fi pricinuit o grămadă de neajunsuri, lor și familiilor lor. Preotul, i-a explicat gazda, se ducea de bună seamă la Ierusalim să se închine în Templu; el, mai puțin decât oricare, s-ar fi putut expune spurcării. Ei, eu, unul, slavă Domnului, sunt samaritean și om fără botniță la gură. La mine, ce-i în gușă și-n căpușă. Eu…

Irod îl întrerupse:

— Nu-i așa, iubită Chipriana, că istorioara aceasta e cât se poate de instructivă? Unde mai pui că, dacă bietul om era samaritean, apoi desigur că nu avea asupră-i destui bani ca să fi avut tâlharii de ce să-l prade.

La Alexandria, Irod, însoțit de Chipriana, de copii și de cei doi soldați s-a dus la cel mai înalt demnitar al coloniei evreiești de acolo — la alabarh, cum i se mai spune. Alabarhul răspundea față de guvernatorul Egiptului de buna purtare a coreligionarilor săi. Trebuia să aibă grijă ca ei să-și plătească impozitele în mod regulat și să se abțină de la încăierări cu grecii pe ulițe, precum și de la alte acte de tulburare a ordinii publice. Irod îl salută pe alabarh afabil și, nici una, nici două, îi ceru un împrumut de opt mii de galbeni, oferindu-se în schimb să-și folosească influența de care se bucura la curtea imperială în favoarea evreilor alexandrini. I-a spus că Împăratul Tiberiu îi scrisese, cerându-i să vină la Roma numaidecât spre a-l sfătui cu privire la treburile din Orient și că, în consecință, părăsise Edomul, unde își vizita verii, în mare grabă și în pungă cu foarte puțini bani pentru acoperirea cheltuielilor de drum. Garda romană i se păru alabarhului că-i o dovadă hotărâtoare a sincerității relatării lui Irod și socoti că ar fi într-adevăr foarte util să aibă un prieten influent la Roma. Se produseseră în ultimul timp excese în care evreii fuseseră agresorii și pricinuiseră pierderi grave bunurilor grecești. S-ar putea ca Tiberiu să fie dispus a le reduce privilegiile, care erau considerabile.

Alexandru alabarhul era un vechi prieten al familiei mele. Lucrase ca intendent al unei mari moșii la Alexandria, care-i fusese lăsată mamei mele prin testamentul bunicului meu Marc Antoniu și pe care August, de dragul bunicii mele Octavia, îi îngăduise s-o moștenească, deși a anulat mai toate celelalte legate. Maică-mea a adus moșia aceea drept zestre tatălui meu când s-a măritat cu el, iar mai târziu, moșia a trecut în proprietatea surorii mele, Livilla, care a adus-o drept zestre lui Castor, fiul lui Tiberiu, când s-a căsătorit cu el; Livilla însă a vândut-o curând după aceea, pentru că ea ducea o viață de risipă și avea nevoie de bani; așa încât alabarhul își pierduse slujba de intendent. După

aceea, corespondența lui cu familia mea a încetat treptat; și cu toate că maică-mea se folosise de bunăvoința pe care i-o arăta Tiberiu spre a-l înălța la demnitatea pe care o deținea acum și se putea presupune că tot îl privește cu ochi buni, alabarhul nu era sigur în ce măsură l-ar fi susținut dacă s-ar fi lăsat implicat în vreo năpastă politică. Oricum, știa că Irod fusese cândva un prieten intim al familiei, așa încât i-ar fi împrumutat banii cu dragă inimă dacă ar fi fost sigur că Irod era încă în relații bune cu noi: dar sigur nu putea fi. Îl întrebă pe Irod despre maică-mea; și Irod, care prevăzuse foarte exact situația și avusese destulă îndemânare ca să nu pomenească el mai întâi numele ei, i-a răspuns că era perfect sănătoasă și că se simțea cum nu se poate mai bine când îi scrisese ultima oară. Avea la el, ca din întâmplare, o scrisoare cordială din partea mamei, ce-i fusese trimisă chiar în clipa când se pregătea să plece din Antiohia și-n care ea îi dădea o seamă de vești amănunțite cu privire la starea familiei. I-a întins alabarhului scrisoarea s-o citească, iar alabarhul a rămas și mai impresionat de scrisoare decât de gardă. Dar epistola se încheia cu manifestarea speranței că Irod s-a hotărât acum să ducă o viață politică utilă în rândurile colaboratorilor onoratului ei prieten Flaccus, și alabarhul tocmai aflase de la prieteni ai săi din Antiohia că Flaccus și Irod se certaseră și apoi nici nu putea fi sigur că Tiberiu trimisese cu adevărat scrisoarea de invitație — pe care Irod nu se arătase dispus să i-o înmâneze. Nu se putea hotărî dacă să împrumute banii ori ba. Tocmai se hotărâse totuși să acorde împrumutul, când unul dintre oștenii răpiți — care pricepea nițel ebraica — îi spuse:

— Dă-mi numai opt galbeni, alabarhule, și-ți voi economisi opt mii.

— Ce vrei să spui, oștene? întrebă alabarhul.

— Vreau să spun că omul acesta e un escroc și un fugar. Noi nu-i suntem gardă, ci doi inși pe care i-a răpit. Există un mandat imperial de arestare îndreptat împotriva lui pentru o însemnată datorie la Roma.

Chipriana a salvat situația, aruncându-se în hohote de plâns la picioarele alabarhului:

— De dragul vechii tale prietenii cu taică-meu, Fazael, fie-ți milă de mine și de sărmanii mei copii! Nu ne osândi la cerșetorie și la pieire necruțătoare. Iubitul meu soț n-a săvârșit nicio fraudă. Fondul celor ce ți-a spus este perfect adevărat, deși poate că a colorat nițeluș detaliile. Suntem în mod real în drum spre Roma și, datorită recentelor schimbări politice, ne așteaptă acolo speranțele cele mai aurite; și dacă ne împrumuți doar câți bani ne trebuie ca să putem ieși din greutățile noastre de acum, Dumnezeul părinților noștri te va

răsplăti înmiit. Datoria pentru care iubitul meu Irod era cât pe-aci să fie arestat este o moștenire a nechibzuitelor sale tinereți. Odată ajuns la Roma, va găsi de îndată mijloace cinstite de a o achita. De-ar cădea însă în mâinile dușmanilor săi din guvernul sirian, ar însemna să piară și să pierim și copiii mei, și eu.

Alabarhul își îndreptă privirea către Chipriana, a cărei fidelitate față de Irod în clipe de nenorocire aproape că-i umezise ochii, și o întrebă cu blândețe, dar și cu îngrijorare:

— Soțul domniei tale respectă oare Legea?

Irod o văzu că șovăie nițel și luă el cuvântul:

— Se cuvine să nu uitați, domnul meu, că sunt edomit de sânge. N-ar fi drept să cereți unui edomit la fel de mult ca unui iudeu. Edom și Iuda sunt frați de sânge datorită unuia și aceluiași străbun, patriarhul Isaac; dar mai înainte ca vreun evreu să se fericească de speciala bunăvoință a lui Dumnezeu față de poporul lui, n-ar strica să-și aducă aminte cum lui Isav, strămoșul Edomului, i s-au răpit prin înșelăciunea lui Iacov, strămoșul evreimii, dreptul său de întâi-născut și binecuvântarea tatălui său. Nu te tocmi la tărâțe cu mine, alabarhule. Arată mai multă milă unui edomit bătut de soartă și nechibzuit decât a dovedit bătrânul Isaac, ori de nu, viu e Domnul Dumnezeu, următoarea lingură de *fiertură roșie de linte* pe care o vei duce la gură are, fără doar și poate, să te înece. Voi ne-ați răpit dreptul de întâi-născut și, o dată cu acesta, speciala bunăvoință a lui Dumnezeu, și în schimb, vă cerem aceeași inimă largă pe care noi n-am încetat niciodată de a o dovedi: adu-ți aminte de mărinimia lui Isav când, întâlnindu-l pe Iacov din întâmplare la Peniel, nu l-a ucis.

— Dar ții Legea? întrebă alabarhul, impresionat de vehemența lui Irod și nefiind în stare să-i contrazică referințele istorice.

— Sunt circumcis și tot așa sunt și copiii mei, iar eu și întreaga mea casă am ținut întotdeauna Legea revelată strămoșului vostru Moise pe cât de strașnic ne-au îngăduit delicata noastră situație de cetățeni romani și imperfecta noastră conștiință de edomiți.

— Nu există două căi pentru neprihănire, grăi alabarhul, bățos. Legea ori este ținută, ori este călcată.

— Și totuși, am citit că Domnul i-a îngăduit odată lui Neeman, prozelitul sirian, să se închine în templul lui Rimon, alături de regele, stăpânul său, grăi Irod. Iar Neeman s-a dovedit a fi un foarte bun prieten al iudeilor, nu-i așa?

Până la urmă, alabarhul i-a spus lui Irod:

— Dacă-ți împrumut banii aceștia, vrei să juri în numele Domnului — slăvit fie El în veci de veci — că vei ține Legea Sa din adâncul ființei tale și că-i vei iubi poporul și că niciodată cu fapta sau cu nefapta nu vei greși împotriva măreției Sale?

— Jur pe Numele Său cel prea sfânt — vorbi Irod —, iar soția și copiii mei să-mi fie martori, că de aici înainte Îl voi cinsti din tot sufletul meu și cu toată puterea mea și că fără de încetare voi iubi și ocroti poporul Său. Iar dacă voi huli vreodată cu bună știință, din învârtoșare a inimii, fie ca viermii care s-au hrănit din carnea vie a moșului meu Irod să se hrănească și dintr-a mea și să mă mănânce pe de-a-ntregul.

Și așa a căpătat împrumutul. Precum mi-a spus mai târziu:

— Aș fi jurat orice, numai să pun mâna pe banii aceia, într-atât eram de strâmtorat.

Alabarhul însă a mai pus două condiții. Prima era că lui Irod avea să i se plătească pe moment numai echivalentul în argint a patru mii de galbeni, urmând ca restul să-i fie predat la sosirea sa în Italia. Căci încă nu avea încredere deplină în Irod. S-ar fi putut să i se năzare să plece cu banii în Maroc ori în Arabia. A doua condiție era ca Chipriana să-și ducă copiii la Ierusalim, să fie crescuți acolo ca buni evrei sub paza cumnatului alabarhului, marele preot. Cu aceasta, Irod și Chipriana se învoiră cu atât mai bucuros, cu cât știau că niciun băiat frumos și nicio fată frumoasă din înalta societate romană nu se afla la adăpost de poftele nefirești ale lui Tiberiu. (Prietenului meu Vitellius, bunăoară, i s-a luat unul dintre băieți spre a fi dus la Capri, sub pretext că va primi acolo o educație aleasă; plasat printre imunzii spintrieni întreaga fire a băiatului s-a pervertit. Porecla de *spintrian* i-a rămas toată viața și om mai netrebnic nici că știu.) Și-așa au hotărât că și Chipriana va pleca după el la Roma de îndată ce va fi instalat copiii cu bine la Ierusalim.

Ceea ce îl determinase pe Irod să vină la Alexandria să ia bani cu împrumut de la alabarh era zvonul, adus de la Acra de libertul său, cu privire la căderea lui Seianus. Zvonul fu pe deplin confirmat la Alexandria. Seianus fusese cel mai de încredere sfetnic al unchiului meu Tiberiu, dar complotase cu sora mea Livilla să-l ucidă și să uzurpe tronul. Maică-mea a fost aceea care a descoperit uneltirea și l-a avertizat pe Tiberiu; iar Tiberiu, cu ajutorul nepotului meu Caligula și al ticălosului de Macro, cel cu inima împietrită, au izbutit în curând să-l tragă pe Seianus la răspundere. S-a mai aflat atunci că Livilla îl otrăvise pe soțul ei, Castor, cu șapte ani în urmă, și că de fapt Castor nu fusese trădătorul

propriului său părinte, cum făcuse a se crede Seianus. Așa fiind, stricta regulă prin care Tiberiu interzisese să mai apară în prezența sa vreunul dintre foștii prieteni ai lui Castor putea fi acum, firește, considerată ca nulă, iar protecția mamei mele redevenise mai prețioasă ca oricând. De n-ar fi fost știrea aceasta, Irod nu și-ar fi pierdut timpul și demnitatea, încercând să obțină un împrumut de la alabarh. Evreii sunt generoși, dar tare prudenţi. Ei împrumută cunoscuţilor lor evrei aflaţi la strâmtoare, dacă nenorocirea nu li se trage de la vreo vină sau păcat al lor, și împrumută fără nicio dobândă, căci asta nu e îngăduit de Lege: singura lor răsplată e încredinţarea virtuţii lor. Dar nu vor împrumuta nimic niciunui ne-evreu, să știe bine că acela moare de foame, și încă și mai puţin unui evreu care s-a „autoexclus din congregaţie", cum spun ei, urmând vreun obicei ne-evreiesc prin ţările străine — cu excepţia cazului în care sunt absolut siguri că vor obţine o recompensă considerabilă pentru mărinimia lor.

Capitolul III

Maică-mea și cu mine nu știam nimic despre întoarcerea lui Irod în Italia, până ce, într-o bună zi, am primit din partea lui un bilet scris la repezeală; ne spunea că vine să ne vadă și adăuga misterios că se bizuia pe ajutorul nostru spre a ieși cu bine dintr-o grea criză a vieții lui.

— Dacă vrea bani — i-am spus mamei — răspunsul e că nu avem nicio para chioară.

Și cu adevărat nu aveam bani de aruncat în vremea aceea, după cum am și explicat în precedenta mea carte. Maică-mea însă îmi răspunse:

— Vorbind în felul acesta, Claudius, dai dovadă de josnicie. Așa ai fost tu mereu, grosolan. Dacă Irod are nevoie de bani, înseamnă că se află la ananghie și noi trebuie să ne facem luntre și punte ca să-i facem rost de bani; o datorez memoriei răposatei sale mame, Berenice. În pofida ciudatelor ei obiceiuri religioase, Berenice a fost una dintre prietenele mele cele mai bune. Și unde mai pui că era o gospodină fără de pereche!

Maică-mea nu-l mai văzuse pe Irod de vreo șapte ani și tare-i ducea dorul. Dar el rămăsese în corespondență regulată cu dânsa, scriindu-i fără greș despre toate pățaniile sale rând pe rând și într-un fel atât de amuzant, încât ele păreau a fi cele mai încântătoare dintre aventurile care se găsesc în orișice carte grecească de povestiri, iar nu reale necazuri. Poate că una dintre cele mai vesele scrisori din toate a fost aceea pe care a ticluit-o din Edom la puțin timp după ce părăsise Roma: îi povestea cum dulcea, iubita, prostuța lui soție, Chipriana, îl convinsese să nu sară de pe meterezele fortăreței. „Și a avut perfectă dreptate — încheia — era un turn din cale afară de înalt.“ O scrisoare recentă, de asemenea expediată din Edom, vădea aceeași bună dispoziție; era din perioada când aștepta să-i vină banii de la Acra. Vorbea despre rușinea resimțită din pricină că decăzuse moralicește într-atâta, încât să ajungă a fura cămila de călărie a unui negustor persan. Totuși, scria el, rușinea curând se preschimbase într-un simțământ de virtuoasă mulțumire de sine pentru faptul de a fi făcut proprietarului dobitocului un bine atât de mare: dobitocul părea a fi sălașul a șapte duhuri rele, unul mai bicisnic decât celălalt. Negușătorul trebuie să se fi

simțit nespus de ușurat deșteptându-se într-o bună dimineață și constatând neîndoioasa lipsă a neprețuitei sale comori, cu șa și cu frâu cu tot. Călătoria prin deșertul sirian fusese absolut înfiorătoare: la fiecare albie secată de râu ori trecătoare strâmtă pe unde treceau, cămila se străduia din răsputeri să-l omoare, ba se și scula noaptea pentru ca, furișându-se, să vină să calce în picioare trupul adormit al noului său stăpân. Ne-a scris iarăși din Alexandria pentru a ne spune că pusese animalul în stare de libertate la Edom, dar că dobitocul se ținuse scai după dânsul, cu o privire haină în ochi, cât ținuse drumul de-a lungul coastei. „Vă jur, mult slăvită și învățată doamnă, prietenă dintotdeauna și prea mărinimoasă binefăcătoare, că spaima de acea nesuferită cămilă mai mult decât teama de creditori m-a determinat să-i trag chiulul guvernatorului la Anthedon. Fără doar și poate că ea, cămila, ar fi stăruit să împartă aceeași celulă cu mine, dacă m-ar fi bătut gândul să mă las arestat." Mai era și un postscriptum: „Verișorii mei din Edom au fost cât se poate de ospitalieri, dar n-aș dori să rămâneți cu impresia că au fost *extravaganți*. Ei merg cu spiritul de economie atât de departe, încât nu se primenesc decât cu în trei ocazii: când se însoară, când mor și când pradă vreo caravană care-i aprovizionează cu rufe curate pe gratis. Nu există niciun singur piuar în toată țara edomiților".

Firește că Irod dădea explicația cea mai favorabilă lui în privința conflictului — ori neînțelegerii, cum spunea — cu Flaccus. Lua asupră-și vina de a fi fost nechibzuit și-l lăuda pe Flaccus ca pe un om înzestrat cu un simț poate prea înalt al onoarei, dacă ar fi cu putință una ca asta; desigur însă că e mult prea nobil ca să-l poată prețui la justa sa valoare oamenii pe care-i cârmuia: ei îl priveau ca pe un excentric.

Irod ne-a relatat acele părți din povestirea sa pe care le omisese în cuprinsul scrisorilor, fără a mai tăinui nimic, ori aproape nimic, știind că asta era, de fapt, cea mai bună metodă de a se purta cu maică-mea; și, cu toate că ea pretindea că-i teribil de înfuriată, a distrat-o grozav cu povestea răpirii soldaților și a încercării de a-l amăgi pe alabarh. Ne-a descris, de asemenea, și călătoria sa de la Alexandria până aici, în cursul căreia au dat de o primejdioasă furtună: toți, afară de el și de comandant — zicea — au zăcut de rău de mare vreme de cinci zile și cinci nopți. Comandantul își petrecuse tot timpul plângând și rugându-se și-i lăsase lui Irod sarcina de a conduce vasul de unul singur.

Apoi continuă:

— Când, în sfârșit, stând pe teuga bravei noastre nave, care, de bine, de rău, își încetase tangajul și ruliul, și, fără a lua aminte la mulțumirile și elogiile echipajului acum înzdrăvenit, am văzut golful Neapole desfășurat înaintea privirilor mele, strălucitor, cu țărmurile-i doldora de sclipitor de frumoasele-i temple și vile, dominate de impunătorul Vezuviu fumegând asupră-le, asemenea vetrei într-o casă, voi mărturisi că am plâns. Mi-am dat seama că veneam acasă, că mă întorceam în prima și cea mai dragă patrie a mea. M-am gândit la toți iubiții mei prieteni romani de care fusesem despărțit vreme atât de îndelungată și îndeosebi la domnia-ta, prea învățată, prea frumoasă și prea mărită Antonia, și la tine, de asemenea, Claudius, firește, și la cât de bucuroși vom fi să ne dăm din nou binețe unul altuia. Dar mai întâi, lucru limpede ca lumina zilei, trebuia să-mi fac și eu un rost ca lumea. Ar fi fost cu totul necuviincios să mă fi prezentat la ușa domniei tale ca un cerșetor ori ca un client nevoiaș, cerând sprijin. Așa că, îndată după ce am debarcat și am încasat polița alabarhului, trasă asupra unor zarafi din Neapole, am scris fără alte amânări Împăratului, la Capri, solicitând onoarea de a fi primit în audiență. Mi-a acordat-o cu multă bunăvoință, spunând că se bucurase aflând de înapoierea mea cu bine și am avut cu el o convorbire dătătoare de mari speranțe. Îmi pare nespus de rău că trebuie s-o spun, dar m-am simțit obligat — spre a-l distra, căci a fost mai întâi în toane cam mohorâte — să-i povestesc vreo câteva anecdote asiatice pe care desigur că nu le voi repeta spre a nu aduce jignire decenței domniei tale. Dar știți cum stau lucrurile cu Împăratul: are o minte iscusită și e foarte lipsit de prejudecăți în gusturile sale. Ei bine, după ce i-am spus o poveste deosebit de tipică în genul acesta, mi-a zis: „Iroade, ești un ins pe placul meu. Doresc să preiei o sarcină de mare răspundere: să te ocupi de educația singurului meu nepot, Tiberius Gemellus, care se află aici cu mine. Ca prieten intim al răposatului său tată, desigur că nu vei refuza, și trag nădejde că flăcăiașul va prinde drag de tine. E, ți-o spun cu inima îndurerată, un băiețel închis în sine, ursuz, și are nevoie de cineva mai în vârstă, de-un om cu inima deschisă, după modelul căruia să se formeze“.

Am petrecut noaptea la Capri și dimineața ne-a aflat, pe Împărat și pe mine, prieteni mai buni ca oricând — nesocotise sfatul medicilor și băuse toată noaptea cu mine. Credeam că, în sfârșit, norocul îmi zâmbește din nou când, deodată, firul acela de păr de cal de care sabia lui Damocles stătuse atâta timp atârnată deasupra nefericitului meu cap izbuti să se rupă. A sosit pentru Împărat o scrisoare din partea dobitocului aceluia de guvernator al

Anthedonului, aducându-i la cunoștință că emisese împotrivă-mi un mandat de arestare pentru neplata unei datorii de douăsprezece mii de galbeni către Caseta Imperială și că „eludasem arestarea“ și fugisem, răpindu-i doi oameni din garnizoană, care încă nu se înapoiaseră și fuseseră, probabil, uciși. L-am încredințat pe Împărat că soldații erau în viață, că se strecuraseră pe bordul vasului meu fără de știrea mea și că nu mi se înmânase niciun fel de mandat. Poate că fuseseră trimiși să mi-l înmâneze, am spus, dar luaseră hotărârea să-și acorde o vacanță în Egipt. În orice caz, i-am găsit pitiți în caric când ne aflam la jumătatea drumului către Alexandria. L-am asigurat pe Împărat că, ajuns la Alexandria, i-am retrimis de îndată la Anthedon spre a-și primi pedeapsa.

— Irod Agrippa, grăi maică-mea cu asprime, asta a fost o minciună sfruntată și mi-este tare rușine de tine.

— Nu tot atât de rușine cât mi-a fost mie după aceea, iubită și mărită Antonia, zise Irod. De câte ori nu mi-ai spus oare că nu trebuie să ne dăm cinstea pe rușine? Dar în Orient toată lumea spune minciuni și te obișnuiești să nu ții seama de nouă zecimi din ceea ce auzi, așteptându-te ca interlocutorii tăi să procedeze aidoma. Uitasem pe moment că mă aflam din nou într-o țară unde este considerat ca dezonorant să te depărtezi, fie și cu o iotă, de adevărul cel mai strict.

— Te-a crezut Împăratul? l-am întrebat eu.

— Nădăjduiesc din toată inima că da, răspunse Irod. M-a întrebat: „Dar cu datoria ce-i?“ I-am arătat că reprezenta un împrumut acordat mie, în bună regulă și-n schimbul unei garanții serioase, de către Caseta Imperială și că, dacă fusese emis un mandat pentru arestarea mea din pricina aceasta, apoi nu putea fi decât opera trădătorului de Seianus; aveam să vorbesc de îndată cu vistiernicul și să pun lucrurile în ordine. Împăratul însă mi-a spus: „Iroade, dacă datoria aceasta nu este în întregime lichidă până într-o săptămână, n-ai să fii preceptorul nepotului meu“. Știți cât de sever este în privința sumelor datorate casetei imperiale. I-am răspuns pe cel mai degajat ton ce mi l-am putut asuma că o voi plăti în mai puțin de trei zile. Dar mi-era inima grea. Așa că ți-am scris numaidecât, iubită a mea binefăcătoare, crezând că poate...

Maică-mea îi spuse din nou:

— Rău, foarte rău ai făcut spunând astfel de minciuni Împăratului...

— Știu, știu, zise Irod, prefăcându-se tare spășit. Dacă domnia ta ai fi fost în situația mea, ai fi spus fără doar și poate adevărul; mie, unuia, însă mi-a lipsit

curajul. Și, după cum am spus, acești șapte ani petrecuți în Orient departe de domnia ta mi-au tocit în mod grav sensibilitatea morală.

— Claudius — vorbi maică-mea, cu neașteptată hotărâre — cum putem strânge degrabă douăsprezece mii? Ce-i cu scrisoarea pe care ai primit-o astăzi dimineață de la Aristobul?

Printr-o ciudată coincidență, îmi sosise chiar în dimineața aceea din partea lui Aristobul o scrisoare prin care-mi cerea să investesc pentru el niște bani în proprietăți funciare care se vindeau ieftin pe atunci din cauza rarității monedei. Alăturase o trată bancară în valoare de zece mii. Mama îi povesti toate acestea lui Irod.

— Aristobul! exclamă Irod. Cum Dumnezeu a adunat ăsta zece mii? Tipul ăsta lipsit de scrupule trebuie că s-a folosit de influența pe care o exercită asupra lui Flaccus pentru a lua mită de la băștinași.

— Consider în cazul acesta, rosti maică-mea, că s-a purtat foarte josnic față de tine, raportându-i că damaschinii îți trimit un dar pentru a le fi susținut atât de bine cauza. Nu mă așteptam la una ca asta din partea lui Aristobul. Așa că poate că sfânta dreptate ar cere acum ca acei zece mii să fie întrebuințați ca un împrumut temporar, *temporar*, bagă bine de seamă, Irod, pentru a te ajuta să te pui iar pe picioare. Cât despre restul de două mii, n-avem să întâmpinăm greutăți, nu-i așa, Claudius?

— Uiți că Irod mai are încă cei opt mii de la alabarh, mamă. Dacă nu i-o fi și cheltuit. Dacă-i încredințăm banii lui Aristobul, are să stea mai bine decât noi.

I s-a atras atenția lui Irod că va trebui să-și plătească neapărat datoria până în cel mult trei luni, căci de nu, aveam să mă fac vinovat de abuz de încredere. Toată treaba asta nu-mi plăcea deloc, dar o preferam soluției de a ne ipoteca locuința de pe Colina Palatină spre a aduna banii — singura soluție ce ne mai rămânea altminteri deschisă. Lucrurile, totuși, s-au terminat neașteptat de bine. Nu numai că numirea lui Irod ca preceptor al lui Gemellus a fost confirmată numaidecât după ce a plătit casetei imperiale cei douăsprezece mii, dar mi-a și achitat în întregime suma reprezentând împrumutul lui Aristobul cu două zile înainte de termen; și, în plus, o datorie mai veche de cinci mii, bani pe care nu ne mai așteptam să-i vedem vreodată. Căci Irod, în calitate de preceptor al lui Gemellus, ajunsese în intimitatea lui Caligula, pe care Tiberiu, acum în vârstă de șaptezeci și cinci de ani, îl adoptase ca pe un fiu al său și care-i era moștenitor prezumtiv. Tiberiu îl ținea pe Caligula din scurt cât privește banii,

și Irod, după ce și-a câștigat încrederea lui Caligula, dându-i câteva banchete grozave, cadouri de preț și altele de acest fel, i-a devenit agent autorizat pentru împrumutarea — în mare taină — a unor însemnate sume de bani de la bogătași, care voiau să se pună bine cu noul Împărat. Căci nimeni nu se aștepta ca Tiberiu s-o mai ducă mult. Când încrederea pe care Caligula i-o purta lui Irod a devenit de notorietate publică în cercurile financiare, i-a fost ușor să se împrumute cu bani și pentru el, nu numai pentru Caligula. Datoriile sale neplătite, contractate cu șapte ani în urmă, fuseseră mai toate lichidate datorită morții creditorilor; pentru că rândurile bogătașilor fuseseră mult rărite prin procesele de trădare intentate de Tiberiu în vremea lui Seianus; iar sub Macro, urmașul lui Seianus, a continuat aceeași operație distrugătoare. Cât privește celelalte datorii ale sale, Irod nu se prea frământa din pricina lor: nimeni n-avea să îndrăznească a face proces unui om care se bucura de atâta favoare la curte ca el. Mi-a restituit parte dintr-un împrumut de patruzeci de mii de galbeni pe care-l obținuse de la un libert al lui Tiberiu, un individ care, ca sclav, fusese unul dintre paznicii fratelui mai mare al lui Caligula, Drusus, când acesta a fost lăsat să moară de foame în beciurile palatului. După manumiterea sa, ajunsese enorm de bogat, traficând cu sclavii din înalta societate: cumpăra pe un preț de nimic sclavi bolnavi și-i însănătoșea doftoricindu-i într-un spital pe care-l conducea el însuși — și se temea că atunci când Caligula va ajunge Împărat, se va răzbuna asupră-i pentru felul cum îl maltratase pe Drusus. Irod însă își luă îndatorirea de a îndulci inima lui Caligula față de el.

Și-așa, steaua lui Irod prindea a străluci zi de zi mai luminos și el și-a rânduit în Orient mai multe treburi spre deplina-i mulțumire. A scris, de pildă, unor prieteni din Edom și Iudeea — și oricine căruia îi scria acum ca unui prieten se simțea tare măgulit — și i-a întrebat dacă nu pot să-i pună la dispoziție mărturii amănunțite cu privire la ilegalitățile săvârșite de guvernatorul care încercase să-l aresteze la Anthedon. A strâns astfel un număr destul de impunător de mărturii și le-a înșirat într-o scrisoare trimisă, zice-se, de cetățenii de vază din Anthedon; scrisoare pe care apoi a înaintat-o la Capri. Guvernatorul și-a pierdut slujba. Irod și-a achitat — în drahme atice — datoria contractată față de agentul de cereale din Acra, minus de două ori suma care-i fusese în mod nejustificat reținută din banii trimiși lui în țara edomiților, arătând că aceste cinci mii de drahme pe care le reținea reprezentau echivalentul împrumutului luat de agentul de cereale de la prințesa Chipriana cu vreo câțiva ani înainte și rămas nerestituit. Cât despre Flaccus, Irod n-a

făcut nicio încercare pentru a se răzbuna împotrivă-i, și aceasta de dragul maică-mii. Iar Flaccus muri curând după aceea. Pe Aristobul s-a hotărât să-l ierte cu mărinimie, cunoscând că trebuie să se simtă nu numai rușinat de sine, dar și cât se poate de iritat de lipsa de simț al orientării de care dăduse dovadă, făcându-și un dușman dintr-un frate ajuns acum atât de puternic. Aristobul îi putea fi de mare folos după ce va fi fost îmbunat cum se cuvine. Irod s-a mai răzbunat și împotriva lui Pontius Pilat, de la care emanase ordinul pentru arestarea lui la Anthedon, îmboldind pe câțiva prieteni de-ai săi din Samaria să se plângă noului guvernator al Siriei, prietenul meu Vitellius, de brutalitatea cu care potolise tulburările din rândurile populației civile de acolo și să-l învinuiască de luare de mită. Pilat a fost convocat la Roma ca să răspundă în fața lui Tiberiu de acele învinuiri.

Într-o frumoasă zi de primăvară, pe când Caligula și Irod se plimbau împreună într-o caretă deschisă prin împrejurimile Romei, Irod își dădu vesel cu părerea:

— A sosit, desigur, timpul ca să i se dea bătrânului luptător floreta de lemn.

Prin bătrânul luptător îl avea în vedere pe Tiberiu, iar prin floreta de lemn, simbolul onorific remis în arenă gladiatorilor sleiți de puteri.

Apoi, adăugă:

— Iar dacă-mi vei îngădui să exprim ceea ce ar putea prea bine să pară a fi măgulire, dar nu este decât sincera mea părere, te vei dovedi, dragul meu, nespus mai priceput la jocul cel mare decât a izbutit *el* vreodată a fi.

Caligula a fost încântat, dar, din nefericire, surugiul lui Irod a auzit și el, a înțeles și a înregistrat în memorie cuvintele rostite. Convingerea că dispune de puterea de a-și nenoroci stăpânul l-a făcut pe individul acela cu cap de dovleac să dea drumul la un oarecare număr de obrăznicii ce s-au întâmplat să treacă un timp neobservate. Dar până la urmă și-a băgat în cap să fure niște pături pentru trăsură foarte frumos brodate și să le vândă altui surugiu al cărui stăpân locuia nu departe de Roma. A raportat că fuseseră distruse întâmplător de picăturile scurse dintr-un butoi de smoală, printre scândurile podului de la grajd, iar Irod s-a mulțumit să-i dea crezare. Nimerindu-se însă într-o zi să facă o plimbare în trăsură cu acel cavaler al cărui surugiu cumpărase păturile, Irod se pomeni înfășurat cu ele peste genunchi. Și-așa furtul a ieșit la iveală. Surugiul cavalerului apucase însă a-i da din timp de știre hoțului, care s-a și grăbit să o ia la fugă spre a nu fi pedepsit. Intenția lui dintâi, în caz că va fi descoperit, fusese să-l amenințe pe Irod că se va duce să dezvăluie Împăratului

convorbirea surprinsă. Dar s-a pierdut cu firea când s-a ivit momentul potrivit, dându-și brusc seama că s-ar putea ca Irod să-l ucidă dacă ar încerca să-l șantajeze și să-și găsească martori care să declare că lovitura a fost dată în legitimă apărare. Surugiul era unul dintre acei oameni a căror minte încâlcită bagă pe toată lumea în bucluc și pe ei înșiși în primul rând.

Irod știa cam pe unde hălăduiește individul la Roma și, nebănuind ce joc se juca, ceru poliției Urbei să-l aresteze. Au dat de el și l-au adus în fața tribunalului sub acuzația de furt, dar s-a prevalat de privilegiul său de libert de a putea face apel la Împărat în loc de a fi judecat de urgență. Și a mai adăugat:

— Am de spus Împăratului ceva ce privește siguranța persoanei sale. Ceva ce am auzit pe când mânam o caretă pe drumul spre Capua.

Judecătorului nu i-a rămas altceva de făcut decât să-l trimită sub escortă militară la Capri.

După câte v-am spus până acum despre caracterul unchiului meu Tiberiu, veți fi poate în stare să ghiciți ce a găsit el cu cale să facă după citirea raportului înaintat de judecător. Cu toate că și-a dat seama că surugiul trebuie să fi surprins vorbe trădătoare de-ale lui Irod, încă nu voia să știe cum anume sunau: nu era, se înțelege, tocmai Irod omul care să facă declarații cu adevărat primejdioase în raza auditivă a unui surugiu. Astfel încât pe surugiu l-a lăsat în închisoare, necercetat, și i-a poruncit tânărului Gemellus, acum în vârstă de circa zece ani, să-l supravegheze cu mare atenție pe educatorul său și să raporteze Împăratului orice vorbă sau faptă care ar părea să aibă caracter de trădare. Irod, în răstimp, se îngrijora de amânarea anchetării surugiului de către Tiberiu și găsi de cuviință să discute chestiunea cu Caligula. Au hotărât că nu se rostise de către Irod — cu prilejul plimbării la care surugiul părea că se referă — niciun cuvânt al cărui înțeles să fie îndoielnic. Dacă Irod însuși avea să ceară stăruitor o anchetă, era și mai probabil că Tiberiu va lua drept bună afirmația sa cum că „floreta de lemn“ nu însemna nimic altceva decât înțelesul strict literal al expresiei. Căci Irod avea să spună că discutaseră despre „Picioare galbene“, un vestit gladiator care ieșise la pensie, și că nu intenționase nimic altceva decât să-l felicite pe Caligula pentru îndemânarea lui la scrimă.

Irod observă apoi că Gemellus se purta în mod cât se poate de suspect, trăgând cu urechea și apărând în apartamentele lui în momente cu totul nepotrivite. Era limpede că Tiberiu îi dăduse de lucru. Așa încât s-a dus din nou la maică-mea și i-a explicat toată treaba, rugând-o să ceară în numele său judecarea surugiului. Justificarea intervenției urma să fie dorința lui Irod de a

vedea omul pedepsit după cuviință pentru hoția făptuită și nerecunoștința de care dăduse dovadă — căci Irod îl eliberase din sclavie numai cu un an înainte și din proprie inițiativă. Nu se va pomeni nimic despre proiectatele destăinuiri ale individului. Maică-mea procedă întocmai cum îi ceruse Irod. I-a scris lui Tiberiu și, după obișnuita lunga întârziere, s-a pomenit cu o scrisoare de răspuns. Se află acum în posesiunea mea, așa încât o pot cita vorbă cu vorbă. De data aceea, Tiberiu mergea drept la subiect:

„Dacă surugiul acesta înțelege să-l acuze pe Irod pe nedrept de a fi pronunțat cuvintele ori de a fi făcut declarații cu caracter de trădare, și aceasta numai spre a-și acoperi propriile-i nelegiuiri, a suferit îndeajuns pentru nesăbuința lui prin îndelungata detenție în nu prea primitoarele mele celule de la Misenum. Mă purta gândul să-l pun în libertate, avertizându-l să nu mai facă pe viitor apel la mine când se află pe punctul de a fi condamnat de un tribunal inferior pentru o infracțiune minoră cum e furtul. Sunt prea bătrân și prea ocupat spre a fi inoportunat cu astfel de apeluri neserioase. Dar dacă mă silești să pornesc o anchetă și se dovedește că s-au rostit cu adevărat cuvinte cu caracter de trădare, Irod se va căi că a adus chestiunea în discuție: căci dorința de a-și vedea surugiul aspru pedepsit va abate o foarte aspră pedeapsă asupră-i“.

Scrisoarea aceasta l-a făcut pe Irod să dorească și mai aprig ca omul să fie judecat, și anume în prezența sa. Silas, care venise la Roma, l-a sfătuit să nu acționeze astfel, și a citat zicala: „Nu te-atinge de Camarina“. (În apropiere de Camarina, în Sicilia, se afla o mlaștină împuțită pe care locuitorii orașului au asanat-o din motive de igienă. În felul acesta, orașul a rămas expus atacurilor: el a fost cucerit și distrus.) Irod însă n-a vrut să asculte de Silas; bătrânul devenise tare pisălog după cinci ani de neîntreruptă prosperitate. Curând a aflat că Tiberiu, care era la Capri, dăduse poruncă să fie pregătită, spre a-l găzdui, marea vilă de la Misenum, aceea în care apoi a și murit. Irod a rânduit neîntârziat lucrurile în așa fel, încât să plece și el în împrejurimi, cu Gemellus, ca oaspe al lui Caligula, care avea o vilă în apropiere, la Bauli; și însoțiți de maică-mea, care, vă reamintiți poate, era atât bunica lui Caligula, cât și a lui Gemellus. Bauli este tare aproape de Misenum, pe coasta de miazănoapte a golfului Neapole, așa încât nimic nu era mai firesc decât ca întreaga societate să meargă să-și prezinte omagiile lui Tiberiu la sosirea acestuia. Tiberiu i-a poftit pe toți la prânz, în ziua următoare. Închisoarea în care lâncezea surugiul se găsea doar la doi pași, astfel că Irod a convins-o pe maică-mea să-i ceară lui Tiberiu, în prezența tuturor, să judece procesul în după-amiaza aceea chiar.

Fusesem și eu invitat la Bauli, însă refuzasem a mă duce deoarece nici unchiul meu Tiberiu și nici maică-mea nu-mi prea doreau tovărășia. Am auzit totuși întreaga poveste de la mai multe persoane care au fost de față. A fost un prânz grozav, stricat numai de puținătatea vinului. Tiberiu asculta acum de sfatul medicilor și se oprea cu totul de la băutură, așa încât din politețe și prevedere nimeni n-a cerut să i se umple paharul după ce-l deșertase; și nici servitorii nu s-au oferit s-o facă. Lipsa de vin întotdeauna îl indispunea pe Tiberiu, dar maică-mea avu totuși îndrăzneala să aducă din nou în discuție chestiunea cu surugiul. Tiberiu a întrerupt-o, dând impresia că nu o face intenționat, trecând la alt subiect, iar ea n-a mai făcut vreo încercare până după-masă, când toți cei prezenți au ieșit să facă o plimbare pe sub umbrele copacilor ce înconjoară hipodromul local. Tiberiu nu umbla; era purtat într-o lectică, iar mama, care la bătrânețe devenise foarte sprintenă, mergea alături. Îi spuse:

— Tiberiu, îmi dai voie să-ți vorbesc despre surugiul acela? A sosit, fără îndoială, timpul să fie judecat procesul și am răsufla cu toții ușurați, cred, dacă ai binevoi să rezolvi pricina chiar astăzi, o dată pentru totdeauna. Închisoarea e doar la doi pași, totul ar putea fi terminat în câteva minute.

— Antonia, zise Tiberiu, ți-am mai dat de înțeles că ar fi mai bine să lași lucrurile baltă, dar dacă stărui, voi face precum dorești.

Atunci l-a chemat pe Irod, care umbla în urma lor cu Gemellus și Caligula, și i-a spus:

— Am să-l interoghez acum pe surugiul acela al tău, Irod Agrippa, la stăruința măritei Antonia, cumnată-mea, dar zeii îmi sunt martori că ceea ce fac nu o fac de bună voie, ci pentru că sunt constrâns.

Irod i-a mulțumit din belșug pentru bunăvoința lui. Apoi Tiberiu l-a chemat pe Macro, de față și el, și i-a poruncit să-l aducă pe surugiu spre a fi judecat pe loc.

Se pare că Tiberiu se întreținuse în particular cu Gemellus în seara precedentă. (Caligula, după un an ori doi, l-a silit pe Gemellus să-i facă o dare de seamă asupra acelei convorbiri.) Tiberiu îl întrebase pe Gemellus dacă avea ceva de raportat împotriva preceptorului său, iar Gemellus i-a răspuns că nu auzise niciun cuvânt neloial și nu fusese martor al niciunei acțiuni neloiale, dar că-l văzuse prea puțin pe Irod în ultimul timp; când îl căutai, era la Caligula și-l lăsa pe Gemellus să învețe din cărți, în loc să-l mediteze el însuși. Tiberiu l-a întrebat apoi pe băiat în legătură cu împrumuturile, dacă Irod și Caligula discutaseră în prezența lui vreodată ceva în legătură cu împrumuturile.

Gemellus reflectase câteva clipe și apoi răspunsese că o singură dată Caligula îl întrebase pe Irod despre un împrumut P.O.T. și că Irod răspunsese:

— Am să-ți spun mai târziu, căci pereții au urechi.

Tiberiu a ghicit imediat ce înseamnă P.O.T. Însemna, fără îndoială, un împrumut obținut de Irod în numele lui Caligula și rambursabil *post obitum Tiberii*, adică după moartea lui Tiberiu. Ca urmare, Tiberiu i-a spus lui Gemellus că nu mai are nevoie de el și că un împrumut P.O.T. e ceva lipsit de importanță și că acum are deplină încredere în Irod. Dar, totodată, a și trimis un libert de încredere al său la închisoarea unde se afla surugiul spre a-i porunci, în numele Împăratului, să-i aducă la cunoștință ce anume auzise din gura lui Irod. Surugiul a repetat întocmai vorbele lui Irod și libertul i le-a transmis lui Tiberiu. Tiberiu a reflectat câteva clipe și apoi l-a trimis pe libert înapoi la închisoare, cu instrucțiuni referitor la ceea ce surugiul urma să spună când se va înfățișa la judecată. Libertul l-a pus să învețe pe dinafară vorbele exacte și să le și repete după el, apoi i-a dat de înțeles că, dacă va vorbi așa cum trebuie, va fi pus în stare de libertate și va primi o răsplată bănească.

Și-așa, procesul s-a desfășurat chiar acolo pe unde trecea pista hipodromului. Surugiul a fost întrebat de Tiberiu dacă se recunoaște vinovat de furtul păturilor de trăsură. A răspuns că nu e vinovat, deoarece Irod i le dăduse în dar, însă că după aceea se căise de mărinimia lui. În momentul acela, Irod a încercat să întrerupă depunerea mărturiei prin exclamații care-i vădeau scârba față de nerecunoștința și mitomania martorului, dar Tiberiu i-a cerut să tacă și l-a întrebat pe surugiu:

— Ce altceva mai ai de spus în apărarea ta?

Surugiul a răspuns:

— Și chiar de-aș fi furat păturile acelea, ceea ce nu e cazul, și tot ar fi fost o faptă vrednică de iertare. Căci stăpânul meu e un trădător. Într-o după-amiază, cu puțin timp înainte de arestarea mea, mânam înspre Capua o caretă în care se aflau, așezați în spatele meu, nepotul măriei tale, prințul, și stăpânul meu, Irod Agrippa. Stăpânul meu a spus: „De-ar veni odată ziua când are, în sfârșit, să moară bătrânul luptător și te vei afla numit succesor al său la tron! Căci atunci tânărul Gemellus n-are să-ți stea în cale. Nu va fi greu să ne descotorosim de el și-n curând toată lumea va fi fericită, iar eu mai mult decât oricine".

Irod a fost atât de uluit de mărturia aceasta, încât pe moment n-a știut ce să spună în afara faptului că era cu totul falsă. Tiberiu l-a întrebat pe Caligula și

Caligula, care era un laș fără de pereche, s-a uitat îngrijorat la Irod ca să-i dea o îndrumare, dar, neprimind niciuna, s-a grăbit să arate că dacă Irod rostise cumva acele cuvinte, el, unul, nu le auzise. Își amintea de plimbarea în caretă, fusese o zi foarte vântoasă. Dacă ar fi auzit astfel de cuvinte cu caracter de trădare, desigur că nu le-ar fi trecut cu vederea, ci le-ar fi raportat de îndată Împăratului său. Caligula era cu totul lipsit de loialitate față de prietenii lui, dacă propria-i viață era cumva primejduită, și-ntotdeauna sorbea orice cuvințel al lui Tiberiu: într-atâta încât s-a spus despre el că n-a mai existat cândva pe lume sclav mai bun la un stăpân mai rău.

Irod însă a vorbit cu îndrăzneală:

— Dacă fiul tău, o, Tiberius, care ședea lângă mine n-a auzit cuvintele trădătoare ce sunt presupus a le fi rostit, și nimeni n-are urechi mai ascuțite pentru a auzi rostiri trădătoare față de domnia ta, atunci desigur că surugiul, care, precum se știe, stătea cu spatele la noi, le-a putut cu atât mai puțin auzi.

Tiberiu însă își luase hotărârea. I se adresă pe scurt lui Macro:

— Pune-i cătușe omului acestuia. Apoi celor care-i purtau lectica: Să mergem!

O porniră înainte, lăsându-i pe Irod, pe Antonia, pe Macro, pe Caligula, pe Gemellus și pe ceilalți să se uite unul la altul, nelămuriți și mirați. Macro nu înțelesese cui trebuia să-i pună cătușe, așa încât la întoarcerea lui Tiberiu la locul de judecată — după ce fusese purtat de jur împrejurul pistei — întreaga societate încă se mai afla acolo, întocmai așa cum o lăsase, iar Macro i se adresă:

— Să-mi fie iertat, Cezar, dar pe care dintre oamenii aceștia trebuie să-l arestez?

Tiberiu îl arătă pe Irod și spuse:

— Ăsta-i omul pe care-l am în vedere.

Macro însă, care-i purta mare respect lui Irod și nădăjduia poate să îmblânzească cerbicia lui Tiberiu făcându-se că nu-l înțelege, mai întrebă o dată:

— Desigur că nu pe Irod Agrippa îl poți avea în vedere, Cezar?

— Pe el și pe nimeni altul, mormăi Tiberiu.

Irod ieși din rândurile celor de față și mai că se prosternă în fața lui Tiberiu. Nu îndrăzni să se arunce chiar cu fața la pământ, deoarece știa că lui Tiberiu nu-i plăcea să fie tratat ca un monarh oriental. Dar își întinse brațele în mod jalnic și se declară a fi cel mai loial slujitor al lui Tiberiu și cu totul incapabil de

a îngădui și celui mai neînsemnat gând hain de a-i trece măcar prin minte și cu atât mai puțin de a-l rosti. El începu să vorbească plin de elocință despre amiciția sa cu răposatul fiu al lui Tiberiu (victimă, ca și el însuși, a unor neîntemeiate acuzații de trădare), a cărui ireparabilă pierdere nu încetase nicio clipă să o deplângă și despre neasemuita onoare pe care Tiberiu i-o făcuse numindu-l preceptor al nepotului său.

Tiberiu însă l-a privit cu acea rece și vicleană căutătură a sa și a rostit pe un ton batjocoritor:

— Discursul acesta, nobile Socrate, îl vei putea ține în apărarea ta când voi statornici data judecății tale. Apoi, către Macro: Du-l la închisoarea de acolo. Poate folosi lanțul lepădat de acest cinstit surugiu.

Irod n-a mai scos niciun cuvânt decât pentru a mulțumi maică-mii pentru mărinimoasele, dar zadarnicele ei strădanii în favoarea lui. A fost dus la închisoare, cu mâinile prinse în cătușe și legate la spate. Închisoarea era locul unde, în celule ticsite și nesănătoase, cu hrană puțină și fără paturi, erau deținuți nesocotiții cetățeni romani care făcuseră apel la Tiberiu împotriva sentințelor unor tribunale inferioare, așteptând ca Împăratul să aibă timpul de a le rezolva pricinile. Unii dintre ei se aflau acolo de ani de zile.

Capitolul IV

Pe când era mânat spre poarta închisorii, Irod zări pe-un sclav grec de-ai lui Caligula așteptând acolo. Sclavul s-ar fi zis că e cu răsuflarea tăiată, ca și cum ar fi alergat, și ținea în mână un ulcior pentru apă. Irod nădăjdui că fusese trimis acolo de Caligula drept semn că-i mai este încă prieten, dar că nu-și poate da prietenia în vileag de teamă de a nu-l jigni pe Tiberiu.

Strigă la feciorul acela:

— Thaumastus, pe toți zeii, dă-mi o gură de apă.

Era o vreme foarte caldă pentru septembrie și, după cum v-am spus, abia dacă fusese servit puțin vin la masă. Băiatul se grăbi să vină înspre el, ca și cum ar fi fost prevenit să facă asta. Irod, încercând un simțământ de liniștire, duse ulciorul la gură și aproape că-l bău până la fund, deoarece conținea vin, nu apă.

Îi spuse sclavului:

— Ți-ai câștigat recunoștința unui întemnițat cu băutura aceasta și-ți făgăduiesc că, atunci când voi fi din nou liber, am să te răsplătesc din plin pentru ea. Voi avea grijă ca stăpânul tău, și nu-i, desigur, el omul care să-și părăsească prietenii, să-ți dea libertatea de îndată ce va fi obținut-o pe a mea și am să-ți încredințez atunci o slujbă de încredere în casa mea.

Irod a fost în stare să se țină de cuvânt și Thaumastus i-a devenit intendent-șef. Mai este încă în viață, pe când scriu rândurile de față și se află în slujba fiului lui Irod, deși Irod însuși e mort.

Când Irod a fost dus în curtea închisorii, s-a întâmplat a fi ora de plimbare, însă exista o regulă strictă ca prizonierii să nu poată vorbi unul cu altul fără autorizația expresă a gardienilor. Fiecare grup de cinci deținuți avea câte un gardian al său menit să supravegheze orice mișcare a lor. Sosirea lui Irod stârni o mare agitație printre acei oameni plictisiți și apatici, deoarece priveliștea unui prinț oriental ce purta o mantie de autentică purpură tyreniană era ceva ce nu mai văzuseră ei până atunci. Totuși, Irod nu i-a salutat, ci a rămas uitându-se lung la îndepărtatul acoperiș al vilei lui Tiberiu, de parcă ar fi putut descifra acolo un mesaj revelator al soartei ce avea să-l aștepte.

Printre deținuți se afla și o căpetenie de oaste germană, om în vârstă, a cărui poveste părea să fie următoarea: fusese ofițer în rândurile trupelor auxiliare

germane sub Varus, când Roma încă mai stăpânea provincia de dincolo de Rin, și căpătase cetățenia romană drept recunoaștere a meritelor sale pe câmpul de luptă. Când Varus a fost mișelește prins în cursă și armata lui căsăpită de către vestitul Hermann, această căpetenie, deși nu luptase (așa cel puțin spunea) în armata lui Hermann și nici nu-i sprijinise în vreun fel planurile, n-a făcut niciun demers spre a-și dovedi neîncetata lealitate față de Roma, ci a devenit mai-marele satului său de baștină. În timpul războaielor purtate de fratele meu Germanicus, și-a părăsit satul împreună cu familia și s-a retras în interiorul țării, înapoindu-se numai când Germanicus a fost rechemat la Roma și pericolul părea să fi trecut. A avut atunci nenorocul de a fi capturat de romani într-una din acele incursiuni dincolo de râu ce se efectuau din când în când spre a ne păstra soldații în formă și a le menține spiritul războinic, precum și pentru a le reaminti germanilor că provincia avea cândva să fie din nou a noastră. Generalul roman intenționa să-l biciuiască până la moarte, însă el a susținut că nu dăduse niciodată dovadă de neloialitate față de Roma, și și-a exercitat dreptul de cetățean roman pentru a face apel la Împărat. (În răstimp însă, uitase câtă brumă de latinească învățase prin tabere.) Omul acesta i-a cerut gardianului, care înțelegea nițel germana, să-i spună câte ceva despre tânărul acela chipeș și melancolic ce sta sub copac. Cine era el? Gardianul i-a răspuns că e un iudeu și un om de mare vază în țara sa. Germanul l-a rugat pe gardian să-i îngăduie a vorbi cu Irod, spunând că în toată viața lui nu întâlnise un om din seminția evreiască, dar că era convins că evreii nu stau câtuși de puțin mai prejos chiar de germani cât privește deșteptăciunea ori curajul: oricând poți învăța o grămadă de lucruri de la alt om. Și a adăugat că și el era un om de mare vază în propria-i țară.

— Închisoarea asta, făcuse constatarea gardianul rânjind, e pe cale de a deveni o adevărată universitate. Dacă domniile voastre, ca doi seniori străini ce vă aflați, doriți să faceți schimb de păreri filosofice, voi face tot ce-mi stă în putință spre a juca rolul de interpret. Dar nu te bizui prea mult pe germana mea.

În timp însă ce Irod stătuse sub copac, ținându-și capul înfășurat în mantie pentru că nu dorea ca deținuții curioși ori gardienii să-i vadă lacrimile, se întâmplă un lucru ciudat. O bufniță se cocoțase pe crengile de deasupra capului său și-și lepădase găinațul pe el. Se întâmplă foarte rar ca o bufniță să apară în amiaza mare, dar numai germanul luase aminte la isprava ei; căci toți ceilalți erau prea ocupați uitându-se la Irod însuși.

Germanul, vorbind prin mijlocirea gardianului, îl salută pe Irod cu multă cuviință și începu să-i spună că avea ceva important de relatat. Irod își descoperi fața când gardianul porni să vorbească și răspunse interesat că e numai urechi. Era în clipele când tot gândul îi era doar la un mesaj din partea lui Caligula și nu-și dădea seama că gardianul îi vorbea doar în calitate de interpret al unuia dintre deținuți.

Și gardianul i-a spus:

— Scuzați, vă rog, dar domnul acesta german dorește să știe dacă ați luat aminte că o bufniță și-a lepădat chiar acum găinațul pe mantia dumneavoastră? Vorbesc în calitate de interpret al domnului acestuia german. E cetățean roman, însă latineasca i s-a cam ruginit în clima lor cea umedă.

Ceea ce-l făcu pe Irod a zâmbi în ciuda dezamăgirii pe care o încerca. Știa că deținuții care nu aveau nimic de făcut își petreceau o bună parte a timpului păcălindu-se unii pe alții și că, uneori, gardienii, plictisiți și ei de îndeplinirea îndatoririlor lor, le dădeau câte o mână de ajutor. Așa încât n-a ridicat ochii înspre copac și nici nu și-a cercetat mantia spre a vedea dacă nu cumva omul încerca să-l ia în derâdere. I-a răspuns pe un ton de zeflemea:

— Lucruri mai ciudate decât acesta mi s-au întâmplat, prietene. De curând, un flamingo a intrat în zbor pe fereastra camerei mele de culcare, a ouat un ou într-una dintre încălțările mele și apoi și-a luat iar zborul. Soția mea s-a tulburat peste măsură. Dacă ar fi fost o vrabie, ori un sturz, ori măcar o bufniță, ea nu s-ar fi sinchisit. Dar un flamingo, ia gândește-te...

Germanul nu știa ce-i un flamingo, așa încât a trecut peste acea neașteptată replică și a continuat:

— Știți ce înseamnă când o pasăre își leapădă găinațul pe capul ori pe umărul cuiva? În țara mea o asemenea întâmplare trece drept un semn prevestitor de foarte mare noroc. Și faptul că o atât de sfântă pasăre cum e bufnița a făcut una ca asta și s-a reținut a scoate strigăte prevestitoare de rău ar trebui să vă pricinuiască una dintre cele mai adânci bucurii și nădejdi. Noi însă, chaucii[3], știm tot ce se poate ști despre bufnițe. Bufnița este totemul nostru și de la ea își trage poporul nostru numele. Dacă ați fi dintre chauci, aș spune că zeul Manus v-a trimis această pasăre să vă fie semn că drept rezultat al întemnițării voastre — ce va fi numai de scurtă durată — veți fi înălțat la cel mai înalt rang în propria-vă țară. Dar mi s-a spus că sunteți evreu. Îmi va fi

îngăduit, domnul meu, să întreb care e numele Dumnezeului țării domniei voastre?

Irod, care încă nu știa dacă seriozitatea germanului era sinceră ori prefăcută, i-a răspuns foarte corect:

— Numele Dumnezeului nostru este prea sfânt spre a fi rostit. Noi, evreii, suntem obligați să-l pomenim prin perifraze, ba chiar și prin perifrazele unor perifraze.

Germanul își zise că Irod își bate, bineînțeles, joc de el și i-a răspuns:

— Să nu credeți cumva, rogu-vă, că o spun în așteptarea vreunei răsplătiri din partea dumneavoastră; dar, văzând pasărea că face lucrul pe care l-a făcut, m-am simțit îndatorat să vă felicit pentru fericitul semn premonitoriu. Acum am să vă mai spun un lucru, deoarece sunt un prevestitor bine cunoscut în țara mea: când veți vedea din nou pasărea aceasta, deși lucrul s-ar putea să cadă tocmai în toiul propășirii celei mai depline, și când ea o să se lase lângă domnia voastră și va începe a scoate strigăte, veți ști că zilele de fericire au trecut și că numărul acelora care vă vor rămâne încă de trăit nu va fi mai mare decât numărul strigătelor ce le-a scos bufnița. Dar fie ca ziua aceea să vină cât mai târziu!

Irod, în răstimp, își revenise cu totul în simțiri și i-a spus germanului:

— Cred, bătrâne, că grăiești cele mai fermecătoare năzdrăvănii din câte mi-a fost dat să aud de când m-am înapoiat în Italia. Îți datorez sincere mulțumiri pentru a fi încercat să mă încurajezi și, dacă ies vreodată de aici ca om liber, voi avea grijă să fac ce pot ca să te eliberez și pe tine. Dacă, fără de lanțuri, ții de urât tot atât de bine ca încătușat în lanțuri, apoi o să petrecem câteva seri plăcute împreună, bând și râzând și spunând snoave.

Germanul o luă din loc, bosumflat.

În răstimp, Tiberiu dăduse brusc poruncă slujitorilor săi să împacheteze și se întorsese la Capri în chiar după-amiaza aceea. Îi era, cred, teamă că maică-mea va încerca să-l convingă a-i da drumul lui Irod și i-ar fi venit greu să refuze, rămânându-i atât de îndatorat de pe urma afacerii Seianus și Livilla. Maică-mea, înțelegând că deocamdată nu putea face nimic pentru Irod decât eventual să obțină ca viața de pușcărie să-i fie ușurată cât mai mult cu putință, i-a cerut lui Macro s-o ajute în privința aceasta în limitele posibilului. Macro i-a răspuns că, dacă l-ar trata pe Irod altfel decât pe ceilalți deținuți, și-ar aprinde paie în cap cu Tiberiu.

Maică-mea, atunci:

— Cu excepția ușurării unei evadări, fă tot ce poți pentru el, rogu-te, iar dacă se întâmplă să afle Tiberiu și să fie nemulțumit, făgăduiesc să îndur eu însămi întreaga povară a nemulțumirii lui.

Îi era tare neplăcut să trebuiască a-i cere servicii lui Macro, al cărui tată fusese unul dintre sclavii familiei noastre. Dar era foarte îngrijorată și se simțea răspunzătoare de soarta lui Irod și ar fi făcut aproape orice pentru el atunci. Macro s-a simțit măgulit de rugămințile ei și a făgăduit să-i dea lui Irod un gardian care-i va arăta tot respectul și, de asemenea, să numească drept comandant al închisorii pe un căpitan cunoscut personal de maică-mea. Mai mult decât atât, a făcut în așa fel încât Irod să mănânce la masa comandantului închisorii și să i se îngăduie să meargă la baia publică în fiece zi, sub escortă. A mai spus că, dacă liberții lui Irod doresc să-i aducă hrană suplimentară ori pături mai groase — căci iarna cam începea să se apropie — el va avea grijă să nu li se facă niciun fel de greutăți, dar că liberții vor trebui să spună paznicului la poartă că lucrurile erau pentru folosința personală a comandatului. Așa încât experiența pe care a avut-o Irod cu viața de închisoare n-a fost prea aspră, deși era legat în lanțuri grele de zidul celulei ori de câte ori gardianul său nu era de serviciu; dar se îngrijora grozav cu privire la ce li s-ar fi putut întâmpla Chiprianei și copiilor, deoarece nu i se îngăduia să primească știri din lumea de afară. Silas, deși nu se înfrupta din satisfacția de a-i fi spus lui Irod că ar fi trebuit să dea ascultare poveței sale (cea cu lăsarea în pace a mlaștinii orașului Camarina), se îngriji ca liberții să-i aducă deținutului hrană și altele în mod punctual și discret; și a făcut tot ce i-a stat lui în putere să facă. Până la urmă, a fost și el arestat pentru a fi încercat să strecoare o epistolă în închisoare, dar i s-a dat drumul pe cauțiune.

La începutul anului următor, Tiberiu s-a hotărât să plece de la Capri la Roma și a poruncit lui Macro să transfere toți deținuții acolo, deoarece avea de gând să le rezolve pricinile după sosirea sa în urbe. Așa încât Irod și ceilalți au fost ridicați de la Misenum și duși, etapă cu etapă, până la închisoarea militară din tabăra unităților de gardă, situată în afara orașului. Vă reamintiți, desigur, că Tiberiu a făcut cale întoarsă la oarecare distanță de zidurile capitalei, din pricina unui semn prevestitor de rău augur: moartea șoimului său preferat, lipsit de aripi; s-a întors degrabă la Capri, dar pe drum a răcit și n-a ajuns mai departe de Misenum. Vă reamintiți de asemenea că, în vreme ce Tiberiu, fiind socotit mort, Caligula se și lăfăia prin holul vilei, plimbându-și inelul cu sigiliu pe sub ochii unei gloate de curteni extaziați, bătrânul se trezise din comă și a

cerut cu glas răsunător să i se dea să mănânce. Dar vestea morții sale și a preluării succesiunii de către Caligula și sosise la Roma, prin curier. Libertul lui Irod, acela care-i adusese banii de la Acra, s-a întâmplat să-l întâlnească pe curier în suburbiile orașului; curierul răspândea cu glas tare vestea, trecând în galopul calului. Libertul alergă la tabără, se năpusti în cazarma unde era închisoarea militară și, repezindu-se în culmea agitației înspre Irod, îi strigă în ebraică:

— Leul a murit.

Irod îl interogă la iuțeală în aceeași limbă și se arătă atât de nemaipomenit de bucuros, încât comandantul veni să ceară să i se comunice și lui vestea adusă de libert. Se comisese o încălcare a regulilor închisorii, a spus el, și lucrul nu trebuia să se mai repete. Irod i-a explicat că nu-i nimic, doar că uneia dintre rudele sale din Edom i s-a născut un moștenitor de parte bărbătească; comandantul însă i-a replicat fără ocolișuri că înțelege să i se spună adevărul, așa încât, până la urmă, Irod i-a spus:

— A murit Împăratul.

Comandantul, care în răstimp se împrietenise cu Irod, îl întrebă pe libert dacă e sigur că știrea e adevărată. Libertul i-a răspuns că o auzise de-a dreptul din gura unui curier imperial. Comandantul atunci i-a scos cu propria-i mână fiarele lui Irod și i-a spus:

— Trebuie să sărbătorim evenimentul, Irod Agrippa, prietene, cu cel mai ales vin din tabără.

Și tocmai luau cea mai veselă masă împreună, Irod fiind în forma sa cea mai bună cu putință și spunându-i comandantului ce băiat de treabă este, și cât de frumos s-a purtat, și cât de fericiți vor fi cu toții acum că Împărat e Caligula, când sosi vestea că Tiberiu totuși nu murise. Comandantul intră într-o stare de alarmă turbată. Își spuse că Irod ticluise aducerea știrii false numai pentru a-l băga pe el în bucluc.

— În lanțuri cu tine numaidecât, răcni el, furios, și nu te mai aștepta să-ți dau vreodată crezare!

Așa încât Irod a trebuit să se scoale de la masă și să se întoarcă mohorât în celulă. După cum însă, desigur, vă reamintiți, Macro nu i-a îngăduit lui Tiberiu să se bucure prea mult timp de acea nouă prelungire a vieții, căci a intrat în iatacul imperial și l-a înăbușit cu o pernă. Drept care iar a sosit vestea că Tiberiu murise, de data aceasta cu adevărat. Comandantul însă l-a ținut pe Irod în fiare toată noaptea. Nu mai era dispus să riște.

Caligula a vrut să-l elibereze pe Irod numaidecât, însă, lucru destul de ciudat, maică-mea a fost aceea care l-a împiedicat de a proceda astfel. Se afla la Baiae, lângă Misenum. I-a spus lui Caligula că, până la înmormântarea lui Tiberiu, nu se cuvine să fie pus în stare de libertate cineva întemnițat de către el sub învinuire de trădare. Ar fi mai bine ca, de ochii lumii, să-i fie îngăduit lui Irod să se întoarcă la casa lui din Roma, dar să mai rămână oarecare vreme în stare de arest la domiciliu. Ceea ce s-a și făcut. Irod s-a dus acasă, dar tot însoțit de gardian și fiind presupus a purta veșminte de pușcăriaș. Când doliul oficial pentru Tiberiu a luat sfârșit, Caligula i-a trimis lui Irod un mesaj, spunându-i să se bărbierească și să îmbrace haine noi și să vină să prânzească a doua zi cu el la palat. Necazurile lui Irod păreau a fi ajuns, în sfârșit, la capăt.

Nu cred să fi pomenit de moartea, cu trei ani înainte, a unchiului lui Irod, Filip; lăsase o văduvă, pe Salomeea, fiica Irodiadei, vestită drept cea mai frumoasă femeie din tot Orientul Apropiat. Când știrea morții lui Filip a ajuns la Roma, Irod se grăbise să stea de vorbă cu libertul care era omul de încredere al lui Tiberiu pentru treburile privind Orientul Apropiat și-l convinsese să facă ceva pentru el. Libertul urma să-i aducă aminte lui Tiberiu că Filip nu lăsase copii și să-i sugereze ca tetrarhia sa, a Vasanului, să nu fie dată vreunui alt membru al familiei Irozilor, ci să fie vremelnic alipită provinciei Siria, din considerații de ordin administrativ. Libertul nu trebuia cu niciun preț să-i amintească lui Tiberiu de veniturile regale ale tetrarhiei, care se ridicau la una sută șaizeci de mii de galbeni pe an. De va asculta Tiberiu de sfatul lui și de-i va da instrucțiuni să-i scrie guvernatorului Siriei spre a-l informa că tetrarhia va trece de-acum încolo sub jurisdicția sa, libertul trebuia să strecoare un post-scriptum, arătând că veniturile regale vor fi lăsate să se acumuleze până ce va fi numit un succesor al lui Filip. Irod își rezerva sieși Vasanul și veniturile acestuia pentru propria-i folosință. Așa încât, atunci când cu prilejul prânzului la care-l poftise pe Irod, Caligula și-a manifestat recunoștința, răsplătindu-l pentru suferințele îndurate cu tetrarhia și cu toate veniturile ei, la care mai adăuga pe deasupra și titlul de rege, Irod s-a pomenit într-o stare materială deosebit de bună. Caligula a mai poruncit să i se aducă lanțul de care fusese legat Irod în temniță și i-a dăruit o reproducere exactă a acestuia — verigă cu verigă — în aurul cel mai curat. Câteva zile mai târziu, Irod, care nu uitase să obțină eliberarea germanului și condamnarea surugiului, ca sperjur, la pierderea libertății și la biciuire (pedeapsă ce s-a și executat lăsându-l mai mult mort decât viu), a pornit vesel spre răsărit spre a-și lua noul regat în primire.

Chipriana îl însoți, mai bucuroasă chiar decât el. În tot timpul întemnițării lui Irod, ea păruse bolnavă și arătase ca vai de lume, căci era cea mai credincioasă nevastă din câte sunt pe lume și refuzase chiar să mănânce și să bea altceva mai bun decât rațiile de care avea parte însuși soțul ei. Și locuise în casa lui Irod Pollio, mezinul lui Irod.

Fericita pereche, așadar, Irod și Chipriana, odată reuniți, însoțiți ca de obicei de Silas, a pornit-o spre Egipt, în drum către Vasan. La Alexandria au debarcat spre a-și prezenta omagiile alabarhului. Irod avea de gând să intre în oraș în chip cât mai puțin ostentativ, nedorind a fi pricina iscării vreunor dezordini între evrei și greci. Evreii însă au fost peste măsură de încântați de vizita unui rege evreu, a unuia care se bucura într-atâta de bunăvoința Împăratului. L-au întâmpinat pe chei — în număr de câteva mii — înveșmântați în haine de sărbătoare, strigând „Osana, Osana“ și cântând tot felul de cântece, și l-au escortat astfel până la cartierul lor din oraș, cunoscut sub numele de Delta. Irod făcea tot ce putea ca să potolească entuziasmul popular, dar Chipriana găsi contrastul dintre sosirea aceasta la Alexandria și cea precedentă atât de fermecător, încât, de dragul său, el se învoi multor extravaganțe. Grecii din Alexandria s-au simțit cuprinși de furie și pizmași. Ei au luat pe un bine-cunoscut nătărău — ori, mai bine zis, pretins nătărău — al orașului, pe nume Baba, care colinda piețele mai de seamă, stârnind râsul și adunând gologani prin giumbușlucurile sale, și l-au îmbrăcat în batjocură cu straie regești. I-au dat acelui Baba o gardă grotescă de soldați înarmați cu săbii făcute din cârnați, cu platoșe din carne de porc și coifuri din căpățâni de-ale aceluiași dobitoc și l-au plimbat prin cartierul Delta. Gloata striga *Marin! Marin!* Ceea ce înseamnă *Rege! Rege!* Au organizat astfel o demonstrație în fața casei alabarhului și o alta în fața casei fratelui acestuia, Philon. Irod s-a dus la doi dintre fruntașii comunității grecești și le-a înmânat câte un protest. De spus, n-a spus decât atât:

— N-am să uit spectacolul de astăzi și cred că într-o bună zi îl veți regreta.

De la Alexandria, Irod și Chipriana și-au continuat călătoria către portul Iafa. De la Iafa au mers la Ierusalim să-și vadă copiii și să locuiască în incinta Templului ca oaspeți ai marelui preot, Irod având tot interesul să ajungă la o înțelegere cu el. A produs o impresie deosebit de bună, închinându-și lanțul de fier cu care stătuse ferecat în închisoare Dumnezeului evreilor și atârnându-l pe unul dintre pereții vistieriei Templului. Au trecut apoi prin Samaria și de-a lungul granițelor Galileii, fără însă a trimite mesaje de simpatie lui Antipa și

Irodiadei și ajungând astfel la noua lor reședință de la Cezarea lui Filip, minunatul oraș ridicat de Filip drept capitală a sa pe povârnișurile de miazăzi ale muntelui Hermon. Acolo au încasat îngroșatele venituri depuse pentru ei după moartea lui Filip. Salomeea, văduva lui Filip, a încercat să-l cucerească pe Irod, punându-și în joc toată arta ei de a captiva, fără de folos însă. El i-a vorbit așa:

— Ești, desigur, foarte frumoasă și plină de grație și tare spirituală, dar trebuie să-ți amintești de zicala: „Mută-te într-o casă nouă, dar țărâna cea veche ia-o cu tine". Singura femeie pe care mi-o pot închipui regină în Vasan este iubita mea Chipriana.

Veți înțelege ușor că atunci când Irodiada a auzit de norocul lui Irod, a cuprins-o o gelozie turbată. Chipriana era acum regină, în vreme ce ea era nevasta unui simplu tetrarh. S-a străduit să-i stârnească lui Antipa aceleași simțăminte ca și cele care o chinuiau pe ea; dar Antipa, un bătrân indolent, se simțea întru totul mulțumit de situația lui; deși numai tetrarh, el era cât se poate de bogat și prea puțin îi păsa sub ce titlu ori titluri era cunoscut. Irodiada îl trata drept un om de nimic — cum de-ar putea crede că ea o să-i mai poarte lui respect? „Cine și-ar fi putut închipui, zicea ea, că frate-meu, Irod Agrippa, care nu demult a venit aici în chip de refugiat, fără o lăscaie în pungă, unul care până și pâinea pe care o mânca o mânca doar din mila ta, care apoi ne-a făcut troacă de porci și a șters-o în Siria, și a fost izgonit din Siria pentru fraudă, și mai că a fost priponit la Anthedon pentru datorii, iar apoi s-a dus la Roma și a fost închis pentru trădare față de Împărat, cine și-ar fi putut închipui că un om cu asemenea patalamale, un risipitor care n-a lăsat în urma lui decât un vraf de facturi neplătite pe oriunde a trecut, are să ajungă acum rege și are să se afle în situația de a ne jigni! Asta e intolerabil! Îți cer să pleci la Roma de îndată și să-l silești pe noul Împărat să-ți dea un rang cel puțin egal cu al lui Irod!"

Antipa i-a răspuns:

— Iubită Irodiadă, nu grăiești cu înțelepciune. O ducem bine aici, după cum bine știi, iar dacă am încerca să ne îmbunătățim situația, s-ar putea ca asta să ne poarte nenoroc. De când a murit August, Roma nu mai e un loc unde să te poți duce în siguranță.

— N-am să-ți mai vorbesc și n-am să mă mai culc cu tine — a exclamat Irodiada — până ce nu-mi vei da cuvântul tău că te vei duce.

Irod a aflat despre scena aceasta de la una dintre iscoadele pe care le avea la curtea lui Antipa; iar când, după scurt timp, Antipa a pornit-o înspre Roma, i-a trimis o scrisoare lui Caligula, printr-o corabie sprintenă la mers, făgăduindu-i căpitanului o foarte mare răsplată dacă sosește la Roma înaintea lui Antipa. Căpitanul a dat bătaie cât a putut el cuteza și a izbutit să câștige — în ceasul al unsprezecelea — banii. Când Antipa s-a prezentat în fața lui Caligula, Caligula deja avea scrisoarea lui Irod în mână. Sta scris într-însa că Irod, în vreme ce se afla la Ierusalim, auzise despre grave învinuiri aduse unchiului său Irod Antipa, cărora la început nu le dăduse crezare, dar apoi se văzuse silit a le considera adevărate, după cercetările întreprinse. Nu numai că dusese o corespondență subversivă cu Seianus în timpul când Seianus și Livilla complotau să uzurpe tronul — asta era povestea veche —, ci și făcuse recent schimb de scrisori cu regele parților, plănuind să organizeze cu ajutorul aceluia o vastă revoltă împotriva Romei în tot Orientul Apropiat. Regele parților făgăduise să-i dea Samaria, Iudeea și propriul regat al lui Irod — Vasanul — drept răsplată pentru trădarea sa. Ca dovadă a acuzației acesteia, Irod menționa că Antipa deține șaptezeci de mii de armuri complete în magaziile palatului. Care altul putea fi scopul acestor tainice pregătiri de război? Armata permanentă a unchiului său număra numai câteva sute de oameni, o simplă gardă de onoare. Rostul armurilor nu era, desigur, acela de a înarma trupele *romane*.

Irod era tare șiret. Știa prea bine că Antipa nu avea niciun fel de intenții războinice și că doar dragostea lui de fast îl făcuse să-și umple magaziile în modul acela exagerat. Veniturile din Galileea și Galaad erau mari, și lui Antipa, deși zgârcit cu oaspeții, îi plăcea să-și cheltuiască banii pe obiecte costisitoare; colecționa armuri așa cum la Roma bogătașii colecționează statui, tablouri și marchetărie. Dar Irod știa că explicația aceasta nu-i va trece prin minte lui Caligula, căruia îi vorbise adesea despre zgârcenia lui Antipa. Așa încât, atunci când Antipa sosi la palat și i se înfățișă lui Caligula felicitându-l pentru urcarea pe tron, Caligula l-a salutat foarte rece și l-a întrebat de îndată:

— Este oare adevărat, tetrarhule, că ai șaptezeci de mii de armuri în magaziile palatului tău?

Antipa a rămas trăsnit și n-a putut tăgădui: Irod avusese grijă să nu exagereze. A mormăit ceva ce urmărea să spună că armurile sunt menite plăcerii sale personale.

Caligula:

— Audiența a luat sfârșit. Nu căuta explicații care nu stau în picioare. Voi lua mâine o hotărâre.

Antipa a trebuit să se retragă, rușinat și tulburat.

În seara aceea, Caligula m-a întrebat, în timpul cinei:

— Unde spuneai că ești născut, unchiule Claudius?

— La Lyon, i-am răspuns.

— Un loc cam nesănătos, nu-i așa? vru el să știe, tot învârtind o cupă de aur între degete.

— Da, i-am confirmat. Se bucură de faima de a fi una dintre localitățile cele mai nesănătoase din cuprinsul împărăției tale. Dau pe seama climei orașului Lyon vina de a mă fi osândit, prunc fiind încă, să duc inutila și inactiva mea viață de acum.

— Da, mi se pare că te-am mai auzit spunând așa, vorbi Caligula. Avem să-l trimitem pe Antipa acolo. Schimbarea de climă s-ar putea să-i fie prielnică. E prea mult soare în Galileea pentru un om cu firea lui focoasă.

A doua zi, Caligula i-a anunțat lui Antipa că trebuie să se considere coborât din funcția lui de tetrarh și că la Ostia îl aștepta un vas care avea să-l ducă în surghiun la Lyon. Antipa a luat lucrurile cu filosofie — surghiunul era mai bun decât moartea — și trebuie recunoscut (ce-i al lui e-al lui) că, după câte știu, nu i-a făcut niciodată Irodiadei, care venise și ea la Roma cu el, vreo imputare. Caligula i-a scris lui Irod, mulțumindu-i pentru a-l fi prevenit la timp și acordându-i tetrarhia și veniturile lui Antipa drept răsplată pentru lealitatea sa. Știind însă că Irodiada e sora lui Irod, i-a spus că, de dragul fratelui ei, o va autoriza să-și păstreze orice fel de proprietăți personale ar avea și să se înapoieze, dacă dorește, în Galileea, spre a trăi sub ocrotirea lui. Irodiada era prea mândră ca să accepte una ca asta și i-a declarat lui Caligula că Antipa se purtase întotdeauna cât se poate de bine cu ea și că nu avea de gând să-l părăsească la restriște. A dat apoi să țină un lung discurs menit să moaie inima lui Caligula, dar acesta i-a tăiat-o scurt, Irodiada și Antipa s-au îmbarcat împreună a doua zi, cu destinația Lyon. Nu s-au mai întors niciodată în Palestina.

Irod a răspuns cu cele mai deșănțate expresii de recunoștință pentru darul lui Caligula.

Caligula mi-a arătat scrisoarea. „Dar ce mai om! scrisese Irod. Șaptezeci de mii de armuri și toate pentru plăcerea lui personală! Două pe zi pentru aproape o sută de ani! O, mai c-aș spune că-i păcat să condamni un om ca acesta să

putrezească la Lyon. Ar trebui să-l trimiți să invadeze Germania de unul singur. Tatăl domniei tale spunea mereu că singurul mijloc de a proceda cu germanii este de a-i extermina și iată că ai acum la dispoziție pe exterminatorul model, atât de hulpav de luptă, încât depozitează șaptezeci de mii de armuri, toate făcute pe măsură."

Am râs cu poftă pe chestia asta. Irod încheia spunând că trebuie să se înapoieze personal și de îndată la Roma spre a-i mulțumi prin viu grai lui Caligula; condeiul și hârtia nu erau suficiente pentru a exprima ce simte. Avea să-l facă pe fratele său Aristobul locțiitor temporar în Galileea și Galaad, lăsându-l pe Silas să-l supravegheze de aproape, iar pe mezinul Irod Pollio, locțiitor temporar în Vasan.

S-a înapoiat la Roma, însoțit de Chipriana, și a achitat creditorilor săi tot ce le datora, până la ultimul bănuț; și spunea cui voia să-l asculte că avea de gând să nu mai facă niciodată datorii. În primul an de domnie al lui Caligula n-a întâmpinat nicio greutate vrednică de a fi menționată. Chiar când Caligula s-a certat cu maică-mea din pricină că poruncise uciderea lui Gemellus — fapt de la care puteți fi încredințați că Irod nu s-a străduit să-l oprească — astfel încât, după cum am arătat în precedenta mea povestire, a fost silită să se sinucidă. Irod era atât de sigur de neîntrerupta încredere pe care o avea Caligula în lealitatea lui, încât a fost aproape singurul dintre prieteni care a purtat doliu după ea și a luat parte la funeralii. Cred că moartea mamei l-a durut destul de usturător, dar lui Caligula i-a prezentat lucrurile astfel:

— As fi un ticălos și un nerecunoscător dacă nu m-aș înclina cu adânc respect în fața umbrei binefăcătoarei mele. Faptul că ți-ai manifestat nemulțumirea față de intervenția ei de bunică într-o chestiune care nu o privea trebuie să-i fi pricinuit slăvitei Antonia simțăminte de adâncă rușine și părere de rău. Dacă aș ști că ți-am stârnit nemulțumirea printr-o purtare asemănătoare — dar firește că presupunerea e absurdă — aș proceda, fără îndoială, la fel ca ea. Doliul pe care-l port e un omagiu adus curajului de care a dat dovadă părăsind o lume modernă în care nu mai au ce căuta femei de modă veche ca ea.

Caligula nu i-a luat în nume de rău cele rostite și i-a spus:

— Nu, Iroade, ai procedat bine. Jignirea mi-a fost adusă mie, nu ție.

Când însă Caligula și-a pierdut de tot mințile de pe urma bolii și s-a declarat divin și a început să reteze capetele statuilor de zei, înlocuindu-le cu al său, Irod s-a simțit din ce în ce mai cuprins de neliniște. În calitate de conducător a

multe mii de evrei, se aștepta la necazuri. Primele semne ale necazurilor acestora i s-au arătat din Alexandria, unde vrăjmașii lui, grecii, stăruiau pe lângă guvernatorul Egiptului să impună ridicarea de statui Împăratului nu numai în templele eline, ci și în sinagogile evreiești, și folosirea numelui divin al lui Caligula nu numai de către elini, ci și de către evrei pentru depunerea jurămintelor legale. Guvernatorul Egiptului, un fost dușman al Agrippinei și, de asemenea, un fost partizan al lui Tiberius Gemellus, își spuse că cel mai bun mijloc de a-și dovedi loialitatea față de Caligula era să impună edictul imperial care îi avusese de fapt în vedere numai pe grecii din oraș. Când evreii au refuzat să jure pe capul divin al lui Caligula, ori să-i admită statuile înlăuntrul sinagogilor, guvernatorul a dat un decret prin care toți evreii din oraș erau declarați străini și intruși. Alexandrinii exultau. Au pornit un pogrom împotriva evreilor, izgonindu-i pe cei mai bogați din celelalte părți ale orașului, unde trăiau pe picior mare alături de greci și de romani, în ulițele ticsite și strâmte ale Deltei. Peste patru sute de case negustorești au fost jefuite, iar proprietarii lor omorâți ori schingiuiți. Peste supraviețuitori s-au revărsat puhoaie de insulte. Pierderile de vieți omenești și pagubele materiale au fost atât de grele, încât grecii s-au hotărât să-și justifice acțiunea trimițând o solie lui Caligula la Roma pentru a arăta că refuzul evreilor de a se închina maiestății sale indignase într-atâta pe cetățenii greci mai tineri și mai puțin disciplinați, încât ei luaseră răzbunarea în propriile lor mâini. Evreii au trimis o contrasolie condusă de fratele alabarhului, un anume Philon, un evreu distins care se bucura de reputația de a fi cel mai de seamă filosof din Egipt. Când Philon a sosit la Roma, s-a dus, firește, să-l vadă pe Irod, care, după ce-i restituise alabarhului cei opt mii de galbeni, laolaltă cu dobânda de zece la sută pe doi ani — spre marea încurcătură a alabarhului, dat fiind că, în calitate de evreu, nu putea accepta în mod legal dobânda pentru un împrumut acordat unui coreligionar — el își dovedise mai departe recunoștința logodind-o pe Berenice, adică pe cea mai mare dintre fiicele-i rămase în viață, cu cel mai mare dintre fiii alabarhului. Philon i-a cerut lui Irod să intervină pentru sine la Caligula, însă Irod a spus că preferă să nu aibă de-a face cu solia; face orice îi va sta în putință spre a domoli nemulțumirea Împăratului, care se aștepta să fie serioasă — și mai mult decât atât nu le putea făgădui deocamdată.

Caligula dădu cu multă amabilitate ascultare soliei grecești, dar îi alungă pe evrei, cu amenințări furioase, după cum prevestise Irod, spunându-le că nu dorește să mai audă vorbindu-i-se despre promisiunile de toleranță religioasă

făcute lor de August: August, răcni el, murise de mult, iar edictele lui căzuseră în desuetudine și erau absurde. „Eu sunt Dumnezeul vostru și nu veți avea alți dumnezei afară de mine.“

Philon s-a întors către ceilalți soli și le-a spus în aramaică:

— Îmi pare bine că am venit, căci vorbele acestea sunt hulă la adresa viului Dumnezeu și putem fi acum încredințați că netotul acesta va pieri în chip groaznic.

Din fericire, niciunul dintre curteni nu înțelegea aramaica.

Caligula a trimis o scrisoare guvernatorului Egiptului, încunoștințându-l că grecii își făcuseră datoria protestând cu violență împotriva lipsei de loialitate a evreilor, și că dacă evreii persistă în nesupunerea lor actuală, apoi va veni el însuși cu o armată și-i va extermina. Până una-alta, poruncea ca alabarhul și toți ceilalți demnitari ai coloniei evreiești să fie întemnițați. Mai arăta că, dacă alabarhul n-ar fi fost rudă cu prietenul său, Irod Agrippa, i-ar fi executat — pe el și pe fratele său Philon. Singura satisfacție pe care Irod le-a putut-o da pe moment evreilor din Alexandria a fost îndepărtarea guvernatorului Egiptului. L-a convins pe Caligula să-l aresteze pe baza dușmăniei pe care i-o arătase în trecut Agrippinei (nimeni alta decât mama lui Caligula) și să-l exileze într-una dintre micile insule grecești.

Apoi, Irod i-a spus lui Caligula, care ducea lipsă de fonduri:

— Trebuie să văd ce pot face în Palestina spre a strânge bani pentru Caseta Imperială. Fratele meu Aristobul îmi face cunoscut că mâncătorul acela de foc, bătrânul meu unchi Antipa, era și mai bogat decât am presupus noi. Acum că ești pe punctul de a-ți începe cuceririle britanice și germane — și, fiindcă veni vorba, te rog, dacă s-ar întâmpla să treci prin Lyon, să transmiți cordialele mele salutări lui Antipa și Irodiadei — Roma ne va părea foarte mohorâtă nouă, celor rămași aici. Va fi un bun prilej pentru mine să mai călătoresc și să-mi vizitez iar regatul; dar de îndată ce voi auzi că ai pornit să te întorci, mă voi zori, de asemenea, acasă și sper că vei fi mulțumit de strădaniile ce voi fi făcut în interesul alteței tale.

Adevărul era că știri dintre cele mai neliniștitoare tocmai sosiseră pentru Irod din Palestina. A plecat înspre răsărit chiar în ziua următoare celei pe care Caligula o fixase pentru absurda lui expediție. (Deși, de fapt, a mai durat aproape un an până ce Caligula s-a urnit din loc.)

Caligula dăduse ordin ca statuia lui să fie așezată în Sfânta Sfintelor din Templul Ierusalimului, o încăpere lăuntrică secretă unde Dumnezeul evreilor

este presupus a sălășlui în chivotul său din lemn de cedru și în care intră, o dată pe an, numai marele preot. Alte ordine prevedeau ca statuia să fie scoasă din Sfânta Sfintelor în zilele de sărbători obștești și dusă în curtea exterioară a Templului, unde trebuia să i se închine întreaga adunare a celor de față, evrei și neevrei deopotrivă. Nu știa ori nu-i păsa de profunda venerație religioasă pe care o resimt evreii față de Dumnezeul lor. Când proclamația a fost citită la Ierusalim de către noul guvernator al Iudeii, trimis să-l înlocuiască pe Pontius Pilat (care, în treacăt fie spus, se sinucisese după sosirea la Roma), s-au produs asemenea răscoale, încât guvernatorul s-a văzut silit să se retragă în tabăra sa din afara orașului, unde a trebuit să facă față unui adevărat asediu. Caligula a primit știrea la Lyon. A fost cuprins de o furie sălbatică și a expediat o scrisoare noului guvernator al Siriei care-l înlocuise pe amicul meu Vitellius, poruncindu-i să strângă o puternică armată de auxiliari sirieni și, cu aceștia, adăugați celor două legiuni romane aflate sub comanda lui, să intre în Iudeea și să impună edictul cu ascuțișul sabiei. Numele guvernatorului era Publius Petronius, un oștean roman de modă veche. El a dat de îndată ascultare ordinelor lui Caligula, cât privește pregătirile în vederea expediției, și a pornit-o în marș spre Acra. De acolo a trimis o scrisoare marelui preot și principalilor demnitari ai evreilor, făcându-le cunoscute instrucțiunile primite și hotărârea lui nestrămutată de a le aduce la îndeplinire. Irod, în răstimp, intrase și el în horă, deși se ținea cât mai cu putință în umbră. I-a transmis în secret marelui preot sfatul său cu privire la cea mai bună cale de urmat. La sugestia sa, guvernatorul Iudeii și garnizoana acestuia au fost trimiși sub bună pază lui Petronius la Acra. În urma lor, a venit o delegație de vreo zece mii de evrei de seamă, care urmau să se plângă de intenționata profanare a Templului. Nu aveau, au declarat ei, niciun fel de gânduri războinice, dar au să fie totuși gata mai degrabă să moară decât să îngăduie ca o astfel de sălbatică jignire să fie adusă străvechii lor patrii, care, supunându-se, ar fi de îndată lovită de blestem și nu s-ar mai ridica niciodată. Au arătat că datorează fidelitatea politică Romei și că nu pot fi câtuși de puțin învinuiți de lipsă de loialitate ori de neplata impozitelor; dar principala lor fidelitate e față de Dumnezeul părinților lor, care întotdeauna îi apărase în trecut (atâta vreme cât s-au supus legilor lui) și care le interzisese cu strășnicie să se închine altor dumnezei pe pământul său.

Petronius le-a dat următorul răspuns:

— N-am nicio calitate pentru a discuta chestiuni religioase. Se poate să fie cum spuneți voi, ori se poate să nu fie. Propria mea fidelitate față de Împărat

nu este împărțită în jumătăți politice și religioase. Este o fidelitate indiscutabilă. Sunt slujitorul lui și voi asculta de poruncile sale, orice ar fi să se întâmple.

I-au răspuns:

— Iar noi suntem slujitori credincioși ai Domnului Dumnezeului nostru și vom asculta de poruncile lui orice ar fi să se întâmple.

Așa că s-a ajuns la un impas. Atunci, Petronius a trecut în Galileea. După sfatul dat de Irod, n-a fost săvârșit niciun act ostil împotrivă-i; dar, cu toate că venise timpul însămânțărilor de toamnă, ogoarele au fost lăsate nearate, iar oamenii umblau toți în haine de doliu, cu cenușă presărată pe cap. Comerțul și industria lâncezeau. O nouă delegație s-a întâlnit cu Petronius la Cezarea (Cezarea din Samaria), condusă de fratele lui Irod, Aristobul, și iar i s-a spus că evreii nu aveau intenții războinice, dar că, în caz că vrea să aducă la îndeplinire edictul imperial, pentru niciun evreu temător de Dumnezeu viața nu va mai prezenta niciun interes și țara se va duce de râpă. Aceasta l-a pus pe guvernatorul Petronius într-o situație încurcată. Voia să-i ceară ajutorul ori sfatul lui Irod, însă Irod, dându-și prea bine seama de nesiguranța propriei lui situații, se și îmbarcase pentru Roma. Ce putea face un bătrân oștean ca Petronius, un om care se arătase întotdeauna gata să înfrunte pe cei mai fioroși inamici aliniați în formație de luptă ori atacându-i cu răcnete din ambuscade, când acești venerabili bătrâni veneau la el și-și plecau grumazurile spunându-i:

— Nu ne împotrivim. Suntem tributari leali ai Romei, dar îndatorirea noastră religioasă este față de Dumnezeul părinților noștri, după ale cărui legi am trăit din copilărie; ucide-ne, dacă așa ți-e voia, căci nu putem să-l vedem pe Dumnezeul nostru hulit și să mai trăim.

Le-a vorbit foarte deschis. Le-a spus că era de datoria lui de roman să respecte jurământul de credință pe care-l depusese Împăratului și să-i dea ascultare în toate cele; și puteau vedea și ei că dispune de forțe armate îndestulătoare pentru neîntârziata aducere la îndeplinire a poruncilor pe care le primise. Le-a adus, cu toate acestea, laude pentru dârzenia lor și pentru a se fi abținut de la orice act de violență. A mărturisit că, deși în calitatea sa oficială de guvernator al Siriei, știe care-i este datoria, totuși, ca om de omenie și cu scaun la cap, îi este aproape imposibil să facă ceea ce fusese însărcinat să facă. Nu era un act vrednic de un roman să omoare bătrâni neînarmați, numai și numai pentru că stăruie în a se închina Dumnezeului lor străbun. Le-a spus că-i va scrie din nou lui Caligula, prezentându-i situația lor într-o lumină cât mai

favorabilă cu putință. Era mai mult decât probabil că avea să fie răsplătit de Caligula cu osândirea la moarte, dar că, de vreme ce cu sacrificiul propriei sale vieți putea salva viața atâtor mii de provinciali harnici și inofensivi, era hotărât s-o facă. I-a îndemnat să-și ia inima-n dinți și să nu piardă speranța. Primul lucru ce urma să fie făcut, după ce va fi trimis scrisoarea (ceea ce avea să aibă loc în chiar dimineața aceea), era ca ei să reia cultivarea pământului. Dacă-l mai lăsau în părăsire, rezultatul avea să fie foametea, urmată de ciumă și de acte de banditism și lucrurile aveau să ia o întorsătură mult mai rea decât cea prezentă. S-a întâmplat ca, în vreme ce vorbea, nori de furtună să pornească brusc a se goni unii pe alții dinspre apus; a început să plouă cu găleata. Ploile obișnuite de toamnă încă nu căzuseră în anul acela și aproape că le trecuse timpul; așa încât faptul a fost privit ca un deosebit de bun semn prevestitor, iar mulțimile de evrei îndoliați s-au risipit, cântând cântece de slavă și de bucurie. Ploaia nu s-a oprit și întreaga țară a revenit la viață.

Petronius s-a ținut de cuvânt. I-a scris lui Caligula, aducându-i la cunoștință îndărătnicia evreilor și cerându-i să-și reconsidere hotărârea. I-a spus că evreii se arătaseră întru totul respectuoși față de Împăratul lor, însă că se temeau că un blestem cumplit va lovi țara lor dacă vreo statuie oarecare este înălțată în Templu — fie chiar și aceea a gloriosului lor Împărat. A stăruit îndelung asupra deznădăjduitului lor refuz de a munci pământul și a conchis că două ieșiri se prezintă acum: ori să fie înălțată statuia și țara să fie sortită ruinii, ceea ce ar însemna o uriașă pierdere de venituri; ori să fie anulată hotărârea imperială, câștigându-se veșnica recunoștință a unui nobil popor. L-a rugat pe Împărat ca, în orice caz, să amâne măcar inaugurarea statuii până după seceriș.

Dar mai înainte ca scrisoarea aceasta să fi apucat a sosi la Roma, Irod Agrippa se și pusese pe treabă în slujba Dumnezeului evreiesc. Caligula și cu el se salutară unul pe altul cu mare efuziune, după îndelunga-le despărțire; Irod îi adusese ditai lăzile pline de aur, de giuvaericale și de alte obiecte de preț. Unele veneau din propria lui vistierie, altele din aceea a lui Antipa, restul reprezenta, cred, parte a unei ofrande aduse lui de evreii din Alexandria. Irod îl pofti pe Caligula să ia parte la cel mai costisitor ospăț ce fusese cândva dat în Urbe; s-au servit delicatese nemaipomenite, printre care cinci mari plăcinte în întregime umplute cu limbi de fâță, pești minunat de savuroși, transportați în propria lor apă cu niște uriașe nave tocmai din India, iar ca friptură, un animal aducând a elefant tânăr, însă păros și aparținând unei specii necunoscute; fusese aflat înțepenit în gheața unui lac congelat din Caucaz și adus aici, împachetat în

zăpadă, de-a lungul Armeniei, Antiohiei și Rodosului. Caligula a rămas înmărmurit de splendoarea ospățului și a recunoscut că nu s-ar fi priceput niciodată să se îngrijească de atâtea delicii, nici dacă ar fi dispus de banii necesari. Băutura a fost la înălțimea mâncărurilor și Caligula s-a dispus într-atâta, pe măsură ce se desfășura masa, încât, socotind trecuta lui mărinimie față de Irod drept ceva abia vrednic de a fi luat în seamă, i-a făgăduit să-i dea acum orice stă în puterea lui de a da.

— Cere-mi orice, mult iubite Iroade — i-a spus — și va fi al tău. Și i-a repetat: absolut orice. Jur pe propria-mi divinitate că-ți voi împlini cererea.

Irod s-a grăbit să arate că ospățul acela nu-l dăduse în speranța de a obține vreun hatâr din partea lui Caligula. Caligula, a spus, făcuse pentru el mai mult decât a făcut vreodată orice monarh din lume pentru un supus ori aliat de-ai săi, în tot cursul istoriei și al tradiției. A adăugat că se simte mai mult decât mulțumit; nu avea nevoie de absolut nimic decât de a i se îngădui să-și arate întrucâtva recunoștința. Caligula totuși, continuând a-și turna din carafa de cleștar, stăruia: oare nu se afla ceva anume ce-și dorea? Vreun nou regat oriental? Chalcis, poate, ori Ituria? Un cuvânt să spună, și al lui era.

Irod vorbi:

— Prea mărite, darnice și divine Caligula, repet că nu doresc absolut nimic pentru mine. Tot ce pot nădăjdui este privilegiul de a te sluji. Dar mi-ai și citit gândurile. Nimic nu scapă ochilor tăi uluitor de iuți și de scrutători. Există, într-adevăr, ceva ce doresc să cer, un dar care nu-ți va fi însă de folos decât ție însuți, mărite. Răsplata mea va fi indirectă: gloria de a-ți fi fost sfătuitor.

Atunci curiozitatea lui Caligula a fost stârnită.

— Nu-ți fie teamă să ceri, Iroade, i-a spus. N-am jurat oare că-ți voi împlini vrerea și nu-s eu oare un zeu de cuvânt?

— În acest caz, singura mea dorință, zise Irod, este să nu te mai gândești la înălțarea statuii tale în Templul din Ierusalim.

A urmat o lungă tăcere. Eram de față eu însumi la ospățul acela istoric și nu-mi reamintesc să mă fi simțit vreodată așa de stingherit ori de tulburat în toată viața mea ca atunci, așteptând să văd rezultatul îndrăznelii lui Irod. Oare ce putea face Caligula? Jurase pe propria-i divinitate, în prezenta a numeroși martori, să-i împlinească cererea; pe de altă parte însă, cum de-ar fi putut reveni asupra hotărârii lui de a umili pe Dumnezeul acela al evreilor, care dintre toți dumnezeii din lume continua să i se împotrivească?

În sfârșit, Caligula vorbi — blând, stăruitor, de parcă s-ar fi bizuit pe Irod să-l ajute a ieși din dilemă:

— Nu înțeleg, mult iubite prietene, cum de-ți vine a crede că împlinirea acestei cereri ar putea să-mi fie de folos?

Irod plănuise totul amănunțit mai înainte de a se fi așezat măcar la masă. A răspuns cu aparentă seriozitate:

— Pentru că, înalte Cezar, a-ți așeza sacra statuie în Templul din Ierusalim nu ar contribui întru nimic să-ți mărească propria glorie. O, dimpotrivă, cu totul dimpotrivă! Ai oare cunoștință despre natura statuii care este acum păstrată în cel mai tainic sanctuar al Templului și despre riturile săvârșite în juru-i în zilele de sărbătoare? Nu? Atunci ascultă și vei înțelege de îndată că ceea ce ți s-a părut a fi vinovată încăpățânare din partea coreligionarilor mei nu este decât leală dorință de a nu-ți ofensa maiestatea. Dumnezeul evreilor, o, Cezar, este cineva cu totul neobișnuit. S-a spus despre el că e un anti-dumnezeu. Nutrește o aversiune înveterată față de statui, îndeosebi față de statuile maiestuoase și măiestrite ca, bunăoară, acelea ale zeilor greci. Spre a-și simboliza ura față de alte divinități, a poruncit ridicarea, în sanctuarul acesta tainic, a unei statui reprezentând un măgar, o statuie grosolană, uriașă, grotescă. Măgarul are urechi lungi, dinți cât toate zilele și o ditai mătărânga și, la fiece sărbătoare, preoții ultragiază statuia cu cele mai odioase excremente și lături, iar pe urmă o plimbă pe-o căruță în jurul curții interioare pentru ca tot poporul s-o pângărească aidoma; așa încât întregul Templu pute mai rău decât cloaca cea mare. Ceremonia e secretă. Niciunui neevreu nu-i este îngăduit a fi de față, iar evreii înșiși, sub sancțiunea blestemului, n-au voie să vorbească de ea. Pe deasupra, le este și rușine. Înțelegi totul acum, nu-i așa? Fruntașii evrei se tem că, dacă statuia domniei-tale ar fi înălțată în Templu, s-ar isca profunde neînțelegeri; nu cumva oamenii de rând, mânați de fanatismul lor religios, să nu o supună celor mai grave umilințe, crezând că-ți aduc, prin zelul lor, cinstire. Dar, precum am spus, discreția firească și tăcerea sfântă ce le este impusă i-au împiedicat a explica bunului nostru Petronius de ce mai degrabă ar fi dispuși să moară decât să-ți aducă ordinele la îndeplinire. Noroc însă că sunt eu aici să-ți spun ceea ce ei nu pot spune. Eu, unul, nu-s evreu decât dinspre partea mamei, așa încât sper că destăinuirea mă va scuti de blestem. În orice caz, iau riscul asupră-mi de dragul tău, Cezar.

Caligula sorbi fiece vorbă a lui Irod cu cea mai desăvârșită credulitate, și până și eu m-am lăsat pe jumătate convins de gravitatea lui Irod. Împăratul se

mărgini să declare:

— Dacă nătărăii aceia ar fi fost la fel de sinceri cu mine, pe cât ai fost tu, dragul meu, am fi fost cu toții cruțați de o mulțime de supărări. Și crezi că Petronius n-a executat încă ordinele mele?

— Nădăjduiesc, spre binele tău, că nu, a răspuns Irod.

Drept care, Caligula i-a trimis lui Petronius o scurtă scrisoare:

„Dacă ai și pus statuia mea în templu, precum am poruncit, las-o acolo; dar ai grijă ca ritualul să fie îndeaproape supravegheat de soldații romani înarmați. Dacă nu, demobilizează-ți oastea și lasă toată treaba baltă. Sfătuit fiind de regele Irod Agrippa, am ajuns la concluzia că templul este un loc cu totul nepotrivit pentru a găzdui sacra mea statuie“.

Scrisoarea aceasta s-a încrucișat cu a lui Petronius. Caligula s-a înfuriat grozav de felul cum îi scrisese Petronius, încercând să-l facă să se răzgândească doar în temeiul unor considerații umanitare. I-a răspuns:

„De vreme ce pari a prețui mita evreilor mai mult decât imperiala mea Voință, sfatul pe care ți-l dau este să te sinucizi repede și fără dureri mai înainte de a da cu tine un exemplu ce va îngrozi întreaga viitorime“.

Întâmplarea a rostuit astfel lucrurile, încât scrisoarea a doua a sosit cu întârziere — corabia și-a pierdut catargul cel mare între Rodos și Cipru și a rămas câteva zile scoasă din funcțiune: drept urmare, știrea morții lui Caligula a sosit mai întâi la Cezarea. Petronius mai că voia să treacă la iudaism, într-atâta s-a simțit de ușurat.

Așa sfârșește prima parte a relatării vieții lui Irod Agrippa, dar veți afla restul pe măsură ce o voi povesti pe a mea.

---

3. Vechi trib german, menționat de Tacit; locuiau în regiunea dintre Elba și Ems.

Capitolul V

Iată-ne, așadar, ajunși în punctul unde eram plimbat în jurul marii curți a palatului pe umerii a doi caporali din gardă, soldații batalionului german de gardă îmbulzindu-se în jur și punându-și sulițele în slujba mea. În cele din urmă, i-am convins pe caporali să mă lase jos, iar pe patru germani să-mi aducă o lectică. Au adus-o și m-am suit într-însa. Mi s-a spus că hotărâseră să mă ducă la tabăra gărzii, la celălalt capăt al orașului, unde aveam să fiu apărat de orice posibilă încercare de asasinat. Mă pregăteam să protestez, când văzui o scânteiere colorată în spatele gloatei. Un braț ieșind dintr-o mânecă purpurie îmi făcea semne, rotindu-se într-un anume fel circular ce-mi reînvia amintiri de pe vremea anilor de școală. Le-am spus soldaților:

— Mi se pare că-l văd pe regele Irod Agrippa. Dacă dorește să-mi vorbească, lăsați-l de îndată să treacă.

În momentul asasinării lui Caligula, Irod nu se afla departe. Ieșise după noi din teatru, dar, sub pretext că dorește să-i ceară a interveni pentru el pe lângă Caligula, unul dintre conspiratori îl luase cu el. Așa încât Irod n-a fost martor propriu-zis la asasinat. Cunoscându-l așa cum cred că-l cunosc, sunt convins că, printr-un oarecare șiretlic, l-ar fi scăpat pe Caligula cu viață; iar în acea clipă, dând cu ochii de cadavru, își arătă fără pic de șovăială recunoștința pentru binefacerile din trecut. Îmbrățișă leșul plin de sânge, așa cum se afla el, și-l purtă cu gingășie pe propriile sale brațe până la palat, unde îl întinse în culcușul imperial. Ba mai și trimise după medici, ca și cum n-ar fi fost sigur de moartea lui Caligula și ar mai fi existat vreo posibilitate de vindecare. A ieșit apoi din palat printr-o altă poartă și s-a înapoiat degrabă la teatru, unde l-a îndemnat pe Mnester, actorul, să-și țină faimosul discurs, acela prin care i-a liniștit pe agitații germani și i-a împiedicat să măcelărească publicul drept răzbunare pentru moartea stăpânului lor. După aceea, s-a repezit înapoi la palat. Când a auzit acolo ce mi se întâmplase, a pătruns fără teamă în curte spre a vedea ce poate face în folosul meu. Trebuie să recunosc că, zărind surâsul strâmb al lui Irod — un colț al gurii tras în sus, celălalt lăsat în jos — am prins mult curaj.

Primele sale cuvinte fură:

— Felicitările mele, Cezar, pentru alegere! Fie ca să te bucuri îndelung de onorurile pe care soldații aceștia ți le-au acordat și hărăzească-mi-se cinstea de a-ți fi cel dintâi aliat!

Soldații ovaționară vociferând. Apoi, apropiindu-se de mine și luându-mi mâna strâns într-a sa, începu să-mi vorbească serios în feniciană, limbă pe care știa că o cunosc mulțumită cercetărilor mele cu privire la istoria Cartaginei, dar pe care niciunul dintre soldații aflați în jur nu se putea s-o cunoască. Nu-mi dădu prilejul de a-l întrerupe.

— Ascultă-mă cu atenție, Claudius. Știu ce simți. Știu că nu dorești deloc să fii Împărat, dar spre binele nostru, al tuturora, precum și spre binele tău, nu fi prost. Nu lăsa să-ți lunece printre degete ceea ce zeii ți-au dat de bună voia lor. Îmi pot închipui ce simți. Îți trece prin minte trăsnita idee de a remite Senatului puterea de îndată ce soldații te vor lăsa în pace. Asta ar fi curată nebunie: ar fi semnalul războiului civil. Senatul e o turmă de oi, dar sunt vreo trei ori patru lupi acolo care se află gata, în clipa în care depui puterea, să se ia la bătaie între ei pentru o asemenea halcă. Primul la care mă gândesc este Asiaticus, ca să nu mai pomenesc de Vinicius. Au făcut amândoi parte din conspirație, așa încât e foarte probabil că nu vor ezita să întreprindă orice, de teamă să nu fie executați. Vinicius se și vede Cezar, din pricina căsătoriei sale cu nepoată-ta Lesbia. Are s-o recheme din surghiun și-au să alcătuiască o asociație puternică. De n-au să fie Asiaticus ori Vinicius, are să găsească altcineva, poate Vinicianus. Ești singurul Împărat incontestabil pentru Roma și armatele au să te urmeze fără preget. Dacă n-ai să-ți iei răspunderea din cauza nu știu cărei absurde prejudecăți, asta are să însemne o nenorocire universală. Atâta-ți spun. Gândește-te bine și nu te pierde cu firea! S-a întors apoi către soldați și le-a strigat: Romani, vă felicit și pe voi. Mai bună alegere nici că puteați face. Noul vostru Împărat e curajos, darnic, învățat și drept. Vă puteți încredere în el tot atât de mult pe cât v-ați încrezut în gloriosul lui frate, Germanicus. Nu vă lăsați prostiți cu Senatul ori de către vreunul dintre ofițerii voștri superiori. Stați strâns uniți în jurul Împăratului Claudius și el va sta alături de voi. Cel mai sigur loc pentru el este tabăra voastră. I-am dat chiar acum sfatul de a vă plăti cât mai bine pentru loialitatea voastră.

Și grăind aceste cuvinte, el se făcu nevăzut.

M-au cărat în lectică spre tabăra lor, hurducându-mă din belșug. De îndată ce unul dintre purtători dădea semne de oboseală, locul lui era luat de un altul.

Germanii alergau înainte, răcnind. Eu stăteam nemișcat, calm, dar mai cu desăvârșire nenorocit decât oricând vreodată în întreaga mea viață. În lipsa lui Irod, perspectivele păreau din nou sumbre. Sosisem tocmai pe Via Sacra, la picioarele Palatinului, când au venit în goană mesageri trimiși să ne taie drumul și să se opună uzurpării tronului de către mine. Mesagerii erau doi „tribuni ai poporului". (Această funcție era o relicvă din evul de mijloc al republicii, când tribunii apărau drepturile oamenilor de rând împotriva abuzurilor tiranice ale nobilimii: persoana lor era inviolabilă și, chiar dacă nu aveau nicio putere legislativă, smulseseră de la nobili dreptul de a opune un veto oricărui act al Senatului care nu le-ar fi fost pe plac. Dar August și cei doi urmași imperiali ai săi își luaseră și ei titlul de „tribun al poporului", cu prerogativele respective; așa încât cei adevărați, deși continuau a fi aleși și a îndeplini unele funcțiuni sub controlul Împăratului, își pierduseră importanța lor de la început.) Era clar că Senatul alesese acești mesageri nu numai ca o indicație că întreaga Romă îi sta alături în acțiunea de protest întreprinsă, ci și din pricina inviolabilității persoanei lor, care-i punea la adăpost de orice ostilitate din partea soldaților mei.

Acești tribuni, pe care personal nu-i cunoșteam, n-au dat dovadă de cine știe ce curaj când ne-am oprit ca să parlamentăm cu ei; și nici măcar n-au cutezat să rostească neînduplecatul mesaj despre care am aflat mai târziu că le fusese încredințat. Mi s-au adresat cu „Cezar", un titlu la care nu aveam niciun drept, nefiind un membru al gintei Iulia, și mi-au spus foarte servil:

— Iartă-ne, Cezar, dar Senatul ți-ar fi foarte îndatorat dacă ai binevoi să i te înfățișezi de îndată: e foarte doritor să-ți afle intențiile.

Eu, unul, eram gata să le dau ascultare, dar soldații nu mi-au îngăduit-o. Ei aveau numai dispreț pentru Senat și acum, că-și aleseseră un Împărat al lor, erau hotărâți să nu-l piardă din ochi și să se împotrivească oricărei încercări din partea Senatului fie de a restabili republica, fie de a numi un Împărat rival. Se auziră strigăte mânioase: „Ia ștergeți-o de aici! Spuneți Senatului să-și vadă de treburile lui și noi ne vom vedea de ale noastre! N-avem să lăsăm ca noul nostru Împărat să fie și el asasinat!"

M-am aplecat afară din lectică și le-am spus:

— Prezentați, rogu-vă, respectuoasele mele omagii Senatului și aduceți-i la cunoștință că, deocamdată, nu pot da curs amabilei sale invitații. Am alta, cu prioritate. Sunt pe cale de a fi purtat de sutașii, caporalii și soldații gărzii

palatului ca să mă bucur de ospitalitatea lor la tabăra gărzii. A jigni acest devotat corp ostășesc ar fi totuna cu a-mi pierde viața.

Așa încât am pornit-o mai departe. „Ce mai hâtru e noul nostru Împărat!“ urlau cu toții. Când am ajuns în tabără, am fost întâmpinați cu și mai mare entuziasm ca oricând. Divizia de gardă era alcătuită din douăsprezece mii de pedestrași, fără a socoti cavaleria auxiliară. Acum nu numai caporalii și sutașii mă aclamau drept Împărat, ci și căpitanii și ofițerii superiori. Le-am tăiat elanul pe cât am putut, mulțumindu-le, totodată, pentru buna lor voință. Le-am spus că nu pot consimți să le fiu Împărat, până ce nu voi fi fost numit de Senat, care deținea dreptul de a alege. Am fost cărat apoi pe sus la comandament, unde m-am pomenit tratat cu o deferență cu totul neobișnuită pentru mine, dar m-am aflat, practic vorbind, prizonier.

Cât despre asasini, de îndată ce-i făcuseră de petrecanie lui Caligula și scăpaseră de germanii care-i urmăreau (precum și de slujitorii și de scutierii lui Caligula, care și ei alergaseră la locul crimei, cerând sus și tare răzbunare), asasinii s-au refugiat în casa lui Vinicius, aflată nu departe de for. Acolo îi așteptau comandanții celor trei batalioane urbane care erau singurele trupe regulate staționate la Roma, în afara pazei de noapte și a gărzii imperiale. Acei comandanți nu luaseră parte activă la conjurație, dar făgăduiseră să-și pună trupele la dispoziția Senatului de îndată ce avea să cadă ucis Caligula și republica avea să fie restaurată. Cassius ceru atunci cu toată stăruința ca să meargă numaidecât cineva și să ne omoare, pe Caesonia și pe mine: eram rude prea apropiate ale lui Caligula pentru a ni se îngădui să-i supraviețuim. Un ofițer superior cu numele de Lupus s-a oferit voluntar pentru aducerea la îndeplinire a unei astfel de acțiuni; era cumnat de-al comandantului gărzii. El a mers la palat și, pășind cu sabia în mână prin multe camere pustii, a nimerit în cele din urmă în iatacul imperial, unde trupul lui Caligula zăcea scăldat în sânge și înfiorător, întocmai așa cum îl depusese acolo Irod. Numai că, de data aceasta, Caesonia ședea pe pat ținând în poală capul mortului, în vreme ce micuța Drusilla, singurul copil al lui Caligula, sta la picioarele ei. Când a intrat Lupus, Caesonia bocea:

— Bărbate, bărbate, ar fi trebuit să asculți de sfatul meu. Zărind sabia lui Lupus, își ridică tulburată privirile și înțelese că e pierdută. Își întinse gâtul: Lovește precis, i-a spus. Nu mi-l ciopârți cum l-au ciopârțit ceilalți asasini pe al victimelor lor.

Caesonia nu era fricoasă. Lupus lovi și capul căzu. O înșfăcă apoi pe fetiță, care se repezise la el mușcându-l și zgâriindu-l. O ținu de picioare și-o izbi cu capul de-o coloană de marmură, zburându-i astfel creierii. Este întotdeauna neplăcut să auzi de uciderea unui copil; dar cititorul trebuie să mă creadă pe cuvânt că, dacă ar fi cunoscut-o pe micuța Drusilla, răsfățata lui taică-său, ar fi jinduit și el să facă tot ceea ce a făcut Lupus.

S-a discutat o mulțime, după aceea, despre înțelesul cuvintelor adresate de Caesonia cadavrului, înțeles, desigur, ambiguu. Unii susțin că tot ceea ce voia să spună era că soțul său ar fi trebuit să urmeze sfatul pe care ea i-l dase: de a-l omorî pe Cassius, ale cărui intenții le bănuia, mai înainte ca el să aibă timpul de a și le aduce la îndeplinire. Cei care adoptă explicația aceasta sunt aceiași care dau pe seama Caesoniei vina nebuniei lui Caligula, pretinzând că ea, cea dintâi, i-a tulburat mințile dându-i băutura fermecată ce l-a legat de dânsa pentru totdeauna. Alții cred, și trebuie să nu vă ascund că sunt de acord cu dânșii, că ce voia să spună era că-l sfătuise pe Caligula să-și îndulcească totuși ceea ce îi plăcea a numi „neclintita rigoare“ și să se poarte mai mult ca un muritor milos și cuminte.

Lupus porni apoi în căutarea mea spre a-și împlini până la capăt misiunea. Dar în răstimp strigătele „Trăiască Împăratul Claudius“ porniseră a răsuna. A rămas cât a rămas în pragul sălii unde se ținea adunarea, și când văzu cât de popular devenisem, își pierdu curajul și o șterse pe furiș.

În for, mulțimea zăpăcită nu se putea hotărî dacă să răgușească ovaționând pe asasini, ori să-și piardă răsuflarea cerând ca ei să fie înecați în sânge. A circulat și zvonul că n-avusese loc niciun omor, că totul nu era decât o uriașă farsă regizată de Caligula însuși, care atâta aștepta doar, să-i vadă cum se bucură de moartea lui, spre a dezlănțui un masacru general. La una ca asta se gândise — se spunea — când a făgăduit să prezinte în seara aceea un spectacol cu desăvârșire nou, intitulat *Moartea, distrugerea și misterele iadului*. Precumpănind în împrejurările pe care vi le descriu prudența, toți începuseră tocmai a zbiera cât mai cu loialitate: „Căutați-i pe asasini! Răzbunați moartea gloriosului nostru Cezar!“, când Asiaticus, fost consul, om de mare prestanță și care se bucurase de toată încrederea lui Caligula, se urcă pe rostru și vorbi cu glas puternic:

— Îi căutați pe asasini? Îi caut și eu. Vreau să-i felicit. Tare aș dori să fi dat și eu o lovitură. Caligula a fost un netrebnic, iar ei au făcut o faptă măreață omorându-l. Nu fiți nătângi, bărbați romani! Toți l-ați urât pe Caligula, și

acum, că a murit, o să puteți din nou respira ușurați. Mergeți cu toții acasă și sărbătoriți-i moartea cu vin și cântece!

Trei ori patru companii de trupe urbane se aflau în imediata apropiere și Asiaticus li se adresă:

— Ne bizuim pe voi, oșteni, să păstrați ordinea. Senatul este din nou organul suprem al statului. Din nou suntem o republică. Dați ascultare ordinelor Senatului și vă dau cuvântul meu că fiecare dintre voi va fi mult mai bogat când lucrurile se vor fi rânduit reintrând în matca lor. Trebuie să împiedicăm prădăciunile și răscoalele. Orice atentat împotriva vieții și bunurilor cetățenilor va fi pedepsit cu moartea.

Așa încât mulțimea a schimbat pe loc tonul și a început să-i aclame pe asasini, precum și Senatul și pe Asiaticus însuși.

De la reședința lui Vinicius, toți conjurații care făceau parte din Senat s-au îndreptat spre sala de ședințe a acestuia, unde consulii convocaseră în grabă o întrunire: atunci sosi Lupus — care coborâse alergând Dealul Palatin — cu știrea că fusesem proclamat Împărat de garda palatului și că eram purtat pe sus la tabăra gărzii. Și-așa mi-au trimis un mesaj de amenințare prin doi tribuni ai poporului, pe care i-au urcat pe cai de cavalerie, cerându-le să mă ajungă din urmă. Aveau să-mi predea mesajul, ca și cum ar fi venit din partea plenului Senatului. Am arătat mai sus cum, atunci când s-a trecut la fapte, amenințarea și-a pierdut mult din forță. Ceilalți conjurați, ofițerii din gardă, conduși de Cassius, au pus apoi mâna pe cetatea de pe Dealul Capitolin, înțesând-o cu oamenii unuia din batalioanele Urbei.

Aș fi dorit să fiu martorul ocular al acelei istorice ședințe a Senatului, la care s-au îmbulzit nu numai toți senatorii, ci și un mare număr de cavaleri și alții care nu aveau ce căuta acolo. De îndată ce le parveni știrea cuceririi citadelei, au părăsit cu toții sala de ședințe și au trecut în templul lui Jupiter, din apropiere, socotindu-se mai în siguranță acolo. Dar pretextul pe care l-au invocat era că, denumirea oficială a clădirii Senatului fiind aceea de „edificiul iulian“, oamenii liberi nu se puteau întruni într-un loc dedicat dinastiei de a cărei tiranie scăpaseră acum într-un atât de norocit chip. După ce s-au instalat în largul lor în noua reședință, ei au început a vorbi toți dintr-odată. Unii senatori cereau zor nevoie ca amintirea cezarilor să fie cu desăvârșire desființată, statuile lor dărâmate și templele lor distruse. Consulii însă s-au ridicat în picioare și au cerut să fie păstrate liniștea și ordinea. „Pe rând, domnilor și cinstiți senatori — au rostit — pe rând.“ Și pe un senator numit Sentius l-au

rugat să țină un discurs, deoarece Sentius avea mereu câte unul gata pregătit în minte și era un orator cu glas puternic, înzestrat cu darul convingerii. Sperau că, de îndată ce careva începe să vorbească disciplinat, în loc de a se face schimb de strigăte răzlețe, felicitări și controverse între vecini, Senatul va trece la treburi serioase.

Sentius înălță glas.

— Domnilor și cinstiți senatori — zise — e aproape de necrezut! Vă dați oare seama că suntem, în sfârșit, liberi, că nu mai suntem robi ai nebuniei unui tiran? O, sper și cred că inimile domniilor voastre bat la fel de tare și de semeț ca a mea, deși, cât timp va dura această binecuvântată stare, cine ar putea oare îndrăzni să prorocească? Oricum, să ne bucurăm de ea cât putem și să fim fericiți. Au trecut aproape o sută de ani de când se putea vesti în acest străvechi și măreț oraș: „Suntem liberi"; de aceea nici domniile voastre, nici eu nu ne putem aminti ce trebuie să fi resimțit cei care pe vremuri puteau rosti aceste minunate cuvinte, dar sigur este că în clipa de față sufletul meu plutește tot atât de lin ca un dop de plută pe apă. Cât de fericiți sunt moșnegii slăbiți de bătrânețe care la capătul unei lungi vieți de robie pot, în sfârșit, să-și dea astăzi ultima suflare cu dulcile cuvinte „Suntem liberi" pe buze! Și cât de instructiv e și pentru tineri, care cunosc libertatea doar cum ar cunoaște un cuvânt, să știe ce înseamnă când aud cum se înalță voiosul strigăt universal: „Suntem liberi!" Dar, venerabili și iluștri domni senatori, se cuvine să ne reamintim că numai virtutea poate menține libertatea. Nenorocirea tiraniei este că stăvilește virtutea. Tirania te învață a fi lingușitor și laș. Sub tiranie suntem ca paiele în bătaia vântului bunului plac. Primul dintre tiranii noștri a fost Iuliu Cezar. Începând cu domnia lui, n-a existat năpastă care să nu se fi abătut asupra noastră. Căci de la Iuliu încoace calitatea împăraților aleși să ne stăpânească a descrescut neîncetat. Fiecare și-a numit drept urmaș pe câte cineva nițel mai rău decât el însuși. Împărații aceștia au urât virtutea din toată inima lor și cu o ură neîmpăcată. Cel mai cumplit dintre toți a fost acest Gaius Caligula, rătăci-i-ar duhul prin locuri de suferință! Dușman atât al zeilor, cât și al oamenilor. Odată ce un tiran nedreptățește pe-un om, omul acela este bănuit a-i purta pică, măcar de n-o vădește defel. I se însceneazǎ un proces penal și e condamnat fără speranță de îndurare. Așa s-a întâmplat cu propriul meu cumnat, un prea cinstit și vrednic de laudă cavaler. Acum însă, repet, suntem liberi. Acum nu mai suntem răspunzători decât unii față de alții. Odată mai mult în adunarea aceasta vor răsuna sloboda discuție și libera vorbire. S-o

recunoaștem, am fost lași, am trăit ca sclavii, am aflat de groaznicele năpaste care se abăteau asupra vecinilor noștri, dar atâta vreme cât nu ne-au atins, am rămas muți. Propun, domnilor senatori, să acordăm tiranicizilor și, în special, lui Cassius Chaerea, care a fost sufletul acestei întregi acțiuni eroice, cele mai mari onoruri de care dispunem. Numele lui Cassius caută să fie proslăvit chiar mai mult decât acela al lui Brutus, care l-a ucis pe Iuliu Cezar, ori decât al omonimului său, celălalt Cassius, care a stat alături de Brutus și care a lovit și el o dată; căci Brutus și Cassius, prin acțiunea lor, au dezlănțuit un război civil care a dus țara la cele mai teribile înjosiri și suferințe. În vreme ce acțiunea lui Cassius Chaerea nu poate duce la astfel de calamități. Ca un adevărat roman, el s-a pus la dispoziția Senatului și ne-a adus în dar prețioasa libertate ce ne-a fost atâta vreme, vai, atâta vreme, tăgăduită.

Cuvântarea aceasta copilăroasă i-a fost aplaudată tumultuos.

Nu știu cum de s-a făcut că nimeni nu și-a amintit că Sentius fusese unul dintre cei mai cu faimă lingușitori ai lui Caligula, ba că-și și câștigase porecla de „Cățelușul taichii“. Dar senatorul care ședea alături de el observă deodată că purta pe deget un inel de aur cu un medalion enorm: portretul lui Caligula pe sticlă colorată. Senatorul acesta era și el unul dintre foștii „cățeluși ai taichii“, adică ai lui Caligula, dar vrând să facă exces de puritate republicană, a smuls inelul din degetul lui Sentius și l-a azvârlit pe jos. S-au năpustit cu toții să-l facă țăndări sub tălpile picioarelor. Scena aceasta doveditoare de atâta energie a fost întreruptă de intrarea lui Cassius Chaerea. Era însoțit de Aquila, de „Tigrul“, de alți doi ofițeri din gardă care se număraseră printre asasini și de Lupus. Intrând în Senat, Cassius n-a catadicsit să-și arunce măcar o privire asupra băncilor înțesate cu senatorii și cavalerii care-l aclamau, ci s-a dus drept la cei doi consuli, salutând:

— Care-i parola astăzi? i-a întrebat.

În culmea fericirii, senatorii simțeau că-și trăiesc cele mai frumoase clipe ale vieții. În timpul republicii, consulii exercitaseră împreună comandamentul suprem al armatei, afară de cazul când se întâmpla să fi fost numit un dictator care avea prioritate față de ei; dar trecuseră optzeci de ani de când ei nu mai dăduseră parola zilei. Consulul mai vârstnic, încă unul din specia „cățelușilor taichii“, îi răspunse cu ifos:

— Parola, tribune al cohortei pretoriene, e *libertate*.

Au trebuit să treacă zece minute până ce ovațiile s-au potolit îndeajuns pentru ca vocea consulului să poată fi iarăși auzită. Atunci s-a ridicat în

picioare, oarecum tulburat, să anunțe întoarcerea solilor care-mi fuseseră trimiși în numele Senatului: raportau că mă declarasem a nu fi în stare să dau curs convocării lor, explicându-le că mă aflam dus cu forța la tabăra gărzii. Știrea stârni consternare și confuzie pe toate băncile; a urmat o dezbatere furtunoasă, la sfârșitul căreia prietenul meu Vitellius a propus să fie chemat regele Irod Agrippa. Irod, fiind străin, dar strâns legat de cercurile politice din Roma și fiind și un om care se bucura de mare faimă atât în răsărit, cât și în apus, s-ar putea ca el să dea un sfat oportun. Careva susținu propunerea lui Vitellius, arătând că marea influență pe care o exercita Irod asupră-mi era bine cunoscută, că-l știau respectat de garda imperială și că, totodată, avusese mereu simțăminte frumoase față de Senat, în rândurile căruia număra mulți prieteni. Așa că trimiseră un sol pentru a-l ruga pe Irod să se prezinte cât mai repede cu putință. Îmi vine a crede că Irod însuși a ticluit această invitație, dar iată că nu pot fi sigur. Oricum ar fi fost, el nu s-a arătat nici prea zorit a merge și nici prea hotărât în a nu merge. Aflându-se în iatacul său, a trimis un servitor jos să-i comunice solului că va fi gata în câteva minute, dar că pe moment ruga să fie scuzat deoarece se afla încă în ținută de casă. A coborât în cele din urmă, mirosind foarte tare a un anume parfum oriental numit paciuli, pricină a unei glume permanente la palat: era presupus a exercita un efect irezistibil asupra Chiprianei. Caligula, ori de câte ori îl adulmeca la Irod, strâmba vizibil din nas și spunea:

— Mă, Iroade, soț model ce ești! Cum îți mai etalezi secretele maritale!

Irod, înțelegeți, nu voia să se știe că petrecuse atâta timp pe Dealul Palatin ori să se poată bănui că se declarase pentru vreuna dintre părți. Ieșise de fapt din palat în straie de servitor, se pierduse prin mulțimea din piață și sosise acasă doar câteva clipe înainte de a veni solul să-l caute. A folosit parfumul drept alibi, și se pare că alibiul i-a fost luat drept bun. Când a pătruns în templul lui Jupiter, consulii i-au explicat situația, iar el s-a prefăcut mirat auzind că am fost proclamat Împărat. Irod arătă pe larg că înțelege să adopte o atitudine de strictă neutralitate în materie de politică internă a Urbei. El, unul, nu era decât un rege aliat și un prieten credincios al Romei, și așa avea de gând să rămână, cu voia domniilor lor, oricare ar fi guvernul.

— Totuși, adăugă, de vreme ce păreți a avea nevoie de sfatul meu, sunt gata să vă vorbesc deschis.

— Forma republicană de guvernământ îmi pare a fi, în unele împrejurări, un lucru vrednic de cel mai profund respect. Și-aș spune același lucru despre o

monarhie blajină. Nimeni, după a mea părere, nu poate declara în mod categoric că una dintre aceste forme este mai bună în principiu decât cealaltă. Oportunitatea fiecăreia depinde de firea poporului, de capacitatea conducătorului ori a conducătorilor, de întinderea geografică a statului, și așa mai departe. O singură regulă generală poate fi stabilită, și ea este următoarea: niciun om cu mintea întreagă n-ar da *nici cât negrul sub unghie* (și aici schiță un gest depreciativ cu degetele) pentru orice guvern, fie el democratic, plutocratic, aristocratic sau autocratic, dacă nu se poate bizui pe sprijinul leal al forțelor armate din statul unde pretinde că e stăpân. Așa încât, domnilor și cinstiți senatori, înainte de a începe să vă dau vreun sfat practic, trebuie să pun luminățiilor voastre o întrebare: *AVEȚI ARMATA DE PARTEA DOMNIEI VOASTRE?*

Răspunsul i-l dădu Vinicius, sărind de la locul său.

— Rege Irod — strigă el — batalioanele urbane sunt leale până la cel din urmă soldat. Pe cei trei comandanți ai acestor batalioane îi pot vedea chiar aici, printre noi, în seara aceasta. Avem și mari depozite de arme, și vaste rezerve bănești pentru a plăti orice alte armate s-ar dovedi necesar ca să recrutăm. Și sunt mulți aici printre noi care am putea înrola câte două companii din rândurile propriilor noștri sclavi și cărora bucuros le-am da libertatea dacă ei se declară dispuși să lupte pentru republică.

Irod își acoperi ostentativ gura, pentru ca să se vadă că se străduiește să nu râdă.

— Iubite și slăvite prietene Vinicius — zise — sfatul meu este ca *nu care cumva să încercați*! Oare cum crezi că au să arate toți aprozii, și brutarii, și băieșii domniilor voastre în fața regimentelor de gardă, cele mai bune trupe ale imperiului? Mă refer la unitățile de gardă, pentru că, dacă ele ar fi fost de partea Senatului, desigur că mi-ați fi vorbit de ele. Dacă socotiți că puteți preface un sclav în soldat legându-i o platoșă de piept, punându-i o lance în mână și atârnându-i o sabie de brâu, iar apoi spunându-i: Hai, luptă, flăcăule! Ei bine, eu v-o repet: *să nu care cumva să încercați*! Apoi se adresă din nou plenului Senatului: Luminățiile voastre îmi spuneți că trupele de gardă l-au aclamat drept Împărat pe amicul meu Tiberius Claudius Drusus Nero Germanicus, fostul consul, dar fără a vă cere mai întâi domniilor voastre consimțământul. Și nu m-ar mira ca, într-adevăr, garda să se fi dovedit prea puțin dispusă de a-i da voie să se supună convocării pe care i-ați trimis-o. Dar înțeleg că mesajul ce i l-ați trimis nu a fost expresia tuturor luminățiilor voastre în calitate de corp constituit, ci doar a unui grupuleț neoficial de vreo doi ori

trei senatori; și, de asemenea, înțeleg că doar un pâlc de soldați înfierbântați, lipsă fiind vreun ofițer, se afla în jurul lui Tiberius Claudius când i-a fost trimis mesajul. Poate că, dacă i s-ar trimite o nouă solie, oficial împuternicită, ofițerii din tabăra gărzii l-ar sfătui s-o trateze cu respectul cuvenit și, totodată, ar pune capăt indisciplinei oamenilor aflați sub comanda lor. Îmi permit să propun ca tribunii, aceiași doi tribuni ai poporului, să fie din nou trimiși, iar eu mă declar gata, dacă doriți să-i însoțesc și să-mi alătur glasul de al lor; în mod cu totul dezinteresat, se-nțelege. Socot că am destulă influență asupra amicului meu Tiberius Claudius, pe care-l cunosc din copilărie — am învățat amândoi cu același venerabil preceptor —, că sunt în relații îndeajuns de bune cu ofițerii din tabără — se întâmplă să fiu deseori poftit să iau masa cu ei la popotă — și că, îngăduiască-mi luminățiile voastre s-o spun, mă preocupă suficient de mult apriga dorință de a mă bucura de o bună părere din partea acestei înalte adunări pentru a fi în măsură să aranjez lucrurile spre deplina mulțumire a tuturor părților interesate.

Așa încât, pe la orele patru ale acelei după-amiezi, în vreme ce-mi luam îndelung amânatul prânz la popota ofițerilor superiori din tabăra gărzii — orice mișcare a mea fiind pe tăcute și îndeaproape, deși respectuos, urmărită de comeseni — veni un căpitan purtător al știrii că sosise o delegație din partea Senatului și că regele Irod Agrippa, aflat și el de față, dorea să-mi vorbească mai întâi în particular.

— Poftește-l pe regele Irod aici, spuse ofițerul superior cel mai vechi în grad. Ne este prieten.

Irod intră de îndată. Se adresă fiecărui ofițer pe nume și-i bătu pe câțiva pe spate; apoi se îndreptă spre mine și mă salută în modul cel mai regulamentar.

— Pot să-ți vorbesc între patru ochi, Cezar? m-a întrebat el, zâmbind.

M-am simțit stingherit auzind că mi se spune Cezar și i-am cerut să-mi zică pe nume.

— Ei bine, dacă *tu* nu ești Cezar, mă întreb cine o fi?! mi-o întoarse Irod și întreaga sală izbucni în râs odată cu el. Făcu stânga-mprejur și vorbi celor de față: Vitejii mei prieteni — le zise — vă mulțumesc. Dar dacă ați fi luat parte la ședința de azi după-amiază a Senatului, ați fi avut într-adevăr de ce râde. N-am văzut de când sunt o asemenea gloată de entuziaști scoși din minți. Știți ce cred ei? Cred, pur și simplu, că au să stârnească un război civil și că au să vă provoace pe voi, trupele de gardă, la o bătălie în câmp deschis, neavând niciun alt sprijin decât batalioanele urbane și poate un paznic de noapte ori doi și pe

proprii lor sclavi de casă costumați în ostași sub comanda gladiatorilor din amfiteatru! Grozav, nu? La urma urmei, ce am venit să-i spun Împăratului o pot spune în prezența voastră, a tuturor. I-au trimis acum o delegație de tribuni ai poporului deoarece, vedeți, nu se află măcar unul dintre ei toți care să îndrăznească a veni personal aici. I se va cere Împăratului să se supună autorității Senatului, iar dacă n-o va face, atunci, mă rog dumneavoastră, au să-l silească. Ei, ce ziceți de *asta*? Am venit odată cu ei, după ce am făgăduit Senatului să-l sfătuiesc pe Împărat, în cuvinte puține și-n chip dezinteresat. Iar acum am de gând să-mi țin promisiunea. Făcu din nou stânga-mprejur și mi se adresă mie: Cezar, sfatul meu e: fii necruțător cu ei! Strivește viermii și vezi-i cum se zvârcolesc.

I-am răspuns bățos:

— Rege Irod, prietene, pari să uiți că sunt roman și că până și puterile unui Împărat depind, din punct de vedere constituțional, de Senat. Dacă Senatul îmi trimite un mesaj căruia mă aflu în măsură de a-i răspunde politicos și supus, nu voi pierde prilejul de a o face.

— Fă cum poftești, mi-a răspuns Irod, ridicând din umeri, dar ei n-au să se poarte mai frumos cu tine din pricina asta. Din punct de vedere constituțional, ai spus? Trebuie, desigur, să mă plec în fața autorității tale superioare de specialist în problemele antichității, dar mai are cuvântul „constituție“ vreun sens practic în zilele noastre?

Cei doi tribuni ai poporului au fost apoi poftiți să intre. Au repetat ceea ce Senatul îi însărcinase să-mi spună, sub forma unui duet mecanic și neconvingător. Mi se cerea să nu săvârșesc nimic cu violență, ci să mă supun fără șovăire autorității Senatului. Mi se reaminteau primejdiile din care și ei, și eu scăpaserăm sub domnia răposatului Împărat și eram rugat să nu întreprind nimic din tot ceea ce ar putea fi pricina a noi nenorociri obștești.

Fraza cu primejdiile din care și ei, și eu scăpaserăm sub Caligula a fost repetată de trei ori în total, deoarece mai întâi a făcut o greșeală întâiul dintre cei doi tribuni, apoi celălalt i-a sărit în ajutor, și atunci primul a reluat totul de la început. Le-am spus, nițel înțepat:

— Da, versul acesta l-am mai auzit, cred, și am citat refrenul homeric ce apare atât de des în *Odiseea*:...plini de jale

De pierderea iubiților tovarăși,
Dar mulțumiți că noi scăparăm teferi.[4]

Irod a rămas încântat. A repetat pe-un ton comic: „Dar mulțumiți că noi scăparăm teferi“ și apoi le-a șoptit ofițerilor:

— Aici e buba. Singurul lucru de care le pasă este să-și salveze propriile lor piei împuțite.

Tribunii poporului se zăpăciră de tot și continuară, ca o pereche de rațe, a-și clămpăni în auzul urechilor noastre restul mesajului. Dacă aș fi dispus să renunț la puterea supremă ce-mi fusese încredințată pe cale neconstituțională, spuneau ei, Senatul făgăduia să-mi voteze cele mai înalte onoruri pe care le poate acorda un popor liber. Dar trebuia să mă predau necondiționat în mâinile lor. Dacă însă aveam să acționez nesăbuit și să refuz de a mă înfățișa în fața Senatului, voi avea forțele armate ale Urbei împotrivă-mi și, odată prins, va trebui să nu mă aștept la vreo îndurare.

Ofițerii se îmbulziră în jurul celor doi tribuni, cu priviri așa de amenințătoare și cu niște atari aspre bodogăniri, încât bieții se și grăbiră a lămuri că, în ce îi privește, ei nu fac decât să repete întocmai ceea ce le fusese pus în gură de către Senat și că, personal, doresc a mă asigura că, după a lor părere, eu sunt singura persoană potrivită să cârmuiesc imperiul. Ne mai cerură să nu pierdem din vedere că, atât în calitate de trimiși ai Senatului, cât și de tribuni ai poporului erau inviolabili și, prin urmare, să nu le aducem nicio vătămare. După care au adăugat:

— Iar consulii ne-au mai încredințat în taină și un al doilea mesaj pe care urma să-l transmitem domniei tale, în caz că primul nu ți-ar fi pe plac.

Mă minunai ce-ar putea oare conține cel de-al doilea mesaj.

— Cezar, mi-au răspuns, am primit instrucțiuni să-ți aducem la cunoștință că, dacă dorești cu tot dinadinsul monarhia, atunci trebuie s-o primești ca pe un dar al Senatului, iar nu ca din partea trupelor de gardă.

Ceea ce mă făcu să râd cu poftă; de când cu uciderea lui Caligula, nu prinsesem nici măcar a zâmbi. I-am întrebat:

— Asta-i totul? Ori mai există și un al treilea mesaj, în caz că nu-mi este al doilea pe plac?

— Nu, Cezar, nu mai există nimic altceva, mi-au răspuns ei, smeriți.

— Ei, bine, le-am răspuns, încă foarte înveselit, spuneți senatorilor că nu-i condamn pentru că nu mai vor alt Împărat. Ultimului i-a cam lipsit darul de a se face iubit de supușii săi. Dar, pe de altă parte, garda imperială stăruie să mă facă Împărat, iar ofițerii mi-au și jurat credință și m-au silit să accept, așa încât ce pot eu face? Puteți transmite Senatului respectuoasele mele omagii și să-l

asigurați că nu voi săvârși nimic neconstituțional — aici aruncai o privire sfidătoare lui Irod —, Senatul putând fi încredințat că nu-l voi dezamăgi. Îi recunosc autoritatea, dar totodată îi readuc aminte că nu sunt în măsură a mă putea împotrivi dorințelor sfetnicilor mei militari.

Și-așa, tribunii s-au retras, bucuroși nevoie mare că scăpaseră teferi.

Irod îmi spuse:

— Toate-s bune, dar ai fi procedat mult mai bine dacă le vorbeai cu fermitate, precum ți-am propus. Nu faci decât să lungești lucrurile.

După plecarea lui Irod, ofițerii mi-au comunicat că se așteptau să plătesc fiecărui soldat din gardă câte una sută cincizeci de galbeni drept gratificație cu prilejul înălțării la tron, iar fiecărui căpitan câte cinci sute de galbeni. Cât despre ce urma să le dau ofițerilor superiori, puteam proceda după a mea bunăvoință.

— Ați fi mulțumiți cu zece mii de cap de om? am glumit.

Ne-am învoit la două mii și apoi mi-au cerut să numesc pe unul dintre ei în locul comandantului lui Caligula, care luase parte la conspirație și, de bună seamă, asista acum la ședința Senatului.

— Alegeți-l voi pe care-l vreți, le-am spus nepăsător.

Și așa l-au ales pe ofițerul superior cel mai vechi în grad, al cărui nume era Rufrius Pollius. A trebuit apoi să ies și, de pe estrada tribunalului, să aduc la cunoștința generală hotărârea cu privire la gratificație; am primit, de asemenea, jurământul de credință al fiecărei companii pe rând. Mi s-a cerut să anunț, de asemenea, că aceeași gratificație va fi plătită legiunilor staționate pe Rin, în Balcani, în Siria, în Africa și în toate celelalte părți ale imperiului. M-am învoit cu atât mai mult cu cât știam că există restanțe de solde neplătite pretutindeni, cu excepția trupelor de pe Rin, pe care Caligula le plătise cu banii furați de la francezi. Depunerea jurământului de credință a durat ceasuri întregi, căci fiecare soldat trebuia să repete jurământul și erau douăsprezece mii cu toții. Apoi au venit și soldații din serviciul de pază al Urbei și au cerut să procedeze la fel, și apoi au mai sosit buluc de la Ostia și marinarii flotei imperiale. S-ar fi zis că n-are să se mai sfârșească niciodată.

Când Senatul primi mesajul meu, ședința sa fu suspendată până la miezul nopții. Moțiunea de amânare a fost propusă de Sentius și sprijinită de senatorul care-i smulsese inelul de pe deget. De îndată ce ea fu votată, au dat cu toții năvală afară și s-au întors pe la casele lor, unde și-au împachetat de zor câteva catrafuse și au plecat din oraș pe la moșii: își dădeau limpede seama că se află în

nesiguranță. Veni miezul nopții și ședința fu reluată, dar cât de puțini erau cei prezenți acum! Abia dacă puteai număra o sută de senatori și chiar și pe aceia îi scutura panica. Ofițerii batalioanelor urbane se găseau și ei de față și, îndată după începerea dezbaterilor, au cerut-o pe șleau Senatului să le dea un Împărat. Aceasta era singura nădejde pentru Urbe, au spus ei.

Irod avusese deplină dreptate: cel care se oferi cel dintâi ca Împărat a fost Vinicius. Părea să aibă un oarecare număr de susținători — inclusiv văru-său Vinicianus, cel cu mutră de șobolan —, dar nu prea mulți, și consulii l-au luat peste picior. Nici măcar n-au supus plenului adunării moțiunea prin care i se oferea tronul. După cum mai prevăzuse Irod, Asiaticus se prezentă și el drept candidat. Însă Vinicius se ridică în picioare și întrebă dacă vreunul dintre cei prezenți ia propunerea în serios. Urmă o altercație și-un schimb de lovituri. Vinicianus s-a ales cu o curgere de sânge din nas și a fost nevoit să stea culcat până i s-a oprit. Consulii au restabilit anevoie ordinea. Apoi veni știrea că soldații din serviciul de pază și marinarii se alăturaseră gărzii la tabără — ca și gladiatorii, de altfel (uitasem să-i menționez pe gladiatori); astfel încât Vinicius și Asiaticus și-au retras amândoi candidatura. Nu și-a mai depus-o nimeni altcineva. După ridicarea ședinței, plenul s-a risipit pâlcuri-pâlcuri; își vorbeau unul altuia cu teamă și în șoapte. Către zori au intrat în templu Cassius Chaerea, Aquila, Lupus și Tigrul. Cassius încercă să vorbească. A început prin a se referi la minunata restaurare a republicii. Drept care se auziră vociferări din partea ofițerilor batalioanelor urbane.

— Las-o moartă cu republica! Am hotărât chiar acum să alegem un Împărat, și dacă nu ne oferă consulii unul cât mai degrabă, ba încă pe unul bun, apoi chiar că nu mai dau ochii cu noi. Ne ducem la tabără și ne alăturăm lui Claudius.

Unul dintre consuli vorbi nervos, uitându-se la Cassius ca spre a-i cere ajutorul:

— Da, încă nu ne-am pus cu totul de acord asupra numirii unui Împărat. Ultima noastră rezoluție, votată în unanimitate, prevedea restaurarea republicii. Cassius nu l-a omorât pe Caligula numai pentru o simplă schimbare de Împărat, așa-i Cassius?, ci pentru că voia să ne redea vechile libertăți.

Cassius, alb de mânie, sări în picioare și exclamă:

— Romani, eu, unul, refuz să tolerez un alt Împărat. Dacă ar fi ales un alt Împărat, n-aș șovăi să procedez și cu el așa cum am procedat cu Gaius Caligula.

— Nu vorbi prostii, i-au întors-o ofițerii urbani. N-are să ne dăuneze câtuși de puțin să avem un Împărat, dacă-i bun. Am dus-o cu toții cât se poate de bine sub August.

Cassius, atunci:

— Am să vă dau *eu*, dacă-i vorba pe-așa, un Împărat bun, de-mi făgăduiți să-mi aduceți încuviințarea din gura lui; vi-l dau pe Eutychus.

Vă reamintiți poate că Eutychus era unul dintre „cercetașii“ lui Caligula. Era și cel mai bun surugiu din Roma și conducea carul pentru partida Verde-prăzuliu din circ. Cassius le trezea amintirea corvezilor impuse de Caligula trupelor urbane în propriu-i folos, precum construirea de grajduri pentru caii lui de curse și curățirea acestora atunci când grajdurile își adăposteau obișnuiții locatari, sub aroganta și plina de pretenții supraveghere a lui Eutychus.

— Presupun că vă va face plăcere să stați în genunchi și să frecați bălegarul de pe dușumeaua grajdului la porunca surugiului favorit al unui Împărat!

Careva dintre ofițeri îl luă în zeflemea:

— Îi tot dai zor cu vorbe mari, Cassius, dar ți-e totuși frică de Claudius. Recunoaște-o.

— *Mie*, să-mi fie mie frică de Claudius? răcni Cassius. Dacă Senatul mi-ar cere să merg la tabără să aduc pe sus țeasta lui Claudius, aș face-o bucuros. Nu vă pot înțelege, oameni buni. Sunt uluit că, după ce ați fost cârmuiți patru ani de un nebun, vă declarați gata să încredințați puterea unui idiot.

Dar Cassius nu i-a putut convinge pe ofițeri. Ei au părăsit Senatul fără a mai rosti un cuvânt, și-au adunat oamenii în for în jurul stegarilor de companii și au pornit-o spre tabără pentru a-mi depune jurământul de credință. Senatul, ori ceea ce mai rămânea din Senat, se afla acum singur și fără de apărare. Fiecare, mi s-a povestit, a început să-i facă reproșuri vecinului său, orice așa zis devotament față de cauza republicii, acum pe ducă, pierind ca prin minune. Dacă unul singur dintre ei ar fi dovedit curaj, tot ar fi însemnat ceva: mi-ar fi fost, poate, mai puțin rușine de țara mea. Mă îndoiam de multă vreme asupra veracității unora dintre legendele vechii Rome relatate de istoricul Titus Livius și, auzind de scena aceasta din Senat, am început să mă îndoiesc până și de pasajul meu preferat, cel care descria tăria sufletească a senatorilor din vechime după înfrângerea de pe râul Allia, când celții înaintau asupra Urbei și când orice nădejde de a-i mai apăra zidurile pierise. Titus Livius ne povestește cum tinerii în vârstă de a purta armele s-au retras, împreună cu soțiile și copiii lor, în cetatea orașului, unde depozitaseră o cantitate de muniții și provizii, hotărâți

să reziste până la capăt. Bătrânii însă, care n-ar fi reprezentat decât un balast pentru cei asediați, au rămas pe dinafară, așteptând moartea; ei și-au îmbrăcat veșmintele senatoriale și s-au așezat pe jilțurile lor ceremoniale în tindele caselor, strângând cu putere în mâini toiagele de fildeș — simbol al dregătoriei deținute. Când eram copil, bătrânul Athenodor m-a pus să învăț pe de rost toate acestea și eu nu le-am mai uitat.

> „În fața caselor ferecate ale plebeienilor și a atriilor deschise ale mărimilor, galii se codeau mai mult să năvălească în cele deschise decât în cele închise. Priveau cu un soi de evlavie la bărbații care ședeau în vestibulul caselor și care, nu numai prin podoabele și prin ținuta lor falnică și supraomenească, dar chiar și prin măreția înfățișării și a chipului lor, li se păreau asemenea zeilor. Stăteau în picioare și priveau la dânșii ca la niște idoli, până când, zice-se, un gal se apucă să-l mângâie încetișor pe barba lungă, cum se purta pe atunci, pe unul dintr-înșii, pe Marcus Papirius, care-l plesni în cap cu bastonul său de fildeș. Admirația conduse la pasiune și Marcus Papirius fu primul patrician care-și găsi sfârșitul. Ceilalți fură și ei uciși în jilțurile lor.“[2]

Desigur că Titus Livius a fost un scriitor de seamă. El a scris pentru a-i îmboldi pe oameni către virtute, cu ajutorul povestirilor sale — înălțătoare, deși neistorice — despre măreția timpurilor trecute. Adică nu, nu prea izbândise să îmboldească pe careva, mi-am spus.

Până și Cassius, Lupus și Tigrul se luaseră acum la harță. Tigrul se jură că mai degrabă se va omorî decât să se învoiască a-mi da onorul de Împărat și a vedea cu ochii lui reînființarea sclaviei.

Cassius i-a răspuns:

— Nu crezi ce vorbești și încă n-a venit timpul să vorbim astfel.

Tigrul s-a zborșit mânios:

— Și tu, Cassius Chaerea? Ai de gând să ne părăsești acum? Cred că ești prea îndrăgostit de viață. Susții că ai plănuit întregul asasinat, dar cine a dat prima lovitură: tu ori eu?

— Eu — i-a răspuns Cassius fără a sta pe gânduri — și l-am lovit pieptiș, nu din spate. Cât despre a fi îndrăgostit de viață, cine nu-i, dacă n-o fi cumva nerod? Nu-mi trece, desigur, prin minte s-o jertfesc, viața, fără rost. Dacă aș fi urmat pilda lui Varus în ziua aceea din pădurea de la Teutoburg, acum mai bine de treizeci de ani, dacă m-aș fi omorât pentru că orice speranță părea pierdută, cine i-ar fi adus pe cei optzeci de supraviețuitori înapoi și i-ar fi ținut pe germani sub presiune până ce a sosit Tiberiu cu armata lui de despresurare? Da, am fost îndrăgostit de viață în ziua aceea. Iar acum se prea poate ca, la urma urmei, Claudius să ia totuși hotărârea de a renunța la tron. Răspunsul lui

nu exclude câtuși de puțin o asemenea intenție; e destul de neghiob ca să facă orice și-i neastâmpărat ca o pisică. Până ce nu voi ști în mod absolut cert că n-are să facă așa, voi continua să trăiesc.

În răstimp, senatorii se risipiseră care încotro, iar Cassius, Lupus și Tigrul au rămas să se ciondănească în vestibulul pustiu. Când Cassius a privit împrejur și a văzut că erau singuri, a izbucnit într-un chicot de râs.

— E absurd ca tocmai noi să stăm să ne certăm, a spus el. Tigrule, hai să îmbucăm ceva. Și tu, Lupus. Hai, vino și tu, Lupus.

Luam și eu o gustare, după numai vreun ceas de somn neîntrerupt, când am primit vestea că cei doi consuli și senatorii refractari care participaseră la ședința de la miezul nopții tocmai sosiseră în tabără pentru a-mi aduce omagiu și a-mi prezenta felicitările lor. Ofițerii își vădiră satisfacția, trântind-o ironic: „Au venit prea devreme; să mai aștepte". Nesomnul îmi zgâlțâise nervii. Am spus că eu, unul, nu eram dispus să-i primesc; îmi plac oamenii care rămân credincioși convingerilor lor. Am încercat să mi-i scot pe senatori din minte și am continuat să înfulec. Irod însă, care părea să fie pretutindeni în același timp pe toată durata acelor două zile bogate-n întâmplări, le-a salvat viața. Germanii, care erau beți și puși pe harță, își luaseră sulițele și erau gata-gata a-i ucide, iar ei se și așezaseră în genunchi, strigând îndurare. Garda nici n-a încercat să intervină; Irod a trebuit să invoce numele meu și să le bage mințile în cap germanilor. El a venit în camera unde eu îmi luam gustarea de dimineață, de îndată ce-i condusese pe senatorii cei scăpați de la pieire într-un loc sigur, și mi-a spus cu glas zeflemitor:

— Iartă-mă, Cezar, dar nu mă așteptam să-mi iei chiar cu adevărat în serios sfatul de a-i strivi pe senatori. Trebuie să-i tratezi pe bieții oameni mai cu duhul blândeții. Dacă li se întâmplă vreo nenorocire, de unde mai facem rost de-o așa minune de echipaj slugarnic?

Îmi venea acum din ce în ce mai greu să-mi susțin convingerile republicane. Ce mai caraghioslâc — eu, singurul antimonarhist adevărat, constrâns să mă port ca un monarh! Ascultând de sfatul lui Irod, am convocat Senatul la palat. Ofițerii m-au lăsat să plec din tabără, fără a-mi face greutăți. Întreaga divizie de gardă a venit cu mine ca escortă — nouă batalioane mărșăluind înaintea mea și trei în ariergardă —, urmată de restul trupelor mele, garda palatului mergând în avangardă. S-a întâmplat atunci un incident dintre cele mai neplăcute. Cassius și Tigrul, care terminaseră și ei de mâncat, s-au alăturat parăzii și și-au luat locurile în fruntea gărzii palatului, cu Lupus între ei. Eu, unul, n-am știut

nimic despre toate acestea, deoarece avangarda nu se putea vedea câtuși de puțin din lectica în care călătoream. Garda palatului, obișnuită să dea ascultare lui Cassius și Tigrului, a dedus că acționau în numele lui Rufrius, noul comandant al gărzii, deși, de fapt, Rufrius le trimisese amândurora un mesaj spre a le aduce la cunoștință că li se luase comanda. Cei prezenți au fost induși în eroare, dar când și-au dat seama că cei doi ofițeri acționau sfruntând cu bună știință ordinele primite, s-a iscat un adevărat scandal. Unul dintre tribunii poporului alergă de-a lungul coloanei spre a-mi comunica ce se întâmplă. Habar n-am avut ce să spun ori cum să reacționez. Dar nu puteam trece cu vederea actul acesta de nesupunere fățișă: sfidau ordinele lui Rufrius și, totodată, autoritatea mea.

Când am ajuns la palat, i-am convocat pe Irod, pe Vitellius, pe Rufrius și pe Messalina (care m-a întâmpinat în culmea fericirii), să stea la sfat cu mine spre a hotărî cum urma să procedez. Trupele se aflau aliniate în fața palatului — Cassius, Lupus și Tigrul fiind tot cu ele, vorbind în gura mare și pe-un ton încrezător, dar neluați în seamă de toți ceilalți ofițeri. Am deschis consfătuirea, arătând că, deși Caligula îmi fusese nepot și făgăduisem lui taică-său, iubitul meu frate Germanicus, să-i port de grijă și să-l ocrotesc, nu mă lăsa inima să-l condamn pe Cassius pentru asasinatul săvârșit. Caligula își provocase asasinarea pe mii de căi. Am mai spus, de asemenea, că niciun alt ofițer din întreaga armată nu avea la activul său fapte care să se asemene cu ale lui Cassius și că, dacă aș fi sigur că a lovit însuflețit de rațiuni la fel de înalte ca, spre pildă, cele ce-l determinaseră la vremea sa pe al doilea Brutus, aș fi fost dispus să-l iert. Dar care-i fuseseră adevăratele motive?

Rufrius luă cel dintâi cuvântul:

— Cassius zice acum că a lovit în numele libertății, dar fapt e că ceea ce l-a făcut să lovească a fost jignirea adusă propriei sale demnități: felul cum îl zădăra mereu Caligula dându-i parole comice și indecente.

Apoi Vitellius:

— Iar dacă ar fi fost brusc covârșit de-un resentiment puternic, ar putea fi scuzat, însă conspirația a fost pregătită cu multe zile, de nu și cu multe luni înainte. Crima a fost săvârșită cu sânge rece.

După aceea, Messalina:

— Uiți oare că n-a făptuit un omor oarecare, ci și-a călcat prea solemnul jurământ de indiscutabilă lealitate față de suveranul său? Pentru aceasta, nu are

dreptul de a fi lăsat în viață. Dacă ar fi un om cinstit, s-ar fi azvârlit până la ora aceasta în tăișul propriei lui săbii.

În sfârșit, Irod:

— Uiți oare că Lupus a fost trimis de Cassius să te ucidă și s-o ucidă și pe Messalina Domina? Dacă-l lași slobod, lumea toată din oraș va trage concluzia că-i știi de frică.

Am trimis după Cassius și i-am spus:

— Cassius Chaerea, ești un om obișnuit să asculți de ordine. Îți sunt acum comandant suprem, fie că-mi place ori nu; trebuie să dai ascultare ordinelor mele, fie că-ți place ori nu. Hotărârea mea este aceasta: dacă ai fi făcut ceea ce a făcut Brutus, omorând un tiran spre binele obștesc, deși îl iubeai ca om, te-aș fi aplaudat; deși m-aș fi așteptat, ca unul care, prin a sa faptă, și-a călcat jurământul solemn de credință, să fi pierit de propria-ți mână. Dar ai plănuit asasinatul (și l-ai executat cu mult curaj în vreme ce alții se țineau deoparte), împins de resentimente personale; și unor astfel de rațiuni eu nu le pot aduce laude. Mai mult decât atât, aflu că, acționând numai din proprie inițiativă, l-ai trimis pe Lupus s-o ucidă pe Caesonia Domina și pe soția mea, Messalina Domina, și pe mine deașijderi, dacă m-ar fi putut găsi; iată de ce nu-ți voi acorda dreptul de a te sinucide. Vei fi executat ca un criminal de drept comun. Mă doare, crede-mă, că trebuie să o fac. M-ai făcut idiot în fața Senatului și le-ai spus prietenilor tăi că nu-s vrednic a fi cruțat de spadele lor. Poate că ai dreptate. Dar, prost sau ba, acum doresc să aduc un omagiu marilor servicii cu care ai îndatorat Roma în trecut. Tu ești acela care ai salvat podurile peste Rin după înfrângerea lui Varus și iubitul meu frate mi te-a elogiat odată într-o scrisoare ca pe cel mai viteaz ostaș din subordinea lui. Mi-aș fi dorit din toată inima ca povestea aceasta să fi putut avea un sfârșit mai fericit. Nu mai am nimic altceva de spus. Adio.

Cassius mă salută fără a rosti vreun cuvânt și plecă să-și întâmpine moartea. Am dat, de asemenea, ordin să fie executat Lupus. Era o zi foarte rece, și Lupus, care-și scosese mantaua militară ca să nu se păteze de sânge, începu să tremure și să se plângă de frig. Cassius se rușină pentru el și-l dojeni.

— Un lup n-ar trebui să se plângă niciodată de frig.

Lupus însă plângea și părea că nu-l aude. Cassius îl întrebă pe soldatul care îndeplinea funcția de călău dacă mai lucrase până atunci în meseria aceasta.

— Nu, îi răspunse soldatul, niciodată, dar am fost măcelar în civilie.

Cassius a râs și a spus:

— Asta-i bine. Și acum, vrei să-mi faci plăcerea de a te folosi de propria mea sabie pentru a-mi tăia capul? Este aceea de care m-am folosit eu spre a-l ucide pe Caligula.

A fost executat dintr-o singură lovitură. Lupus a avut parte de mai puțin noroc: când i s-a poruncit să întindă gâtul, el a făcut-o cu mare teamă și apoi s-a ferit de lovitură, care l-a nimerit astfel în frunte. Călăul a fost nevoit să lovească apoi de alte câteva ori mai înainte de a izbuti să-l dea gata.

Cât despre Tigrul, Aquila, Vinicius și ceilalți asasini, împotriva lor nu m-am răzbunat. Au beneficiat de amnistia pe care, după sosirea Senatului la palat, m-am grăbit s-o proclam pentru toate vorbele rostite și faptele săvârșite în ziua aceea și în cea precedentă. Am făgăduit să le redau, lui Aquila și Tigrului, posturile lor de comandă, cu condiția să depună jurământul de credință față de mine; dar am încredințat fostului comandant al gărzii o altă slujbă, deoarece Rufrius era prea bun în noua lui funcție pentru a fi schimbat. Aici se cuvine să aduc un omagiu Tigrului, om de cuvânt. Le jurase, lui Cassius și lui Lupus, că mai degrabă ar muri decât să-mi dea onorul ca Împărat și acum, că fuseseră executați, s-a simțit legat printr-o datorie de onoare față de duhurile lor. S-a omorât vitejește chiar în clipa în care era aprins rugul lor funerar și trupu-i a fost ars odată cu ale lor.

---

4. Homer, *Odiseea*, traducere de George Murnu, Ed. Univers, București, 1979, p. 349.
5. Titus Livius, *De la fundarea Romei*, trad. de Paul H. Popescu, Ed. Științifică, București, 1959, p. 494.

Capitolul VI

Erau atât de multe lucruri de făcut pentru a pune rânduială în harababura lăsată în urmă-i de Caligula — aproape patru ani de proastă guvernare, încât simt că ameţesc de cap chiar şi acum, dacă stau să mă gândesc la tot ce a fost. De fapt, principalul argument cu ajutorul căruia mi-am justificat mie însumi neîmplinirea făgăduinţei ce-mi făcusem — şi anume de a abdica de îndată ce tulburarea iscată de asasinarea lui Caligula se va fi potolit — a fost că harababura s-a vădit atât de cumplită. Nu ştiam pe nimeni în toată Roma, afară de mine, care să fi avut răbdarea — chiar de nu i-ar fi lipsit autoritatea — să se înhame la greaua şi ingrata muncă pe care o necesita punerea în rânduială a tuturor lucrurilor. Conştiinţa nu-mi îngăduia să trec răspunderea pe seama consulilor. Consulii — chiar şi cei mai buni dintr-înşii — nu sunt în stare să conceapă un plan de reconstrucţie treptată, care să urmeze a fi realizat pe o perioadă de cinci ori zece ani: ei nu pot gândi dincolo de cele douăsprezece luni cât le durează mandatul. Ori ţintesc să obţină rezultate imediate şi măreţe, forţând lucrurile prea repede, ori nu fac absolut nimic. Sarcina ce mă aştepta s-ar fi potrivit unui dictator numit pe zece ani. Însă de s-ar fi putut găsi un dictator înzestrat cu însuşirile respective, puteai fi sigur că el nu-şi va consolida situaţia, adoptând numele de Cezar şi prefăcându-se apoi în tiran?

Mi-am adus, cu inima strânsă, aminte de împrejurările atât de propice în care pornise la treabă Caligula: vistieria statului şi Caseta Imperială doldora de numerar, sfetnici capabili şi de încredere, buna vrere a întregului popor. Mă rog, soluţia cea mai puţin rea dintre toate era să rămân eu însumi la putere — măcar pentru câtva timp — trăgând nădejde că voi fi cât mai curând liberat. Puteam avea în mine mai multă încredere decât în alţii. Aveam să mă concentrez asupra muncii care-mi sta în faţă şi să pun cel puţin niţică rânduială în treburile publice mai înainte de a dovedi că principiile mele republicane erau principii adevărate, iar nu doar vorbe goale ca ale lui Sentius şi ale altora de teapa lui. În răstimp, aveam să mă port cât mai neîmpărăteşte cu putinţă. Dar problema de a şti ce titluri să îngădui a-mi fi, până una alta, acordate s-a ivit de îndată. Fără de titlurile care te investesc cu autoritatea necesară acţiunii,

nimeni nu poate merge prea departe. Aveam să accept strictul necesar. Și aveam să-mi găsesc colaboratori pe undeva, mai degrabă printre funcționarii greci și oamenii de afaceri întreprinzători din cercurile comerciale decât printre membrii Senatului. Există un proverb latin care-și are hazul lui: „olera olla legit“ și al cărui înțeles este: „lac să fie, că broaște sunt destule“. Aveam eu să ies din încurcătură.

Senatul voia să-mi acorde fiecare titlu și dregătorie ce fuseseră deținute cândva de predecesorii mei, doar ca să-mi arate cât de vârtos se căia de accesul său de zel republican. Am refuzat cât de multe am putut. Am acceptat numele de Cezar, la care eram într-un anume fel îndrituit, deoarece sângele Caesarilor îmi curgea în vine prin bunica mea Octavia, sora lui August, și pentru că nu mai rămăseseră în viață Caesari adevărați. L-am acceptat și pentru că numele se bucura de mare prestigiu în rândurile popoarelor străine ca armenii, parții, germanii și marocanii. Dacă m-ar fi luat drept un uzurpator și ar fi crezut că sunt întemeietorul unei noi dinastii, ei s-ar fi simțit îmboldiți să creeze incidente la graniță. Am acceptat, de asemenea, titlul de Tribun al Poporului, care mă făcea inviolabil și-mi dădea dreptul de a opune un veto decretelor Senatului. Această inviolabilitate a persoanei mele prezenta mare însemnătate, fiindcă îmi propusesem să anulez toate legile și edictele stabilind pedepse pentru crima de trădare față de Împărat, și fără de inviolabilitatea tribuniciană riscam să fiu oricând asasinat. Am refuzat însă titlul de „părinte al patriei“, am refuzat titlul de „august“, am luat în glumă încercările de a mi se decerna onoruri divine, ba am și comunicat Senatului că nu doresc să fiu denumit „Împărat“. „Imperator“, am arătat, a fost din vremuri străvechi titlul prin care erau răsplătite izbânzile obținute pe câmpul de luptă; nu însemna numai comanda supremă a forțelor armate. August fusese proclamat Împărat în temeiul victoriilor sale de la Actium și de altundeva. Unchiul meu Tiberiu fusese unul dintre cei mai victorioși generali romani din întreaga noastră istorie. Predecesorul meu Caligula îngăduise să fie denumit Împărat din tinerească ambiție, dar până și el se simțise dator să-și câștige titlul pe câmpul de luptă; de unde și expedițiile sale dincolo de Rin și atacul dat pe apele Canalului Mânecii. Operațiile sale militare, deși nesângeroase, au simbolizat faptul că înțelesese răspunderile legate de titlul de Împărat. Le-am scris:

„Poate că într-o bună zi, domnilor și cinstiți senatori, mă voi simți îndatorat să pornesc la luptă în fruntea oștirilor, și dacă zeii îmi vor fi prielnici, voi câștiga titlul pe care voi fi foarte mândru să-l port; până atunci însă, trebuie să

vă rog să nu-l folosiți față de mine, din respect pentru acei vrednici generali care și l-au câștigat pe drept cuvânt“.

Scrisoarea aceasta a mea le-a făcut atâta plăcere, încât au hotărât să-mi ridice o statuie de aur — ba nu, trei statui de aur —, dar eu am opus moțiunii un veto. Asta pentru două temeiuri. Primul era că nu făcusem nimic spre a merita o astfel de onoare; al doilea, că ea reprezenta o risipă. Le-am îngăduit totuși să-mi ridice trei statui care urmau să fie așezate în locuri proeminente din oraș: dar cea mai costisitoare dintre ele avea să fie de argint și nici măcar de argint masiv, ci o statuie goală pe dinăuntru și umplută cu ghips. Celelalte două erau din bronz și, respectiv, marmură. Am acceptat aceste trei statui pentru că Roma era atât de plină de statui, încât două ori trei pe deasupra nu aveau să însemne mare lucru și mă interesa să pozez pentru portretul meu sculptat unui sculptor cu adevărat bun, acum că cei mai talentați sculptori din lume se aflau la dispoziția mea.

Senatul hotărî, de asemenea, să-l dezonoreze pe Caligula prin toate mijloacele pe care le avea la îndemână. Au decis ca ziua asasinării lui să devină zi de sărbătoare națională a recunoștinței. Am opus din nou un veto și, în afara anulării edictelor prin care Caligula stabilea să fie aduse jertfe lui și zeiței Panthea (acesta fiind numele pe care i-l dăduse bietei mele nepoate Drusilla, ucisă de el), n-am mai luat nicio altă măsură împotriva memoriei sale. Tăcerea în juru-i mi s-a părut cea mai înțeleaptă politică. Irod mi-a amintit că nici Caligula nu dezonorase defel memoria lui Tiberiu, deși pricini bune de a-l urî nu-i lipseau; se abținuse doar de a-l zeifica și lăsase neterminat arcul de triumf ce urma a fi ridicat în onoarea lui.

— Dar ce pot face eu cu statuile lui Caligula? l-am întrebat.

— Asta nu-i cine știe ce problemă, îmi zise. Pune-i pe paznicii de noapte să le ridice pe toate la ora două dimineața, când toată lumea doarme, și să le aducă aici, la palat. Când Roma se va trezi din somn, va găsi firidele și piedestalele goale ori poate din nou ocupate de statuile care fuseseră inițial scoase pentru a face loc celor ale lui Caligula.

Am urmat sfatul lui Irod. Statuile erau de două feluri: statui de zei străini, ale căror capete fuseseră scoase și înlocuite cu al său, și statui ale sale, făcute pe comandă, toate din metale prețioase. Primele le-am restabilit pe cât s-a putut mai bine în starea lor dintâi, iar pe celelalte le-am sfărâmat, le-am topit și am folosit materialul pentru noua monedă ce am bătut. Marea statuie de aur pe care o așezase în templul lui a dat, prin topire, aproape un milion de galbeni.

Nu știu dacă, în legătură cu statuia aceasta, am menționat că în fiecare zi preoții ei — printre care, spre marea mea rușine, mă numărasem și eu — o îmbrăcau cu un veșmânt aidoma celui pe care-l purta Caligula. Nu numai că trebuia s-o îmbrăcăm cu obișnuitul costum civil ori militar, adăugându-i insignele speciale ale rangului său imperial, dar în zilele când se nimerea să se creadă a fi Venus, ori Minerva, ori Jupiter, ori Zeița cea Bună, trebuia s-o înzorzonăm după caz cu însemnele divine respective.

Vanitatea mi-a fost măgulită, văzându-mi capul pe monede, dar era o plăcere de care se bucuraseră cetățeni de vază și sub republică, astfel încât nu se cuvine să fiu osândit pentru aceasta. Portretele pe monede sunt însă întotdeauna dezamăgitoare deoarece ele-s executate din profil. Nimeni nu-i obișnuit cu propriu-i profil și ți se pare foarte ciudat când ți-l vezi într-un portret, înțelegând că le pari chiar așa celor ce stau lângă tine. Pentru fața noastră plină, din pricina obișnuinței pe care o datorăm oglinzilor, resimțim un oarecare simțământ de îngăduință, dacă nu și de afecțiune; dar trebuie să recunosc că, atunci când am văzut mai întâi modelul galbenului pe care meșterii de la monetărie îl băteau pentru mine, m-am înfuriat și-am vrut să știu dacă se urmărise obținerea unei caricaturi. Capul meu mic și posomorâta-mi mutră cocoțată pe un gât lung, cu mărul lui Adam ieșind în vileag, de s-ar fi zis că e o a doua bărbie, m-au făcut să mă cutremur.

Messalina de colo:

— Nu, iubitule, chiar așa arăți. Dacă vrei să știi, portretul e mai degrabă măgulitor.

— Dar poți iubi un bărbat care arată astfel? am întrebat-o.

Mi-a jurat că nu există pe lumea aceasta față pe care s-o îndrăgească mai mult. Așa încât am încercat să mă obișnuiesc cu moneda.

În afara statuilor lui Caligula, o bună parte a cheltuielilor sale nesăbuite o reprezentau obiectele de aur și de argint dinlăuntrul palatului și de aiurea, care de asemenea puteau fi ridicate și prefăcute în lingouri. Bunăoară, clanțele și pervazurile de aur și mobilele de aur și de argint din templul său. Le-am scos pe toate. Am făcut curățenie mare în tot palatul. În iatacul lui Caligula am dat de sipetul cu otrăvuri care aparținuse Liviei și de care Caligula se folosise din belșug, trimițând bomboane otrăvite celor ce făcuseră testamente în favoarea lui ori turnând uneori otravă în farfuriile invitaților la cină, după ce mai întâi le distrăgea atenția prin diversiuni dinainte ticluite. (Mărturisise că plăcerea cea mai mare o încerca privindu-i cum mor de arsenic.) Am luat sipetul cu mine la

Ostia în prima zi senină de primăvară și, navigând de-a lungul estuarului într-unul dintre vasele de agrement ale lui Caligula, l-am azvârlit peste bord când m-am aflat la o distanță de circa o milă de coastă. După un minut sau două, mii de pești morți pluteau la suprafața apei. Nu le spusesem marinarilor ce conținea sipetul; când unii dintre ei au întins mâinile să înșface peștii care pluteau pe de lături pentru a-i duce acasă să-i mănânce, i-am oprit, interzicându-le una ca asta sub sancțiunea pedepsei cu moartea.

Sub perna lui Caligula am dat de vestitele lui caiete, două la număr; pe unul era pictată o sabie însângerată, pe celălalt, un pumnal însângerat. Caligula mergea întotdeauna însoțit de un libert care purta aceste două caiete și dacă auzea ceva despre un om căruia se întâmpla să-i poarte pică, îi spunea libertului:

— Protogenes, scrie numele individului sub pumnal, ori scrie-i numele sub sabie.

Sabia era pentru cei sortiți a fi executați, pumnalul, pentru cei ce urmau a fi poftiți să se sinucidă. Ultimele nume trecute în caietul cu pumnal erau ale lui Vinicius, Asiaticus, Cassius Chaerea și Tiberius Claudius — eu însumi. Caietelor acestora le-am dat foc cu mâna mea. Iar pe Protogenes l-am executat. Nu numai că n-aveam ochi să-l văd pe individul ăsta cu mutra acră și setos de sânge care întotdeauna mă tratase cu intolerabilă obrăznicie, dar și obținusem dovezi că amenințase diverși senatori și cavaleri cu trecerea numelor lor în caiet, dacă nu-i vor înmâna mari sume de bani. Memoria lui Caligula era atât de slăbită pe atunci, încât i-ar fi venit ușor să-l convingă cum că înregistrările erau făcute de el însuși.

Când l-am judecat pe Protogenes, el s-a apărat spunând că niciodată n-a amenințat pe nimeni și că nu a scris niciun nume pe caiet decât la porunca lui Caligula. Lucru care mi-a pus problema probatoriului necesar pentru a valida executarea unui om. Lesne ar fi pentru unii dintre ofițerii mei — de rea-credință fiind — să-mi raporteze într-o bună dimineață: „Cutare a fost executat azi în zori conform instrucțiunilor de ieri ale domniei tale“. Dacă aș rămâne ca picat din cer, problema emiterii instrucțiunilor s-ar reduce la a ști cine trebuie crezut pe cuvânt, el sau eu. Și sunt oricând gata să admit că n-am cine știe ce memorie. Așa că am reintrodus obiceiul stabilit de August și de Livia de a încredința pe loc hârtiei orice fel de hotărâri și instrucțiuni. Dacă subordonații nu puteau prezenta un act cuprinzând ordine semnate de mine pentru orice măsură disciplinară severă pe care o luaseră sau pentru orice

obligație financiară ori inovație procedurală mai de seamă inițiată de ei, acțiunea întreprinsă urma a fi considerată ca neautorizată de mine, iar dacă o dezaprobam, aveau să tragă toate consecințele, vina nepurtând-o decât ei înșiși. Până la urmă, sistemul acesta a fost adoptat de principalii mei secretari de stat la diverse departamente în raporturile lor cu propriii subordonați și el a devenit cu timpul într-atâta de firesc, încât în cursul orelor de lucru aproape că nu se auzea în birourile publice o singură vorbă, cu excepția acelora din timpul consultărilor ce le aveau șefii de sectoare ori a celor din timpul vizitelor ce le făceau funcționarii municipali. Toți slujitorii palatului purtau asupră-le o tăbliță cerată pentru cazul că s-ar ivi nevoia de a scrie pe ea anumite ordine. Tuturor eventualilor solicitanți de posturi, subsidii, înlesniri, scutiri și așa mai departe li se punea în vedere că la intrarea în palat trebuie să prezinte un document arătând exact ce doresc și anume de ce; și, în afara unor cazuri excepționale, nu le era permis să-și susțină cererea prin stăruințe și argumente orale. Procedeul făcea economie de timp, dar le-a asigurat secretarilor mei de stat o nemeritată reputație de aroganță.

Vă voi vorbi despre secretarii mei de stat. Sub domniile lui Tiberiu și Caligula, adevărata conducere a treburilor căzuse din ce în ce mai mult în mâinile liberților imperiali, formați pentru prima oară în vederea activității de secretariat de către bunica mea Livia. Consulii și dregătorii urbani, deși autorități autonome răspunzătoare numai față de Senat pentru corecta aducere la îndeplinire a îndatoririlor lor, ajunseseră să depindă de indicațiile date lor — în numele Împăratului — de către acești secretari, îndeosebi în cazul când existau documente complicate în legătură cu unele probleme legale și financiare. Li se arăta unde să-și aplice pecetea ori să-și semneze numele, documentele fiindu-le prezentate gata întocmite, iar ei prea rareori sinchisindu-se să mai ia cunoștință și de cuprins. Semnarea era, de cele mai multe ori, o simplă formalitate și ei se dovedeau — în raport cu amănunțitele cunoștințe ale secretarilor — total străini de procedura administrativă. În plus, secretarii începuseră a folosi un nou fel de scris, plin de prescurtări, de hieroglife și de litere iute schițate, pe care nimeni în afara lor nu-l putea citi. Știam că nu era cu putință să mă aștept la o bruscă schimbare a relației acesteia dintre secretariat și restul lumii, așa încât, până una-alta, am întărit mai degrabă decât am slăbit puterile secretariatului, confirmând numirile acelora dintre liberții lui Caligula care erau destoinici. L-am păstrat, spre pildă, pe Callistus, care fusese secretar atât al casetei imperiale, cât și al vistieriei publice (vistierie pe care

Caligula o trata tot ca pe un soi de casetă particulară). Aflase despre complotul împotriva lui Caligula, dar nu luase parte activă la el. Mi-a îndrugat o lungă poveste de unde rezulta că primise recent instrucțiuni din partea lui Caligula pentru a-mi otrăvi mâncarea, dar că refuzase indignat să le dea urmare. Nu l-am crezut. Mai întâi, Caligula nu i-ar fi dat pentru nimic în lume astfel de ordine, ci ar fi turnat otrava cu mâna lui, ca de obicei; în al doilea rând, dacă i-ar fi poruncit într-adevăr să mă otrăvească, Callistus n-ar fi îndrăznit, desigur, să-i iasă din cuvânt. I-am dat însă pace, deoarece părea doritor de a lucra mai departe la vistierie și era singurul om care înțelegea temeinic toate dedesubturile actualei situații financiare. L-am încurajat spunându-i că socoteam că tare bine făcuse furnizându-i atâta vreme bani lui Caligula și că mă bizuiam pe el pentru ca să-și folosească de-acum încolo darurile de magician descoperitor de aur pentru salvarea Romei, iar nu pentru distrugerea ei. În atribuțiile sale intra și direcția cercetărilor judiciare ale tuturor problemelor legate de finanțele publice. L-am păstrat în funcție pe Myron, ca secretar pentru justiție, și pe Posides, la finanțele militare; lui Harpocras i-am încredințat toate chestiunile privind jocurile și serbările, iar Amphaeus avea grijă de evidența populației. În seama lui Myron cădea, de asemenea, misiunea de a mă însoți oriunde mergeam, examinând mesajele și jalbele ce-mi erau înmânate, clasându-le și despărțind pe cele cu adevărat urgente și importante de obișnuitul potop de fleacuri și pisălogeli. Ceilalți principali secretari de stat ai mei au fost Pallas, căruia i-am încredințat Caseta Imperială, fratele său Felix, pe care l-am numit la afacerile străine, Callon, pe care l-am făcut intendent general al rezervelor de stat, și fiul său Narcissus, în ale cărui atribuții intrau departamentul afacerilor interne și întreaga mea corespondență particulară. Polybius mi-era secretar pentru chestiunile religioase — căci eram Mare Pontif — și avea să mă ajute și-n lucrările mele istorice, dacă s-ar fi dovedit că îmi mai rămâne timp de ele. Ultimii cinci menționați erau propriii-mi liberți. În vremea scăpătării mele, fusesem nevoit să-i concediez din serviciul deținut la mine și oamenii își găsiseră ușor posturi de funcționari la palat; așa încât erau inițiați în tainele birocrației, ba și învățaseră să scrie neciteț. Le-am asigurat tuturor locuințe în clădirea noului palat, alungând mulțimea de gladiatori, vizitii, grăjdari, actori, măscărici și alți linge-blide pe care Caligula găsise de cuviință să-i instaleze acolo. Am dat palatului, mai presus de orice, caracterul de sediu al activității guvernamentale. Eu, unul, îmi trăiam traiul în palatul cel vechi și-n mod cât mai modest, urmând exemplul dat de August. Pentru

ospețele de seamă și vizitele suveranilor străini, utilizam apartamentul lui Caligula aflat în noul palat, unde Messalina ocupa și ea o aripă a clădirii pentru propriile-i folosințe.

Cu prilejul numirii noilor secretari de stat, le-am spus că doresc să activeze cât mai mult posibil din proprie inițiativă; nu se puteau aștepta să le dau indicații în toate domeniile, nici de-aș fi avut mai multă experiență. Eu nu mă aflam în situația lui August, care, când a venit la conducerea treburilor statului, era nu numai tânăr și energic, dar avea și un mănunchi de sfetnici capabili la dispoziția sa, oameni de seamă: Mecena, Agrippa și Pollio, spre a nu-i pomeni decât pe aceștia trei. Le-am arătat că trebuie să se descurce pe cât mai bine vor putea și că, ori de câte ori vor întâmpina greutăți, urmau să consulte *Documentele romane ale zeului August*, marea lucrare memorială publicată de Livia în timpul domniei lui Tiberiu, și să se țină strict după regulile și precedentele ce le vor afla acolo. Dacă se iveau cazuri pentru care nu descopereau precedente în această neprețuită culegere, apoi aveau, desigur, a se sfătui cu mine; mă bizuiam însă pe ei, ca să mă cruțe de cât mai multă muncă inutilă. „Fiți îndrăzneți, le-am spus, dar nici prea îndrăzneți."

Messalinei, care mă ajutase cu numirile acestea ministeriale, i-am mărturisit că tăișul ascuțit al convingerilor mele republicane începe să se cam tocească: zi de zi încercam un simțământ de crescândă simpatie și crescând respect pentru August. Și respect și pentru bunica mea Livia, în pofida aversiunii pe care mi-o inspira. Avusese, fără doar și poate, o minte minunat de sistematică, iar dacă, înainte de a restaura republica, aveam să pun aparatul guvernamental în funcțiune măcar pe jumătate tot atât de bine pe cât funcționase sub domnia ei și a lui August, desigur că m-aș fi putut socoti pe deplin mulțumit. Zâmbind, Messalina se oferi, dacă-i vorba așa, să joace rolul Liviei, cu condiția ca eu să-l joc pe-al lui August. „*Absit omen*[6] am exclamat eu, scuipându-mi în sân, să nu fie!" Mi-a răspuns că, lăsând gluma la o parte, se bucura întru câtva și ea de darul Liviei de a sesiza caracterul oamenilor și de a înțelege care-s cei mai indicați a deține anumite funcții. Dacă aș dori să-i dau mână liberă, ea — mi-a spus — ar putea acționa în numele meu în toate chestiunile sociale, eliberându-mă de toate grijile decurgând din calitatea mea de cenzor ori de supraveghetor al bunelor moravuri. Trebuie să știți că eram foarte îndrăgostit de Messalina și că, în problema alegerii secretarilor de stat, mă convinsesem de iscusința puterii sale de judecată, însă am șovăit să-i las în seamă o atât de mare

răspundere. M-a rugat să-i îngădui prilejul de a-și dovedi și mai temeinic priceperea. Mi-a propus să revizuim împreună tabelul nominal al ordinului senatorial: avea să-mi spună care nume erau, după a ei părere, vrednice a fi menținute. Am cerut tabelul și am început să parcurgem lista. Trebuie să spun că am fost mirat de cât de amănunțit cunoștea însușirile și viața intimă și publică a primilor, să zicem, douăzeci de senatori menționați. Oriunde le-am putut verifica, spusele ei s-au dovedit atât de exacte, încât m-am grăbit să-i împlinesc cererea. M-am luat după propriile-mi porniri numai în câteva cazuri îndoielnice, unde ei nu-i prea păsa dacă respectivul nume va rămâne pe tabel ori va fi șters. După ce, prin mijlocirea lui Callistus, am întreprins cercetări cu privire la calificarea financiară a anumitor membri și, după ce, firește, am apreciat calificarea lor mintală și morală, am înlăturat circa o treime dintre ei și am completat locurile goale cu cei mai buni cavaleri disponibili și cu foști senatori șterși de pe tabel de Caligula pentru motive neserioase. Unul pe care l-am îndepărtat eu a fost Sentius. Simțeam nevoia de a mă descotorosi de el nu numai din pricina discursului aceluia imbecil pe care-l ținuse în Senat și a lașității sale ulterioare, dar și pentru că fusese unul dintre cei doi senatori care mă însoțiseră la palat în timpul asasinării lui Caligula și apoi mă lăsaseră în voia sorții. Celălalt, dacă vreți să știți, era Vitellius, dar mai târziu m-a asigurat că s-a repezit s-o caute pe Messalina și s-o ducă într-un loc sigur spre a fi ferită, așteptându-se însă ca Sentius să rămână cu mine între timp și să-mi poarte el de grijă; așa că l-am iertat pe deplin. L-am numit pe Vitellius locțiitor al meu, în eventualitatea că m-aș fi îmbolnăvit ori mi s-ar fi întâmplat ceva mai rău. De Sentius, în orice caz, m-am descotorosit. Motivul pe care l-am invocat pentru degradarea sa a fost că n-a apărut la ședința Senatului convocată de mine la palat, fiind fugit la moșie fără a-i fi înștiințat pe consuli că va absenta; nu se înapoiase vreme de câteva zile și-n felul acesta n-a putut beneficia de amnistie. Un alt senator de seamă pe care l-am degradat a fost Incitatus, calul lui Caligula, care urma să devină consul după trei ani. Am scris Senatului că nu aveam a mă plânge de moravurile acestui senator ori de competența sa pentru sarcinile ce-i fuseseră atribuite până în prezent, dar că nu mai corespunde acum din punctul de vedere al calificării financiare. Deoarece îi tăiasem pensia acordată de Caligula, reducând-o la rația obișnuită a unui cal de cavalerie, îi concediasem rândașii și-l mutasem într-un grajd unde ieslea era de lemn, nu de fildeș, iar pereții spoiți, și nu acoperiți cu fresce. Nu l-am separat însă de nevasta lui, iapa Penelopa: ar fi fost nedrept.

Irod m-a avertizat să fiu neîncetat cu ochii-n patru împotriva unor eventuali asasini, spunând că revizuirea tabelului senatorilor și alte revizuiri ulterioare făcute în tabelul cavalerilor îmi câștigaseră numeroși dușmani. Amnistia e un lucru bun, zicea, dar mărinimia caută a nu fi prea unilaterală. Potrivit spuselor sale, Vinicius și Asiaticus nu se sfiau să și declare că mătura nouă mătură bine, că Tiberiu și Caligula își începuseră și ei domnia cu pretinsă bunăvoință și corectitudine și că până la urmă aveam și eu să devin un tiran la fel de smintit ca oricare dintre ei. Irod m-a povățuit să nu mă duc la Senat câtva timp, ba să și iau toate măsurile de precauție posibile împotriva asasinării. Vorbele lui m-au alarmat. Era greu să știu care anume măsuri de pază ar fi fost suficiente, așa că n-am mai intrat în clădirea Senatului mai bine de o lună. În răstimp mă hotărâsem asupra măsurilor adecvate: am cerut și obținut dreptul de a intra în Senat cu o escortă înarmată, alcătuită din patru ofițeri din gardă și de Rufrius, comandantul gărzii. L-am și trecut pe Rufrius pe tabelul senatorilor, deși nu avea calificarea financiară trebuincioasă, iar Senatul, la propunerea mea, i-a dat dreptul de a lua cuvântul și de a vota ori de câte ori avea să fie prezent în calitate de însoțitor al meu. Ca urmare a povețelor Messalinei, am stabilit că oricine mi se va înfățișa, fie la palat, fie în alt loc, avea să fie mai întâi supus unei percheziții ca să se constate că nu are asupră-i arme ascunse: măsura se aplica și femeilor, și copiilor. Nu-mi plăcea ideea percheziționării femeilor, dar Messalina a stăruit și m-am învoit, cu condiția ca percheziția să fie efectuată de libertele ei, iar nu de soldații mei. Messalina a mai cerut stăruitor să fie de față soldați înarmați la orice ospăț aș da vreodată. În zilele lui August, o asemenea măsură ar fi fost considerată drept cel mai despotic procedeu din lume și m-am simțit rușinat văzându-i aliniați de-a lungul pereților; dar nu-mi puteam îngădui să risc.

M-am străduit din răsputeri să restabilesc sentimentul demnității și al respectului de sine în Senat. În operația de alegere a noilor membri, Messalina și cu mine am dat în ancheta noastră tot atâta însemnătate istoriei familiilor acestora cât am dat și însușirilor lor personale. Ca și cum acest lucru mi-ar fi fost cerut de fruntașii ordinului senatorial — deși, de fapt, ideea era a mea — am promis că nu voi alege pe cine nu putea dovedi — în linie bărbătească — cel puțin patru ascendenți coborâtori dintr-un cetățean roman. Mi-am respectat făgăduința. Singura excepție fățișă pe care am făcut-o a fost în cazul lui Felix, secretarul meu de stat la externe, pe care, câțiva ani mai târziu, l-am înălțat la rangul de senator. Era fratele mezin al libertului meu Pallas, și născut

după ce tatăl lor fusese manumis; așa că n-a apucat a fi sclav, ca Pallas. Dar nici măcar aici nu mi-am călcat făgăduința făcută Senatului: am rugat pe un membru al gintei Claudia — nu pe un adevărat Claudius, ci pe un membru al unei familii de clienți ai gintei noastre, care emigrase din Campania la Roma, dobândise cetățenia și fusese autorizată să ia numele nostru — să-l adopte pe Felix ca fiu al său. Așa încât Felix avea acum — teoretic cel puțin — cei patru ascendenți necesari. Totuși, s-au putut auzi murmure invidioase în Senat, când l-am prezentat. Careva mi-a spus:

— Cezar, în vremea străbunilor noștri nu s-ar fi putut înfăptui una ca asta.

I-am răspuns furios:

— Nu cred, cinstite senator, că ai câtuși de puțin dreptul de a vorbi astfel. Nici familia domniei tale nu este din cale afară de nobilă: am auzit că moșii domniei tale vindeau lemne pe stradă în zilele stră-străbunicului meu, ba și că vindeau cu lipsă la cântar.

— E o minciună! strigă senatorul. Erau hangii și oameni de ispravă.

Întreg Senatul izbucnind în râs, n-a mai avut ce spune și s-a așezat jos. Dar m-am simțit obligat să mai adaug:

— Când a fost ales cenzor acum mai bine de trei sute de ani, strămoșul meu Claudius orbul, învingător al etruscilor și samniților și primul autor roman de seamă, a primit pe fiii liberților în Senat întocmai cum am făcut și eu acum. Mulți dintre membrii adunării acesteia își datorează prezența aici inovației străbunicului meu. Doresc ei oare să demisioneze?

Drept care, Senatul l-a primit călduros pe Felix.

Erau, printre cavaleri, mulți bogătași inactivi — după cum fuseseră, ce-i drept, până și în zilele lui August. Dar nu am urmat pilda lui August și nu le-am îngăduit să rămână inactivi. Am stabilit că orice om care se sustrage de la îndeplinirea unei atribuții obștești când i se cere s-o preia va fi eliminat din Ordin. Și-n trei sau patru cazuri m-am și ținut de cuvânt.

Printre actele pe care le-am găsit la palat în casa de fier particulară a lui Caligula erau și cele referitoare la judecarea și moartea — sub Tiberiu — a nepoților mei Drussus și Nero și a mamei lor, Agrippina. Caligula declarase la începutul domniei sale că le va arde pe toate — în semn de mărinimie —, dar nu procedase de fapt întocmai, iar martorii acuzării împotriva nepoților și cumnatei mele și senatorii care votaseră pentru executarea lor trăiseră tremurând neîncetat de groaza răzbunării lui. Am parcurs cu atenție toate documentele și i-am convocat la mine pe toți supraviețuitorii menționați într-

însele care fuseseră implicați în acele omoruri judiciare. Documentul care-l privea pe fiecare om în parte i-a fost citit în prezența mea, apoi i-a fost înmânat spre a fi ars de el însuși în flăcările focului din fața lui. Aș mai putea menționa aici dosarele cifrate privind viața intimă a cetățenilor de vază, luate de Tiberiu de la Livia după moartea lui August, dar pe care nu le putuse citi. Mai târziu am izbutit să le descifrez eu, dar se refereau la evenimente ajunse în răstimp atât de învechite, încât interesul pe care mi l-a trezit citirea lor a fost mai curând unul istoric decât unul politic.

Cele mai importante două treburi care-mi stăteau acum în față erau treptata reorganizare a finanțelor statului și desființarea celor mai nelegiuite decrete ale lui Caligula. Dar nici una, nici alta nu puteau fi realizate în pripă. Am avut o lungă consfătuire cu Pallas și Callistus privitor la finanțe, îndată după numirea lor. Irod era, de asemenea, prezent; deoarece știa probabil mai mult decât oricare om din lume despre obținerea împrumuturilor și chivernisirea datoriilor. Prima chestiune care se punea era aceea de a ști cum să facem rost de numerar pentru acoperirea cheltuielilor imediate. Am căzut de acord — după cum o și arătam ceva mai sus — să rezolvăm punctul acesta topind statuile de aur, vesela de aur și ornamentele de aur din palat, precum și mobilierul de aur din templul lui Caligula. Irod mi-a sugerat să măresc fondul astfel realizat, împrumutând în numele lui Jupiter Capitolinul de la ceilalți zei în ale căror temple vistieriile se umpluseră în cursul ultimului veac cu tot felul de inutile și pretențioase ofrande votive din metale prețioase. Acestea erau mai ales daruri ale unor oameni care doreau să atragă atenția asupra lor înșiși și asupra succeselor proprii în viața publică, iar nu expresia unei sincere evlavii. Așa, bunăoară, după o reușită în comerțul cu Orientul, un negustor ținea să ofere zeului Mercur un corn al abundenței făcut din aur; ori un ostaș încununat de succes oferea zeului Marte un scut de aur; ori un avocat căruia îi mersese bine oferea lui Apollo un trepied de aur. De bună seamă că Apollo nu avea ce face cu două ori trei sute de trepiede de aur și argint; iar dacă taică-său Jupiter se afla la strâmtoare, era, desigur, prea bucuros să-i împrumute vreo câteva. Așa încât am topit și prefăcut în monedă cât mai multe asemenea ofrande votive, în măsura în care le-am putut scoate afară din temple fără a jigni familiile donatorilor ori a distruge opere de valoare istorică sau artistică. Căci un împrumut făcut lui Jupiter era totuna cu un împrumut făcut vistieriei. Tot la conferința aceea am căzut de acord să realizăm împrumuturi și de la bancheri. Aveam să le făgăduim o dobândă ispititoare. Irod însă ne-a arătat că lucrul cel

mai important era să restabilim încrederea publicului și, astfel, să readucem în circulație banii ce fuseseră tezaurizați de către temătorii oameni de afaceri. El ne-a atras atenția că, deși o politică de mari economii este necesară, economia nu putea fi împinsă prea departe. Nu trebuia să ajungă a fi confundată cu meschinăria. „Ori de câte ori am rămas fără bani, ne-a spus Irod, în vremurile-mi de restriște, mi-am făcut întotdeauna o datorie din a cheltui tot ceea ce-mi mai rămăsese pe obiecte de găteală: inele, și pelerine, și încălțăminte nouă cât mai frumoasă. Asta-mi ridica totuși creditul și mă punea în situația de a putea face noi împrumuturi. V-aș sfătui să procedați cam tot așa. Câte o frunzuliță de aur ici și colo, bunăoară, poate da rezultate considerabile. Ce-ar fi să trimiteți vreo câțiva aurari să poleiască-n aur porțile de pe terenurile de joc din circ? Toată lumea va încerca un sentiment de prosperitate și treaba asta nu v-ar costa mai mult de cincizeci ori de o sută de galbeni. Și mi-a trecut și o altă idee prin minte azi de dimineață, văzând lespezile acelea uriașe de marmură de Sicilia cărate sus pe deal pentru a îmbrăca pereții interiori ai templului lui Caligula. N-aveți de gând să mergeți mai departe cu lucrările la templul acela, așa-i? Atunci de ce n-ați folosi lespezile ca să îmbrăcați bariera de gresie din circ? Marmura e de bună calitate și, desigur, că inițiativa ar produce senzație."

Irod avea mereu tot felul de idei. Cât aș fi dorit să-l am în permanență alături de mine, dar mi-a spus că-i este cu neputință să stea; avea de cârmuit un regat. I-am spus că, dacă mai stă la Roma doar câteva luni, îi voi face regatul la fel de mare pe cât fusese acela al bunicului său Irod.

Dar să mă întorc la conferința de care vorbeam. Am căzut de acord să emitem bonuri de tezaur și, de asemenea, să abrogăm, la început, numai cele mai scandaloase dintre impozitele stabilite de Caligula, precum erau birurile pe veniturile lupanarelor, pe vânzările telalilor și pe conținutul urinalelor publice — oalele acelea mari de pe la colțurile străzilor pe care piuarii le ridicau atunci când lichidul atingea un anumit nivel spre a le folosi la curățatul hainelor. În decretul prin care desființam aceste dări, făgăduiam că, de îndată ce vor intra bani suficienți în vistieria statului, aveam să mai desființez și altele.

---

6. În traducere literală: *Să nu fie fărădelegea*, echivalent cu: *Piei drace!* Conversația face aluzie la desele infidelități conjugale ale lui August și la zvonurile după care moartea lui August ar fi fost provocată de otrăvurile Liviei.

Capitolul VII

M-am pomenit în curând popular. Printre decretele lui Caligula abrogate de mine se numărau cele legate de propriul lui cult religios, decretele cu privire la trădare și cele prin care el desfiinţase unele privilegii ale Senatului și poporului. Am decretat că de acum încolo cuvântul „trădare“ va fi considerat ca lipsit de sens. Nu numai că trădarea în scris nu va fi socotită drept infracţiune penală, dar nici actele făţișe nu vor avea altă soartă; în privinţa aceasta am fost mai liberal decât August însuși. Decretul meu a deschis porţile închisorilor câtorva sute de cetăţeni de toate categoriile. Sfătuit însă de Messalina, i-am menţinut pe toţi în stare de arest la domiciliu până ce m-am convins că acuzaţia de trădare nu se referea și la alte infracţiuni de natură mai gravă. Căci acuzaţia de trădare era adeseori numai formalitatea necesară arestării; infracţiunea putea fi cea de asasinat, de fals ori cine știe care alta. Cazurile acestea nu le-aș fi putut lăsa spre judecare instanţelor judecătorești obișnuite. M-am simţit obligat să le cercetez eu însumi. M-am dus în fiecare zi în for și acolo, în faţa templului lui Hercule, am judecat pricinile toată dimineaţa într-un complet prezidat de mine și alcătuit de colegi din Senat. Niciun Împărat nu mai admisese de mulţi ani colegi la scaunul lui de judecată — de fapt, de pe când plecase Tiberiu la Capri. Am făcut, de asemenea, vizite inopinate pe la diferite tribunale și-ntotdeauna mi-am ales locul printre asesorii președintelui. Cunoștinţele mele judiciare erau foarte reduse; nici măcar nu trecusem prin ciclul de funcţii prin care trece orice nobil roman, ridicându-se treptat de la rangul de magistrat de clasa a treia la acela de consul, cu intervale de serviciu militar în străinătate: și cu excepţia ultimilor trei ani, trăisem multă vreme departe de Roma și vizitasem foarte rar tribunalele. Așa încât a trebuit să mă bizui mai mult pe bunul-simţ natural decât pe cunoașterea precedentelor judiciare și să mă zbat neîncetat, din răsputeri, cu chichiţele avocaţilor care, văzându-mă cât sunt de ageamiu, încercau să mă prindă în mrejele lor judiciare.

În fiece zi, ducându-mă de la palat în for, treceam prin dreptul unei clădiri cu stucaturi pe a cărei faţadă sta scris cu smoală în litere de o șchioapă:

FONDATĂ ȘI CONDUSĂ DE PREAÎNVĂŢATUL ȘI ELOCVENTUL ORATOR ȘI JURISCONSULT TELEGONIUS DIN ACEASTĂ URBE ȘI DIN CETATEA ATENEI.

Ceva mai jos, pe coșcogea tăbliţa, apărea următoarea reclamă:

Telegonius dă sfaturi și directive tuturor celor implicaţi în necazuri financiare ori personale ce necesită prezentarea lor în faţa instanţelor civile ori penale; și dispune de cunoștinţe absolut enciclopedice referitor la toate edictele, statutele, decretele, proclamaţiile, hotărârile judecătorești etc. romane, prezente și trecute, în vigoare, căzute în desuetudine ori inoperante. Sesizat cu jumătate de oră înainte, prea învăţatul și elocventul Telegonius este în măsură a pune la îndemâna onor. clientele avize consultative precise și irefutabile referitor la orice problemă juridică din câte sunt în lumea aceasta și pe care ei ar binevoi să i-o prezinte lui ori numeroșilor săi mult-experimentaţi secretari. Nu numai legiuirea romană — dar și legiuirea greacă, egipteană, evreiască, armenească, marocană ori partă —, pe toate le știe Telegonius ca pe apă. Neasemuitul Telegonius nu numai că distribuie materia primă a legii, dar împărtășește oricui produsul finit, și anume frumos întocmite reprezentaţii legale ale celor de mai sus completate cu gesturile și intonaţiile potrivite. Apelurile personale la juriu sunt specialitatea casei. La cerere, se poate obţine manualul celor mai strălucite figuri de stil și tropi retorici, adecvate oricărei situaţii. Niciunul dintre clienţii lui Telegonius nu s-a întâmplat să piardă vreodată un proces — afară doar dacă partea opusă n-a avut și ea norocul de a sorbi din același izvor de înţelepciune și elocinţă oratorică. Onorarii moderate și solicitudine deosebită. Primim învăţăcei.

Limba este mai puternică decât tăișul sabiei.

EURIPIDE

Cu timpul, văzând-o așa des, am ajuns să învăţ tăbliţa pe dinafară, iar acum când avocatul apărării ori al acuzării mi se adresează cu expresii de felul: „Cunoști, desigur, Cezar, subtitlul cincisprezece al articolului patru al legii somptuare a lui Marcus Porcius Cato, publicată în anul cutare în vremea consulilor cutare și cutare?“ ori „Vei fi de acord cu mine, Cezar, că în insula Adros, ţara de baștină a clientului meu, sunt prevăzute circumstanţe atenuante excepţionale falsificatorilor dacă se poate dovedi că ei au fost determinaţi de grija pentru bună starea bătrânilor lor părinţi mai degrabă decât de imboldul unui câștig personal“ ori altele deopotrivă de neghioabe, eu mă mulţumesc a surâde și a răspunde:

— Vă înșelaţi, iubite maestre; nu știu nimic despre toate acestea. Eu nu-s prea învăţatul și elocventul Telegonius, care poate furniza avize consultative precise și irefutabile referitor la orice problemă juridică din toate cele câte sunt pe lumea aceasta. Eu nu-s decât președintele acestui tribunal. Continuaţi și nu irosiţi timpul instanţei.

Iar dacă încearcă să mă piseze mai departe, le spun:

— N-are niciun rost. În primul rând că, dacă nu voiesc să răspund, nu răspund. Nu mă puteţi sili. Sunt un om liber, nu-i așa? La drept vorbind, unul dintre cei mai liberi din Roma? În al doilea rând, dacă v-aș răspunde acum, pun rămășag că v-aţi dori din toată inima să nu vă fi răspuns.

Lui Telegonius, de altfel, păreau să-i meargă treburile cum nu se poate mai bine și, cu timpul, am ajuns să-mi displacă profund toată activitatea sa. Nu pot suferi oratoria avocăţească. Dacă un om nu-și poate expune cazul pe scurt și clar, aducând martorii necesari și abţinându-se de a îndruga vrute și nevrute despre nobilii lui strămoși, despre numărul rudelor sărăcite care trăiesc de pe urma sa, despre clemenţa și înţelepciunea judecătorului, despre loviturile piezișe ale soartei, despre vicisitudinile vieţii omenești și alte asemenea nenumărate neroade șiretlicuri cusute cu aţă albă, apoi e vrednic de a i se aplica pedeapsa maximă pentru că s-a făcut vinovat de incorectitudine, de pretenţiozitate și de irosirea timpului funcţionarilor publici. L-am trimis pe Polybius să cumpere manualul lui Telegonius, conform reclamei; și l-am studiat. Câteva zile mai târziu, tocmai inspectam o instanţă inferioară, când un pârât se porni pe una dintre strălucitele figuri retorice recomandate de Telegonius. I-am cerut voie judecătorului să intervin. Mi-a satisfăcut cererea și i-am spus oratorului:

— Stai, cetăţene, așa nu merge! Ai făcut o greșeală în lecţia de memorizare. Figura de stil a lui Telegonius este... o clipă doar... *În caz de acuzaţie de furt*... da, am găsit. Și am început a citi din manual:

> Auzind de pierderea suferită de vecinul meu, și plin de compătimire pentru el, prin ce păduri și văi, peste ce munţi bătuţi de vânturi și neospitalieri, în ce umede și mohorâte peșteri nu am coborât spre a căuta acea rătăcită oaie (ori pierdută vacă — pierdut cal — pierdut catâr), până când — lucru greu de povestit, întorcându-mă acasă, istovit, frânt de picioare și dezamăgit, am găsit-o (*aici acoperă-ţi ochii cu palmele și arată-te uluit*); și unde anume credeţi? În propria mea târlă (ori staul — grajd — șopru), unde se furișase, ca o afurisită ce se află, în timpul absenţei mele.

— Cetăţene, am continuat, unde ar fi trebuit să fie „văi", ai spus șanţuri, ai sărit peste chestia cu picioarele frânte și peste caracterizarea „ca o afurisită ce se află". Și nici nu te-ai arătat uluit după cuvântul „găsit", ci numai stupid. Ai pierdut procesul. Nu da vina pe Telegonius, ci pe tine însuţi.

Deoarece consacram îndatoririlor mele judiciare un număr atât de mare de ore zilnic, până și în sărbătorile religioase — ba am și împreunat sesiunea judecătorească de iarnă cu cea de vară pentru ca împărţirea dreptăţii să fie neîntreruptă și nicio persoană acuzată să nu fie silită a petrece mai mult de

câteva zile în închisoare — mă așteptam din partea avocaţilor, a funcţionarilor judecătorești și a martorilor măcar la mai multă consideraţie decât mi se dădea. Am arătat cât se poate de clar că neprezentarea ori prezentarea cu întârziere în faţa instanţei a uneia dintre părţile principale în orice proces mă va predispune în favoarea părţii adverse. Am încercat să rezolv procesele pe cât de repede cu putinţă și mi-am făcut (cu totul pe nedrept) reputaţia unui judecător care-și condamnă împricinaţii fără a le da posibilitatea să se apere. Dacă un om era acuzat de a fi săvârșit o crimă și eu îl întrebam de-a dreptul: „Este acuzaţia întemeiată în esenţă?", iar el se codea și răspundea: „Dă-mi voie să-ţi explic, Cezar. Nu sunt propriu-zis vinovat, dar...", i-o retezam scurt. Mă pronunţam: „Amendat cu o mie de galbeni", ori „Surghiunit în insula Sardinia", ori pur și simplu „La moarte", și apoi mă întorceam înspre grefier: „Următorul, vă rog". Acuzatul și avocatul lui se simţeau, firește, jigniţi că fuseseră lipsiţi de prilejul de a mă fermeca pledându-și circumstanţele atenuante.

Îmi amintesc un proces unde pârâtul pretindea a fi cetăţean roman și a apărut în togă, dar avocatul reclamantului s-a opus susţinând că pârâtul e de fapt străin și că, prin urmare, ar trebui să poarte o manta. N-avea nicio importanţă în cazul acela anume, dacă era sau nu cetăţean roman, așa încât le-am luat piuitul avocaţilor, dispunând ca omul să poarte o manta în tot timpul cât se va vorbi în numele acuzării și o robă în timpul pledoariilor apărării. Avocaţilor nu le-a plăcut treaba și și-au spus unul altuia că-mi bat joc de justiţie. Și poate că au și avut dreptate. În general, se purtau tare urât cu mine. Într-unele dimineţi, când nu izbutisem să soluţionez câte procese aș fi dorit eu și trecuse de mult ora prânzului, se supărau foc dacă amânam judecarea cauzei pe a doua zi. Mă apostrofau de la obraz și-mi cereau să mă întorc și să nu las bieţii cetăţeni cinstiţi să aștepte a li se face dreptate; ba mă și prindeau de togă ori de picior, de parcă ar fi intenţionat să mă împiedice cu forţa de a ieși din tribunal.

Nu descurajam familiaritatea — doar să nu fi fost jignitoare — părându-mi-se că o atmosferă destinsă în sala de ședinţe le ușurează martorilor depunerea sinceră a mărturiei. Dacă mi se răspundea cu haz când exprimam o părere neîntemeiată, n-o luam niciodată în nume de rău. Clientul meu — ne-a explicat odată un avocat — s-a însurat de curând. Clientul era în vârstă de șaizeci și cinci de ani, iar soţia, o femeie tânără de tot, era martoră în proces. Am scos în evidenţă ilegalitatea căsătoriei. În conformitate cu legea Papia-Poppaea (pe care, din întâmplare, o cunoșteam), unui bărbat de peste șaizeci de

ani nu-i era îngăduit să se însoare cu o femeie sub cincizeci de ani: prezumţia legală era că un om de peste șaizeci de ani nu este apt pentru procreare. Am citat epigrama greacă:

Batjocorește firea un moș pus pe nuntit,
Doar coarne ies de-aicea ori un copil tâmpit.

Avocatul a stat niţel pe gânduri, apoi a improvizat:

Și moșu-acel, tu însuţi, netot cred că mai este
De poate lua aminte la pravile de-aceste;
Un moș, dar cu vârtute, va zămisli fii tari,
Iar un sfrijit de tânăr, doar prăpădiţi lăstari.

Îmi replicase atât de prompt și de exact, încât l-am iertat pe avocatul poet că m-a făcut netot, iar la următoarea ședinţă a Senatului am modificat legea Papia-Poppae potrivit cu părerea lui. De înfuriat, ţin minte că m-am înfuriat odată rău de tot într-un pretoriu, din pricina unui slujbaș judecătoresc a cărui datorie era să convoace martorii și să aibă grijă de înfăţișarea lor la timp. Avusesem pe rol un proces de fraudă, dar fusesem silit să amân judecarea din lipsă de probe; martorul principal fugise în Africa spre a evita punerea sub acuzare pentru complicitate la fraudă. Când procesul a apărut din nou pe rol, am strigat martorul; dar el nu era prezent. L-am întrebat pe slujbașul judecătoresc dacă omul fusese citat conform legii.

— O, da, Cezar, a fost.

— Atunci de ce nu-i prezent?

— Este din nefericire împiedicat a veni.

— Nu există *nicio* scuză întemeiată pentru neprezentare, în afară de vreo boală atât de gravă, încât omul să nu poată fi transportat la tribunal decât punându-i-se în primejdie viaţa.

— Așa și este, Cezar. Nu, martorul nu mai este bolnav acum. El a fost foarte bolnav, după câte știu. Dar i-a trecut.

— Și atunci ce-i cu el?

— A fost mutilat de un leu și apoi a făcut cangrenă.

— De minune pare că a scăpat, am observat eu.

— Numai că n-a scăpat, chicoti individul. A murit. Și cred că moartea poate fi socotită drept o scuză valabilă pentru neprezentare.

Râsete generale în sală.

Într-atâta m-am înfuriat, încât mi-am luat tăbliţa de scris de la brâu și i-am aruncat-o în cap; l-am lipsit de cetăţenia romană și l-am surghiunit în Africa.

— Du-te de vânează lei, am strigat, și trag nădejde să te mutileze de-a binelea și să ajungi să faci și cangrenă.

Cu toate acestea, după șase luni l-am iertat și i-am redat slujba. N-a mai făcut glume pe socoteala mea.

Drept este să menționez acum și cel mai urzicat caz de furie îndreptat împotrivă-mi în incinta unui tribunal. Un tânăr nobil era învinuit de fapte împotriva firii cu femei. Adevăratul reclamant era breasla prostituatelor, organizație neoficială, dar bine condusă, care-și ocrotea destul de eficient membrele împotriva pungașilor și huliganilor. Prostituatelor nu le venea la îndemână să susțină ele însele acuzația împotriva nobilului, așa încât s-au adresat unui om căruia nobilul acela îi făcuse un rău — prostituatele știu tot ce se întâmplă pe lume — și s-au oferit să depună mărturie dacă el pornește acțiunea. (O prostituată poate depune mărturie în fața unei instanțe judecătorești.) Înainte de ziua judecății, am trimis vorbă prietenei mele Calpurnia, tânăra și frumoasa prostituată care trăise cu mine înainte de a mă fi căsătorit cu Messalina și care mi se dovedise așa de mult devotată și credincioasă când m-au lovit nenorocirile; i-am cerut să-și găsească prilej de discuție cu femeile care urmau să depună mărturie și să afle cum o putea mai bine dacă nobilul, într-adevăr, se făcuse vinovat de excesele ce i se puneau în sarcină, ori dacă nu cumva femeile fuseseră mituite de cel care intentase acțiunea. Calpurnia mi-a dat de știre după o zi sau două că nobilul, într-adevăr, se purtase într-un mod brutal și dezgustător și că femeile care făcuseră plângere la breasla lor erau fete de treabă, una dintre ele fiindu-i chiar prietenă personală.

Am judecat speța, am ascultat mărturiile depuse sub prestare de jurământ (înlăturând obiecțiunea ridicată de avocatul apărării, cum că jurămintele prostituatelor sunt și în mod notoriu, și în cazul de față lipsite de orice valoare) și am dispus consemnarea de către grefier a mărturiilor. Când una dintre fete a repetat niște vorbe foarte murdare și triviale adresate ei de către pârât și când grefierul m-a întrebat:

— Să consemnez și acesta, Cezar?

Am răspuns:

— De ce nu?

Tânărul nobil s-a mâniat într-atât, încât a procedat întocmai cum procedasem eu față de slujbașul care mă luase peste picior: mi-a azvârlit cu tăblița de scris în cap. Dar de unde eu nu nimerisem ținta, el n-a dat greș. Marginea ascuțită a tăbliței mi-a zdrelit obrazul și sângele a început să curgă.

M-am mărginit a-i spune:

— Constat cu bucurie, prietene, că tot ți-a mai rămas un dram de rușine.

L-am declarat vinovat și am marcat cu negru numele lui pe listele censului, ceea ce îi lua dreptul de a mai fi candidat pentru ocuparea vreunei funcții publice. Era însă rudă prin alianță cu Asiaticus, care, după trecerea de câteva luni, mi-a cerut să șterg semnul negru deoarece în ultima vreme tânăra lui rudă se îndreptase.

— Am să-l șterg, i-am răspuns, ca să-ți fac plăcere, dar tot are să se vadă.

Asiaticus, după aceea, a repetat spusa mea prietenilor săi drept o dovadă a neroziei mele. N-a putut înțelege, presupun, că reputația unui om este — vorba maică-mii — aidoma unei farfurii de lut:

— Farfuria crapă; reputația este compromisă de o condamnare penală. Farfuria este apoi reparată și lipită și devine „ca și nouă“, reputația este reparată de o amnistie legală. O farfurie reparată ori o reputație reparată este mai bună decât o farfurie crăpată ori o reputație compromisă. Dar o farfurie care n-a fost niciodată crăpată ori o reputație care n-a fost niciodată compromisă sunt cu atât mai bune.

Un învățător le apare întotdeauna elevilor săi un individ tare ciudat. El are expresiile sale predilecte pe care elevii ajung să le observe și chicotesc ori de câte ori dascălul le folosește. Oricare om din câți ori fi existând pe lume are expresiile lui predilecte și frazele lui tipice, dar afară de cazul că ocupă un post conferitor de autoritate — precum dascăl ori căpitan în armată ori judecător — nimeni nu i le ia de fapt în seamă. Nimeni nu le-a observat nici în cazul meu, până ce n-am ajuns Împărat, dar apoi, firește, ele au ajuns de pomină în toată lumea. N-aveam decât să spun în tribunal: „Nici pică, nici părtinire“ (adresându-mă consilierului meu juridic, după încheierea dezbaterilor), „Ce-i drept e drept, nu-i așa?“ ori „Odată ce am luat o hotărâre, ea e ca și bătută-n cuie“, sau să citez vechea zicală:

Hoțului hoția îi e dreaptă
După faptă și răsplată;

ori să fiu auzit rostind înjurătura familiei mele: „zece mii de furii și de șerpi“, că și izbucneau cu toții în hohote de râs, de parcă aș fi rostit ori solecismul cel mai absurd ce se poate închipui, ori gluma cea mai extraordinar de spirituală.

În cursul primului meu an de activitate judecătorească trebuie să fi săvârșit sute de greșeli ridicole, dar procesele au fost soluționate și uneori m-am surprins eu singur cât de iscusit eram. Țin minte o speță în care unul dintre martorii apărării, o femeie, tăgăduia orice rudenie cu învinuitul, despre care acuzarea susținea că este de fapt fiul ei. Când i-am arătat că iau drept bun ceea ce spune și că în calitatea mea de Mare Pontif îi voi uni numaidecât pe amândoi prin căsătorie, s-a speriat așa rău de perspectiva unui nevoit incest, încât femeia s-a recunoscut vinovată de sperjur. A declarat că tăinuise adevărata legătură dintre ea și învinuit spre a putea trece drept o martoră imparțială. Cazul acesta mi-a dobândit o mare faimă, pierdută însă aproape pe loc într-un proces în care acuzația de trădare ascundea un fals. Arestatul era libertul unuia dintre liberții lui Caligula și nu existau niciun fel de circumstanțe atenuante pentru infracțiunea săvârșită. Falsificase testamentul stăpânului său chiar înaintea morții acestuia — dacă purta și vina morții, nu s-a putut stabili — și-și lăsase stăpâna și pe copiii ei pe drumuri. M-am înfuriat grozav pe omul acela, auzind ce făcuse, și am luat hotărârea să-i aplic maxima pedeapsă. Apărarea fusese foarte slabă — faptele nu erau tăgăduite, se rostiseră numai obișnuitele formule recomandate de manualul lui Telegonius. Ora mesei trecuse de mult și judecam de șase ore încheiate. O delicioasă aromă de mâncare venind dinspre sala de mese a învecinatului templu al lui Marte îmi gâdila nările. Preoții lui Marte mănâncă mai bine decât alte colegii preoțești: Marte nu duce niciodată lipsă de jertfe. Leșinam de foame. I-am spus celui mai vechi dintre magistrații care judecau alături de mine:

— Preia-mi, rogu-te, locul și aplică pedeapsa maximă, dacă apărarea nu aduce alte probe mai convingătoare decât cele înfățișate până acum.

— Pedeapsa maximă ai spus, Cezar?

— Da, așa am spus, oricare ar fi ea. O merita...

— Porunca-ți va fi adusă la împlinire, Cezar, mi-a răspuns.

Așa că m-am urcat în lectică și m-am dus să prânzesc împreună cu preoții. Când m-am întors mai târziu, în cursul după-amiezii, am aflat că acuzatului i se retezaseră mâinile și că-i fuseseră atârnate de gât. Aceasta era pedeapsa stabilită de Caligula pentru falsuri și încă nu fusese scoasă din codul penal.

Toată lumea socotea că dădusem dovadă de o cumplită cruzime, deoarece judecătorul anunțase că sentința era a mea, nu a lui. Și totuși, nu era vina mea.

Am rechemat pe toți exilații care fuseseră surghiuniți în temeiul acuzației de trădare; dar numai după ce am cerut consimțământul Senatului. În categoria aceasta se aflau nepoatele mele Agrippinilla și Lesbia, care fuseseră trimise într-o insulă de pe coasta Africii. Eu, unul, deși n-aș fi îngăduit, desigur, să fie lăsate acolo, nici să se înapoieze la Roma nu le-aș fi poftit. Se purtaseră amândouă foarte necuviincios cu mine și se făcuseră amândouă vinovate de incest cu fratele lor Caligula, de voie ori de nevoie, nu știu, iar adulterele lor celelalte stârniseră scandal. Messalina a fost aceea care a intervenit în favoarea lor. Îmi dau acum seama că trebuie să fi gustat din plin dulceața puterii procedând astfel. Agrippinilla și Lesbia o trataseră mereu foarte de sus, iar acum, când li se spunea că erau rechemate la Roma drept rezultat al mărinimiei sale, aveau să se simtă obligate de a se umili înaintea ei. Pe atunci însă crezusem că-i doar o curată bunătate din partea Messalinei. Și așa nepoatele mele s-au înapoiat și am putut constata că exilul nu le frânsese câtuși de puțin cerbicia, deși gingașa lor piele fusese jalnic arsă de soarele Africii. Din porunca lui Caligula trebuiseră să-și câștige existența pe insulă pescuind bureți de mare. Oricum, singurul fel în care Agrippinilla și-a comentat experiențele de scufundare în adâncuri a fost că nu-și pierduse timpul în zadar:

— Am ajuns o înotătoare de mâna întâi. Dacă vrea careva să mă omoare, mai bine ar face să nu încerce cu înecatul.

Au hotărât să evite rușinea de a avea o aceeași culoare a chipului, a gâtului și a brațelor ca sclavele și ca servitoarele, convingându-și în parte nobilele prietene să facă din pielea bronzată o modă. Uleiul de nucă a devenit apa de toaletă preferată a societății înalte. Bunele prietene ale Messalinei și-au păstrat totuși tenul lor natural, alb-trandafiriu, și vorbeau disprețuitor despre partida bronzatelor ca despre „Pescuitoarele de bureți“. Mulțumirile adresate de Lesbia Messalinei au fost cu totul formale, iar mie nu mi-a mulțumit defel. Mi-a vorbit pe-un ton pur și simplu arțăgos.

— Ne-ai lăsat să așteptăm zece zile mai mult decât ar fi fost necesar — mi s-a plâns —, iar corabia trimisă era plină de șobolani.

Agrippinilla s-a purtat ceva mai cuminte: ne-a ținut amândurora câte o foarte grațioasă cuvântare de mulțumiri.

I-am confirmat lui Irod domnia asupra Vasanului, Galileii și Galaadului, adăugându-le Iudea, Samaria și Țara Edomiților, astfel încât regatul lui era

acum tot atât de întins ca și al bunicului său. Am rotunjit porțiunea dinspre miazănoapte cu Abilenia, care făcuse parte din Siria. Am încheiat amândoi un pact solemn de amiciție și alianță, confirmat prin jurăminte în for, în prezența unei mulțimi covârșitoare: cu acest prilej a fost adus jertfă un porc, potrivit unei vechi ceremonii rituale reactualizată în acea zi. I-am mai conferit lui Irod și rangul de consul roman onorific, titlu care nu mai fusese niciodată acordat unui om din stirpea sa. Am atras atenția asupra faptului că lui îi ceruse Senatul sfat, negăsind un roman care să fi fost în stare să judece lucrurile limpede și cu nepărtinire. La cererea lui Irod, am mai acordat micul regat Chalcis mezinului său, Irod Pollio. Chalcis se află la răsărit de Oronte, în apropiere de Antiohia. Pentru Aristobul n-a cerut nimic, astfel încât Aristobul nu s-a ales cu nimic. Mi-a făcut, de asemenea, plăcere să pun în libertate pe Alexandru alabarhul și pe fratele lui, Philon, care mai zăceau încă la închisoare în Alexandria. În legătură cu acestea mai pot menționa că, atunci când fiul alabarhului, căruia Irod îi dăduse de nevastă pe fiica sa Berenice, a murit, ea s-a măritat cu unchiul ei Irod Pollio. L-am confirmat pe Petronius în funcția sa de guvernator al Siriei și i-am trimis o scrisoare personală, lăudându-l pentru înțeleapta-i purtare în chestiunea statuii.

Am urmat sfatul lui Irod în privința lespezilor de marmură care urmau să acopere zidurile interioare ale templului lui Caligula; au produs un efect minunat în incinta circului. A trebuit să iau apoi o hotărâre referitoare la clădirea însăși, destul de frumoasă chiar după ce fusese lipsită de prețioasele-i ornamente. Mi s-a părut că, după sfânta dreptate, s-ar cuveni a li se da zeilor gemeni Castor și Pollux o compensație pentru jignirea ce le-o adusese Caligula, prefăcându-le templul într-o simplă tindă a propriului său templu: lor li l-am sortit, așadar, să le fie anexă. Caligula făcuse o spărtură în peretele dintre cele două statui ale Gemenilor spre a-și crea o intrare în templul său, zeii devenindu-i un fel de portari. A trebuit, firește, să sfințesc din nou clădirea. Am ales o zi fastă pentru ceremonie și am dobândit acordul zeilor prin mijlocirea augurilor, deoarece deosebim prevestirea făcută de auguri de aceea de sfințire, ultima fiind efectuată din voința omului, pe când prevestirea augurilor indică în prealabil consimțământul și bună-învoirea zeității respective. Alesesem ziua de cincisprezece iulie, ziua în care cavalerii romani, călări, purced în procesiune, încununați cu ghirlande de măslin, să aducă cinstire Gemenilor; ei o pornesc de la templul lui Marte, străbat principalele străzi ale orașului și, descriind un cerc, se înapoiază la templul Gemenilor,

unde aduc jertfe. Ceremonia reprezintă o comemorare a luptei de la lacul Regillus, dată acum mai bine de trei sute de ani. Castor și Pollux au venit ei înșiși călări să ajute o armată romană care încerca să reziste pe malul lacului forțelor mai numeroase ale latinilor, și de atunci încoace au fost recunoscuți drept patronii cavalerilor.

Am consultat auspiciile sub un mic cort, anume consacrat acestui scop pe vârful Dealului Capitolin. Am invocat zeii și, după efectuarea calculelor, am ales pătrarul de cer adecvat unde urma să-mi fac observațiile, și anume pătrarul unde se află constelația divinilor Gemeni. Abia îmi terminasem pregătirile, când auzii un ușor cârâit în cer și semnul așteptat mi se arătă. Era o pereche de lebede sosind în zbor din direcția pe care o stabilisem, șuierul aripilor lor devenind din ce în ce mai puternic pe măsură ce lebedele se apropiau. Am știut că trebuie să fie Castor și Pollux înșiși, care luaseră acest chip deoarece, după cum știți, și ei, și sora lor Elena ieșiseră din oul cu trei gălbenușuri ouat de Leda după ce fusese iubită de Jupiter în formă de lebădoi. Păsările au trecut exact pe deasupra templului lor și s-au pierdut curând în depărtări.

Am s-o iau nițel înainte cursului evenimentelor, descriind festivitatea. Ea a început cu o lustrație. Noi, preoții, și ajutoarele noastre am trecut în procesiune solemnă de jur împrejurul clădirii, purtând ramuri de laur pe care le muiam în vase cu apă sfințită și apoi le scuturam; pe unde treceam, împroșcam cu picături de apă sfințită. Îmi dădusem osteneala de a trimite după apă adusă din lacul Regillus, unde Castor și Pollux își aveau, de altfel, încă un templu; am pomenit în invocație locul de unde venea apa. Am ars, de asemenea, pucioasă și ierburi aromatice întru alungarea duhurilor rele; și s-a cântat din flaute, pentru ca muzica să înăbușe sunetul oricărei vorbe de rău augur ce s-ar fi putut rosti. Lustrația sfințise tot ce se afla în cuprinsul spațiului străbătut de noi, adică atât noua anexă, cât și templul însuși. Am astupat spărtura din zid: prima piatră am așezat-o eu. Am adus apoi jertfă. Am ales acea combinație de victime care știam că va fi mai plăcută zeilor — pentru fiecare dintre ei câte un bou, o oaie și un porc, toți neîntinați și toți gemeni. Castor și Pollux nu sunt zei întregi: sunt semizei care, din pricina descendenței lor mixte, își petrec zilele alternativ în cer și în infern. Când jertfești umbrelor eroilor, trebuie să tragi capul victimei în jos; când însă aduci jertfă zeilor, îl tragi în sus. Așa încât, pentru a jertfi Gemenilor, am urmat un vechi obicei părăsit de multă vreme, și anume am tras pe rând câte un cap în jos și unul în sus. Rareori mi-a fost dat să văd măruntaie mai propice.

Senatul, prin votul său, îmi acordase cu acel prilej veșminte triumfale; pretextul era o neînsemnată campanie recent încheiată în Maroc, unde izbucniseră dezordini în urma asasinării, de către Caligula, a vărului meu, regele Ptolemeu. Nu avusesem niciun amestec în expediția marocană și, cu toate că exista acum obiceiul de a i se acorda comandantului suprem veșminte triumfale la sfârșitul unei campanii, măcar că nu părăsise niciodată capitala, n-aș fi acceptat onoarea de n-aș fi avut un anume motiv. Am considerat că nu i s-ar potrivi unui comandant suprem să consacre un templu singurilor doi semizei greci care au luptat vreodată pentru Roma, purtând o îmbrăcăminte prin care recunoștea că nu exercitase vreodată un comandament efectiv. Dar am purtat cununa și mantia de triumfător numai în timpul ceremoniei; în celelalte cinci zile festive mi-am îmbrăcat obișnuita mea togă senatorială cu laticlavă.

Întâile trei zile au fost consacrate reprezentațiilor teatrale desfășurate în teatrul lui Pompei, pe care l-am reinaugurat cu acel prilej. Scena și o parte din amfiteatru arseseră în timpul domniei lui Tiberiu, dar fuseseră reclădite de el și din nou dedicate lui Pompei. Lui Caligula însă nu-i fusese pe plac să vadă porecla lui Pompei — „cel mare“ — pe inscripție și-și rededicase teatrul sieși. L-am redat lui Pompei, adăugând însă o inscripție pe scenă din care rezulta meritul lui Tiberiu de a fi purces la restaurare după incendiu, și meritul meu de a-l fi rededicat lui Pompei; teatrul acela a fost, de altfel, singura clădire publică pe care am îngăduit să-mi fie înscris vreodată numele.

Nu mi-a plăcut nicicând obiceiul cu totul neroman, apărut către sfârșitul domniei lui August, acela al apariției pe scenă a unor bărbați și femei de rang nobil spre a-și vădi talentele de histrioni și de saltimbanci. Nu pot deloc înțelege de ce August nu le-a tăiat mai sever elanul acesta actoricesc. Probabil fiindcă nu exista nicio lege în temeiul căreia să-l interzică, iar August era de felul lui îngăduitor cu inovațiile grecești. Urmașului său, Tiberiu, nu-i plăcea teatrul, oricine l-ar fi jucat, și-l privea ca pe o mare pierdere de timp și ca pe un obol dat viciului și nesăbuinței. Caligula însă nu numai că i-a rechemat pe comedianții alungați din Roma de Tiberiu, dar a și încurajat pe cât a putut pe amatorii din rândurile nobilimii care doreau să joace, apărând el însuși adeseori pe scenă. Principalul cusur al inovației mi s-a părut a fi totala nepricepere a nobililor amatori. Romanul nu-i născut actor. În Grecia, bărbații și femeile din înalta societate se mișcă pe scenă ca la ei acasă și nu se întâmplă să nu joace în chip satisfăcător. Dar nu mi-a fost dat să văd vreodată un amator roman făcând

față în mod onorabil rolului pe care-l interpreta. Roma a dat un singur mare actor, pe Roscius, care a ajuns la desăvârșire numai datorită laborioaselor sale strădanii. Nu făcea niciodată un singur gest ori cea mai mică mișcare pe scenă, fără a le fi repetat de nenumărate ori mai înainte, până ce ele păreau a fi cu totul firești. N-a mai existat roman care să aibă răbdarea de a făuri din ființa lui un grec. Așa că, folosind acest prilej, am trimis mesaje speciale tuturor nobililor — bărbați și femei — care apăruseră cândva pe o scenă sub domnia lui Caligula, cerându-le, spre a nu risca să-mi provoace supărarea, să joace în două piese și un interludiu anume alese de mine. Nu aveau să fie ajutați și îndrumați de actori profesioniști. L-am convocat totodată pe Harpocras, secretarul departamentului distracțiilor publice, și i-am comunicat că dorința mea este să alcătuiască o formație compusă din cei mai buni actori profesioniști ce puteau fi găsiți în toată Roma și să încerce a arăta, cu ajutorul lor, în a doua zi a festivităților, ce înseamnă teatru adevărat. Programul urma să fie același; dar asupra lucrului acestuia am păstrat taină. Mica mea lecție practică a mers ca pe roate. Reprezentațiile din ziua întâi s-au dovedit jalnice. Gesturile erau atât de rigide, intrările și ieșirile atât de stângace, rolurile au fost debitate atât de mormăit și de bălmăjit, gravitatea a lipsit atât de vădit în momentele tragice și umorul în cele comice, încât auditoriul și-a manifestat în curând nerăbdarea, tușind, sucindu-se pe bănci și vorbind. A doua zi, actorii profesioniști au jucat atât de strălucit, încât, de atunci încoace, niciun bărbat și nicio femeie din înalta societate n-a mai cutezat să se urce pe scenă în văzul publicului.

În ziua a treia, reprezentația principală a constituit-o dansul *pyrrhic* al săbiilor, care-i jocul național al orașelor din Asia Mică. El a fost executat de fiii fruntașilor acelor orașe de la care Caligula îi ceruse sub pretext că vrea să-i vadă jucând, de fapt pentru că voia să-i aibă drept ostatici care să-i chezășuiască buna purtare a părinților lor în timp ce el vizita Asia Mică și le storcea bani cu obișnuitele sale metode silnice. Auzind că au sosit, Caligula se dusese să-i inspecteze și tocmai se pregătea să le ceară a repeta un cântec învățat în onoarea lui, când i se înfățișă Cassius Chaerea pentru a i se da parola; iar acela a și fost semnalul asasinării. Așa că pe urmă copilandrii au dansat cu și mai mare bucurie și pricepere, știind de ce năpastă scăpaseră; iar la sfârșit mi-au cântat și mie un cântec de recunoștință. I-am răsplătit făcându-i pe toți cetățeni romani și i-am trimis în patrie câteva zile mai târziu, încărcați de daruri.

Spectacolele zilelor patru și cinci s-au desfășurat în circ — circul arăta cum nu se poate mai frumos, cu porțile de pe terenurile de joc aurite și cu barierele

de marmură — și în diverse amfiteatre. Au fost douăsprezece curse de care și una de cămile, o foarte amuzantă inovație. Au fost, de asemenea, omorâți trei sute de urși și trei sute de lei în amfiteatru și a avut loc o serie de lupte cu săbiile. Urșii și leii fuseseră comandați de Caligula în Africa înainte de moartea sa și tocmai sosiseră. Am spus-o publicului, în mod deschis:

— Acesta-i ultimul mare spectacol cu animale sălbatice pe care aveți să-l mai vedeți pentru câtva timp de-acum încolo: am de gând să aștept să mai scadă prețurile înainte de a comanda alte jivine. Neguțătorii africani cer prețuri exorbitante pe atari animale. Dacă ei nu sunt dispuși să le mai reducă, n-au decât să-și plaseze marfa pe alte pieţe, însă nu cred că le va fi ușor să găsească altele.

Vorbele-mi le-au mers drept la inimă chibzuiților mei ascultători, care m-au ovaționat, plini de recunoștință. Și-așa s-au terminat festivitățile, cu excepția unui mare banchet pe care l-am oferit apoi la palat pentru nobili și soțiile lor și pentru câțiva reprezentanți ai poporului. Au fost mai mult de două mii de oaspeți. Nu s-au servit delicatese aduse de peste mări și țări, dar a fost o masă îmbelșugată, cu vinuri bune și fripturi grozave, și nu știu să se fi plâns cineva de lipsa pateurilor umplute cu limbi de fâță ori de a puilor de antilopă în aspic, ori de a omletelor din ouă de struț.

Capitolul VIII

Curând după aceea, am luat hotărâri privind luptele cu sabia și cu fiarele sălbatice. Mai întâi, cât privește fiarele sălbatice. Auzisem despre un sport la care se dedau în Tesalia, care avea dublul avantaj de a fi interesant de urmărit și ieftin de realizat. Așa că l-am introdus la Roma în locul obișnuitelor lupte cu leoparzi și cu lei. Se desfășura cu juncani de taur sălbatic. Tesalienii ațâțau taurul, înfigându-i săgeți scurte în piele, în vreme ce dobitocul ieșea din țarcul unde fusese închis — nu îndeajuns de adânci săgețile spre a-l răni, dar destul de bine înfipte pentru a-l întărâta. Când taurul se repezea în arenă, oamenii se fereau sprinteni din calea lui. Erau cu totul neînarmați. Uneori îl amăgeau ținându-și niște pânze colorate în față; când taurul se năpustea asupra pânzei boite, luptătorii o dădeau la o parte în ultima clipă, fără a se clinti de pe loc. Taurul întotdeauna atacă pânza în mișcare. Sau, uneori, în vreme ce atacă, oamenii fac un salt înainte sau i se abat din drum dintr-o singură săritură, sau i se urcă pentru o clipă pe noadă înainte de a sări iar, de pe spinare, la pământ. Taurul obosește treptat-treptat și ei trec la și mai îndrăznețe fente. Era unul care se pricepea să stea cu spatele la taur, aplecându-și capul între picioare, și apoi, când animalul ataca, executa o tumbă în aer și nimerea în picioare drept pe umerii taurului. Și devenise ceva obișnuit să poți vedea câte un om făcând înconjurul arenei în echilibru pe spinarea taurului. Dacă taurul nu obosea repede, îl făceau să galopeze de jur împrejurul terenului, călărindu-l ca pe un cal, ținându-l cu mâna stângă de-un corn și răsucindu-i coada cu cea dreaptă. Când bietul taur abia de mai putea să gâfâie, luptătorul șef se lua la trântă cu el, ținându-l de coarnele amândouă și silindu-l cu încetul să se plece la pământ. Uneori prindea urechea taurului între dinți ca să-l ajute să-și joace rolul. Toată lupta era captivantă pentru spectator, și nu rareori se întâmpla ca taurul să-l prindă și să-l omoare pe omul care-și îngăduia prea multe familiarități cu el. Ieftinătatea spectacolului se datora foarte modestelor pretenții bănești ale tesalienilor, care erau simpli țărani, precum și supraviețuirii taurului pentru o altă performanță. Taurii deștepți, care se învățau să evite a fi amăgiți și stăpâniți, deveneau repede mari favoriți ai mulțimilor. Era unul numit

Roșcatu, care în felul său aproape că egalase faima calului Incitatus. În zece reprezentații îi omorâse pe zece dintre chinuitorii săi. Gloatele ajunseră să prefere atari jocuri cu tauri tuturor celorlalte spectacole, în afară însă de luptele cu sabia.

Acum, cât privește luptătorii cu sabia: m-am hotărât să-i recrutez dintre sclavii care, în vremea domniilor lui Caligula și Tiberiu, depuseseră mărturie împotriva stăpânilor lor în procese de trădare și, astfel, contribuiseră la executarea acestora. Cele două crime care-mi inspiră oroarea cea mai adâncă sunt paricidul și lipsa de fidelitate. Pentru paricid n-am șovăit să reintroduc pedeapsa din vechime: criminalul este biciuit până ce sângerează și apoi cusut într-un sac laolaltă cu un cocoș, un câine și o viperă, simbolizând desfrâul, nerușinarea și ingratitudinea, și-n cele din urmă aruncat în mare. Consider lipsa de fidelitate a sclavilor față de stăpânii lor tot ca pe un fel de paricid, așa că-i puneam să lupte până ce unul dintre combatanți murea ori era grav rănit; nu acordam niciodată iertare nimănui, silindu-l să lupte din nou la jocurile următoare până ce era omorât ori cu totul incapacitat. S-a întâmplat o dată ori de două ori ca unul dintre ei să se facă a fi rănit mortal, când, de fapt, fusese numai ușor zgâriat, și să se zvârcolească la pământ ca și cum n-ar mai fi fost în stare să continue. Dacă se dovedea că s-a prefăcut, porunceam întotdeauna să i se taie gâtul.

Cred că mulțimile gustau distracțiile pe care li le ofeream mult mai mult decât pe cele ale lui Caligula, pentru că aveau mult mai rar prilejul să le vadă. Caligula era atât de pătimaș după cursele de care și după luptele cu fiare sălbatice, încât mai că afla pretextul de a face din două zile una de sărbătoare. Aceasta însemna o mare pierdere de timp pentru toată lumea și publicul ajungea să se plictisească mult înaintea lui. Am scos din calendar o sută cincizeci din noile sărbători ale lui Caligula. Altă hotărâre pe care am luat-o a fost întocmirea după aceea a unui orar al repetărilor. Exista obiceiul că, dacă se făcuse o greșeală în cadrul unei ceremonii ori al unei festivități, chiar de-ar fi fost una mică și survenită în ultima zi, totul trebuia luat de la început. Sub domnia lui Caligula, repetările deveniseră o adevărată batjocură. Nobilii pe care-i silise să organizeze — pe seama lor — jocuri în onoarea lui, știau că nu vor scăpa cu o singură reprezentație: avea să găsească el o chichiță în desfășurarea ceremoniei când aproape totul se terminase și să le impună a o repeta de două, trei, patru, cinci ori chiar și de zece ori. Așa încât se deprinseseră a-l potoli — de parcă așa era în firea lucrurilor — făcând o

intenționată greșeală grosolană în ultima zi, ceea ce le asigura privilegiul de a repeta spectacolul numai o dată. Edictul meu prevedea că, dacă o festivitate urma să se repete, repetarea nu va dura mai mult decât o zi, iar dacă se ivea atunci o greșeală, ea nu va mai putea fi îndreptată. Rezultatul a fost că nu s-au mai comis greșeli: s-a înțeles că nu le încurajam. Am dispus, de asemenea, ca ziua mea de naștere să nu fie sărbătorită în mod oficial și să nu aibă loc lupte cu sabia organizate în sănătatea mea. Nu era drept, am arătat, să fie jertfite vieți omenești — fie chiar și ale unor simpli gladiatori — pentru a încerca să se obțină bunăvoința zeilor subpământeni față de un om viu.

Totuși, spre a nu fi învinuit că mă calicesc când e vorba de plăcerile Urbei, proclamam uneori dimineața, pe neașteptate, că în aceeași după-amiază vor avea loc jocuri în ocolul de pe Câmpul lui Marte. Arătam că nu există o pricină anume pentru desfășurarea jocurilor, dar că ziua mi se părea prielnică; de vreme însă ce nu făcusem defel pregătiri, trebuia să se mulțumească și ei cu ce-o pica. Le-am denumit *Sportula*[7] ori *Jocurile improvizate*. Ele durau numai o după-amiază.

Am vorbit nițel mai sus de ura pe care o port sclavilor care-și trădează stăpânii. Dar mi-am dat seama că dacă stăpânii nu au față de sclavii lor cuvenita atitudine părintească, nici din partea sclavilor nu te poți aștepta să aibă simțăminte de datorie filială față de stăpânii lor. Sclavii, la urma urmei, sunt oameni și ei. I-am ocrotit pe cale legislativă, și în privința asta pot să dau un exemplu. Bogatul libert de la care Irod împrumutase cândva bani pentru a ne plăti datoria, maică-mii și mie, își mărise în mod considerabil spitalul său pentru sclavi din insula lui Esculap de pe Tibru. El făcea tuturor celor interesați cunoscut că era mereu gata să cumpere sclavi, oricare ar fi fost starea sănătății lor, spre a-i vindeca, dar garanta fostului proprietar dreptul de preempțiune pentru răscumpărare la un preț care să nu depășească întreitul celui inițial. Metodele sale de tratament erau drastice, de nu chiar inumane. Trata sclavii bolnavi întocmai ca pe niște vite. Dar făcea afaceri pe scară mare și foarte rentabile, deoarece majorității proprietarilor de sclavi nu le convenea să aibă sclavi bolnavi în casele lor, reținându-i astfel pe sclavii ceilalți de la îndeplinirea datoriilor obișnuite și, dacă aveau dureri, împiedicând toată lumea să doarmă, cu gemetele lor, în timpul nopții. Așa încât preferau să-i vândă de îndată ce se lămureau că boala avea să fie lungă și supărătoare. Procedând astfel, urmau, desigur, preceptele economice fundamentale ale lui Cato Cenzorul. Am

pus capăt procedeului acestuia. Am dat un edict care prevedea că orice sclav bolnav care a fost vândut deținătorului unui spital își va dobândi, odată cu însănătoșirea, libertatea și că nu se va mai întoarce în serviciul stăpânului său, care va fi obligat să restituie proprietarului spitalului banii vărsați pentru achiziționarea respectivului sclav. Dacă deci se îmbolnăvea un sclav, stăpânul era acum obligat să-l lecuiască acasă ori să plătească pentru tămăduirea lui la spital. În acest din urmă caz, el avea să devină liber la însănătoșire, ca și sclavii vânduți până acum proprietarului de spital, și va fi și el ținut — ca și precedenții — să verse spitalului, drept mulțumire, o sumă care să nu depășească o jumătate din câștigurile sale pe următorii trei ani. Dacă vreun stăpân prefera să-și omoare sclavul în loc să-l trateze acasă ori să-l trimită la spital, stăpânul avea să se facă vinovat de omucidere. Am inspectat apoi personal spitalul de pe insulă și am dat indicații administratorului în vederea realizării unor îmbunătățiri — vădit necesare — cât privea cazarea, regimul alimentar și condițiile igienice.

Deși, după cum am spus, am scos din calendar o sută și cincizeci de sărbători de-ale lui Caligula, am creat și eu, recunosc, trei noi festivități cu o durată de trei zile fiecare. Două erau în onoarea părinților mei. Le-am potrivit să coincidă cu zilele lor de naștere, amânând două sărbători minore — care din întâmplare coincideau cu ele — la alte date libere. Am dispus doliu în memoria părinților mei și am dat ospețe funerare pe cheltuiala mea. Victoriile tatălui meu în Germania fuseseră onorate printr-un arc de triumf pe Via Appia și cu titlul ereditar de Germanicus, porecla cu care mă făleam cel mai mult, dar am simțit că memoria lui se cuvenea reîmprospătată și în felul acesta. Caligula îi acordase maică-mii onoruri deosebite, printre care și titlul de „Augustă“, dar când s-a certat cu ea și a silit-o să se sinucidă, meschin cum era, n-a găsit nimic mai bun de făcut decât să i le ia pe toate înapoi; a trimis scrisori Senatului, învinuind-o de trădare față de el, de impietate față de zeii ceilalți, de a fi dus o viață de pizmă și zgârcenie și de a fi găzduit în casa ei ghicitori și astrologi, sfidând astfel în mod provocator legile în vigoare. Înainte de a-mi putea îngădui să-i redau maică-mii denumirea de „Augustă“, a trebuit să dovedesc Senatului că fusese cu totul nevinovată de învinuirile ce i se aduseseră; că, deși dârză, ea era foarte evlavioasă și, cu toate că nu era cheltuitoare, o caracteriza dărnicia; apoi, că nicicând nu pizmuise pe nimeni și nici nu consultase o singură dată măcar, în toată viața sa, un astrolog. Am adus și martori, după cuviință. Printre aceștia, pe Briseis, camerista mamei, care-mi aparținuse ca

sclavă până ce-și dobândise la bătrânețe libertatea. Împlinind o făgăduință făcută lui Briseis cu un an sau doi mai înainte, am prezentat-o în Senat cu aceste cuvinte:

— Domnilor și cinstiți senatori, bătrâna aceasta a fost cândva o credincioasă sclavă de-ale mele, și drept răsplată pentru o viață întreagă de hărnicie și devotament în slujba familiei mele, mai întâi ca jupâneasă a bunicii mele Livia și apoi a mamei mele Antonia, pe care numai ea o pieptăna, i-am acordat de curând libertatea. Unii oameni, chiar din rândurile celor ce trăiesc în casa mea, au susținut că, în realitate, ea a fost sclava mamei mele; folosesc prilejul acesta pentru a declara sus și tare că afirmația aceea este o minciuna sfruntată! S-a născut ca sclavă a tatălui meu când taică-meu era încă prunc; la moartea lui a moștenit-o frate-meu, apoi mi-a revenit mie. Alți stăpâni ori alte stăpâne n-a avut. Puteți avea deplină încredere în mărturia ei.

Senatorii au rămas mirați de înflăcărarea cu care le vorbisem, dar m-au aplaudat, sperând să-mi fie pe plac; și mi-au făcut cu adevărat plăcere, deoarece, pentru biata Briseis, clipele acelea au fost cele mai frumoase din viața ei, iar aplauzele păreau a fi adresate deopotrivă și ei, și mie. A început să plângă și bâiguitele omagii pe care le-a adus caracterului mamei mele abia dacă au putut fi auzite. A murit după câteva zile într-o prea frumoasă cameră din palat și i-am făcut funeralii grandioase.

Titlurile furate i-au fost restituite mamei, iar la marile jocuri de circ, carul ei a fost inclus în procesiunea sacră, ca și carul bietei mele cumnate Agrippina. A treia sărbătoare pe care am întemeiat-o a fost în onoarea bunicului meu Marc Antoniu. Fusese unul dintre cei mai străluciți generali romani și câștigase numeroase însemnate victorii în răsărit. Singura lui greșeală a fost că s-a despărțit de August după o îndelungă întovărășire și că a pierdut bătălia de la Actium. Nu vedeam de ce biruința unchiului mamei, August, ar continua să fie comemorată în dauna bunicului. N-am mers până la zeificarea bunicului meu, ale cărui multe slăbiciuni îl descalificau pentru intrarea în Olimp, dar festivitățile continuau ca un tribut adus calităților sale de ostaș și îi răsplăteau pe descendenții acelor soldați romani care avuseseră, sărmanii, nenorocul de a figura în tabăra învinsă la Actium.

Nu l-am uitat nici pe fratele meu Germanicus. N-am creat o festivitate în onoarea sa, căci mi-am dat oarecum seama că umbra lui n-ar fi de acord. Era omul cel mai modest și mai retras din câți am cunoscut vreodată în rândurile celor distinși prin obârșie ori talent. Dar am făcut ceva despre care știam sigur

că i-ar plăcea. Se ținea o festivitate la Neapole — care-i o colonie elină — o dată la cinci ani, și la concursul organizat cu acel prilej pentru cea mai bună comedie grecească, am prezentat una scrisă de Germanicus și găsită de mine printre hârtiile lui, după ce murise. Se chema *Ambasadorii* și era scrisă cu mult spirit și farmec, oarecum în stilul lui Aristofan. Subiectul era că doi frați greci, dintre care unul era comandantul forțelor armate ale orașului său în războiul împotriva perșilor, iar celălalt un mercenar în serviciul Persiei, se nimeresc a sosi în același timp la curtea unui regat neutru, veniți fiecare să ceară regelui cooperarea sa militară. Am recunoscut într-unele pasaje comice amintiri din acuzațiile reciproce ce-și aduseseră cândva două căpetenii cheruște[8] — Flavius și Hermann — care luptau în tabere opuse în războiul izbucnit după moartea lui August. Sfârșitul comic al piesei era că nerodul de rege e convins de amândoi frații. El își trimite infanteria să ajute Persia și cavaleria să-i ajute pe greci. Comedia a luat premiul, cu unanimitatea juriului. S-ar putea crede că s-a făcut dovadă de oarecare favoritism, nu numai din pricina extraordinarei popularități de care se bucurase Germanicus în tot cursul vieții sale față de toți cei ce veneau în legătură cu el, ci și pentru că se știa că eu, Împăratul, propusesem acea lucrare. Dar nu putea fi îndoială că era cea mai bună dintre toate cele propuse spre premiere, și a fost mult aplaudată în cursul reprezentației. Aducându-mi aminte că în cursul vizitelor făcute la Atena, Alexandria și în alte vestite orașe grecești, Germanicus purtase veșminte grecești, m-am luat și eu după el la festivalul de la Neapole. Am purtat manta și cizme la spectacolele muzicale și dramatice, iar la competițiile de gimnastică o mantie de purpură și o cunună de aur. Premiul lui Germanicus era un trepied din bronz; juriul a voit să-i acorde, în semn de deosebită onoare, unul de aur; am refuzat însă, invocând risipa. Bronzul era metalul obișnuit pentru trepiedul care se dădea ca premiu. L-am dedicat, în numele lui Germanicus, templului din localitate al lui Apollo.

Nu-mi mai rămânea acum de îndeplinit decât făgăduința făcută bunicii mele, Livia. Eram legat de cuvântul de onoare pe care i-l dădusem de a pune în joc toată influența de care puteam dispune spre a obține consimțământul Senatului la zeificarea ei. Nu-mi schimbasem părerea despre metodele necruțătoare și lipsite de scrupule pe care le folosise pentru a-și asigura dominația asupra imperiului și a o păstra în mâinile sale vreme de vreo șaizeci și cinci de ani; după cum însă am arătat ceva mai sus, admirația mea pentru

talentele ei organizatorice creștea zi de zi. Cererea făcută în favoarea sa nu întâmpină nicio opoziție în Senat, în afară de cea a lui Vinicianus, vărul lui Vinicius, care jucă un rol asemănător cu rolul deținut de Gallus, cu douăzeci și șapte de ani mai înainte, atunci când Tiberiu propusese zeificarea lui August. Vinicianus s-a ridicat să întrebe pe ce mă întemeiam pentru a prezenta o cerere lipsită de precedent și care anume semne venite din cer dovedeau că Livia Augusta avea să fie bucuros întâmpinată de zeii nemuritori drept părtașă la veșnicie. Aveam răspunsul pregătit. I-am spus că puțin înainte de a muri, bunică-mea, îndemnată, desigur, de o inspirație divină, ne chemase pe rând, mai întâi pe nepotul meu Caligula și apoi pe mine, și ne făcuse cunoscut că aveam să fim fiecare dintre noi Împărat. În schimbul asigurării pe care ne-o dădea, ne-a impus să-i jurăm că vom face tot ce ne va sta în putere pentru a o zeifica atunci când ne vom urca pe tron, arătându-ne că jucase un rol tot atât de important ca și acela al lui August în uriașa operă de refacere întreprinsă împreună după războaiele civile și că ar fi cu totul nedrept ca August să aibă parte de fericirea veșnică în ceruri, în vreme ce ea ar coborî în mohorâtele sălașuri ale infernului spre a fi judecată de Aeacus și a se pierde apoi în gloata nenumăratelor umbre mute și lipsite de personalitate. Caligula, le-am spus senatorilor, era doar un flăcăiaș când se legase prin făgăduință și îi trăiau doi frați mai mari, așa încât era lucru de mirare ca Livia să fi știut că nu ei, ci el avea să fie Împărat; fiindcă pe ceilalți ea nu i-a pus să jure. Caligula, în orice caz, promisese, dar își călcase cuvântul când a devenit Împărat, iar dacă Vinicianus dorea să aibă un semn sigur al simțămintelor nutrite de zei în chestiunea aceasta, n-avea decât să ia în considerație sângeroasele împrejurări ale morții lui Caligula.

M-am adresat apoi întregului Senat:

— Domnilor și cinstiți senatori, am spus, nu eu sunt cel care trebuie să hotărască de este sau nu vrednică bunica mea, Livia Augusta, să fie ridicată la rangul de zeitate națională prin votul luminățiilor voastre. Eu nu pot decât să vă repet că am jurat pe propriul meu cap că, dacă voi fi cândva Împărat — eventualitate care, nu contest, părea atunci și neprobabilă, și absurdă, deși răposata era absolut încredințată că se va realiza — voi face tot ce-mi stă în putință spre a vă convinge s-o înălțați la ceruri, unde se va afla din nou alături de fidelul ei soț, care este acum, după Jupiter Capitolinul, cea mai venerată dintre toate zeitățile noastre. Dacă-mi veți respinge cererea acum, o voi reînnoi în fiece an la aceeași sesiune, până ce mi-o veți satisface: atâta vreme cât îmi va

fi viața cruțată și atâta vreme cât mă voi bucura de onoarea de a vă vorbi de pe acest scaun.

Aici lua sfârșit micul discurs pe care mi-l pregătisem, dar m-am pomenit lansat într-un nou apel improvizat:

— Și-mi vine a crede, domnilor și cinstiți senatori, că s-ar cuveni să țineți seama și de simțămintele lui August în această chestiune. Timp de mai bine de cincizeci de ani, el și Livia au lucrat mână-n mână, toată ziua și-n fiecare zi. Puține au fost lucrurile pe care le-a făcut fără de știrea și sfatul ei, iar dacă vreodată a acționat din propria inițiativă, nu se poate spune că a lucrat întotdeauna înțelepțește ori că i-au fost strădaniile încununate cu succes. Da, ori de câte ori avea de înfruntat o problemă care punea la grea încercare propria-i putere de judecată, făcea întotdeauna apel la Livia. Nu voi susține, desigur, că bunica mea era lipsită de acele cusururi îndeobște complementare extraordinarelor calități cu care era înzestrată: îmi sunt probabil mai bine cunoscute decât oricui aici. În primul rând, că era cu totul lipsită de inimă. A fi lipsit de inimă este un cusur omenesc grav și este de neiertat când se combină cu pornirea spre risipă, cu desfrâul, cu trândăvia și neorânduiala; când însă e combinat cu o nețărmurită energie și un rigid simț al ordinei și al moralei publice, lipsa de milă îmbracă și ea alt caracter. Devine un atribut divin. Adevărul este că mulți zei nu sunt înzestrați nici măcar cât bunică-mea cu această însușire. Iată de ce și avea, pe cât era de neînduplecată, o voință pur și simplu olimpiană și, cu toate că nu cruța niciodată pe cineva din casa ei care nu s-ar fi dovedit într-atâta de aprig devotat împlinirii datoriei, pe cât se aștepta ea să fie, sau care ar fi iscat scandal prin felul său deșucheat de a trăi, trebuie să nu pierdem din vedere că nici pe ea însăși nu se cruța. Câtă putere de muncă putea să aibă! Trudind zi și noapte, ea a extins durata celor șaizeci și cinci de ani de domnie la o sută și treizeci. Ajunsese curând să-și identifice propria-i voință cu voința Romei și oricine i se împotrivea era în ochii ei trădător: până și August! Iar August, deși uneori se complăcea în a-și impune propria-i voință, își dădea seama că identificarea aceea era îndreptățită; și cu toate că, din punct de vedere oficial, ea nu-i era decât sfătuitoare neoficială, totuși în scrisorile pe care i le adresa în particular recunoștea de nenumărate ori că depinde întru totul de a ei divină înțelepciune. Da, Vinicianus, a folosit cuvântul „divină“, ceea ce mi se pare hotărâtor. Și ești îndeajuns de bătrân, Vinicianus, ca să-ți aduci aminte că, ori de câte ori se întâmpla să fie vremelnic separat de ea, August nu mai era defel omul care se arăta a fi în tovărășia Liviei;

ba s-ar putea susține că și actuala lui sarcină în cer, aceea de a veghea asupra sorții poporului roman, a fost, fără îndoială, îngreunată de absența fostei sale tovarășe de viață. Desigur că Roma nu a mai înflorit după moartea lui, așa cum înflorise și prosperase pe timpul cât el trăia, exceptând anii în care bunică-mea Livia a domnit prin intermediul fiului său, Împăratul Tiberius. Și nu v-ați gândit oare, prea cinstiți și luminați senatori, că August este aproape singura zeitate masculină din cer lipsită de o consoartă? Când Hercule a fost înălțat la ceruri, i s-a dat de îndată o mireasă, zeița Hebe.

— Dar cu Apollo ce faci? m-a întrerupt Vinicianus. Nu știu să fi auzit că Apollo e însurat. Argumentul mi se pare că *șchioapătă*.

Consulul l-a chemat pe Vinicianus la ordine.

Era limpede că întrebuințarea verbului *a șchiopăta* avusese o intenție jignitoare[2]. Eram însă obișnuit cu insultele și am răspuns liniștit:

— După câte știu, zeul Apollo rămâne celibatar fie pentru că nu poate alege între cele nouă muze, fie pentru că nu-și poate îngădui să insulte opt dintre ele alegând-o pe cealaltă drept mireasă a sa. Și este tânăr în veci de veci și tot așa și ele, așa încât n-are ce pierde amintindu-și fără termen alegerea; căci sunt toate îndrăgostite de el, cum zice poetul acela al cărui nume îmi scapă. Dar poate că August îl va convinge până la urmă să-și facă datoria față de Olimp, căsătorindu-se în fața legii cu una dintre cele nouă și întemeind o familie numeroasă la repezeală, „cât ai fierbe un sparanghel".

Hohotele de râs care au urmat i-au închis gura lui Vinicianus; deoarece „cât ai fierbe un sparanghel" era una dintre expresiile favorite ale lui August. Mai avea el și alte câteva: „cât ai zice pește", „mâța o poți jupui în multe feluri", „vezi-ți de treaba ta și eu am să-mi văd de a mea", și „o să am eu grijă să se facă la calendele grecești" (ceea ce, firește, înseamnă niciodată), și „genunchele e mult mai aproape de trup decât călcâiele" (înțelesul fiind că omul se îngrijește mai întâi de lucrurile care-l privesc personal). Iar dacă încerca cineva să-l contrazică asupra unui detaliu de erudiție literară, răspunsul îi era mereu: „Ridichea n-o fi știind grecește, dar eu știu". Ori de câte ori dădea cuiva curaj să îndure răbdător o situație neplăcută, îi spunea: „Să ne declarăm mulțumiți cu acest Cato". Din cele ce v-am spus despre virtuosul Cato, singuri veți înțelege ușor ceea ce voia să spună. Iată că mă pomeneam folosind aceleași expresii ca și August: cauza o presupun a fi că mă învoisem a-i adopta numele și poziția. Cea mai la îndemână mi-era formula pe care o întrebuința când

ținea o cuvântare și nu mai dădea de capătul unei fraze — lucru care mie, unuia, mi se întâmplă mai mereu, pornit cum sunt, când vorbesc improvizat, sau când scriu studii istorice și nu mă supraveghez, de a mă pierde în fraze lungi și ambigue — exact ca și acum, după cum vedeți. Dar ceea ce voiam să spun e că August, ori de câte ori se încurca, tăia nodul gordian ca Alexandru și spunea: „Nu am cuvinte, domnilor și cinstiți senatori; nimic din câte aș putea spune n-ar egala adâncimea sentimentelor care mă stăpânesc". Am învățat fraza aceasta pe dinafară și-ntotdeauna mi-am aflat salvarea cu ea. Îmi ridicam mâinile în sus, închideam ochii și declaram:

— N-am cuvinte, domnilor și cinstiți senatori; nimic din câte aș putea spune n-ar egala adâncimea sentimentelor care mă stăpânesc.

Făceam apoi o mică pauză și reluam firul discursului.

Am zeificat-o pe Livia fără alte amânări și am votat așezarea unei statui a ei alături de cea a lui August în templul acestuia. Cu prilejul ceremoniei de zeificare, cadeții familiilor nobile, călări, au executat o reprezentație cu bătălia simulată căreia îi ziceam Jocul Troiei. I-am mai acordat Liviei și un car în procesiunea jocurilor de la circ — car tras de elefanți — onoare de care numai August mai avea parte. Li s-au dat instrucțiuni fecioarelor vestale să-i aducă jertfe în templul ei; și întocmai după cum, depunând jurământul legal, toți romanii foloseau acum numele lui August, femeile aveau să folosească de aci înainte numele bunică-mii. Mă ținusem, va să zică, de cuvânt.

Toate erau acum la Roma destul de liniștite. Banii intrau din plin în vistierie și am fost în măsură să mai desființez câteva impozite. Secretarii mei își conduceau departamentele spre deplina mea satisfacție; Messalina era ocupată cu revizuirea listelor de cetățeni romani. A descoperit că un oarecare număr de liberți se dădeau drept cetățeni romani și pretindeau privilegii de care nu erau îndrituiți să se bucure. Am hotărât să-i pedepsim pe toți acești simulatori cu toată asprimea, confiscându-le proprietățile și făcându-i din nou sclavi spre a lucra ca măturători de stradă ori ca reparatori de drumuri. Aveam atâta încredere în Messalina, încât am autorizat-o să folosească un duplicat al pecetei mele pentru toate instrucțiunile și hotărârile luate de ea în domeniul acesta. Pentru a i se asigura și mai multă liniște Romei, am dizolvat cluburile. Paza de noapte nu mai putea face față numeroaselor bande de tineri huligani care se formaseră de curând, după modelul „cercetașilor" lui Caligula, și care-i țineau pe cetățenii pașnici treji toată noaptea, cu scandalurile și larma lor. Astfel de cluburi existau de fapt la Roma de o sută de ani, dacă nu și de și mai mult

timp — venite, ca idee, din Grecia. La Atena, Corint și în alte orașe grecești, membrii cluburilor fuseseră tineri de familie bună și așa a fost și la Roma până pe vremea domniei lui Caligula, când acesta a introdus moda de a se primi actori, gladiatori de profesie, vizitii, muzicanți și alții de aceeași teapă printre membrii cluburilor.

Rezultatele au fost o mai mare golănie, nerușinare, pagube aduse proprietăților — indivizii nu se sfiau a da uneori foc caselor și a ataca oameni nevinovați care se întâmplaseră a se afla noaptea târziu pe străzile orașului, poate în căutarea vreunui medic ori a vreunei moașe sau pentru cine știe ce altă asemănătoare treabă urgentă. Am dat un decret de dizolvare a cluburilor, dar, știind că numai aceasta nu va fi îndeajuns spre a pune capăt năpastei, am luat și singura măsură posibilă de luat: am interzis folosirea oricărei clădiri drept sediu de club sub sancțiunea unei amenzi ruinătoare și am decretat ilegală vânzarea de carne gătită ori de orice alte alimente gata preparate spre a fi consumate în local. Ordinul acesta l-am extins și la vânzarea de băuturi. După apusul soarelui, consumul de băuturi spirtoase era oprit în bufetele tuturor cârciumilor. Căci mai ales faptul de a se întâlni într-o cameră de club spre a mânca și a bea îi stârnea pe tineri, după ce se bine dispuneau, să iasă în aerul rece al nopții ca să înceapă a cânta cântece fără perdea, a-i ataca pe trecători și a se încăiera cu paznicii de noapte. De vor fi siliți să cineze acasă, apoi lucruri de soiul acestora nu mai aveau să se producă poate.

Interdicția stabilită s-a dovedit eficace și a fost pe placul mulțimii: ori de câte ori ieșeam în public, eram acum întâmpinat cu entuziasm. Cetățenii nu-l salutaseră niciodată pe Tiberiu în mod atât de cordial, și nici pe Caligula, cu excepția primelor sale luni de domnie, când el era numai blândețe și mărinimie. Dar nu mi-am dat seama cât de iubit eram și cât de importantă părea a fi Romei menținerea mea în viață, până ce într-o bună zi se răspândi în toată Urbea zvonul că fusesem pândit de o bandă de senatori și de sclavi ai lor în drumul către Ostia, și asasinat. Întregul oraș începu a se jeli în chipul cel mai sfâșietor, oamenii frângându-și mâinile, ștergându-și ochii de lacrimi și gemând așezați în pragul ușilor; acei în al căror suflet indignarea a depășit durerea, s-au repezit în for, strigând cât îi ținea gura că toată garda e o bandă de trădători, iar Senatul o adunătură de paricizi. S-au proferat amenințări de răzbunare, ba a și fost vorba să dea foc clădirii Senatului. Zvonul era lipsit de orice temei, afară doar de faptul că mă aflam într-adevăr în drum spre Ostia spre a inspecta în port instalațiile pentru descărcarea grâului. (Mi se adusese la

cunoștință că, la vreme rea, cantități de grâu se pierdeau între navă și țărm și voiam să văd dacă paguba nu putea fi evitată. Puține orașe mari fuseseră blestemate să aibă parte de un port așa nepotrivit ca Ostia: când vântul sufla cu putere dinspre apus și când înfuriatele talazuri năvăleau în susul estuarului, vasele purtătoare de grâu trebuiau să rămână ancorate în larg săptămâni de-a rândul, neputându-și descărca încărcătura.) Zvonul, cred, a fost răspândit de bancheri, deși n-am putut avea dovezi în sensul acesta: a fost o stratagemă spre a se crea o cerere bruscă de numerar. Toată lumea spunea că, dacă s-ar întâmpla să pier, se vor isca numaidecât tulburări, însoțite de lupte de stradă sângeroase între partizanii candidaților rivali la domnie. Bancherii, având cunoștință de această stare de spirit agitată, au prevăzut că deținătorii de bunuri, care nu voiau să fie implicați în astfel de neorânduieli, vor dori, firește, să fugă din Roma de îndată ce știrea morții mele își va face drum; și că mulți vor fi cei ce se vor repezi pe la bănci să ofere bunuri imobiliare — case și moșii — în schimbul aurului peșin la un preț mult sub valoarea lui reală. Ceea ce s-a și întâmplat, de bună seamă. O dată mai mult însă, Irod a salvat situația. S-a dus la Messalina și i-a cerut să dea numaidecât în numele meu un ordin pentru închiderea până la noi ordine a băncilor. Așa s-a și procedat. Panica însă nu a luat sfârșit până ce, aflând eu la Ostia ce se petrece în Urbe, am trimis patru ori cinci bărbați dintre colaboratorii mei — oameni cinstiți, în al căror cuvânt cetățenii aveau să se încreadă — să se întoarcă degrabă în for și să se urce pe rostru, dând mărturie că toată povestea era curată născocire, pusă în circulație de vreun inamic al statului, cu scopul de a-și face astfel murdarele sale afaceri.

Instalațiile pentru descărcarea grânelor la Ostia le-am găsit cât se poate de neadecvate. De fapt, întreaga problemă a aprovizionării cu grâu era foarte complicată. Caligula lăsase grânarele publice la fel de goale ca și vistieria publică. Doar izbutind să-i conving pe negustorii de cereale să-și riște vasele expediindu-și marfa chiar și pe vreme rea, am putut acoperi nevoile pieței și ieși cu bine dintr-o perioadă dificilă. Am fost, desigur, silit să le compensez din plin pierderile în corăbii, în oameni și în grâu. M-am hotărât să rezolv problema o dată pentru totdeauna, făcând din Ostia un port sigur chiar pe vremea cea mai rea, și am apelat la ingineri pricepuți ca să cerceteze situația la fața locului și să întocmească un plan de lucru.

Cea dintâi greutate adevărată de care m-am lovit în străinătate a început în Egipt. Caligula le dăduse grecilor din Alexandria consimțământul său tacit pentru a-i hărțui, cum vor găsi ei mai bine de cuviință, pe evreii din oraș —

motivul fiind refuzul acestora din urmă de a se închina divinei sale persoane. Grecilor nu le era îngăduit să poarte arme pe străzi — aceasta fiind o prerogativă romană —, dar ei se dedau totuși la nenumărate acte de violență. Evreii, dintre care mulți erau perceptori de impozite și de aceea nepopulari în rândurile cetățenilor greci îndeobște mai sărmani și mai puțin prevăzători, se vedeau expuși zi de zi jignirilor și primejdiilor. Fiind mai puțini la număr decât grecii, ei nu puteau rezista, așa cum s-ar fi cuvenit, iar fruntașii lor zăceau prin pușcării. Au trimis însă vorbă neamurilor lor din Palestina, Siria și chiar din regatul parților, înștiințându-i despre necazurile de care aveau parte și rugându-i să-i ajute în secret cu oameni, bani și armament. O răscoală armată era singura lor speranță. Ajutor au primit din belșug și revolta evreiască a fost plănuită pentru ziua sosirii în Egipt a lui Caligula, când populația greacă, în veșminte de sărbătoare, avea să umple cheiurile din port spre a-l întâmpina, iar întreaga garnizoană romană se va afla și ea acolo în chip de gardă de onoare, lăsând astfel orașul nepăzit. Știrea morții lui Caligula avusese drept consecință izbucnirea răscoalei înainte de termenul fixat și realizarea ei fără tragere de inimă și într-un mod ineficient. Dar guvernatorul Egiptului s-a alarmat și a cerut să i se trimită neîntârziat întăriri; în cuprinsul orașului Alexandria numărul trupelor era mic. Oricum, a doua zi el primi scrisoarea pe care i-o trimisesem cu două săptămâni înainte și-n care îi vesteam înălțarea mea la domnie, dispunând eliberarea alabarhului și a celorlalți fruntași evrei, precum și suspendarea atât a decretelor religioase ale lui Caligula, cât și a ordinului său de pedepsire a evreilor; suspendarea decretelor avea să fie urmată la timpul său de completa lor abrogare, ce va și fi adusă la cunoștința guvernatorului. Evreii nu-și mai încăpeau în piele, și până și cei care până atunci nu luaseră parte la răzmeriță socoteau acum că se bucură de imperiala mea ocrotire și că sosise vremea să-și scoată fără teamă pârleala de pe urma nepedepsirii grecilor. Ei au omorât un număr destul de mare dintre cei mai îndărătnici vânători de evrei. În răstimp, i-am răspuns guvernatorului Egiptului, poruncindu-i să pună capăt tulburărilor, la nevoie cu forța armată; dar adăugând că, având în vedere scrisoarea pe care trebuie să o fi primit din parte-mi și efectele liniștitoare pe care speram să le fi avut, nu socoteam necesar să trimit întăriri. I-am mai spus că se prea poate ca evreii să fi acționat fiind mereu provocați și că speram că, oameni cu scaun la cap ce se află, nu vor mai continua ostilitățile acum că știau că strâmbătățile pe care le înduraseră vor fi îndreptate.

Și-ntr-adevăr, tulburările s-au domolit; iar după câteva zile, având și avizul favorabil al Senatului, am anulat în mod definitiv decretele lui Caligula și i-am repus pe evrei în toate drepturile de care se bucuraseră sub August. Mulți însă dintre evreii mai tineri se perpeleau încă la amintirea nedreptăților suferite și mărșăluiau pe străzile Alexandriei purtând stindarde pe care sta scris: „Să le fie luate drepturile civile prigonitorilor noștri“, ceea ce era absurd, ori: „Drepturi egale pentru toți evreii din tot cuprinsul imperiului“, ceea ce era mai puțin absurd. Am scos un edict care glăsuia după cum urmează:

„Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus, Mare Pontif, tribun al poporului, pentru a doua oară consul desemnat, dă următorul decret:

Prin prezenta dau bucuros urmare cererilor regelui Agrippa și fratelui său, regele Irod, persoane cărora le port cea mai înaltă considerație, prin care am fost solicitat să acord evreilor, de la un capăt la celălalt al imperiului, aceleași drepturi și privilegii pe care le-am acordat ori, mai bine zis, redat evreilor din Alexandria. Acord și evreilor dinafara Alexandriei cele cerute nu numai spre a da satisfacție sus-menționaților petiționari regali, ci pentru că îi consider vrednici de a se bucura de aceste drepturi și privilegii; s-au arătat întotdeauna prieteni credincioși ai poporului roman. N-aș considera însă drept ca (așa cum s-a propus vreun oraș grecesc să fie lipsit de vreunul dintre drepturile și privilegiile ce i-au fost acordate de Împăratul August (astăzi zeul August), după cum n-a fost drept să fie lipsită de ale ei drepturi și privilegii colonia evreiască din Alexandria de către predecesorul meu. Ce este dreptate pentru evrei este dreptate și pentru greci, și invers. Am hotărât de aceea să le îngădui evreilor din tot cuprinsul împărăției mele să-și păstreze străvechile datine — întrucât nu vin în contrazicere cu diriguirea treburilor împărătești — fără nicio piedică din partea oricui ar fi. Le cer totodată să nu se îngâmfeze de pe urma hatârului ce le fac prin actul de față, vădindu-și disprețul pentru credințele și obiceiurile altor neamuri: mulțumească-se a păzi propria lor lege. Voiesc ca hotărârea de față a mea să fie neîntârziat săpată pe table de piatră la cererea guvernatorilor tuturor regatelor, orașelor, coloniilor și municipiilor, atât în Italia, cât și în străinătate, fie ei dregători romani ori potentați aliați, și ca toate aceste table să fie expuse spre a fi citite de toți, vreme de o lună, în locuri publice centrale și la înălțimea de la care cuvintele să poată fi ușor citite de jos.“

Vorbind în particular cu Irod într-o seară, i-am spus:

— Adevărul e că mintea grecilor și mintea evreilor funcționează în chip cu totul diferit și că nu se poate ca ei să nu intre în conflict. Evreii sunt prea serioși și fuduli, grecii prea vanitoși și porniți a lua lucrurile în râs; evreii se țin prea strâns legați de ce este vechi, grecii nu-și află astâmpărul, veșnic căutând ceva nou; evreii sunt prea încrezuți, grecii prea îngăduitori. Deși cred că pot susține că noi, romanii, îi înțelegem pe greci — le cunoaștem limitele și posibilitățile și-i putem folosi ca buni slujitori —, n-aș îndrăzni să susțin că-i înțelegem pe evrei. I-am cucerit datorită superiorității puterii noastre militare,

dar niciodată nu ne-am simțit cu adevărat stăpânii lor. Recunoaștem că păstrează vechile virtuți ale stirpei lor, care-și are obârșia mult mai adânc în trecut decât a noastră, și că noi ne-am pierdut vechile virtuți, iar urmarea e că rămânem de rușine în fața lor.

Irod mi-a spus la rândul lui:

— Cunoști varianta evreiască a Potopului lui Deucalion? Deucalionul evreiesc se numea Noe și avea trei fii căsătoriți care, după ce Potopul s-a liniștit, au repopulat pământul. Cel mai mare a fost Sem, mijlociul a fost Ham, iar cel mai tânăr a fost Iafet. Ham a fost pedepsit pentru că a râs de tatăl său când, din greșeală, acesta s-a îmbătat și și-a aruncat toate hainele, fiind sortit să-i slujească pe ceilalți doi, care s-au comportat cu mai multă cuviință. Ham este strămoșul tuturor popoarelor africane. Iafet este strămoșul grecilor și al italienilor, iar Sem este strămoșul evreilor, sirienilor, fenicienilor, arabilor, edomiților, caldeenilor, asirienilor și al altora ca aceștia. Există o veche profeție care spune că dacă Sem și Iafet vor trăi vreodată sub același acoperiș vor avea parte de certuri interminabile la gura focului, la masă și în camera de dormit. Acest lucru s-a dovedit întotdeauna adevărat. Alexandria este un exemplu clar.

Dacă întreaga Palestină ar fi golită de greci, care n-au ce căuta acolo, ar fi nespus mai ușor de cârmuit. Și-i la fel cu Siria.

— Nu însă pentru un guvernator roman, am zâmbit. Romanii nu sunt din seminţia lui Sem și contează pe ajutorul grecilor. Ar trebui să ne evacuați și pe noi, romanii. Dar sunt de acord cu tine, până-ntr-acolo încât îmi doresc ca Roma să nu fi cucerit niciodată Orientul. Ar fi fost mult mai înțeleaptă dacă s-ar fi mărginit la a conduce o federaţie a descendenţilor lui Iafet. Alexandru și Pompei poartă o mare răspundere. Și-au câștigat amândoi titlul de „cel mare“ pentru cuceririle lor orientale, dar nu văd să fi adus nici unul, nici altul vreun adevărat folos țării. Ar trebui să ne evacuați și pe noi, romanii. Dar sunt de acord cu tine, pentru că mi-aş dori ca Roma să nu fi cucerit la fel orientul. Ar fi fost mult mai înțeleaptă. Alexandru și Pompei poartă o mare răspundere. Și-au câștigat amândoi titlul de „cel mare“ pentru cuceririle lor orientale, dar nu văd să fi adus nici unul, nici altul vreun adevărat folos țării lor.

— Lucrurile se vor potoli cândva, Cezar, dacă avem răbdare, vorbi Irod, gânditor.

M-am pornit atunci a-i povesti lui Irod că eram pe punctul de a o logodi pe fiica mea Antonia, acum destul de mare pentru a se putea gândi la măritiș, cu tânărul Pompei, un descendent al lui Pompei cel Mare. Caligula îi luase

tânărului Pompei titlul, spunând că era prea glorios spre a putea fi purtat de un băiat așa tânăr și că, în orice caz, exista acum în lume un singur om „mare“. Eu însă tocmai îi restaurasem titlul, ca și pe toate celelalte pe care Caligula le luase familiilor nobile romane, dimpreună cu unele insigne comemorative precum colanul lui Torquatus[10] și cârlionțul lui Cincinnatus[11]. Irod n-a mai continuat să-și expună punctul de vedere asupra acestui subiect. Iar eu nu știam că viitoarele relații politice dintre Sem și Iafet constituiau problema care-l preocupa în mod exclusiv.

---

7. *Sportula*: coșuleț, paneraș în care patronii ofereau daruri clienților; prin extensie: daruri generoase.

8. *Cheruștii*: trib germanic dintre Weser și Elba, căruia îi aparținea Hermann ori Arminius.

9. Aluzie la infirmitatea lui Claudius (claudicare = a șchiopăta).

10. Titus Manlius Imperiosus, luptând împotriva galilor în anul 381 î.e.n., și-a câștigat porecla de *Torquatus* de la colanul ori lanțul (*torques*) luat de la gâtul unui gal uriaș pe care-l omorâse în luptă corp la corp.

11. Porecla (cognomenul) faimosului consul și dictator L. Q. Cincinnatus se datorează faptului că avea părul ondulat (cincinnus: buclă, șuviță).

Capitolul IX

După ce Irod mă instalase pe tron și-mi indicase o linie de purtare adecvată — așa, sunt sigur, că vedea el situația — și primise în schimb o serie de favoruri din parte-mi, mi-a spus că trebuia să-și ia rămas-bun de la mine și să plece, afară de cazul că ar mai exista probleme cu adevărat însemnate pe care eu aș dori să le rezolve, dintr-acelea pe care nimeni adică în afară de el nu le-ar putea aborda. Nu mi-a venit în minte vreun pretext spre a-l mai reține și, deoarece m-aș fi simțit obligat să-l plătesc cu alte teritorii suplimentare pentru fiecare lună petrecută în plus alături de mine, l-am lăsat să plece după ce am dat în cinstea lui un banchet de adio — firește, somptuos. Ne-am cam îmbătat amândoi în seara aceea, recunosc, și am vărsat lacrimi la gândul că mă părăsește. Ne-am reamintit de vremea când fuseserăm colegi de școală și, când nimeni nu părea să asculte la ce vorbim, m-am aplecat deasupra mesei și am recurs la vechea lui poreclă.

— Tâlharule — i-am spus încetișor — m-am așteptat întotdeauna să fii rege, dar să-mi fi spus cineva că voi ajunge să-ți fiu cândva Împărat, aș fi zis că-i nebun.

— Maimuțică — mi-a răspuns el pe șoptite — ești un prost, precum ți-am tot spus. Dar ai norocul prostului. Și norocul prostului ține. Ai să fii zeu olimpian când eu voi fi numai un erou mort; da, nu roși, așa are să fie, deși nu se îndoiește nimeni care dintre noi este superior celuilalt.

Mi-a mers la inimă să-l aud pe Irod vorbind ca pe vremuri. În ultimele trei luni mi se adresase numai în modul cel mai oficial și mai distant, nepierzând niciun prilej de a mă numi Caesar Augustus și de a exprima numai cea mai adâncă admirație pentru opiniile mele, măcar de era cu mare regret silit să nu fie de acord cu ele. „Maimuțică“ (Cercopithecion) era glumeața poreclă pe care mi-o dăduse Athenodor. L-am rugat atunci pe Irod ca, ori de câte ori îmi va scrie din Palestina, să alăture mereu scrisorii sale oficiale, semnată cu toate noile sale titluri, o scrisoare neoficială semnată „Tâlharul“ în care să-mi comunice toate știrile cu caracter particular. Se arătă de acord, punându-mi însă condiția

să-i răspund și eu la fel, iscălindu-mă „Cercopithecion“. Când am bătut palma cu el spre a ne întări învoiala, m-a privit țintă în ochi și mi-a spus:

— Maimuțică, vrei să mai primești câteva minunate sfaturi de la un ticălos? Află că pe-astea ți le dau pe degeaba.

— Rogu-te, tâlharule, sunt numai urechi.

— Sfatul pe care ți-l dau este: *nu te încrede niciodată în nimeni!* Nu te încrede niciodată în libertul cel mai recunoscător, în prietenul cel mai intim, în copilul cel mai drag, în soția cea mai iubită ori în aliatul de care te leagă jurământul cel mai sfânt. Încrede-te numai în tine. Ori încrede-te cel puțin în norocul tău de prost, dacă nu poți avea de fapt încredere în tine.

Seriozitatea cu care-mi vorbea a risipit voiosul abur al băuturii care-mi încețoșa mintea și mi-a stârnit luarea-aminte.

— De ce-mi vorbești astfel, Irod? l-am întrebat cu asprime. Oare n-ai încredere în nevastă-ta, Chipriana? Nu te încrezi oare în prietenul tău Silas? N-ai încredere în Agrippa, fiul tău? Nu te încrezi în Thaumastus și-n libertul tău Marsyas, care ți-a făcut rost de bani la Acra și ți-a adus de mâncare în temniță? N-ai încredere în *mine*, aliatul tău? De ce-mi vorbești astfel? Împotriva cui mă pui în gardă?

Irod se porni a râde prostește:

— Nu lua aminte la mine, maimuțică. Sunt beat, beat turtă. Când sunt beat, spun cele mai extraordinare lucruri. Omul care a făurit proverbul: „În vin e adevărul“ trebuie să fi fost amețit de-a binelea când l-a făurit. Știi, acum câteva zile la un ospăț, i-am spus intendentului meu:

— Ascultă, Thaumastus, nu mai vreau să mi se servească vreodată la masă purcel de lapte umplut cu trufe și nuci. Ai auzit?

— Prea bine, maiestatea voastră, mi-a răspuns.

Și totuși, dacă îndrăgesc mai cu adevărat în lumea asta vreun fel de mâncare, apoi să știi că e purcelul de lapte umplut cu trufe și nuci. Dar ce-ți spuneam adineauri? Să n-ai niciodată încredere în aliații tăi? Ciudat, nu? Uitasem pe moment că suntem aliați.

N-am stăruit, dar mi-am adus aminte de cuvintele lui a doua zi, pe când priveam pe fereastră cum caleașca lui Irod pornește înspre Brindisi; m-am întrebat ce voise să spună și m-am simțit tulburat.

Irod nu fusese singurul rege participant la banchetul de adio. Frate-său, Irod Pollio de la Chalcis, era și el prezent; precum și Antiochus, căruia îi redasem regatul Commangenei, de la frontiera de nord-est a Siriei, ce-i fusese răpit de

Caligula; precum și Mithridate, făcut de mine rege al Crimeii; în sfârșit, mai erau de față regele Armeniei Mici și regele din Osroenia, care amândoi zăboviseră pe la curtea lui Caligula, socotind că e mai prudent să stea la Roma decât în propriile lor regate, unde Caligula i-ar putea bănui că uneltesc împotrivă-i. I-am trimis pe toți buluc pe la casele lor.

Ar fi poate mai bine să merg nițel mai departe cu povestirea vieții lui Irod și să duc până la un punct mai concluziv relatarea celor petrecute la Alexandria înainte de a mă apuca să scriu iar despre evenimentele din Roma și să semnalez ce se întâmpla pe Rin, în Maroc și de-a lungul celorlalte frontiere. Irod s-a înapoiat în Palestina, cu și mai mult fast, acoperit de și mai multă glorie decât ultima oară. Sosind la Ierusalim, a scos din vistieria Templului lanțul de fier pe care-l atârnase acolo în semn de recunoștință și a pus în locu-i pe cel de aur pe care i-l dăduse Caligula; acum că murise Caligula putea proceda astfel fără a jigni pe nimeni. Marele preot l-a întâmpinat cu tot respectul, dar după rostirea obișnuitelor formule de politețe nu s-a sfiit să-l dojenească pe Irod pentru a-și fi dat fiica cea mare după fratele lui; din căsătoria aceasta, i-a spus, n-avea să iasă nimic bun. Irod nu era omul care să lase să-i vorbească de sus un cleric, fie el oricât de însemnat și de sfânt. L-a întrebat pe marele preot, al cărui nume era Ionatan, dacă — da sau ba — considera că el, regele Agrippa, făcuse un real serviciu Dumnezeului evreilor reținându-l pe Caligula de a pângări Templul și convingându-mă pe mine să confirm privilegii similare evreilor din Alexandria și din toată lumea. Ionatan i-a răspuns că toate acestea erau prea bune și frumoase. Atunci Irod i-a spus o mică parabolă. Un bogătaș a văzut într-o zi un cerșetor care sta la marginea drumului și cerea să-i dea pomană, pretinzând că-i este văr. Bogatul i-a spus:

— Îmi pare rău de tine, cerșetorule, și am să fac ce-oi putea pentru tine, de vreme ce-mi ești văr. Dacă te vei duce mâine la zarafii mei, vei găsi acolo pentru tine zece saci cu aur, fiecare cu câte două mii de piese în moneda țării.

— De grăiești adevărul — zise cerșetorul — Dumnezeu să te răsplătească!

Cerșetorul s-a dus la bancă și cu adevărat i s-au înmânat sacii cu aur. Cât de fericit era și cât de recunoscător! Dar unul dintre frații cerșetorului, un preot, care nu făcuse nimic pentru el câtă vreme se zbătuse în ghearele sărăciei, a venit la bogătaș a doua zi.

— Îți bați joc de mine? l-a întrebat spumegând de indignare. Ai jurat să dai sărmanului tău văr douăzeci de mii de piese de aur în moneda țării și l-ai înșelat făcându-l să creadă că te-ai ținut de cuvânt. Ei bine, află că m-am dus

să-l ajut să-i numere și că în primul sac pe care l-am deschis am dat de un galben din țara parților furișat acolo printre cei adevărați! Îndrăznești să spui că moneda din țara parților este moneda curentă a țării noastre? Socotești că-i frumos lucru să înșeli în felul acesta pe-un biet cerșetor?

Ionatan nu și-a pierdut cumpătul ascultând parabola. I-a spus lui Irod că rău a făcut bogătașul feștelindu-și darul prin includerea în sac a unei monede parte, dacă procedase într-adevăr intenționat. Și a mai spus, de asemenea, că Irod nu trebuie să uite că regii cei mai mari nu sunt decât unelte în mâinile lui Dumnezeu și că sunt răsplătiți proporțional cu râvna pe care o dovedesc slujindu-l.

— Pe El și pe marii Săi preoți? vru să știe Irod.

— Marii Săi preoți sunt răsplătiți îndeajuns prin credința ce I-o poartă (și-n care intră și dojenirea tuturor evreilor care nu-și îndeplinesc îndatoririle religioase), prin aceea că le este îngăduit să îmbrace veșminte sacre și să pătrundă o dată pe an în acea minunat de sfântă încăpere unde El sălășluiește neîntinat în nemăsurata-I putere și slavă.

— Prea bine, grăi Irod. Dacă eu sunt o unealtă în mâinile Sale, precum spui, în această calitate a mea te scot din scaun. Va purta altcineva veșmintele sacre la sărbătoarea Paștilor din anul acesta. Va fi cineva care cunoaște momentul și locul potrivit pentru a dojeni.

Și-așa Ionatan a fost scos din scaunul arhieresc și Irod i-a numit un succesor care după câtva timp l-a supărat și el pe Irod, ridicând proteste împotriva faptului că un samaritean era marele comis al curții: un rege iudeu n-ar trebui să aibă decât dregători evrei în juru-i. Samaritenii nu erau din sământa lui Avraam, ci venetici. Marele comis nu era nimeni altul decât Silas; și de dragul lui Silas, Irod l-a scos din scaun pe marele preot și i-a oferit iarăși funcția lui Ionatan. Ionatan l-a refuzat, deși cu aparentă recunoștință, arătând că se socotea fericit a fi îmbrăcat o dată veșmintele sacre și că o a doua investire ca mare preot nu putea constitui o ceremonie la fel de sfântă ca prima. Dacă Dumnezeu îl împuternicise pe Irod să-l scoată din scaun, apoi desigur că o făcuse pentru a-l pedepsi că se trufise cu titlul său de mare preot; iar dacă Dumnezeu se arăta acum iertător, el, unul, se bucura, dar nu avea să riște o a doua jignire. Drept care cerea să i se îngăduie a propune ca funcția de mare preot să fie încredințată fratelui său, Matia, om cum mai credincios și mai temător de Dumnezeu nici că putea fi găsit în tot Ierusalimul. Irod se învoi.

Irod își stabili reședința la Ierusalim, în partea numită Vezetha sau orașul nou, ceea ce m-a surprins mult, deoarece avea acum la dispoziție câteva orașe (luxos construite în stilul greco-roman) dintre care să-și aleagă o capitală. El vizita orașele acestea toate din când în când și cu mare fast, tratându-i pe locuitori cu bunăvoință, dar Ierusalimul — spunea — e singurul oraș în care un rege iudeu poate trăi și domni. Și-a câștigat o mare popularitate în rândurile locuitorilor Ierusalimului nu numai datorită darurilor făcute Templului și înfrumusețărilor aduse orașului, ci și prin desființarea impozitului pe clădiri, hotărâre în urma căreia i s-au redus veniturile cu una sută mii de galbeni pe an. Oricum, venitul lui total se ridica și așa la cinci sute de mii de galbeni anual. Ceea ce m-a surprins și mai mult este că se închina acum zilnic în Templu și ținea legea evreiască cu mare strictețe: căci îmi reaminteam disprețul pe care îl vădise evlaviosului său frate Aristobul, numindu-l „sfinția sa cântărețul de psalmi“, iar în scrisorile particulare pe care le alătura acum în orice corespondență oficială nu se arăta nicio schimbare în atitudinea lui sufletească.

Una dintre scrisorile trimise era toată aproape numai despre Silas. Ea glăsuia după cum urmează:

Maimuțică, prietene vechi, trebuie să-ți relatez cea mai tristă și mai comică poveste din lume: îl privește pe Silas, „credinciosul Achates“[12] al tâlharului de prieten al tău, Irod Agrippa. Prea învățată Maimuțică, poți oare — din bogatu-ți tezaur de ciudate cunoștințe istorice — să-mi spui dacă pe strămoșul tău Aeneas l-a scos vreodată din sărite Achates cum mă scoate pe mine din sărite, de la o vreme încoace, Silas? Au ceva de spus comentatorii lui Virgiliu asupra acestui capitol? Fapt este că am fost îndeajuns de prost ca să-l numesc pe Silas mare comis, după cum cred că ți-am și scris. Marele preot n-a fost de acord cu numirea, deoarece Silas e samaritean, și samaritenii i-au jignit cândva pe evreii din Ierusalim, pe acei care se înapoiaseră din captivitatea lor babiloniană, surpând în fiecare noapte zidurile pe care aceștia din urmă le înălțau în timpul zilei; iar evreii nu le-au uitat-o niciodată. Așa că n-am șovăit să-l înlătur pe marele preot de dragul lui Silas. Silas începuse încă mai dinainte să se arate plin de sine și să dea zi de zi noi dovezi ale felului său de a vorbi — deschis și fără perdea. Faptul că l-am scos din scaun pe marele preot l-a îmboldit s-o facă pe grozavul mai mult ca oricând. Îți dau cuvântul meu că uneori cei ce veneau la curte nu-și puteau da seama care dintre noi era regele, și care era numai marele comis. Totuși, dacă-i dădeam de înțeles lui Silas că abuzează de prietenia mea, se bosumfla și draga de Chipriana mă certa că-s rău cu el și-mi aducea aminte de tot ce făcuse pentru noi. Trebuia să mă arăt iarăși cât mai amabil cu el și mai că-i ceream scuze pentru nerecunoștința mea.

Obiceiul lui cel mai nesuferit era de a reveni mereu asupra trecutelor mele necazuri — și asta chiar când se aflau de față femei — și de a da cele mai neplăcute amănunte asupra împrejurărilor în care mă scăpase din cutare și cutare belea, arătând cât de credincios se dovedise el și de câte fără de număr minunate sfaturi ale sale nu ținusem seama și cum nu se așteptase niciodată la vreo altă răsplată decât prietenia mea, la bine și la rău, și la vale și la deal, pe vreme frumoasă ori pe ploaie și

furtună — că așa-i firea samariteanului. Mă rog, odată s-a întins la vorbă cu totul peste măsură. Mă aflam la Tiberiada, pe malul lacului Galileii, unde am fost cândva judecător sub Antipa, și-i ospătam pe fruntașii din Sidon. Poate că-ți reamintești de conflictul pe care l-am avut odată cu sidonienii pe când eram sfetnicul lui Flaccus la Antiohia? Ți-ai găsit să nu-și facă Silas mendrele și să nu calce-n străchini tocmai la un banchet de o atât de excepțională importanță politică! Aproape cel dintâi lucru pe care l-a spus lui Hasdrubal, căpitanul portului Sidon, unul dintre cei mai influenți oameni din Fenicia, a fost:

— Parcă te știu, nu-i așa? Nu te cheamă Hasdrubal? Da, ba bine că nu, erai în delegația aceea care a venit la regele Irod Agrippa, acum vreo nouă ani, când cu conflictul de la frontiera cu Damascul, să-i ceară să se folosească în favoarea Sidonului de trecerea de care se bucura pe lângă Flaccus. Îmi aduc bine aminte că l-am sfătuit pe Irod să vă refuze darurile, arătându-i că-i primejdios să primești mită de la amândouă părțile aflate în conflict: avea să dea, fără doar și poate, de bucluc. Dar m-a luat în bășcălie. Zi-i Irod și dă-i pace!

Hasdrubal, om delicat, i-a spus că nu-și aduce aminte de o asemenea întâmplare; că trebuie să fie o eroare la mijloc. Dar Silas de colo:

— Doar n-ai fi având o memorie atât de slabă? a stăruit. Cum, nu știi? Păi asta chiar a fost pricina pentru care Irod a trebuit să spele putina din Antiohia costumat în călăuză de cămile — eu i-am făcut rost de haine — lăsându-și nevasta și copiii de izbeliște — eu a trebuit să-i urc în mod clandestin pe o corabie care să-i ducă de acolo — și să facă un lung ocol prin deșertul sirian până ce să ajungă în Edom. Călătorea pe o cămilă furată. Nu, în cazul că m-ai întreba despre cămila aceea, să știi că n-am furat-o eu, ci regele Agrippa în persoană.

Nu mai știam pe unde să scot cămașa, iar faptele înseși nu le puteam contesta. Dar am făcut și eu tot ce-am putut ca să mai acopăr lucrurile, dând-o pe coarda sentimentală și aventuroasă, cu o poveste cum că sângele meu de om al pustiului a început să fiarbă în mine și cum m-am săturat de viața romană de la Antiohia și am simțit covârșitoarea chemare a întinselor deșerturi și dorința de a-mi vedea neamurile din Edom; dar știind că Flaccus mă va reține — nu se putea lipsi de sfaturile mele în treburile politice — a trebuit să plec pe furiș și de aceea am stabilit cu Silas să mă aștepte cu ai mei în portul Anthedon la sfârșitul acelei aventuri. Care s-a și dovedit a fi o minunată vacanță. La Anthedon, am spus, am dat de un curier imperial, care nu mă mai găsise la Antiohia; era purtătorul unei scrisori a Împăratului Tiberiu; mă invita la Roma, să-i fiu sfetnic, să nu-mi risipesc în provincie facultățile mele mintale.

Hasdrubal m-a ascultat manifestând un interes politicos și admirându-mi minciunile, deoarece cunoștea povestea aproape tot atât de bine ca și Silas. M-a întrebat:

— Îmi este oare îngăduit să întreb pe maiestatea voastră dacă aceea a fost prima sa vizită în Edom? Am auzit că edomiții sunt un neam foarte nobil, ospitalier și viteaz și că disprețuiesc luxul și frivolitatea cu o asprime primitivă, pe care mie, unuia, mai lesne îmi vine a o admira decât a o imita.

Nerodul de Silas iar se amestecă în vorbă:

— O, nu, Hasdrubal, aceea n-a fost prima lui vizită în Edom. Am fost singurul său însoțitor — afară de domnița Chipriana (cum o numeam pe atunci) și de cei doi copii mai mari ai săi în acea întâi vizită. Asta se petrecea în anul când a fost asasinat fiul lui Tiberiu. Regele Irod fusese nevoit din pricina aceasta să le tragă chiulul creditorilor săi de la Roma, și Edomul era singurul loc unde se putea refugia fără teamă. Se înglodase în cele mai enorme datorii în pofida

repetatelor mele avertismente cum că avea să sune într-o bună și ceasul răfuielilor. La drept vorbind, îi era groază de Edom și se gândea să-și ia zilele; domnița Chipriana însă l-a salvat, călcându-și mândria în picioare și trimițând o scrisoare cum nu se poate mai umilă cumnatei sale, Irodiada, deși erau certate. Regele Irod a fost poftit să vină aici, în Galileea, și regele Antipa l-a făcut judecător la tribunalul de primă instanță chiar în orașul acesta. Nu câștiga mai mult de șapte sute de galbeni pe an.

Hasdrubal da să deschidă gura ca să ne spună cât e de mirat și cât de puțin îi vine a crede cele auzite, când Chipriana îmi veni brusc în ajutor. N-o supărase faptul că Silas pălăvrăgise pe seama unor vechi întâmplări de-ale mele, dar când a găsit cu cale să aducă aminte de scrisoarea aceea adresată pe vremuri Irodiadei, s-a schimbat situația.

— Silas, i-a zis, trăncănești mult prea mult și mai tot ce spui este inexact și lipsit de sens. Mi-ai face mare plăcere dacă ți-ai ține gura.

Silas se făcu roșu la față și i se adresă iarăși lui Hasdrubal:

— Firea mea de samaritean mă face să spun adevărul pe șleau, oricât ar fi el de neplăcut. Da, regele Irod a trecut prin multe necazuri înainte de a-și dobândi regatul unde domnește astăzi. De unele din acestea nu pare a-i fi rușine — de pildă că nu s-a sfiit să atârne în templul din Ierusalim lanțul de fier de care fusese cândva ferecat din porunca Împăratului Tiberiu. Că a stat în închisoare, pentru trădare, știi. Îl avertizasem de nenumărate ori să nu discute secrete cu Gaius Caligula atunci când îi putea auzi surugiul, dar, ca de obicei, nu i-a păsat de avertismentul meu. Mai apoi Gaius Caligula i-a dat un lanț de aur, duplicatul exact al celui de fier, și acum câteva zile regele Irod a atârnat lanțul ăsta de aur în vistierie, dându-l jos pe cel de fier care, după câte înțeleg eu, nu strălucea îndeajuns.

M-am uitat la Chipriana și ne-am înțeles din priviri. Așa că i-am spus lui Thaumastus să se ducă în iatacul meu, unde lanțul era agățat de peretele din fața patului meu, și să-l aducă în sufragerie. L-a adus și lanțul a trecut din mână-n mână ca o curiozitate. Sidonienii îl cercetau cu abia tăinuită stinghereală.

I-am făcut atunci semn lui Silas să vină lângă mine.

— Silas, i-am spus, mă pregătesc să-ți fac o mare onoare. Drept recunoștință pentru toate serviciile ce mi le-ai făcut mie și alor mei și a absolutei sincerități de care ai dat totdeauna dovadă până și în prezența unor oaspeți aleși, îți acord acum Ordinul Lanțului de fier; și-ți urez să ai parte de ani îndelungați să-l poți purta. Tu și cu mine suntem singurii doi purtători ai acestui prea înalt Ordin și mă bucură să-ți pot încredința în întregime însemnele lui. Thaumastus, leagă-l pe omul acesta cu lanțul și du-l la închisoare.

Silas a rămas prea uluit ca să mai poată spune ceva și a fost scos din sală ca un miel dus la junghiere. Partea cea mai nostimă e că, dacă nu s-ar fi încăpățânat într-atât la Roma, refuzând cetățenia pe care mă ofeream să i-o obțin, eu n-aș mai fi putut să-l arestez. Ar fi apelat la tine și tu, desigur, că l-ai fi iertat, compătimitor cum te știu. Mă rog, am fost silit să procedez astfel; altminteri, sidonienii nu mi-ar mai fi purtat niciodată pic de respect. Așa însă, s-au arătat destul de impresionați și restul ospățului s-a desfășurat cum nu se poate mai bine. Asta s-a petrecut acum câteva luni și l-am ținut în temniță — fără ca să intervină Chipriana — ca să-l învăț minte; aveam însă de gând să-i dau drumul, în așa fel încât să poată lua parte la sărbătorirea zilei mele de naștere, care a avut loc ieri. L-am trimis pe Thaumastus la Tiberiada să-i facă o vizită lui Silas în celulă. Urma să-i spună: „Am fost cândva vestitor de nădejde și alinare pentru domnul și stăpânul nostru,

regele Irod Agrippa, când a intrat pe poarta închisorii din Misenum; sunt acum și-n acest loc, Silas, vestitor de nădejde și alinare pentru tine. Acest ulcior cu vin este simbolul veștii ce-ți aduc. Nobilul nostru rege te poftește la ospățul pe care-l dă de azi în trei zile la Ierusalim și-ți dă voie să te înfățișezi, de vei voi, fără de însemnele Ordinului pe care ți l-a conferit. Hai, ia ulciorul și bea. Și sfatul pe care ți-l dau, prietene Silas, e să nu le aduci niciodată aminte oamenilor de serviciile făcute odinioară. Dacă-s oameni recunoscători și de omenie, nu este nevoie să le-o reamintești, iar dacă-s nerecunoscători și mișei, aducerea aminte va însemna apă de ploaie".

Silas rumegase în tot cursul acelor câteva luni nedreptatea ce i se făcea și ardea de nerăbdare să se poată plânge altcuiva decât gardianului. I-a spus lui Thaumastus:

— Va să zică ăsta-i mesajul regelui Irod? Și se așteaptă de la mine să fiu recunoscător, așa-i? Ce altă onoare se mai pregătește să-mi acorde? Poate că Ordinul Biciului? A mai fost vreodată un om de ispravă tratat de un prieten al său atât de rău ca mine de către regele Irod? Și-și închipuie oare că groaznicele suferințe pe care le-am îndurat în carcera asta mă vor fi învățat să-mi țin gura, când mă simt obligat să rostesc adevărul și să-i rușinez pe mincinoșii lui de sfetnici și pe lingușitorii lui de curteni? Spune-i regelui că nu mi-a frânt voința și că, dacă mă scoate din închisoare, voi sărbători evenimentul vorbind mai pe șleau și mai fără ocolișuri ca oricând: voi spune întregului popor prin câte primejdii și nenorociri am trecut amândoi laolaltă și cum eu am salvat întotdeauna situația până la urmă, după ce el ne împinsese până pe marginea prăpastiei datorită refuzului de a da ascultare la timp avertismentelor mele, și cât de mărinimos m-a răsplătit pentru toate: cu un lanț greu și cu o celulă întunecoasă. Nu, n-am să uit niciodată cum s-a purtat cu mine. Până și sufletul meu, când am să mor, își va aduce aminte, și-și va aduce aminte și de mărețele mele fapte puse în slujba lui.

— Bea! i-a spus Thaumastus.

Dar Silas n-a vrut să bea.

Thaumastus a încercat să-i scoată gărgăunii din cap, dar Silas îi tot cerea să-mi transmită mesajul său și tot refuza băutura. Așa încât Silas tot se mai află la închisoare, iar eu mă găsesc în imposibilitatea de a-i da drumul, aceeași fiind și părerea Chiprianei.

M-a amuzat dandanaua de la Doris. Ții minte ce ți-am spus la banchetul acela de adio când ne-am făcut amândoi praf și ne-am vorbit cu atâta franchețe samariteană: „Ai să fii zeu, oricât te-ai împotrivi ca să nu fie așa". Sunt lucruri ce nu pot fi oprite. Cât despre cele spuse atunci privitor la purceii de lapte umpluți cu trufe și nuci, apoi acum cred că știu ce voiam să spun. Sunt un evreu atât de bun acum, încât nu mai pun niciodată, niciodată bucățică de mâncare necurată în gură — ori dacă o pun, nimeni în afară de mine, de bucătarul meu arab și de luna care ne privește de pe cer habar nu are. Mă abțin de la spurcăciuni și când mă duc în vizită la vecinii mei fenicieni ori cinez cu supușii mei greci. Când îmi scrii, spune-mi ce mai fac vulpoiul ăla bătrân de Vitellius și intriganții ăia de pungași: Asiaticus, Vinicius și Vinicianus. I-am prezentat solemnele mele omagii minunatei tale Messalina în scrisoarea oficială. Deocamdată, la revedere și continuă să ai o părere bună (mai bună decât merită) despre ticălosul tău de fost coleg de joacă.

TÂLHARUL

Să vă explic ce-i cu „chestia de la Doris". În pofida edictului meu, câțiva tineri greci dintr-un oraș cu numele de Doris, în Siria, puseseră mâna pe o statuie de-a mea și o introduseseră într-o sinagogă evreiască, unde au așezat-o la

capătul dinspre miazăzi al clădirii, ca pentru închinăciune. Evreii din Doris s-au adresat numaidecât lui Irod, ca unui ocrotitor firesc, iar Irod s-a dus personal la Petronius să protesteze. Petronius le-a scris mai-marilor orașului Doris o scrisoare drastică, poruncindu-le să-i aresteze pe vinovați și să-i trimită fără zăbavă lui spre judecare. Petronius le-a scris că infracțiunea săvârșită era dublă — nu numai față de evrei, a căror sinagogă pângărită nu mai putea fi întrebuințată drept lăcaș de închinăciune, dar și față de mine, al cărui edict asupra toleranței religioase fusese cu nerușinare călcat în picioare. Apărea o observație curioasă în scrisoarea lui: anume că adevăratul loc potrivit pentru statuia mea nu era o sinagogă evreiască, ci unul din templele dedicate mie. Presupunea, cred, că în răstimp cedasem stăruințelor Senatului și că de aceea era abil din parte-i să-mi anticipeze zeificarea. Eu însă mă țineam tare pe poziția refuzului de a deveni zeu.

Vă puteți închipui că grecii din Alexandria făceau tot ce puteau spre a-mi câștiga bunăvoința. Au trimis o delegație să mă felicite pentru înscăunarea mea și să se declare gata a-mi înălța și dedica un minunat templu, pe socoteala orașului; ori, dacă aveam cumva să resping propunerea aceasta, să construiască și să înzestreze o bibliotecă de studii italice și să mi-o dedice, ca — desigur — celui mai ilustru istoric în viață. Cereau, de asemenea, să li se îngăduie a organiza lecturi în public din a mea *Istorie a Cartaginei* și din a mea *Istorie a Etruriei*, în fiecare an de ziua mea. Fiecare din aceste opere avea să fie citită cu glas tare de la un capăt la altul de către cititori profesioniști de înaltă calificare, prima în biblioteca veche, a doua în clădirea cea nouă. Știau că nu se putea să nu mă simt măgulit. Acceptând onoarea, am simțit întocmai ce ar simți părinții unor gemeni născuți morți dacă, la câtva timp după naștere, micuțele cadavre țepene ce-și așteaptă, puse în cine știe ce coșuleț uitat printr-un colț al casei, înmormântarea, ar începe dintr-odată să radieze o neașteptată căldură și să plângă la unison. La urma urmei, îmi pierdusem mai bine de douăzeci de ani dintre cei mai buni ai vieții mele cu acele cărți și muncisem din greu ca să învăț feluritele graiuri necesare strângerii și verificării datelor; iar după câte știam, nici măcar un singur om nu-și dăduse osteneala să le citească. Deși spun „nici măcar un singur om“, trebuie să menționez două excepții. Irod citise *Istoria Cartaginei* — Etruria nu-l interesa — și-mi spusese că învățase dintr-însa o grămadă de lucruri folositoare despre caracterul fenicienilor; dar nu credea că vor fi mulți pe care subiectul să-l intereseze ca pe el. „E prea multă carne în cârnatul acela, zicea, și nu-s destule mirodenii și destul usturoi.“ Voia

să spună că amândouă cărțile conțineau prea mult material informativ și prea puțin meșteșug literar. Acestea mi le-a spus pe când eram încă un simplu cetățean particular, așa încât nu putea fi vorba de lingușire. Cealaltă persoană care, cu excepția secretarilor și auxiliarilor mei, citise amândouă cărțile era Calpurnia. Prefera, îmi spusese, o carte bună unei piese proaste și studiile mele istorice multor piese bune pe care le văzuse; cartea despre Etruria îi plăcea mai mult decât cea despre Cartagina, pentru că era despre locuri pe care le cunoștea. Când am devenit Împărat — poate că se cuvine s-o spun — i-am cumpărat Calpurniei o vilă frumușică în apropiere de Ostia și i-am asigurat un venit anual îndestulător și un personal de sclavi stilați. Dar nu venea niciodată să mă viziteze la palat și nici eu nu mă duceam niciodată la ea, de teamă să nu trezesc gelozia Messalinei. Locuia în vilă cu o bună prietenă a ei, Cleopatra, o fată din Alexandria care fusese, de asemenea, prostituată; acum însă că o căpătuisem pe Calpurnia și aveau bani destui ca să trăiască, ba să și pună deoparte, niciuna dintre ele nu mai continua profesiunea. Erau, de altfel, fete liniștite.

Dar, precum spunea, m-am simțit cu adevărat foarte mândru de propunerea ce mi se făcuse, pentru că, la urma urmei, Alexandria este capitala culturală a lumii, și nu mi se adresaseră oare cetățenii ei cei mai de vază ca — firește — celui mai ilustru istoric în viață? Mi-a părut rău că nu dispun de îndeajuns timp liber ca să mă pot duce la Alexandria să asist la o lectură. În ziua în care a venit ambasada, am trimis după un lector profesionist și l-am pus să-mi citească — numai mie — câteva pasaje din fiecare istorie. A citit cu atâta expresie și articulând atât de frumos, încât, uitând pe moment că eu eram autorul, am început să bat tare din palme.

---

12. Unul dintre tovarășii credincioși ai lui Aeneas, care l-a însoțit pe erou în peregrinările lui.

Capitolul X

Preocuparea-mi cea mai stringentă în străinătate privea frontiera de pe Rin. Către sfârșitul domniei lui Tiberiu, germanii nordici fuseseră îmboldiți de știrile privind starea lui de apatie să facă incursiuni peste fluviu, în ceea ce noi numim Provincia Inferioară. Grupuri mici, în timpul nopții, treceau apa înot prin punctele nepăzite ca să atace locuințe ori cătune, să-i omoare pe locuitori și să prade aurul și giuvaerele pe care le puteau găsi; apoi înotau îndărăt, către ziuă. Ar fi fost greu să-i împiedicăm a-și face de cap, chiar dacă soldații noștri ar fi stat permanent de veghe — așa cum, cel puțin la nord, desigur că nu stăteau — pentru că Rinul este un fluviu grozav de lung și tare greu de patrulat. Singura măsură eficace împotriva prădalnicilor ar fi fost represaliile; Tiberiu însă refuzase să permită orice fel de expediție de pedepsire pe scară mare. Scrisese: „Dacă te sâcâie viespile, arde-le cuibul; dar dacă-s numai țânțari, nu te sinchisi". Cât despre Provincia Superioară, se știe că în timpul expediției sale în Franța, Caligula l-a convocat pe Gaetulicus, comandantul celor patru legiuni de pe Rinul superior, și l-a executat în temeiul nedoveditei acuzații de complot; că a trecut fluviul cu o armată uriașă și a înaintat câteva mile, germanii neopunând nicio rezistență; că apoi a fost brusc cuprins de panică și a făcut cale întoarsă. Bărbatul pe care l-a numit în locul lui Gaetulicus era comandantul forțelor auxiliare franceze de la Lyon. Se numea Galba și fusese unul dintre oamenii de încredere ai Liviei. Ea îl deosebise și îi sprijinise înaintarea încă de pe când era tinerel, iar el justificase pe deplin încrederea ce i se arătase. Era viteaz ca ostaș și înțelept ca dregător, muncea din greu și ducea o viață particulară exemplară. Ajunsese consul cu șase ani mai înainte. Livia, la moartea sa, îi lăsase un legat în valoare de cinci sute de mii de galbeni; Tiberiu însă, în calitate de executor testamentar al Liviei, declarase că trebuie să fie vorba de o greșeală. Suma fusese trecută în cifre, nu în litere, și a hotărât că testatoarea trebuie să fi avut în vedere numai cincizeci de mii. Cum Tiberiu n-a plătit vreodată nici măcar unul din legatele Liviei, lucrul n-a avut mare importanță pe atunci; când însă Caligula a devenit Împărat și a achitat legatele Liviei integral, nenorocul lui Galba a fost că frauda lui Tiberiu nu-i era

cunoscută lui Caligula. Galba n-a stăruit să i se plătească toți cei cinci sute de mii și poate că a fost spre binele lui, deoarece, dacă ar fi ridicat pretenții, Caligula și-ar fi adus aminte de incident, atunci când a rămas fără bani, și, în loc de a-i încredința acea importantă comandă pe Rin, e foarte probabil că l-ar fi acuzat de participare la complotul lui Gaetulicus.

Cum de l-a ales Caligula pe Galba e o întreagă poveste. Ordonase o mare paradă odată la Lyon și, la sfârșit, îi convocase pe toți ofițerii care luaseră parte și le-a ținut o cuvântare despre nevoia de a-și păstra o cât mai bună formă fizică. „Un soldat roman, le-a spus el, trebuie să fie dur ca pielea tăbăcită și tare ca fierul, și se cuvine ca toți ofițerii să dea exemplu soldaților în privința aceasta. Sunt curios să văd câți dintre voi au să reziste unei simple probe la care am de gând să vă supun. Hai, prieteni, să facem o mică plimbare în direcția Autun." Ședea în carul lui tras de o pereche de zdraveni căluți francezi. Surugiul a pocnit din bici și duși au fost. Ofițerii, care și așa nădușiseră, s-au repezit în urma lui, cu echipament și arme cu tot. Caligula se ținea la o distanță care să-i permită să nu-i piardă din vedere înapoia lui, dar nici nu-și lăsa caii la pas, ca nu cumva ofițerii să facă și ei la fel. Și-i tot da bătaie înainte. Linia ofițerilor se rărea din ce în ce. Mulți dintre alergători au leșinat, iar unul s-a prăbușit mort. La borna milei douăzeci, Caligula, în sfârșit, a oprit caii. Un singur om rezistase probei: Galba. Caligula l-a întrebat:

— Ce preferi, generale, să faci drumul înapoi, alergând ori șezând lângă mine?

Galba mai răsufla îndeajuns spre a putea răspunde că, în calitate de ostaș, nu avea preferințe: era obișnuit să asculte ordinele. Așa încât Caligula i-a dat voie să se înapoieze la pas, iar în ziua următoare i-a înmânat numirea. Agrippinilla s-a arătat foarte interesată de Galba când l-a întâlnit la Lyon; voia să se mărite cu el, deși el era însurat cu o doamnă din familia lui Lepidus. Galba se înțelegea cât se poate de bine cu soția lui și s-a purtat cu Agrippinilla pe cât de rece îi îngăduia loialitatea-i față de Caligula. Agrippinilla însă îi acorda mai departe atenție deosebită și s-a produs într-o zi un mare scandal la o recepție dată de soacra lui Galba, recepție la care Agrippinilla venise neinvitată. Soacra lui Galba a apostrofat-o în fața tuturor nobililor și nobilelor de față, a făcut-o poamă nerușinată și libidinoasă și, până la urmă, a izbit-o cu pumnul în obraz. Ar fi fost vai și amar de Galba, dacă a doua zi Caligula nu ar fi decis că Agrippinilla era amestecată în conjurația țintind să-l omoare și n-ar fi exilat-o așa cum am arătat mai sus.

Când Caligula s-a înapoiat în goană mare la Roma, de teama unei așa-zise incursiuni a germanilor peste Rin (o minciună pusă în circulație de soldații porniți pe șagă), toate forțele sale se aflau concentrate într-un singur punct. Porțiuni însemnate de pe malurile fluviului erau lăsate fără pază: germanii au fost informați la iuțeală de situația aceasta și, de asemenea, de lașitatea lui Caligula. Au folosit prilejul pentru a traversa Rinul în număr mare și a se instala pe teritoriul nostru, unde au pricinuit mari pagube. Cei ce trecuseră dincoace de râu se numeau chatti, ceea ce înseamnă pisicile de munte. Pisica era emblema tribului lor. Aveau fortărețe în ținutul deluros dintre Rin și Weserul superior. Fratele meu Germanicus îi socotise întotdeauna drept cei mai aprigi războinici din Germania. În luptă își păstrau rândurile, dădeau aproape tot atâta ascultare comandanților ca și romanii, iar noaptea săpau tranșee și așezau avanposturi — precauții rareori luate de vreun alt trib german. I-au trebuit lui Galba multe luni de zile ca să-i scoată din pozițiile lor și să-i alunge din nou dincolo de fluviu; iar pierderile omenești au fost considerabile.

Galba ținea grozav la disciplină; Gaetulicus fusese un oștean destoinic, dar nițel prea îngăduitor. În ziua în care Galba a sosit la Mainz spre a-și prelua comanda, soldații urmăreau niște jocuri date în onoarea lui Caligula. Un luptător dovedise multă îndemânare făcându-i de petrecanie unui leopard și soldații începuseră cu toții să aplaude. Primele cuvinte pe care Galba le-a rostit intrând în loja generalului au fost:

— Mâinile sub mantale, soldați! Eu vă sunt acum comandant și nu permit nicio abatere de la ținuta regulamentară.

Așa a și făcut, și cu toate că era atât de sever, se bucura de mare popularitate. Dușmanii săi nu-l scoteau din meschin, dar erau nedrepți cu el: era doar foarte cumpătat, se împotrivea oricărei extravaganțe din partea colaboratorilor săi și le pretindea subordonaților să-i prezinte deconturi amănunțite pentru toate cheltuielile făcute. Când sosi știrea asasinării lui Caligula, prietenii îl îndemnară să pornească asupra Romei în fruntea trupelor sale, spunând că era acum singura persoană potrivită să preia conducerea imperiului. Galba le-a răspuns:

— Să merg asupra Romei și să las Rinul nepăzit? Drept ce fel de roman mă luați? Și a continuat: Pe lângă toate, Claudius acesta, după câte aud, este un om muncitor și modest; și-n pofida faptului că unii dintre voi par a-l lua drept un nerod, eu, unul, nu m-aș grăbi să-l fac nerod pe un membru al familiei imperiale care a izbutit să supraviețuiască domniilor lui August, Tiberiu și

Caligula. Cred că, date fiind împrejurările, alegerea e bună și voi depune bucuros jurământul de credință lui Claudius. Ziceți că nu-i militar. Cu atât mai bine. Experiența campaniilor nu este întotdeauna o fericire pentru un comandant suprem. Zeul August — și vorbesc cu tot respectul datorat — ajunsese, la bătrânețe, să-și încurce generalii, dându-le instrucțiuni și îndrumări prea amănunțite; ultima campanie din Balcani nu s-ar fi tărăgănat atât, dacă el n-ar fi dorit să refacă, de la o mare distanță înapoia frontului, bătăliile pe care le dăduse în fruntea trupelor cu vreo patruzeci de ani în urmă. Claudius, după câte cred, nu va porni el însuși în vreo campanie la vârsta sa și nici nu va fi ispitit să treacă peste hotărârile generalilor săi într-un domeniu pe care nu-l cunoaște. Este însă, în același timp, un istoric erudit și aud că are despre principiile generale de strategie cunoștințe pe care mulți comandanți supremi, căliți pe câmpurile de luptă, i le pot invidia.

Aceste declarații ale lui Galba mi-au fost mai târziu repetate de un membru al statului său major și i-am trimis o scrisoare personală de mulțumiri pentru buna părere pe care o avea despre mine. I-am spus că poate fi sigur că voi da generalilor mei mână liberă în orice campanie pe care le voi fi ordonat s-o pornească ori pe care o voi fi autorizat-o. Îmi rezervam doar dreptul de a decide dacă avea să fie o campanie de cuceriri ori numai una cu caracter de represalii. În primul caz, rigoarea se cuvenea a fi potolită de considerații umanitare — satele și orașele cucerite și garnizoanele trebuiau să sufere cât mai puține pierderi, zeii locali aveau să nu fie umiliți și nu se vor tolera niciun fel de violențe după ce inamicul va fi fost înfrânt pe câmpul de luptă. În cazul unei expediții de represalii însă, nu urma să se arate niciun fel de milă; recoltele, satele, orașele și templele trebuiau să sufere cât mai mult cu putință, iar locuitorii care nu meritau să fie aduși în patrie ca sclavi puteau fi măcelăriți. Aveam, de asemenea, să indic numărul maxim de rezerviști ce puteau fi chemați sub arme și numărul maxim de pierderi romane ce puteau fi permise. Aveam să hotărăsc dinainte, de acord cu generalul însuși, obiectivele precise ale atacului și să-i cer a indica numărul de zile ori de luni de care va avea nevoie spre a le realiza. Luarea tuturor măsurilor de ordin tactic și strategic va fi lăsată pe seama lui, iar eu nu-mi voi exercita dreptul de a prelua comanda personală a campaniei — aducând cu mine acele întăriri pe care le voi socoti necesare — decât dacă obiectivele nu vor fi fost atinse la timpul dinainte statornicit ori dacă pierderile romane ar depăși cifra stabilită.

Căci mă purta gândul să-i încredințez lui Galba o campanie împotriva chattilor. Urma să fie o expediție de represalii. Nu intenționam să măresc imperiul dincolo de fireasca și evidenta frontieră a Rinului, dar când chattii și triburile nordice — istevonii — încetau a mai respecta această graniță, o afirmare viguroasă a demnității romane se impunea. Fratele meu Germanicus spunea adesea că singurul mijloc pentru a fi respectat de germani este de a-i trata cu brutalitate; și că sunt singurul popor din lume despre care ar vorbi așa. Spaniolii, bunăoară, puteau fi impresionați de purtările frumoase ale unui cuceritor; francezii de bogățiile sale; grecii de respectul său pentru artă; evreii de integritatea-i morală, iar africanii de o ținută calmă și autoritară. Dar germanul, care nu se lasă impresionat de nimic din toate acestea, trebuie să fie întotdeauna lovit până cade în țărână, și lovit din nou când se ridică, și lovit din nou când zace gemând. „Cât timp încă îl mai dor rănile, el va respecta mâna care i le-a pricinuit."

Pe măsura înaintării lui Galba, o altă expediție de represalii urma să fie întreprinsă împotriva neastâmpăratelor triburi ale istevonilor de către Gabinius, generalul comandant al celor patru legiuni de pe Rinul inferior. Expediția lui Gabinius mă interesa nespus mai mult decât a lui Galba, deoarece obiectivul ei nu erau numai represaliile. Înainte de a ordona declanșarea expediției, am adus jertfe în templul lui August și i-am comunicat în taină zeului că eram pornit să aduc la bun sfârșit o treabă pe care fratele meu Germanicus fusese împiedicat s-o termine și care prezenta, după cum știam, un deosebit interes și pentru El: și anume, recuperarea celei de-a treia și ultime acvile dintre cele pierdute de Varus, aflată încă în mâinile germanilor după mai bine de treizeci de ani. Fratele meu Germanicus, i-am reamintit zeului, recapturase o acvilă în anul următor zeificării sale și o alta în campania din următorul anotimp favorabil din punct de vedere militar. Tiberiu însă îl rechemase mai înainte de a fi fost în stare să-l răzbune pe Varus într-o ultimă luptă zdrobitoare și să pună mâna pe ultima acvilă care ne mai lipsea. L-am rugat de aceea pe zeu să-mi ocrotească armata și să-mi ajute a restabili onoarea Romei. Când fumul jertfelor începuse a se înălța, mâinile statuii lui August părură să se miște a binecuvântare și capul să i se plece a încuviințare. Se poate să nu fi fost decât o iluzie datorată fumului, dar eu am luat-o drept un semn prevestitor de bun augur.

Adevărul este că știam exact acum în ce loc anume din Germania era ascunsă acvila și mă simțeam mândru de mine pentru felul cum descoperisem

taina aceasta. Predecesorii mei ar fi putut face ei ceea ce am făcut eu, dacă ar fi cugetat nițel; dar nici gând. Îmi stârnea mereu o reală plăcere să-mi dovedesc mie că nu eram câtuși de puțin nerodul drept care mă luaseră cu toții și că mă arătam cu adevărat în stare să rezolv unele lucruri mai bine decât ei. Mi-am spus că, în batalionul de gardă al palatului, alcătuit din prizonieri germani provenind din mai toate ținuturile Germaniei, trebuie să fie cel puțin o jumătate de duzină de oameni care să știe unde este ascunsă acvila; și totuși, când chestiunea fusese odată discutată la Caligula la o paradă — însoțită de oferta eliberării și a unei mari sume de bani în schimbul informației — toate fețele ostaticilor se posomorâseră; s-ar fi zis că nu știa nimeni nimic. Eu am încercat o altă metodă de convingere. I-am scos pe toți în front și le-am vorbit cu duhul blândeții. Le-am spus că drept răsplată pentru credința lor aveam să le fac un bine nemaipomenit: aveam să-i trimit înapoi în Germania — iubita, mult iubita lor patrie despre care cântau pe-nserat cântece atât de melodioase și de pline de dor — pe toți cei din batalion care împliniseră douăzeci și cinci de ani de activitate. Le-am mai spus că aș fi dorit să-i trimit acasă cu daruri în aur, arme, cai și altele, însă că, din nefericire, nu puteam proceda astfel și nici măcar nu le puteam îngădui să ia cu ei dincolo de Rin lucrurile pe care le dobândiseră în timpul prizonieratului. Piedica era acvila aceea care tot mai lipsea. Până când acea sacră emblemă nu va fi fost înapoiată, onoarea romană era încă zălogită și ar fi produs o proastă impresie în Urbe dacă aș fi redat orice altceva decât simpla libertate unor oameni care, în tinerețea lor, luaseră parte la măcelărirea armatei lui Varus. Oricum, unor adevărați patrioți libertatea le este mai de preț decât aurul, și ei aveau, eram eu sigur, să primească darul pe care li-l făceam cu aceleași gânduri bune ce mă însuflețeau și pe mine. „Nu vă cer — le-am spus — să-mi dezvăluiți unde se află acvila, deoarece aceasta este, fără îndoială, o taină pe care v-ați legat prin jurământ față de zeii voștri să n-o dezvăluiți: și în ruptul capului n-aș cere cuiva să-și calce jurământul de dragul unei mite, așa cum a încercat predecesorul meu." Până-n două zile, le-am făgăduit, toți veteranii cu douăzeci și cinci de ani de activitate aveau să fie duși dincolo de Rin, luându-se toate măsurile ca să sosească acasă cu bine.

Le-am spus apoi că pot pleca și rezultatul a fost cel pe care-l prevăzusem. Acești veterani erau încă și mai puțin doritori să se întoarcă în Germania decât fuseseră dispuși romanii capturați de parți, la Carrhae, să revină la Roma când, după treizeci de ani, Marcus Vipsanius Agrippa negociase cu regele parților schimbul de prizonieri. Romanii aceia își făcuseră un rost în țara parților, se

căsătoriseră, făcuseră copii, se îmbogățiseră și-și uitaseră trecutul. Întocmai acești germani din Roma, deși erau de drept sclavi, duceau o viață cât se poate de ușoară și de plăcută, iar dorul lor de casă nu era câtuși de puțin un simțământ sincer, ci doar o scuză a lacrimilor care-i podideau pe cei duioși la beție. Ei s-au prezentat la mine grămadă, cerându-mi autorizația să rămână în serviciul meu. Mulți dintr-înșii erau tați, ba unii și bunici, de pe urma unor sclave de la palat și o duceau cu toții cât se poate de bine: Caligula le făcuse din când în când daruri de mare preț. M-am prefăcut furios și i-am făcut nerecunoscători și mârșavi că refuză un dar atât de neasemuit ca libertatea și le-am declarat că nu mai am ce face cu serviciile lor. Și-au cerut iertare și măcar dreptul de a-și lua familiile cu ei. Am respins această rugăminte, aducând din nou vorba de acvilă. Unul dintre ei, un cherusc, a strigat atunci în gura mare:

— Numai afurisiții aceia de chauci sunt de vină că plecăm așa. Pentru că au jurat ei să țină secretul, noi ceștilalți germani nevinovați trebuie să pătimim.

Asta era și ceea ce doream. I-am scos din sală pe toți, în afară de reprezentanții triburilor de chauci mari și mici. (Chaucii trăiau pe coasta de nord a Germaniei, între lacurile olandeze și Elba: fuseseră confederați de-ai lui Hermann.) Apoi le-am spus acestora:

— Nici prin gând nu-mi trece să vă întreb pe voi, chaucii, unde se află acvila, dar dacă vreunii dintre voi *nu-s* legați cu jurământ în privința asta, îi rog să mi-o spună de îndată.

Chaucii mari, jumătatea cea apuseană a poporului, au declarat cu toții că nu depuseseră un astfel de jurământ. I-am crezut, deoarece a doua acvilă pe care o recucerise fratele meu Germanicus fusese găsită într-un templu de-al lor. Era puțin probabil ca un singur trib să fi primit două acvile, când se făcuse împărțirea prăzii după biruința lui Hermann.

M-am adresat atunci fruntașului chaucilor mici:

— Nu-ți voi cere să-mi spui unde află acvila și nici cărui zeu ți-ai jurat jurământul. Dar poate că-mi vei spune în care oraș ori sat v-ați depus jurământul. Dacă mi-o spui, voi suspenda ordinul de repatriere a voastră.

— A spune măcar atât ar însemna să-mi calc jurământul, Cezar.

M-am folosit însă cu el de un șiretlic despre care citisem în cursul studiilor mele istorice: odată, un oarecare judecător itinerant fenician, trecând printr-un sat, voia să afle unde ascunsese un om vasul de aur pe care-l furase; i-a spus acelui om că nu-l socotea capabil de un furt și că avea să-l scoată de sub învinuire.

— Haideți, domnule, să facem mai bine o plimbare prietenească și poate că aveți să-mi arătați frumosul dumneavoastră sat.

Omul l-a plimbat pe toate ulițele, în afară de una. Judecătorul, cercetând, a aflat că într-o casă de pe ulița aceea locuia ibovnica omului nostru; iar vasul de aur a fost găsit ascuns în acoperișul de stuf al casei ibovnicei. Așa încât am vorbit și eu într-un mod asemănător:

— Prea bine, n-am să stărui.

M-am adresat atunci unui alt membru al tribului, care, după căutătura sa posomorâtă și încurcată, părea a fi și el părtaș al tainei, și l-am întrebat ca într-o doară: Ia spune-mi, în care orașe ori sate din țara voastră sunt temple consacrate lui Hercule german?

Era probabil ca acvilele să fi fost dedicate acestui zeu. Mi-a înșirat șapte nume, pe care le-am notat.

— Asta-i tot? l-am întrebat.

— De altele nu-mi pot aduce aminte, mi-a răspuns.

Am făcut apel la chaucii mari.

— De bună seamă că trebuie să fie mai mult decât șapte temple pe-un teritoriu atât de vast cum e Chaucia mică, între marile fluvii Weser și Elba, nu?

— O, da, Cezar, mi-au răspuns. N-a pomenit de vestitul templu de la Bremen, situat pe malul răsăritean al Weserului.

Iată cum am putut ajunge să-i scriu lui Gabinius:

„Cred că vei găsi acvila ascunsă undeva în templul lui Hercule german de la Bremen, pe malul răsăritean al Weserului. Nu-ți pierde prea mult timp pedepsindu-i pe istevoni: treci drept înainte în formație strânsă prin teritoriul lor și prin acela al ansibarilor, ia acvila și lasă incendierile, omorurile și jafurile pentru când te vei întoarce“.

Ca să nu uit, mai e o poveste cu un vas de aur pe care vreau s-o spun, și pe care, la urma urmei, pot s-o plasez aici la fel de bine ca oriunde altundeva. Am invitat odată la cină un număr de cavaleri din provincie și — mai că nu-ți vine a crede — unul dintre măgarii aceștia, un individ din Marsilia, a șterpelit cupa de aur ce-i fusese pusă dinainte ca să-și soarbă vinul dintr-însa. Nu i-am spus niciun cuvânt, dar l-am poftit din nou la cină a doua zi și de data asta i-am pus în față o cupă din piatră. Asta, de bună seamă, că l-a speriat, căci în dimineața următoare cupa de aur a fost restituită cu o dezgustătoare epistolă din care reieșea că-și permisese să ia cupa cu împrumut pe două zile, ca să pună un aurar să copieze gravurile de pe ea, pe care grozav le mai admirase: dorea să

perpetueze amintirea cinstei uriașe ce-i făcusem, bând și el în fiece zi a vieții sale dintr-o cupă de aur cizelată la fel. Drept răspuns, i-am trimis cupa de piatră, cerându-i în schimb duplicatul celei de aur, ca amintire a încântătorului incident.

Am fixat o dată, în luna mai, la care să pornească atât expediția lui Galba, cât și cea a lui Gabinius, ridicându-le forțele — prin recrutări efectuate în Franța și Italia — la șase legiuni fiecare; am lăsat două legiuni să țină Rinul superior și alte două să țină Rinul inferior și am permis ambelor expediții să piardă până la două mii de oameni; drept termen al încheierii operațiunilor am fixat ziua de întâi iulie, când trebuiau să fie în drum spre casă. Obiectivul lui Galba era o linie alcătuită din trei orașe de-ale chattilor, construite pe când țara se afla sub stăpânire romană — Nuaesium, Gravionarium și Melocavus — și care se ridicau paralel cu Rinul la vreo sută de mile dincolo de Mainz.

Mă voi mulțumi să spun că ambele campanii au înregistrat un deplin succes. Galba a dat foc la o sută cincizeci de sate întărite, a distrus mii de acri de cereale, a omorât un mare număr de germani înarmați și neînarmați și a prădat cele trei orașe indicate — totul până la jumătatea lunii iunie. A luat aproape două mii de prizonieri de ambele sexe, inclusiv bărbați și femei de condiție înaltă, ce urmau a fi ținuți ca ostatici pentru a chezășui buna purtare a chattilor. A pierdut una mie două sute de oameni — omorâți ori răniți — dintre care patru sute erau romani. Lui Gabinius îi revenise misiunea cea mai grea și a dus-o la capăt pierzând numai opt sute de oameni. A dat curs unui sfat de ultimă oră al meu, și anume de a nu o lua de-a dreptul spre Bremen, ci de a invada teritoriul angrivarilor, care trăiesc la miazăzi de chaucii mici, și de a trimite de acolo o coloană de călărime la Bremen, în speranța de a captura orașul mai înainte de a se fi gândit chaucii că n-ar fi rău să mute acvila într-un ascunziș mai sigur. Totul s-a petrecut conform planului. Cavaleria lui Gabinius, comandată de el însuși, a găsit acvila exact acolo unde bănuisem eu că va fi, și, într-atâta a fost de bucuros, încât a trimis după restul armatei sale și a străbătut întreaga Chaucie mică de la un capăt la altul, arzând unul după altul, până ce n-a mai rămas niciunul în picioare, jertfelnicele de lemn închinate echivalentului german al lui Hercule. Distrugerea recoltelor și a satelor n-a făcut-o tot atât de metodic precum Galba, dar la înapoiere i-a învățat minte cu vârf și îndesat pe istevoni. A luat două mii de prizonieri.

Știrea recuperării acvilei a sosit la Roma odată cu aceea a devastării orașelor chaucilor de către Galba; Senatul mi-a acordat de îndată titlul de Împărat — și

de data aceea nu m-am împotrivit. Am considerat că-l meritasem, izbutind să descopăr locul unde se afla ascunsă acvila, sugerând incursiunea în adâncul teritoriului dușman și făcând tot ce-mi stă în putință pentru a se asigura ambelor campanii un caracter de surpriză. Nimeni n-a știut nimic, până ce am semnat ordinul prin care până-n trei zile trupele recrutate în Franța și Italia trebuiau să se afle — echipate de război — în drum spre Rin.

Lui Galba și Gabinius li s-au acordat podoabele triumfale. Le-aș fi acordat triumfuri, dacă ambele campanii ar fi fost altceva decât niște simple expediții de represalii. Dar am convins Senatul să-l cinstească pe Gabinius cu ereditarul cognomen de „Chauchius“, în amintirea isprăvii sale. Acvila a fost purtată în procesiunea solemnă la templul lui August, unde am adus jertfe și am dat mulțumire pentru divinu-i ajutor; i-am consacrat porțile de lemn ale templului unde fusese găsită acvila — mi le trimisese Gabinius în dar. N-am putut consacra acvila însăși lui August, deoarece exista — de mult pregătită — o firidă pentru adăpostirea ei în templul lui Marte Răzbunătorul, alături de celelalte două acvile recuperate. Am dus-o mai târziu acolo și am consacrat-o, cu inima năpădită de mândrie.

Soldații au compus o baladă în versuri despre recuperarea acvilelor. Dar de data aceasta, în loc de a o întocmi după modelul baladei originale, „Cele trei mâhniri ale craiului August“, au făurit una nouă, intitulată „Claudius și acvila“. Nu era câtuși de puțin măgulitoare la adresa mea, însă câteva dintre versurile ei mi-au fost pe plac. Tema era că, în unele privințe, sunt un nătărău fără de pereche și fac lucrurile cele mai absurde — amestec terciul cu piciorul, mă bărbieresc cu un pieptene și când mă duc la baie, beau uleiul care mi-e dat ca să mă ung și mă ung cu vinul care mi-este dat ca să-l beau. Cu toate acestea, sunt tobă de carte, ce nu s-a mai pomenit de când lumea și pământul: știu numele fiecărei stele de pe cer și pot recita pe dinafară toate poemele scrise vreodată, iar de citit am citit toate cărțile din toate bibliotecile aflate ori pe unde. Și rodul înțelepciunii acesteia a fost că le-am putut spune romanilor unde sta ascunsă acvila pierdută de atâta amar de vreme și care rezistase tuturor strădaniilor depuse pentru a o recupera. Prima parte a baladei cuprindea o descriere dramatică a proclamării mele ca Împărat de către garda palatului; și-am să citez trei strofe pentru a arăta cam ce fel de baladă era:

Claudius sta ascuns după perdea
Gratus a tras-o deoparte.

„Condu-ne, zis-a cel viteaz foarte,
Și noi te-om asculta.“

„Condu-ne, zis-a cel viteaz foarte,
Învățate Claudiu, vino-ți în fire!
E-o acvilă fără de moarte.
De dragul lui August s-o salvăm de la pieire.“

Fiindu-i lui Claudiu-învățatul tare sete,
Dădu de-a dușca o călimară
„Acvilă, întrebă el, sau erete?
Oricum, n-o voi lăsa să piară.“

La începutul lui august, douăzeci de zile după ce Senatul îmi acordase titlul de Împărat, Messalina mi-a născut un copil. Era băiat și pentru prima oară am simțit și eu deplina mândrie de a fi tată. Căci pentru fiul meu Drusillus, pe care-l pierdusem cu vreo douăzeci de ani în urmă, când era în vârstă de unsprezece ani, nu am avut defel simțăminte părintești, iar pentru fiica mea Antonia, doar prea puține, deși era un copil tare bun. Aceasta se datora faptului că amândouă căsătoriile mele, cu Urgulanilla, mama lui Drusillus, și cu Aelia, mama Antoniei — de amândouă am divorțat de îndată ce situația politică mi-a îngăduit-o — îmi fuseseră impuse: nu iubisem pe niciuna dintre amintitele femei. În vreme ce de Messalina eram îndrăgostit nebunește; și bănuiesc că rareori a fost mai stăruitor curtată zeița romană Lucina — care ocrotește nașterile — cu jertfe și rugăciuni decât am curtat-o eu în ultimele două luni ale sarcinii Messalinei. Pruncul era sănătos și voinic și, fiind singurul meu fiu, i-am dat toate prenumele mele, după datină. Dar am adus la cunoștință că va fi cunoscut sub numele de Drusus Germanicus. Știam că asta va avea un efect bun asupra germanilor. Primul Drusus Germanicus care băgase cu acest nume groaza în germanii de peste Rin — acum mai bine de cincizeci de ani — fusese tatăl meu, iar următorul fratele meu, douăzeci și cinci de ani mai târziu; și nu eram oare și eu un Drusus Germanicus, nu recuperasem eu de curând ultima dintre acvilele capturate? După alt sfert de veac, desigur că micul meu Germanicus va repeta istoria și va mai măcelări vreo câteva zeci de mii dintre ei. Germanii sunt ca mărăcinii pe marginea unui câmp: cresc repede și trebuie să fie mereu cercetați cu oțel și foc pentru a-i împiedica să invadeze. De îndată ce băiatul meu a împlinit câteva luni și a fost

destul de măricel ca să-l pot lua în brațe fără a-i pricinui vreun rău, am început să-l port cu mine prin curțile palatului și să-l arăt soldaților; toți îl iubeau deopotrivă cu mine. Le-am reamintit că era primul dintre Caesari, de la marele Iuliu încoace, care se născuse Caesar, iar nu doar adoptat în familie, așa cum fuseseră rând pe rând August, Marcellus, Gaius, Lucius, Postumus, Tiberiu, Castor, Nero, Drusus și Caligula. De fapt însă, trufia mă îmboldise să spun o inexactitate. Caligula, spre deosebire de frații săi, Nero și Drusus, s-a născut la doi ori trei ani după ce tatăl său, fratele meu Germanicus, fusese adoptat de August (un Caesar prin adoptare de către Iuliu) ca fiu al său; așa încât era cu adevărat un Caesar prin naștere. Ceea ce m-a indus în eroare a fost faptul că nepotul meu (Caligula) nu fusese adoptat de Tiberiu (un Caesar în calitate de adoptat al lui August) ca fiu *al lui* decât atunci când împlinise douăzeci și trei de ani.

Messalina nu l-a alăptat ea însăși pe micul nostru Germanicus, așa cum aș fi dorit eu, ci i-a găsit o doică. Zicea că-i prea ocupată ca să se îngrijească ea însăși de-un prunc. Dar alăptarea unui copil este o asigurare aproape certă împotriva unei noi gravidități, iar graviditatea pune multe piedici stării de sănătate și libertății de acțiune a femeii, încă și mai mult decât alăptatul. Așa încât Messalina a avut ghinion rămânând iarăși însărcinată, ba încă atât de curând: au trecut numai unsprezece luni între nașterea lui Germanicus și aceea a fiicei noastre Octavia.

În anul acela, recolta a fost slabă și hambarele publice au rămas atât de puțin aprovizionate cu grâu, încât m-am speriat și am redus rația gratuită de grâu, pe care cetățenii săraci ajunseseră s-o considere ca pe un drept al lor, la un tain zilnic tare mic. Și chiar și acest tain l-am putut menține numai rechiziționând și cumpărând grâu de pe oriunde s-a putut. Inima gloatei își are sălașul în burtă. Înspre mijlocul iernii, mai înainte ca să înceapă a sosi proviziile din Egipt și din Africa (unde, din fericire, noua recoltă fusese deosebit de bună) au izbucnit deseori tulburări în cartierele cele mai sărace ale Urbei, nelipsind nici îndemnurile la răscoală.

Capitolul XI

În răstimp, inginerii mei întocmiseră raportul pe care li-l cerusem cu privire la posibilitatea de a preface Ostia într-un port de temei și pe durata iernii. Raportul, la prima vedere, părea că trebuie să descurajeze orice inițiativă. Zece ani și zece milioane de galbeni: iată cam de ce s-ar fi zis că este nevoie pentru o asemenea inițiativă. Dar mi-am spus că lucrarea odată dusă la bun sfârșit va dura în veci și că primejdia foametei datorită lipsei de grâu nu se va mai ivi niciodată, ori măcar nu atâta vreme cât Egiptul și Africa vor fi ale noastre. Mi s-a părut că ar fi o treabă vrednică de măreția și demnitatea Romei. Spre a forma portul interior, era necesar să fie excavată o mare întindere de pământ și să se ridice puternice ziduri de susținere din ciment de fiecare parte a excavației mai înainte ca marea să poată fi lăsată să pătrundă. Acest port avea să fie, la rândul său, ocrotit de două uriașe diguri ridicate în locul unde apa începe a fi foarte adâncă, de fiecare parte a intrării în port, cu o insulă între extremitățile lor, menită să acționeze drept dig portuar de adăpost împotriva valurilor, atunci când suflă vântul dinspre apus și năvălesc talazuri mari pe gura Tibrului în sus. Pe acea insulă se propunea a se construi un far asemenea celui atât de vestit de la Alexandria spre a călăuzi cu bine vasele în port, oricât de cufundată în beznă sau de frământată de furtună ar fi noaptea. Insula și digurile aveau să alcătuiască portul exterior.

Când inginerii mi-au adus planul, ei n-au omis a-mi spune:

— Am făcut precum ne-ai cerut, Cezar, dar preţul va fi, desigur, prohibitiv.

Le-am răspuns oarecum înţepat:

— V-am cerut un plan și un deviz și aţi binevoit să mi le înfăţișaţi pe amândouă, pentru care vă și mulţumesc; dar nu-mi sunteţi sfetnici în materie de finanţe și v-aș rămâne îndatorat dacă nu v-aţi lua cu de la voi putere noi atribuţiuni.

— Dar Callistus, marele vistiernic al domniei tale..., începu unul dintr-înșii.

I-am tăiat-o scurt:

— Da, firește, Callistus a stat de vorbă cu voi. E foarte grijuliu cu banul public, și bine face, e dreptul său. Totuși, spiritul de economie ajunge să fie uneori împins prea departe. Avem de rezolvat o problemă de cea mai mare

însemnătate. Și-apoi, n-aș fi deloc mirat să aflu că neguţătorii de cereale sunt cei ce v-au convins să-mi prezentaţi acest raport menit să descurajeze. Cu cât devin grânele mai rare, cu atât ei se îmbogăţesc mai vârtos. Se roagă să fie vremea rea și propășesc de pe urma necazurilor sărăcimii.

— Vai, Cezar! strigară toţi în cor. Cum poţi crede că am lua mită de la neguţătorii de grâne?!

Dar se vedea că nimerisem drept la ţintă.

— *Convins* e cuvântul pe care l-am întrebuinţat, nu *mituit*. Nu vă învinuiţi singuri, de prisos. Și-acum ascultaţi ce am să vă spun. Sunt hotărât să duc planul acesta la bun sfârșit, oricât ar fi să coste: băgaţi-vă bine în cap. Și să vă mai spun ceva: n-are să coste atâţia bani și nici n-are să dureze atâta timp cât păreţi voi a crede. De astăzi în trei zile voi și cu mine ne întrunim să cercetăm mai în amănunt.

Sfătuit de secretarul meu Polybius, am consultat arhivele palatului și, într-adevăr, am găsit într-însele un proiect detaliat ce fusese pregătit de inginerii lui Iuliu Cezar, cu vreo nouăzeci de ani mai înainte, referitor la aceeași lucrare. Proiectul era aproape identic cu cel întocmit recent, dar timpul și preţul din deviz erau — și câtă plăcere mi-a făcut s-o văd — de numai patru ani și patru milioane de galbeni. Ţinând seama de o ușoară creștere a preţului materialelor și mâinii de lucru, devenea posibil să se realizeze lucrarea cu numai jumătate din suma calculată de inginerii mei și doar în patru ani în loc de zece. Din anumite puncte de vedere, vechiul plan (părăsit ca fiind prea costisitor!) constituia o variantă ameliorată a celui nou, deși nu prevedea insula. Le-am studiat pe amândouă cu atenţie, comparând deosebirile; m-am dus apoi să vizitez eu însumi Ostia, însoțit de Vitellius, care știa o grămadă de lucruri în materie de inginerie, ca să mă încredințez că nu se produseseră, din zilele lui Iuliu Cezar și până acum, schimbări fizice importante pe locul ales pentru proiectatul port. Când ne-am întrunit din nou, eram atât de bine informat, încât inginerilor nu le-a mai dat mâna să mă înșele — subevaluând, bunăoară, cantitatea de pământ pe care o sută de oameni o pot căra de la un punct la altul în interval de o zi, ori susținând că săpăturile vor implica excavarea a mii de metri pătrați de rocă vie. Cunoșteam problema aproape tot atât de bine ca și ei. Nu le-am spus cum de ajunsesem să mă informez: i-am lăsat să aibă impresia că mă deprinsesem cu ale ingineriei în timpul studiilor mele istorice și că două vizite la Ostia îmi fuseseră de ajuns pentru a-mi însuși toate datele și a-mi forma propriile-mi păreri. Am folosit puternica impresie astfel produsă

pentru a spune că, dacă se va ivi vreo încercare de a încetini mersul lucrărilor odată începute ori vreo lipsă de avânt în muncă, îi voi trimite pe toți în lumea subpământeană, să-i construiască lui Caron un stăvilar nou pe râul Styx. Treaba trebuia să înceapă numaidecât. Vor avea atâția muncitori cât le voi fi necesari, până la treizeci de mii, și, de asemenea, o mie de contramaiștri militari cu materialele, uneltele și mijloacele de transport aferente; dar de început trebuie să înceapă.

L-am chemat apoi pe Callistus și i-am spus ceea ce hotărâsem. Când și-a ridicat brațele în sus și și-a dat ochii peste cap făcând o mutră deznădăjduită, l-am poftit să înceteze de a mai juca teatru.

— Dar bine, Cezar, de unde scoatem noi banii? a behăit el, aidoma unei oi.

— De la negutătorii de cereale, nătărăule. Dă-mi numele principalilor membri ai corporației cerealiștilor și am să am eu grijă să obținem cât ne trebuie.

În mai puțin de o oră, șase dintre cei mai bogați negutători de cereale ai Urbei se aflau în fața mea. I-am băgat în sperieți:

— Inginerii mei, domnilor, mi-au adus la cunoștință că ați încercat să-i mituiți ca să redacteze un raport defavorabil în privința proiectului de la Ostia. Să știți că socotesc treaba asta ca deosebit de gravă. Este totuna cu un complot împotriva vieții concetățenilor dumneavoastră. Meritați să fiți aruncați la fiare.

Au tăgăduit învinuirea cu lacrimi în ochi și jurăminte și rugându-mă stăruitor să le spun în ce fel și-ar putea dovedi lealitatea.

Asta nu-mi era greu să le-o aduc la cunoștință: aveam numaidecât nevoie de un împrumut de un milion de galbeni pentru proiectul de la Ostia, împrumut pe care aveam să-l plătesc de îndată ce situația financiară mi-o va îngădui.

Au susținut că toate averile lor puse laolaltă nu se ridică nici la jumătatea acelei sume. Știam eu însă ce știam. Le-am dat o lună ca să strângă banii și i-am avertizat că, în caz contrar, vor fi cu toții surghiuniți pe malul Mării Negre. Ori și mai departe.

— Și țineți minte — le-am mai spus — că atunci când portul va fi gata, el va fi al *meu*; dacă veți voi să-l folosiți, va trebui să veniți să-mi cereți mie voie. Vă sfătuiesc să vă purtați corect cu mine.

Banii au fost vărsați în termen de cinci zile, iar lucrările la Ostia au început de îndată, primele acțiuni constând din construirea de barăci pentru muncitori și-n distribuirea sarcinilor. În asemenea ocazii, recunosc, e foarte plăcut să fii monarh: să poți realiza lucruri importante, zdrobind împotrivirile stupide cu o

singură vorba autoritară. Dar trebuia să-mi aduc singur aminte — și neîncetat — de pericolul exercitării prerogativelor imperiale în așa fel încât restaurarea republicii să nu ajungă, poate, a fi amânată. Făceam tot ce-mi sta în putere spre a încuraja libertatea cuvântului și spiritul civic și pentru a evita transformarea capriciilor mele personale în legi de care Roma trebuia să asculte. Era tare greu, dar partea nostimă era că libertatea cuvântului, spiritul civic și idealul republican însuși păreau a ține toate de capriciile mele personale. Și cu toate că, la început, îmi făcusem un punct de onoare de a fi la dispoziția oricui, ca să evit orice aparență de îngâmfare monarhică, și de a vorbi cât mai simplu și mai prietenește cu toți concetățenii mei, mi-am dat în curând seama că trebuie să mă port ceva mai distant. Nu atât pentru că n-aș fi avut timp de pierdut ca în mod amical să stau la taifas cu șirul neîntrerupt al vizitatorilor ce se înfățișau la palat, cât pentru că mai toți concetățenii mei, cu câteva reale excepții, abuzau fără pic de rușine de bunele-mi simțăminte față de ei. Căci, într-adevăr, ori răspundeau amabilității mele cu o semeție ironică și politicoasă, ca și cum ar fi vrut să spună: „Nu ne prostești tu pe noi“, ori îmi chicoteau insolent în față, ca și cum ar fi vrut să spună: „De ce nu te porți ca un adevărat Împărat?“, ori o făceau, vădit fățarnic, pe prietenii la cataramă, ca și cum ar fi vrut să spună: „Dacă-i face plăcere maiestății tale să se destindă și să dorească să ne destindem și noi, atunci, potrivit bunului său plac, iată cât de amabil i ne conformăm! Dar dacă maiestății tale i-ar plăcea să se încrunte, pe loc vom și cădea cu fruntea la pământ!“

Vorbind despre port, Vitellius mi-a spus într-o bună zi:

— O republică nu poate niciodată nădăjdui să realizeze lucrări de interes general pe o scară atât de mare ca o monarhie. Toate mărețele construcții ale lumii sunt opera unor regi ori a unor regine. Zidurile și grădinile suspendate de la Babilon. Mausoleul din Halicarnas. Piramidele. N-ai fost niciodată în Egipt, așa-i? Eu am fost trei ani în garnizoană acolo, ca tânăr soldat și, o zei! piramidele acelea! Este cu neputință să exprimi în cuvinte covârșitorul simțământ de groază pe care-l resimte, copleșit, oricine privește la ele. Auzi de piramide acasă, copil fiind, și te întrebi: „Ce sunt piramidele?“ și ți se răspunde: „Niște uriașe morminte de piatră în Egipt, de formă triunghiulară, fără de ornamente pe ele: doar tencuite cu stuc alb. Ceea ce nu pare nici prea interesant, nici prea impresionant. Mintea ia cuvântul „uriaș“ drept ceva nu mai uriaș decât vreo clădire foarte mare dintre cele întâmplător cunoscute, cum ar fi, bunăoară, templul lui August ori basilica iuliană. Și tot așa, când ajungi în

Egipt și le vezi de la mare distanță, în deșert, ca pe niște mici puncte albe, de parcă ar fi corturi, îți spui: „Astea nu fac nicio brânză!“. Dar când apuci să stai la picioarele lor, după câteva ore, și să te uiți în sus! O, zeilor! Să știi, Cezar, că sunt ceva necrezut și neconceput de uriaș. Te-apucă, pur și simplu, amețeala — la propriu, nu la figurat — gândindu-te că au fost construite de mână de om. Când vezi pentru prima oară Alpii, sunt un fleac pe lângă asta. Atât de albe, de netede, de necruțător de veșnice. Un incomparabil monument al aspirațiilor omenești...

— Și al prostiei, tiraniei și cruzimii, l-am întrerupt eu. Regele Keops, care a clădit piramida cea mare, și-a ruinat bogata-i țară, a stors-o de vlagă și a lăsat-o abia trăgându-și sufletul; totul pentru a-și satisface propria-i absurdă vanitate și poate pentru a-i impresiona pe zei cu puterea-i supraomenească. Dar cărui scop practic a servit această piramidă? A fost menită drept mormânt care să adăpostească pe veci cadavrul lui Keops? Am citit însă că mormântul acela absurd de măreț a stat multă vreme gol. Cotropitorii regi-păstori au descoperit intrarea secretă, au jefuit camera interioară și au ințețit un foc de tabără cu mumia mândrului crai Keops.

Vitellius mi-a zâmbit:

— N-ai văzut piramida cea mare, de-aia vorbești așa. Goliciunea o face și mai impunătoare. Cât despre folosința ei, ei bine, este cât se poate de folositoare. Vârful său folosește drept punct de orientare țăranilor egipteni când revărsarea anuală a Nilului încetează și ei trebuie să-și hotărnicească din nou ogoarele în nesfârșita mare de mâl rodnic.

— Un stâlp înalt ar fi fost tot atât de bun, i-am spus, iar doi stâlpi înalți de fiecare parte a Nilului ar fi fost și mai buni și prețul ar fi fost neînsemnat. Keops a fost nebun, ca și Caligula; deși, după câte se pare, a avut parte de o nebunie mai așezată decât a lui Caligula, care ușor se hotăra, dar și mai ușor se lăsa. Mărețul oraș pe care Caligula îl plănuia să domine marea trecătoare Sf. Bernard din Alpi nu apuca să se apropie de terminare, nici dacă i-ar fi fost dat lui Caligula să ajungă centenar.

Vitellius mă aprobă:

— Era o coțofană. De înălțarea unei piramide s-a apropiat cel mai mult când a construit vasul acela cât toate zilele și a furat marele obelisc din Alexandria. O coțofană și un maimuțoi.

— Și totuși, dacă nu mă înșală memoria, te-ai închinat coțofenei și maimuțoiului ăluia ca unui zeu.

— Iar eu îmi aduc recunoscător aminte că sfatul și pilda de la domnia ta au venit.

— Iartă-ne cerul pe-amândoi! am suspinat.

Stăteam de vorbă în fața templului lui Jupiter Capitolinul, care fusese tocmai supus ritualului purificării din pricina recentei apariții pe acoperiș a unei păsări vestitoare de rău. (Era o bufniță din soiul numit „incendiatoare" pentru că prevestesc distrugerea prin foc a oricărei clădiri pe care se urcă.) Am arătat cu degetul dincolo de vale.

— Vezi ce-i acolo? E o parte din cel mai mare monument construit vreodată și, cu toate că monarhi ca August și Tiberiu i-au adăugat câte ceva și l-au menținut în bună stare prin reparații, a fost inițial construit de un popor liber. Și nu am nici cea mai mică îndoială că va dura tot atâta vreme cât și piramidele, fără a da uitării că el a fost de nespus mai mult folos omenirii.

— Nu înțeleg ce vrei să spui. Îmi pare că arăți înspre palat.

— Arăt înspre Via Appia, i-am răspuns eu solemn. A fost început pe când cenzor era marele meu străbun Appius Claudius-orbul. Șoseaua romană este cel mai mare monument ridicat vreodată libertății omenești de către un popor nobil și mărinimos. Trece peste munți, mlaștini și râuri. Este largă, dreaptă și solidă. Leagă oraș de oraș și popor de popor. Are o lungime de zeci de mii de mile și este mereu plină de drumeți recunoscători. Și-n vreme ce marea piramidă, înaltă și lată de câteva sute de picioare, îl înfioară pe privitor și-l reduce la tăcere, deși nu-i decât jefuitul mormânt al unui ticălos de leș și-un monument al opresiunii și suferinței, așa încât, uitându-te la el, ți se mai poate încă părea că auzi pocnitura biciului mânuit de supraveghetori și gemetele și oftaturile bieților muncitori străduindu-se să pună un uriaș bloc de piatră la locul lui...

Dar în cursul acestui nepremeditat acces de elocință uitasem începutul frazei. M-am oprit, simțindu-mă tare caraghios. Mi-a venit în ajutor Vitellius. Și-a ridicat brațele în sus, a închis ochii și a început a declama:

— Nu am cuvinte, domnilor și cinstiți senatori! Nimic din câte aș putea spune n-ar egala adâncimea sentimentelor care mă stăpânesc.

Am izbucnit amândoi în hohote de râs. Vitellius era unul dintre puținii mei prieteni care știa cum să se poarte cu mine: familiar, dar fără a întinde coarda. N-am știut niciodată dacă era sincer ori se prefăcea; de se prefăcea însă, imitația autenticității era atât de bună, încât luam lucrurile așa cum păreau ele a fi. Poate că n-aș fi pus niciodată la îndoială sinceritatea aceasta, dacă fosta lui

adorație pentru Caligula n-ar fi fost atât de bine jucată și dacă nu s-ar fi ivit incidentul cu papucul Messalinei. Despre aceasta o să vă și spun câteva cuvinte.

Vitellius urca scările la palat, într-o zi de vară, alături de Messalina și de mine, când Messalina a spus:

— O clipă, vă rog, mi-am pierdut un papuc.

Vitellius s-a întors repede și i l-a ridicat, înmânându-i-l cu o plecăciune adâncă. Messalina s-a arătat încântată. I-a spus zâmbind:

— Claudius, n-ai să fii gelos, nădăjduiesc, dacă confer Ordinul Papucului Argintat acestui viteaz ostaș, dragului nostru prieten Vitellius? E cu adevărat îndatoritor și galant.

— Dar n-are să-ți trebuiască papucul, iubito?

— Nu, mi-e mai răcoare și mai plăcut să umblu desculță pe-o zi ca asta. Și am zeci de alte perechi de papuci frumoși.

Așa încât Vitellius a luat papucul, l-a sărutat și l-a pus în buzunarul dintre faldurile togăi, unde l-a ținut apoi mereu, dar scoțându-l spre a-l săruta ori de câte ori, în conversațiile sale particulare cu mine asupra unor subiecte sentimentale, ridica în slăvi frumusețea, inteligența și dărnicia Messalinei, și-mi arăta cât de nespus de norocos eram fiindu-i soț. Mi se topea inima de bucurie, iar uneori mi se și umezeau ochii auzind cum e lăudată Messalina. Îmi era un neîncetat motiv de mirare că putea îndrăgi, pe cât de mult se jura c-ndrăgește, pe-un biet bătrân șchiop, pedant și bâlbâit ca mine. Și totuși, nimeni, îmi spuneam în sinea mea, n-ar fi putut susține că se măritase cu mine din interes. Eram falit pe-atunci, cât despre posibilitatea ca eu să devin vreodată Împărat, desigur că așa ceva nici nu i-a trecut prin minte.

Portul de la Ostia nu era câtuși de puțin singura mea mare lucrare publică. Stihul pe care l-a rostit Sybila din Cumae când m-am dus la ea odată, travestit, zece ani înainte de a fi Împărat, prorocea că „voi da Romei apă și pâine de iarnă“. Pâinea de iarnă era o referire la Ostia, dar apa însemna cele două mari apeducte pe care le-am construit. Ciudat lucru mai sunt și prorocirile astea. Ți se prorocește poate ceva când ești copil; și dai toată atenția prorocirii, dar mai târziu se lasă peste ochi o ceață: uiți totul cu desăvârșire, până când, dintr-odată, ceața se risipește și prorocirea e împlinită. Doar când apeductele au fost gata și inaugurate și când portul a fost terminat și el, mi-am adus aminte de stihul Sybilei. Și totuși, presupun că el stătuse mereu în străfundurile cugetului meu, ca și cum ar fi fost șoapta divină care mă îndemna să dau viață acestor mari proiecte.

Apeductele construite erau teribil de necesare: aprovizionarea existentă cu apă nu acoperea câtuși de puțin nevoile Urbei, cu toate că depășea pe a oricărui alt oraș din lume. Nouă, romanilor, ne place apa proaspătă. Roma este un oraș al termelor, al bazinelor cu pești și al fântânilor. Adevărul e că, deși Roma era acum alimentată de nu mai puțin de șapte apeducte, bogătașii izbutiseră să devieze cea mai mare parte din apa publică pentru propria lor folosință, după ce obținuseră autorizația de a lega rezervoarele particulare cu conducta principală — piscinele lor trebuiau să aibă apă curată în fiece zi, iar marile lor grădini trebuiau stropite — astfel încât mulți dintre cetățenii mai nevoiași se vedeau siliți în timpul verii să bea apă din Tibru și să gătească mâncare cu ea, lucru cu totul nesănătos. Cocceius Nerva — acel bătrân virtuos pe care unchiul meu Tiberiu îl ținea în preajma lui ca pe un duh bun și care până la urmă s-a sinucis — acel Nerva deci, pe care Tiberiu îl numise inspector al apeductelor, l-a sfătuit să-și dovedească mărinimia asigurând Urbei o aprovizionare abundentă cu apă demnă de măreția ei; și i-a reamintit că străbunul său, Appius Claudius-orbul, își câștigase faima cea de veci aducând apa appiană la Roma, de la o depărtare de opt mile, pe calea primului apeduct al orașului. Tiberiu s-a pornit a face precum îl sfătuia Nerva, dar a amânat lucrările și le-a tot amânat iarăși și iarăși până la moartea lui Nerva. L-au apucat atunci remușcările și și-a trimis inginerii să descopere izvoare bune, potrivit regulilor stabilite de faimosul Vitruvius. Aceste izvoare trebuie să curgă cu putere tot anul, să aibă apă curată și dulce, să nu formeze depozite pe conducte și să pornească de la o înălțime care, ținând seama de panta necesară pentru a da canalului apeductului cuvenita înclinare, să permită apei să intre în rezervorul final la un nivel suficient de ridicat, ca să înlesnească distribuirea ei, prin conducte, celor mai înalte case din Roma. Inginerii au fost siliți să înainteze până departe înainte de a da de apa care să corespundă țelului urmărit: au dat în cele din urmă de ea în dealurile din sud-estul Urbei. Două izvoare bogate și minunat de bune, numite Izvorul Albastru și Izvorul lui Curtius, țâșneau de lângă borna milei treizeci și opt de pe șoseaua care trece pe sub podul Sublicius: puteau fi captate laolaltă. Mai era și șuvoiul Noul Anio, care putea fi abătut în dreptul bornei milei patruzeci și doi de pe aceeași șosea, dar de cealaltă parte: acesta urma să fie purtat pe un al doilea apeduct și unit cu un alt șuvoi, Herculaneanul, în dreptul Izvorului Albastru. Inginerii au raportat că apa acestor izvoare îndeplinește toate condițiile necesare și că alte surse corespunzătoare mai apropiate nu există. Tiberiu a pus să se întocmească

planuri pentru două apeducte și a cerut să i se prezinte un deviz; dar de îndată hotărî apoi că nu dispune de mijloacele financiare necesare și puțin după aceea muri.

Caligula, scurt timp după ce se urcă pe tron, spre a dovedi că e mai mărinimos și mai însuflețit de grija binelui public decât fusese Tiberiu, porni la lucru pe baza planurilor înaintașului său, planuri temeinice și amănunțite. A început bine, dar când a rămas cu vistieria goală, n-a mai putut continua și, luând pe muncitorii din locurile cele mai anevoioase (marile poduri boltite, cu arce suprapuse, care duceau apa de-a lungul văilor și terenurilor joase), i-a pus să lucreze pe nivelurile mai ușoare, unde canalul făcea înconjurul povârnișurilor dealurilor ori străbătea pur și simplu câmpia. În felul acesta, se mai putea încă făli cu progrese realizate de mile întregi, iar cheltuielile erau minime. Unele dintre arcele a căror construire a evitat-o astfel urmau să aibă o înălțime de peste o sută de picioare. Primul apeduct, ulterior denumit Apa Claudiană, avea să măsoare o lungime de patruzeci și șase de mile, din care zece mile trebuiau să treacă peste arce. Al doilea, purtând numele de Noul Anio, avea să aibă o lungime de aproape cincizeci și nouă de mile, din care cincisprezece mile — ori cam așa ceva — trebuiau să treacă peste arce. Certându-se Caligula cu locuitorii Romei — când cu tulburările din amfiteatru, de l-au făcut să părăsească-n goană și îngrozit orașul — a folosit conflictul acela drept pretext, ca să lase în părăsire toate lucrările pentru amenajarea apeductelor. Pe muncitori i-a luat și i-a trimis pe alte șantiere, ca de pildă pe șantierul unde-și clădea templul său, ori la curățarea terenurilor, la Antium (locul său de naștere), în vederea construirii unei noi capitale acolo.

Așa încât mi-a revenit mie să reiau lucrarea — care mi se părea de cea mai mare importanță — de acolo de unde o lăsase Caligula, deși însemna să ne concentrăm asupra porțiunilor celor mai dificile. Dacă vă întrebați cumva de ce Noul Anio, deși prelua șuvoiul Herculanean aproape de începutul Apei Claudine, trebuia să descrie un vast circuit în loc de a fi dus pe aceleași arce, răspunsul este că Noul Anio pornea de la un nivel mult mai ridicat și ar fi avut o pantă mult prea rapidă dacă ar fi fost coborât de-a dreptul în Apa Claudiană. Vitruvius recomandă o înclinare de o jumătate de picior la fiecare nouăzeci de metri și înălțimea Noului Anio nu-i permite să se verse în Apa Claudiană — chiar pe un sistem de arce suprapuse — decât foarte aproape de Urbe, după ce mai străbate încă treisprezece mile. Spre a se menține curățenia apei, canalul a fost prevăzut cu un înveliș în care erau, la anumite intervale, răsuflătoare spre a

se preveni plesniturile. Mai erau și frecvente mari rezervoare pe unde apa, trecând, forma sedimente. Aceste rezervoare erau folositoare și pentru irigație, ele acoperindu-și din plin toate cheltuielile de construire și înlesnind proprietarilor de pământ din vecinătate să cultive terenuri care, altminteri, ar fi rămas înțelenite.

A fost nevoie de nouă ani pentru a duce lucrările la bun sfârșit, dar nu s-au ivit piedici; iar când ele au fost terminate, s-a realizat una din principalele minuni ale Romei. Cele două cursuri de apă intrau în oraș prin poarta Praenestă, Noul Anio pe sus, Apa Claudiană pe jos; a trebuit să se ridice în acel loc o uriașă dublă arcadă peste cele două principale șosele. Punctul final era un turn mare de unde apa se distribuia în nouăzeci și două de turnuri mai mici. Existau încă dinainte vreo sută și șaizeci de asemenea castele de apă la Roma, dar cele două apeducte ale mele dublau, de fapt, aprovizionarea cu apă. Inspectorul apeductelor, numit de mine, a calculat că în urma lucrărilor efectuate, debitul de apă la Roma era egal cu acela al unui râu lat de treizeci de picioare și adânc de șase picioare, curgând cu o viteză de douăzeci de mile pe oră. Experții, precum și oamenii obișnuiți erau de acord în a recunoaște că apa mea era de mai bună calitate decât oricare alta, cu excepția Apei Marciene, cel mai de seamă dintre apeductele existente, care utiliza cincizeci și patru din castelele de apă și fusese dat în folosință cu aproape o sută șaptezeci de ani mai înainte.

M-am arătat absolut intransigent cu furturile de apă de către cei lipsiți de simțul răspunderii. Principalele furturi în zilele de demult, mai înainte ca Agrippa să fi efectuat revizia generală a întregului sistem de aprovizionare cu apă — a construit el însuși două apeducte noi, unul în cea mai mare parte subteran, pe malul stâng al Tibrului — erau săvârșite prin perforarea în mod intenționat a conductelor sau mituirea personalului de întreținere ca să le găurească și să prezinte apoi stricăciunile drept accidentale; căci exista o lege care dădea publicului dreptul de a se folosi de apa scursă prin spărturile întâmplătoare. De curând, furturile acestea reîncepuseră. Am reorganizat corpul personalului de întreținere a apeductelor și am dat instrucțiuni ca orice scurgeri să fie cu neîntârziere reparate. Dar se mai practica și un alt fel de furtișag. Existau țevi care duceau de la conducta principală la castele de apă particulare, construite în comun de familii ori clanuri bogate. Aceste țevi erau de plumb și de mărime regulamentară, astfel încât să nu poată fi luată din conducta principală mai multă apă decât putea curge prin țeava aflată în

poziție orizontală normală; lărgind însă țeava prin apăsarea cu un par introdus într-însa (căci plumbul e un metal tare ductil), ba și modificându-i orizontalitatea prin înclinare, se obținea un debit de apă mult superior. Uneori, familii mai puternice ori mai cutezătoare înlocuiau țevile cu altele făcute special de ele. Eram hotărât să pun capăt sistemelor acestora. Am dispus turnarea țevilor în bronz, marcarea lor și racordarea lor la conducta principală în așa fel, încât să nu mai poată fi înclinate fără a fi sparte; am dat, de asemenea, ordine ca inspectorii mei să verifice regulat castelele de apă și să constate dacă toate erau în bună ordine.

Poate că tot aici s-ar cuveni să pomenesc de ultima dintre cele trei mari lucrări inginerești ale mele, și anume drenajul lacului Fucin. Lacul acesta se află situat la vreo șaizeci de mile de Roma, înspre răsărit, la poalele Dealurilor Albani, și este înconjurat de mlaștini; el are o lungime de circa douăzeci de mile și e lat de vreo zece, cu toate că de adânc nu-i prea adânc. Proiectele de drenaj fuseseră de mult luate în discuție. Locuitorii acelor ținuturi, cunoscuți sub numele de marsi, au prezentat odată o jalbă lui August cerându-i să ia măsuri; după matură chibzuință, el le-a respins însă cererea, pe motiv că treaba ar fi necesitat eforturi prea mari și că eventualele rezultate nu le-ar fi justificat. Acum problema a fost iarăși pusă și mi s-a înfățișat un grup de moșieri avuți care se ofereau să achite două treimi din cheltuielile drenării, dacă mă hotăram s-o efectuez. Mi-au cerut în schimb să le concesionez pământul mlăștinos redat agriculturii, precum și pe acela de pe fundul lacului, după ce avea să fie secată apa. Le-am respins oferta, deoarece mi-am zis că, dacă se arată doritori să plătească atât de mult pentru pământul recuperat, înseamnă că el reprezintă o valoare cu mult mai mare. Problema părea a fi simplă. Nu era nevoie de nimic altceva decât de a se tăia un canal lung de trei mile și jumătate printr-un deal situat la capătul sud-vestic al lacului, permițându-se astfel apei să se reverse în râul Liris, care curge de cealaltă parte a dealului. Am luat hotărârea de a mă pune numaidecât pe treabă.

Lucrările au început în primul an al domniei mele, dar s-a dovedit în curând că August avusese dreptate abținându-se de a le încerca. Munca și cheltuielile implicate de tăierea dealului aceluia depășeau cu mult prevederile inginerilor mei. S-a dat peste uriașe mase de stâncă ce trebuia despicată bucată cu bucată, sfărâmăturile urmând a fi târâte de-a lungul canalului; și-am mai avut și necazuri cu felurite izvoare care tot țâșneau ici-colo din deal, împiedicând desfășurarea lucrărilor. Ca să termin totul cât mai curând, a trebuit să pun

treizeci de mii de oameni să muncească neîntrerupt. Dar eu nu rabd să fiu învins; mi-e nesuferit să las în părăsire o treabă odată începută. Canalul a fost terminat de-abia deunăzi, după treisprezece ani de trudă. Voi da în curând semnalul pentru ca să se deschidă ecluzele și să se dea drumul apei din lac.

Capitolul XII

Într-o zi, cu puțin timp înainte de a pleca din Roma, Irod m-a sfătuit să consult un medic grec într-adevăr bun cu privire la starea sănătății mele, arătându-mi în mod stăruitor cât de important era pentru Roma ca să am grijă de condiția mea fizică. Vădisem în ultimul timp mari semne de oboseală — zicea el — drept urmare a neobișnuitului număr de ore pe care le consacram efortului. Dacă nu scurtam aceste ore sau dacă nu realizam o condiție fizică în măsură a-mi îngădui să fac mai cu vigoare față solicitărilor, apoi nu mă puteam aștepta să mai trăiesc lungă vreme. Mi-a sărit țandăra și i-am spus că niciun medic grec nu fusese capabil să mă vindece când eram tânăr, deși consultasem o mulțime; l-am mai asigurat că era nu numai prea târziu ca să mai pot face de-acum încolo ceva pentru infirmitățile mele, dar că mă și obișnuisem cât se poate de bine cu ele, ajungând a le socoti parte integrantă din eul meu — și că, în orice caz, nu-mi prea ardea mie de medici greci.

Irod mi-a zâmbit cu înțeles:

— Asta-i prima oară de când trăiesc și eu pe lume că te văd de aceeași părere cu bătrânul Cato. Îmi aduc aminte de acel *Comentariu asupra medicinei* pe care l-a scris pentru fiul său, interzicându-i să consulte vreodată vreun medic grec. Recomanda în schimb rugăciuni, bun-simț și foi de varză. Erau destul de bune pentru orice boală fizică obișnuită, zicea el. Mă rog, rugăciuni se înalță destule astăzi la Roma pentru sănătatea ta ca să te prefacă într-un adevărat atlet, dacă numai rugăciunile ar fi de ajuns. Iar bunul-simț aparține de drept și din născare oricărui roman. Poate că, Cezar, ai uitat foile de varză?

M-am frământat nemulțumit în culcușul meu:

— Ei, și tu ce medic îmi recomanzi? Am să văd doar unul, ca să-ți fiu pe plac, nu mai mulți. Ce-ai zice de Largus? E medicul palatului acum, Messalina zice că-i priceput nevoie mare.

— Dacă Largus știa de un tratament pentru ceea ce te doare, s-ar fi grăbit să ia el inițiativa unei consultații. N-are niciun rost să mergi la el. Dacă vrei să nu consulți decât pe unul singur, consultă-l pe Xenofon din Cos.

— Cum adică, pe bătrânul chirurg de campanie al tatălui meu?

— Nu, pe fiul său. Poate că-ți aduci aminte că l-a însoțit pe fratele tău Germanicus în ultima lui expediție; s-a dus apoi să-și practice profesia la Antiohia. A avut mult succes acolo și s-a mutat de curând la Roma. El aplică mottoul marelui Asclepiade: *vindecă repede, sigur, fără dureri*. Nu tu purgative și vomitive tari. Regim, mișcare, masaje și câteva simple plante medicinale. Pe mine m-a vindecat de o puternică fierbințeală doar cu o simplă infuzie din frunzele unei buruieni cu flori purpurii, denumită omag, și m-a pus pe picioare indicându-mi un regim alimentar potrivit, pe lângă altele de acest fel; mi-a spus și s-o las ceva mai moale cu băutura și mi-a indicat condimentele de care trebuie să mă feresc. Unde mai pui că, la nevoie, e și un chirurg de mâna întâi. Știe precis unde se află în corp fiecare nerv, mușchi, os și tendon. Mi-a spus că a învățat toată anatomia pe care o știe de la fratele tău.

— Germanicus n-a fost anatomist.

— Nu, dar a fost mare omorâtor de germani. Xenofon și-a format cultura pe câmpul de luptă: Germanicus l-a aprovizionat cu material de lucru. Niciun chirurg nu poate învăța anatomia în Italia ori în Grecia. Trebuie ori să se ducă la Alexandria, unde nu-i interzisă ciopârțirea cadavrelor, ori să se țină pe urmele unei armate invadatoare.

— Cred c-are să vină, dacă trimit după el.

— Care medic n-ar veni? Uiți cumva cine ești? Dar firește că, dacă te vindecă, va trebui să-l plătești gras. Îi plac banii. Cărui grec nu-i plac oare?

— *Dacă* mă vindecă.

Am trimis după Xenofon. Mi-a devenit imediat simpatic, deoarece interesul profesional pentru cazul meu l-a făcut să uite că eram Împărat și că aveam drept de viață și de moarte asupră-i. Era un bărbat la vreo cincizeci de ani. După îndeplinirea formalităților de rigoare, mi-a vorbit scurt și concis fără a se îndepărta de la subiect.

— Pulsul, te rog. Mulțumesc. Limba. Mulțumesc. Scuzați (mi-a răsucit pleoapele). Ochii nițel inflamați. Asta se aranjează. Am să-ți dau o loțiune cu care să-i speli. Ușoară retracție a pleoapelor. În picioare, te rog. Da, paralizie infantilă. Asta, firește, n-o pot vindeca. Prea târziu. Aș fi putut s-o fac mai înainte de a se fi oprit procesul de creștere.

— Nu erai și dumneata decât un copil pe-atunci, Xenofon? i-am spus zâmbind.

Păru că nu m-aude.

— Te-ai născut înainte de termen, nu-i așa? Da? Am bănuit. Și malarie, nu?

— Malarie, pojar, colită, scrofule, erizipel. Întregul batalion răspunde „prezent“, doctore, cu excepția epilepsiei, a maladiei venerice și a megalomaniei.

A consimțit să surâdă ușor.

— Dezbrăcarea! a spus.

M-am dezbrăcat.

— Mănânci prea mult și bei prea mult. Nu mai merge așa. Fă-ți o regulă din a nu te ridica niciodată de la masă fără a încerca dorința de a mai fi luat încă o bucățică. Da, piciorul stâng mult scurtat. Să prescriu plimbări n-ar avea rost. Ne vom mulțumi cu masaje. Te poți îmbrăca.

Mi-a mai pus câteva întrebări cu caracter intim, dar mereu pe un ton care arăta că răspunsul îi este cunoscut și că doar i-l confirmam — pentru că așa se obișnuiește — cu propriile mele cuvinte.

— Îți uzi perna cu bale în timpul nopții, nu-i așa?

Am recunoscut rușinat că așa era.

— Accese de furie subită? Crispări involuntare ale mușchilor feței? Bâlbâieli în momente de stinghereală? Câte o imposibilitate de a reține urina? Accese de afazie? Rigiditate a mușchilor, așa încât te trezești înțepenit și pătruns de frig chiar în nopțile calde?

Ba mi-a și spus ce fel de vise visam.

L-am întrebat uimit:

— Le poți tălmăci și pe ele, Xenofon? Cred că ți-ar fi ușor.

— Da, mi-a răspuns, ca de la sine înțeles, dar există o lege care mă oprește. Acum, Cezar, am să-ți vorbesc despre domnia ta. Mai ai mulți ani de trăit, dacă dorești să-i trăiești. Muncești prea mult, dar nu cred că te pot împiedica s-o faci. Recomand cât mai puține lecturi. Oboseala de care te plângi se datorează îndeosebi suprasolicitării ochilor. Pune-i pe secretari să-ți citească aproape totul cu glas tare. Scrie cât mai puțin cu putință. Odihnește-te un ceas după masa principală; nu te repezi la tribunal de îndată ce ți-ai înghițit desertul. Trebuie să-ți găsești timp pentru câte douăzeci de minute de masaj de două ori pe zi. Vei avea nevoie de un bun masor profesionist. Singurii buni masori profesioniști cu experiență din Roma sunt sclavii, sclavi de-ai mei însă. Cel mai bun pare Carmes: îi voi da instrucțiuni speciale pentru cazul domniei tale. Dacă nu respecți prescripțiile mele, nu te poți aștepta la o vindecare completă, deși medicamentul pe care-l voi recomanda îți va face mult bine. Bunăoară, puternicele crampe de care te plângi la stomac — cardiopatia cum îi zicem noi:

dacă-ți neglijezi masajul și înfuleci la repezeală o cantitate mare de mâncare, fiind enervat de una ori de alta, crampele te vor apuca iar, fără doar și poate, în pofida medicamentului meu. Dar dacă-mi respecți instrucțiunile, atunci vei fi un om sănătos.

— Care-i medicamentul? E greu de găsit? Va trebui să trimit după el în Egipt ori în India?

Xenofon își îngădui să facă haz:

— Nu, nu mai departe decât până la primul maidan. Eu fac parte din școala medicală de la Cos; m-am născut la Cos și, de fapt, cobor din însuși Esculap. La Cos, noi clasificăm bolile după leacurile lor, care de cele mai multe ori nu-s decât acele plante al căror consum exagerat produce chiar simptomele pe care, consumate în cantități moderate, tot ele le vindecă. Astfel, dacă un copil își mai udă patul după vârsta de patru ori cinci ani și manifestă și alte simptome sigure de cretinism legate de udarea patului, noi spunem: „Copilul acesta are boala păpădiei". Păpădia mâncată în mari cantități produce aceste simptome, pe când o infuzie de păpădie le tămăduiește. În clipa când am intrat în camera aceasta și am observat smucitura capului, și tremurul mâinii, și ușoara bâlbâială în vorbele de salut, și-n același timp tonul nițel răgușit al vocii, am tras de îndată concluzia: „Un caz tipic de mătrăgună", mi-am spus. Mătrăgună, masaj, regim.

— Cum adică, mătrăgună ordinară?

— Întocmai. Am să scriu o rețetă pentru modul de preparare.

— Și rugăciunile?

— Care rugăciuni?

— Nu prescrii rugăciuni anume spre a fi recitate odată cu luarea medicamentului? Toți medicii care au încercat să mă vindece mi-au recomandat întotdeauna rugăciuni speciale ce trebuiau repetate în timp ce amestecam și înghițeam doctoria.

Mi-a răspuns, oarecum înțepat:

— Îmi vine a crede, Cezar, că, în calitate de Mare Pontif și de autor al unei istorii a originilor religioase ale Romei, ești mai bine pregătit decât mine pentru a prelua partea miraculoasă a tratamentului.

Mi-am dat seama că-i necredincios, ca atâția alți greci, astfel încât n-am stăruit, ceea ce a și pus capăt convorbirii: a cerut voie să plece, având pacienți care-l așteptau în cabinetul său.

Ei bine, mătrăguna m-a vindecat. Pentru întâia oară în viața mea am știut și eu ce-nseamnă să te simți bine. Am urmat cu sfințenie indicațiile lui Xenofon și abia dacă s-a mai întâmplat să am câte o zi de boală de atunci încoace. De bună seamă că tot șchiop sunt și că mă mai bâlbâi când și când și-mi mai smucesc capul, după vechiul meu obicei, dacă mă irit. Dar afazia a dispărut, mâna abia dacă îmi mai tremură și mai sunt încă în stare, la șaizeci și patru de ani, să muncesc patrusprezece ore pline pe zi, dacă-i nevoie, și să nu mă simt cu desăvârșire istovit la capătul zilei. Cardiopatia a mai apărut uneori, dar numai în împrejurările împotriva cărora mă prevenise Xenofon.

Puteți fi siguri că i-am plătit cu mărinimie medicului Xenofon pentru mătrăgună. L-am convins să se mute la palat și să trăiască aici, în calitate de coleg al lui Largus; Largus era și el un medic bun în felul său și scrisese câteva tratate de medicină. Mai întâi Xenofon n-a vrut să vină. Își făcuse o clientelă mare în cursul puținelor luni de când era la Roma; o aprecia acum ca valorând trei mii de galbeni pe an. I-am oferit șase mii — salariul lui Largus era de numai trei mii — și, văzându-l că șovăie, am adăugat:

— Xenofon, trebuie să vii, am stăruit. Și când mă vei fi ținut cincisprezece ani în viață și sănătos, guvernatorul din Cos va primi o scrisoare oficială aducându-i la cunoștință că insula unde ai învățat medicina va fi de acum încolo scutită de a-și mai trimite contingentul militar și de a plăti tribut guvernului imperial.

Așa încât s-a învoit. Dacă vreți să știți cui își îndrepta rugăciunile libertul meu când pregătea medicamentul și cui le adresam eu pe ale mele, aflați că era zeița Carna, o veche zeitate sabină — căreia noi, Claudiii, ne-am închinat mereu, încă de pe vremea lui Appius Claudius — de la Regillus. Un medicament amestecat și luat fără rugăciuni mi s-ar fi părut la fel de nefast și de inutil ca și o nuntă fără oaspeți, jertfe și lăutari.

Ca să nu uit, trebuie să notez două valoroase indicații medicale învățate de la Xenofon. Îmi spunea adesea:

— Nerod e omul care așază buna-cuviință înaintea sănătății. Dacă-ți vine să dai drumul unui vânt, nu te abține niciodată. Îți va face mare rău la stomac. Cunosc un om care mai că era să moară, pentru că n-a dat drumul unui vânt. Dacă pentru vreo pricină oarecare nu poți ieși din cameră, dacă bunăoară tocmai aduci o jertfă ori te adresezi Senatului, nu șovăi să râgâi ori să scapi vântul sub tine, acolo unde te afli. Mai bine să aibă vecinii parte de un mic neajuns, decât să-ți pricinuiești un rău permanent. Și altceva: dacă ești răcit,

nu-ți sufla neîncetat nasul. Asta nu face decât să mărească fluxul de mucozități și să inflameze gingașele membre ale nasului. Lasă-l să curgă. Șterge-ți-l, nu-l sufla. Am urmat întotdeauna sfatul lui Xenofon, cel puțin cât privește suflatul nasului, guturaiurile mele nu mai durează atâta cât durau înainte. Firește că epigramiștii și caricaturiștii au început să-și bată joc de mine că-mi curge mereu nasul, dar ce-mi păsa? Messalina mi-a spus că dau dovadă de multă înțelepciune îngrijindu-mi cu atenție sănătatea: dacă ar fi să mor subit ori să mă îmbolnăvesc grav, ce s-ar alege din Urbe și din imperiu, fără a mai pomeni de ea și de micuțul nostru?

Messalina mi-a spus într-o zi:

— Începe să-mi pară rău că am fost atât de bună la suflet.

— Vrei să spui că ar fi fost mai bine ca nepoata mea Lesbia să fi rămas în surghiun?

A dat aprobativ din cap:

— Cum de-ai ghicit la ce mă gândeam? Ia spune-mi, iubitule, de ce vine Lesbia atât de des la palat, în apartamentele tale, când nu-s eu de față? Despre ce vorbește? Și de ce nu-mi dai de veste când vine? Vezi, n-are rost să încerci să ai secrete față de mine.

I-am zâmbit a liniștire, dar m-am simțit nițel stingherit.

— O, nu-i vorba de niciun secret, absolut deloc. Ții minte că acum o lună i-am restituit restul moșiilor pe care Caligula i le confiscase? Acelea calabreze, pe care tu și cu mine hotărâserăm să nu i le înapoiem până ce nu vom fi văzut cum se vor purta Vinicius și cu ea. Ei bine, după cum ți-am spus, când i le-am restituit, a izbucnit în plâns și mi-a spus cât de nerecunoscătoare fusese și mi-a jurat că are acum de gând să-și schimbe cu totul modul de viață și să-și înfrângă neroada-i trufie.

— Emoționant, n-am ce spune. Dar abia acum aud pentru prima oară de scena asta dramatică.

— Dar țin bine minte că ți-am povestit întreaga întâmplare într-o dimineață, la micul dejun.

— Probabil că ai visat. Ei, *care-i* toată întâmplarea? Mai bine mai târziu decât niciodată. Când i-ai dat moșiile înapoi, desigur mi s-a părut nițel ciudat să-i răsplătești astfel obrăznicia față de mine. Dar n-am spus nimic. Era doar treaba ta, nu a mea.

— Nu mai înțeleg nimic. Aș fi putut jura că ți-am spus totul. Memoria mea are uneori cele mai uimitoare goluri. Îmi pare foarte rău, iubito. Ei bine, i-am

restituit moșiile doar pentru că mi-a povestit că tocmai fusese la tine și-ți ceruse iertare din toată inima și că tu îi spuseseși: „Te iert pe deplin, Lesbia. Du-te și spune-i lui Claudius că te iert".

— O, ce mai minciună sfruntată! Nici gând să fi venit la mine. Ești sigur că așa a spus? Oare nu care cumva te înșală iarăși memoria?

— Nu, sunt sigur. Altminteri, nu i-aș fi înapoiat moșiile.

— Cunoști formula juridică în materie de probă? „Cine minte într-o privință minte-n toate." I se potrivește Lesbiei. Dar nu mi-ai spus încă de ce vine să te vadă. Ce încearcă să obțină de la tine?

— Nimic, după cât îmi dau seama. Vine doar din când în când să-mi facă așa câte o vizită prietenească pentru a-mi repeta cât de recunoscătoare este și să întrebe dacă poate să-mi fie cu ceva de folos. Nu stă niciodată atâta încât să mă plictisească, și mereu se interesează de tine. Când îi spun că lucrezi, răspunde că nici prin minte nu i-ar trece să te deranjeze și-și cere scuze că mă deranjează pe mine. Ieri mi-a spus că-i vine a crede că tu încă o mai bănuiești puțintel. I-am spus că mie nu-mi vine a crede. Sporovăiește nițeluș despre toate cele, asta vreme de câteva minute, mă sărută ca o bună nepoată ce se află și apoi o șterge. Să știi că vizitele ei îmi fac plăcere. Dar eram convins că-ți vorbisem de ele.

— Niciodată. Femeia asta e un șarpe. Cred că-i ghicesc planul. Are să intre în grațiile tale — ca o bună nepoată ce se află, desigur — și apoi are să înceapă să mă bârfească. Mai întâi încetișor și mai mult prin aluzii, apoi mai fățiș, pe măsură ce va prinde curaj. Are să spună că, în spatele tău, duc o viață de desfrâu: gladiatori, și actori, și curtezani tineri, și mai știu eu ce. Ai s-o crezi, desigur, ca un bun unchi ce te afli. Doamne, ce mai cațe sunt și femeile astea! Cred că a și început. Nu-i așa?

— Desigur că nu. Nu i-aș îngădui. N-aș crede pe nimeni care mi-ar spune că-mi ești necredincioasă cu fapta ori cu vorba. N-aș crede-o nici dacă mi-ai spune-o tu însăți, cu gura ta. Ei, ești mulțumită acum?

— Iartă-mă, iubitule, că-s atât de geloasă. Așa mi-e felul. Nu vreau să fii prieten cu alte femei fără de știrea mea, nici măcar să ai simple relații mondene cu ele. N-am încredere să las nicio femeie singură cu tine. Ești atât de naiv. Și-am să aflu eu ce plan ticălos nutrește Lesbia în fundul sufletului. Dar nu vreau să știe că o bănuiesc. Făgăduiește-mi că n-ai să-i spui că ai prins-o cu minciuna, până ce n-am capete de acuzare mai grave împotriva ei.

Am făgăduit. I-am spus Messalinei că nu cred în schimbarea atitudinii Lesbiei și că-i voi raporta tot ce-mi va spune în cursul conversațiilor. Asta a

avut darul s-o liniștească pe Messalina, care m-a asigurat că acum își va putea vedea înainte de treburi, cu mintea netulburată.

I-am repetat întocmai Messalinei toate spusele Lesbiei. Mi se păreau cu totul lipsite de importanță, dar Messalina descoperea câte un înțeles ascuns în multe din ele și s-a oprit în special asupra unei — pentru mine, cel puțin — cu totul nevinovate observații pe care Lesbia o făcuse cu privire la un senator cu numele de Seneca. Seneca era un dregător de rangul doi și stârnise odată invidioasa nemulțumire a lui Caligula, datorită elocinței de care dăduse dovadă susținând un proces în fața Senatului. Desigur că și-ar fi pierdut atunci viața, dacă nu eram eu. I-am făcut serviciul de a deprecia talentele lui oratorice și de a-i spune lui Caligula:

— Elocvent? Seneca nu-i elocvent. E doar foarte învățat și are o memorie prodigioasă. Taică-său a compus acele *Controversiae* și *Persuasiones* care-s niște exerciții didactice de oratorie pentru procese închipuite. Copilării. A mai scris și multe altele, rămase nepublicate. Seneca pare că le-a învățat pe toate pe dinafară. Are acum o cheie oratorică bună pentru orice broască. Dar asta nu-i elocință. Nu se sprijină pe nimic, nici măcar pe o puternică personalitate. Am să-ți spun ce e... e ca nisipul fără var. Nu-ți poți clădi o reputație de adevărată elocință pe un asemenea temei.

Caligula a repetat întocmai vorbele mele, dându-le drept propria lui părere despre Seneca:

— Simple exerciții didactice. Declamații copilărești, totul luat din hârtiile rămase nepublicate ale lui taică-său. Nisip fără var.

Așa că Seneca a scăpat cu viață.

Messalina m-a întrebat:

— Ești sigur că din proprie inițiativă a pomenit de Seneca, recomandându-l drept un om cinstit și fără ambiție? Nu cumva ai adus tu întâi vorba de el?

— Nu.

— Atunci poți fi sigur că Seneca e amantul ei. Știu de mai multă vreme că întreține tainice legături amoroase cu un bărbat, dar se pricepe atât de bine să șteargă urmele, încât nu puteam fi sigură dacă e vorba de Seneca ori de vărul bărbatului ei, Vinicianus, ori de Asinius Gallus ăla, nepotul lui Pollio. Locuiesc toți pe aceeași stradă.

Zece zile mai târziu mi-a spus că deține dovezi sigure despre adulterul Lesbiei cu Seneca în timpul recentei absențe din Roma a lui Vinicius, soțul Lesbiei. A adus martori care au jurat că-l văzuseră pe Seneca ieșind noaptea

târziu din casă, deghizat; că-l urmăriseră până la casa Lesbiei, unde a intrat pe o ușă dosnică; de asemenea, că văzuseră cum deodată se aprinde o lumină la fereastra iatacului Lesbiei, lumină care curând s-a stins; în sfârșit, că trei ori patru ceasuri mai târziu îl văzuseră pe Seneca ieșind și întorcându-se la el acasă, tot deghizat.

Era limpede că Lesbiei nu i se mai putea îngădui să stea mai departe la Roma. Era nepoata mea și deci o însemnată figură a vieții publice. Mai fusese exilată odată în temeiul învinuirii de adulter și rechemată de mine numai după ce ne înțelesesem că se va purta mai cu discreție în viitor. Mă așteptam din partea membrilor familiei mele să dea Urbei pildă de înaltă ținută morală. Pe Seneca avea, de asemenea, să trebuiască să-l surghiunesc. Era un om însurat și senator și, cu toate că Lesbia era o femeie frumoasă, presupuneam că ambiția care-l caracteriza pe Seneca îl împinsese către adulter mai mult decât pofta trupească. Lesbia: coborâtoare directă din August, Livia și Marc Antoniu, fiică a lui Germanicus, soră a răposatului Împărat, nepoată a celui în scaun; Seneca: născut în Spania ca simplu fiu al unui oarecare gramatician înstărit.

Îmi venea greu s-o interoghez eu însumi pe Lesbia, așa încât am delegat-o pe Messalina. Simțeam că Messalina are mai mult temei de resentiment în treaba asta și voiam s-o împac arătându-i cât de rău îmi părea că-i dădusem prilejul să fie tulburată, măcar și puțin, de chinurile geloziei. A preluat bucuroasă sarcina de a o certa pe Lesbia pentru ingratitudine și de a-i aduce la cunoștință hotărârea luată: anume, exilarea la Reggio în sudul Italiei, orașul unde bunica ei, Iulia, murise în surghiun pentru aceeași infracțiune. Messalina mi-a raportat apoi că Lesbia îi vorbise cum nu se poate mai obraznic, dar că, în cele din urmă, recunoscuse adulterul cu Seneca, declarând că e stăpână pe propriu-i trup spre a face tot ce dorește cu el. Aducându-i-se la cunoștință că va fi exilată, se înfuriase rău și ne amenințase pe amândoi; spusese:

— Va veni dimineața când, intrând în iatacul imperial, slujitorii vă vor găsi pe amândoi uciși, cu gâturile tăiate; și apoi: Cum crezi că vor întâmpina soțul meu și familia lui jignirea aceasta?

— Vorbe goale, iubito, i-am spus Messalinei. Nu le lua în serios, cu toate că am face mai bine să-i supraveghem îndeaproape pe Vinicius și partidul lui.

Chiar în noaptea plecării Lesbiei la Reggio, către revărsatul zorilor, Messalina și cu mine am fost treziți de strigăte și bufnituri în vestibulul din fața ușii, apoi de un strănut puternic și țipete de: „Prindeți-l! Asasin! Ucigaș! Prindeți-l!“ Am sărit din pat — îmi zvâcnea inima din pricina emoției — și am înșfăcat un

scăunel drept armă de apărare, poruncindu-i Messalinei să treacă în spatele meu. Dar n-a fost cazul să-mi arăt curajul. Nu era vorba decât de un singur om, care fusese numaidecât dezarmat.

Am dat ordin să rămână garda în alarmă tot restul nopții și m-am suit la loc în pat, deși a mai trecut câtva timp până ce am putut iar adormi. A fost nevoie s-o liniștesc și pe Messalina. Teama părea s-o fi scos din minți, ba râdea, ba plângea.

— E mâna Lesbiei, hohotea ea, sunt sigură de asta.

Când s-a luminat de ziuă, am pus să-mi fie adus atentatorul. A mărturisit că-i un libert al Lesbiei. Dar venise îmbrăcat în livreaua servitorilor palatului. Era grec din Siria și mi-a îndrugat o poveste caraghioasă. Zicea că nu avusese intenția de a mă omorî. Toată vina era numai a lui, că repetase greșit cuvintele, la încheierea Misterului.

— Care Mister? l-am întrebat.

— Sunt oprit a spune, Cezar. Pot dezvălui numai pe cât îndrăznesc. E vorba de cel mai sacru dintre toate Misterele. Am fost inițiat aseară. Totul s-a desfășurat în mare taină. A fost jertfită o anumită pasăre, iar eu i-am băut sângele. Au apărut două duhuri înalte, cu fețe strălucitoare și mi-au dat un pumnal și o pungulită cu piper, explicându-mi ce simbolizează aceste obiecte. Am fost legat la ochi, îmbrăcat în veșminte noi și mi s-a poruncit să tac, orice ar fi. Au rostit cuvinte magice și mi-au spus să-i urmez în Infern. M-au dus în dreapta și-n stânga, sus și jos pe niște scări, de-a lungul unor străzi și prin niște grădini, descriindu-mi multe priveliști ciudate pe măsură ce înaintam. Ne-am urcat într-o barcă și am plătit luntrașului. Acesta era Caron însuși. Am debarcat apoi în Infern. Mi-au arătat întregul Infern. Strigoii străbunilor mei au stat de vorbă cu mine. Am auzit lătratul lui Cerber. În sfârșit, m-au dezlegat la ochi și mi-au șoptit: „Te afli acum în sălașurile zeului morții. Ascunde acest pumnal sub manta. Mergi pe coridorul acesta drept înainte și apoi la dreapta, până la capăt, unde ai să dai de o scară; urcă toată scara, fă-o la stânga și ia-o pe alt coridor. Dacă te oprește vreo sentinelă, dă-i parola. Parola este: *Destin*. Zeul morții și zeița dorm în iatacul de la capătul acestui din urmă coridor. La ușă stau de pază alte două santinele. Parola acestora n-o știm. Dar furișează-te până aproape de ei, în întuneric, și apoi aruncă-le dintr-odată tot acest sfânt praf de piper în ochi. După aceea deschide ușa vitejește și omoară pe zeu și zeiță. Dacă izbutești, vei trăi de-a pururi în locuri preafericite și vei fi socotit mai mare decât Hercule, mai mare decât Prometeu, mai mare decât însuși Jupiter.

Moartea va fi fost desfiinţată. Dar, cât timp înaintezi, trebuie să-ţi repeţi neîncetat cuvintele aceleiaşi vrăji pe care noi am folosit-o ca să te aducem cu bine până aici. Dacă nu faci precum ţi se spune, toată călăuzirea noastră va fi fost zadarnică. Farmecul se va destrăma şi te vei trezi în cu totul alt loc". Mi-era frică. Se vede treaba că am făcut o greşeală rostind vrăjitoreasca formulă, căci dintr-odată m-am pomenit din nou aici la Roma, în acest palat imperial, luptându-mă cu garda de la uşa iatacului. Dădusem greş. Moartea tot mai domneşte. Alt suflet mai cutezător, mai cumpătat va trebui să dea cumva lovitura.

— Complicii Lesbiei sunt foarte deştepţi, îmi şuşoti Messalina. Ce conspiraţie perfect pusă la punct.

— Cine te-a iniţiat? l-am întrebat pe omul din faţa mea.

N-a vrut să răspundă, nici chiar supus torturii, şi n-am putut obţine cine ştie ce informaţii din partea gărzii de pază de la poarta principală care se întâmplase a fi alcătuită din recruţi noi. Au declarat că-l lăsaseră să intre deoarece purta livreaua palatului şi avea parola corectă. N-am avut ce le reproşa. Sosise la poartă însoţit de alţi doi oameni îmbrăcaţi cu livreaua palatului, care-şi luaseră rămas-bun de la el şi-şi văzuseră de drum.

Eram pornit să dau crezare povestirii omului; dar se încăpăţâna în refuzul de a spune cine anume îl introdusese în aşa-zisele mistere de care vorbea. Când i-am arătat cu duhul blândeţii că nici gând nu-i să fi fost mistere adevărate, ci o farsă bine pusă la punct, şi că deci jurământul depus nu-l leagă, s-a înfuriat şi mi-a răspuns foarte obraznic. Aşa încât a trebuit să-l executăm. Şi după ce am dezbătut îndelung cazul în sinea mea, i-am dat dreptate Messalinei, care susţinea că în interesul siguranţei publice devenea necesar să fie executată şi Lesbia. Am trimis un detaşament din garda călare după ea şi-n ziua următoare mi-au adus capul Lesbiei, ca dovadă a executării sentinţei de condamnare la moarte. Mi-a venit tare greu să trebuiască a ordona executarea unei fiice a iubitului meu frate Germanicus, după ce jurasem la moartea lui că-i voi iubi şi ocroti toţi copiii întocmai ca şi pe ai mei. M-am consolat însă, gândind că ar fi procedat la fel ca mine dacă s-ar fi aflat în locul meu. Punea întotdeauna îndeplinirea datoriei înaintea simţămintelor particulare.

Cât despre Seneca, am spus Senatului că, afară de cazul în care cineva ar fi în măsură să invoce un motiv temeinic, dorinţa mea era să voteze cu toţii pentru exilarea lui în Corsica. L-au şi exilat, dându-i treizeci de ore ca să părăsească Roma şi treizeci de zile ca să plece din Italia. Seneca nu se bucura de simpatii în

Senat. În timpul șederii sale în Corsica a avut timp berechet și prilej nimerit de a pune în aplicare filosofia stoicilor, la care anunțase că se convertise în urma unei observații întâmplătoare a mea în favoarea lor. Ți-era mai mare scârba de felul în care individul știa să lingușească. Când, după un an ori doi, secretarului meu Polybius i-a murit un frate mult iubit, Seneca — deși pe Polybius îl cunoștea prea puțin, iar pe fratele lui deloc — i-a trimis din Corsica o scrisoare atent redactată, de care s-a îngrijit să apară în Urbe sub titlul de *Mângâiere pentru Polybius.* Mângâierea se prezenta sub forma unei amabile dojeniri pentru faptul că se lăsa copleșit de o durere personală în legătură cu fratele său, atâta vreme cât eu, Cezarul, eram în viață și mă bucuram de sănătate deplină și nu încetam de a-i manifesta împărăteasca mea bunăvoință.

> „Cât timp Cezarul are nevoie de Polybius (scria Seneca), Polybius n-are mai mult dreptul de a se pierde cu firea decât are gigantul Atlas, despre care se spune că poartă pământul pe umeri, dând ascultare voinței zeilor.
>
> Cezarului însuși, căruia totul îi este îngăduit, multe lucruri îi sunt, din această pricină, tăgăduite. Vigilența lui apără orice cămin; prin munca lui, obștea se bucură de răgaz; destoinicia lui e pricina fericirii generale; hărniciei lui îi sunt datorate toate vacanțele. Din prima clipă în care Cezarul s-a consacrat pe sine omenirii, el s-a lipsit pe sine și de sine și, aidoma stelelor care neîncetat își parcurg neobosita cursă, niciodată nu și-a mai îngăduit o clipă de odihnă și nu s-a mai ocupat de nimic personal. Iar într-un anume fel, Polybius, soarta-ți este legată de augusta lui soartă și nici tu n-ai dreptul de a te consacra intereselor tale particulare ori de a-ți urma propriile tale studii. Cât timp Cezarul stăpânește lumea, nu-ți este dat să ai parte de plăceri, dureri sau orice alte emoții omenești. Ești cu trup și suflet al Cezarului. Și nu spui tu oare mereu că el, Cezarul, ți-este mai drag decât viața? Atunci cum de-ai avea dreptul să te plângi de o lovitură a sorții, atâta vreme cât Cezarul trăiește și propășește?“

Mai urma o droaie de elogii despre minunata mea blândețe și clemență și un pasaj în care mi se atribuiau cele mai fantastice sentimente cu privire la felul cum trebuie îndurată pierderea unui frate. Eram presupus a semăna în durere cu durerile avute de bunicul meu Marc Antoniu față de fratele său Gaius, de unchiul meu Tiberius față de tatăl meu, de Gaius Caesar față de tânărul Lucius, și chiar de mine însumi față de Germanicus, fratele meu, și se relata apoi cât de curajos înduraserăm cu toții, pe rând, pomenitele nenorociri. Singurul efect pe care acele bale și acea miere l-au avut asupră-mi a fost să mă convingă pe deplin că nu făcusem nimănui vreun rău exilându-l în Corsica — decât poate insulei Corsica.

Capitolul XIII

Grecii din Alexandria au trimis vorbă solilor lor, care se mai aflau încă la Roma, să mă felicite pentru victoriile mele din Germania, să se plângă de insolenta purtare a evreilor față de ei (izbucniseră din nou și într-o formă mai accentuată tulburările în oraș), să-mi ceară autorizație în vederea reînființării Senatului alexandrin și — încă o dată — să-mi ofere temple închinate mie, prevăzute și înzestrate cu preoți. Mai aveau în vedere și alte câteva onoruri mai mici în ceea ce mă privea, printre care două statui de aur, una reprezentând *Pacea lui Claudius Augustus*, cealaltă pe *Germanicus biruitorul.* Cu cea de a doua m-am învoit, deoarece era, mai presus de orice, o cinstire a tatălui și fratelui meu, ale căror victorii fuseseră nespus mai importante decât ale mele și câștigate personal; apoi statuile îi înfățișau pe ei, nu pe mine. (Frate-miu fusese leit tata, o spunea o lume întreagă.) Ca de obicei, evreii au trimis o contrasolie, felicitându-mă pentru victoriile mele, mulțumindu-mi pentru mărinimia dovedită în scrisoarea circulară pe care o expediasem cu privire la toleranța religioasă ce urma a se acorda evreilor de pretutindeni, și acuzându-i pe alexandrini de a fi provocat noi dezordini întrerupându-le slujbele religioase cu felurite cântece deșucheate și danțuri în fața sinagogilor în zile de sărbătoare. Alătur cuprinsul integral al răspunsului trimis la Alexandria, ca să arăt cum ajunsesem cu timpul să tratez astfel de chestiuni:

> Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus, Împărat, Mare Pontif, Tribun al poporului, Consul Desemnat, către cei din orașul Alexandria, salutare.
>
> Tiberius Claudius Barbillus, Appollonius, fiul lui Atemidorus, Chaeremon, fiul lui Leonides, Marcus Iulius Asclepiades, Gaius Iulius Dionysius, Tiberius Claudius Phanias, Pasion, fiul lui Potamon, Dionysius, fiul lui Sabbion, Tiberius Claudius Appollonius, fiul lui Ariston, Gaius Iulius Apollonius și Hermaiscus, fiul lui Apollonius, solii voștri, mi-au remis decretul vostru și mi-au vorbit pe larg despre orașul Alexandria, reamintindu-mi bunăvoința pe care, după cum știți, de mult timp o resimt pentru voi; căci sunteți din fire loiali față de familia lui August, cum o dovedesc multe împrejurări. A existat mai ales un schimb de amiciții între orașul vostru și cercul restrâns al familiei mele: nu-i nevoie să citez în privința aceasta decât pe fratele meu Germanicus Caesar, a cărui simpatie pentru voi s-a manifestat mai limpede decât a oricăruia dintre noi; a venit la Alexandria și v-a vorbit cu gura sa. Iată de ce accept cu bucurie recentele onoruri pe care mi le-ați oferit, deși nu sunt îndeobște înclinat spre onoruri.

În primul rând vă autorizez să țineți ziua mea de naștere ca o „zi a lui August", așa cum stă prevăzut în propria voastră proclamație. Sunt, în al doilea rând, de acord să înălțați, în locurile menționate, statui închinate mie și altor membri ai familiei mele, deoarece văd că sunteți mânați de zel în a statornici în tot locul memoriale ale lealității voastre față de familia mea. Dintre cele două statui de aur, pe aceea reprezentând Pacea lui Claudius Augustus, făcută la sugestia și stăruința prietenului meu Barbillus, am refuzat-o ca putând să apară supărătoare concetățenilor mei și urmează a fi dedicată zeiței Roma; cealaltă urmează a fi purtată în procesiunile voastre, cum credeți mai bine de cuviință, în zilele de naștere respective; și o puteți așeza și pe un tron, împodobit în mod adecvat. Ar fi poate o prostie, după acceptarea acestor onoruri din partea voastră, de a refuza introducerea unui trib claudian și consfințirea de spații sacre pentru fiecare district egiptean: așa încât vă permit să faceți amândouă lucrurile acestea și de asemenea, dacă doriți, de a ridica statuia ecvestră a guvernatorului meu, Vitrasius Pollio. Consimt, de asemenea, ca, potrivit dorinței voastre, să durați în cinstea mea la frontieră carele acelea cu patru cai: unul la Tapasiris în Libia, unul la Pharos în Alexandria, al treilea la Pelusium în Egiptul de Jos. Dar mă văd silit a vă cere să nu cumva să numiți un mare preot pentru cultul meu ori să clădiți temple în cinstea mea; deoarece nu vreau să-mi jignesc concetățenii și sunt pe deplin convins că, de-a lungul istoriei, templele și altarele au fost înălțate în onoarea zeilor, ca un drept exclusiv al lor.

Cât despre cererile a căror aprobare o doriți atât de mult, iată care sunt hotărârile mele: tuturor alexandrinilor, care au devenit majori în mod legal înaintea urcării mele pe tron, le confirm cetățenia cu toate privilegiile și avantajele respective; singurele excepții vor fi neîndrituiții, născuți din mame sclave, care vor fi izbutit să se furișeze în rândurile celor născuți liberi. Și doresc, de asemenea, ca toate hotărârile acordate vouă de predecesorii mei să fie confirmate, precum și acele înlesniri acordate de către regii voștri și de prefecții orașului și care au fost întărite de Zeul August. Doresc ca oficianții templului zeului August din Alexandria să fie aleși prin tragere la sorți, ca și oficianții templului de la Canopus. Intenția voastră de a da caracter trienal dregătoriilor municipale o socotesc foarte înțeleaptă; căci dregătorii se vor purta cu mai multă grijă în timpul exercitării mandatului lor dacă știu că la expirarea lui vor fi chemați să răspundă pentru proasta administrație de care se vor fi făcut vinovați. Cât despre chestiunea reînființării Senatului, nu sunt în măsură de a constata pe loc care a fost situația sub Ptolemei, dar știți tot atât de bine cum știu și eu că nu ați avut Senat sub niciunul dintre predecesorii mei din familia lui August. Astfel încât propunerea voastră mi se pare a fi cu totul inovatoare și, nefiind sigur dacă ar fi spre folosul vostru ori al meu de a o adopta, am scris prefectului orașului vostru Aemilius Rectus de a face cercetări și de a-mi raporta dacă ar fi nimerit să se înființeze un ordin senatorial și, în caz că da, în ce mod ar fi mai indicat să fie alcătuit.

Cât despre problema de a ști cine poartă răspunderea recentelor tulburări și a dihoniei ori, ca să vorbim deschis, a războiului dintre voi și evrei, am refuzat să mă pronunț în această privință, deși solii voștri, și îndeosebi Dionysius, fiul lui Theon, au pledat cauza voastră cu multă convingere în prezența potrivnicilor lor evrei. Dar înțeleg să-mi exprim profund indignarea față de oricine ar fi început aceste noi dezordini; și vreau să înțelegeți limpede că, dacă ambele părți nu renunță la această distructivă și îndârjită ostilitate, mă voi vedea silit să arăt ce știe să facă un ocârmuitor blând când va fi mânat de o îndreptățită mânie. Iată de ce vă cer vouă, alexandrinilor, să faceți dovadă de prietenească toleranță față de evreii care v-au fost vecini la Alexandria atâta vreme și să nu le aduceți jigniri în timp ce slujesc Dumnezeului lor, potrivit datinei lor străbune. Lăsați-i să-și

practice toate obiceiurile lor naționale ca în zilele zeului August, deoarece le-am întărit drepturile în această privință după ce am ascultat cu nepărtinire amândouă părțile în conflict. Pe de altă parte, doresc ca evreii să nu mai ceară alte privilegii, peste cele pe care le dețin în prezent și să facă bine să nu-mi mai trimită o solie separată, ca și cum voi și ei ați trăi în orașe diferite — procedeu nemaiauzit! — și nici să nu mai concureze la concursurile atletice ori la alte jocuri publice. Trebuie să se mulțumească cu ce au, bucurându-se de avantajele din plin oferite de un mare oraș ai cărui locuitori de baștină nu sunt; și nu trebuie să mai aducă alți evrei din Siria ori din alte părți ale Egiptului în oraș, căci, de nu, îi voi privi cu și mai multă neîncredere decât acum. Dacă nu vor ține seama de avertismentul meu de față, mă voi răzbuna fără doar și poate pe ei, socotind că instigă cu bună știință la tulburări și la o calamitate universală. Atâta vreme, așadar, cât ambele părți se abțin de la antagonisme și trăiesc tolerându-se reciproc și dând dovadă de bunăvoință, mă oblig să manifest aceeași prietenească solicitudine pentru interesele Alexandriei ca și cea mereu arătată în trecut de familia mea.

Se cuvine să recunosc neîncetatul zel față de interesele voastre pe care și de data aceasta l-a arătat în strădaniile sale pentru cauza voastră prietenul meu Barbillus, precum și un același zel din partea prietenului meu Tiberius Claudius Archibus.

Rămâneți cu bine.

Acest Barbillus era un astrolog din Efes, în ale cărui puteri Messalina avea deplină încredere, și trebuie să recunosc că era un individ cât se poate de deștept, lăsat în urmă, cât privește exactitatea prevestirilor, numai de marele Thrasyllus. Studiase în India și printre chaldei. Zelul său pentru Alexandria se datora ospitalității dovedite de fruntașii orașului când fusese silit, cu mulți ani în urmă, să părăsească Roma, deoarece Tiberiu exilase din Italia pe toți astrologii și prezicătorii, cu excepția favoritului său, Thrasyllus.

După vreo lună ori două am primit o scrisoare din partea lui Irod; mă felicita oficial pentru victoriile mele, pentru nașterea fiului meu și pentru a fi dobândit titlul de Împărat datorită victoriilor din Germania. Alăturat se afla obișnuita-i scrisoare particulară:

Mare războinic mai ești, maimuțică, n-am ce spune! Nu-i nevoie decât să te-așterni pe scris și dai ordin de intrare în campanie și gata! Stindardele flutură, săbiile țâșnesc din teci, țestele se rostogolesc la pământ, orașele și templele încep să ardă! Ce mai groaznice distrugeri ai provoca în ziua când te-ai urca pe un elefant și ai apărea personal pe câmpul de luptă! O țin minte pe biată maică-ta vorbind odată despre tine — nu cu prea multă nădejde — ca despre un viitor cuceritor al insulei Britannia. De ce nu? Eu, unul, nu mă gândesc la triumfuri militare. Pacea și siguranța sunt tot ce-mi doresc. Mă ocup cu punerea în stare de apărare a regatelor mele împotriva unei eventuale invazii a parților. Chipriana și cu mine suntem fericiți și mulțumiți și tot așa și copiii. Învață a fi buni evrei. Învață mai repede decât mine, fiindcă sunt mai tineri. În altă ordine de idei, nu-mi place de Vibius Marsus, noul tău guvernator al Siriei. Mă tem că el și cu mine o să ne certăm rău într-o bună zi, dacă nu-și vede de treabă. Mi-a părut tare rău când i-a expirat mandatul lui Petronius: un om minunat. Sărmanul Silas e tot închis; i-am asigurat cele mai bune condiții

posibile de întemnițare și l-am autorizat să scrie ca să-și descarce sufletul de apăsarea ingratitudinii mele. Nu i-am dat, firește, nici pergament, nici hârtie, numai o tablă cerată, așa încât, dacă ajunge la capătul unei plângeri, trebuie s-o răzuiască înainte de a începe alta.

Te bucuri de mare popularitate aici printre evrei, iar severele observații din scrisoarea către alexandrini nu au fost rău ori greșit interpretate: evreii se pricep să citească printre rânduri. Am aflat de la vechiul meu prieten, Alexandru alabarhul, că s-au trimis cârmuitorilor sectoarelor orașului copii ale scrisorii spre a fi afișate, cu următoarea adăugire a prefectului orașului.

PROCLAMAȚIA LUI LUCIUS AEMILIUS RECTUS

Deoarece, din cauza marelui lor număr, nu toți locuitorii au fost în măsură să asiste la citirea acestei prea slăvite și îndatoritoare scrisori adresate orașului nostru, am găsit de cuviință a o afișa astfel încât cititorii individuali să poată admira măreția bunului nostru zeu Cezar August și să-și arate recunoștința pentru bunăvoința sa față de orașul nostru.

În a patrusprezecea zi a lunii august, în al doilea an al domniei lui Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus, Împărat.

Au să te facă zeu, măcar că nu vrei; dar nu te lăsa, fii sănătos și voios, mănâncă vârtos, dormi bine și nu te încrede în nimeni.

TÂLHARUL

Copilăroasa tachinărie a lui Irod cu privire la ușurința cu care îmi dobândisem titlul de Împărat mi-a zgândărit rana. După cum faptul de a-mi fi reamintit de observația maică-mii m-a atins la coarda cea mai simțitoare. Mama odată — sunt de atunci mulți ani — mi-a spus într-un moment de enervare declanșat de propunerea mea referitoare la adăugirea a încă trei litere alfabetului latin:

— Sunt trei lucruri imposibile în lumea asta: primul, ca străzile cu prăvălii să se întindă peste golful Neapolului și dincolo de el; al doilea, ca tu să cucerești insula Britannia; al treilea, ca măcar una dintre caraghioasele tale de litere să ajungă a fi pusă în circulație.

Și totuși, primul lucru imposibil se și realizase — în ziua în care Caligula a construit faimosul pod de la Bauli la Puteoli și l-a prevăzut cu magazine. Al treilea lucru imposibil putea fi adus la îndeplinire oricând doream, n-aveam decât să cer învoirea Senatului — de ce nu s-ar fi realizat și al doilea?

Primii câteva zile mai târziu o scrisoare a lui Marsus, purtând indicația: „urgent și confidențial“. Marsus era un guvernator destoinic și un bărbat integru, deși ca om de lume se arăta rece, rezervat, mereu sarcastic și lipsit, de altfel, de vicii și nebunii. Îi încredințasem postul drept recunoștință pentru rolul hotărâtor pe care-l jucase cu mai bine de douăzeci de ani înainte — în vreme ce comanda o legiune în Orient — în darea în judecată a lui Piso pentru asasinarea fratelui meu Germanicus. Îmi scria:...

Vecinul meu și prietenul domniei tale, regele Irod Agrippa, întărește, după cum sunt informat, Ierusalimul. Lucrul îți este probabil cunoscut, dar îți scriu pentru a nu lăsa să subziste niciun fel de îndoială asupra faptului că fortificațiile odată terminate vor face orașul de necucerit. Nu doresc să aduc niciun fel de învinuiri privind loialitatea regelui Irod, prietenul domniei tale, dar ca guvernator al Siriei privesc lucrurile cu îngrijorare. Ierusalimul comandă drumul către Egipt, și dacă ar cădea în mâinile unor oameni lipsiți de simțul răspunderii, Roma s-ar afla grav amenințată. Se zice că Irod se teme de o invazie a parților: dar a și luat măsuri împotriva acestei foarte improbabile eventualități, încheind o alianță secretă cu regeștii săi vecini de la frontiera cu parții. Nu am nicio îndoială că aprobi avansurile prietenești pe care le-a făcut fenicienilor; a copleșit orașul Beirut cu daruri enorme și construiește acolo un amfiteatru, precum și porticuri cu terme. Îmi este greu să deslușesc motivele pentru care le face curte fenicienilor. Oricum, deocamdată fruntașii Tirului și Sidonului nu par să aibă mare încredere în el. Poate că au pricini temeinice; nu am căderea de a mă pronunța. Măcar de ar fi să te nemulțumesc, Cezar, voi continua să-ți raportez despre evenimentele politice din sudul și estul regiunii pe care o comand, pe măsură ce ele îmi parvin la cunoștință.

Lectura acestor rânduri nu mi-a făcut câtuși de puțin plăcere și prima mea reacție a fost un simțământ de mânie împotriva lui Marsus, care-mi zdruncina încrederea în Irod; dar după ce am cugetat bine, simțământul s-a prefăcut într-unul de recunoștință. Nu știam ce să cred despre Irod. Pe de o parte, eram sigur că își va respecta jurământul de prietenie — depus în mod public în for — cu mine; pe de altă parte, era evident că urmărea un plan particular al său, pe care în cazul oricărui alt om l-aș fi numit de-a dreptul trădare curată. Eram mulțumit că Marsus deschide bine ochii. N-am spus nimănui ceva despre treaba aceasta, nici măcar Messalinei, iar lui Marsus i-am scris doar atât: „Am primit scrisoarea. Fii discret. Raportează-mi orice viitoare desfășurare a evenimentelor“. Lui Irod i-am trimis o scrisoare vicleană:

Voi da probabil ascultare bunului tău sfat cu privire la Britannia, iubite tâlharule, iar dacă voi cotropi acea nefericită insulă, o voi face, desigur, călare pe spatele unui elefant. Va fi primul elefant văzut vreodată în Britannia și fără îndoială că va stârni admirația generală. Sunt bucuros că-mi dai vești bune despre familia ta; nu te neliniști din pricina ei, cu privire la vreo invazie a parților. Dacă aud de tulburări în regiunea aceea, voi trimite neîntârziat la Lyon după unchiul tău Antipa să meargă și să le potolească în a sa a șaptezecidemiiuna armură; așa încât Chipriana poate dormi liniștită în fiece noapte, având această asigurare, iar tu poți pune capăt lucrărilor de fortificare de la Ierusalim. Nu vrem ca Ierusalimul să fie prea tare, nu-i așa? Să presupunem că s-ar produce o incursiune a tâlharilor tăi de veri din Edom și că ar izbuti să intre în Ierusalim chiar puțin înainte de a fi apucat tu să termini de construit ultimul bastion — ei bine, nu i-am mai putea scoate niciodată, nici măcar cu mașini de război, cu catapulte și berbeci — și atunci ce se va alege din ruta noastră comercială spre Egipt? Îmi pare rău că nu-ți place de Vibius Marsus. Cum merge cu amfiteatrul tău de la Beirut? Îți voi urma sfatul de a nu mă încrede în nimeni, afară doar, poate, de iubita mea Messalina, de Vitellius, Rufrius și de vechiul meu coleg de școală Tâlharul, în ale cărui

autoacuzări de ticăloșie n-am crezut și nu voi crede niciodată și pentru care mă voi iscăli mereu, cu toată afecțiunea, drept al său,

Maimuțică.

A.D. 42

Irod mi-a răspuns în obișnuitu-i stil nepăsător, ca și cum nu s-ar fi sinchisit prea mult de fortificații; dar trebuie să fi priceput că glumeața mea scrisoare nu era atât de glumeață pe cât părea să fie; și trebuie să fi priceput, de asemenea, că Marsus îmi scrisese despre dânsul. Marsus a răspuns sumar scurtei mele note, raportând că lucrările de fortificații fuseseră întrerupte în răstimp.

Mi-am preluat al doilea consulat în martie, adică de Anul Nou, dar am demisionat din slujbă după două luni, în favoarea senatorului care urma să ocupe postul; eram prea ocupat pentru a fi plictisit cu toate treburile curente pe care le implică. Acela a fost anul în care s-a născut fiica mea Octavia, în care s-a produs răscoala Vinicianus-Scribonianus și în care am adăugat imperiului Marocul, cu statut de provincie. Mai întâi am să relatez pe scurt ce s-a întâmplat în Maroc. Maurii se răsculaseră din nou sub conducerea unui general destoinic, numit Salabus, care-i comandase și în campania precedentă. Paulinus, care se afla în fruntea armatelor romane, a cutreierat țara până la munții Atlas, dar nu l-a putut înfrunta în luptă deschisă pe Salabus însuși; el a suferit grele pierderi de pe urma ambuscadelor și atacurilor de noapte. Perioada sa de comandament a expirat, de altfel, curând și a trebuit să se întoarcă la Roma. I-a urmat un anume Hosidius Geta, căruia, înainte de plecarea sa, i-am dat instrucțiuni în sensul de a nu îngădui pentru nimic în lume lui Salabus să devină un nou Tacfarinas. (Tacfarinas fusese numidul care, sub Tiberiu, asigurase cununa de lauri unui număr de trei generali romani, lăsându-se înfrânt de ei în lupte aparent decisive, dar care întotdeauna reapăruse în fruntea armatei sale reconstituite, de îndată ce forțele romane se retrăgeau; oricum, un al patrulea general pusese capăt tărășeniei, prinzându-l și omorându-l pe Tacfarinas însuși.)

I-am spus lui Geta:

— Nu te mulțumi cu izbânzi parțiale. Caută să dai de armata de bază a lui Salabus, zdrobește-o și omoară-l ori prinde-l pe Salabus. Dacă-i nevoie, fugărește-l în jurul întregii Africi. Dacă își caută cumva adăpost în inima țării, unde merge vorba că oamenilor le crește capul subsoară, atunci, ce mai la deal la vale, urmărește-l acolo. Ai să-l recunoști ușor, de vreme ce o să aibă capul așezat în altă parte.

I-am mai spus lui Geta:

— Nu vreau să-ți dirijez campania; un sfat totuși îți voi da: nu te socoti legat de regulile stricte ale războiului ofensiv, ca generalul lui August, Aelius Gallus, care a pornit să cucerească Arabia, de parcă Arabia ar fi fost o altă Italie ori Germania. Și-a împovărat oamenii cu obișnuitele unelte de săpat tranșee și cu armament greu, în loc de a le da burdufe cu apă și rații suplimentare de grâu, ba a și cărat cu el un convoi de mașini de asediat. Când a dat dizenteria peste soldați și eu au început să fiarbă apa rea pe care o găseau prin puțuri, ca să fie mai puțin vătămătoare la băut, Aelius s-a înființat strigând: „Cum, fierbeți apa?! Niciun soldat roman disciplinat nu-și fierbe apa! Și folosiți bălegar uscat drept combustibil? Nemaipomenit! Soldații romani adună vreascuri ori, de nu, se lipsesc de foc!“ A pierdut cea mai mare parte a armatei sale. Regiunile din interiorul Marocului sunt și ele primejdioase. Potrivește-ți tactica și echipamentul după ținut.

Geta mi-a urmat sfaturile literă cu literă. L-a fugărit pe Salabus de la un capăt la altul al Marocului, învingându-l de două ori, iar cu al doilea prilej n-a lipsit mult ca să-l prindă. Salabus a fugit atunci în munții Atlas și i-a străbătut, ajungând în deșertul neexplorat aflat de cealaltă parte a lor; soldaților săi le-a dat dispoziții să țină trecătoarea în vreme ce el va aduna întăriri de la aliații săi, nomazii pustiului. Geta și-a lăsat un detașament lângă trecătoare și, cu cei mai voinici dintre oamenii lui, s-a strecurat pe o altă trecătoare, mai grea, situată la o distanță de câteva mile, și a pornit cu hotărâre în căutarea lui Salabus. Luase cu sine cât de multă apă puteau căra soldații și catârii și redusese echipamentul la greutatea cea mai mică. Socotea că va fi în stare să găsească pe undeva măcar puțină apă, dar s-a ținut pe urmele în zigzag lăsate de Salabus în nisipul deșertului mai bine de două sute de mile, înainte de a zări o tufă de mărăcini. Apa dădea să se termine și oamenii slăbeau văzând cu ochii. Geta își ascunse îngrijorarea, dar își dădu seama că nici măcar de s-ar fi retras de îndată, părăsind cu totul orice speranță de a-l mai captura pe Salabus, tot nu ar avea destulă apă ca să se înapoieze cu bine la bază. Atlasul era la o depărtare de o sută de mile și numai o minune divină îl mai putea salva.

La Roma, desigur, când e secetă, știm noi cum să-i înduplecăm pe zei să trimită ploaie. E o piatră neagră numită *Piatra picurilor*, capturată pe vremuri de la etrusci și așezată într-un templu al lui Marte dinafara orașului. Pornim în procesiune solemnă și o aducem dincoace de ziduri, unde o stropim cu apă, cântând descântece și aducând jertfe. Plouă numaidecât după aceea — doar

dacă nu s-a făcut vreo mică greșeală în ritual, așa cum se întâmplă adesea. Dar Geta nu avea niciun fel de *Piatră a picurilor* cu el, așa că era cu desăvârșire pierdut. Nomazii erau obișnuiți să se poată lipsi de apă câteva zile în șir, și apoi ei și cunoșteau regiunea pe degete. Începură să împresoare armata romană; izolară, omorâră, jefuiră și mutilară câțiva soldați răzleți pe care căldura îi scosese din minți.

Geta avea drept ordonanță un negru născut chiar în acel pustiu și care fusese vândut maurilor ca sclav. El nu-și putea aduce aminte unde se găsea apa cea mai apropiată, deoarece îl vânduseră de pe când era încă prunc; însă i-a spus lui Geta:

— Domnule general, de ce nu vă rugați de Tatăl Gwa-Gwa?

Geta s-a interesat cine o fi această persoană. Ordonanța i-a răspuns că e zeul deșerturilor, care dă ploaie în vreme de secetă.

Geta, luând din nou cuvântul, a zis:

— Împăratul mi-a spus să-mi adaptez tactica după ținut. Învață-mă cum să-l invoc pe Tatăl Gwa-Gwa și-o voi face pe loc.

Ordonanța i-a spus să ia o ulcică, s-o îngroape până la gât în nisip și s-o umple cu bere, rostind totodată:

— Tată Gwa-Gwa, îți oferim bere.

Apoi soldații trebuiau să-și umple bidoanele cu toată apa pe care o mai aveau în burdufuri, păstrând doar atâta cât le trebuia ca să-și moaie degetele și să stropească pământul. Atunci toți trebuiau să bea și să joace și să i se închine Tatălui Gwa-Gwa, stropind cu apă și bând până la ultima picătură apa din burdufuri. Geta însuși urma să cânte:

— Așa cum e apa aceasta risipită în stropi, așa să cadă și ploaia. Ne-am băut ultima picătură, Tată. N-a mai rămas defel. Ce-ai de gând să faci cu noi? Bea bere, Tată Gwa-Gwa, și fă apă pentru noi, copiii tăi, ori de nu, vom muri.

Căci berea este un diuretic puternic și nomazii aceia aveau aceleași concepții teologice ca și grecii primitivi care credeau că atunci când plouă, Jupiter urinează: așa încât același cuvânt (cu o simplă diferență în privința genului) mai este și acum folosit în grecește pentru cer și oală de noapte. Nomazii socoteau că zeul lor va fi îmboldit să se ude sub formă de ploaie, dacă ei îi ofereau să bea bere. Ca și lustrațiile noastre, stropirea cu apă era menită să-i aducă aminte cum cade ploaia, în caz că zeul uitase.

Geta, aflat la mare ananghie, își convocă șubreda armată și întrebă dacă se întâmplă să aibă careva nițică bere asupră-și. Și, din fericire, un detașament de

auxiliari germani avea cam o jumătate de litru pusă deoparte într-un burduf; luaseră cu ei bere în loc de apă, care le plăcea mai puțin. Geta i-a silit să i-o predea. A distribuit apoi în părți egale toată apa care mai rămăsese, dar berea a păstrat-o pentru Tatăl Gwa-Gwa. Soldații au jucat și au băut apa și au stropit cuvenitele picături pe nisip, în vreme ce Geta rostea formula prescrisă a descântecului. Tatăl Gwa-Gwa (se pare că numele înseamnă „apă“) a fost atât de mulțumit și de impresionat de onoarea pe care i-o făcea o atât de impunătoare armată a unor oameni cu totul și cu totul străini, încât cerul s-a acoperit de îndată cu nori întunecoși de furtună și s-a pornit o ploaie torențială care a durat trei zile și a prefăcut fiecare scobitură nisipoasă într-un iaz de apă plin ochi. Armata era salvată. Nomazii, luând îmbelșugata ploaie drept semn de netăgăduit al bunăvoinței lui Gwa-Gwa față de romani, s-au prezentat cu multă umilință și au propus o alianță. Geta le-a respins oferta până ce nu-i vor fi predat pe Salabus. N-a trecut mult și Salabus i-a fost adus în fiare. S-a făcut schimb de daruri între Geta și nomazi și s-a încheiat un tratat; atunci Geta s-a înapoiat fără alte pierderi în munți, unde i-a atacat pe soldații lui Salabus, care încă mai păzeau trecătoarea, căzându-le în spate și omorând ori luând prizonier întregul detașament. Celelalte forțe armate ale maurilor, văzându-și conducătorul adus la Tanger ca prizonier, s-au predat fără a mai opune rezistență. Așa încât două ori trei halbe de bere au salvat viețile a mai mult de două mii de romani și au câștigat Romei o nouă provincie. Am poruncit să i se înalțe un jertfelnic Tatălui Gwa-Gwa, în deșertul de dincolo de munți, unde el stăpânește; iar Marocul, pe care l-am împărțit în două provincii — Marocul de vest, cu capitala la Tanger, și Marocul de est, cu capitala la Cezarea — avea să fie obligat să-i dea un tribut anual de o sută de burdufuri din piele de capră umplute cu bere. L-am răsplătit pe Geta cu podoabele triumfale și aș fi cerut Senatului să-i acorde titlul ereditar de *Maurus* („Marocanul“), dacă nu și-ar fi depășit puterile executându-l pe Salabus la Tanger, fără a-mi cere mai întâi părerea. Nicio necesitate militară nu îndreptățea actul acela; îl făcuse doar din înfumurare.

Am pomenit nițel mai sus de nașterea fiicei mele Octavia. Messalina ajunsese să fie foarte curtată de Senat și de popor, deoarece toată lumea știa că-i delegasem cea mai mare parte a îndatoririlor ce-mi reveneau în calitate de cenzor, adică de supraveghetor al bunelor moravuri. Ea deținea, teoretic, numai atribuțiuni de sfetnic al meu, dar avea de fapt, după cum știți că am mai spus-o, un duplicat al sigiliului meu, ceea ce îi îngăduia să întărească orice

document; și în cadrul anumitor limite, o lăsam să decidă care anume cavaleri ori senatori urmau a fi degradați pentru infracțiuni cu caracter social și cine urma a fi numit în locurile rămase vacante. Mai preluase apoi și greaua sarcină de a se pronunța asupra calificării tuturor candidaților la cetățenia romană. Senatul dorea să-i confere titlul de *Augustă* și a folosit ca pretext nașterea Octaviei. Oricât de mult aș fi iubit-o pe Messalina, n-am socotit că merită încă o astfel de onoare; era ceva la care putea năzui abia către amiaza vieții. N-avea acum decât șaptesprezece ani, în vreme ce Livia dobândise titlul numai după ce a murit, iar maică-mea abia la adânci bătrânețe. Așa încât i l-am refuzat. Alexandrinii, fără a-mi cere voie — și lucrul odată săvârșit, eu n-am mai avut încotro — au bătut o monedă având chipul meu pe avers, iar pe revers portretul în picioare al Messalinei, îmbrăcată în veșmintele zeiței Demeter, ținând în palma unei mâini două figurine reprezentând pe băiețelul și pe fetița ei, iar în cealaltă un snop de grâu simbolizând fertilitatea. Acesta era un fermecător joc de cuvinte cu numele de Messalina — cuvântul latinesc *messis* însemnând recolta grâului. Ea a fost încântată.

A venit la mine într-o seară, și-a ridicat sfios ochii către căutătura ochilor mei, fără a rosti vreun cuvânt, și-n cele din urmă m-a întrebat, vădit încurcată și după ce se oprise o dată ori de două ori din vorbă:

— Mă iubești oare, iubitul meu soț?

Am încredințat-o că o iubesc mai mult decât pe oricine altcineva pe lume.

— Și care mi-ai spus, mai deunăzi, că sunt cei trei mari stâlpi ai templului iubirii?

— Am spus că templul iubirii se sprijină pe bunăvoință, sinceritate și înțelegere. Ori, mai bine zis, l-am citat pe filosoful Mnasalcus, care a spus așa.

— Vrei atunci să-mi arăți cea mai mare bunăvoință și înțelegere pe care poate să le arate iubirea ta pentru mine? Iubirea *mea* va trebui să-și dovedească numai sinceritatea. Am să-ți spun, fără alte ocolișuri, despre ce e vorba. Dacă nu-ți este prea greu, ai vrea oare — ai putea oare — să-mi îngădui să dorm într-o altă cameră decât tine câtva timp, un scurt timp? Nu că nu te-aș iubi tot așa de mult cât mă iubești tu pe mine, dar acum că am avut doi copii în mai puțin de doi ani de căsătorie, n-ar trebui oare să mai așteptăm puțin înainte de a risca să-l avem pe al treilea? E tare neplăcut lucru să fii însărcinată: vărs în fiece dimineață, și am arsuri la stomac, și mi se strică de tot digestia, și simt că n-aș mai putea trece încă o dată prin toate acestea chiar acum. Și, ca să ți-o spun drept, mă simt oarecum mai puțin pătimaș atrasă de tine decât înainte.

Jur că te iubesc la fel de mult ca oricând, însă acum țin la tine mai curând ca la cel mai drag prieten și ca la tatăl copiilor mei decât ca la iubitul meu. Nașterea de prunci tocește probabil în mare măsură simțămintele femeii, cel puțin așa cred. Vezi deci că nu-ți ascund nimic. Mă crezi, nu-i așa?

— Te cred și te iubesc.

Mi-a mângâiat fața.

— Și doar nu-s o femeie ca oricare alta, așa-i, a cărei singură menire este să aibă și iar să aibă și să tot aibă copii, până ce s-o speti? Sunt soția ta, soția Împăratului, și-l ajut în munca lui de Împărat, iar această îndeletnicire ar trebui să treacă înaintea a orice altceva, nu? Sarcina împiedică teribil munca.

I-am spus cu oarecare tristețe în glas:

— Desigur, iubito, dacă asta-ți este într-adevăr dorința, nu-s eu soiul de bărbat care să-ți impună ceva cu de-a sila. Dar este oare cu adevărat necesar să dormim separat? Nu ne-am putea culca în același pat, ca să nu fiu singur?

— O, Claudius — mi-a spus, plângând aproape — mi-a fost destul de greu să mă hotărăsc să ți-o cer, deoarece te iubesc atât de mult și nu vreau să te supăr câtuși de puțin. Nu-mi îngreuna și mai mult situația. Și acum că ți-am destăinuit sincer ceea ce simt, nu ți-ar veni ție teribil de greu, dacă ai fi cuprins de o poftă pătimașă pentru mine, în vreme ce am dormi în același pat, iar eu nu ți-aș putea răspunde în chip sincer tot la fel? Dacă te-aș respinge, ar fi la fel de nimicitor pentru dragostea ta ca și când aș ceda împotriva voinței mele; și sunt sigură că ai fi chinuit de remușcări după aceea, dacă s-ar întâmpla ceva care să distrugă dragostea ce ți-o port. Nu, nu poți înțelege acum cât de nesfârșit mai bine ar fi să dormim separat, până ce voi fi recăpătat pentru tine întocmai simțămintele din trecut? Ce-ar fi dacă, numai ca să mă îndepărtez de ispită, m-aș muta dincolo, în apartamentele mele din palatul cel nou? Aș putea lucra în condiții mult mai prielnice acolo. Mă pot trezi dimineața și trece de-a dreptul la cercetarea actelor care mă așteaptă. Lehuzia mi-a întârziat tare mult lucrările de revizuire a listelor cetățenești.

Am stăruit:

— Cât timp crezi oare că vei voi să stai departe de mine?

— Să vedem cum or să meargă lucrurile, mi-a răspuns, sărutându-mă gingaș pe ceafă. O, cât de ușurată mă simt că nu te-ai mâniat. Cât timp? Vai, nu știu. E oare asta ceva atât de important? La urma urmelor, nu-i ăsta lucrul esențial în dragoste, dacă există și o altă legătură puternică între îndrăgostiți, cum ar fi urmărirea consecventă în comun a frumuseții ori a perfecțiunii. În privința

aceasta, eu sunt de acord cu Platon. După a lui părere, sexualitatea este un adevărat obstacol în calea dragostei.

— Vorbea despre o altfel de „dragoste“, i-am amintit eu, încercând să nu par deprimat.

— Ei bine, iubitule, mi-a răspuns flușturatec, doar fac treabă de bărbat, la fel ca și tine, deci dacă-i vorba pe-așa, tot acolo ajungem nu? Iar cât privește idealismul împărtășit în comun, trebuie să fim cu adevărat foarte idealiști ca să ne impunem toată această corvoadă de dragul încercării de a realiza perfecțiunea politică, așa e? Ei, a rămas hotărât? Ai de gând să fii dulce, dulcele meu Claudius, și să nu stărui să-ți fiu tovarășă de pat, în înțeles literal vreau să spun? Căci în toate celelalte înțelesuri voi fi mai departe fidela ta micuță Messalina și nu uita că mi-a fost tare, tare penibil să-ți cer asta.

I-am răspuns că o respect și o iubesc și mai mult pentru sinceritatea ei și că, desigur, trebuie să procedeze cum crede de cuviință. Dar că voi aștepta cu nerăbdare ziua când va avea din nou pentru mine aceleași simțăminte ca mai înainte.

— O, te rog să nu fii nerăbdător, mi-a spus. Îmi îngreunează atât de mult situația. Dacă ai să fii nerăbdător, aș simți că nu mă port bine cu tine și atunci voi fi, probabil, obligată să mă prefac a simți așa cum nu simt. Poate că sunt o excepție, dar sexualitatea nu înseamnă mare lucru pentru mine. Bănuiesc totuși că multe femei se satură de ea — fără a înceta să-și iubească soții ori de a dori ca soții lor să le iubească. Voi continua să le suspectez totuși pe celelalte femei. Dacă te-ai încurca, să zicem, cu alte femei, eu cred că aș înnebuni de gelozie. Nu pentru că m-ar supăra gândul că te culci cu alta decât cu mine, ci de teamă că s-ar putea întâmpla s-o iubești mai mult decât pe mine, să n-o consideri numai ca pe o plăcută parteneră și atunci să vrei să divorțezi de mine. Vreau să spun că, dacă te-ai culca uneori cu o jupâneasă frumușică ori cu vreo femeie curată și de ispravă, de rang prea inferior ca să mă gândesc măcar a o gelozi, mi-ar părea foarte bine, aș fi pur și simplu încântată să știu că petreci câteva clipe plăcute cu ea; iar dacă noi doi ne-am culca împreună după aceea, n-am socoti una ca asta drept ceva ce ar fi intervenit între noi. Am considera-o ca pe o măsură luată spre a-ți păstra sănătatea: ca pe un purgativ ori ca pe un vomitiv. Nici măcar nu m-aș aștepta să-mi spui numele femeii aceleia, de fapt aș prefera să nici nu mi-l spui atâta vreme cât făgăduiești să nu ai de-a face cu cineva de care aș avea dreptul să fiu geloasă. Oare nu tot așa se spune că ajunseseră să fie simțămintele Liviei față de August?

— Da, într-un anume fel. Însă ea nu l-a iubit niciodată cu adevărat. Mi-a și spus-o. Asta îi dădea și posibilitatea de a-i purta de grijă. Îi alegea tinere din târgul de sclavi și i le aducea noaptea, pe furiș, în iatac. Siriene, îndeobște, dacă nu mă înșel.

— Mă rog, nu-mi ceri să fac *la fel*, așa-i? La urma urmei, nu-s decât un biet om.

În acest chip a profitat Messalina, cu multă deșteptăciune și cruzime, de oarba iubire ce i-o purtam. S-a mutat în palatul cel nou în aceeași seară. Și multă vreme n-am mai spus nimic, nădăjduind că se va întoarce la mine. Dar n-o auzeam spunând o vorbă, arătându-mi doar prin gingașa ei purtare cât de frumoasă era înțelegerea intervenită între noi. Având aerul de a-mi face o mare concesie, consimțea uneori să doarmă cu mine. Au trecut șapte ani până ce mi-a fost dat să aud o vorbă despre ce se petrecea în apartamentele ei din palatul cel nou, când bătrânul soț încornorat era plecat la treburi sau când sforăia liniștit în patul său din vechiul palat.

Și iată că toate cele istorisite aici mă duc la povestea soartei lui Appius Silanus, un fost consul numit guvernator al Spaniei pe timpul domniei lui Caligula. E bine să vă aduceți aminte că, drept mită pentru a o determina pe Aemilia să-l trădeze pe Postumus, Livia folosise acea căsătorie cu Silanus; Aemilia era strănepoata lui August și, flăcău fiind, aproape că mă însurasem cu ea. Datorită Aemiliei, Silanus devenise tatăl a trei băieți și două fete, toți mari acum. Cu excepția Agrippinillei și a băiețelului ei, erau singurii coborâtori din August aflați în viață. Tiberiu îl privise pe Silanus ca pe un pericol, din pricina ilustrelor sale legături de rubedenie, și-i ticluise un proces de trădare împreună cu alți câțiva senatori, printre care Vinicianus. Mărturia acuzării n-a ținut însă, și acuzații au scăpat numai cu spaima. La vârsta de șaisprezece ani, Silanus fusese cel mai frumos băiat din Roma; la vârsta de cincizeci și șase de ani, era încă un tip formidabil de bine, părul abia dacă îi mijea a căruntețe, căutătura ochilor săi era limpede și strălucitoare, mersul și ținuta precum ale unui om în floarea vârstei. Rămăsese acum văduv, deoarece Aemilia murise de cancer. Una dintre fiicele sale, Calvina, se măritase cu un fiu al lui Vitellius.

Într-o zi, puțin înainte de nașterea Octaviei, Messalina îmi spusese:

— Omul de care avem neapărat nevoie la Roma este Appius Silanus. Aș dori să-l rechemi și să-l ții în permanență la palat, ca sfetnic. E remarcabil de inteligent și-n Spania își irosește timpul.

I-am răspuns:

— Da, ideea nu-i rea: îl admir pe Silanus și se bucură de mare influență în Senat. Dar cum de l-am putea convinge să se întoarcă și să trăiască alături de noi? Doar nu-l putem lua și instala la palat, cum am instala un secretar ori un contabil? Trebuie să găsim un pretext onorabil pentru a-i justifica prezența.

— M-am gândit și la asta și mi-a venit o idee grozavă. De ce nu ni l-am apropia printr-o legătură de rubedenie, căsătorindu-l cu maică-mea? Ei i-ar plăcea să se mărite din nou; și n-are decât treizeci și trei de ani. Apoi este soacra ta, astfel încât ar fi o mare cinste pentru Silanus. Hai, recunoaște că e o idee grozavă.

— Ei, dacă o poți convinge pe maică-ta...

— Am și vorbit cu ea. Zice că ar fi încântată.

Și-așa Silanus a venit la Roma și l-am însurat cu Domitia Lepida, mama Messalinei, și le-am pus la dispoziție un apartament în palatul cel nou, lângă apartamentul Messalinei. Am observat în curând că Silanus se simțea foarte stingherit în relațiile sale cu mine. Era mereu gata la orișice serviciu îi ceream, bunăoară de a face în numele meu o vizită inopinată la instanțele inferioare de judecată, de a constata că dreptatea e împărțită cum trebuie ori de a se duce să inspecteze condițiile locative din cartierele sărace ale orașului și de a raporta asupra lor, sau de a asista, în sfârșit, când se pun în vânzare la mezat bunurile sechestrate de fisc și de a veghea ca licitația să se desfășoare fără necinstite învârteli; totuși, nu era în stare să mă privească drept în ochi și întotdeauna evita să se afle singur cu mine. Mă simțeam, de aceea, nițel jignit. Dar, la urma urmei, nimeni nu se putea aștepta să ghicesc adevărul: anume că Messalina îmi ceruse a trimite după Silanus în Spania, numai pentru că fusese îndrăgostită de el pe când era fată și că nu-l însurase cu maică-sa decât ca să aibă mijlocul de a-l putea cu ușurință întâlni, iar din clipa când sosise din Spania îl tot bătea la cap să se culce cu dânsa. O, să-ți stea mintea-n loc și alta nu! Propriu-i socru și un bărbat cu cinci ani mai în vârstă decât mine, cu o nepoată nu mult mai tânără decât Messalina însăși! De bună seamă că purtarea lui față de mine era ciudată, de vreme ce Messalina îi spusese că se mutase în palatul nou la cererea mea și că eu însumi îi propusesem să-i devină ibovnică! I-a explicat că doream să se distreze cât timp eu eram prostește încurcat cu acea Iulie, altădată soția nepotului meu Nero, căreia noi îi spunem Helena spre a o deosebi de celelalte Iulii, dar pe care acum o poreclisem Heluo, deoarece era o mâncăcioasă fără pereche. După câte se pare, Silanus a crezut tot ce-i îndruga, însă a refuzat

categoric să se culce cu nora lui, oricât de frumoasă era și măcar de i-o propunea însuși Împăratul; zicea că-i iubăreț de felul lui, dar nu ticălos.

— Am să-ți dau zece zile să iei o hotărâre, l-a amenințat Messalina. Dacă după acest răgaz mă respingi, am să-i spun lui Claudius. Știi cât de îngâmfat a ajuns de când l-au făcut Împărat. N-o să-i facă plăcere să audă că i-ai disprețuit nevasta. Are să te omoare fără doar și poate, nu-i așa, mamă?

Domitia Lepida era cu totul sub puterea Messalinei și-i mânca din palmă. Silanus le-a dat crezare. Cele prin care trecuse sub Tiberiu și Caligula făcuseră din el un antimonarhist ascuns, deși nu prea era omul care să se bage în treburi politice. Ajunsese a fi pe deplin convins că nimeni nu se mai putea afla acum în fruntea statului, fără a se prăbuși în tiranie, cruzime și desfrâu. Până-n ziua a noua nu-i cedase încă Messalinei, dar ajunsese în așa stare de iritație și deznădejde, încât luase, după cât s-ar părea, ferma hotărâre să mă omoare.

Secretarul meu Narcissus a fost martor al stării de zăpăceală în care s-a aflat Silanus în seara aceea; l-a surprins într-un coridor al palatului murmurându-și sieși în chip de neînțeles: „Cassius Chaerea, bătrânul Cassius. Fă la fel, dar nu singur". Narcissus era preocupat în momentul acela, se gândea la ceva; a auzit cuvintele, dar n-a stat a le descoase ce miez aveau. Ele i-au rămas în minte și, cum se întâmplă adesea în astfel de cazuri, seara, când a dat să se culce fără a mai fi cugetat la ele, cuvintele i-au revenit în vis amplificate sub forma înfiorătoarei priveliști a lui Cassius Chaerea înmânându-i lui Silanus sabia sa însângerată și strigând: „Fă la fel! Lovește! Lovește din nou. Bătrânul Cassius e cu tine! Moarte tiranului!" și-apoi priveliștea lui Silanus repezindu-se asupră-mi și ciopârțindu-mă. Visul era atât de viu și de violent, încât Narcissus a sărit din pat și a venit fuga la mine să mi-l povestească.

Șocul trezirii bruște din somn înainte de ivirea zorilor spre a auzi o voce înfiorată povestindu-mi despre acest coșmar — dormeam de unul singur și un somn nu prea bun — învăluitu-mi-a trupul cu nădușeala rece a spaimei. Am cerut lumânări — sute de lumânări — și am trimis îndată după Messalina. A fost înfricoșată și ea de acea bruscă chemare; înfricoșată că o descoperisem, pe cât bănui. Trebuie să se fi simțit tare ușurată când i-am povestit doar visul lui Narcissus. S-a cutremurat.

— Ce spui! Chiar așa a visat? O, ceruri! Ăsta-i exact același teribil coșmar pe care m-am străduit să mi-l reamintesc în ultimele șapte zile! Mă deștept mereu strigând, dar nu-mi pot niciodată aminti care-i pricina pentru care strig.

Trebuie să fie adevărat. Desigur că e adevărat. E un avertisment divin. Trimite numaidecât după Silanus și silește-l să recunoască.

A ieșit fugind din iatac să dea solie unuia dintre liberții ei. Știu acum că i-a dat instrucțiuni să spună:

— Cele zece zile au trecut. Împăratul îți poruncește să i te înfățișezi de îndată și cere să-i dai o explicație.

Libertul n-a înțeles ce-i cu acele zece zile, dar și-a predat mesajul, sculându-l pe Silanus din somn. Silanus a strigat:

— Să vin? Asta și vreau!

S-a îmbrăcat la repezeală, vârând ceva în faldurile togăi, și s-a năpustit afară din casă, poticnindu-se și cu privirea rătăcită, luând-o înaintea solului către palat. Libertul era ager la minte. A oprit un copil de casă.

— Fugi mâncând pământul — i-a spus — la camera de consiliu și spune santinelelor să-l percheziționeze pe Silanus când sosește.

Santinelele au găsit pumnalul ascuns și l-au arestat. L-am judecat pe loc. I-a fost, firește, cu neputință să explice pentru ce purta acel pumnal, însă l-am întrebat eu dacă are ceva de spus în propria-i apărare. Singura sa apărare a constat în a urla și împroșca imprecații nedeslușite, blestemându-mă ca pe un monstru, iar pe Messalina ca pe-o cățea. Când l-am întrebat de ce a vrut să mă omoare, singuru-i răspuns ce i l-am putut smulge a fost:

— Restituie-mi pumnalul, tiranule! Lasă-mă să-l folosesc împotrivă-mi!

L-am condamnat la moarte. A pierit, bietul de el, pentru că n-a avut minte să vorbească deslușit.

Capitolul XIV

Executarea lui Silanus l-a îmboldit pe Vinicianus ca să se răscoale. Când am raportat Senatului, în aceeași zi, că Silanus voise să mă ucidă, dar că santinelele îi zădărniciseră planul și că eu îl și executasem, s-a auzit un lung murmur de dezaprobare, urmat de șoapte îngrozite, înăbușite însă numaidecât. Aceea era prima executare a unui senator, de când preluasem monarhia, și nimeni nu-l credea pe Silanus capabil de a fi încercat să mă omoare. Senatorii aveau impresia că, în sfârșit, îmi dădeam arama pe față și că o nouă domnie a terorii sta să înceapă. Îl rechemasem pe Silanus din Spania sub pretextul de a-i face o mare onoare, dar nu intenționasem, de fapt, în tot acest timp decât să-l asasinez. Leit Caligula! Desigur, eram cu totul străin de impresia pe care o făceam, ba m-am și pornit a face o mică glumă, spunând cât de recunoscător îi eram lui Narcissus de a se dovedi atât de grijuliu, până și în somn, de siguranța persoanei mele:

— De n-ar fi fost visul acela, n-aș fi trimis după Silanus și, în consecință, el nu s-ar fi speriat într-atâta, încât să se trădeze: încercarea de a mă omorî ar fi fost făcută cu mult mai multă cumpătare. Avea multe prilejuri de a mă asasina, câștigându-mi într-atâta încrederea în ultimul timp, încât eu îl și scutisem de umilința de a fi percheziționat spre a se constata că poartă sau nu arme.

Urmară aplauze foarte anemice.

Vinicianus le-a spus mai târziu prietenilor săi:

— Va să zică nobilul Appius Silanus este condamnat la moarte numai pentru că libertul grec al Împăratului a visat urât. Avem oare de gând să permitem ca un nătărău slab la minte cum este acest Clau-Clau Claudius să domnească peste noi? Ce părere aveți?

Au fost de acord că e nevoie de un Împărat puternic și cu experiență, nu de un interimar ca mine, care nu știe nimic, nu învață nimic și se poartă mai tot timpul ca un țicnit. Au început să-și reamintească unul altuia greșelile ori excentricitățile mele cele mai izbitoare. În afara celor menționate mai sus de mine, au adus, bunăoară, în discuție o hotărâre pe care o luasem câteva zile înainte pe când revedeam listele de jurați. Trebuie să arăt că erau la Roma

aproape patru mii de cetățeni având dreptul de a fi jurați și că ei aveau obligația să ia parte la procese dacă erau chemați, sancțiunea neprezentării fiind o amendă grea: serviciul de jurat implica o mare bătaie de cap și era extrem de nepopular. Listele de jurați erau mai întâi pregătite de un magistrat de rangul întâi; și-n anul acela mai mult de jumătate din cei menționați în ele s-au prezentat, ca de obicei, ca să fie scutiți de obligație, invocând cele mai felurite pricini; dar în nouăsprezece cazuri din douăzeci cererile lor au fost respinse. Magistratul mi-a remis listele finale spre confirmare, cu un semn în dreptul numelor acelora ale căror cereri de scutire fuseseră respinse. S-a întâmplat să bag de seamă că printre cei care se prezentaseră *de bună voie* pentru serviciul de jurat se afla și unul pe care-l știam a fi tată a șapte copii. Potrivit unei legi a lui August, omul era scutit pe viață; și totuși, nu pretinsese a fi scutit și nici nu menționase numărul membrilor familiei sale.

I-am spus magistratului:

— Șterge numele omului ăstuia. E tatăl a șapte copii.

Magistratul a protestat:

— Dar bine, Cezar, n-a încercat să obțină scutire.

— Întocmai, i-am spus, vrea să fie jurat. Șterge-l.

Voiam, desigur, să spun că individul își ascundea imunitatea de la ceea ce orice om de treabă socotea a fi o foarte ingrată și neplăcută îndatorire și că de aceea era aproape sigur că-l determinau motive necinstite. Jurații necinstiți puteau aduna bani frumoși luând mită, căci era bine știut că un jurat interesat putea influența părerea unui întreg lot de jurați dezinteresați; iar procesele se soluționau prin verdicte luate cu majoritate de voturi. Magistratul însă era un dobitoc, care s-a mulțumit să reproducă întocmai vorbele mele: „Vrea să fie jurat; șterge-l“, drept o pildă caracteristică a imbecilității mele.

Vinicianus și ceilalți nemulțumiți au pomenit și de extraordinara mea decizie prevăzând ca orice om care apare în fața mea la tribunal trebuie să răspundă la interogatoriul preliminar privind nașterea, legăturile de rudenie, căsătoria, cariera, situația financiară, ocupația în prezent și așa mai departe — personal cu propria-i gură, pe cât se pricepea mai bine, iar nu făcând apel la un avocat ori la un patron care să dea răspunsurile în locul lui. Motivele care mă determinaseră să iau această hotărâre ar fi trebuit totuși să fie clare oricui: afli mai mult despre cineva din zece cuvinte pe care le rostește singur pe socoteala sa decât de pe urma unui elogiu de zece ore al unui prieten. N-are prea multă importanță ce spune în acele zece cuvinte: ceea ce contează cu adevărat este

felul în care le spune. Constatasem că a ști oarecum, înainte de începerea unui proces, dacă un om e greu de cap ori descurcăreț, fudul ori modest, încrezător în sine ori sfios, capabil ori aiurit, este de mare ajutor pentru a înțelege ceea ce are să urmeze. Lui Vinicianus însă și prietenilor săi li se părea că-i fac învinuitului o mare nedreptate răpindu-i patronajul ori elocința pe care se bizuia.

Ciudat lucru, ceea ce i-a scandalizat mai mult dintre toate imperialele-mi fărădelegi a fost purtarea mea în cazul carului de argint. Iată care-i povestea. Întâmplându-se să trec într-o zi pe strada aurarilor, am văzut vreo cinci sute de cetățeni adunați în jurul unei prăvăli. M-am întrebat care o fi pricina și i-am spus gărzii mele să dea mulțimea la o parte, deoarece împiedica libera circulație. Așa au și făcut și am constatat că în prăvălie era expus un car în întregime argintat, cu excepția marginii de la coșul carului care era din aur. Osia era argintată și ea, terminată cu butuci de aur bătuți în ametist; spițele roților erau din lemn de abanos, sculptat în formă de negri cu cingători de argint, și până și cuiele de osie erau de aur. Scoarțele de argint ale coșului erau gravate în relief cu scene reprezentând curse de care la circ, iar obezile roților erau încrustate cu foi de viță de aur. Capetele jugului și oiștii — argintate și ele — erau fețe de Cupidoni cu ochi de peruzea. Acest minunat vehicul era de vânzare cu o sută de mii galbeni. Cineva mi-a șoptit că fusese comandat de un senator avut și plătit dinainte, dar că le ceruse aurarilor să-l expună la vânzare pe câteva zile (la un preț mult mai ridicat decât cel plătit de el în realitate) fiindcă dorea să facă reclamă scumpetei obiectului înainte de a-l lua în stăpânire. Lucrul părea probabil: aurarii n-ar fi construit din proprie inițiativă un atât de scump obiect, contând numai pe eventualitatea găsirii unui cumpărător milionar. În calitatea mea de cenzor, supraveghetor al bunelor moravuri, eram perfect îndrituit să procedez cum am procedat. I-am obligat pe aurari ca, în prezența mea, să scoată cu dalta și ciocanul părțile de aur și argint și să le vândă la greutate slujbașului de resort al vistieriei, după care și trimisesem, acesta urmând a le topi și a bate dintr-însele monedă. S-au ridicat strigăte de protest, însă pe care le-am potolit zicând:

— Un car atât de greu are să strice caldarâmul drumurilor publice: se cuvine să-l mai ușurăm.

Aveam o bănuială a mea — destul de întemeiată — despre cine putea fi proprietarul: era Asiaticus, care acum socotea că nu mai are de ce se teme dezvăluindu-și uriașele averi, deși izbutise să le ascundă de ochii lacomi ai lui

Caligula, împărțindu-le în sute de mici depozite pe care le-a încredințat spre păstrare la zeci de bancheri pe numele liberților și al prietenilor săi. Ostentația lui era de-a dreptul o ațâțare la răzmeriță. Ca să nu mai vorbim de nemaipomenitele adăugiri pe care le făcuse la grădinile lui Lucullus, cumpărate tot de el! Fuseseră considerate ca mai puțin frumoase doar decât grădinile lui Salustiu. Asiaticus însă se fălea:

— Când voi fi terminat cu grădinile lui Lucullus, grădinile lui Salustiu vor părea, prin contrast, nu mai breze decât câțiva acri de pământ sterp.

Le-a garnisit cu asemenea fructe, flori, fântâni și bazine cu pești, cum nu mai văzuse Roma nicicând. Mi s-a părut că, atunci când era lipsă de alimente la Roma, nimănui nu i-ar face plăcere să vadă un senator bine dispus și burtos plimbându-se prin tot orașul într-un car de argint, cu butuci și cuie de aur la osie. Cine ar vedea n-ar fi om dacă n-ar simți în asemenea împrejurări dorința măcar de a scoate acele cuie. Continui să cred că bine am procedat în cazul acesta. Dar faptul că am distrus o operă de artă — aurarul era meșteșugar vestit, același căruia Caligula îi încredințase modelarea și turnarea statuii sale de aur — a fost privit ca un act de cruntă barbarie și a stârnit mai multe resentimente printre amicii lui Vinicianus decât dacă aș fi scos doisprezece oarecare cetățeni din rândurile mulțimii și aș fi pus să fie ciopârțiți mărunt cu dalta și ciocanul și vânduți drept carne de gătit măcelarilor. Asiaticus însuși n-a manifestat nicio formă de mânie, ba s-a și ferit să recunoască a fi el proprietarul carului; Vinicianus însă a făcut caz mare de fărădelegea mea. Zicea:

— O să vedeți că mâine-poimâine are să smulgă togele de pe noi și are să descâlcească lâna ca s-o vândă din nou țesătorilor. E nebun de-a binelea. Trebuie să ne descotorosim de el.

Vinicius nu făcea însă parte din tagma nemulțumiților. Bănuia că e pus sub supraveghere, deoarece candidase la împărăție împotriva mea, și era acum foarte grijuliu să nu mă jignească în niciun fel. În plus, trebuia să-și dea seama că nu avea încă niciun rost să se încerce înlăturarea mea. Mă bucuram încă de mare popularitate printre soldații gărzii și luam atâtea măsuri de precauție împotriva asasinării — o permanentă escortă militară, percheziții serioase pentru arme, verificarea felurilor de mâncare și a băuturilor la fiecare masă (să nu fie otrăvite) — iar cei din juru-mi erau și ei atât de credincioși și de vigilenți, încât careva ar fi trebuit să fie nespus de norocos și, totodată, de iscusit ca să-mi poată lua viața și-n același timp să scape cu viață el însuși. Avuseseră loc recent două atentate neizbutite ale unor indivizi, amândoi

cavaleri, pe care-i amenințasem cu degradarea din ordinul lor pentru desfrâu. Unul m-a așteptat la poarta teatrului lui Pompei, ca să mă ucidă la ieșire. Ideea nu era rea, dar careva dintre soldații mei l-a văzut cum scoate capătul scobit al bastonului pe care-l purta, arătând astfel că bastonul nu e de fapt decât un soi de scurtă suliță; s-a năpustit la acel cavaler și l-a lovit în cap tocmai când se pregătea să-și arunce arma asupră-mi. Celălalt atentat s-a produs în templul lui Marte, unde aduceam jertfe. Arma, de data aceasta, era un cuțit de vânătoare, însă omul a fost acolo pe loc dezarmat de asistență.

Singurul mijloc pentru a se descotorosi de mine era, de fapt, răscoala armată, dar de unde să iei trupele pe care să mi le opui? Vinicianus socotea că știe care-i răspunsul la întrebarea aceasta. Avea să obțină ajutor din partea lui Scribonianus. Acest Scribonianus era văr bun al micuței Camilla, pe care bunica mea Livia o otrăvise — e mult de atunci — în ziua în care ea și eu urmam să ne logodim. Când mă aflam la Cartagina, în anul dinaintea morții fratelui meu, Scribonianus se purtase foarte jignitor cu mine, deoarece tocmai se evidențiase într-o bătălie împotriva lui Tacfarinas, la care eu nu am putut să iau parte; dar taică-său, Furius Camillus, care era guvernatorul provinciei Africa, îl silise să-mi ceară pe loc iertare în public pentru ofensa adusă. Fusese obligat să asculte, deoarece la Roma cuvântul unui tată e lege, însă nu mi-o iertase niciodată și de atunci încoace a găsit două sau trei prilejuri de a se purta foarte supărător cu mine. Sub Caligula, stătuse în rândul întâi al chinuitorilor mei de la palat: mai toate păcălelile și farsele ce mi se jucaseră, mai toate capcanele ce mi se întinseseră fără pic de milă, lui se datorau. Așa încât vă puteți închipui că atunci când Scribonianus, pe care Caligula îl trimisese de curând să comande armatele romane din Dalmația, a auzit de alegerea mea ca Împărat, s-a simțit nu numai gelos și scârbit, dar și îngrijorat de propria-i siguranță. A început să se întrebe dacă, la expirarea mandatului său și când va trebui să se înapoieze la Roma, aveam să fiu omul care să-i ierte insultele; iar în caz afirmativ, dacă iertarea aceea nu va fi cumva mai puțin ușor de îndurat decât însăși mânia mea. Luase hotărârea să-mi poarte cuvenitul respect datorat unui comandant suprem, dar să și facă tot ce-i sta în putință pentru a câștiga lealitatea personală a trupelor de sub comanda sa; când va veni timpul să fie rechemat, avea să-mi scrie ceea ce Gaetulicus, de pe malurile Rinului, îi scrisese pe vremuri Împăratului Tiberiu: „Te poți bizui pe loialitatea mea *atâta timp cât îmi mențin comanda*“.

Vinicianus era prieten personal cu Scribonianus și-l ținea la curent prin scrisori cu tot ce se întâmpla la Roma. Când a fost executat Silanus, Vinicianus i-a scris:

Îți dau vești proaste, iubite Scribonianus. După ce Claudius a compromis demnitatea Romei cu prostia, ignoranța și bufoneriile lui și prin completa sa dependență de o ceată alcătuită din liberți greci, un pungaș de risipitor evreu, tovarășul său de beție Vitellius și de desfrânata și ambițioasa de puștancă, nevastă-sa Messalina, a săvârșit acum primul lui omor important. Bietul Appius Silanus a fost rechemat de la comanda pe care o deținea în Spania, ținut fără rost și în suspensie la palat vreme de o lună ori două, apoi smuls din pat într-o bună dimineață și executat la repezeală. Claudius a venit în Senat ieri și a găsit de cuviință să ia lucrurile în glumă. Toți oamenii cu mintea întreagă din Urbe sunt de acord că Silanus trebuie răzbunat și socot că, dacă s-ar găsi un conducător potrivit, întregul popor l-ar primi cu brațele deschise. Claudius a dat toate cele peste cap și mai că-ți vine să-l regreți pe Caligula. Din nefericire, are deocamdată garda de partea lui și, fără trupe, nu putem face nimic. Asasinatul a fost încercat fără succes: e atât de laș, încât nu poți aduce nici măcar un ac în palat fără ca soldații care percheziționează să nu ți-l confiște în vestibul. Ne gândim la tine ca să vii să ne scapi. Dacă ai merge asupra Romei cu legiunile a VII-a și a XI-a și cu orice alte trupe ai mai putea ridica de prin partea locului, toate necazurile noastre s-ar spulbera. Promite-le soldaților din gardă o gratificație la fel de mare ca și cea dată de Claudius și pe loc ei vor dezerta la tine. Toți îl disprețuiesc ca pe un civil băgăcios, iar de la actul inițial de generozitate, care i-a fost impus, și până acum nu le-a mai dat nimic altceva decât exact câte un galben de căciulă, ca să bea în sănătatea lui de ziua sa de naștere. De îndată ce debarci în Italia — peste greutățile transportului poți trece ușor — vom veni la tine cu o armată de voluntari și-ți vom pune la dispoziție toți banii de care vei avea nevoie. Nu șovăi: Acum e momentul, mai înainte ca lucrurile să se înrăutățească. Poți ajunge la Roma mai înainte să poată trimite Claudius după întăriri la Rin; și-n orice caz, nu cred să le obțină, dacă ar trimite după ele. Se vorbește că germanii plănuiesc să-și ia revanșa, iar Galba nu e omul care să-și lase postul de pe Rin când chații se vor pune în mișcare. Cât despre Gabinius, nu pleacă el dacă rămâne Galba: ei lucrează mereu la unison. Așa încât răscoala ar promite să fie fără vărsare de sânge. Nu vreau să fac apel la tine cu avertismente privind propria-ți siguranță, deoarece știu că pui onoarea Romei deasupra interesului personal. Dar nu strică să știi ce i-a spus Claudius vărului meu Vinicius acum câteva seri:

— Nu uit vechile răfuieli. Când are să se întoarcă la Roma un anume guvernator din Balcani — ia aminte la ce-ți spun — va plăti cu sânge festele pe care mi le-a jucat odinioară.

Încă ceva. Nu-ți face mustrări de conștiință pentru că lași provincia neapărată. Nu-i nevoie ca legiunile să lipsească mult timp, și de ce n-ai lua, la urma urmelor, cu tine un mare număr de ostatici spre a le tăia pofta provincialilor de a se răscula în absența ta? În definitiv, Dalmația nu e o provincie de graniță. Răspunde-mi de îndată dacă ești cu noi și gata să-ți câștigi un nume la fel de slăvit ca al marelui tău străbun Camillus[13], devenind al doilea salvator al Romei.

Scribonianus s-a decis să-și asume riscul. I-a scris lui Vinicianus că va avea nevoie de o sută cincizeci de corăbii în afara vaselor pe care le va putea rechiziționa el însuși în porturile dalmațiene. Va mai avea, de asemenea, nevoie de un milion de galbeni în numerar pentru gratificații, ca să convingă cele

două legiuni de armată regulată — cu un efectiv de câte cinci mii de oameni fiecare — și pe cei douăzeci de mii de recruți dalmațieni, pe care-i va chema sub drapel, să-și calce jurământul față de mine. Și astfel Vinicianus cu părtașii săi la conspirație — șase senatori și șapte cavaleri, precum și alți zece cavaleri și șase senatori pe care-i degradasem din ordinele respective — au părăsit Roma fără să se bage de seamă, sub pretextul că se duc la moșiile lor. Prima știre pe care am avut-o despre răscoală a fost o scrisoare a lui Scribonianus adresată mie în termenii cei mai insolenți: mă făcea impostor și imbecil și-mi poruncea să renunț numaidecât la toate posturile deținute și să mă retrag în viața civilă. Îmi spunea că-mi dovedisem jalnica incapacitate în îndeplinirea sarcinii ce-mi fusese încredințată de către Senat într-un moment de confuzie și aberație și că el, unul, Scribonianus, își renega acum jurământul și se afla pe punctul de a se îmbarca spre Italia, cu o armată de treizeci de mii de oameni, pentru a restabili ordinea și a da Romei un guvern serios. Dacă însă abdicam la primirea epistolei, avea să-mi fie cruțată viața și aceeași amnistie pe care fusesem înțelepțește sfătuit s-o acord adversarilor mei la suirea-mi pe tron îmi va fi acordată mie și alor mei.

Primul lucru pe care l-am făcut citind acea scrisoare a fost să izbucnesc în hohote de râs. Numai cerurile știu cât de minunat lucru ar fi fost să mă retrag iar în viața particulară și să trăiesc liniștit și bine sub un guvern de ordine, în tovărășia Messalinei, a cărților mele și a copiilor mei! Desigur, fără doar și poate, eram gata să demisionez, dacă Scribonianus se socotea în stare să guverneze mai bine decât mine. Și să mă pot tolăni în jilțul meu — dacă pot spune astfel — și să mă uit cum un altul se zbate sub teribila sarcină pe care nu voisem niciodată să mi-o asum și care se dovedise a fi mai apăsătoare, mai grea și mai ingrată decât pot afla eu cuvinte a o spune. Întocmai ca și cum regele Agamemnon s-ar fi repezit, când Laocoon și cei doi copii ai săi se luptau cu cei doi mari șerpi trimiși de un zeu mânios spre a-i nimici, și ar fi strigat:

— Hei! Lăsați-mi mie aceste splendide făpturi, să mă încaier eu cu ele. Voi nu sunteți vrednici să vă împotriviți lor. Lăsați-le-n pace, vă spun, ori va fi vai și amar de voi!

Dar mă puteam oare încredere în cuvântul lui Scribonianus, că va acorda o amnistie și ne va cruța viața, mie și familiei mele? Și avea oare să fie ocârmuirea lui atât de întemeiată pe ordine și pe seriozitate, pe cât se aștepta el c-o să fie? Și însăși garda ce avea să spună în privința asta? Și oare era Scribonianus atât de popular la Roma, pe cât părea el să creadă? Aveau, altfel spus, șerpii să se

învoiască a-i lăsa în pace pe Laocoon și pe copiii săi spre a se încolăci, în schimb, în jurul trupului acestui Agamemnon?

Am convocat degrabă Senatul și i-am vorbit astfel:

— Domnilor și cinstiți senatori, înainte de a vă citi această scrisoare, trebuie să vă spun că sunt cu totul și cu totul dispus să mă declar de acord cu cererile pe care ea le formulează și că aș întâmpina cu bucurie liniștea și lipsa de griji pe care trimițătorul ei mi le făgăduiește, ce-i drept, în cuvinte cam aspre. Singurul motiv care m-ar face să resping propunerile făcute de numitul Furius Camillus Scribonianus ar fi o puternică manifestare din partea luminățiilor voastre, exprimând părerea că patria ar duce-o mai rău, iar nu mai bine, dacă aș proceda așa cum mi se cere. Voi recunoaște că până acum un an eram rușinos de neștiutor în tot ceea ce privește arta de a guverna, procedura legală și operațiile militare; și cu toate că învăț zilnic, educația mea e încă rămasă în urmă. Nu există oameni de vârsta și starea mea de la care să nu pot învăța puzderie de amănunte de specialitate de care eu habar nu am. Dar asta-i vina proastei mele sănătăți dintotdeauna și a proastei păreri pe care strălucita — și acum, în parte, zeificata — mea familie a avut-o despre capacitățile mele mintale când eram copil; totul nu se datorează nicidecum vreunei sustrageri de la datoria ce o am față de patria noastră. Și chiar pe când nici prin gând nu-mi trecea că aș putea fi vreodată chemat să dețin un post de răspundere, m-am perfecționat prin studiu particular cu, nădăjduiesc că veți recunoaște, lăudabilă stăruință. Îmi permit să afirm însă că familia mea s-a înșelat: n-am fost niciodată un imbecil. Dispun în această privință de o mărturie verbală a zeului August, la scurtă vreme după ce l-a vizitat pe Postumus Agrippa pe insula sa, și de una a nobilului Asinius Pollio, în cursul întrevederii avute cu el în biblioteca lui Apollo, trei zile înainte de moartea sa. Pollio, ce-i drept, m-a sfătuit să o fac pe prostul, ca și primul Brutus, spre a mă apăra de anumite persoane care s-ar putea să dorească a mă înlătura, dacă aș fi arătat o prea mare inteligență. Soția mea Urgulanilla, pe care am repudiat-o pentru caracter ursuz, infidelitate și acte de violență, n-a uitat să-și exprime în testamentul ei — vi-l pot arăta, dacă doriți — convingerea că nu sunt un dobitoc. Ultimele cuvinte pe care mi le-a spus zeița Livia Augusta pe patul ei de moarte, ori poate că s-ar cuveni să zic „scurtă vreme înainte de apoteoza ei“, au fost: „Și când te gândești că a fost un timp când te-am socotit prost!“ Recunosc că sora mea Livilla, maică-mea Antonia Augusta, nepotul meu, răposatul Împărat Gaius, și unchiul meu Tiberiu, predecesorul său, nu și-au schimbat niciodată proasta lor părere despre

mine; și că ultimii doi menționați și-au înregistrat această defavorabilă părere în misive oficiale adresate acestei înalte adunări. Unchiul meu Tiberiu a refuzat să-mi acorde un loc printre luminățiile voastre, sub motivul că orice cuvântare v-aș adresa nu va putea constitui decât o grea punere la încercare a răbdării luminățiilor voastre și o sigură pierdere de timp. Nepotul meu Gaius Caligula mi-a acordat un loc, deoarece eram unchiul lui și dorea să pară mărinimos. Dar a dat dispoziții să vorbesc cel din urmă în orice dezbatere și a declarat într-un discurs pe care, dacă nu vi-l reamintiți, îl veți găsi păstrat la arhivă, că, dacă vreun membru al Senatului dorește să-și satisfacă o nevoie firească în timpul unei ședințe este rugat a binevoi, în viitor, să aibă cuviința de a se ține și de a nu distrage atenția celor de față, alergând afară în timpul unui important discurs — al său, spre pildă —, ci de a aștepta până ce consulul va da semnalul pentru îngăduirea unei lipse generale de atenție, invitându-l pe Tiberius Claudius Drussus Nero Germanicus (nume sub care eram cunoscut atunci) să-și dea cu părerea asupra problemei discutate. Ei bine, i-ați urmat sfatul, țin minte, fără a bănui că s-ar putea să fiu și eu jignit ori socotind că, dacă fusesem așa de des jignit în trecut, era timpul să mi se fi făcut pielea toval ca a șoimului fără de aripi al lui Tiberiu; ori poate, împărtășind părerea nepotului meu, că sunt cu adevărat un idiot. Oricum, chibzuitele opinii contrarii ale celor doi zei, August și Livia — pentru care însă trebuie să mă credeți pe cuvânt, căci nu sunt înregistrate nicăieri în scris — cântăresc, desigur, mai greu decât cele ale unui număr oricât de mare de muritori. Aș înclina să consider drept hulitor pe oricare dintre cei de față care le-ar contrazice. Nu pentru că hula este o infracțiune penală în zilele noastre — am depășit faza aceasta —, dar este cel puțin o dovadă de proastă creștere ori poate că și un lucru primejdios, dacă se întâmplă ca zeii să te audă. Apoi nu uitați că atât nepotul, cât și unchiul meu nu au murit de moarte bună, că nu au fost jeliți, iar discursurile și scrisorile lor nu mai sunt citate cu același respect de care se bucură discursurile și scrisorile zeului August, și că-n bună parte legiuirea lor și-a pierdut valabilitatea. Au fost lei cât au trăit, domnilor și cinstiți senatori, dar acum sunt morți și, după cum spune proverbul evreiesc pe care-i plăcea zeului August să-l citeze — îl știa de la regele Irod cel Mare al Iudeii, pentru a cărui minte avea tot atâta considerație, pe cât am și eu pentru regele Irod Agrippa, nepotul său — *Un câine viu face mai mult decât un leu mort.* Eu nu-s un leu, o știți prea bine. Dar consider că nu-s un câine de pază prea prost; și a spune că am comis greșeli grosolane în administrarea treburilor publice ori că sunt un imbecil este, cred,

a profera mai degrabă o insultă la adresa luminățiilor voastre decât la a mea, deoarece ați stăruit să accept domnia, și de atunci și până azi m-ați felicitat de multe ori pentru succesele mele și m-ați răsplătit cu multe mari onoruri, inclusiv titlul de Părinte al Patriei. Dacă tatăl e un imbecil, nu e oare cert că și copiii săi vor fi moștenit cusurul?

Am dat apoi citire scrisorii lui Scribonianus și am privit cercetător împrejur. Arătaseră cu toții extrem de stingheriți în timpul cuvântării mele, deși niciunul nu îndrăznise să facă altceva decât să aplaude, să protesteze și să-și manifeste uimirea acolo unde se cuvenea. Voi, cititori ai mei, desigur că vă veți spune ceea ce își spuneau și ei cu toții: „Ce mai ciudată cuvântare în preajma unei răscoale! De ce o fi ținut oare Claudius cu tot dinadinsul să dezgroape o poveste ce putea fi presupusă ca dată de mult uitării — așa-zisa lui imbecilitate? De ce a socotit necesar să ne aducă aminte că a fost o vreme când familia lui îl privea ca pe un debil mintal și de ce a citat acele pasaje din scrisoarea lui Scribonianus care se referă tocmai la această meteahnă și de ce s-a înjosit apărându-se de o astfel de învinuire?“ Da, părea foarte curios, ca și cum aș fi știut cu adevărat că sunt un imbecil și că mă străduiam să mă conving pe mine însumi că nu-s. Dar știam eu ce fac. Dădeam, de fapt, dovadă de deșteptăciune. Mai întâi că vorbisem cum nu se poate mai sincer, și neașteptata franchețǎ despre sine nu este niciodată inacceptabilă. Le reaminteam senatorilor ce fel de om sunt — cinstit și devotat; nu deștept, dar nici egoist — și ce fel de oameni sunt ei — deștepți, dar egoiști, și nici cinstiți, nici devotați și nici măcar curajoși. Cassius Chaerea îi avertizase să nu dea tronul pe mâna unui idiot și ei nu-i urmaseră sfatul de teama gărzii palatului — și totuși lucrurile, luate unul peste altul, ieșiseră deocamdată destul de bine. Prosperitatea revenea la Roma, dreptatea era împărțită la fel pentru toți, poporul se arăta mulțumit, armatele noastre erau biruitoare în străinătate, iar eu nu o făceam din cale afară pe tiranul; și-apoi, după cum le-am mai spus în cursul discuției care a urmat, călătorisem poate mai departe — târându-mi piciorul șchiop — decât ar fi călătorit oricine, mergând pe două picioare sănătoase; deoarece, deși îmi dădeam prea bine seama de infirmitatea mea, nu-mi îngăduiam nici popasuri, nici încetinirea pasului. Pe de altă parte, doream să le arăt prin cuvântarea mea că erau cu totul liberi să mă concedieze dacă așa le era voia; iar rușinoasa mea franchețe despre lipsurile mele avea să-i determine să nu fie prea aspri ori răzbunători când voi fi din nou un oarecare cetățean.

S-au ținut câteva discursuri loiale, mai toate destul de rezervate spre a nu atrage răzbunarea lui Scribonianus dacă avea să mă silească să abdic. Doar Vinicius nu și-a pus frâu la gură:

— Domnilor și cinstiți senatori, cred că pe mulți dintre noi ar trebui să-i usture reproșul pe care, oricât de blând, ni l-a făcut Părintele Patriei. Mărturisesc că mă simt din tot sufletul rușinat că l-am judecat greșit înaintea urcării sale pe tron și că l-am socotit inapt pentru slujbele pe care apoi le-a îndeplinit atât de nobil. Îmi pare acum de necrezut cum au fost subevaluate de oricare dintre noi capacitățile sale mintale și singura explicație pe care o pot găsi este că ne-a înșelat, mai întâi prin marea lui modestie și apoi prin voita sa autodepreciere în cursul domniei răposatului Împărat. Cunoașteți proverbul: „Nimeni nu strigă *pește împuțit*". Acest proverb n-a avut trecere la Caligula, când orice om înțelept, având pește în coșnița sa, nu-l putea striga spre vânzare decât ca împuțit, de teamă ca nu cumva să stârnească lăcomia ori gelozia lui Caligula. Valerius Asiaticus și-a tăinuit averea. Tiberius Claudius și-a tăinuit mintea; n-am avut nimic altceva de ascuns decât oroarea mea de tiranie, dar am tăinuit-o până ce a sosit momentul făptuirilor. Da, cu toții am strigat: *pește împuțit!* Caligula este mort acum și sub Claudius sinceritatea și-a redobândit drepturile. Voi fi sincer. Vărul meu Vinicianus a vorbit nu demult cu îndârjire împotriva lui Claudius față de mine și a propus înlocuirea lui. I-am făcut aspre reproșuri, dar nu am adus lucrul la cunoștința Senatului, deoarece acum nu mai este în vigoare nicio lege a trădării și, la urma urmei, mi-e văr. Libertatea cuvântului trebuie respectată, mai ales între rude. Vinicianus nu-i aici în seara aceasta. El a plecat din oraș. Tare mă tem că s-a dus să i se alăture lui Scribonianus. Observ că șase dintre apropiații săi prieteni sunt, de asemenea, absenți. Trebuie că s-au dus cu el. Dar ce sunt șapte oameni nemulțumiți, șapte față de cinci sute? O minoritate neglijabilă. Și este nemulțumirea lor un sentiment sincer, ori expresia doar a unei ambiții personale?

Condamn acțiunea vărului meu pentru trei pricini: prima, că e ingrat; a doua, că e neleal; a treia, că e nerod. Ingratitudinea sa: Părintele Patriei l-a iertat pe deplin pentru a-mi fi sprijinit candidatura la tron și a tratat cu mare îngăduință obraznicele și obstrucționistele sale discursuri în această adunare. Nelealitatea sa: s-a legat printr-un jurământ să dea ascultare lui Tiberius Claudius Caesar ca șef al statului. O călcare a jurământului acestuia ar putea fi iertată numai în puțin probabilul caz că Cezarul și-ar călca el însuși în mod flagrant jurământul de a cârmui cu dreptate și luând aminte la binele general:

Cezarul nu și-a călcat jurământul. Nelealitatea față de Cezar este, așadar, necredință față de înșiși zeii pe care Vinicianus a jurat și înseamnă ostilitate față de stat, de un stat mai bucuros decât oricând să se știe guvernat de Cezar. Nerozia sa: deși pare cu putință ca Scribonianus să convingă câteva mii de oameni din trupele sale, cu ajutorul minciunilor și al mitei, să invadeze Italia și să câștige chiar câteva victorii militare, crede oare vreunul dintre membrii acestei cinstite adunări că e Scribonianus menit a ne fi Împărat? Crede oare cineva că bastionul nostru cel mai de seamă, garda imperială, va trece de partea lui? Garda nu-i proastă; garda știe când o duce bine. Senatul și poporul nu-s nici ei proști; știu că sub Claudius se bucură de o libertate și de o prosperitate care le-au fost neîncetat tăgăduite de predecesorii lui imediați. Scribonianus nu se poate impune Urbei decât făgăduind îndreptarea nedreptăților și va trebui să caute mult și bine ca să găsească nedreptăți de îndreptat. După cum văd și eu situația, domnilor și cinstiți senatori, această plănuită răscoală este pusă la cale de o gelozie personală. Ni se cere acum nu numai să înlocuim un Împărat care s-a dovedit în fel și chip vrednic de admirația și ascultarea noastră, cu unul despre ale cărui însușiri știm puțin și ale cărui intenții le suspectăm, dar să ne și expunem unui sângeros război civil. Să presupunem că Cezarul ar fi convins să abdice, putem fi oare noi siguri că armata va recunoaște neapărat pe Scribonianus drept comandant al ei? Există mai mulți oameni de înaltă clasă, mult mai vrednici decât Scribonianus de a prelua puterea. Ce l-ar putea împiedica pe alt comandant al unui corp de armată având în urma lui patru legiuni de trupe regulate, față de cele două câte are Scribonianus, de a se proclama Împărat rival și de a merge asupra Romei? Și chiar de ar izbuti încercarea lui Scribonianus, eventualitate pe care eu o cred foarte puțin probabilă, ce-are să fie cu Vinicianus? Are să se mulțumească el a-și pleca genunchiul trufașului Scribonianus? Nu și-a oferit cumva sprijinul numai în temeiul înțelegerii ca imperiul să fie împărțit între ei doi? Iar dacă-i așa, nu ne putem oare aștepta la un alt duel pe viață și pe moarte, aidoma celui purtat altădată între Pompei și zeul Iulius Caesar și apoi din nou între Marc Antoniu și zeul August? Nu, domnilor. Ne aflăm într-o situație unde lealitatea noastră, recunoștința noastră și interesul nostru merg mână în mână. Trebuie să-i acordăm tot sprijinul nostru cel mai leal lui Tiberius Claudius Caesar, dacă dorim să ne alegem cu mulțumirile patriei, cu încuviințarea zeilor și cu propriile noastre autofelicitări atunci când, nițel mai târziu, Vinicianus și

Scribonianus vor fi avut parte de acea moarte rezervată trădătorilor pe care ei o merită din plin.

A vorbit apoi Rufrius:

— Socot ca nefericită simpla menționare în această adunare a posibilităților unei lipse de loialitate din partea gărzii imperiale. În calitate de comandant al ei, resping ideea că măcar un singur soldat își va uita datoria față de Împărat. Trebuie să nu uitați, domnilor și preacinstiți senatori, că cei ce mai întâi au făcut apel la Tiberius Claudius Caesar, acum Părinte al Patriei, ca să preia comanda supremă a forțelor armate, au fost ofițerii și ostașii gărzii și că această înaltă adunare, Senatul, nu s-a învoit câtva timp să le confirme alegerea. Nu-i șade de aceea bine niciunui senator să presupună o lipsă de loialitate a gărzii. Da, garda, așa cum a fost prima care l-a aclamat pe Tiberius Claudius Caesar Împărat, așa va fi și ultima care să-i trădeze cauza. Iar dacă va sosi cumva la tabăra gărzii știrea că Senatul a hotărât să încredințeze comandamentul suprem oricărei alte persoane, atunci vă sfătuiesc, prea cinstiți senatori, ca în acest caz să vă puneți neîntârziat de acord asupra hotărârii de a întări acest edificiu pe cât veți fi mai bine în stare, cu baricade formate din bănci și grămezi de pietre de pavaj, ori să vă amânați *sine die* ședințele și să vă risipiți în toate direcțiile.

Așa că am obținut un vot de încredere unanim, iar Senatul m-a autorizat să-i scriu lui Scribonianus aducându-i la cunoștință că este suspendat din comandamentul său și că urmează să se prezinte de îndată la Roma spre a da explicații. Scribonianus nu a primit însă niciodată scrisoarea mea. Murise în răstimp.

O să vă povestesc ce s-a întâmplat. După ce reușise, cel puțin așa cum credea el, să devină foarte popular în rândurile trupelor sale, slăbind disciplina, oferind din plin distracții gratuite și mărind pe socoteala lui tainul de vin, el convocase laolaltă legiunile a VII-a și a XI-a în amfiteatrul local și le spusese că viața sa e în primejdie. Le-a citit scrisoarea lui Vinicianus, ori cea mai mare parte a acelei scrisori, și i-a întrebat dacă vor să-l sprijine în încercarea de a elibera Roma de o tiranie ce părea a deveni fără zăbavă tot atât de capricioasă și de crudă ca și aceea a lui Caligula.

— „Republica trebuie restaurată, a răcnit el. Numai sub republică s-au putut oamenii bucura vreodată de libertate.“ A semănat cu sacul, cum zice proverbul, și o parte din semințe au părut să încolțească pe loc. Soldații de rând au adulmecat bani în tonul cu care le vorbise: iubeau banii și li s-a părut cu totul nedrept ca un comandant atât de generos să fie jertfit furiei sau geloziei mele.

L-au ovaționat zgomotos și l-au ovaționat și pe Vinicianus, care fusese cândva comandantul legiunii a XI-a; au jurat să-i urmeze pe amândoi, de va fi nevoie, până la capătul pământului. Scribonianus le-a făgăduit câte zece galbeni de om, plătibili pe loc, plus încă patruzeci la sosirea în Italia și alți o sută de galbeni de fiecare în ziua în care vor mărșălui victorioși pe străzile Romei. Le-a achitat cei zece galbeni și i-a trimis înapoi în tabără, poruncindu-le să se pregătească pentru apropiata campanie. Ordinul de plecare le va fi dat de îndată ce vor sosi corăbiile din Italia și recruții băștinași se vor afla sub arme. Dar Scribonianus săvârșise o gravă eroare subevaluând loialitatea și inteligența ostașilor săi. E drept că ei puteau fi ușor aduși într-o stare de vremelnică indignare de dragul lui și că nu erau deasupra acceptării unor daruri sunătoare atât timp cât se aflau în acea stare sufletească; dar o călcare flagrantă a jurământului lor de credință era cu totul altceva. Asta nu se cumpăra cu una cu două. Aveau să-l urmeze la capătul pământului, dar nu la Roma, buricul pământului. Era nevoie de mai mult decât de zece galbeni de cap de om pentru a-i convinge să se îmbarce pentru Italia, cu făgăduința de a mai primi patruzeci acolo, la debarcare. Să-și părăsească provincia și să invadeze Italia însemna să se răscoale, iar pedeapsa în caz de răscoală neizbutită era moartea — moartea pe câmpul de luptă ori moartea prin sabia călăului, poate chiar moartea prin biciuire ori răstignire, dacă Împăratul va voi să-i pedepsească în mod exemplar.

A fost convocată o întrunire a ofițerilor spre a se decide dacă să-l urmeze pe Scribonianus ori ba. I s-a manifestat oarecare simpatie, dar prea puțin dorința de a se recurge la răscoală. În orice caz, nimeni nu voia ca republica să fie restaurată. Scribonianus le spusese că se bizuie pe sprijinul lor și le dăduse de înțeles că-i va preda legitimei mânii a soldaților de rând dacă vor refuza să i se alăture pentru o atât de glorioasă cauză ca restaurarea străvechilor libertăți romane. Ofițerii au hotărât să încerce a câștiga timp. I-au trimis o solie aducându-i la cunoștință că încă nu se puseseră de acord între ei, dar că îi vor da de știre la ce concluzie comună au ajuns — dacă va binevoi să le ierte șovăielile de conștiință — în ziua în care expediția va întinde pânzele. Scribonianus le-a răspuns să procedeze cum doresc — avea din plin oameni capabili pe care să-i pună în locul lor —, dar îi avertiza că, dacă refuză să i se alăture, trebuie să se pregătească să moară pentru îndărătnicia lor. Dar lucru mai important decât această întrunire a ofițerilor s-a ținut, de asemenea, o adunare secretă a stegarilor, sutașilor și caporalilor, toți bărbați cu o vechime de câte doisprezece ani în serviciul militar și mai toți căsătoriți cu femei dalmate,

deoarece întreaga perioadă de sub drapel a vieții lor și-o petrecuseră acolo: o legiune romană nu era aproape nicicând mutată dintr-o provincie în alta. A VII-a și a XI-a considerau de fapt Dalmația ca pe propriul lor cămin statornic și nu aveau alte interese și alte preocupări decât să-și croiască un trai cât mai bun și mai îmbelșugat acolo și să-și apere avuțiile câștigate.

Purtătorul acvilei legiunii a VII-a a luat cuvântul:

— Mă oameni buni, voi n-aveți doar de gând să-l urmați pe general în Italia, așa-i? Mie, una ca asta mi se pare curată nebunie, fără a mai ține seama și de onoarea militară. I-am jurat credință lui Tiberius Claudius Caesar, nu? S-a arătat om de treabă, nu? O fi având el o râcă împotriva lui moș Scribonianus al nostru. Dar cine știe de partea cui e dreptatea? Moș Scribonianus al nostru știe *și el* să-și caute pricina cu lumânarea, doar o știm prea bine. De ce nu i-am lăsa pe amândoi să-și lămurească harțele ei între ei? Sunt gata să mă bat cu germani, mauri, parți, iudei, britoni, arabi, chinezi, trimiteți-mă oriunde, asta-i treaba mea de soldat. Dar n-am de gând să mă duc să lupt în Italia împotriva diviziei de gardă. Împăratul, după câte aud, se are foarte bine cu ea, și-apoi părerea mea este că ar fi tare caraghios să ne batem noi între noi. Generalul nici n-ar fi trebuit să ne-o ceară. Eu, unul, n-am cheltuit banii aceia pe care mi i-ai dat și nici n-am de gând s-o fac. Eu votez pentru anularea întregii tărășenii.

S-au declarat cu toții de acord. Dar soldații mai tineri și cazurile mai speciale — oștenii bătrâni, răi din firea lor — erau atât de înfierbântați la ideea banilor gata să le cadă pleașcă și a speranței de a jefui în voie, încât problema care i se punea adunării era cum să renunțe la răscoală fără să-și aprindă paie în cap cu recalcitranții. Careva avu o idee bună. O răzvrătire în rândurile acelorași legiuni fusese brusc potolită — cu treizeci de ani în urmă — de un semn prevestitor din cer — o eclipsă, urmată de o ploaie torențială; de ce nu s-ar găsi oare și acum un alt semn prevestitor care să taie avântul răscoalei? Așa că s-au pus de acord asupra unuia cu totul potrivit.

După alte cinci zile a venit ordinul lui Scribonianus ca legiunile să coboare în port, pe deplin înarmate, dotate cu rații alimentare și echipate, pregătite pentru a se îmbarca fără zăbavă cu destinația Italia. Purtătorii de acvile ai legiunilor a VII-a și a XI-a au raportat simultan superiorilor lor că nu fuseseră în stare în dimineața aceea să împodobească acvilele, după obicei, cu ghirlande de lauri. Ghirlandele căzuseră de îndată ce le legaseră și se ofiliseră pe loc! Atunci stegarii au apărut și ei în goană mare și cu prefăcută consternare spre a raporta o altă minune: stindardele refuzau să se lase scoase din pământul în

care fuseseră înfipte! Ofițerilor le-a făcut o deosebită plăcere să audă de aceste teribile semne prevestitoare și de îndată i le-au raportat lui Scribonianus. Pe Scribonianus l-a cuprins furia și s-a năpustit în tabăra legiunii a XI-a.

— Ziceți că stindardele refuză să se miște, mincinoșilor? Pentru că nu sunteți decât niște lași fără pereche și tremurați de frică mai dihai ca iepurii. Uite! Cine zice că stindardul acesta nu poate fi mișcat din loc?

S-a dus la cel mai apropiat drapel și a început să-l salte. A săltat, și a tras, și a smucit, până ce i s-au umflat vinele de pe frunte ca niște frânghii: dar nu l-a putut nici măcar clinti. Adevărul este că fusese înfipt în ciment în seara adunării, asta într-ascuns, ca și toate celelalte drapele, trebușoară după a cărei săvârșire subofițerii îngrămădiseră deasupra cimentului pământ. Cimentul se întărise ca stânca.

Scribonianus și-a dat seama că totu-i pierdut. Amenință cerul cu pumnul și, repezindu-se în port, sări pe bordul navei sale personale, poruncind echipajului să ridice imediat ancora și să iasă în larg. Se ducea în Italia cu gândul, presupun, de a-l preveni pe Vinicianus de eșecul încercării. Echipajul însă l-a debarcat în insula Lissa, în apropiere de Corfu, bănuind că planul îi dase greș și nevoind să mai aibă în continuare de-a face cu dânsul. Doar un singur libert a mai rămas cu el și a fost de față când s-a sinucis. Vinicianus s-a omorât și el când a primit știrea, după o zi ori două; tot astfel au făcut cei mai mulți dintre conspiratori. Răscoala se terminase.

Nu voi susține că n-am petrecut zece zile de îngrijorare, între discursul pe care l-am adresat Senatului și aflarea fericitei vești a neizbânzii lui Scribonianus. Devenisem foarte iritabil și, de n-ar fi fost străduințele lui Xenofon, e probabil că mi-ar fi revenit sub forma lor cea mai gravă vechile-mi tulburări nervoase. Da, medicul mi-a dat tot felul de leacuri de-ale lui și a luat aminte să fiu mereu bine masat, încurajându-mă în felul său reținut să nu-mi fac griji asupra viitorului; și așa m-a purtat, fără să mi se întâmple nimic prea rău, până la însănătoșirea deplină. Un vers de-ale lui Homer îmi rămăsese în minte și-l repetam tuturor celor pe care-i întâlneam:

Pe cine te ațâță la luptă, lovește-l de istov.

Ba l-am și dat lui Rufrius, odată, ca parolă. Messalina mă tachina cu el, dar aveam un răspuns gata pregătit:

— I-a rămas în minte și lui Homer. L-a folosit de multe ori. Odată în *Iliada* și de două sau trei ori în *Odiseea*.

Devotamentul Messalinei mi-a fost de mare mângâiere, ca și strigătele de lealitate ale cetățenilor și soldaților ori de câte ori apăream în public; de asemenea, încrederea pe care Senatul părea să mi-o acorde.

Am răsplătit legiunile a VII-a și a XI-a, cerând Senatului să le schimbe numele în acela de „Leale legiuni claudiene“, iar la stăruințele Messalinei (Vitellius fiind de data aceasta de acord cu ea, că nu era cazul să se dea o amnistie) am executat pe principalii rebeli supraviețuitori. Nu i-am executat însă fără forme, ca pe Silanus, ci i-am judecat pe toți la rând, conform legii. Procedura pe care am adoptat-o consta în citirea actului de acuzare de către mine, care stam pe un scaun curùl[14], avându-i pe cei doi consuli de o parte și de alta. Treceam după aceea în obișnuitu-mi jilț, iar consulilor li se aduceau propriile lor scaune curùle și prezidau procesul în calitate de judecători. S-a întâmplat să fiu foarte răcit, drept care glasu-mi, și așa destul de slab, se prefăcea în șoptire; dar Narcissus, Polybius și ofițerii superiori din gardă erau alături de mine, așa încât, dacă doream să chem la interogatoriu un deținut ori un martor, puteam să înmânez unuia dintre ei o listă de întrebări ce urmau a fi puse în numele meu; mai aveam și soluția de a șopti. Narcissus s-a dovedit cel mai bun purtător de cuvânt, așa încât îl foloseam mai des decât pe ceilalți; de aici a rezultat o neînțelegere. A fost mai târziu socotit de vrăjmașii mei drept cel care a condus acuzarea din proprie inițiativă — un simplu libert care să acuze niște nobili romani, ce scandal! Narcissus, fără îndoială, avea un fel al său de a se purta foarte sigur de sine și foarte categoric și trebuie să admit că am râs și eu pe seama lui — ca toți cei de față — când credinciosul libert al lui Scribonianus, pe care-l interoga, s-a dovedit a fi de talia lui.

Narcissus: Ești libertul lui Furius Camillus Scribonianus? Ai fost de față la moartea lui?

Libertul: Am fost.

Narcissus: Te bucurai de încrederea lui și deci aveai cunoștință de răscoala pe care o pregătea. Știai cine-i sunt complicii?

Libertul: Vrei să insinuezi că nu eram vrednic de încrederea lui? Că dacă ar fi avut complici — cum îi numești — în așa-zisa lui răscoală, i-aș fi trădat?

Narcissus: Nu insinuez nimic. Îți pun o simplă întrebare privind un fapt concret.

Libertul: Atunci îți dau și eu un răspuns simplu. Nu-mi amintesc.

Narcissus: Nu-ți amintești?

Libertul: Ultimele sale cuvinte au fost: „Orice ți-am spus în privința aceasta, uită. Lasă-mi tainele să moară odată cu mine“.

Narcissus: A, dacă-i așa, atunci pot presupune că într-adevăr te bucurai de încrederea lui.

Libertul: Poți presupune orice vrei. Nu mă interesează. Stăpânul meu mi-a poruncit cu limbă de moarte să uit. L-am ascultat întru totul.

Narcissus (*pășind furios în mijlocul pretoriului, astfel încât mă împiedica de fapt să-l mai văd pe martor*): Un libert cât se poate de cinstit, pe Hercules! Și ia spune-mi, omule, ce-ai fi făcut dacă Scribonianus s-ar fi făcut pre sine Împărat?

Libertul (*brusc înflăcărat*): Aș fi stat în spatele lui, omule, și mi-aș fi ținut fleanca!

Cincisprezece rebeli nobili ori foști nobili au fost executați, dar unul dintre ei era senator, un anume Iuncus, un dregător de rangul întâi, și l-am silit să demisioneze înainte de a-l condamna. Ceilalți senatori se sinuciseseră înainte de a fi arestați. Contrar obiceiului consacrat, nu am confiscat proprietățile rebelilor executați, ci le-am îngăduit moștenitorilor să moștenească întocmai ca și cum vinovații ar fi avut bunul-simț de a se omorî. Ba în trei ori patru cazuri, unde proprietățile s-au arătat a fi în mare măsură împovărate de datorii — acesta fiind probabil motivul participării la răscoală a deținătorilor lor — am făcut moștenitorilor daruri bănești. S-a spus că Narcissus a luat mită ca să distrugă probele existente împotriva anumitor rebeli: asta-i născocire curată. Am condus eu însumi cercetările preliminare, cu ajutorul lui Polybius, și am pus să fie consemnate depozițiile. Narcissus n-a avut prilejul de a putea distruge vreo probă. Messalina însă avea acces la documente și se poate să le fi făcut pierdute pe unele; nu pot spune dacă așa a făcut ori ba. Dar nici Polybius și nici Narcissus nu le-au mânuit decât în prezența mea. S-a mai spus, de asemenea, că liberți și cetățeni au fost supuși torturii, încercându-se să li se extorcheze mărturii. Și acesta e un neadevăr. Câțiva sclavi au fost trași pe roată, dar nu spre a-i sili să depună mărturie împotriva stăpânilor lor, ci numai pentru a-i face să depună mărturie împotriva anumitor liberți pe care-i bănuiam de sperjur. Izvorul zvonului că am torturat liberți și cetățeni trebuie, probabil, căutat în cazul câtorva dintre sclavii lui Vinicianus, pe care el i-a manumis când și-a dat seama că răscoala eșuase spre a-i împiedica să depună mărturie sub tortură împotriva sa; în actul de manumitere le-a antedatat eliberarea cu douăsprezece luni. Procedeul acesta era ilegal, iar oamenii erau

încă în orice caz pasibili de a fi interogați sub tortură, conform unei legi votate în vremea lui Tiberiu spre a se împiedica astfel de eschivări. Unul dintre așa-zișii cetățeni a fost supus torturii când s-a aflat că nu avea calitatea de a fi considerat ca atare. Iuncus, ce-i drept, a pretins la proces că fusese sălbatic maltratat în închisoare. A apărut încotoșmănat în bandaje și cu tăieturi adânci pe față, dar Rufrius a depus mărturie că afirmația e o minciună sfruntată; rănile erau datorate faptului că se împotrivise arestării — sărind în pielea goală de pe ferestrele unei camere de dormit, la Brindisi, și încercând să o ia la fugă printr-un gard de mărăciniș. Doi căpitani din gardă i-au întărit spusele.

Oricum, Iuncus nu s-a lăsat până ce nu s-a răzbunat pe Rufrius.

— Dacă trebuie să mor, Rufrius, a spus, atunci ai să-mi împărtășești soarta. Și întorcându-se către mine: Cezar, comandantul acesta al gărzii în care ai atâta încredere te urăște și te disprețuiește la fel ca și mine. Paetus și cu mine am stat de vorbă cu el, în numele lui Vinicianus pentru a-l întreba dacă la sosirea trupelor din Dalmația va trece cu garda de partea noastră. S-a învoit să facă așa, dar punând condiții ca el, Scribonianus și Vinicianus să împartă imperiul între ei. Tăgăduiește, Rufrius, dacă îndrăznești.

L-am arestat pe Rufrius pe loc. La început a încercat să ia lucrurile în glumă, dar Paetus, unul dintre cavalerii răsculați, care-și aștepta rândul să fie judecat, a sprijinit depoziția lui Iuncus, și-n cele din urmă Rufrius a izbucnit în lacrimi și mi-a implorat clemența. I-am acordat clemența de a-și fi propriu-i gâde.

Au fost executate și câteva femei. N-am înțeles de ce sexul ar scuti o femeie de pedeapsă dacă s-a făcut vinovată de instigare la revoltă, și cu atât mai mult o femeie care nu se căsătorise cu un bărbat potrivit dispozițiilor stricte ale legii[15], ci își păstrase independența și proprietățile și, ca atare, nu putea invoca constrângerea. Au fost aduse la eșafod în lanțuri, întocmai ca și soții lor, și-n general au dovedit mult mai mult curaj în fața morții. Una dintre ele, Arria, soția lui Paetus, dar bună prietenă cu Messalina, căsătorită conform dispozițiilor stricte ale legii, și-ar fi putut, desigur, obține grațierea dacă ar fi cutezat să o ceară. Dar nu, a preferat să moară odată cu Paetus. Lui Paetus, drept răsplată pentru mărturia depusă în cazul lui Rufrius, i s-a îngăduit să se sinucidă mai înainte de a i se fi adus vreo acuzație oficială. Era laș însă și n-a fost în stare să-și ia inima în dinți și să se arunce în tăișul propriei săbii. Arria i-a smuls-o din mână și și-a împlântat-o sub coaste. „Uite, Paetus, i-a spus ea înainte de a muri, nu doare.“

Persoana de cel mai înalt rang executată pentru complicitate în acea răscoală a fost nepoata mea Iulia (Helena cea mâncăcioasă). Mi-a părut bine că am un motiv temeinic să mă descotorosesc de ea. Era aceea care-l trădase pe bietul meu nepot Nero, predându-l lui Seianus, și făcuse ca el să fie exilat în insula unde a și murit. Mai târziu, Tiberiu și-a dovedit disprețul ce-l avea față de ea, dând-o după Blandus, un oarecare cavaler de neam prost. Helena era geloasă pe frumusețea Messalinei, precum și pe puterea sa; își pierduse propria-i nespusă frumusețe din pricina pătimașei sale lăcomii și a lenei și se îngrășase peste măsură; oricum, Vinicianus era unul dintre acei bărbați mici de stat și cu mutră de șobolan pentru care grăsanele au tot atâta vino-ncoace pe cât au dovlecii pentru șobolani; iar dacă ar fi ajuns Împărat, precum avea de gând, știind că-i poate juca pe degete și pe Rufrius, și pe Scribonianus laolaltă, Helena cea mâncăcioasă i-ar fi fost Împărăteasă. Vinicius e cel care a denunțat-o Messalinei, drept dovadă a lealității sale față de noi.

---

13. Marcus Furius Camillus (mort în 365 î.Hr.), învingător a mai multor popoare italice, i-a învins pe gali; a fost socotit unul dintre cei mai mari generali romani.

14. Taburet pliant pe care ședeau înalții demnitari romani în exercițiul funcțiunii.

15. Căsătoria zisă cu *manus* și *confarreatio*, celebrată conform unui vechi ritual totodată civil și religios, era rezervată patricienilor și punea femeia cu totul sub stăpânirea soțului.

Capitolul XV

Eram, așadar, mai departe Împărat și speranțele mele de rapidă reîntoarcere la viața particulară se năruiseră. Am început să-mi spun că August fusese sincer în discursurile pe care le ținea din când în când, în legătură cu grabnica restaurare a republicii, și că nici unchiul meu Tiberiu nu fusese atât de fățarnic pe cât bănuiam eu când vorbea despre abdicare. Da, îi venea ușor unui cetățean particular să fie republican neclintit și să mormăie:

— Ehei, ce-ar fi mai simplu decât să alegi un moment de liniște generală, să abdici și să predai puterea în mâinile Senatului?

Greutatea putea fi înțeleasă numai dacă respectivul cetățean particular ar fi devenit el însuși Împărat. Ea stătea în cuvintele „moment de liniște": nu există momente de liniște. Există mereu factori de perturbare. Adevărul este că se întâmplă să spui destul de sincer: „Poate după șase luni, poate după un an". Dar cele șase luni trec, și anul trece și el; și chiar dacă anumiți factori perturbatori ai situației au fost înlăturați, alții noi au avut, desigur, grijă să le ia locul. Eram hotărât să predau puterea de îndată ce confuzia lăsată în urma lor de Tiberius și Caligula avea să fie limpezită și îmboldisem Senatul să-și recapete respectul de sine — nimeni nu poate trăi fără a se respecta pe sine — tratându-l ca pe un corp legislativ independent. Și totuși, nu puteam respecta ordinul senatorial mai mult decât merita să fie respectat. Am introdus într-însul pe cei mai buni oameni de care dispuneam, dar tradiția de supunere față de bunul plac imperial era greu de înfrânt. Îmi suspectau bonomia și-și șopteau necuviincios unul altuia — în dosul palmelor duse la gură — dacă-i tratam cu nesilită cordialitate; iar dacă-mi ieșeam dintr-odată din fire, după cum se și întâmpla uneori, deveneau brusc tăcuți și tremurau ca niște școlari care au depășit îngăduința unui profesor pornit să ierte ușor. Nu, încă nu puteam renunța. Mi-era teribil de rușine de mine, în teorie, pentru că fusesem constrâns să condamn la moarte pe conducătorii unei răscoale antimonarhice avortate; dar ce altceva aș fi putut face în practică?

Am cugetat îndelung asupra acestei probleme. Oare nu Platon a spus că singura scuză temeinică pe care o poate prezenta cineva pentru faptul că

guvernează este că evită astfel de a fi condus de oameni inferiori lui din punct de vedere al capacității? E ceva în raționamentul acesta. Mie însă mi-era, dimpotrivă, teamă că, dacă abdicam, în locul meu avea să vină cineva superior mie din punctul de vedere al capacității (dar nu și, îndrăznesc a o spune, din cel al sârguinței) — spre pildă Galba ori Gabinius, de pe Rin, așa încât monarhia să devină mai puternică decât oricând, iar republica să nu mai fie niciodată restabilită. În orice caz, clipa de liniște nu venise. Trebuia să mă apuc iar de lucru.

A.D. 43

Răscoala și consecințele ei întrerupseseră treburile publice și mă däduseră înapoi cu câteva luni din programul meu de lucru. Ca să câștig timp, am mai desființat alte câteva sărbători legale inutile. Odată cu venirea anului nou, am preluat al treilea consulat, având drept coleg pe Vitellius, însă am demisionat după două luni în favoarea lui Asiaticus.

Acesta a fost unul dintre cei mai importanți ani din viața mea — anul expediției în Britannia. Dar înainte de a mă ocupa de evenimentul pe care vreau să-l povestesc, trebuie să scriu despre câteva chestiuni domestice. Venise timpul pentru fiica mea Antonia să se mărite cu junele Pompei, un tânăr capabil și, după cât se părea, bine dispus față de mine. N-am permis totuși ca din nuntă să se facă prilej de mari sărbători populare — am celebrat-o în liniște acasă. Nu doream să se creadă că-mi socotesc ginerele ca pe un membru al familiei imperiale. De fapt, nici nu-mi plăcea să-mi privesc familia ca pe Familia Imperială; nu eram o dinastie orientală, eram niște Iulio-Claudieni, nici mai buni, nici mai răi decât Corneliii, Camiliii, Serviii, Iuniii sau oricare altă gintă de vază. Și nu doream nici ca micului meu fiu să-i fie date alte onoruri decât cele recunoscute celorlalți copii de obârșie înaltă. Senatul a cerut voie să-i serbeze ziua de naștere cu jocuri organizate pe cheltuiala statului, dar m-am opus. Oricum însă, dregătorii de rangul întâi au sărbătorit din proprie inițiativă prima lui aniversare cu un spectacol splendid și un banchet pentru care au plătit ei înșiși: iar acest obicei a fost respectat de succesorii lor. Ar fi fost nepoliticos să nu le mulțumesc pentru atenția lor față de mine; cât despre jocuri, ele i-au făcut mare plăcere Messalinei. Tot ce am admis pentru tânărul Pompei a fost să-i permit să se prezinte pentru prima lui dregătorie cu cinci ani înainte de vârsta legală și să-l fac edil urban în timpul serbărilor latine. Pompei cobora din Pompei cel Mare, prin bunica lui maternă, moștenitoarea familiei;

prin ea intrase în stăpânirea măștilor mortuare și a statuilor gintei și se aflase în situația de a-i putea adopta numele. Eram mândru de a fi în stare să unesc numele lui Caesar cu acela al lui Pompei, după atâtea generații. Bunica mea Octavia îi fusese propusă drept nevastă lui Pompei cel Mare de către Iuliu Cezar, acum aproape o sută de ani, însă el o refuzase și se certase cu Iuliu. Mai apoi s-a căsătorit cu Marc Antoniu și a devenit străbunica fiicei mele Antonia, pe care acum o măritam după un strănepot al lui Pompei.

Finanțele publice erau încă într-o stare dificilă, în pofida economiilor. Recoltele continuau să fie slabe în toată lumea și mă vedeam silit să consacru mari sume de bani cumpărării de grâu la preț ridicat, iar asta de prin locuri îndepărtate. Printre alte măsuri de reducere a cheltuielilor, am cerut restituirea veniturilor publice pe care Caligula le acordase unora dintre favoriții săi — mânători de care, actori și așa mai departe — drept pensii permanente. Nu avusesem cunoștință că acestea mai erau încă plătite, deoarece Callistus nu-mi pomenise niciodată de ele. Era probabil mituit de pensionari ca să le treacă sub tăcere.

Am luat o hotărâre importantă. Din vremea domniei lui August, sarcina vistieriei publice fusese luată din mâinile slujbașilor obișnuiți ai vistieriei — care erau socotiți dregătorii cei mai de jos — și încredințată dregătorilor de rangul întâi. În practică însă, acești dregători de rangul întâi, deși acționau ca plătitori generali și încasatori de venituri, nu prea făceau altceva decât să primească ori să achite sumele indicate lor de către Împărat, ai cărui liberți țineau întreaga contabilitate a vistieriei. Am luat decizia de a lăsa din nou grija vistieriei în seama slujbașilor financiari inițiali, care acum aveau alte funcții — guvernarea Lombardiei, încasarea taxelor portuare la Ostia și așa mai departe — și de a le da posibilitatea să înțeleagă astfel cu temeinicie mașinăria finanțelor publice; așa încât, la data trecerii de la guvernământul monarhic la cel republican, să nu se producă nicio încurcătură. În prezent, socotelile vistieriei, care nu erau niciodată supuse unei revizii contabile alta decât a mea, se aflau în întregime ținute de Callistus și de funcționarii lui. Dar nu voiam ca vreunul dintre slujbașii aceștia să-și poată folosi situația pentru a jefui vistieria — era, din nefericire, mai ușor să ai încredere în liberți decât în oameni de rang înalt. Așa încât i-am declarat eligibili pentru post numai pe cei care se vor obliga să organizeze jocuri publice pe propria lor cheltuială în cursul perioadei de funcționare: e mai puțin probabil, am susținut, ca oamenii bogați să fure statul decât cei săraci. Tinerii pe care i-am ales erau obligați ca timp de

un an întreg, înainte de numirea lor, să fie în fiece zi prezenți la palatul nou și să studieze tehnica financiară. Fiecăruia, odată cu numirea sa, i se încredința un sector al vistieriei sub conducerea mea — încă, desigur, reprezentat de Callistus — cu un libert, funcționarul-șef al sectorului, ca secretar și consilier. Schema a dat rezultate bune. Liberții și dregătorii se controlau unii pe alții. I-am dat instrucțiuni lui Callistus să înceteze comunicările în cifru dintre sectoare și ele să fie înlocuite cu scrisul normal în limba latină sau greacă corectă: noii dregători trebuiau să poată înțelege ce se petrece în jurul lor. Însuflețit de aceeași dorință, am făcut tot ce am putut pentru a inculca tuturor dregătorilor și guvernatorilor un înalt simțământ al datoriei. Am cerut, spre pildă, ca senatorii care fuseseră aleși prin tragere la sorți să administreze provincii în cursul Anului Nou (vreau să spun provinciile interioare, spre deosebire de cele de la frontieră, pe ale căror guvernatori îi numeam eu însumi în calitatea mea de comandant suprem), să nu mai zăbovească la Roma, cum se întâmpla de obicei, până prin iunie ori iulie, când vremea făcea din navigație o plăcere, ci să fie porniți la drum până la jumătatea lui aprilie.

Messalina și cu mine am procedat la o temeinică revizuire a censului, deoarece un mare număr de persoane cu totul nevrednice își furișaseră numele pe listele de cetățeni. I-am predat în cea mai mare parte treaba aceasta ei și mii de nume au fost înlăturate și alte zeci de mii adăugate. Nu aveam nicio obiecție de ridicat împotriva măririi listelor. Cetățenia romană asigura tuturor celor care o dețineau un avantaj imens asupra liberților, provincialilor și străinilor, și atâta vreme cât nu devenea o corporație prea cuprinzătoare ori prea exclusivistă, ci era menținută la o justă proporție față de marea masă a populației din Imperiul Roman — cum ar fi, bunăoară, un cetățean la șase ori la șapte inși fără cetățenie — lucrul constituia un important factor de stabilitate în politica mondială. Am stăruit numai ca noii cetățeni să fie oameni înstăriți, de neam bun și să se bucure de o frumoasă reputație, să fie în stare să vorbească latinește, să dispună de suficiente cunoștințe despre dreptul, religia și etica romană și să aibă o ținută și o comportare vrednice de onoarea ce li se făcea. Am trecut pe liste pe orice solicitant care îndeplinea condițiile stabilite și era sprijinit de un senator bine văzut în societate. Mă așteptam totuși ca fiecare dintre aceștia să facă un dar proporțional cu mijloacele sale vistieriei publice, de pe urma căreia avea să profite acum pe diferite căi. Cei care nu puteau găsi un sprijinitor mi se adresau indirect mie prin secretarii mei și atunci Messalina le cerceta antecedentele. Persoanele pe care le recomanda le treceam pe listă, fără

a mai sta pe gânduri. Nu știam pe atunci că ea încasa de la petiționari sume enorme spre a-și exercita influența asupră-mi și că liberții, în special Amphaeus și Polybius, pe care-i transferasem temporar în acest serviciu, realizau și ei uriașe beneficii. Mulți senatori care sprijineau candidaturile la cetățenie au simțit ce se petrece și au început să se lase unși cu miere (cum vine vorba), ba își și făceau reclamă (în mod discret) prin agenții lor, că au pretenții mai modeste pentru sprijinul candidaților decât alți senatori din aceeași branșă. Eu, unul, însă nu știam nimic pe atunci despre toate acestea. Bănuiesc că-și închipuiau că scot și eu bani pe calea aceasta, folosind-o pe Messalina drept agentă, și că deci aveam să închid ochii la propriile lor procedee.

Știam, o recunosc, că mulți dintre secretarii mei luau daruri în bani de la petiționari. Am discutat chestiunea aceasta cu ei într-o zi. Le-am spus:

— Vă permit să acceptați daruri, însă vă interzic să le solicitați. N-am să vă jignesc presupunând că puteți fi mituiți spre a comite falsuri sau alte abateri și nu văd de ce n-ați fi răsplătiți spre a vă ocupa de interesele unor oameni pentru care consumați timp și energie și pentru a da, *ceteris paribus*[16], prioritate treburilor lor. Dacă o sută de cereri pentru același hatâr sunt introduse simultan și dacă nu există niciun criteriu pentru a se alege între candidați, și totuși numai unui număr de zece li se poate satisface cererea, ei bine, v-aș socoti nerozi dacă nu i-ați alege pe cei zece care sunt în stare să vă dovedească recunoștința lor cea mai mare. Lealului meu prieten și aliat, regele Irod Agrippa, îi place să citeze un proverb evreiesc, ori mai bine zis o lege evreiască, devenită adevărat proverb: „Să nu legi gura boului care treieră grâul". Așa se și cuvine, și-i drept. Dar nu vreau să aud de rușinoase tocmeli sau licitări de favoruri și priorități; și dacă vreunul dintre boii mei e mai preocupat să-și umple gura cu grâu în loc de a-l treiera, eu îl voi lua de pe aria de treierat și-l voi duce de-a dreptul la abator.

Noul meu comandant al gărzii se numea Justus; îi convocasem pe ofițerii superiori ai gărzii să propună pe unul dintre ei ca să fie numit în post, și cu toate că aș fi preferat pe altcineva decât pe Justus, am acceptat alegerea lor. Justus dovedea, ca simplu militar, un interes prea mare pentru treburile politice; așa, bunăoară, a venit într-o zi la mine să-mi aducă la cunoștință că unii dintre noii cetățeni pe care-i trecusem pe listele censului nu-mi adoptaseră numele, așa cum s-ar fi cuvenit dacă ei mi-ar fi fost leali și nici nu-și modificaseră testamentele în favoarea mea, așa cum s-ar fi cuvenit dacă mi-ar fi

fost recunoscători. Avea gata pregătită o listă a bărbaților acestora nerecunoscători și neleali și m-a întrebat dacă doresc să li se monteze procese publice; i-am închis gura, întrebându-l dacă recruții lui obișnuiau să-i adopte numele ori să-și schimbe testamentele în favoarea lui. Justus își dăduse osteneala să-mi spună una ca asta, însă nici el și nici nimeni altcineva nu m-a înștiințat că Messalina vindea cetățenia și-i îmboldea și pe alții să procedeze la fel; dar, lucru și mai rușinos, era plătită cu enorme sume de bani în schimbul influenței de care se bucura la mine pentru numirile în dregătorii și-n posturile de guvernatori și comandanți militari. Într-unele cazuri, nu numai că ea pretindea banii, dar — aș face mai bine să v-o spun chiar acum — mai și cerea ca omul să se culce cu ea; cum ar veni, drept aldămaș al încheierii tranzacției. Lucrul cel mai rușinos dintre toate e că mă băga în noroi și pe mine, care habar n-aveam de atari afaceri: le spunea oamenilor că o alungasem disprețuindu-i frumusețea, dar că-i permiteam să-și aleagă orice tovarăș de așternut dorea, cu condiția de a-i convinge să-mi plătească un preț bun pentru numirile pe care i le încredințasem spre vânzare în folosul meu! Oricum, eu pe atunci nu știam nimic și mă fuduleam că mă descurc destul de bine în conducerea treburilor publice și că mă port într-un mod corect și demn, care nu se poate să nu stârnească afecțiunea și recunoștința întregului popor.

În ignoranța mea sigură de sine, am făcut un lucru deosebit de nerod: am dat ascultare sfatului Messalinei în chestiunea monopolurilor. Trebuie să nu pierdeți din vedere cât de ageră era ea și cât de greu de cap eram eu, și apoi ce mult mă bizuiam pe ea: mă putea convinge să fac aproape orice.

Într-o zi mi-a spus:

— Claudius, m-am gândit la ceva: și anume că întregului popor i-ar merge mult mai bine dacă s-ar desființa prin lege concurența dintre negustorii rivali.

— Ce vrei să spui, iubito? am întrebat-o.

— Să-ți explic printr-o analogie. Închipuiește-ți că în sistemul nostru de guvernământ nu am avea diverse departamente. Închipuie-ți că fiecare secretar al nostru ar putea trece în mod liber de la o treabă la alta, după cum i s-ar părea mai nimerit. Închipuie-ți că într-o bună dimineață Callistus s-ar repezi în camera ta de lucru și ar spune: „Eu am venit azi mai devreme și vreau să îndeplinesc în dimineața asta munca de secretar a lui Narcissus“, iar apoi Narcissus, sosind după câteva clipe și găsindu-și locul ocupat de Callistus, s-ar năpusti în camera lui Felix numai bine să i-o ia înainte și să înceapă a lucra la

un document privind afacerile externe, pe care Felix nu-l terminase de redactat cu o seară înainte. Ar fi tare caraghios, nu-i așa?

— Tare caraghios. Dar nu văd ce are asta de-a face cu negustorii.

— Am să-ți arăt. Partea rea cu negustorii este că nu vor să se țină de o singură treabă și nici să-și lase concurenții să se ocupe numai de una singură. Pe niciunul dintre ei nu-l poartă gândul să fie de folos comunității, ci numai să afle cea mai ușoară cale de a câștiga bani. Un negustor poate porni cu o afacere moștenită de importator de vinuri, să-și vadă liniștit de treburi pentru o vreme și apoi dintr-odată să dea năvală în comerțul cu ulei, vânzând sub preț ca să mineze o firmă veche din vecinătate; poate că va și reuși să scoată această firmă din comerț, ori că o va cumpăra și apoi poate că are să se apuce de negoțul cu smochine ori cu sclavi și ori o să-și zdrobească rivalii, ori o să fie zdrobit el însuși. Comerțul e luptă neîncetată și covârșitoarea majoritate a populației suferă de pe urma acestui fapt întocmai ca necombatanții într-un război.

— Crezi că într-adevăr așa este? Adeseori publicul obține mărfurile surprinzător de ieftin când un negustor vinde sub prețul de cost ca să-l concureze pe-un altul ori când dă faliment.

— Ai putea tot atât de bine să spui că necombatanții găsesc uneori foarte interesante rămășițe pe un câmp de luptă: bucăți de metal, pielea și potcoavele cailor morți și părți destul de bune de care sfărâmate pentru a-și face dintr-însele un car nou. Chilipirurile acestea nu pot fi socotite că ar compensa incendierea fermelor lor sau pustiirea recoltelor.

— Să fie oare negustorii chiar atât de răi? Mie nu mi s-au părut niciodată a fi altceva decât niște utili slujitori ai statului.

— Ar putea fi și ar trebui să fie utili. Dar fac mult rău datorită lipsei de cooperare dintre ei și datorită pizmașei lor concurențe nebunești. Se zvonește bunăoară că are să fie cerere mare de marmură colorată din Frigia, ori de mătase din Siria, ori de fildeș din Africa, ori de piper indian; și de teama de a nu pierde cumva ocazia, se zbat să pună mâna pe piață, ca niște adevărați câini turbați. În loc să se ocupe de obișnuita lor specialitate comercială, își reped corăbiile către noul centru de atracție, instruindu-și căpitanii să aducă atâta marmură, piper, mătase ori fildeș cât li-i cu putință, la orișice preț, și atunci firește că străinii saltă prețurile. Două sute de vase încărcate cu piper ori mătase sosesc înapoi cu mari cheltuieli, deși nu e, de fapt, nevoie decât de ce ar fi putut transporta douăzeci de vase, iar celelalte o sută și optzeci de vase puteau fi cu mult mai mare judiciozitate folosite la importul unor alte lucruri, cerute

pe piață și pentru care s-ar fi putut obține prețuri satisfăcătoare. Este evident că negoțul ar trebui controlat de la centru, tot așa cum armatele, tribunalele, religia și toate celelalte sunt, la rândul lor, controlate.

Am întrebat-o cum ar controla ea comerțul dacă i-aș da posibilitatea s-o facă.

— Dar e cât se poate de simplu — mi-a răspuns — aș acorda monopoluri.

— Caligula a acordat monopoluri, am spus, și pe dată prețurile au suit vertiginos.

— El *a vândut* monopolurile ofertantului care dădea cel mai mult, și atunci desigur că prețurile s-au urcat. Eu n-aș face așa. Și-apoi monopolurile mele n-ar fi atât de uriașe ca ale lui Caligula. A vândut unui singur om dreptul de a face comerț cu smochine în întreaga lume! Eu aș calcula doar cererea normală pe un an a unui oarecare bun de larg consum și apoi aș atribui în mod neoneros acel comerț pe următorii doi ani uneia sau mai multor firme de negustori. Aș acorda, spre pildă, dreptul exclusiv de a importa și a vinde vinurile de Cipru cutărei firme; iar chihlimbarul de Baltica și purpura din Tyr și smalțul britanic le-aș da altor firme. Controlează comerțul în acest mod și nu va mai fi concurență, iar producătorul sau intermediarul străin de materie primă nu va mai putea în felul ăsta să majoreze prețul. „Ăsta-i prețul, dacă-ți convine“, zice negustorul, care-l și fixează cum vrea el. Negustorii care nu au destulă suprafață pentru ca să li se acorde monopoluri trebuie ori să ajungă la înțelegere cu deținătorii de monopoluri, dacă aceștia consideră că volumul lor de afaceri e prea mare ca să și-l poată mânui singuri, ori să descopere noi industrii sau negoțuri. Dacă ar fi după capul meu, toate ar merge în bună ordine și am fi bine aprovizionați, iar statul ar încasa mai multe taxe portuare decât oricând.

Am recunoscut că planul ei pare foarte înțelept; și un prim efect bun ar fi eliberarea unui mare număr de nave și de negustori pentru îmbrățișarea comerțului de grâne. Am împuternicit-o pe loc să acorde un mare număr de monopoluri, fără a bănui măcar că femeia aceasta isteață mă convinsese să-i adopt planul numai cu gândul la enormele șperțuri pe care avea să le obțină de la negustori. Șase luni după desființarea concurenței în ramurile comerciale monopolizate — în care intrau și bunuri de larg consum, și obiecte de lux —, prețurile se urcaseră la un nivel aproape fantastic — negustorii recuperau de la consumatori ceea ce plătiseră ca șperț Messalinei, iar orașul tot intră atunci într-o agitație mai îngrijorătoare ca oricând după iarna în care fusese foamete. Mulțimea mă întâmpina mereu cu vociferări pe străzi și nu mi-a mai rămas

nimic alta de făcut decât să ridic o tribună înaltă pe Câmpul lui Marte de pe care, cu ajutorul unui căpitan din garda imperială, om cu voce de stentor, am fixat pentru următoarele douăsprezece luni prețurile respective. Am calculat prețurile după ale precedentelor douăsprezece luni, întrucât fusesem în măsură să obțin cifre exacte; și atunci desigur că toți monopoliștii au venit după aceea la palat, rugându-mă să-mi modific decizia pentru cazul special al fiecăruia, deoarece erau oameni sărmani și familiile lor aveau să ajungă să cerșească la drumul mare și alte multe palavre de soiul acestora. Le-am răspuns că, dacă nu sunt în stare să-și facă monopolurile rentabile la prețurile fixate acum, se puteau retrage în favoarea altor negutători cu metode comerciale mai perfecționate; și-apoi i-am avertizat că ar face bine să lipsească de îndată din fața ochilor mei mai înainte de a-i trimite în judecată sub acuzația de a „purta război împotriva statului" și de a mă porni să-i arunc de pe stânca din spatele Capitoliului. N-au mai protestat, dar au încercat să mă înfrângă, retrăgându-și cu totul mărfurile de pe piață. Eu însă, de îndată ce-mi parveneau plângeri că o anumită categorie de mărfuri — bunăoară, peștele afumat din Macedonia ori plantele medicinale din Creta — nu sosea în cantități suficiente în oraș, adăugam o altă firmă celor care până atunci își împărțeau monopolul.

Am acordat mereu cea mai mare importanță aprovizionării cu alimente a capitalei. Am poruncit intendentului moșiilor mele italiene să cultive în jurul Urbei cât mai mult pământ cu legumele necesare pieței și, în special, cu varză, ceapă, lăptuci, andive, praz, păstârnac și alte legume de iarnă. Medicul meu Xenofon îmi spunea că desele molime din cartierele sărace ale Romei în timpul lunilor de iarnă se datorau în bună parte lipsei de verdețuri. Eram hotărât să asigur cultivarea unor cantități îndestulătoare, aducerea lor în oraș în fiece zi înainte de ivirea zorilor și vânzarea lor la prețurile cele mai reduse cu putință. Am încurajat, de asemenea, creșterea de porci, orătănii și vite; iar cu un an ori doi mai târziu, am obținut din partea Senatului privilegii speciale pentru măcelarii și vinarii Urbei. Împotriva acestor încuviințări, s-a manifestat oarecare opoziție în Senat. Pe senatori, care se aprovizionau de la propriile lor moșii, nu-i interesa chestiunea alimentației publice. Asiaticus a luat cuvântul:

— Apa chioară, pâinea, fasolea, terciul de linte și varza le sunt de ajuns muncitorilor. De ce i-am răsfăța cu vin și carne de măcelărie?

Am protestat împotriva lipsei de omenie a lui Asiaticus și l-am întrebat dacă preferă apa chioară vinului de Chios, iar varza fripturii de vânat. Mi-a răspuns că era obișnuit din copilărie cu o alimentație bogată și variată și că i-ar fi cu

totul imposibil să treacă la una mai simplă, dar că nu se îndoiește că ar fi bărbat mai viguros dacă ar putea prefera ceea ce îi cer, și că nu-i drept să-i obișnuiești pe oamenii săraci cu un regim alimentar care depășește starea lor socială.

— Fac apel la luminățiile voastre, am exclamat eu tremurând de supărare, care om poate duce o viață vrednică de numele de om, fără să mănânce din când în când o bucățică de carne?

Adunarea păru să găsească fraza mea distractivă. Eu, nu. Și același lucru se întâmplă la sfârșitul aceleiași dezbateri, când s-a pus în discuție chestiunea vinarilor.

— Trebuie încurajați, am spus. S-a produs în ultimii cinci ani o mare scădere a numărului prăvăliilor în care se vând vinuri, mă refer la localurile cinstite unde poți bea un pahar pe loc ori lua vin pentru acasă, iar nu la birturile acelea infecte, pe care le-am închis acum și unde se vindea și carne gătită, și vin — dar ce fel vin! Curată poșircă de cele mai multe ori, dreasă cu săruri de plumb, și unde mai pui că alături era și un bordel plin de femei bolnave, cu desene pornografice mânjite pe pereți. Poate n-ați crede, însă acum cinci ani, pe o rază de patru sute de metri în jurul casei mele de pe Palatin, se aflau cel puțin cincisprezece — nu, ce zic eu? — cel puțin douăzeci și cinci de localuri curate pentru consumul pe loc ori pentru luat acasă, iar acum nu mai sunt decât cel mult trei sau patru, și aveau și vinuri bune. Era Plosca, era La Bacchus, era Veteranul, era La doi frați, era Gloria lui Agrippa, era Lebăda (Lebăda mai e deschisă și astăzi, dar celelalte s-au dus; cel mai bun vin se găsea la La Doi frați) și mai era Philemon și Baucis; și ăsta a dispărut, un local cât se poate de drăguț. Și tot așa s-a dus și Arborele de tisă, îmi plăcea, era un...

Ce-au mai râs de mine! Ei toți, oameni care-și aveau propriile pivnițe de vinuri și care probabil că nu intraseră toată viața lor într-o cârciumă să bea un pahar. I-am făcut să tacă, uitându-mă urât la dânșii. Le-am spus:

— Poate că o să vă aduceți aminte că acum cinci ani, datorită mendrelor nepotului meu, răposatul Împărat, am dat faliment și am fost silit să trăiesc din mila prietenilor mei — printre care, în treacăt fie zis, nu se află niciuna dintre luminățiile voastre — prieteni adevărați, precum vreo câțiva liberți recunoscători, o tânără prostituată și unul sau doi sclavi mai vechi. Am intrat în cârciumile acelea să cumpăr vin, deoarece crama mea era pusă la mezat odată cu locuința, în care nu-mi mai puteam îngădui să ocup decât vreo câteva odăi. Așa încât eu știu ce vorbesc. Și trag nădejde că, dacă s-ar întâmpla ca vreuna dintre luminățiile voastre să ajungă victima mendrelor unui Împărat și să aibă

de-a face cu sărăcia, își va aduce aminte de-această dezbatere și-i va părea rău că n-a votat pentru menținerea unei bune aprovizionări cu carne a măcelăriilor Urbei și pentru salvarea unor atât de cinstite prăvălioare cu vinuri, ca vechea Lebădă, Coroana ori Câinele negru, care mai sunt încă deschise, dar nu vor mai supraviețui vreme prea îndelungată, dacă nu faceți nimic pentru ele. La naiba cu apa chioară și cu terciul de linte! Iar dacă mai zăresc fie și un singur zâmbet pe fețele luminățiilor voastre, domnilor și cinstiți senatori, mai înainte de a fi terminat această cuvântare, ori după, apoi îl voi socoti drept un afront personal.

Eram cu adevărat furios, tremuram de mânie și am văzut cum frica de moarte li se strecoară treptat-treptat în inimă. Mi-au votat moțiunea fără niciun singur vot contra.

Izbânda obținută mi-a făcut plăcere pe moment, însă după aceea m-am simțit adânc rușinat și am feștelit lucrurile și mai rău, cerându-le scuze pentru ieșirea mea nervoasă. Considerau că dovedesc slăbiciune și timiditate procedând astfel. Dar vreau să fie cât se poate de clar că nu mă folosisem de puterea mea imperială — contrar tuturor principiilor mele celor mai îndrăgite de egalitate și justiție și demnitate omenească — spre a teroriza Senatul și a băga spaima în el. Mă simțisem doar profund jignit de Asiaticus și de toți oamenii aceia bogați și fără inimă, care-și tratau concetățenii ca pe niște obiele. Nu i-am amenințat. Protestam doar. Însă cuvintele acelea ale mele au fost mai târziu folosite împotrivă-mi de vrăjmașii mei, în ciuda scuzelor pe care le-am prezentat și în ciuda următoarei scrisori pe care am redactat-o și pus-o în circulație în Urbe:

Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus, Împărat, Mare Pontif, Tribun al poporului, Consul pentru a treia oară, către Senat și Poporul roman, salutare.

Îmi dau seama de o lipsă a mea care mă necăjește poate mai mult decât vă necăjește pe voi, deoarece omul mai mult suferă de pe urma unui necaz pe care singur și l-a făcut decât de pe urma unui necaz care vine asupră-i din alt izvor, și îndeosebi din vreun izvor puternic asupra căruia nu poate exercita decât prea puțin — ori chiar niciun control, precum ar fi fulgerul, boala, grindina, ori strășnicia unui judecător: vreau să vorbesc despre acele subite accese de furie care au pus treptat stăpânire pe mine de când am preluat mai întâi povara guvernării pe care — împotriva dorinței mele — mi-ați pus-o în cârcă. Așa, bunăoară, am trimis deunăzi vorbă cetățenilor din Ostia că aveam să vin (navigând pe Tibru în jos și sosind în jurul orei prânzului) să cercetez la fața locului progresele realizate cu excavațiile la noul lor port și că, dacă au cumva niscai plângeri de formulat împotriva purtării armatei mele de muncitori de acolo ori vreo cerere de prezentat, bucuros le voi da ascultare; când însă am sosit la Ostia, niciun vas n-a venit întru întâmpinarea mea și niciun pâlc de reprezentanți oficiali ai orașului nu aștepta pe chei. M-am aprins rău și am trimis după fruntașii

orașului, inclusiv primul dregător și căpitanul portului, și i-am apostrofat în termenii cei mai violenți, întrebând cum se face de ajunsesem atât de vrednic de dispreț și de bun de nimic în ochii lor, încât să nu se afle acolo nici măcar un marinar care să-mi lege corabia de chei când am dat să debarc, emițând și presupunerea că îmi vor cere o taxă ca să pot intra în portul lor (în cazul când mi-ar fi îngăduit să intru) și arătând ce mai bandă de ingrați sunt locuitorii Ostiei, care mârâie și mușcă mâna ce-i hrănește ori, în cel mai bun caz, se depărtează nepăsători când o văd. Mi s-a dat însă o explicație cât se poate de simplă: nu primiseră defel mesajul meu. Și-au cerut scuze, mi-am cerut și eu scuze și-am redevenit cei mai buni prieteni din lume, nemairămânând niciun resentiment de o parte ori de alta. Dar eu am suferit mai mult de pe urma mâniei mele decât ei, deoarece ei nu se simțeau întru nimic vinovați când strigasem la ei, în vreme ce eu m-am simțit adânc rușinat după aceea, pentru că îi jignisem fără temei.

Astfel încât, dați-mi voie să recunosc că mi se întâmplă să am asemenea accese de furie, dar vă rog să le îndurați laolaltă cu mine. Ele nu durează niciodată mult și sunt cu totul inofensive: medicul meu Xenofon zice că se datorează surmenajului, ca și insomnia de care sufăr. În ultimul timp n-am mai putut dormi după miezul nopții; huruitul îndepărtat al căruțelor care intră cu alimente în oraș mă ține treaz până-n zori, când am uneori norocul să apuc o oră de somn. Aceasta-i pricina pentru care și sunt deseori atât de somnoros la tribunal după prânz. Altă greșeală pe care trebuie s-o mărturisesc este pornirea mea de a purta câte unuia pică; pentru aceasta nu pot da vina pe surmenaj ori pe reaua stare a sănătății, dar pot și trebuie să spun că orice pică pe care, când și când, o port cuiva nu este niciodată cu totul neîndreptățită ori datorată unei antipatii iraționale față de mutra ori felul de a se purta al unui om sau izvorâtă cumva din zavistie pentru averea ori talentele sale. Ea este întotdeauna întemeiată pe o injurie personală neprovocată ce mi-a fost adusă cândva și pentru care nici nu mi s-au cerut vreodată scuze și nici nu mi s-a dat dreptate. Spre pildă, când m-am dus pentru întâia oară la palatul de justiție — puțin timp după urcarea mea pe tron — spre a judeca procesele celor învinuiți de trădare, am remarcat prezența aceluiași îndrăzneț grefier care se străduise cândva din răsputeri să se dea bine pe lângă nepotul meu, răposatul Împărat, pe socoteala mea, atunci când fusesem pe nedrept acuzat de fals. Exclamase cu acel prilej, arătându-mă cu degetul: „I se poate ușor citi vinovăția pe față. Ce să mai tărăgănim lucrurile? Condamnă-l pe loc, Cezar“. Nu era firesc să țin minte una ca asta? I-am strigat individului, în vreme ce se cocârjea spășit spre mine când am intrat: „Îți pot citi vinovăția pe față. Ieși din tribunalul acesta și să nu mai apari vreodată în niciun alt tribunal din Roma!“

Cunoașteți cu toții vechea spusă a patricienilor: *Aquila non captat muscas*. Vulturul are suflet nobil și nu vânează muște, ceea ce vrea să spună că nu urmărește scopuri meschine și că nu se abate din drumul său pentru a se răzbuna pe oameni mici și neînsemnați care l-au provocat cândva. Dar îngăduiți-mi să citez o formulare lărgită, scrisă — sunt mulți ani de atunci — de nobilul meu frate, Germanicus Caesar:

Captat non muscas aquila; at quaeque advolat ultro Faucibus augustis, musca proterva perit.

Țineți minte toate acestea și nu vor exista neînțelegeri între noi, ci rămâneți întru reciproca afecțiune pe care atât de des ne-am jurat-o unul altuia.

Rămâneți cu bine.

(Distihul tradus înseamnă: „Vulturul nu vânează muște, dar dacă vreo muscă neobrăzată, de bună voia ei, intră bâzâind în augustul gâtlej, s-a zis cu ea“.)

Faptul că-l executasem pe Appius Silanus fusese pretextul răscoalei; ca să arăt că nu purtam nicio ranchiună familiei sale, am potrivit astfel lucrurile, încât fiul lui cel mare, Marcus Silanus, stră-strănepotul lui August și născut în anul morții acestuia, să devină consul după patru ani: și i-am mai făgăduit mezinului lui Appius, Lucius Silanus, care venise din Spania cu taică-său, să locuiască la palat cu noi, să-l logodesc cu fiica mea Octavia de îndată ce ea va fi fost în stare să înțeleagă ceremonia logodnei.

---

16. În condiții grele (lat.).

Capitolul XVI

Britannia este așezată la miazănoapte, dar clima, deși foarte umedă, nu este câtuși de puțin atât de rece pe cât s-ar putea crede; dacă ar fi drenată cum trebuie, țara ar putea deveni foarte rodnică. Locuitorii băștinași, un neam de oameni scunzi și bruni, fuseseră deposedați — cam pe vremea întemeierii Romei — de o invazie a celților veniți dinspre sud-est. Unii încă își păstrează independența în mici așezări din locuri muntoase ori mlăștinoase inaccesibile; ceilalți au ajuns robi și și-au amestecat sângele cu al cuceritorilor. Întrebuințez cuvântul „celți“ în înțelesul cel mai general spre a cuprinde în sfera lui numeroasele națiuni care au apărut în Europa, în cursul ultimelor câtorva veacuri, călătorind către vest dinspre depărtatele regiuni aflate la nord de munții Indiei. Au fost alungați de acolo, susțin unii învățați, nu de dragul pribegiei ori de presiunea unor triburi mai puternice la fruntariile lor, ci de o lentă catastrofă naturală pe scară uriașă, treptata secare a unor imense întinderi de pământ fertil de pe urma căruia viețuiseră până atunci. Printre celți, dacă termenul acesta are vreun înțeles precis, i-aș număra nu numai pe cei mai mulți dintre locuitorii Franței — totuși aquitanii sunt de obârșie iberică — și numeroase națiuni din Germania și din Balcani, ci și pe grecii ahei care au sălășluit câtva timp în lunca Dunării de Sus înainte de a o porni mai departe spre Grecia. Da, grecii sunt relativ nou veniți în Grecia. I-au deplasat pe băștinașii pelasgi, care-și datorau Cretei cultura, și au adus cu dânșii noi zei, dintre care întâiul era Apollo. Acestea toate s-au petrecut nu mult timp înainte de războiul Troiei. Grecii dorici au venit și mai târziu — optzeci de ani după războiul cu Troia. Alți celți din aceeași rasă au invadat Franța și Italia cam în aceeași perioadă, iar graiul latin derivă din limbajul lor. Tot atunci a avut loc și prima invazie celtică a Britanniei. Acești celți, a căror limbă este înrudită cu latina primitivă, erau cunoscuți sub numele de goideli — o stirpe înaltă, cu păr nisipiu, cu brațe și picioare lungi, lăudăroasă, neastâmpărată, însă nobilă, pricepută în toate meșteșugurile, inclusiv țesutul, prelucrarea metalului, muzica și poezia; în același stadiu de civilizație pe care l-au imortalizat pentru greci, acum atât de schimbați, versurile lui Homer.

Patru ori cinci sute de ani mai târziu, o altă națiune celtică și-a făcut apariția în Europa de nord, anume acele triburi cărora noi le zicem galații. Ei au invadat Macedonia după moartea lui Alexandru și au trecut în Asia Mică, ocupând regiunea acum denumită Galiția, după numele lor. Au pătruns, de asemenea, și în nordul Italiei, zdrobind puterea etruscilor și ajungând până la Roma, unde ne-au învins pe Allia și ne-au ars Urbea. Tot acest popor a ocupat aproape în întregime Franța, deși predecesorii lor au rămas în centru, în nord-vest și în sud-est. Galații aceștia sunt și ei oameni talentați; deși inferiori celților primitivi în meșteșuguri, sunt mai uniți în cuget și luptători mai buni. Sunt de statură mijlocie, cu păr castaniu ori negru, bărbia rotundă și nasul drept. Cam în vremea dezastrului de pe Allia, unele dintre triburile acestei națiuni au invadat Britannia, trecând prin Kent, ținutul de sud-est al insulei și i-au silit pe goideli să se zburătăcească din fața lor, astfel că pe aceștia nu-i mai afli astăzi decât ca robi prin zonele de nord ale Britanniei și în învecinata insulă Irlanda. Galații care au trecut în Britannia au ajuns cunoscuți sub numele de britoni ori oameni pictați, deoarece își vopseau fețele și trupurile cu albastru — ca semn distinctiv de castă — și ei au dat numele întregii insule. Oricum, două sute de ani mai târziu, a venit un al treilea val de celți, înaintând de-a lungul Rinului, dinspre centrul Europei. Aceștia erau cei cărora noi le zicem belgii, aceiași care-s așezați acum de-a lungul coastei Canalului și cunoscuți drept cei mai buni luptători din Franța. Sunt o rasă amestecată, înrudiți cu galații, dar având și sânge german într-înșii; au părul blond, bărbia mare și nasul acvilin. Au invadat Britannia, trecând prin Kent, și s-au stabilit în toată partea sudică a insulei, cu excepția colțului de sud-vest, care era încă deținut de britoni și de robii lor goideli. Acești belgi au rămas în strânsă legătură cu neamurile lor de dincolo de Canal (unul dintre regii lor a domnit de ambele părți ale apei), făcând neîncetat negoț cu ei, ba și trimițându-le ajutor armat în războaiele cu Iuliu Cezar: după cum și în sud-vest britonii neguțătoreau cu neamurile lor, galații de pe Loire, și le trimiteau ajutoare.

Doar atât despre locuitorii din Britannia; să trecem la istoria legăturilor lor cu puterea romană. Cea dintâi invazie a Britanniei a fost făcută acum o sută opt ani de către Iuliu Cezar. Aflase numeroși britoni luptând în rândurile inamicilor săi, belgii și galații de pe Loire, și-și spusese că sosise vremea ca insula să fie învățată a respecta puterea Romei. Nu putea nădăjdui să mențină Franța pacificată, atâta vreme cât Britannia rămânea un loc sigur de refugiu pentru cei mai îndârjiți dintre dușmanii săi și un punct de plecare pentru noi

încercări de redobândire a neatârnării țării odată îngenuncheate. Apoi mai dorea, din motive politice, să obțină o strălucită victorie militară ca să cumpănească astfel gloria colegului său Pompei. Victoriile sale din Spania și Franța fuseseră un răspuns dat biruințelor lui Pompei în Siria și Palestina, și o campanie în depărtata Britannie putea fi pusă în comparație cu vitejiile lui Pompei printre depărtatele neamuri ale Caucazului. În sfârșit, avea nevoie de bani. Neguțătorii de pe Loire și neguțătorii de pe Canal păreau facă treabă bună cu produsele britanice, și Iuliu voia să pună el mâna pe acea piață, luând mai întâi un tribut gras de la insulari. Știa că există aur în Britannia, căci monedele de aur de acolo circulau liber în Franța. (Erau, fiindcă veni vorba, monede interesante: modelul originar îl constituia staterul[17] de aur al lui Filip al Macedoniei, ajuns în Britannia pe calea Dunării și a Rinului, dar desenul se desfigurase atât de mult în cursul timpului, încât dintre cei doi cai ai carului rămăsese numai unul, surugiul și carul prefăcându-se în simplu fundal; din capul încununat cu lauri al lui Apollo, numai laurii se mai păstraseră.) Britannia nu este, de fapt, deosebit de bogată în aur, și cu toate că minele de cositor din sud-vest au avut cândva însemnătatea lor — cartaginezii au neguțătorit pe acolo — și sunt încă exploatate, aprovizionarea însă cu cositor a Romei se face acum din insulele bogate în cositor de pe lângă coasta Galiciei[18]. Se găsește ceva argint în Britannia, precum și aramă și plumb, și există mari turnătorii pe coasta de sud-vest și mărgăritare de apă dulce, de bună calitate, deși mici și incomparabile cu varietatea orientală. Chihlimbar nu se găsește, în afara bucăților pe care le aduc mareele — vine din Baltica —, dar este fin și cu reflexe strălucitoare; și mai sunt unele obiecte bune de export, ca sclavi, piei tăbăcite, lână, in, animale domestice, bronz emailat, sineală, coșuri împletite și grâu. Pe Iuliu îl interesau îndeobște aurul și sclavii; cu toate că știa că sclavii pe care-i va obține din insulă nu vor fi de cine știe ce calitate — femeile nu sunt câtuși de puțin seducătoare și-și ies ușor din fire, iar bărbații, afară de cei din clasele înalte, care pot deveni excelenți surugii, nu-s buni decât la munca brută a pământului. Nu se putea aștepta să găsească printre dânșii bucătari, giuvaergii, muzicanți, bărbieri, secretari sau curteni desăvârșiți. Prețul mijlociu la care puteau fi vânduți pe piața Romei nu avea să depășească patruzeci de galbeni.

El a invadat Britannia de două ori, dinspre sud-est, așa cum făcuseră pe rând goidelii, britonii și belgii. Prima dată, britonii s-au opus cu îndârjire debarcării

sale și au dat dovadă de vitejie: așa încât, cu excepția unor ostatici luați dintre locuitorii ținutului Kent, n-a prea făcut mare ispravă, înaintând, de altfel, numai zece mile înlăuntrul țării. A doua oară însă, folosind experiența precedentă, a debarcat cu o armată puternică — douăzeci de mii de oameni; întâia dată avusese numai zece mii. A înaintat de la Sandwich, un punct apropiat de coasta franceză, de-a lungul malului sudic al estuarului Tamisei, croindu-și mai întâi drum de trecere peste râul Stour și apoi peste fluviul Tamisa, lângă Londra. Se îndrepta acum înspre teritoriul catuvellaunilor, un trib belgic al cărui rege devenise suveranul mai multor regi mici din sudul și răsăritul insulei: capitala acestuia era în orașul Wheathampstead, la vreo douăzeci și cinci de mile nord-est de Londra. Cuvântul „oraș" nu-l iau, desigur, în înțelesul lui greco-roman, ci în acela de mare așezare de colibe făcute din chirpici și nuiele, iar câteva din piatră necioplită. Regele acesta, Cassivellaunus, a organizat rezistența împotriva lui Iuliu: dar s-a convins că, în vreme ce călăreții și carele sale de luptă erau superioare călărimii franceze pe care Iuliu o adusese cu el, pedestrimea lui nu se putea măsura cu pedestrimea romană. Și-a spus că poate cea mai bună tactică pentru el este să se lipsească de pedestrime cu totul și să împiedice, cu ajutorul călărimii și al carelor, desfășurarea armatei romane. Iuliu văzu că nu poate trimite detașamente de prădare și pustiire decât dacă erau alcătuite din oameni mulți și sprijinite de călărime; carele de luptă britanice își perfecționaseră tehnica de a surprinde și izola micile cete răzlețite. Atâta vreme cât armata romană rămânea în coloană de marș, pagubele pe care le putea pricinui incendiind holdele și cătunele nu erau prea mari; iar britonii dispuneau din plin de răgaz pentru a-și pune femeile, copiii și vitele la adăpost. Odată însă ce a trecut Tamisa, Iuliu s-a bucurat de sprijinul unor triburi care fuseseră recent învinse de vrăjmașii lor, catuvellaunii. Aceștia erau trinobanții, care trăiau la nord-vest de Londra, având Colchester drept capitală. Un principe exilat al trinobanților, al cărui tată fusese omorât de Cassivellaunus, fugise în Franța la Iuliu, chiar înainte ca expediția să fi pornit, și făgăduise, în caz că Iuliu va invada teritoriul catuvellaunilor, să ridice întreaga coastă răsăriteană în sprijinul lui. S-a ținut de cuvânt, așa încât Iuliu avea acum o bază sigură în ținutul trinobanților. După ce s-a reaprovizionat acolo, și-a reluat marșul către Wheathampstead.

Cassivellaunus își dădea acum seama că are puțină speranță de a birui, afară doar de cazul în care ar putea, creând o diversiune, să-l silească pe Iuliu să bată cale întoarsă. A trimis un mesaj urgent oamenilor din Kent, vasali și aliați ai

săi, rugându-i să pună cu toţii mâna pe arme şi să atace tabăra de bază a lui Iuliu. Iuliu mai fusese odată frânat, la scurtă vreme după debarcare, de vestea că o furtună îi avariase o parte din nave pe care nu avusese grijă să le tragă la mal, lăsându-le legănate de valuri. Fusese obligat să bată tot drumul de pe malul Stourului înapoi şi îi luase zece zile să repare paguba; ceea ce le-a dat britonilor prilejul de a reocupa şi întări poziţiile cucerite, nu fără greutate, mai înainte. Dacă oamenii din Kent se învoiau să atace tabăra de bază, apărată numai de două mii de pedestraşi şi de trei sute cavalerişti, şi dacă ei izbuteau s-o cucerească şi să pună mâna pe flotă, atunci Iuliu avea să fie prins în capcană şi întreaga insulă se va ridica împotriva romanilor — până şi trinobanţii îşi vor părăsi noii aliaţi. Oamenii din Kent au dat, ce-i drept, un atac masiv asupra taberei de bază, dar au fost respinşi cu pierderi grele. Auzind de acea înfrângere, toţi aliaţii lui Cassivellaunus, care încă nu procedaseră dinainte astfel, i-au trimis solii de pace lui Iuliu. El însă înainta în marş forţat spre Wheathampstead, oraş pe care l-a atacat simultan pe două fronturi. Fortăreaţa aceasta consta dintr-o mare centură de întărituri de pământ apărate de păduri, de şanţuri adânci şi de palisade care erau socotite de necucerit. Ea servea drept loc de refugiu tuturor acelor membri ai tribului care erau prea bătrâni ori prea tineri ca să poată lupta. Se mai aflau închise acolo un număr uriaş de vite şi, de asemenea, închişi, sute de prizonieri. Cassivellaunus, deşi armata lui nu fusese încă bătută, a fost silit să ceară pace. Iuliu a acordat condiţii uşoare, deoarece vara era pe sfârşite, iar el nerăbdător să se înapoieze în Franţa, unde se zvonea că are să izbucnească o răscoală. Li se cerea catuvellaunilor să predea doar un anumit număr de bărbaţi şi de femei drept ostateci, să plătească un tribut anual în aur poporului roman şi să promită că nu se vor atinge de trinobanţi. Aşa încât Cassivellaunus i-a plătit o primă rată din tribut lui Iuliu şi i-a predat ostatecii, după cum au făcut şi regii tuturor triburilor supuse, cu excepţia trinobanţilor şi a aliaţilor acestora de pe coasta de răsărit, care-şi oferiseră de bună voie sprijinul lui Iuliu. Iuliu s-a întors în Franţa cu prizonierii, iar din vite, cu atâtea câte nu fuseseră vândute pe un preţ mic trinobanţilor spre a scăpa de grija de a le transporta cu bine peste Canal. Răscoala a izbucnit doi ani mai târziu în Franţa şi Iuliu a fost atât de prins cu zdrobirea ei, încât nu şi-a putut găsi destui oameni în vederea unei a treia expediţii în Britannia, deşi Cassivellanus încetase de a plăti tribut de îndată ce se aflase de răscoala de pe continent şi trimisese şi ajutor insurgenţilor din Franţa. Curând după aceea a început războiul civil, şi cu toate că, la sfârşitul acestuia, problema unei invazii

în Britannia mai era din când în când ridicată, se găsea mereu și câte un motiv temeinic pentru a o amâna, de obicei tulburări la granița de pe Rin. Așa că nu se găseau niciodată destule trupe disponibile. În cele din urmă, August s-a pronunțat împotriva extinderii fruntariilor dincolo de Canal. S-a concentrat în schimb asupra civilizării Franței, provinciilor de pe Rin și regiunilor din Germania cucerite de tatăl meu. Când a pierdut Germania, după revolta lui Hermann, a fost și mai puțin dispus să-și creeze noi complicații în Britannia. Într-o scrisoare adresată bunicii mele Livia și datată din anul nașterii mele[19], și-a exprimat părerea că până ce francezii nu vor fi îndeajuns de copți ca să poată primi cetățenia romană și nu va exista convingerea că nu se vor răscula în absența unei armate romane de apărare, o invazie a Britanniei n-ar putea fi justificată politicește.

Dar părerea mea rămâne totuși, mult iubită Livia, că până la urmă Britannia trebuie prefăcută în provincie de graniță. Este periculos a lăsa o insulă, atât de apropiată de Franța și locuită de o populație atât de fioroasă și de numeroasă, ca să rămână independentă. Privind în viitor, văd Britannia ajunsă în același grad de civilizație ca sudul Franței de astăzi; și cred că insularii, care-s de-o stirpe înrudită cu a noastră, vor deveni incomparabili mai buni romani decât vom izbuti vreodată a-i face pe germani, pe care — în pofida aparentei lor docilități și dorințe de a învăța de la noi artele — îi consider mai străini de firea noastră decât chiar pe mauri ori pe iudei. Nu pot să-mi exprim impresia decât spunând că sunt prea iuți la învățătură: cunoști proverbul: „Cine învață repede, repede și uită". Mă poți socoti nițel nerod, scriind despre britoni ca și cum ar fi și devenit romani, însă e interesant să faci speculații asupra viitorului. Nu mă gândesc că va fi așa după douăzeci de ani și nici măcar după cincizeci, dar, socotind cincizeci de ani pentru ca francezii să fie gata de cetățenie și punând douăzeci de ani ori cam așa ceva pentru completa subjugare a Britanniei, poate că de azi într-o sută de ani Italia va fi strâns unită cu întregul arhipelag britanic și (nu zâmbi!) s-ar prea putea ca nobilii britanici să ocupe locuri în Senatul roman. Deocamdată trebuie să ne continuăm politica de penetrație comercială. Regele Cymbeline, care s-a ridicat suveran al celei mai mari părți a insulei, întâmpină bucuros pe neguțătorii romano-francezi și chiar pe medicii greci, îndeobște pe oculiști, căci britonii par să sufere destul de rău de oftalmie din pricina caracterului mlăștinos al țării; iar în monetăriile sale se bat frumoase monede de argint — cele de aur rămân primitive — și e în relații de prietenie cu guvernatorii noștri din Franța. Comerțul britanic s-a dezvoltat considerabil în ultimii ani. Am auzit că la curtea lui Cymbeline de la Colchester se vorbește tot atât de mult limba latină ca și cea britanică.

În această privință, l-aș putea cita pe istoricul Strabo, care, scriind la începutul domniei lui Tiberiu, notează:

„În zilele noastre, unii dintre suveranii britanici și-au asigurat prietenia lui Caesar Augustus datorită soliilor trimise și curtenitoarelor lor atenții: au oferit chiar daruri votive templului lui Jupiter Capitolinul și au făcut din întreaga insulă un fel de glie strămoșească pentru romani. Plătesc taxe vamale foarte reduse atât pentru exporturile lor către Franța, cât și pentru importuri, acestea din urmă constând mai ales din brățări de fildeș, coliere, chihlimbar, sticlă și altele".

Strabo înșiră apoi exporturile, menționând aurul, argintul, fierul, pieile tăbăcite, sclavii, câinii de vânătoare, grâul și vitele cornute. Concluziile sale — inspirate, cred, de Livia însăși — sunt următoarele:

„Așa încât romanii n-au nevoie să țină garnizoane pe insulă. Ar trebui cel puțin o divizie de infanterie, sprijinită de cavalerie, pentru a-i constrânge să plătească tribut; dar cheltuielile de întreținere a garnizoanei ar fi cel puțin egale cu tributul primit, iar impunerea tributului ar necesita și scăderea taxelor vamale și, pe lângă aceasta, ar mai exista și mari riscuri militare legate de politica de supunere cu forța."

Aprecierea aceasta de „cel puțin o divizie de infanterie" era mult prea modestă. „Cel puțin patru divizii" ar fi fost mai aproape de adevăr. August n-a pus niciodată chestiunea întreruperii plății tributului ca o călcare de jurământ din partea catuvellaunilor și nici n-a protestat împotriva subjugării trinobanților de către Cymbeline. Cymbeline acesta era un nepot de-ai lui Cassivellaunus și a domnit patruzeci de ani; ultimii ani — cum pare să fie soarta domnitorilor bătrâni — i-au fost întunecați de tulburări familiale. Fiul lui cel mai mare a încercat să-i ia tronul și a fost alungat din regat, dar s-a refugiat la Caligula în Franța și i-a cerut ajutorul pentru o invazie a Britanniei, angajându-se, de va fi înscăunat în locul tatălui său, să recunoască suzeranitatea Romei. Caligula a dat de îndată de știre Senatului că insula se predase și apoi a pornit spre Boulogne în fruntea unei armate, ca și cum ar fi fost pe punctul de a începe o expediție fără a-și mai face zăbavă. Era însă om nervos și i-a fost teamă să nu se înece în Canal, unde marea e agitată, ori să fie ucis în luptă, ori făcut prizonier, ori băgat și ars de viu într-o figură votivă din nuiele de răchită; așa încât a proclamat că, de vreme ce Britannia s-a supus prin persoana prințului, expediția era de prisos. Și-a lansat în schimb ofensiva împotriva lui Neptun, poruncind trupelor să tragă cu săgeata, să arunce sulițe și să azvârle cu pietre în mare, după cum am mai povestit și să adune scoici de mare drept trofee. Pe prinț l-a adus la Roma ferecat în lanțuri și după ce și-a sărbătorit întreita victorie asupra lui Neptun, asupra Britanniei și asupra Germaniei, l-a executat ca pedeapsă pentru tributul neplătit și pentru mișelescul atac al tatălui său asupra trinobanților și pentru ajutorul trimis de unele triburi britanice rebelilor de la Autun, în cel de-al optulea an al domniei lui Tiberiu.

Moartea lui Cymbeline a avut loc în aceeași lună cu a lui Caligula și a fost urmată de un război civil. Prințul supraviețuitor mai în vârstă, Bericus pe nume, a fost proclamat rege, dar era un om căruia nici membrii propriului său trib și nici aliații săi vasali nu-i purtau niciun respect. Cei doi mezini ai săi,

Caractacus și Togodumnus, s-au răsculat împotriva lui după un an și l-au silit să fugă dincolo de Canal. A venit la mine la Roma și, tot așa după cum fratele lui ceruse ajutor lui Caligula, mi-a cerut și el să-l ajut. Nu i-am făgăduit nimic, dar i-am permis să se stabilească la Roma împreună cu familia lui și câțiva nobili care-l însoțiseră.

Lui Togodumnus, care acum împărțea domnia cu Caractacus, îi spuseseră niște negustori că nu sunt militar, ci un bezmetic bătrân și laș care scrie cărți. Mi-a expediat o scrisoare insolentă, cerându-mi să-i trimit imediat înapoi pe Bericus și pe ceilalți exilați, dimpreună cu sacrele însemne regale — treisprezece obiecte magice — o coroană, un potir, o spadă și așa mai departe — pe care Bericus le adusese la Roma cu dânsul. Dacă Togodumnus mi-ar fi scris într-un mod curtenitor, desigur că i-aș fi răspuns curtenitor și i-aș fi retrimis măcar însemnele, care pare-se că erau necesare pentru orice încoronare valabilă a unui rege catuvellaun. Așa fiind însă, i-am răspuns scurt că nu sunt obișnuit să mi se vorbească ori scrie pe un ton lipsit de respect și că, în consecință, nu mă simt obligat să-i fac vreun serviciu. Mi-a răspuns, încă și mai obraznic, că nu-i spun adevărul, ci mă laud, pentru că până foarte de curând toată lumea, inclusiv propria mea familie, mă tratase fără respect; și că, de vreme ce refuzam să-i dau ascultare, hotărâse să rețină toate vasele comerciale proprietate romană din porturile sale și că le păstra drept chezășie până ce-i voi fi dat ceea ce-mi ceruse. Nu-mi mai rămânea nimic de făcut decât să declar război. Francezii și-ar fi pierdut orice respect față de mine, dacă șovăiam. Am luat hotărârea cu totul independent de Irod, deși s-a întâmplat ca înțepătoarea lui scrisoare să coincidă cu hotărârea luată.

Aveam și alte motive pentru a recurge la război. Unul era că sosise timpul prevăzut de August: eram pe punctul de a extinde cetățenia romană unui mare număr dintre aliații noștri francezi mai civilizați, dar elementul care, în nordul Franței, împiedica progresul sistematic al civilizației în acele regiuni era cultul druidic, o religie magică rămasă încă vie — în pofida tuturor strădaniilor noastre de a o stăvili ori desființa — datorită seminariilor druidice din Britannia, de unde la obârșie fusese, de altfel, importată. Tinerii francezi se duceau în Britannia pentru educația lor magică în chip tot atât de firesc precum tinerii spanioli merg la Roma să studieze dreptul, ori tinerii romani la Atena să studieze filosofia, ori tinerii greci la Alexandria să studieze chirurgia. Între druidism și cultul religios grec sau roman nu-i ușor de stabilit asemănări deoarece religia druizilor implică jertfele omenești și necromanția, din care

pricină druizii, deși nu sunt ei înșiși războinici, ci numai preoți, ațâțau mereu la răscoală împotriva noastră. Un alt motiv pentru război era că domnia de aur a lui Cymbeline luase sfârșit. Togodumnus și Caractacus, am aflat, erau pe punctul de a fi implicați într-un conflict cu vecinii lor din nord-est, icenii, precum și cu două triburi vasale de pe coasta de sud, așa încât negoțul regulat cu Britannia avea să fie întrerupt pentru câtva timp, dacă eu nu interveneam. Mă puteam bizui pe ajutorul icenilor și al altor triburi, fără a mai pomeni de comercianții care traficau de ambele părți ale Canalului, așa încât prilejul părea prea bun spre a nu fi folosit.

Poate că n-ar strica să prezint aici pe scurt principalele trăsături ale druidismului, o religie ce pare a fi o fuziune a credințelor celtice și băștinașe. Nu pot garanta că amănuntele sunt adevărate, deoarece informațiile pe care le am sunt contradictorii. Nu este îngăduit să se consemneze în scris niciun fel de literatură druidică, iar pe cei ce destăinuie, fie și cele mai puțin importante mistere, îi amenință o ursită înspăimântătoare. Darea mea de seamă se bazează pe declarațiile unor apostați proeminenți ai religiei, dar nu se află niciun preot druid printre ei. Niciun druid hirotonit n-a putut fi vreodată convins să destăinuie misterele lăuntrice, nici măcar prin tortură. Cuvântul „druid" înseamnă „om al stejarului", deoarece stejarul este arborele lor sacru. Anul lor religios începe odată cu înmugurirea stejarului și se încheie la căderea frunzelor sale. Există un zeu numit Tanarus, al cărui simbol este stejarul. El este cel care, fulgerând, germinează vâscul pe ramul de stejar, care-i remediul suveran împotriva vrăjilor și a tuturor bolilor. Există și un zeu al soarelui numit Mabon, al cărui simbol este un taur alb. Și apoi mai e și Lug, un zeu al medicinei, poeziei și artelor, al cărui simbol este șarpele. Aceștia toți sunt însă aceeași persoană, un zeu al Vieții-întru-Moarte, venerat sub diferite aspecte, ca și Osiris în Egipt. După cum Osiris este înecat în fiece an de către un zeu al apelor spurcate, tot așa această întreită zeitate este ucisă anual de Zeul Întunericului și Apei, unchiu-i Nodons, și redată vieții de sora sa Sulis, Zeița Tămăduirii, care-i corespunde lui Isis. Nodons se manifestă printr-un monstruos val de apă, înalt de douăsprezece picioare, care la intervale regulate se revarsă pe gura Severnului, cel mai mare dintre râurile vestice, pricinuind grele pagube recoltelor și colibelor până la o distanță de treizeci de mile în interior. Religia druidică nu este un cult al triburilor ca atare, deoarece acestea sunt unități combatante comandate de regi și nobili, ci ține de treisprezece societăți secrete, numite după felurite animale sacre, membrii oricăreia din

societățile acelea aparținând unei felurimi de triburi; căci luna în care ești născut — ei au un an de treisprezece luni — este aceea care hotărăște societatea secretă căreia îi vei aparține. Există Castori, și Șoareci, și Lupi, și Iepuri, și Râși, și Bufnițe, și așa mai departe, și fiecare societate își are folclorul ei și este prezidată de un druid. Arhidruidul cârmuiește întregul cult. Druizii nu iau parte la lupte, iar membrii aceleiași societăți care dau unul de altul în bătăliile dintre triburi sunt ținuți să-și vină unul altuia într-ajutor.

Misterele religiei druidice sunt legate de o credință în nemurirea sufletului omenesc, în sprijinul căreia se aduc numeroase analogii naturale. Una dintre acestea este zilnica renaștere a soarelui, alta este moartea anuală și renașterea anuală a frunzelor stejarului, în sfârșit, alta este secerișul anual al grâului și încolțirea anuală a seminței. Spun că atunci când moare, omul se duce spre soare-apune ca și soarele în amurg, pentru a trăi în niște anume insule sacre din oceanul Atlantic până ce-i va veni iarăși rândul să se nască. Peste tot locul în insulă se află altare sacre cunoscute sub numele de „dolmeni“, o piatră orizontală așezată pe două ori mai multe verticale. Acestea își au rostul în ceremoniile inițiatice ale societăților. Inițierea este totodată o moarte și o renaștere. Candidatul se întinde pe un buiandrug și apoi se înscenează o jertfă. Prin anumite mijloace magice, druidul care oficiază pare să taie capul omului, care este arătat sângerând mulțimii. Capul este după aceea din nou lipit trupului și presupusul cadavru este așezat sub dolmen, ca într-un mormânt, cu ram de vâsc între buze; de aici, după multe rugăciuni și descântece, noul om iese ca și cum ar fi un prunc născut din pântecele maică-sii și primește instrucțiuni pentru noua-i viață de la nașii săi. În afara acestor dolmeni mai sunt altare din pietre verticale consacrate ritualurilor falice; căci osirismul celtic seamănă cu cel egiptean și din acest punct de vedere.

Rangul în societăți este determinat de numărul de jertfe pe care un om le aduce zeilor, stând pe buiandrugul dolmenului său strămoșesc, de numărul de vrăjmași pe care-i omoară în luptă și de premiile pe care le câștigă în jocurile religioase anuale ca jongler, conducător de car, luptător în lupte corp la corp, poet ori harpist. Rangul e vădit de măști și de acoperăminte pentru cap purtate în timpul ceremoniilor, precum și prin desenele albastre executate cu drobușor (o plantă a ținuturilor mlăștinoase), acestea acoperindu-le întregul corp. Clerul druidic se recrutează dintre tinerii care au ajuns la rang înalt în societățile lor secrete și care s-au bucurat de anumite semne ale harului divin. Dar mai întâi e nevoie de douăzeci de ani de studiu sârguincios la școala superioară druidică, și

nu orice candidat reușește să treacă prin cele treizeci și două de grade obligatorii. Primii doisprezece ani sunt consacrați inițierii în toate celelalte societăți secrete, învățării pe dinafară a unor enorme culegeri de poezie mitologică și studierii dreptului, muzicii și astronomiei. În următorii trei ani se învață medicina. Apoi alți trei ani sunt meniți studiului semnelor prevestitoare și magiei. Probele la care sunt supuși candidații la preoție sunt deosebit de aspre. Există, bunăoară, o probă de creație poetică. Candidații trebuie să-și petreacă toată noaptea, goi, întinși într-o ladă de formatul unui coșciug și umplută cu apă înghețată; numai nările le stau deasupra apei, iar pe piept le sunt așezați bolovani grei. În această poziție, candidatul trebuie să compună un poem extrem de lung, în cea mai dificilă dintre formele metricei druizilor, asupra unui subiect care-i este dat în clipa când este așezat în ladă. Ieșind de acolo a doua zi dimineața, el trebuie să-și poată cânta poemul — acompaniindu-se singur la harfă — pe o melodie compusă în același timp cu stihurile. Altă probă este să stai în fața întregului corp preoțesc al druizilor și să ți se pună întrebări sub formă de cimilituri în versuri, la care tu trebuie să răspunzi tot prin cimilituri, de asemenea versificate. Aceste cimilituri se referă toate la neînsemnate amănunte din poemele sacre, pe care candidatul este presupus a le cunoaște temeinic. Pe lângă toate acestea, examinatul trebuie să fie în stare să provoace cețuri magice și să poată executa tot soiul de scamatorii.

Am să vă povestesc, iată, singura mea experiență cu magia druidică. I-am cerut odată unui druid să-mi arate îndemânarea lui. A cerut să i se aducă trei boabe de mazăre uscată și le-a înșirat de-a curmezișul palmei mele întinse. Mi-a spus:

— Fără a mișca brațul, poți sufla bobul din mijloc, fără a le sufla pe cele două din părți?

Am încercat, însă firește că n-am putut: suflarea-mi a împrăștiat toate cele trei boabe. Druidul le-a ridicat de pe jos și le-a înșirat pe propria sa palmă. Apoi le-a ținut pe cele laterale cu indexul și degetul mic al aceleiași mâini și a suflat boaba cea din mijloc cum nu se poate mai ușor. M-am înfuriat că fusesem păcălit.

— Asta o poate face oricine, i-am spus. Asta nu-i magie.

Mi-a înmânat din nou boabele.

— Încearcă! mi-a poruncit.

Am dat să fac și eu ceea ce făcuse el, dar spre marea mea amărăciune am constatat nu numai că nu puteam să-mi adun destulă răsuflare ca să azvârl

bobul din palmă — plămânii păreau să mi se fi înțepenit dintr-odată —, dar când am vrut să-mi îndrept din nou degetele încovoiate, n-am mai fost în stare. Erau prinse strâns în palmă. Și unghiile îmi pătrundeau treptat-treptat în carne, așa încât abia m-am abținut să nu strig de durere. Sudoarea mi se revărsa pe toată fața.

M-a întrebat:

— E oare atât de ușor de făcut?

I-am răspuns, amărât:

— Nu, când se află de față un druid.

Mi-a atins încheietura mâinii și degetele și-au revenit din contractare.

Penultima probă impusă candidatului este să petreacă cea mai lungă noapte din an așezat pe o piatră oscilantă numită „Scaunul primejdiei“, care se clatină deasupra unei prăpastii adânci într-un munte de pe undeva din vestul insulei. Duhuri rele vin și îi vorbesc toată noaptea și încearcă prin felurite mijloace să-l facă să-și piardă echilibrul. El nu trebuie să răspundă nicio vorbă, ci să înalțe rugăciuni și imnuri de laudă zeilor. Dacă scapă și din această ordalie, i se îngăduie să treacă prin proba finală care constă în a bea dintr-o cupă otrăvită și a intra într-o transă în care vizitează insula morților; de acolo trebuie să aducă, la deșteptare, acele dovezi care să-i poată convinge pe druizii din comisia examinatoare că a fost acceptat de zeul Vieții-întru-Moarte ca preot al său.

Există trei ranguri de preoție la druizi. Sunt cei care au trecut prin toate probele, adevărații druizi; vin apoi barzii, cei care au reușit la probele bardice, dar încă nu și-au putut lua examenele la prezicere, medicină și magie; și mai sunt cei care au dat cu succes examenele acestea din urmă, dar încă nu și-au luat diploma de barzi — adică sunt cunoscuți drept Ovați ori Ascultători. Trebuie să fii om inimos și de nădejde ca să te prezinți la probele finale, unde trei din cinci candidați își află de obicei moartea (așa mi s-a spus), astfel încât cei mai mulți oameni se mulțumesc cu gradul de bard ori de ovat.

Druizii mai sunt dătători de legi, și judecători, și controlori ai religiei publice și particulare, și cea mai gravă pedeapsă pe care o pot da ei este să le interzică oamenilor de a se apropia de sfintele rituri. De vreme ce afurisenia aceasta echivalează cu o condamnare la pieire veșnică — deoarece numai luând parte la aceste rituri poate omul spera să renască după ce va fi murit — druizii sunt atotputernici și numai netot poate fi numit cel care ar îndrăzni să li se împotrivească. La fiecare cinci ani, are loc o mare purificare religioasă — asemănătoare cu censul nostru cincinal — și pentru ispășirea păcatelor

naționale se ard de vii victime omenești în niște colivii ori cuști mare făcute din nuiele de răchită, însă astfel meșterite, încât să semene cu oamenii. Victimele sunt tâlhari, criminali, oameni care au destăinuit secrete religioase ori care s-au făcut vinovați de vreo altă fărădelege analoagă, precum și cei pe care druizii îi învinovățesc de a fi practicat magia în mod ilegal, în scopuri personale, ori de a fi provocat o boală a grânelor ori cine știe ce molimă de pe urma vătămării recoltei. Totodată druizii puneau în afara legii pe oricine îmbrățișa religia romană ori se unea prin căsătorie cu o familie care procedase astfel. Asta, mă rog, cred că aveau dreptul să facă; dar când venea vorba de arderea oamenilor de vii, socot că meritau să li se dea o lecție.

Au două locuri îndeosebi sfinte. Primul este insula Anglesey de pe coasta de vest, unde-și stabilesc reședința în timpul iernii în mari bungeturi de stejari sacri și unde focul sacru din bușteni de stejar este păstrat pururi aprins. Acest foc, inițial aprins de fulger, este distribuit pentru incinerarea cadavrelor spre a li se asigura reîncarnarea. Celălalt loc sfânt al lor este un mare templu de piatră situat în centrul Britanniei, alcătuit din cercuri concentrice de uriașe altare monolitice și trilitice. E dedicat zeului Vieții-întru-Moarte, și de la Anul Nou (care-l socotesc a începe la echinocțiul de primăvară) și până la solstițiul de vară își țin acolo jocurile religioase anuale. Un tânăr cu părul roșcat este ales să-l reprezinte pe zeu și este înveșmântat în mantii superbe. Cât timp durează jocurile, el e slobod să facă orice dorește. Totul îi stă la dispoziție, și dacă prinde drag de un giuvaer ori de vreo armă oarecare, proprietarul se simte onorat și i-o dă cu plăcere. Cele mai frumoase fete stau cu toate în jurul său, iar atleții și muzicanții care iau parte la concursuri se străduiesc a face tot ce le stă lor în putere spre a-i câștiga bunăvoința. Scurt timp însă înaintea solstițiului de vară se duce cu arhidruidul, care-i reprezentantul zeului Morții, la un stejar pe care crește vâsc. Arhidruidul se urcă în stejar și taie cu o secure de aur vâscul, dar luând aminte ca vâscul să nu cadă pe pământ. El, vâscul, este sufletul stejarului, care apoi se vestejește în chip tainic. Un taur alb e adus jertfă. Tânărul este înfășurat cu crengi frunzoase de stejar și dus la templu, care este astfel orientat, încât în zorii solstițiului de vară soarele bate de-a lungul unei alei de pietre și luminează altarul principal pe care este așezat întins tânărul strâns legat, iar arhidruidul vine de-l jertfește cu lujerul ascuțit al vâscului. Nu pot afla ce se întâmplă până la urmă cu trupul tânărului jertfit, care deocamdată mai rămâne expus pe piatra de altar fără a vădi vreun semn de descompunere. Însă preoteasa lui Sulis, un oraș apusean ce se cheamă „Apele

lui Sulis“ și unde există izvoare termale, vine să-l reclame la sărbătoarea de rămas-bun din toamnă, și zeița este atunci presupusă a-i reda viața. Se zice că zeul merge și merge pe mare până la insula apuseană unde locuiește Nodons și că-l înfrânge după o luptă crâncenă. Viscolele de iarnă sunt zgomotul acelei lupte. Sacrificatul reapare în anul următor sub chipul unei noi victime. Stejarul veștejit dă noi bușteni pentru focul sacru. La sărbătoarea de rămas-bun din toamnă, fiecare societate își jertfește animalul ei tribal, arzând câte o cușcă de răchită plină cu atari animale; sunt, de asemenea, arse toate măștile și acoperămintele de cap. În templul acela de piatră are loc complicata ceremonie pentru inițierea noilor druizi. Se spune că ea implică și sacrificarea unor copii nou-născuți. Templul se află în mijlocul unei mari Necropole, căci toți druizii și oamenii de înalt rang religios sunt înmormântați acolo, cu ceremonii care le asigură reîncarnarea.

Există și zei și zeițe britanice ale războiului, dar au puține legături cu religia druidică și seamănă îndeajuns cu propriii noștri Marte și Belona ca să mai fie nevoie să-i descriu. În Franța, centrul druidismului era la Dreux, un oraș situat la apus de Paris, la vreo optzeci de mile de coasta Canalului. Jertfele omenești continuau să fie aduse ca și cum civilizația romană nici n-ar fi existat. Închipuiți-vă că druizii despicau trupurile victimelor pe care le jertfiseră zeului Tanarus și le cercetau măruntaiele pentru auspicii, cu tot atât de puțină căință pe cât am resimți noi în fața unui berbec ori a unui pui de găină sacru! August nu încercase să reprime druidismul; interzisese doar cetățenilor romani să facă parte din societăți secrete ori să ia parte la sacrificiile druidice. Tiberiu îndrăznise să dea un edict prin care dizolva ordinul druizilor în Franța; dar edictul acela nu era menit să fie aplicat în practică, ci numai să împiedice sancționarea oficială de către autoritățile romane a vreunor decizii ori penalități impuse de un consiliu druidic.

Druizii continuau să ne pricinuiască neplăceri în Franța, deși multe triburi părăsiseră cu totul cultul în ultimul timp și adoptaseră religia noastră romană. Eram hotărât, de îndată ce voi fi cucerit Britannia, să cad la învoială cu arhidruidul; în schimbul permisiunii de a-și conduce religia în Britannia, după datină (dar abținându-se de la orice predică neprietenoasă față de Roma), trebuia să respingă pe toți candidații francezi la inițierea în ordinul druidic și să nu îngăduie druizilor britanici să traverseze Canalul. Fără de preoți, religia avea să piară curând în Franța, unde urma să declar ilegală orice soi de ceremonie ori sărbătoare druidică implicând jertfe omenești și să dau în judecată pentru

asasinat pe toți cei descoperiți a fi luat parte la o asemenea ceremonie ori sărbătoare. Până la urmă, firește, druidismul trebuia să fie desființat și în Britannia; dar pentru aceasta mai era încă timp de gândire.

---

17. Monedă (de argint sau de aur) la vechii greci și macedoneni.
18. E vorba de provincia spaniolă.
19. Adică 10 î.Hr.

Capitolul XVII

Studiind cu atenție comentariile lui Iuliu Cezar asupra ambelor sale campanii britanice, mi-a fost limpede că, în afară de cazul că situația se schimbase cu desăvârșire de atunci și până acum, îmi va fi cu putință să-i bat pe britoni în orice luptă schimbând doar puțin tactica noastră de război. Avea totuși să fie nevoie de forțe armate considerabile. Este o mare eroare să pornești o campanie cu numai două legiuni, să le lași a fi rău hărțuite în încercarea de a ține locul a patru și apoi să trimiți în patrie după întăriri, acordând astfel inamicului o perioadă de răgaz. Cel mai bun lucru este să începi cu o cât mai impunătoare armată poți strânge și să lovești cât mai aspru cu putință.

Pedestrașii britanici sunt înarmați cu paloșe și mici scuturi de piele. În lupta corp la corp, ei sunt egali, de nu chiar superiori romanilor, dar valoarea lor combativă descrește proporțional cu numărul, în vreme ce a noastră crește. În toiul unei bătălii, o companie de luptători britanici nu are sorți de izbândă asupra unei formații egale de soldați romani disciplinați. Romanii au sulița, pumnalul și scutul lung, cu ieșituri făcute să se îmbuce cu scuturile vecine: acestea toate constituie un echipament ideal în lupta strânsă. Armele britanice sunt făcute pentru lupta corp la corp, dar presupun mult spațiu pentru mișcare. Dacă înghesuiala în cursul luptei este prea mare pentru a permite soldatului să-și rotească spada în voie și dacă blocada scuturilor inamice îl împiedică de a izbi lateral cu el, nu-i e de mare folos; iar micul scut constituie o protecție insuficientă împotriva atacurilor cu sulița.

Nobilii britanici luptă folosind, aidoma eroilor greci la Troia ori asemenea căpeteniilor latine din vechime, carele de luptă. Carul de luptă, desigur, a dispărut acum din armamentul civilizat și a rămas doar ca o emblemă de înalt rang militar ori de victorie. Aceasta se datorează faptului că locul carelor de luptă l-a luat călărimea, creșterea cailor făcând mari progrese. În Britannia sunt puțini cai potriviți a fi încălecați de călărime. Carele britanice sunt trase de ponei micuți și zdraveni, bine dresați. Ei pot fi oricând opriți brusc din mers, chiar dacă au pornit-o să coboare la vale în galop, și puși să se întoarcă într-o clipită. Orice car este o unitate de luptă de sine stătătoare. Conducător și

comandant este nobilul, care duce cu el în car câte doi luptători și doi ori mai mulți alergători, înarmați cu cuțite, aceștia ținând pasul cu căluții. Adeseori luptătorii aleargă pe oiște și stau în echilibru pe crucea carului. Alergătorii încearcă să imobilizeze caii carelor potrivnice. O coloană de care înaintând în mare viteză va sparge de obicei linia de bătaie a pedestrimii, repezindu-se drept asupră-i. Dar dacă pedestrimea face front și nu pare dispusă a ceda, coloana de care va trece în goană chiar pe lângă ea — luptătorii potopind-o cu sulițe, în vreme ce se află în apropierea ei — și apoi o va ocoli spre a mai descărca o salvă de sulițe din spate. După ce manevra aceasta s-a repetat de câteva ori, conducătorii de care se pun la adăpost, iar luptătorii, punând piciorul la pământ și sprijiniți acum de pedestrime, devin înaintașii acesteia la atacul final. Dacă atacul dă cumva greș, carele intră din nou în acțiune și sunt gata să joace rol de ariergardă. Carul britanic, după cum a remarcat și Iuliu, îmbină într-adevăr viteza călărimii cu stabilitatea pedestrimii. Desigur că tactica împresurării este îndeobște preferată de escadroanele de care. Desigur, iarăși, că britonii au de suferit de pe urma slăbiciunii comune tuturor războinicilor nedisciplinați — sunt mereu porniți să se apuce de prădăciuni mai înainte de a fi nimicit grosul armatei dușmane. A trebuit să combin un nou plan tactic pentru a face față carelor britanice: călărimea franceză a lui Iuliu nu fusese în stare să le țină la respect — poate că ar fi trebuit să-și însușească o idee a inamicului și să o folosească în combinație cu pedestrimea ușoară. Eu însă puteam fi sigur că voi câștiga orice luptă pedestră.

Mi-am spus că forța armată cea mai mare pe care imperiul o putea pune la dispoziția expediției mele va fi de patru legiuni regulate de pedestrime și patru cohorte de auxiliari, alături de una mie călăreți. După ce am cerut părerea comandanților de armate, am retras trei legiuni de pe Rin — și anume legiunile a II-a, a XX-a și a XIV-a — și o legiune de pe Dunăre — și anume pe a IX-a. Am încredințat lui Galba comanda expediției, avându-l pe Geta în fruntea călărimii, și i-am fixat termenul de pornire la jumătatea lui aprilie. S-au produs însă mari întârzieri la construcția vaselor de transport: când acestea au fost gata, s-a îmbolnăvit Galba și am hotărât să aștept până ce se va însănătoși; pe la mijlocul lui iunie era încă foarte slăbit și a trebuit cu părere de rău să iau decizia de a nu mai aștepta. Am numit în locul său pe un veteran căruia îi mergea vestea de a fi cel mai iscusit tactician și unul dintre cei mai viteji oameni din toată armata, Aulus Plautius, o rudă îndepărtată a primei mele soții, Urgulanilla. Era un bărbat bine trecut de cincizeci de ani și fusese consul

cu paisprezece ani în urmă: ostașii bătrâni își aduceau aminte de el ca de foarte popularul comandant al legiunii a XIV-a, sub fratele meu. S-a dus la Mainz să preia comanda unităților desemnate pentru expediție. Amânarea datorată îmbolnăvirii lui Galba a fost cu atât mai rău venită, cu cât știrile privind pregătita invazie, al cărei secret fusese bine păstrat până la jumătatea lui april, ajunseseră acum dincolo de Canal, unde Caractacus și Togodumnus își întăreau de zor pozițiile defensive. Legiunea a IX-a, venind de la Dunăre, ajunsese scurt timp înainte la Lyon, iar două cohorte de auxiliari francezi și una de helveți se aflau de mult sub arme tot acolo. I-am trimis lui Aulus ordinul de a duce legiunile romane până la Boulogne, luând cu dânsul în drum și o cohortă batavică de auxiliari — batavii sunt un trib german care trăiește pe o insulă la gura Rinului — și să traverseze Canalul în vasele pe care o să le găsească în așteptare acolo. Trupele din Lyon aveau să ajungă la Boulogne în același timp. S-a ivit o greutate neașteptată. Legiunile de pe Rin n-au putut fi convinse să pornească la drum. Au declarat deschis că se simt foarte bine acolo unde sunt și că socotesc expediţia în Britannia drept o operaţie periculoasă și inutilă. Au mai spus că sistemul de apărare de pe Rin va fi grav slăbit prin plecarea lor — deși menţinusem efectivul garnizoanei locale, completând cu însemnate forţe de auxiliari francezi legiunile lăsate pe loc și alcătuind și o legiune cu totul nouă, pe a XXII-a — și mai adăugând că invazia Britanniei contracarează dorinţele zeului August, care întotdeauna fixase Rinul și Canalul drept fruntarii strategice ale imperiului.

Mă aflam la Lyon pe atunci — jumătatea lui iulie — și m-aș fi dus în persoană pe Rin pentru a-i convinge pe soldaţi să-și facă datoria, dar se arătau semne de neliniște și în legiunea a IX-a, precum și printre francezi, așa încât l-am trimis pe Narcissus, care mă însoţea, ca reprezentant al meu acolo. A fost, de fapt, o prostie, dar norocul prostului — adică al meu — a dat lucrurilor o întorsătură fericită. Nu-mi dădusem îndeajuns seama cât de nepopular era Narcissus. Se credea îndeobște că-i urmam sfatul în orice chestiune și că el mă duce de nas. Sosind la tabăra de la Mainz, Narcissus l-a salutat pe Aulus cam de sus și i-a cerut să adune soldaţii în faţa estradei tribunalului. Când dorinţa i-a fost îndeplinită, s-a urcat pe estradă, și-a umflat pieptul și a început să cuvânteze astfel:

— În numele Împăratului nostru, Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus, vi s-a poruncit, ostași, să porniţi spre Boulogne, de unde să vă îmbarcaţi pentru o invazie a Britanniei. Aţi mormăit și aţi făcut greutăţi. Asta-i

foarte rău. Este o călcare a jurământului pe care l-aţi depus Împăratului. Dacă Împăratul ordonă o expediţie, cată să ascultaţi, iar nu să discutaţi. Am venit aici să vă bag minţile în cap...

Narcissus nu vorbea ca un sol, ci ca și cum ar fi fost el însuși Împărat. Firește că asta i-a zgândărit și mai rău pe soldaţi. S-au auzit strigăte: „Dă-te jos de pe estradă, slugoiule, grecoteiule!" și „Nu vrem să ascultăm ce ne spui *tu*!" Narcissus însă avea o foarte bună părere despre sine și se porni pe lungi perioade de oratorie dojenitoare.

— Da — zise — nu-s decât un grec și nu-s decât un libert, dar, după câte se vede, îmi cunosc mai bine datoria decât voi care sunteţi cetăţeni romani.

Deodată careva strigă cât îl ţinea gura *Io, Saturnalia* și orice supărare se topi în hohotele de râs care izbucniră. *Io, Saturnalia* este ţipătul care se aude la Sărbătoarea tuturor nebunilor, ţinută o dată pe an în cinstea zeului Saturn. Cât timp durează sărbătoarea, toate merg anapoda. Fiecăruia îi este permis să spună și să facă, după bunul său plac, tot ce vrea. Sclavii se îmbracă în hainele stăpânilor și le dau ordine ca și cum ei, stăpânii, ar fi simpli sclavi. Ce-i nobil este înjosit și ce-i josnic este înnobilat. Atunci au început cu toţii să ţipe „*Io, Saturnalia, Io, Saturnalia!* Libertul este astăzi Împărat". S-au rupt rândurile și s-a pornit o mascaradă de răscoală cu glume și giumbușlucuri căreia i s-au alăturat mai întâi căpitanii, apoi câţiva ofiţeri superiori și-n cele din urmă, din motive strategice, Aulus Plautius însuși. Aulus, costumat în vivandieră, se foia de colo până colo cu un satâr în mână. Patru sau cinci sutași s-au căţărat pe estradă, prefăcându-se a fi rivali la dragostea lui Narcissus. Narcissus a rămas ca trăsnit și a izbucnit în plâns. Aulus s-a repezit să-i vină în ajutor, fluturându-și satârul:

— Mă, ticăloșilor, striga el, piţigăindu-și glasul, lăsaţi-mi bărbăţelul în pace! E om serios și respectabil!

I-a izgonit de pe estradă și l-a îmbrăţișat pe Narcissus șoptindu-i totodată la ureche:

— Las' pe mine, Narcissus. Îs mai rău decât copiii. Fă-le pe plac și-apoi poţi face cu ei ce poftești! L-a tras pe Narcissus înainte de mână și-a spus: Bietul meu soţior nu-i în apele lui, vedeţi; nu-i obișnuit cu vinul de tabără și cu mojiciile voastre. Dar are să-și vină el în fire, după ce-o să petreacă o noapte cu mine-n pat, nu-i așa, păpușoiule? L-a apucat pe Narcissus de ureche: Ascultă la mine, bărbate. Mainz ăsta e un loc afurisit. Aici șoarecii rod fierul și cucoșii

cântă deșteptarea din gornișoare de argint, iar viespile poartă săbii legate de talie.

Narcissus se prefăcea înfricoșat, dar și era. Uitaseră însă cu totul de el. Aveau alte distracții. Când hazul începu să slăbească, Aulus își îmbrăcă la loc mantia de general și strigă un gornist să sune *Adunarea*. În două-trei clipe, ordinea s-a restabilit și Aulus și-a ridicat mâna pentru a face tăcere. Apoi a ținut el o cuvântare:

— Ostași, ne-am distrat și noi ca de ziua tuturor nebunilor, a fost grozav, dar acum goarna a pus capăt aiurelii. Așa încât să ne întoarcem iar la treabă și la disciplină. Mâine am să consult auspiciile și, dacă sunt prielnice, trebuie să vă pregătiți a ridica tabăra. Trebuie să mergem la Boulogne, că ne place ori ba. E datoria noastră. Iar de la Boulogne trebuie să mergem în Bretania, că ne place ori ba. E datoria noastră. Și când sosim acolo, avem să dăm o luptă grea, că ne place ori ba. E datoria noastră. Iar britonii au să mănânce cea mai grozavă papară din viața lor, de le-o plăcea ori ba. Ăsta-i ghinionul lor. Trăiască Împăratul!

Cuvântarea aceasta a salvat situația și nu s-au mai ivit alte tulburări. Narcissus a putut pleca din tabără fără a-și mai pierde din demnitate.

Zece zile mai târziu, la întâi august, ziua mea de naștere, forța expediționară s-a îmbarcat. Aulus fusese de aceeași părere cu mine, că lucrul cel mai bun ar fi să transportăm trupele în trei divizii, la interval de două ori trei ore, deoarece debarcarea unei divizii va concentra toate forțele britanice în acel punct, în timp ce trupele noastre celelalte puteau naviga de-a lungul coastei până în locuri neapărate de insulari și puteau să debarce nestingherite. Dar s-a întâmplat ca nici măcar prima divizie să nu întâlnească vreo rezistență la debarcare, din cauză că se aflase în Britannia că trupele de pe Rin refuză să pornească și apoi se mai și socotea că anotimpul e prea înaintat pentru ca noi să mai încercăm ceva în anul acela. Singurul eveniment vrednic de menționat în cursul traversării a fost vântul care a început să sufle pe neașteptate cu putere și a împins divizia întâi înapoi peste a doua; dar s-a arătat atunci și un semn bun, un fulger care a brăzdat cerul de la răsărit la apus, adică în direcția către care se naviga; așa încât tuturor celor ce mai erau încă buni de treabă, adică nu aveau rău de mare, le-a venit inima la loc și debarcarea s-a făcut într-o atmosferă victorioasă. Misiunea lui Aulus era să ocupe întreaga porțiune sudică a țării, stabilindu-și prima frontieră strategică de la râul Severn, la apus, până la golful cel mare, Wash, la răsărit și prefăcând astfel toate fostele teritorii ale lui

Cymbeline într-o nouă provincie romană. Avea totuși să acorde oricăror triburi, dacă se vor supune de bună voie Romei, obișnuitele privilegii ale vasalilor aliați. Dat fiind că era vorba de un război de cucerire, iar nu de o simplă expediție de pedepsire, urma să li se arate învinșilor cea mai deplină mărinimie — cu condiția doar de a nu fi luată de aceștia drept slăbiciune. Proprietățile nu trebuiau distruse în mod inutil, nici femeile răpite și nici bătrânii ori tinerii omorâți. Urma să le spună soldaților săi:

— Împăratul vrea prizonieri, nu cadavre. Și de vreme ce aveți să fiți permanent în garnizoană în această țară, sfatul lui e să-i pricinuiți cât mai puține pagube în cursul cuceririi ei. Păsările înțelepte nu-și murdăresc propriile cuiburi; și nici măcar pe cele capturate de la alte păsări.

Principalul său obiectiv era Colchester, capitala catuvellaunilor. Când va fi fost cucerită, icenii de pe coasta răsăriteană vor veni, fără îndoială, să-și ofere alianța, iar Aulus își va putea forma o bază puternică pentru cucerirea centrului și sud-vestului insulei. I-am arătat că, dacă pierderile sale ar fi să se ridice cumva la mai mult de două mii de morți ori de scoși din luptă înainte ca rezistența vrăjmașului să fie înfrântă, sau dacă s-ar ivi îndoieli cu privire la soarta campaniei înainte de venirea iernii, trebuia să mă înștiințeze de îndată și aveam să-i sar în ajutor cu rezervele mele. Mesajul lui avea să fie transmis de-a curmezișul Franței și Italiei, prin semnalizări cu focuri în aer liber și pe înălțimi, iar dacă oamenii care se îngrijeau de aceste focuri își vor deschide bine ochii, trebuia să primesc știrea la Roma la câteva ore după ce mesajul va fi plecat din Boulogne. Rezervele pe care urma să le aduc în ajutor cuprindeau opt batalioane de gardă, întreaga călărime de gardă, patru companii de lăncieri și trei companii de aruncători cu praștia strânși din insulele Baleare. Toate aceste efective urmau să fie staționate la Lyon, gata pregătite de plecare.

Intenția mea era să rămân la Lyon cu rezervele de care am pomenit, însă am fost silit să mă întorc la Roma. Vitellius, care-mi era locțiitor, mi-a scris că munca i se pare necrezut de grea, că izbutise să și rămână cu două luni în urmă cât privește activitatea judecătorească și că avea motive de a-l suspecta pe secretarul meu la justiție, Myron, că nu este chiar atât de cinstit pe cât îl credeam noi amândoi. A mai sosit în același timp o altă cu totul nedorită scrisoare, din partea lui Marsus, care m-a făcut să-mi spun că nu trebuie să mai lipsesc din Roma nici măcar o singură zi peste putința de a ajunge acolo. Scrisoarea lui Marsus avea următorul cuprins:

Guvernatorul Siriei, Vibius Marsus, are onoarea să felicite pe Împărat cu prilejul apropiatei sale zile de naștere și raportează că provincia este prosperă, mulțumită, liniștită și loială. În același timp mărturisește a fi oarecum tulburat de un incident petrecut la Tiberiada, pe malul lacului Galileii, și roagă pe Împărat să aprobe măsurile luate în vederea rezolvării susmenționatului incident.

La cartierul general de la Antiohia a sosit un raport neoficial cum că regele Irod Agrippa a invitat la o întâlnire secretă pe următorii potentați din vecinătate: Antiochus, regele Commagenei, Sampsigeramus, regele Osroeniei, Cotys, regele Armeniei Mici, Polemo, regele Pontului și Ciliciei, Sohemus, regele Ituriei, Irod Pollio, regele din Chalcis. Dacă secretul acestei întruniri avea să fie cumva dezvăluit, explicația pregătită era sărbătorirea împlinirii a exact douăzeci de ani de la căsătoria regelui Irod Agrippa cu a sa regină Chipriana. Niciun fel de invitație la un asemenea banchet nu mi-a fost trimisă mie, ca reprezentant al domniei tale, deși politețea o cerea fără îndoială; repet că singura știre ce mi-a parvenit cu privire la această neobișnuită adunare de potentați emană din izvoare neoficiale, ca să nu zic clandestine. Sohemus al Ituriei era bolnav, însă l-a trimis pe mareșalul curții să-l reprezinte. Ceilalți regi au dat cu toții ascultare convocării regelui Irod. Cei al căror drum i-ar fi dus în mod firesc prin Antiohia (adică toți cei pomeniți mai sus, cu excepția regelui Irod Pollio și a regelui Sohemus) și care, făcând o vizită în Galileea, s-ar fi abătut, desigur, din cale spre a-și prezenta omagiile reprezentantului domniei tale, adică mie, au preferat să călătorească pe ocolite, incognito, și mai ales noaptea. Numai datorită vigilenței câtorva dintre agenții mei din deșertul sirian la răsărit de Chalcis am putut afla că ei își porniseră la drum.

Am plecat eu însumi de îndată la Tiberiada, în mare viteză, însoțit de cele două fiice ale mele și de principalii mei ofițeri de stat-major, sperând să iau întrunirea prin surprindere. Dar se vede că regele Irod fusese informat de apropierea mea. A ieșit din Tiberiada în caleașca lui regală, ca să mă întâmpine. Ne-am întâlnit într-un punct situat la șapte sute de stânjeni de oraș. Nu venise singur, ci escortat de cei cinci oaspeți regali ai săi, din care ultimul, regele Pontului, sosise chiar atunci. Regele Irod nu păru deloc stingherit, ci coborî din caleașcă și se repezi în întâmpinarea mea, salutându-mă în chipul cel mai cordial ce se poate închipui. Își manifestă zgomotos încântarea pentru faptul că izbutisem totuși să vin, după ce lăsasem fără răspuns cele două invitații scrise pe care mi le trimisese și ne atrase atenția asupra caracterului cu adevărat extraordinar al întâmplării — șapte șefi de stat orientali întâlnindu-se în dreptul unei borne care indica șapte sute de stânjeni. Avea să înlocuiască borna de piatră cu o coloană de marmură memorială, cu numele și titlurile noastre săpate pe ea în litere de aur. Nu mi-a rămas nimic altceva de făcut decât să-i răspund politicos și să iau drept bună povestea cu cele două invitații trimise, ba încă să și jur că, de îndată ce voi descoperi dușmanul care interceptase scrisorile — fiindcă ele nu-mi parveniseră — îl voi pedepsi cu ultima rigoare a legii. Ceilalți regi descălecaseră și ei și am început să ne dăm binețe în chipul cel mai ceremonios. Regele Commagenei, pe care-l cunoscusem la Roma, a emis părerea că invitația regelui Irod fusese poate reținută — din considerații nu rău intenționate — de unul dintre oamenii mei spre a-mi cruța sensibilitatea. L-am întrebat ce vrea să spună și mi-a răspuns că s-ar putea ca recenta moarte a soției mele să-mi fi rămas încă prea vie în amintire, pentru ca invitația de a pofti la aniversarea zilei de nuntă a altcuiva să constituie cu adevărat o plăcere. I-am arătat că soția mea era moartă de patru ani și a comentat oftând: „De-atâta amar de vreme? Mi se părea că am văzut-o deunăzi. Ce femeie încântătoare“. L-am întrebat atunci deschis pe regele din Pont de ce nu se oprise la Antiohia să mă salute. Drept răspuns, el mi-a spus fără șovăială că știa că

mă va întâlni la banchet și că preferase să meargă pe o cale mai dinspre răsărit din pricina sfatului unui prezicător.

Era cu neputință să zdruncini stăpânirea de sine a oricăruia din acești șase oameni, așa încât am intrat cu toții în Tiberiada, întâmpinați de o mulțime care ne ovaționa. Banchetul de aniversare, cel mai copios dintre toate la care mi-a fost dat să iau parte, ne-a fost servit după câteva ore. În răstimp, am trimis pe unul dintre ofițerii mei de stat-major la fiecare dintre regi să-i spună în particular că, dacă dorește să păstreze prietenia Romei, ar face bine să se înapoieze în țara sa îndată ce politețea față de gazda noastră o va îngădui și până atunci să nu ia parte la nicio conferință secretă cu regeștii lui vecini. Ca să nu mai lungesc vorba, banchetul a ținut până noaptea târziu, musafirii cerând a doua zi voie să plece; nu s-a ținut nicio conferință. Am plecat cel din urmă și m-am despărțit de regele Irod, cu obișnuitul schimb de amabilități. Oricum, la sosirea mea la Antiohia am găsit o scrisoare nesemnată, care mă aștepta. Zicea: „Mi-ai jignit musafirii și trebuie să tragi consecințele: îți sunt acum dușman". Bănuiesc că-i un mesaj al regelui Irod Agrippa.

Omagiile mele prea virtuoasei și frumoasei Valeria Messalina Domina, soția domniei tale.

Cu cât citeam mai atent acest raport, cu atât îmi plăcea mai puțin. S-ar fi zis că Irod, folosindu-se de faptul că eram preocupat cu Britannia și de prezența acolo a unor atât de importante forțe armate — care n-ar fi de mirare să necesite întăriri — plănuia o răscoală generală în Orient, al cărei preludiu fusese fortificarea Ierusalimului. M-am simțit foarte îngrijorat, însă nu aveam ce face decât să mă rog pentru o victorie rapidă în Britannia și să-i dau de știre lui Irod că Marsus mă ține la curent cu mersul lucrurilor în Orientul Apropiat. I-am scris de îndată, dându-i vești exagerat de bune despre expediția din Britannia — căci pe atunci Aulus încă nu reușise să intre în contact cu vreo unitate mai însemnată a inamicilor, care adoptau aidoma tactica folosită de strămoșii lor împotriva lui Iuliu în timpul cât el străbătuse ținutul Kent — și spunându-i, în mod cu totul neadevărat că, de vreme ce expediția nu-i decât de pedepsire, legiunile aveau de bună seamă să se înapoieze dincoace de Canal în vreo două luni.

Aceasta era prima minciună pe care i-o spuneam lui Irod și pentru că o așterneam doar pe hârtie, fără a încerca jena de a i-o spune oral, am izbutit să-l fac s-o și creadă. I-am scris:

...Ești în stare, măi tâlharule, să-mi spui ceva precis despre acel prorocit Împărat oriental sortit a deveni după moartea sa cel mai mare zeu care a apărut vreodată pe pământ? Dau neîncetat de referiri despre dânsul. Una, chiar deunăzi la tribunal. Un evreu era acuzat de tulburarea liniștii publice din oraș. Se pretindea că amenințase cu pumnul pe un preot al lui Marte, exclamând: „Când se va arăta Împăratul, are să fie vai și amar de oameni ca tine! Templele voastre vor fi rase de pe fața pământului și voi veți fi îngropați sub dărâmături, câine ce ești! Și vremea aceea nu mai e departe". La interogator, a tăgăduit să fi rostit astfel de cuvinte și, probele fiind neconcludente, m-am mărginit să-l exilez — dacă exil se poate numi trimiterea unui evreu înapoi în Iudeea. Ei bine,

Caligula credea că el este acest prorocit Împărat, și din anumite puncte de vedere, prorocirea, așa cum mi s-a vorbit de ea, părea într-adevăr să se refere la el. Bunica mea Livia fusese și ea indusă în eroare de ceva ce-i spusese astrologul Thrasyllus despre potrivirea dintre anul morții ei cu acela al persoanei prorocite, ajungând să creadă că ea era cea avută în vedere. Nu și-a dat seama că se prorocise un zeu, și nu o zeiță, și că prima sa manifestare trebuia să aibă loc la Ierusalim — Caligula trecuse pe acolo, copil fiind —, deși mai târziu avea să domnească la Roma. Stă oare ceva scris despre el în scrierile sfinte evreiești? Și dacă da, ce anume? Aud că rubedenia ta cea învățată, Philon, este expert în domeniul acesta. Discutam despre aceasta cu Messalina deunăzi și m-a întrebat dacă a moștenit cineva această obsesie de la acum zeificata mea bunică Livia Augusta ori de la țicnitul meu de nepot Caligula. I-am spus: „Eu, unul, nu, o jur, în ciuda divinității pe care Irod Agrippa tot încearcă să mi-o pună în cârcă". Dar tu cum stai în privința asta, iubitul meu tâlhar? Nu, stând și gândindu-mă bine, cred că nu ești tu, în ciuda legăturii tale cu Ierusalimul. Împăratul prorocit este un om de foarte mare sfințenie. În plus, Thrasyllus era absolut categoric asupra anului morții sale, al cincisprezecelea an al domniei lui Tiberiu, adică anul în care avea să moară Livia — și-n care a și murit. După câte știu, Thrasyllus n-a greșit nicicând nici o singură dată. Așa că ai pierdut prilejul. Pe de altă parte însă, dacă Thrasyllus nu s-a înșelat, de ce n-am auzit noi încă despre acest rege mort? Caligula cunoștea o parte a prorocirii, potrivit căreia acest rege trebuia să moară părăsit de prietenii săi, care mai târziu aveau să-i bea sângele. Lucru ciudat, în cazul lui așa a și fost: Bubo, unul dintre asasini, jurase — îți aduci aminte — să-l ucidă și să-i bea sângele drept răzbunare și chiar și-a muiat degetele în rana pe care o pricinuise, lingându-și-le apoi de tot sângele rămas pe ele, nebunul de el. Dar Caligula a murit nouă ani prea târziu ca să i se poată potrivi lui prorocirea. Ți-aș fi foarte îndatorat, dacă mi-ai spune tot ce știi despre acestea toate. Poate că există două-trei prorociri care au fost amestecate laolaltă? Ori poate că, în privința amănuntelor, Caligula a fost greșit informat? I-a vorbit despre porocire otrăvitorul Martina, cel implicat în asasinarea bietului meu frate Germanicus la Antiohia. Dar aud că știrea circula de mult în Egipt, ca un lucru bine știut, fiind o rostire a oracolului lui Jupiter Ammon.

Motivul pentru care-i scriam în felul acesta era că aveam cunoștință de faptul că Irod se credea cu adevărat a fi acest Împărat prorocit. Aflasem despre toate acestea de la Irodiada și de la Antipa, pe care-i vizitasem acolo unde erau surghiuniți în Franța. Nu le puteam permite să se înapoieze în Iudeea, cu toate că știam acum că nu se făcuseră vinovați de conspirație împotriva lui Caligula, dar i-am învoit să plece din Lyon și le-am pus la dispoziție o moșie destul de mare lângă Cadix în Spania, unde clima e mai asemănătoare cu aceea în care trăiseră ei. Mi-au arătat o scrisoare indiscretă, din partea fiicei Irodiadei, Salomeea, căsătorită acum cu vărul său primar, fiul lui Irod Pollio.

Irod Agrippa devine din ce în ce mai religios, pe zi ce trece. Vechilor lui prieteni le spune că o face pe evreul habotnic numai din motive politice, și că în taină se închină zeilor romani. Dar știu acum că astea-s vorbe goale. Este nemaipomenit de conștiincios în respectarea prescripțiilor religioase. Fiul alabarhului, Tiberiu Alexandru, care s-a lepădat de credința evreiască, spre marea rușine și supărare a bunei sale familii, îmi spune că, pe când se afla de curând la Ierusalim, l-a luat

pe Irod deoparte și i-a șoptit: „Aud că ai un bucătar arab care se pricepe de minune să umple și să frigă un purcel de lapte pentru o cină târzie. Vrei să-mi faci plăcerea să mă inviți într-o seară? E cu neputință să găsești o mâncare ca lumea la Ierusalim". Irod s-a făcut roșu ca focul: i-a bâlbâit că bucătarul e bolnav. Adevărul e că i-a dat drumul de mult bucătarului. Tiberiu Alexandru mai știe și altă poveste ciudată despre Irod. Ai auzit de scena aceea burlescă a trecerii lui prin Alexandria, cu o gardă de doi soldați pe care-i răpise spre a-i împiedica să-l aresteze, când s-a dus să împrumute bani de la alabarh? Se pare că alabarhul s-a dus după aceea la Philon, învățatul acela de frate al său, care încearcă să împace între ele filosofia greacă și scriptura evreiască, și i-a spus: „Am făcut probabil o prostie, frate Philon, dar i-am împrumutat lui Irod Agrippa o mare sumă de bani pe o garanție cam îndoielnică. Mi-a făgăduit în schimb să ne apere interesele la Roma și a jurat pe atotputernicul Dumnezeu să iubească și să ocrotească poporul pe cât îi va sta în putință și să-i respecte Legea. Philon l-a întrebat: „De unde a mai apărut și Irod ăsta dintr-odată? Îl credeam la Antiohia". Alabarhul i-a spus: „Din Edom, purtând o mantie de purpură — purpură de Boțra — și călcând ca un rege. Nu-mi vine să cred, în ciuda trecutelor lui nebunii și vicisitudini, că nu-i menit să joace un rol însemnat în istoria noastră națională. E un om deosebit de înzestrat. Și acum că s-a angajat pe deplin..." Philon a devenit dintr-odată foarte serios și a început să citeze din prorocul Isaia: „Cine este acesta care vine din Edom, din Boțra, în haine roșii, în haine strălucitoare, și calcă mândru, în plinătatea puterii lui?... Eu singur am călcat în teasc și niciun om dintre popoare nu era cu mine... Căci în inimă era o zi de răzbunare și venise anul celor răscumpărați ai mei". Philon e de mult convins că Mesia e aproape. A scris câteva volume pe această temă. Își întemeiază argumentarea pe acel pasaj din Numeri despre steaua care răsare din Iacov și-l pune de acord cu altele din Profeți. Bietul om e țicnit de-a binelea. Iar acum că Irod a devenit atât de puternic și s-a ținut de cuvânt în privința strictei respectări a Legii și le-a făcut evreilor din Alexandria atâtea servicii, Philon este cu adevărat convins că Irod este Mesia. Ceea ce l-a convins definitiv a fost aflarea faptului că neamul lui Irod, prin ramura edomită, coboară dintr-un fiu al lui Zedechia, ultimul rege al Iudeii înainte de captivitate. (Acest Zedechia a izbutit să-și scoată pe furiș fiul nou-născut din oraș și să-l încredințeze unor prieteni din Edom, mai înainte ca Nabucodonosor să cucerească cetatea.) Irod pare să fi fost convins de Philon că el e cu adevărat Mesia și că este sortit nu numai să izbăvească pe evrei de sub jugul străin, ci să și adune pe toți fiii lui Sem laolaltă într-o mare împărăție sub cârmuirea Domnului oștirilor: aceasta e singura explicație posibilă a recentelor sale activități politice care, mărturisesc, mă îngrijorează mult cu privire la viitor. Întreaga atmosferă pare a fi suprasaturată de religie. Nu-i semn bun. Îmi aduce aminte de ce mi-ai zis, atunci când am pus ca să-i taie capul idiotului celuia mistic de Ioan Botezătorul: „Fanatismul religios este cea mai primejdioasă formă de nebunie".

Am vorbit prea mult, cred, dar sunt încredințată, iubită mamă, că nu vei pune în circulație povestea mea. Arde scrisoarea de față, după ce ai citit-o.

N-am mai primit vești de la Marsus și nici nu mi-a sosit vreun răspuns de-al lui Irod înainte de a mă îmbarca pentru Britannia — deoarece, la două săptămâni după debarcare, Aulus a fost într-adevăr silit să mă cheme în ajutor. Dar m-am gândit că Irod va citi printre rândurile scrisorii mele că-l bănuiesc, deși avusesem grijă să nu pomenesc de Marsus și nici de sărbătorirea aniversării căsătoriei la Tiberiada; și că-și va lua toate măsurile de precauție înainte de a

face o nouă mișcare. Am întărit, de asemenea, garnizoana de la Alexandria și i-am dat dispoziții lui Marsus să cheme sub drapel recruții greci din Siria și să-i supună unei instrucții intense, punând în circulație zvonul că e de așteptat o invazie a parților. Avea să acționeze ca din proprie inițiativă și să nu dea nimănui de știre că ordinele veneau de la mine.

Capitolul XVIII

Aulus, după cum am mai spus, a debarcat în Britannia fără a întâmpina vreo rezistență. Și-a format o puternică tabără de bază la Richborough, pe care a dat-o în paza veteranilor din toate legiunile, și și-a dus vasele la mal, la adăpost de orice furtună; apoi a început să înainteze cu multă prudență prin Kent, urmând drumul din cea de a doua campanie a lui Iuliu — de fapt, drumul pe care l-au apucat în mod firesc toți cei ce au invadat insula. La început, a întâmpinat mai puțin rezistență decât Iuliu, deoarece n-a fost nevoie să se recurgă la forță pentru a se trece peste râul Stour. Regele Kentului de est, un vasal al lui Caractacus și Togodumnus, hotărâse să nu-și lase armata să apere pozițiile întărite ale regiunii. Suzeranii săi își retrăseseră principalele forțe militare la Colchester când auziseră că invazia noastră nu va putea să aibă, în orice caz, loc în anul acela, iar propria-i armată nu ajungea pentru apărarea cu succes a râului. A ieșit în întâmpinarea lui Aulus, cu emblema de pace, și, după un schimb de daruri, jură alianță și prietenie Romei. Regele din Sussexul de răsărit, care se află la apus de Kent, veni în tabără cu același scop, câteva zile mai târziu. Între Stour și râul Medway, care-i următoarea barieră naturală, Aulus dădu numai de prea puțină împotrivire. Dar mici pâlcuri de luptători urcați în care apărau desele bariere naturale formate din arbori doborâți și mărăcinișuri ce fuseseră azvârlite de-a curmezișul drumeagurilor. Comandantul avangardei primi atunci ordinul de a nu mai forța acele bariere, ci de îndată ce vor fi zărite, să le învăluie cu detașamente de călăreți și să captureze pe apărători. Lucrul ăsta a încetinit înaintarea, dar a cruțat viețile omenești. Cei mai mulți dintre bărbații din Kent, la vârsta de a purta armele, păreau să se fi retras în desișul pădurilor — căruia ei îi zic Weald — de unde avea să fie tare greu să-i scoți. Dar formații din ce în ce mai mari de care de luptă începură să apară în flancurile coloanei în marș, atacând detașamentele de rechiziționare și silindu-le să reintre în rândurile grosului armatei. Aulus își dădea seama că felul în care locuitorii ținutului Kent aveau să iasă până la urmă din Weald — fie cu blândețe pentru a-și oferi supunerea, fie vitejește pentru a-i tăia retragerea —

depindea de succesul atacului său asupra catuvellaunilor. Oricum, tabăra de bază era bine apărată.

Când a sosit la pânzișul de ape al râului Medway — pânziș expus mareelor și prin care armata lui Iuliu, în a doua sa campanie, trecuse cu piciorul — a dat de inamic, adunat în număr mare înapoia unor poziții desigur pregătite de câteva luni. Caractacus și Togodumnus erau amândoi prezenți, cu toți prinții lor vasali și cu o armată de vreo șaizeci de mii de oameni. Aulus nu avea cu el efective care să depășească treizeci și cinci de mii de oameni. Strâmtul vad de peste râu fusese făcut impracticabil, printr-o serie de canale săpate de-a curmezișul apei paralel cu malurile. Britonii staționau în dezordine de cealaltă parte. Cel mai apropiat vad în amonte era la cale de o zi și, după spusele prizonierilor, la fel de bine fortificat. În aval nu se afla niciun vad; râul, după ce se vărsa în estuarul Tamisei nu departe de acel loc, se împrăștia formând bălți mlăștinoase și de netrecut. Aulus își puse oamenii la lucru, să facă vadul accesibil, deșertând în canale coșuri întregi de pietriș. Dar era limpede că în felul acesta aveau să treacă două ori trei zile mai înainte de a se putea încerca o traversare. Malul advers era apărat de două puternice îngrădituri, și britonii, care totodată îi hărțuiau pe lucrătorii din vad cu săgeți și insulte, ridicau o a treia îngrăditură îndărătul acestora. De două ori pe zi, o uriașă maree pătrundea pe gura râului — lucru obișnuit în această parte a lumii, dar neîntâlnit în Mediterana decât doar în timp de furtună — și stânjenea mult lucrările lui Aulus. El însă voia să-și facă din maree un aliat. La apogeul fluxului, puțin înainte de zorii celei de-a treia zile, și-a trimis auxiliarii batavi să înoate de-a curmezișul apei nemișcate. Toți germanii înoată bine, și batavii mai bine decât oricare. Ei au trecut râul înot — trei mii la număr — cu armele legate în spate, și i-au luat pe britoni cu totul prin surprindere. Înainte însă de a-i ataca pe soldații uimiți strânși în jurul focurilor de tabără, s-au repezit să treacă prin sabie căluții înhămați la care, scoțând din acțiune vreo două-trei mii dintre aceștia, mai înainte ca stăpânii lor să-și poată da seama ce se întâmplă. S-au instalat apoi la capătul dinspre inamic al vadului, înapoia baricadei mijlocii, care fusese menită să fie folosită în sens invers, și au ținut-o în ciuda puternicelor atacuri britanice, în vreme ce două batalioane din legiunea a IX-a se străduiau să le vină în ajutor, trecând apele râului pe burdufuri umflate, pe plute improvizate și pe luntrii pescărești capturate de la britoni. Lupta a fost crâncenă, iar detașamentele britanice postate în amontele râului, spre a-i împiedica pe soldații noștri să traverseze în vreun punct acolo, au venit și ele în

formație de atac spre a lua parte la luptă. Aulus, văzând ce se întâmplă, a expediat legiunea a II-a sub comanda unui anume Vespasian[20] să urce în amontele râului, la adăpostul unei păduri, și să traverseze la vreun cot rămas fără apărare. Vespasian a dat de locul potrivit la vreo patru ori cinci mile în amonte, unde râul se îngusta nițel, și a trimis un soldat să treacă apa înot, ducând și o undiță cu el; undița folosea pentru a se trage o frânghie până de cealaltă parte, unde frânghia a fost petrecută în jurul unui copac, așa cum fusese petrecută și de cealaltă parte a râului, și apoi strâns legată. Legiunea a II-a era antrenată pentru astfel de operațiuni și toți au trecut dincolo în timp de un ceas ori două. A fost nevoie de numeroase frânghii, deoarece distanța era atât de mare, încât, pentru a menține câte o frânghie de ajuns de întinsă ca să fie în stare să suporte dintr-odată greutatea a mai mult de douăzeci ori treizeci de soldați bine înarmați, înseamnă să riști ca ea să se rupă. Odată ajunși pe celălalt mal, oștenii au pornit-o degrabă în josul râului, neîntâlnind în cale niciun inamic, și după un ceas, ei își făceau brusc apariția în flancul drept, neapărat, al dușmanului. Acolo și-au apropiat scuturile unul de altul, au început să răcnească și s-au năpustit drept asupra îngrăditurii, omorând sute de britoni din diferite triburi, într-o singură șarjă. Batavii și soldații legiunii a IX-a și-au unit forțele cu cei din legiunea a II-a; și cu toate că erau considerabil depășite din punct de vedere numeric, forțele acestea combinate l-au împins înapoi pe inamicul zăpăcit și dezorganizat, până ce l-au pus pe fugă într-o totală derută. Malul râului a rămas fără țipenie de briton și Aulus și-a petrecut restul zilei construind la iuțeală din vreascuri și tufe un dig îngust de-a curmezișul vadului. Când la reflux apele s-au retras, digul a fost bine fixat, iar canalele s-au umplut. Se făcuse însă tare târziu până ce lucrarea să poată fi dusă la bun sfârșit; dar acum întreaga armată se afla de cealaltă parte a râului și la adăpost de surprize — fluxul întrerupea orice trecere — până a doua zi dimineața.

Britonii se regrupaseră pe un dâmb din spatele lor și, în cursul după-amiezii, armatele s-au așezat în ordine de bătaie, începând lupta. Pedestrimea franceză, care în ziua precedentă nu luase parte la acțiune, conducea acum atacul; apărarea s-a dovedit însă fermă și o puternică coloană de care își croi brusc drum către centru, dinspre flancul stâng, intervenind chiar înapoia cohortei franceze conducătoare, care avansa în linie, și-i pricinui grele pierderi cu o rapidă salvă de lăncii. Când această coloană, în fruntea căreia se afla Caractacus

însuși, ajunse în flancul drept, ea coti cu multă îndrăzneală și căzu în spatele celei de-a doua cohorte care venea într-ajutor, făcându-i aceeași figură ca și celei dintâi și apoi îndreptându-se fără a fi suferit pierderi. Francezii n-au fost în măsură să cucerească dâmbul, și Aulus, văzând carele și călărimea britanică des adunate în flancul său drept, gata de a dezlănțui un atac năvalnic asupra francezilor acum în derută, a pornit în galop o treime din propria-i călărime către poziția amenințată, dându-i instrucțiuni să o mențină cu orice preț. Călărimea se repezi și Aulus își azvârli întreaga pedestrime regulată pe urmele ei, cu excepția legiunii a II-a. Lăsase cea de-a II-a legiune să-i sprijine pe francezi, în cazul în care britanicii ar fi contraatacat, și, deplasându-l pe Geta înainte, cu oarecare pedestrime batavă și cu restul pedestrimii, către flancul stâng, Aulus inversă atacul pe dreapta. Carele britanice nu i-au putut stăvili avansul, cu toate că au fost produse grele pierderi călărimii noastre, mai înainte ca legiunea conducătoare, a XIV-a, să-i fi venit în ajutor. Atunci Caractacus și-a dus coloana de care prin spatele dâmbului, în vederea unui atac pe flancul nostru stâng.

Geta a fost eroul bătăliei. El și cei șapte sute de ostași călare ai săi au rezistat șarjei disperate a aproape două mii de care; cinci sute dintre aceiași batavi care mutilaseră căluții în cursul incursiunii din zori se aflau acum răspândiți printre rândurile călărimii și-și folosiră din nou cuțitele cu bune rezultate. De nu erau ei, Geta ar fi fost dat peste cap. Geta însuși a fost răsturnat de pe cal și n-a lipsit prea mult ca să fie făcut prizonier, dar în cele din urmă Caractacus s-a retras, lăsând în urmă-i o sută de care avariate. În răstimp, presiunea pedestrimii regulate asupra flancului drept se făcu simțită de către britanici. Francezii și ei se țineau tari pe poziție și dintr-odată se auzi că Togodumnus fusese scos de pe câmp, rănit de moarte. Britanicii erau demoralizați. Rândurile lor se clătinară, apoi se destrămară, revărsându-se înspre flancul nostru stâng, unde au dat pe neașteptate de soldații lui Geta, care înaintau printr-o pădurice. Geta i-a atacat, și când lupta a luat sfârșit, s-au găsit numai pe acea aripă a câmpului mai bine de una mie cinci sute de cadavre de britanici. Totalul pierderilor britanice se ridica la patru mii. Ale noastre — la nouă sute, dintre care șapte sute erau francezi; și aproape tot atâția grav răniți. Printre cei morți de pe urma rănilor se afla Bericus, pricina războiului, care luptase alături de Geta și-i salvase viața când acesta fusese doborât de pe cal.

Următorul obstacol de seamă al lui Aulus era Tamisa, râu mare pe care Caractacus se sprijinea într-un chip foarte asemănător aceluia în care chibzuise

a se sprijini pe râul Medway. Britanicii învinși trecuseră în spatele râului, luând-o pe un tainic drumeag de-a curmezișul mlaștinilor când mareea se retrăgea. Avangarda noastră a încercat să se țină după ei, dar, împotmolindu-se, a trebuit să se întoarcă. Bătălia care a urmat aproape că a fost o repetare a celei precedente, împrejurările ei fiind foarte asemănătoare. De data aceasta traversarea în amonte a făcut-o Crassus Frugi, tatăl tânărului Pompei, ginerele meu. El și-a croit drum peste podul de la Londra, ținut de o companie de nobili tineri britanici care se juraseră să lupte până la ultimul om. Batavii înotară din nou de-a curmezișul pânzișului de ape din jurul râului, în momentul când fluxul era la maximum. De data aceasta, apărarea britanică a fost mai slabă, iar pierderile lor au fost din nou grele. Ale noastre n-au fost mari — trei sute — și am luat două mii de prizonieri. Londra a fost cucerită, cu pradă bogată. Totuși, victoria a fost întunecată de pierderea a aproape o mie de francezi și batavi care urmăriseră în mod nechibzuit pe inamic în ținutul mlăștinos și fuseseră înghițiți de o mlaștină mișcătoare.

Aulus ajunsese de cealaltă parte a Tamisei, însă rezistența dușmană se înăspri deodată, la sosirea unor întăriri venite din sudul, vestul și centrul insulei. Își făcură apariția puternice noi contigente de care. Moartea lui Togodumnus se dovedi a fi de real folos britanicilor: comandantul suprem al armatei catuvellaunice nu mai era împărțit în două, iar Caractacus, care trecea drept un conducător capabil și se bucura de toată simpatia druizilor, s-a aflat în situația de a putea adresa un patetic apel aliaților și vasalilor pentru răzbunarea morții fratelui său. Deoarece pierderile romane depășiseră maximul stipulat, iar rezistența inamicului nu putea fi socotită drept înfrântă, Aulus mi-a trimis mesajul convenit — și bine a făcut. Mesajul a sosit la Boulogne, cu unul dintre vasele care, așa precum fusese stabilit, ajunsese la Londra venind de la Richmond cu o încărcătură de vin, pături și echipament militar. La Boulogne a fost aprins primul semnal luminos și, în foarte scurt timp, mesajul traversase Alpii și înainta grăbit spre Roma.

Era ziua în care găsisem, în sfârșit, dovezi convingătoare ale fraudelor și falsurilor comise de Myron. Tocmai pusesem să fie biciuit în prezența tuturor celorlalți principali secretari ai mei și apoi executat. Eram istovit, după o zi grea și neplăcută, și mă pregăteam de o partidă amicală de zaruri cu Vitellius, înainte de cină, când eunucul Posides, secretarul meu militar, intră în goană la mine, strigându-și agitat știrea:

— Cezar, semnalul luminos! Ești așteptat în Britannia.

— În Britannia?! am exclamat.

Țineam paharul cu zaruri în mână și l-am scuturat instinctiv încă o dată, azvârlind zarurile înainte de a mă repezi la fereastra încăperii care dă spre miazănoapte.

— Arată-mi! i-am spus.

Era o noapte senină și, în direcția în care indica Posides am putut zări, chiar cu vederea mea slabă, micul punct roș al luminii de pe muntele Soracte, la o depărtare de treizeci de mile. M-am întors la masă, unde l-am găsit pe Vitellius, privindu-mă radios.

— Ce crezi despre semnul acesta prevestitor? m-a întrebat. De unde de o jumătate de ceas încoace ai dat cele mai mici zaruri cu putință, dintr-odată strigi „Britannia!“ și arunci Venus.

Și-ntr-adevăr, cele trei zaruri formau, cuminți, un triunghi echilateral, și fiecare arăta un șase! Probabilitățile împotriva lui Venus sunt de două sute șaisprezece la una, așa încât pot fi iertat dacă vă voi spune că am simțit o mare exaltare. Nimic nu se poate compara cu un fericit semn prevestitor la începutul unei campanii și trebuie să înțelegeți că Venus nu era numai patroana paharului de aruncat zaruri, ci și mama lui Aenea și, prin urmare, propria mea străbună, prin bunica mea Octavia, sora lui August, și păzitoarea sorții familiei iuliene al cărei cap recunoscut eram acum eu. Am dibuit o semnificație și triunghiului, deoarece triunghiulară e forma Britanniei pe hărți.

Acum, că stau și mă gândesc, îmi pun întrebarea dacă nu cumva Vitellius, iar nu zeița, a fost acela care, pe când mă aflam cu spatele întors către el, a potrivit zarurile atât de frumos pentru mine. Mai ușor de înșelat decât sunt eu, cred că nu e niciun om pe lume; ori cel puțin așa se spune îndeobște. Dacă a făcut-o, apoi bine a făcut, căci Venus m-a trimis la cuceriri în cea mai exaltată stare de spirit ce se poate închipui. I-am înălțat rugăciuni în seara aceea (și totodată lui August și lui Marte) și i-am făgăduit că, dacă mă va duce la biruință, o voi răsplăti cu orice serviciu ar fi să-mi ceară. „O mână spală pe alta — i-am amintit — și mă aștept să faci cu adevărat pentru mine cât mai mult.“ Există un obicei în familia noastră, a Claudienilor, să ne adresăm lui Venus pe un ton de familiaritate glumeață. Se presupune că-i face plăcere, așa după cum străbunicile, și-n special străbunicile care se bucură de reputația de a se fi distrat în tinerețile lor, uneori își îndeamnă strănepoții să li se adreseze cu tot atât de puțin formalism ca și cum ar aparține cu toții aceleiași generații.

A doua zi am plecat de la Ostia la Marsilia, cu statul meu major și cu cinci sute de voluntari. Vântul bătea prielnic dinspre sud, iar eu preferam călătoria pe mare hurducăturilor unei calești. Mai puteam și recupera din somnul de care aveam atâta nevoie. Întreaga Urbe a venit să ne însoțească până la port și toți se întreceau care pe care, exprimându-și lealitatea și caldele lor bune urări. Messalina m-a încolăcit cu brațele de gât și a plâns. Micul Germanicus voia să vină și el. Vitellius făgădui zeului August să-i aurească porțile templului dacă mă voi întoarce biruitor.

Alcătuiam o flotă de șase vase de război rapide, cu câte două catarge și greement drept, fiecare cu trei rânduri de vâsle și cu carcase bine legate cu parâme de reținere pentru caz de furtună. Am ridicat ancora la o oră după ivirea zorilor și am ieșit în larg. N-aveam timp de pierdut, așa încât i-am spus căpitanului să întindă fără șovăire toate pânzele, ceea ce a și făcut — amândouă velele pe fiecare catarg — și marea fiind calmă, înaintam curând cu cel puțin zece noduri pe oră. Târziu în după-amiaza aceea am zărit insula Planasia, lângă Elba, unde fusese exilat sărmanul meu prieten Postumus, și-am putut deosebi clădirile acum pustii, unde fusese încartiruită garda ce-l păzise. Străbătuserăm o sută și douăzeci de mile, adică aproximativ o treime din drum. Vântul tot mai adia. Stomacul nu mi-era tulburat de tangajul vasului și m-am dus în cabină să trag un pui de somn. În noaptea aceea am înconjurat Corsica, dar vântul a încetat de a bate pe la miezul nopții și a trebuit să ne bizuim numai pe vâsle. Ca să nu lungesc vorba, a doua zi am dat de vreme rea și am înaintat cu greu, vântul schimbându-și treptat direcția către vest-nord-vest.

Coasta franceză am zărit-o numai în zorii zilei a treia. Marea era acum tare furtunoasă și vâslele ori se afundau în apă până la furcheți, ori băteau zadarnic în aer. Numai două dintre cele patru vase-surori se mai puteau încă zări. Am pornit să ne adăpostim la țărm, navigând foarte lin de-a lungul coastei. Ne aflam acum la cincizeci de mile spre apus de Frejus, un port al flotei, și ne strecuram printre insulele Hyères. Până la amiază, urma să sosim la Marsilia. În timp ce treceam pe lângă Porquerolles, cea mai întinsă și mai vestită dintre insule, despărțită într-un punct numai printr-o milă marină de peninsula Giens, care iese în afară ca s-o întâmpine, vântul ne-a izbit cu înspăimântătoare putere; și cu toate că echipajul vâslea stupindu-și sufletul, n-am putut înainta defel și ne-am pomenit în derivă, duși încetul cu încetul către stânci. Eram la mai puțin de o sută de metri de pieire, când dintr-odată vijelia slăbi și am izbutit să ne depărtăm de țărm. Dar după alte câteva minute iar am dat de

necaz, și de data aceasta primejdia era și mai mare. Ultimul promontoriu de care trebuia să trecem se sfârșea cu o uriașă stâncă neagră căreia eroziunea vântului și a valurilor îi dăduse înfățișarea unui cap de satâr ce rânjește. Apa clocotea și fâsâia în jurul bărbiei de piatră, de s-ar fi zis că o înconjoară cu o barbă albă. Suflarea vântului, izbind chiar în mijlocul navei, ne mâna degrabă de-a dreptul între fălcile căscate ale monstrului.

— Dacă ne înșfacă, are să ne sfărâme oasele și să ne sfârtece carnea, mă asigură căpitanul, pe-un ton sinistru. Nu puține corăbii solide s-au zdrobit de clonții stâncii ăsteia negre.

Am înălțat rugăciuni de ajutor tuturor zeilor din Panteon. Mi s-a spus mai apoi că marinarii care mă auziseră au jurat că fusese cea mai frumoasă rugăciune din câte le-a fost dat lor să asculte vreodată și că le insuflasem noi speranțe. M-am rugat îndeosebi lui Venus, cerându-i să-l convingă pe unchiul ei Neptun să se poarte cu mai multă considerație, deoarece soarta Romei depindea în mare măsură de supraviețuirea corăbiei noastre: trebuia să binevoiască a-i reaminti lui Neptun că eu nu mă aflasem printre cei ce luaseră parte la hulitoarea ceartă a predecesorului meu cu el, și că, dimpotrivă, avusesem întotdeauna cel mai profund respect față de divinitatea sa. Istoviții vâslași își încordau mușchii și gemeau, iar supraveghetorul alerga de-a lungul planșeului, cu un șfichi de frânghie în mână, blestemând și insuflându-le noi puteri cu ajutorul acelui bici. Ne-am strecurat prin pericol — cum, nici eu nu știu — și când am auzit că toată lumea răsuflă ușurată și bucuroasă că am scăpat cu bine, le-am făgăduit vâslașilor câte douăzeci de galbeni pe cap de om îndată după debarcare.

Eram mulțumit că nu mă pierdusem cu firea. Treceam pentru întâia oară prin experiența unei furtuni pe mare și auzisem că unii dintre cei mai viteji oameni din lume își pierd stăpânirea de sine în fața perspectivei de a muri înecați. Ba se și șoptea că zeul August se dovedea mare laș în vreme de furtună și că numai simțul demnității dregătoriei sale îl reținea de a striga și de a-și smulge părul din cap. Oricum, cita adesea zicala: „Hulă a săvârșit cel ce primul a ridicat pânzele sus și-a înfruntat pericolele adâncului învolburat“. Avusese parte numai de nenoroc pe mare, cu excepția bătăliilor lui navale și — pentru că veni vorba de hulă — și-a manifestat odată profundul resentiment produs de pierderea unei flote într-o neașteptată furtună, interzicând să fie purtată, ca de obicei, statuia lui Neptun într-o procesiune solemnă de jur împrejurul

circului. După aceasta, rar se mai întâmpla să iasă în larg fără a da de furtună și mai că n-a lipsit mult să naufragieze în trei sau patru ocazii.

Vasul nostru a sosit cel dintâi la Marsilia și, din fericire, niciunul dintre cele cinci n-a pierit, deși am fost siliți să ne întoarcem și să ne căutăm scăparea la Fréjus. Ajuns la Marsilia, m-am socotit tare fericit să simt pământul ferm sub picioare: am luat hotărârea să nu mai călătoresc niciodată pe mare, de-mi va fi cu putință a călători pe uscat, și de la această hotărâre nu m-am mai abătut de atunci.

De îndată ce auzisem că debarcarea în Britannia a fost realizată cu succes, îmi deplasasem rezervele la Boulogne și dădusem ordin lui Posides să țină acolo toate navele gata de plecare, cu orice alte suplimente de provizii și rezerve militare ar putea fi socotite ca necesare în timpul campaniei. La Marsilia, douăzeci de cabriolete rapide ne așteptau, pe mine și statul meu major, ducându-ne (de aceasta avusese grijă Posides), cu schimb de cai la fiecare poștă, de-a lungul văii Ronului în sus, prin Avignon, până la Lyon, unde am petrecut a doua noapte; de acolo am mers de-a lungul râului Saône, făcând optzeci ori nouăzeci de mile pe zi — ceea ce reprezenta maximul ce puteam îndura din pricina neîncetatelor hurducături ce-mi zdruncinau nervii, îmi tulburau digestia și-mi provocau mari dureri de cap. În seara a treia, la Châlons, medicul meu Xenofon îmi ceru stăruitor să mă odihnesc toată ziua următoare. I-am spus că nu-mi pot îngădui să pierd o zi întreagă; mi-a răspuns că, dacă nu mă odihnesc, nu mă puteam aștepta de a fi de vreun folos armatei din Britannia în caz că voi sosi acolo. Am strigat la el și-am încercat să trec peste părerea lui, dar Xenofon s-a mărginit să vadă în purtarea mea un semn în plus de epuizare nervoasă și a vrut să știe cine-mi este medic, el ori eu. În cazul din urmă avea să demisioneze și să-și reia la Roma practica întreruptă; în cazul dintâi, trebuia, dimpotrivă, să-mi ceară să procedez după sfaturile lui, să mă destind complet și să mă las bine masat. Așa că i-am cerut scuze și i-am explicat că a fi brusc oprit din călătorie mi-ar pricinui o zdruncinare nervoasă atât de puternică, încât starea mea fizică n-ar putea fi ameliorată de niciun fel de masaj compensatoriu; și că a-mi spune „destinde-te“ nu constituia, în împrejurările actuale, un sfat mai practic decât a-i recomanda unui om ale cărui haine au luat foc pe el să-și păstreze calmul. Până la urmă, am ajuns la un compromis: n-aveam să-mi continui călătoria într-o cabrioletă, dar nici n-aveam să rămân la Châlons. Aveam să fiu dus într-o lectică ușoară pe umerii a șase purtători de lectică, specialiști în așa ceva și viguroși, reducând astfel cu cel puțin treizeci de mile

distanța de circa cinci sute de mile pe care o mai aveam încă de străbătut. Și urma să mă las masat cât o dori Xenofon, atât înainte de a porni la drum, cât și după terminarea călătoriei din acea zi.

De la Lyon, mi-a luat opt zile ca să pot ajunge la Boulogne trecând prin Troyes, Reims, Soissons și Amiens, căci la plecarea din Reims medicul m-a silit din nou să folosesc o lectică. În tot acest timp n-am stat chiar degeaba. Îmi repetam în minte cunoștințele mele istorice despre marile bătălii ale trecutului — bătăliile lui Iuliu, bătăliile lui Hanibal, ale lui Alexandru și, îndeosebi, acelea din Germania ale tatălui și fratelui meu — întrebându-mă dacă, atunci când voi ajunge la punctul hotărâtor, voi fi în stare să pun toate aceste amănunțite și vaste cunoștințe în practică. M-am felicitat pentru a fi avut — ori de câte ori a fost cu putință — ideea de a desena planul oricărei bătălii, după dările de seamă făcute de martorii oculari; și, de asemenea, pentru a-mi fi însușit astfel principiile tactice generale implicate de folosirea unei mici formații de soldați disciplinați împotriva unei mari armate de membri ai unor triburi semicivilizate, precum și principiile strategice implicate de ocuparea temeinică a țării lor după câștigarea bătăliei.

La Amiens, nemaiputând dormi de când se luminase de ziuă, am început să-mi închipui în minte câmpul de luptă. Pedestrimea britanică avea să ocupe probabil o colină împădurită, lăsându-și călărimea și carele să manevreze pe terenul neted din față. Eu, unul, aveam să-mi plasez pedestrimea regulată în obișnuita formație de bătaie, pe un front alcătuit din două legiuni, cu trupele auxiliare la fiecare flanc și cele două din gardă în rezervă. Elefanții, care aveau să fie ceva cu totul nou pentru britoni, deoarece neam de neamul lor nu văzuseră vreodată un asemenea animal pe acea insulă... dar, ajuns aici, îmi trecu prin minte un gând cât se poate de neliniștitor.

— Posides! am strigat eu, cu glas tulburat.

— Da, Cezar, mi-a răspuns el, țâșnind de pe salteaua-i de paie, pe jumătate încă adormit.

— Nu-i așa că elefanții sunt la Boulogne?

— Sunt, Cezar.

— Cât timp e de când ți-am ordonat a-i duce de la Lyon acolo?

— Când am primit vestea debarcării, Cezar, asta înseamnă șapte august.

— Și astăzi suntem în douăzeci și șapte.

— Da, Cezar.

— Atunci cum oare o să putem transporta elefanții aceia dincolo? Ar fi trebuit să construim pentru asta niște nave speciale.

— Vasul care a transportat obeliscul de la Alexandria se află acum la Boulogne.

— Credeam că încă e la Ostia.

— Nu, Cezar, e la Boulogne.

— Dar dacă l-ai trimis acolo pe ziua de șapte, este exclus să fi și sosit. Nu poate să fi ajuns dincolo de golful Biscayei. I-au trebuit trei săptămâni ca să facă drumul din Egipt la Roma, ții minte; și atunci a și avut parte de o vreme minunată.

Dar Posides era cu adevărat un ministru capabil. Se pare că, de îndată ce hotărâsem să scot elefanții printre întăririle mele și să-i expediez la Lyon — asta se petrecea, cred, în luna mai — el a și examinat problema transportării lor peste Canal și, fără a-mi șopti un cuvințel, transformase vasul în care fusese adus obeliscul egiptean într-un vas de transport pentru elefanți — era, de altfel, singura navă îndeajuns de mare și de rezistentă ca să corespundă acestui scop — și-l trimisese la Boulogne, unde sosise după șase săptămâni. Dacă ar fi fost să aștepte dispozițiile mele, elefanții ar fi trebuit să fie lăsați în urmă. Vasul care transportase obeliscul e vrednic de mai mult decât o simplă menționare, aici, în treacăt. Era cel mai mare vas lansat vreodată pe mare. Avea o lungime de nu mai puțin de două sute de picioare și o lățime proporțională, iar principalele-i coaste erau din lemn de cedru. Caligula îl construise în primele luni ale domniei sale pentru a transporta din Egipt un obelisc de granit roșu, lung de optzeci de picioare, împreună cu patru enorme blocuri de piatră care alcătuiau piedestalul. Obeliscul venea de fapt din Heliopolis, dar fusese cu vreo câțiva ani înainte așezat în templul lui August de la Alexandria. Apoi Caligula a vrut să-l înalțe în propria lui onoare în noul circ pe care-l construia pe Dealul Vatican. Ca să înțelegeți ce fel de vas cu adevărat monstruos era, trebuie să vă spun că arborele mare (de șaptezeci și două de picioare) îl forma un brad alb, cu un diametru de opt picioare la bază; și că printre elementele de stabilitate folosite pentru a-l menține în echilibru, după ce obeliscul și piedestalul fuseseră urcate pe punte, se aflau una sută zece mii ocale de linte egipteană — un dar pentru locuitorii Romei.

Când am ajuns la Boulogne, am fost încântat să găsesc trupele cu moralul foarte ridicat, vasele de transport gata pregătite și marea calmă. Ne-am îmbarcat fără a mai zăbovi și trecerea Canalului s-a efectuat în condiții atât de

plăcute și de tihnite, încât, sosind la Richborough, am adus jerfte lui Venus și Neptun, mulțumindu-i acestuia din urmă pentru neașteptata-i bunăvoință, iar zeiței pentru prielnica ei mijlocire. Cu elefanții n-am avut niciun necaz. Erau elefanți indieni, nu africani. Elefanții indieni sunt aproape de trei ori mai mari decât cei din Africa, iar aceștia erau deosebit de frumoși, cumpărați de Caligula pentru a fi folosiți în ceremoniile propriului său cult; după aceea fuseseră întrebuințați în docurile de la Ostia pentru a transporta grinzi și pietre, sub supravegherea cornacilor lor indieni. Am avut surpriza de a constata că elefanților li se adăugaseră douăsprezece cămile. Asta fusese o idee de-ale lui Posides.

---

20. Ulterior Împărat (69-79 d. Hr.) (n.a.).

Capitolul XIX

Așteptam cu nerăbdare să aflăm la Richborough ultimele știri de la Aulus și am și găsit o depeșă de-a sa tocmai atunci sosită. Raporta că britonii dăduseră două atacuri, unul ziua și celălalt noaptea, asupra taberei pe care el o întărise chiar la nord de Londra, dar că fuseseră alungați cu oarecare pierderi. Noi întăriri dușmane păreau totuși să sosească zilnic, din puncte situate atât de departe către vest cum ar fi sudul Țării Galilor; iar despre oamenii din Kent care se retrăseseră în Weald se spunea că-i expediaseră lui Caractacus un mesaj, făcându-i cunoscut că, de îndată ce Aulus va fi forțat să se retragă, ei își vor părăsi codrii adăpostitori și au să-l izoleze de baza sa. Mă ruga, de aceea, să-mi unesc forțele cu ale sale, cât mai repede cu putință. Am stat de vorbă cu vreo câțiva soldați grav răniți, pe care Aulus îi evacuase la bază, și mi-au spus cu toții că pedestrașii britanici nu sunt ceva de care să te temi, dar că, în schimb, carele lor par să fie pretutindeni în același timp și că sunt acum atât de numeroase, încât pot împiedica orice formație de mai puțin de două ori ori trei sute de pedestrași din armata regulată să părăsească grosul trupelor.

Coloana mea tocmai se pregătea de înaintare. Elefanții cărau enorme mănunchiuri de sulițe disponibile și alte muniții de război; dar niște ciudate mașini aruncate pe spinările cămilelor mi-au stârnit curiozitatea.

— O invenție a imperialului tău predecesor, Cezar, mi-a explicat Posides. Mi-am îngăduit să comand o serie de șase bucăți la Lyon, pe când ne aflam acolo în iulie, și să le trimit la Boulogne pe spinările cămilelor. Sunt un fel de mașini de asediu, scornite spre a fi folosite împotriva triburilor necivilizate.

— Nu știam că răposatului Împărat i se datorează vreo invenție militară.

— Cred, Cezar, că te voi convinge pe deplin de eficacitatea acestui tip de mașină, mai ales în combinaţie cu frânghia ușoară. Mi-am permis să aduc câteva sute de metri de frânghie ușoară, înfășurată pe fusuri.

Posides rânjea cu toţi dinţii, așa încât am înţeles că are un plan iscusit în adâncul minţii și că-l ţine secret. I-am spus, prin urmare:

— Xerxes cel Mare avea un ministru de război numit Hermotimus, un eunuc ca și tine, și ori de câte ori i se permitea lui Hermotimus să rezolve

singur o problemă tactică, precum cucerirea unui oraș inatacabil fără a se folosi de mașini de asediu ori trecerea vreunui râu lipsit de vaduri fără a se folosi bărci, acea problemă era rezolvată. Dar dacă Xerxes ori altcineva încerca să intervină cu sfaturi ori sugestii, Hermotimus spunea că problema devine prea complicată pentru el și ruga să fie scutit de obligaţia găsirii unei soluţii. Ești un al doilea Hermotimus și, ca să nu te deochi, am de gând să te las să procedezi cum știi tu mai bine. Spiritul de prevedere dovedit în chestiunea vasului care a transportat obeliscul ţi-a dobândit încrederea mea deplină. Îţi dai seama că mă aștept la lucruri mari din partea cămilelor tale și a încărcăturii lor. Dacă mă dezamăgești, am să fiu profund nemulţumit de tine și e probabil că am să te dau panterelor din amfiteatru la înapoierea noastră din expediţie.

Mi-a răspuns, rânjind mai departe:

— Dar dacă te-ajut să câștigi victoria, ce se va întâmpla?

— Atunci am să te decorez cu cea mai mare onoare pe care am dreptul să o confer eu și care nu-i nepotrivită cu starea ta: ţi se va decerna Ordinul Lăncii fără Vârf[21]. Mai ai și alte minunăţii introduse prin contrabandă în bagaje? Toate cămilele astea și toţi elefanţii și lăncierii ăștia negri din Africa mai curând aduc a spectacol pe câmpul lui Marte decât a expediţie serioasă.

— Nu, Cezar, nu prea mai e mare lucru. Dar cred că britonii or să aibă ce vedea și că taxa de intrare o vom putea încasa la sfârșitul spectacolului.

Am plecat din Richborough și n-am întâlnit nicio rezistenţă: podurile peste râuri erau păzite pentru noi de detașamente ale legiunii a XIV-a, trimisă înapoi de Aulus în acest scop. După ce treceam, detașamentele se buluceau în urma noastră. N-am întâlnit nici măcar un singur briton între Richborough și Londra, unde Aulus și cu mine ne-am unit forţele în ziua de cinci septembrie. Cred că i-a făcut tot atâta plăcere să mă vadă pe cât mi-a făcut și mie ca să-l văd pe el. Primul lucru pe care l-am întrebat a fost dacă trupele au moralul ridicat. Mi-a răspuns că da și că le-a făgăduit numai jumătate din forţele cu care venisem și că nu le-a pomenit de elefanţi, așa încât adevărata noastră putere a constituit o surpriză pentru ei. L-am întrebat unde se aștepta să dea lupta inamicul și mi-a arătat o machetă cu curbe de nivel a ţinutului dintre Londra și Colchester, meșterită din humă de el însuși. S-a oprit asupra unui punct la vreo douăzeci de mile pe șoseaua Londra-Colchester (firește, nu o șosea în înţelesul roman al cuvântului), pe care Caractacus îl tot întărise și care mai mult decât probabil că avea să fie scena viitoarei bătălii. Era o colină împădurită, cu

numele de Brentwood Hill, care se curba în jurul drumului sub formă de uriașă potcoavă, la fiecare dintre extremitățile potcoavei aflându-se câte un fort puternic îngrădit; un alt fort se afla în centru. Drumul mergea către nord-est. Flancul stâng al inamicului, dincolo de colină, era apărat de mlaștini, în vreme ce un râuleţ adânc, numit râul Weald, forma o barieră ușor de apărat în faţă. Pe flancul drept colina se curba către nord pe o distanţă de trei-patru mile, însă copacii și tufișurile de mărăcini și de mure creșteau atât de compact de-a lungul ei, încât a încerca să dai peste cap acel front trimiţând o formaţie să-și taie drum prin desiș, până la el, ar fi — m-a asigurat Aulus — inutil. Dat fiind că singurul mod posibil de a te apropia de Colchester era doar cel de pe acest drum și deoarece doream să dau piept cu grosul armatei inamice cât mai curând posibil, am studiat cu mare atenţie problema tactică ce se punea. Prizonierii și dezertorii se arătaseră dispuși să ne dea informaţii precise despre apărările din pădure, care păreau extrem de bine ticluite. Nu eram partizan al unui atac frontal. Dacă porneam asupra frontului central fără a fi pus mai întâi mâna pe celelalte două, ne expuneam unor puternice atacuri din amândouă flancuri. Dar să le fi atacat mai întâi pe celelalte două, nu ne-ar fi fost nici așa de mare folos; căci în cazul în care izbuteam să le luăm, cu grele pierderi pentru noi, tot mai însemna să ne croim drumul printr-o serie de alte îngrădituri până-n inima pădurii; și fiecare îngrăditură urma să fie luată printr-o separată operaţie militară.

La un consiliu de război la care Aulus și cu mine am convocat pe toţi ofiţerii de stat-major și pe toţi comandanţii de legiuni, toată lumea a fost de acord că un atac direct asupra frontului central era de neînlăturat și că trebuie să ne pregătim a suferi mari pierderi. Din nefericire, povârnișurile din faţă ale colinei, între pădure și râu, se potriveau de minune pentru manevrele carelor. Aulus a propus un atac de masă în formaţie de romb. Capul rombului avea să constituie dintr-o singură cohortă în două valuri, fiecare val adânc de opt oameni. Aveau să urmeze apoi două cohorte, înaintând cot la cot și-n aceeași formaţie ca și cohorta din faţă; în sfârșit, alte trei cohorte înaintând cot la cot. Acestea vor reprezenta partea cea mai lată a rombului și aici aveau să fie integraţi elefanţii drept acoperire pentru fiecare flanc. Veneau iarăși după aceea două cohorte și apoi încă una. Călăreţii și restul pedestrimii aveau să fie ţinuţi în rezervă. Aulus mi-a explicat că rombul acesta va asigura o apărare împotriva atacurilor din flanc; niciun atac nu putea fi făcut asupra flancului cohortei din faţă, fără a dezlănţui tirul de suliţe al liniei a doua de acoperire și nici asupra

liniei a doua, fără a dezlănţui tirul celei de-a treia linii de acoperire. Această de-a treia linie era apărată de elefanţi. Dacă s-ar porni o șarjă de care asupra spatelui nostru, cohortele puteau face stânga-mprejur și aceeași protecţie reciprocă avea să fie menţinută.

Comentariul meu cu privire la rombul acesta a fost că el e o formaţie interesantă și care fusese întrebuinţată cu succes în cutare și cutare bătălie — le-am enumerat — pe vremea republicii; dar că britonii ne erau într-atâta de superiori numeric, încât, de îndată ce vom fi avansat în centrul potcoavei, ne puteau ataca din toate părţile dintr-odată, cu forţe pe care nu le-am fi putut respinge fără a ne dezorganiza; partea din faţă a rombului avea să fie mai mult decât sigur despărţită de spatele armatei. Am mai accentuat foarte stăruitor că nu eram dispus să admit nicio zecime din numărul de pierderi socotite drept rezultat al atacului frontal. Vespasian cită vechiul proverb despre imposibilitatea de a se face o omletă fără a sparge ouăle, întrebându-mă, oarecum enervat, dacă aveam de gând să-mi reduc pierderile și să mă întorc de îndată în Franţa și, în acest caz, cam cât timp credeam eu că voi putea păstra respectul armatei.

I-am răspuns cu:

— Mâţa o poţi omorî și altfel decât bătând-o de moarte cu o linguriţă de os, și să mai spargi și linguriţa, pe deasupra.

M-au contrazis cu aerul lor superior, de veterani trecuţi prin ciur și prin dârmon, încercând să mă dea gata cu termeni tehnici militari, ca și cum eu aș fi fost un ageamiu fără de seamăn. Am izbucnit înfuriat:

— Domnilor, știţi ce tot repeta zeul August: „Ridichia n-o fi știind grecește, dar eu, unul, știu“. Sunt patruzeci de ani de când tot studiez tactica și nu mă puteţi învăţa nimic. Cunosc toate mișcările și deschiderile convenţionale și neconvenţionale din jocul de dame care se joacă cu vieţi omenești. Dar trebuie să înţelegeţi că nu sunt slobod să joc așa cum aţi dori voi să-l joc. Ca Părinte al Patriei, știu că am o datorie faţă de fiii mei: refuz să jertfesc trei sau patru mii din vieţile lor într-un asemenea atac. Nici tatălui meu Drusus, nici fratelui meu Germanicus nu le-ar fi trecut prin minte să dea un atac frontal asupra unei poziţii atât de puternice ca asta.

Geta m-a întrebat, ironic poate:

— Și ce crezi, Cezar, că ar fi făcut slăvitele tale rude într-un asemenea caz?

— Ar fi găsit o cale de ieșire ocolită.

— Dar în situaţia de faţă *nu* există nicio cale de ieșire, Cezar. Lucrul acesta s-a constatat.

— Și totuși afirm că ei ar fi găsit o cale de ieșire.

Crassus Frugi vorbi:

— Flancul stâng al dușmanului este apărat de regele Bâtlan și cel drept, de regina Păducel. Așa se laudă ei, după spusele prizonierilor.

— Și cine-i regele ăsta Bâtlan?

— Domnul Mlaștinilor. E, în mitologia lor, vărul Zeiţei Bătăliilor. Zeiţa apare în chip de corb și se cocoaţă în vârful lănciilor. Apoi îi mână pe cei învinși în ţinutul mlaștinilor și vărul ei, regele Bâtlan, îi mănâncă. Regina Păducel e o fecioară care se îmbracă primăvara în alb și-i ajută pe soldaţi în luptă, apărându-le îngrăditurile cu spinii ei. Vedeţi, ei taie arbuști spinoși și-i stivuie alcătuind o îngrădire cu spinii în afară și strângând tulpinile bine laolaltă. Așa se formează un obstacol teribil de greu de trecut. Dar Regina Păducel le apără flancul ăla drept al lor fără a fi fost nevoie ca mâna omenească să taie și să doboare arbuști. Cercetașii noștri ne-au afirmat categoric că întreaga pădure este atât de groaznic de încâlcită, încât n-are niciun rost să încercăm a o străbate pe oriunde ar fi.

Aulus, atunci:

— Da, Cezar, tare mă tem că va trebui să ne hotărâm a da totuși atacul frontal.

— Posides — am exclamat eu brusc — ai fost vreodată soldat?

— Niciodată, Cezar.

— Atunci suntem doi, slavă Domnului! Acum ia să presupunem că îmi propun să realizez imposibilul și să trec călăreţii noștri până pe flancul drept al inamicului, străbătând încâlcitura aceea impenetrabilă de spini; poţi tu atunci duce garda până pe flancul lor stâng, răzbind prin mlaștina aceea de netrecut?

Posides mi-a răspuns:

— Mi-ai lăsat flancul cel mai ușor, Cezar. Adevărul e că există un drumeag prin mlaștină. Nu s-ar putea merge pe el decât în șir de câte unul, dar există un drumeag. Am dat de un om ieri la Londra, un oculist spaniol ambulant, care călătorește prin ţară tămăduind lumea de oftalmia specifică regiunilor mlăștinoase. E în tabăra noastră acum și zice că el cunoaște bine mlaștina și drumeagul, pe care-l folosește mereu pentru a evita bariera de vamă, care-i cocoţată pe deal. De când a murit Cymbeline, nu se mai percep taxe fixe, dar orice călător trebuie să plătească potrivit cu suma de bani pe care o are în

coburii de la șa, iar oculistului ăstuia i s-a făcut lehamite de a tot fi jumulit. Dimineaţa, devreme, e aproape mereu ceaţă pe mlaștină și el o ia pe cărare și se strecoară nevăzut. Zice că-i ușor să te ţii de ea, odată ce ai făcut primul pas. Iese la mai puţin de o jumătate de milă dincolo de colină, în marginea unei dumbrăvi de pini. E probabil ca britonii să aibă o gardă postată la capătul acela — Caractacus e un general grijuliu —, dar cred că mă pot obliga să-i dau de o parte și să trec prin mlaștină tot atâţia oameni câţi vor voi să mă urmeze.

Ne-a explicat șiretlicul lui, pe care l-am aprobat, deși mulţi dintre generali au strâmbat din nas, auzind despre ce e vorba; și apoi am explicat și eu planul meu pentru a da peste cap celălalt flanc — un plan foarte simplu. Un fapt deosebit de important fusese trecut cu vederea, toată atenţia fiind concentrată asupra formaţiei în romb: faptul că elefanţii indieni sunt în stare să răzbată prin cel mai compact subarboret ce se poate închipui și că nu se lasă speriaţi de niciun fel de mărăcini ori de spini. Oricum, pentru ca să nu repet lucrurile, n-am să lungesc vorba despre consiliul acela de război și despre ce hotărâri s-au luat. Am să trec de-a dreptul la bătălie, care a avut loc la Brentwood în ziua de șapte septembrie, o dată care fusese mult timp memorabilă pentru mine, fiind aceea în care fratele meu Germanicus îl învinsese pe Hermann pe Weser; dacă ar mai fi trăit, el n-ar fi avut mai mult de cincizeci și opt de ani, cât avea și Aulus.

Am ieșit din Londra pe drumul care duce către Colchester, avangarda noastră având de furcă cu atacurile prin surprindere ale unor mici efective britanice, dar fără a întâmpina vreo rezistenţă serioasă până am ajuns la Romford, un sat care se găsește la vreo șapte mile de Brentwood, unde am dat de vadul peste râul Rom, puternic întărit. Inamicul ne-a ţinut acolo o dimineaţă întreagă, pierderile lor ridicându-se la două sute de morţi și una sută prizonieri. Noi am pierdut numai cincizeci de oameni, dintre care însă doi erau căpitani și unul comandant de batalion, așa încât, într-un anume fel, schimbul a fost favorabil britonilor. În cursul după-amiezii am dat ochii cu Brentwood Ridge și ne-am făcut tabără pentru noapte dincoace de râul pe care l-am folosit ca pe o barieră defensivă.

Am consultat auspiciile. Auspiciile sunt mereu consultate înaintea unei lupte, dându-se puilor de găină sacri bucăţi de turtă de linte și observându-se cum le mănâncă. Dacă n-au poftă de mâncare, bătălia este ca și pierdută. Semnul prevestitor cel mai bun este atunci când puii, de îndată ce ușa coteţului a fost deschisă de preotul care-i are în grijă, se reped afară și nu ţipă, nici nu bat

din aripi, ci înfulecă atât de lacomi, încât bucăţi mari le și scapă din cioc. Dacă se poate auzi limpede zgomotul pe care-l fac lovind pământul cu ciocurile, înţelesul prorocirii este totala înfrângere a dușmanului. Și, într-adevăr, de acest semn prevestitor, mai bun decât oricare, am și avut parte. Preotul nu s-a arătat orătăniilor, ci, stând cu mine în spatele coteţului, a deschis brusc ușa chiar în momentul în care li se arunca turta în faţă. S-au repezit afară nedând glas defel și au început să sfâșie turta, azvârlind de jur împrejur bucăţi într-un chip atât de cu totul nepăsător, încât ne-am simţit pur și simplu transportaţi de bucurie cu toţii.

Pregătisem ceea ce mi s-a părut a fi o foarte potrivită cuvântare. Aducea oarecum aminte de Titus Livius, dar mi-am dat seama că însemnătatea istorică a clipei necesita ceva în stilul acela. Iat-o:

Romani, în rândurile voastre, nicio limbă să nu clămpăne și nicio voce să nu jelească în zadar, slăvind vremurile de altădată ca fiind ale zilelor de aur și înjosind vremea noastră — întru a cărei mărire s-ar cuveni să fim ostași îndrăzneţi — ca pe epoca lipsită de farmec a tencuielii aurite. Eroii greci din faţa Troiei, pe care i-a cântat augustul Homer, aveau mereu, dacă este să-i dăm crezare, aceste cuvinte pe buzele lor:

„Noi ne fălim că stăturăm cu mult mai viteji ca părinţii“[22].

Nu fiţi din cale afară de modești, romani! Capul sus! Pieptul în afară. Rânduiţi în linie de bătaie, stau astăzi în faţa voastră oameni care seamănă tot atât de bine cu străbunii voștri pe cât acvila cu acvila și lupul cu lup — o stirpe cruntă, semeaţă, viguroasă, necioplită, purtând arme care de veacuri nu mai sunt folosite, mânând pentru carele lor căluţi de rasă străveche, recurgând la o biată tactică vrednică numai de condeiul poeţilor epici, neorganizaţi în legiuni, ci grupaţi pe clanuri și familii — tot atât de sigur de a fi învinși de pe urma acţiunii voastre disciplinate pe cât e mistreţul care-și lasă capul în jos și-l atacă pe iscusitul vânător cel înarmat cu plasă și cu suliţă de vânătoare. Mâine, când vor fi număraţi morţii și lungul șir de prizonieri mohorâţi va trece pe sub furci, veţi avea de ce râde, dacă v-aţi pierdut cumva pentru o clipă încrederea în prezent, dacă minţile voastre au fost cumva orbite de gloria unui trecut îndepărtat pe care s-au învrednicit a-l consemna numai cronicile. Da, camarazi, trupurile acestor eroi primitivi vor fi rostogolite de săbiile voastre pe câmpul de luptă, tot atât de vijelios și de orbește cum, adineauri chiar, când eu, generalul vostru, am consultat auspiciile, păsările sacre au azvârlit la pământ din hulpavele lor pliscuri bucăţi de turtă sfinţită.

Unii dintre voi, desigur, mai mult indolenţi decât fricoși ori lipsiţi de simţul datoriei, aţi șovăit când aţi fost chemaţi a porni în această expediţie, justificându-vă prin aceea că zeul August fixase de veci fruntariile Imperiului Roman pe apele Rinului și pe Canal. Dacă una ca asta ar fi adevărat — dar eu sunt în măsură să vă dovedesc că nu e — atunci zeul August n-ar fi vrednic să i ne închinăm. Misiunea Romei este să civilizeze lumea — și în care parte a lumii aţi găsi oare un neam care să merite mai mult decât cel britanic binefacerile pe care ne pregătim să i le acordăm? Ne revine strania și cucernica sarcină de a preface pe acești fioroși egali ai străbunilor noștri în fii supuși ai Romei, ilustra noastră Urbe și Mumă. Care-s cuvintele pe care zeul August le-a scris

bunicii mele, zeiţa Augusta? „Privind în viitor, văd Britannia ajunsă la același grad de civilizaţie ca sudul Franţei de astăzi; și cred că insularii, care-s de o stirpe înrudită cu a noastră, vor deveni incomparabili mai buni romani decât vom izbuti vreodată a-i face pe germani. Și cândva (nu zâmbi!) s-ar putea ca nobilii britanici să ocupe locuri în Senatul roman.“

Aţi și dat dovadă de vitejie în acest război. Aţi provocat de două ori răsunătoarea înfrângere a inamicului. L-aţi ucis pe regele Togodumnus, dușmanul meu, și aţi răzbunat insultele pe care mi le-a adus. Acum, a treia oară, nu veţi putea da greș. Sunteţi mai puternici decât oricând, curajul vostru e mai aprig, rândurile voastre mai strânse. Și voi, nu mai puţin decât inamicul, vă apăraţi căminele și sacrele temple ale zeilor voștri. Soldatul roman, fie câmpul lui de luptă pe stâncile îngheţate ale Caucazului, pe nisipurile fierbinţi ale pustiului de dincolo de Atlas, în codrii umezi ai Germaniei ori pe câmpurile cu iarbă groasă ale Britanniei, nu uită niciodată minunata Urbe căreia își datorează numele, virtutea și simţul datoriei.

Compusesem mai multe paragrafe pe acest ton înălţător, însă, lucru ciudat, n-am rostit nici măcar un singur cuvinţel din cuvântare. Când m-am suit pe estrada tribunalului, și căpitanii au strigat într-un glas: „Salve Caesar Augustus, Părinte al Patriei, Împărate al nostru!“, iar soldaţii au reluat strigarea aplaudând-o furtunos, mai că n-am mai știut ce-i cu mine. Mi-am uitat cu desăvârșire frumoasa cuvântare și n-am mai putut decât să-mi întind braţele spre ei — ochii umplându-mi-se de lacrimi — și să izbucnesc:

— E-n regulă, flăcăi: puii de găină spun că are să fie cum nu se poate mai bine și le-am pregătit o surpriză mare de tot, avem să le tragem o mamă de bătaie, de n-au s-o uite câte zile or mai avea ei, adică nu puii, vreau să spun britanicii. (Hohote de râs, la care am socotit că-i mai bine să iau parte și eu, ca și cum gluma ar fi fost intenţionată.) Ia nu mai râdeţi de mine, flăcăi! Nu vă aduceţi voi oare aminte ce i s-a întâmplat puiului negru din povestea egipteană, care a râs de taică-său când din greșeală a rostit rugăciunea de seară în locul celei de dimineaţă? L-a mâncat un crocodil; așa că fiţi atenţi. Ei, am ajuns în pragul bătrâneţii acum, dar asta este cea mai măreaţă clipă a vieţii mele și tare aș dori ca bietul meu frate Germanicus să fie aici să-mi împart bucuria cu el. Își amintește oare vreunul dintre voi de slăvitul meu frate? Nu prea mulţi, desigur, de vreme ce a murit acum douăzeci și patru de ani. Dar aţi auzit cu toţii de el ca de cel mai mare general pe care l-a avut Roma vreodată. Mâine este aniversarea splendidei înfrângeri a lui Hermann, căpetenia germană, și vreau s-o sărbătoriţi într-un chip adecvat. Parola în seara asta este *Germanicus!* și strigătul de luptă mâine va fi *Germanicus!* și cred că dacă-i veţi striga numele îndeajuns de tare, îl va auzi acolo jos în lumea subpământeană și va ști că nu-i dat uitării de legiunile pe care le-a iubit atât de mult și pe care le-a condus atât

de bine. Are să-l ajute să uite nenorocita soartă de care a avut parte: a murit de otravă în pat, după cum ştiţi. Legiunii a XX-a îi va reveni cinstea de a conduce asaltul: Germanicus spunea mereu că, deşi în cazarmă, voi, cei din a XX-a, sunteţi cei mai nesupuşi, cei mai beţivani şi mai cârcotaşi dintre toţi soldaţii întregii armate regulate, pe câmpul de bătaie, în schimb, sunteţi cu adevărat nişte lei. Pe voi, cei dintr-a II-a şi a XIV-a, Germanicus vă numea coloana vertebrală a armatei. Va fi de datoria voastră mâine să-i sprijiniţi pe aliaţii francezi care vor juca rol de coaste ale armatei. A IX-a va veni la urmă, deoarece Germanicus spunea mereu că voi, dintr-a IX-a, sunteţi cea mai înceată, dar şi cea mai sigură legiune din întreaga armată. Vouă celor din gardă vă revine o misiune specială. O duceţi cel mai bine şi luaţi solda cea mai mare când nu sunteţi în serviciu activ, aşa încât e cu dreptate, faţă de restul trupelor, să vi se încredinţeze cea mai neplăcută şi mai primejdioasă sarcină când sunteţi în serviciu activ. Asta-i tot ce am de spus acum. Fiţi băieţi de treabă, dormiţi bine şi dobândiţi-vă mâine recunoştinţa patriei!

M-au aclamat până ce-au răguşit de tot şi mi-am dat atunci seama că Pollio are dreptate şi că Titus Livius n-are. Un bun general nu poate cuvânta în ajunul bătăliei un discurs studiat dinainte, nici chiar de-ar avea unul gata pregătit: căci gura i-ar rosti cu siguranţă aşa cum ar îndemna-o inima. Una dintre consecinţele cuvântării acesteia, care — nu se poate să nu fiţi de acord — se prezintă tare slab faţă de cealaltă — a fost că, după ce am ţinut-o, celei de-a IX-a nu i s-a mai spus „legiunea a IX-a hispanica“ (titlul ei oficial), ci mai degrabă „a IX-a melc“. Legiunea a XX-a, de asemenea, al cărei titlu întreg este „Legiunea a XX-a valeriană cea învingătoare“ este cunoscută acum de către celelalte drept legiunea „leilor beţivi“, iar când un soldat dintr-a XIV-a se întâlneşte cu unul dintr-a II-a sunt presupuşi a se adresa unul altuia cu formula „camarade coloană vertebrală“. Cât despre auxiliarii francezi, ei sunt cunoscuţi de toţi sub numele de „coaste“.

Se lăsase o ceaţă uşoară peste tabără, dar îndată după miezul nopţii a răsărit luna şi ea ne-a fost de mare folos; dacă vremea era înnourată, n-am fi putut să ne descurcăm pe mlaştină. Am dormit până la miezul nopţii şi apoi, după cum stabiliserăm, am fost trezit de către Posides, care mi-a înmânat o lumânare şi o ramură de pin aprinsă de la focul de tabără. Am aprins lumânarea cu focul ramurii şi m-am rugat nimfei Egeria, care e o Zeiţă a prorocirii; nici bunul rege Numa, pe vremuri, nu pierdea vreun prilej de a o consulta. Îndeplineam pentru prima oară această ceremonie familială, dar fratele meu Germanicus,

unchiul meu Tiberiu, și tatăl meu, și străbunicul meu, și străbunii lor înaintea lor, ei toţi o îndepliniseră mereu la miezul nopţii în ajunul oricărei bătălii; iar dacă aveau să fie biruitori, un același semn prielnic le era în mod invariabil dat de nimfă. Putea fi cea mai liniștită noapte din lume, și cu toate acestea, de îndată ce ultimele cuvinte ale rugăciunii erau rostite, lumina dintr-odată se stingea singură, ca și cum ar fi fost strivită între două degete.

Nu fusesem niciodată sigur dacă trebuie să cred în acest mister ori ba: îmi spuneam că poate fi datorat unor cauze naturale — un curent de aer, ori un nod la fitil, ori poate vreo involuntară suflare din partea veghetorului. E greu să-ţi închipui că nimfa Egeria e oricând gata să-și părăsească dumbrava ei natală de lângă lacul Nemi și să zboare la comandă în inima Germaniei, ori în nordul Spaniei, ori în Tirol — în oricare dintre ţările unde se spune că a binevoit a face din când în când obișnuitul semn — la rugămintea unui Claudian. Așa încât am plasat lumânarea aprinsă tocmai la capătul cortului meu, am ferit-o de orice curent de aer ce ar fi putut pătrunde pe sub pânză și apoi, retrăgându-mă zece pași, m-am adresat Egeriei pe tonul cel mai solemn. Rugăciunea e scurtă și-i în dialectul sabin. Textul fusese teribil de mutilat de transmiterea prin tradiţie orală, deoarece limba sabină, care a fost la obârșie graiul patricienilor, nu mai era de mult vorbită la Roma; eu însă învăţasem sabina în cursul studiilor mele istorice și eram în stare să recit rugăciunea în forma ei aproape originală. Și, ce să vezi, abia pronunţasem ultimul cuvânt, că lumânarea — la care mă uitam atent — s-a și stins cu adevărat. Am aprins-o numaidecât din nou, să văd dacă nu cumva era vreun defect la fitil ori poate Posides meșterise cumva ceara; dar nu, flacăra ei ardea din nou strălucitor și ea a tot ars până ce fitilul, la sfârșit, s-a pleoștit pe o mică scursură de ceară nu mai mare decât o părăluţă. Aceasta e una dintre foarte puţinele experienţe mistice autentice la care am asistat în cursul lungii mele vieţi. N-am nici un dar special în direcţia aceasta. Fratele meu Germanicus însă era mereu urmărit de vedenii și apariţii. Întâlnise cu timpul pe mai toţi semizeii, pe mai toate nimfele și pe mai toţi monștrii cântaţi de poeţi; iar când a vizitat Troia, fiind guvernator al Asiei, a avut parte de o vedenie a zeiţei Cybele, căreia i se închinau strămoșii noștri troieni.

---

21. *Hasta pura, id est sine ferro* – o suliţă fără vârf, cu aspect de sceptru; era o înaltă decoraţie militară.

22. Homer, *Iliada*, Cântul IV, traducere în metrul original de George Murnu, E.L.U., București, 1967, p. 187.

Capitolul XX

Aulus a năvălit agitat la mine în cort:

— Avanposturile noastre raportează, Cezar, că inamicul se retrage de pe râul Weald. Ce trebuie să facem? Propun să trimitem de îndată o legiune. Nu știu care-i planul vrăjmașului, dar cum tot trebuie să traversăm în orice caz râul mâine, dacă au hotărât să ni-l dea fără luptă, vom câștiga timp și vom cruţa vieţi.

— Trimite legiunea a IX-a, Aulus. Dă-le material de pontonieri. N-au să aibă, sper, atât de mult de luptat ca, mâine, ceilalţi, așa că au nevoie de mai puţin somn. Ce știre minunată! Trebuie să trimitem cercetași să intre în contact cu dușmanul și să raporteze de îndată ce i-au identificat noile poziţii.

Legiunea a IX-a a fost degrabă trezită și trimisă pe celălalt mal al râului Weald. Ne-au înștiinţat că inamicul s-a retras până la jumătatea colinei și că douăzeci de punţi de scânduri sunt acum fixate peste râu; legiunea aștepta noi ordine.

— E timpul să plece garda, a spus Posides.

— Crezi că ne putem încrede în oculist? am întrebat.

— Merg eu însumi cu el înainte, Cezar, zise Posides. Planul e al meu și, cu voia domniei tale, dacă dă greș, n-am de gând să supravieţuiesc.

— Foarte bine. Dă-le ordin s-o pornească în cinci minute.

Așa că mi-a sărutat mâna, iar eu l-am bătut pe spate și dus a fost. Câteva clipe mai târziu, am văzut prima companie a gărzii ieșind în tăcere pe poarta de răsărit a taberei. Li se spusese să nu meargă în cadenţă, pentru ca pasul lor ritmic să nu fie auzit de avanposturile vrăjmașe, iar armele lor erau înfășurate în cârpe, așa încât să nu se ciocnească unele de altele. Fiecare om își purta scutul în bandulieră, pe spate; pe scut era câte un cerc mare de cretă. Rostul cercului era ca să poată păstra legătura pe întuneric, fără a fi nevoie ca soldaţii să se strige unul pe altul. Cercurile albe ieșeau bine în evidenţă: Aulus observase că cerbii se iau unul după altul prin păduri întunecoase călăuzindu-se după smocurile de blană albă pe care le au la noadă. Oculistul i-a condus pe o distanţă de trei-patru mile, printr-o zonă de pământ înţelenit și mocirlos, până

ce au ajuns la mlaștina propriu-zisă. Duhnea urât și peste tot locul țâșneau focurile rătăcitoare, iar ca să ajungă la poteca secretă, soldații din gardă au fost nevoiți, urmându-și călăuza, să se bălăcească până la coapsă printr-o baltă mâloasă și plină de lipitori. Dar oculistul nu s-a rătăcit. A găsit poteca și s-a ținut de ea.

Un avanpost britanic se afla în crângul de pini de la capătul mlaștinii și-n vreme ce luna se înălța pe cer, oamenii aceia aflați la pândă au văzut o priveliște și au auzit un zgomot care parcă le-a trecut ca un fier roșu prin inimă. O pasăre uriașă cu plisc lung și strălucitor, cu ditai trupul cenușiu și picioarele lungi de cinci metri se ridică dintr-odată prin ceață, la o aruncătură de suliță de ei, și se porni să înainteze tiptil, oprindu-se ici și colo pentru a țipa răgușit, a bate din aripi, a-și curăța penele cu îngrozitoru-i plisc și a țipa din nou. Regele Bâtlan! Se ghemuiră în adăpostul lor, înspăimântați, nădăjduind că vedenia are să piară, dar ea se apropia din ce în ce mai mult, pășind încetișor. În cele din urmă păru să ia aminte la focul lor de tabără. Își smuci mânioasă capul, își întinse aripile, țipând din ce în ce mai tare. Au sărit ca fripți și au luat-o la fugă, cu moartea-n spate. Regele Bâtlan îi urmări prin crâng, chicotind înfricoșător, apoi, se întoarse și începu a păși de-a lungul țărmului mlaștinii, scoțând din când în când țipete înfundate.

Pentru cazul că v-ați închipuit că, într-adevăr, venise Regele Bâtlan să-i sperie — căci dacă Egeria își putea face atât de ciudat apariția, de ce nu și-ar fi putut-o oare face și un Rege Bâtlan? — dator sunt să vă explic șiretlicul. Regele Bâtlan era un ostaș francez din regiunea de mari mlaștini, care se întind la apus de Marsilia, unde păstorii au obiceiul de-a se folosi de picioroange înalte spre a trece peste prea largi porțiuni de pământ moale pentru a putea fi sărite. Posides îl vârâse pe omul acela într-un coș de răchită de nuiele având forma unui corp de pasăre și însăilase pe deasupra-i un fel de pătură. Aripi de nuiele acoperite de pânză îi fuseseră legate de brațe. Capul și pliscul erau înjghebate din șipculițe înfășurate într-o stofă și prinse de căpățâna lui; și le putea pune în mișcare rotindu-și gâtul. Pliscul era muiat în fosfor. Țipătul era produs de un ingenios tub cu apă, pe care ostașul îl ținea în gură; el cunoștea obiceiurile bâtlanilor și le imita mersul cu ajutorul picioroangelor, bine prinse de propriile-i picioare. Oculistul i-a condus, pe el și pe Posides, de-a lungul potecii, până ce conturul întunecat al crângului a putut fi abia deslușit. Garda venea la două sute de metri înapoia lor și Posides i-a trimis vorbă să se oprească. A așteptat până ce a văzut pasărea pășind din nou în jurul crângului

și a știut că stratagema izbutise. A dat fuga înapoi și le-a dat de veste celor din gardă că drumul este slobod. Au luat-o la picior și au ocupat crângul. Ca să treacă toţi printr-un anume punct, le trebuie vreme îndelungată unui număr de opt mii de oameni și a durat mai bine de cinci ceasuri până ce s-au văzut cu toţii dincolo de mlaștină; în răstimp se iviseră zorile, dar ceaţa nu se ridicase, așa încât nu puteau fi văzuţi de pe deal.

Un ceas înainte de revărsatul zorilor, am adus jertfă lui Marte și apoi am luat gustarea de dimineaţă împreună cu statul meu major; m-am pus de acord asupra altor măsuri ce se impuneau, dacă toate aveau să meargă conform planului. Dar știam acum că grosul gărzii trebuie să și fie pe poziţie — căci era limpede că nu se produsese nicio întrerupere în trecerea lor peste mlaștină — și eram siguri de victorie. Geta era lipsă: dusese un batalion adiţional al legiunii a VIII-a (am uitat să menţionez batalionul acesta printre întăririle noastre), călărimea, batavii și elefanţii pe o poziţie situată la vreo două mile departe de flancul nostru stâng. Ginerele meu, tânărul Pompei, era de asemenea lipsă. Îi încredinţasem comanda nubienilor și pe-a aruncătorilor cu praștia din Baleare, și-i luase cu sine dincolo de râul Weald. Balearii duceau cu ei colaci de frânghie de cort, ţăruși pentru cort și maiuri de tabără; nubienii, tobele tradiţionale și suliţele lor lungi și albe.

Am mâncat de minune la gustarea de dimineaţă și-am băut cu toţii exact atâta vin cât trebuia — îndeajuns ca să ne simţim tare mulţumiţi de noi înșine și totuși nu destul cât să cădem în nepăsare — și-n pauzele dintre discuţiile serioase am glumit cât ne-a îndemnat inima. Cel mai mult am făcut haz pe seama cămilelor, care ne preocupau foarte mult atunci. Contribuţia mea la veselia generală a constat dintr-un citat al unei scrisori adresate de Irod Agrippa, maică-mii: „Cămila este una dintre cele șapte minuni ale naturii. Ea împărtășește onoarea aceasta cu Ecoul, Curcubeul, Cucul, Negrul, Vulcanul și vântul Sirocco. Dar dintre cele șapte, ea este prima și cea mai mare“.

Am dat ordin de pornire armatei pentru ocuparea poziţiilor de dincolo de râul Weald. Gorniștii strânși laolaltă au sunat adunarea de s-a putut auzi până la o distanţă de multe mile. Li s-a răspuns de pe deal cu o larmă de cornuri de luptă și de răcnete. Asta dintr-odată m-a tulburat. Deși-mi dădeam, firește, seama că bătăliile nu pot fi purtate fără de prezenţa unui dușman, totuși cugetasem întreaga noapte la bătălia aceea ca la o schemă pe-o hartă, o mută grămadă de pătrate și de dreptunghiuri împingându-se blând unul pe altul încoace și-ncolo: pătratele și dreptunghiurile romane colorate în negru, cele

britanice lăsate în alb. Când au răsunat goarnele și cornurile bătăliei, a trebuit să traduc schema în alţi termeni: oameni, cai, care și elefanţi. Nu mai dormisem după miezul nopţii și bănuiesc că faţa și gesturile mele arătau starea de încordare în care mă aflam; iar Xenofon îmi și ceruse să mă odihnesc vreo câteva clipe după gustare și să nu mă mișc până ce toate legiunile nu vor fi gata de pornire. Ca și cum n-ar fi fost esenţial ca să aștept la râu, îmbrăcat în armura mea imperială și purtând mantia purpurie, ca să salut fiecare cohortă pe măsură ce sosea și să asist la trecerea ei pe celălalt mal! Cred că, dacă măcar ar fi șoptit cuvântul „masaj", l-aș fi omorât pe Xenofon.

Am mers călare până la râu pe o iapă bătrână și blândă, care nu era alta decât Penelopa, văduva fostului cetăţean și consul în perspectivă Incitatus, care-și frânsese de curând un picior la hipodrom și trebuise a fi sacrificat. Ceaţa, acolo, era destul de deasă. Nu puteai vedea la mai mult de cincisprezece pași, iar cămilele puţeau îngrozitor! Poate că aţi trecut cândva în vreme de ceaţă printr-un câmp unde umblă în voie un ţap: la vreme obișnuită, vântul și soarele îndepărtează cea mai mare parte a mirosului, dar ceaţa pare să-l absoarbă și să-l reţină, așa încât veţi fi fost uimiţi de râncezeala aerului. Cămilele noastre pe care le importasem pentru spectacolele de la circ erau, de fapt, masculi — femelele ar fi fost prea costisitoare — și miroseau tare urât. Dacă există în lumea asta ceva ce caii nu suferă, apoi e mirosul de cămilă, dar cum toată călărimea noastră se afla hăt departe pe flanc, nu ne păsa de asta, iar Penelopa era obișnuită cu mirosurile circului. Nu s-a produs nicio învălmășeală la trecerea peste râu și, în pofida ceţii, cohortele s-au regrupat în perfectă ordine pe celălalt mal. O unitate disciplinată poate executa mișcări destul de complicate în bezna cea mai adâncă: trupele de gardă fac adeseori instrucţie noaptea pe câmpul lui Marte.

Acum vreau să vă fac să vedeţi bătălia așa cum o vedeau britonii, deoarece în felul acesta veţi fi în măsură să apreciaţi mai bine planul meu de atac. Elita pedestrimii britanice ocupă cele trei forturi, având fiecare câte o poartă de ieșire pentru atacuri și, în spate, un drum care duce prin pădure spre câmp deschis. Forturile sunt legate între ele printr-o puternică îngrăditură paralelă cu întregul semicerc al pădurii, iar pădurea este atât de plină de britoni, încât nu s-ar putea obţine niciun avantaj de pe urma atacării îngrăditurii într-un punct situat între cele două forturi. Puţin înainte de ivirea zorilor, poarta de atac a fortului central se deschide și iată că iese o divizie de care de luptă. E comandată de Cattigern, cumnat al lui Caractacus și rege al trinobanţilor. O altă divizie iese

din fortul de pe flancul drept al britonilor. Este condusă de însuşi Caractacus. Caractactus e furios şi-i face imputări lui Cattigern pentru că tocmai atunci i s-a dat de veste că pedestrimea postată pe râul Weald s-a retras în timpul nopţii. Cattigern e furios că i se vorbeşte astfel în faţa întregului său trib. Îl întreabă semeţ pe Caractacus dacă-i acuză cumva de laşitate pe trinobanţi. Caractacus vrea să ştie ce altă explicaţie se poate da faptului că au dezertat de la datorie. Cattigern arată că s-au retras din motive religioase. Din pricina ceţii, comandantul lor fusese apucat de o tuse violentă şi dintr-odată începuse a tuşi cu sânge. Au privit lucrul acesta ca pe un semn prevestitor de mari nenorociri şi, din respect faţă de nimfa râului, au socotit că nu mai pot sta pe poziţii. Au adus, prin urmare, o jertfă de ispăşire — cei doi ponei ai comandantului — şi s-au retras. Caractacus n-are încotro şi se mulţumeşte cu această explicaţie, dar nu-şi ascunde nemulţumirea. Încă n-a aflat nimic despre retragerea celuilalt avanpost din crângul de lângă mlaştină, dar a auzit zvonuri alarmante despre apariţia Regelui Bâtlan în persoană în acea parte a frontului. Regele Bâtlan n-a mai fost văzut din vremuri legendare. Se aud atunci goarnele noastre şi britanicii răspund suflând din cornurile lor şi răcnind. Cercetaşii britanici vin într-un suflet să dea de veste că inamicul trece râul în număr mare.

Se luminează de ziuă şi întregul semicerc al pădurii se poate vedea limpede, cu o porţiune de teren deschis care coboară spre râu, dar după trei ori patru sute de metri câmpul vizual este întunecat de o mare ceaţă. Caractacus nu-şi poate încă da seama din ce direcţie are să pornească atacul roman. Trimite noi cercetaşi să iscodească şi să raporteze. Vin în grabă, după douăzeci de minute, să raporteze că vrăjmaşul s-a pus în sfârşit în mişcare: el înaintează de-a lungul drumului către centru în formaţie compactă. Caractacus îşi deplasează iar divizia de care pe flancul drept şi aşteaptă cu sufletul la gură ca primele companii romane să apară în ceaţă. Un briton se prezintă pentru a raporta că, mai înainte să fi ieşit carele din pădure, s-a auzit din ceaţă un zgomot înăbuşit, ca şi cum soldaţii romani ar bate ţăruşi de cort; iar un detaşament trimis să cerceteze ce-i cu zgomotul acela nu s-a mai întors. Caractacus răspunde:

— Ţăruşii de cort nu ne pot face niciun rău.

În sfârşit, tropăitul şi zăngănitul legiunilor noastre care se tot apropie pot fi auzite limpede, precum şi strigătele de îmbărbătare ale ofiţerilor. Compania conducătoare a legiunii a XX-a apare vag prin ceaţă. Britonii scot urlete sfidătoare. Cattigern schimbă direcţia diviziei sale către stânga. Romanii se opresc brusc. Se descoperă vederii o privelişte ciudată. O companie de animale

nespus de înalte, cu gâturi lungi și cocoașe pe spinare, bat trapul intrând și ieșind din ceață, pe flancul asupra căruia Cattigern a primit ordin să pornească atacul. Britonii sunt alarmaţi de ceea ce văd și rostesc descântece împotriva farmecelor. Cattigern s-ar cuveni să atace acum, dar încă nu poate ști cu siguranţă dacă înaintarea romanilor nu-i cumva un simplu artificiu; căci nu se văd deocamdată decât cinci sute de oameni. Atacul principal poate să aibă loc altundeva. Așteaptă. Caractacus îi trimite un sol călare, ordonându-i să atace neîntârziat. Cattigern dă semnalul înaintării. Și atunci se petrece un lucru ciudat. De îndată ce coloana de care năvălește în ceaţa unde au fost văzute dobitoacele, căluţii înnebunesc de-a binelea. Scâncesc, se zbat, fornăie, se opintesc și nu pot fi siliţi să înainteze. Nu încape îndoială că pâcla e vrăjită. Are un miros special și înfricoșător.

Pe când neorânduiala domnește în divizia lui Cattigern — căluţii săltând și dând din picioare, iar conducătorii de care răcnind, înjurând și încercând să-i potolească — goarnele răsună și două batalioane dintr-a XX-a, urmate de două batalioane dintr-a II-a se desprind brusc din ceaţă și-i atacă; strigă „Germanicus! Germanicus!“ Din mâinile lor pornesc ploi de suliţe, una după alta. Atunci Caractacus atacă și el. Divizia lui nu-i atinsă de vrajă și-și năpustește cei trei mii de oameni asupra flancului masei romane oprite, care s-ar zice că e lipsită de apărare în flancuri. Dar un farmec mai puternic decât o ceaţă puturoasă îi apăra flancul. Coloana înaintează rapid și tocmai iese din raza de acţiune a suliţelor, când deodată se aud șase îngrozitoare bubuituri de tunet și se văd șase fulgere simultane. Rotocoale de smoală aprinsă brăzdează văzduhul. Coloana, înspăimântată, cotește brusc la dreapta și, în vreme ce execută mișcarea, o ploaie de scăpărări de plumb sosește șuierând asupră-i, venind de la aruncătorii cu praștia ai Balearelor, postaţi înapoia tunetului și fulgerului. Conducătorii de care se prăbușesc în dreapta și-n stânga; deoarece ţin hăţurile strâns legate în jurul taliei, rezultatul este că se distrug o sumedenie de care. Coloana este aproape dezorganizată, dar Caractacus izbutește s-o pună din nou în mișcare și să pornească înainte. Ţinta lui e ariergarda romană, care poate fi acum limpede deslușită, deoarece o ușoară adiere alungă ceaţa către celălalt flanc. Urmează însă o catastrofă. În vreme ce coloana, care nu mai e în formaţie de marș, ci se prezintă ca o masă dezordonată presată din toate părţile, se repede înainte, car după car se năruie la pământ, ca și cum ar fi oprit de o putere invizibilă. Carele din urmă sosesc atât de aproape unul de altul, și viteza imprimată de panta rapidă a dealului este atât de mare, încât nimeni nu poate

opri ori întoarce fără a se ciocni de vecinul său. Grămada atacă mai departe, orbește, și sfărâmăturile, în faţă, se tot bulucesc și se tot înalţă. Deasupra bubuitului carelor făcute ţăndări, deasupra strigătelor se ridică zgomotul asurzitor al tobelor și iată că ţâșnește o hoardă de bărbaţi înalţi, negri și-n pielea goală, care flutură-n mâini suliţe albe. Se năpustesc asupra sfărâmăturilor și, cu lungile lor suliţe, cotrobăiesc printre cei căzuţi. Râd și se bucură grozav, și urlă, și niciun briton nu cutează să se apere împotriva lor, luându-i drept duhuri rele. Caractacus scapă din măcel. Propriul său car a fost dintre primele răsturnate, dar el a căzut teafăr la pământ. O ia la fugă spre dreapta, poticnindu-se, în vreme ce înaintează, de frânghia de cort bine întinsă pe pari înfipţi în iarba deasă și care-ţi vine până la genunchi. Secţiunea finală a coloanei, alcătuită din conducători de care belgici din ţara de apus au înţeles din vreme ce se întâmplă în faţă. Cinci sute din carele lor izbutesc să evite dezastrul, abătându-se la dreapta. Acolo dau de Caractacus, care-i strigă și e salvat. Restul diviziei e pierdut, căci a XIV-a a repezit două batalioane asupra ariergărzii sale, iar două batalioane dintr-a IX-a vin degrabă oblu spre a-i sprijini pe nubieni.

Caractacus își duce carele înapoi pe deal și dă instrucţiuni comandantului belgic să meargă în ajutorul lui Cattigern, pe flancul celălalt. El, unul, se duce la fortul central, deoarece observă că poarta de ieșire e deschisă și vrea să știe de ce. Intră și vede că garnizoana e dusă. În răstimp, Cattigern se luptă vitejește în fruntea unei formaţii de conducători de care rămași pe jos, din pădure s-au revărsat în ajutorul său pedestrașii. E rănit. Carele-s dispărute. Frate-său a condus fuga înapoi spre fortul central, de-a lungul drumului prin pădure și deci e bun plecat. Garnizoana fortului s-a dus după el. Legiunile a XX-a și a II-a îi silesc pe oamenii lui Cattigern să bată treptat în retragere, menţinându-și neștirbită formaţia în vreme ce înaintează. Caractacus, întorcându-se la poarta de ieșire, aude zgomotul carelor galopând către el; e secţiunea belgică a unităţilor de care, pusă și ea pe fugă acum. Încearcă să-i oprească, dar nu-i dau ascultare; și, dându-și seama că bătălia e pierdută, își întoarce propriul car și suflă de două ori prelung din cornu-i de fildeș spre a da semnalul retragerii generale. Trage nădejde să-i ajungă din urmă pe fugari și să-i regrupeze la distanţă de câteva mile de-a lungul șoselei care duce către Colchester. Aude un sunet de goarne romane și, în vreme ce carul său iese din pădure de cealaltă parte, vede în dreapta lui opt batalioane de armată romană regulată îndreptându-se către pădure. Sunt batalioanele de gardă. Iar departe, la stânga,

vede elefanţii şi călăreţii romani desprinzându-se din pădure şi şarjând în direcţia lui. Îi strigă conducătorului de car să dea bici cailor. Scapă.

Odată Caractacus plecat, lupta era terminată. Garda le-a tăiat britanicilor retragerea din pădure, iar pedestrimea rămasă acolo n-a mai opus decât o rezistenţă slabă. Forţe călări au fost trimise de-a lungul drumului dintre pădure şi fort, ca să cucerească fortul de pe dreapta britanică, dar la jumătatea drumului ele au dat de un detaşament de lăncieri britanici: aceştia au avut prezenţa de spirit să taie frânghiile, dând drumul unui fel de hersă care, căzând de-a latul drumului, a barat orice trecere. Cele trei drumuri erau toate prevăzute cu o serie de astfel de herse, fiecare legată de palisadele de pe ambele părţi, dar aceasta a fost singura pusă în funcţiune. Până ce să îndepărteze călăreţii acest obstacol, detaşamentul britanic în retragere mai dăduse drumul unui asemenea obstacol şi o luase la picior ca să dea de veste garnizoanei din fort că totul e pierdut. Garnizoana a reuşit să scape, luând-o către apus. Celălalt fort s-a predat după un ceas; în care timp, Cattigern fusese grav rănit, iar rezistenţa soldaţilor săi înfrântă.

Am luat opt mii de prizonieri şi am numărat patru mii şapte sute de cadavre pe câmpul de luptă. Propriile noastre pierderi erau neînsemnate: trei sute optzeci de morţi, şase sute de răniţi, din care numai o sută cincizeci deveneau inapţi pentru bătălii ulterioare. Am trimis călărimea şi elefanţii înainte, spre Colchester, pentru a împiedica fugarii să se regrupeze pe şosea. L-au ajuns pe Caractacus din urmă la Chelmsford, unde încerca să organizeze apărarea râului Chelmer. Priveliştea elefanţilor era de ajuns ca să-i risipească pe britoni care încotro. Caractacus scăpă din nou. De data aceasta, el renunţă la orice speranţă de a salva Colchesterul. Cu un detaşament de două sute de care din propriul său trib, o luă către apus şi se făcu nevăzut. Se duse să se pună la adăpost printre aliaţii săi, oamenii din sudul Ţării Galilor.

Am ridicat pe câmpul de luptă un uriaş trofeu alcătuit din care şi arme sfărâmate şi i-am dat foc drept aducere de mulţumire lui Marte. În noaptea aceea am tăbărât de cealaltă parte a pădurii. Soldaţii hoinăreau peste tot, în căutare de pradă. S-au găsit din belşug lanţuri de aur, platoşe şi coifuri emailate. Dădusem ordine stricte împotriva siluirii femeilor capturate — căci sute de femei luptaseră în pădure alături de soţii lor — şi trei soldaţi din legiunea a XIV-a au şi fost executaţi pentru a nu-mi fi ascultat ordinele. Când s-a lăsat seara, am simţit reacţia de după victorie şi, la o cină cu statul meu major, am fost apucat de cea mai dureroasă colică stomacală — medicii îi spun

„cardiopatie“ — din toate prin câte am trecut vreodată în viaţă. Parcă o sută de săbii mi-ar fi străpuns deodată măruntaiele și am scos un urlet înspăimântător, care i-a făcut pe toţi cei de faţă să creadă că fusesem otrăvit. Xenofon s-a repezit să-mi sară în ajutor și degrabă a despicat cu un cuţit de tăiat carne curelele cămășii mele de zale, pe care a azvârlit-o deoparte; apoi, îngenunchind, s-a aplecat peste mine și a început să-mi maseze stomacul cu amândouă mâinile, în vreme ce eu tot urlam și răcneam fără a mă putea opri. În cele din urmă, el birui crampele și puse ca să fiu înfășurat în pături calde și dus în pat unde am petrecut una dintre cele mai proaste nopţi din viaţă. Oricum, nemaipomenita deplinătate a victoriei fu leacul căruia îi datorai cu adevărat tămăduirea. Până ce să ajungem la Colchester, trei zile mai târziu, îmi revenisem cu totul. Am călătorit pe spinarea unui elefant, ca un prinţ indian.

În apropiere de Colchester ne-a ieșit în întâmpinare avangarda unei armate prietene. Era a icenilor, care se ridicaseră în sprijinul nostru în ziua când au auzit de sosirea mea la Londra. Am împresurat și atacat laolaltă orașul, a cărui vitejească apărare a fost susţinută de câţiva bătrâni și de un oarecare număr de femei. Am încheiat acolo, în numele Romei și jurându-mă, prea cinstită alianţă cu regele icenilor, regele Kentului de răsărit și regele Sussexului, drept mulţumire pentru sprijinul acordat în cursul campaniei. Restul împărăţiei lui Caractacus l-am declarat în mod oficial provincie romană, numindu-l guvernator pe Aulus. În curând au venit să mi se închine toţi regii și toate căpeteniile mai mici, printre care și acele căpetenii din Kent care se aruncaseră în Weald. După aceea mi-am spus că am făcut tot ceea ce venisem ca să fac în Britannia. Mi-am luat rămas-bun de la Aulus și de la armata lui și m-am înapoiat la Richborough cu garda, cu elefanţii și cu cei cinci sute de voluntari, care porniseră odată cu mine de la Ostia, dar sosiră prea târziu pentru a mai lua parte la bătălie. Ne-am îmbarcat pe navele noastre și am traversat Canalul fără nicio piedică. Petrecusem în Britannia doar șaisprezece zile.

Singura mea părere de rău se datora poate unei lipse de recunoștinţă faţă de soartă. Am stat cu a IX-a în tot cursul luptei și, simţindu-mă foarte bătăios în clipa când cele două batalioane au pornit să le vină în ajutor nubienilor, am mers în galop în fruntea lor ca să iau parte la acţiune. Totuși m-am răzgândit: nu voiam să mă bag printre nubieni, care, adesea, în toiul luptei, își iau prietenii drept dușmani. Am trecut cu Penelopa în spatele lor și m-am oprit pe flanc. Acolo am văzut o căpetenie britanică fugind între mine și încâlceala de care sfărâmate și de cai neliniștiţi. Am tras sabia și am dat pinteni Penelopei

după el. Eram cât pe-aci să-l ajung, când își făcu brusc apariţia o puternică formaţie de care de luptă și a trebuit să întorc și s-o iau înapoi la galop. Știu acum cine era căpetenia: era Caractacus. Gândiţi-vă numai că am pierdut prilejul unei lupte corp la corp cu el din pricina câtorva secunde! Cum aveam un cal și o sabie, iar el nu avea nici una, nici alta, aș fi putut ușor avea norocul să-l omor. Iar de-aș fi izbutit s-o fac, de ce nemuritoare glorie n-aș fi avut parte! Numai doi generali romani au omorât în tot cursul istoriei pe comandantul forţelor inamice în luptă corp la corp și l-au despuiat de armele sale.

Capitolul XXI

Pentru ca unui general roman să i se acorde un „mare triumf" drept răsplată pentru biruinţă asupra duşmanilor patriei, se cerea ca anumite condiţii statornicite de datină să fi fost împlinite. În primul rând, trebuia să fi ajuns la rangul de consul ori de dregător de rangul întâi şi să fie comandantul suprem oficial al armatei victorioase, iar nu comandant temporar sau locţiitor; iar în calitate de comandant suprem trebuia să fi consultat personal auspiciile înainte de bătălie. În al doilea rând, se cerea să fi avut de luptat împotriva unui duşman străin, nu împotriva unor cetăţeni răsculaţi; iar războiul trebuia să fi fost purtat nu pentru redobândirea unui teritoriu ce aparţinuse cândva Romei, ci pentru extinderea stăpânirii romane asupra unui teritoriu cu totul nou. În al treilea rând, se cerea să-l fi înfrânt cu desăvârşire pe inamic, într-o luptă în câmp deschis care să fi pus capăt campaniei; trebuia să fi omorât cel puţin cinci mii dintre vrăjmaşi, iar pierderile romane să fi fost relativ mici. În sfârşit, victoria trebuia să fie atât de completă, încât să-şi poată retrage trupele biruitoare fără a-şi primejdui cuceririle şi să le aducă înapoi la Roma ca să ia parte la triumf.

Autorizaţia de a celebra un triumf se acordă de către Senat, dar întotdeauna după o lungă şi aprigă deliberare, insuflată de pizmă. Senatorii se întrunesc de obicei în templul Bellonei din afara Urbei, spre a cerceta amănunţit depeşa înfăşurată în lauri pe care le-a trimis-o generalul, iar dacă au motive de a presupune că revendicarea sa este neîntemeiată ori exagerată, trimite după el spre a şi-o susţine şi a o întări cu noi dovezi. Dacă însă ajungeau la concluzia că, într-adevăr, câştigase o victorie hotărâtoare, decretau o zi de aducere de mulţumire publică şi cereau în mod oficial poporului roman să încuviinţeze ca armata biruitoare să intre înlăuntrul zidurilor Urbei în ziua triumfului. Senatul se bucură de puterea discreţionară de a îndulci unele condiţii necesare pentru un triumf, dacă victoria i se pare a fi destul de însemnată în general. Asta-i cât se poate de drept, dar cu părere de rău îmi exprim părerea că pe puţin şaizeci ori şaptezeci dintre cele trei sute cincisprezece triumfuri celebrate de la Romulus încoace nu meritaseră a fi celebrate; şi că, pe de altă parte, multor

generali destoinici li s-a răpit triumful care li s-ar fi cuvenit după sfânta dreptate, datorită pizmașei influențe a unor rivali din Senat. Totuși, dacă unui general nu i se acordă triumful din pricina vicleșugurilor unor dușmani personali ori din cauza unor vicii pur formale, el își sărbătorește de obicei triumful în mod neoficial pe muntele Alban, în afara orașului; cum întregul oraș vine să asiste, triumful e aproape totuna cu cel oficial, numai că nu poate fi trecut ca atare în analele urbane și nici după moartea generalului, masca sa mortuară nu poate fi ornată cu podoabe triumfale, în amintirea vechiului triumf neoficial. Poate că două au fost cele mai rușinoase triumfuri văzute vreodată la Roma: al lui Iuliu Cezar asupra unor rude ale sale, fiii lui Pompei cel Mare, și al unui străbun al meu, unul Appius Claudius, celebrat în pofida refuzului atât al Senatului, cât și al poporului de a-i acorda onoarea cerută — a convins-o pe sora lui, o vestală virgină, să ia loc în carul lui triumfal, astfel încât dregătorii Urbei nu au cutezat să-l dea jos de teamă de a nu jigni sanctitatea vestalei.

Când mi-am trimis depeșa și am cerut triumful, era dinainte știut că îmi va fi acordat, deoarece nimeni n-ar fi cutezat să se opună cererii mele, chiar de-ar fi fost cu totul neîntemeiată — tot atât de neîntemeiată pe cât fusese a lui Caligula când și-a celebrat întreita biruinţă asupra Germaniei, Britanniei și a lui Neptun. Înaintase câteva mile în Germania, nu întâlnise nicio împotrivire, căzuse pradă spaimelor născocite de închipuirea lui și o luase la fugă cuprins de panică; Canalul, ca să ajungă în Britannia, nici măcar nu-l trecuse și nici nu-și trimisese trupele acolo; cât despre Neptun, mă rog, cel mai măsurat lucru ce se poate spune în această privinţă este că triumfurile nu pot fi acordate pentru victorii — reale ori presupuse — asupra zeilor naţionali. Eram însă decis să respect formele, așa încât am arătat în depeșa mea că numărul de britoni uciși în timpul cât condusesem personal campania era cu trei sute mai mic decât cifra oficial cerută, de cinci mii, dar că prizonierii erau poate destul de numeroși pentru a compensa lipsa și că îmbucurătoarea scurtime a listei propriilor noastre pierderi ar putea atârna greu în consideraţiile Senatului, dacă va crede de cuviinţă să nu ţină seama de data aceasta de condiţia respectivă. Am făgăduit, în cazul că triumful îmi va fi acordat, să pun șase sute de prizonieri să lupte până la moarte în circ, ridicând astfel numărul inamicilor morţi la cifra prevăzută de cinci mii. Am scris că nu mă pot înapoia la Roma înainte de martie, deoarece Aulus va avea nevoie de întreaga forţă expediţionară în cursul acelei ierni spre a-i obișnui pe britoni cu prezenţa noastră permanentă

în insula lor; și că nici chiar atunci nu puteam lăsa noua provincie fără apărare, dat fiind că triburile încă necucerite de la fruntarii aveau probabil s-o invadeze. Puteam aduce acasă trupele care luaseră efectiv parte la bătălia finală — și anume legiunea a XX-a, patru batalioane din a XIV-a, două din a IX-a, două din a II-a, unul din a VIII-a și un număr de trupe aliate — dacă era de ajuns pentru a-i satisface. În răstimp, potrivit datinei, nu aveam să mă înapoiez în Urbe (pe care Vitellius urma s-o cârmuiască mai departe, bucurându-se de colaborarea lor, în numele meu); aveam să rămân în Franța, unde-mi voi stabili cartierul general la Lyon, judecând apeluri, aplanând conflicte ivite între triburi și orașe, trecând în revistă trupe, inspectând lucrările de apărare, revizuind contabilitatea departamentelor și veghind ca instrucțiunile mele pentru totala desființare a ordinului druizilor să fie cu strictețe aplicate.

Depeșa a fost bine primită și Senatul s-a învoit să treacă peste clauza cu cinci mii de morți; a cerut poporului să voteze pentru ca să mi se dea voie să intru cu armata în Urbe, ceea ce poporul s-a și grăbit să facă. Senatul mi-a acordat cinci sute de mii de galbeni din vistieria publică pentru celebrarea triumfului, iar data a fost fixată la întâi martie, ziua anului nou.

Călătoria mea prin Franța n-a fost marcată de niciun eveniment deosebit, deși am luat unele hotărâri cu privire la extinderea cetățeniei romane. N-am să pierd timpul consemnând impresiile culese în acea țară. Primeam la intervale regulate depeșele lui Aulus, care-mi raporta ocuparea unor fortărețe catuvellaunice, dându-mi amănunte despre repartizarea trupelor și supunându-mi spre aprobare un nou plan de campanie pentru anul viitor, după întoarcerea armatei de la sărbătorirea triumfului. Am primit un mare număr de scrisori de felicitare de la guvernatorii provinciali, de la regi și orașe aliate și de la unii prieteni personali. Marsus mi-a scris din Antiohia că victoria mea picase cum nu se poate mai bine. Pricinuise o puternică impresie în Orient, unde zvonurile despre decăderea intensă a Romei și apropiata prăbușire a imperiului ei erau neîncetat puse în circulație de vrăjmași ascunși și produceau unul dintre cele mai alarmante efecte asupra provincialilor sirieni. Dar asta nu era câtuși de puțin tot ceea ce Marsus avea să-mi spună. Mi-a raportat recenta încetare din viață a bătrânului rege al parților — acela pe care Vitellius îl surprinsese, în timpul domniei lui Caligula, când se afla pe punctul de a invada Siria, și-l silise să dea ostatici de seamă pentru a-și chezășui buna purtare pe viitor — și urcarea pe tron a fiului său, Gotarzes, un prinț indolent și desfrânat, cu mulți dușmani în rândurile nobilimii. Îmi scria:

Dar acest Gotarzes are un frate, Bardanes, un prinţ deosebit de înzestrat și de ambiţios. Dispun de informaţii care arată că Bardanes se află în prezent în drum spre Ţara Parţilor pentru a încerca să ia tronul din mâinile fratelui său. A vizitat de curând Alexandria, sub pretextul de a consulta un vestit medic de acolo care pretinde că poate vindeca surzenia — Bardanes fiind niţeluș fudul de-o ureche. Dar călătoria lui l-a dus și prin Ierusalim și agenţii mei mă asigură că a părăsit teritoriile regelui Irod mult mai bogat decât a venit. Cu ajutorul aurului evreiesc mă aștept să-l alunge pe Gotarzes: nobilii din ţara parţilor pot fi oricând cumpăraţi. Se mai poate, de asemenea, bizui pe dezinteresatul sprijin al regelui Adiabeniei — regatul asirian, care, dacă mai e nevoie s-o reamintesc, se întinde dincolo de fluviul Tigru, chiar la miazăzi de Niniva — și al regelui Osroeniei, în Mesopotamia de vest. N-ai uitat, desigur, Cezar, că regele acesta al Adiabeniei l-a repus de curând pe regele parţilor pe tron, după ce fusese îndepărtat de o conspiraţie a nobililor și că a fost răsplătit, pentru serviciile aduse, cu Patul de Aur și cu Tiara Dreaptă. Dar e probabil că n-ai știut până acum că acest important personaj s-a convertit în secret la iudaism și că maică-sa, care, prima din toată familia, și-a schimbat religia, locuiește acum la Ierusalim. Odată cu ea au venit și cei cinci tineri prinţi ai regatului, nepoţii ei, spre a fi crescuţi în limba, literatura și religia evreiască. Toţi au fost circumciși.

Așa încât regele Irod se află acum în strânse legături cu următorii regi:

Regele din Chalcis,
Regele Ituriei,
Regele Adiabeniei,
Regele Osroeniei,
Regele Armeniei Mici
Regele Pontului și Ciliciei
Regele Commagenei și
Regele în perspectivă al parţilor.

Regele parţilor se află, firește, în fruntea unei mari alianţe a multor alţi regi din Orientul Mijlociu — mergând până la Bactria și la graniţa cu India. Regele Irod se mai bucură și de sprijinul evreilor din lumea întreagă, fără a uita pe evreii din Alexandria, și pe edomiţi, și pe nabateeni; iar acum umblă după sprijinul regelui Arabiei. Fenicienii încep să cedeze și ei încetul cu încetul în faţa curţii pe care le-o face; numai Tyrul și Sidonul rămân reci. A rupt relaţiile diplomatice cu aceste orașe și le-a interzis supușilor lui să facă negoţ cu ele, sub pedeapsă cu moartea. Tyrul și Sidonul vor fi silite să ajungă la o înţelegere. Prosperitatea lor economică depinde de comerţul cu ţările din regiunea învecinată; și cu excepţia grâului pe care-l importă din Egipt și a peștelui de care duc deseori lipsă, când e vremea rea, regele Irod stăpânește întreaga lor aprovizionare alimentară.

Primejdiile produse de situaţia de fapt nici că pot fi exagerate și putem fi cu toţii recunoscători că victoria ta britanică, Cezar, a fost așa de deplină, deși mi-aș fi putut dori ca legiunile staţionate acum în Britannia să fie disponibile pentru o imediată strămutare în răsărit, unde tare-mi vine a crede că va fi nevoie de ele nu peste mult timp.

Dacă vei binevoi, Cezar, să examinezi cu obișnuita bunăvoinţă și perspicacitate sfatul pe care ţi-l dau în aceste grele împrejurări, iată-l: propun să fie imediat repus pe tron Mitridate, fostul rege al

Armeniei, care în prezent locuieşte la Roma. A fost, dacă-mi este permis să mă exprim astfel, o lamentabilă greşeală din partea unchiului domniei tale, Împăratul Tiberius Caesar, de a îngădui răposatului rege al parţilor să unească Armenia cu ţara sa şi de a nu răzbuna pe loc, cu forţa armelor, atât de jignitoarea scrisoare pe care i-a trimis-o regele. Dacă deci mi-l vei expedia îndată pe Mitridate la Antiohia, făgăduiesc să-i redau tronul, în vreme ce Bardanes şi Gotarzes se luptă pentru cel al parţilor. Actualul guvernator al Armeniei poate fi cumpărat, ca să nu ni se opună cu prea mare străşnicie, iar Mitridate nu este câtuşi de puţin un suveran incapabil şi apoi e un mare admirator al instituţiilor romane. Fratele lui, de asemenea, este regele Georgiei şi dispune de-o destul de puternică armată de munteni din Caucaz. Pot intra în legătură cu el şi să ne înţelegem în vederea unei invazii în Armenia dinspre nord, în vreme ce noi înaintăm dinspre sud-vest. Dacă izbutim să-l restaurăm pe Mitridate, nu mai avem de ce ne teme de regii Pontului şi Armeniei Mici, ale căror regate vor fi izolate de acela al parţilor, prin Armenia; şi nici de regele Commagenei (al cărui fiu s-a logodit de curând cu fiica regelui Irod, Drusilla), fiindcă regatul său se află între Armenia şi propria mea provincie. Vom ţine astfel nordul, şi când Bardanes va fi terminat cu războiul civil şi-l va fi detronat pe Gotarzes (aşa cum cred că nu se poate să nu se întâmple), următoarea lui expediţie va trebui să fie împotriva lui Mitridate în Armenia. Recucerirea Armeniei nu va fi lucru uşor, dacă-i dăm lui Mitridate sprijinul necesar, iar aliaţii sudici şi răsăriteni ai lui Bardanes nu vor putea fi convinşi cu una cu două să-l ajute într-o atât de îndepărtată şi de riscată expediţie. Şi atâta timp cât ei cu toţii nu vor fi recucerit Armenia, Bardanes nu se va afla în situaţia de a putea încuraja vreunul dintre planurile expansioniste la care sunt absolut convins că regele Irod Agrippa cugetă. Aceasta este prima acuzaţie precisă pe care o fac împotriva lealităţii presupusului prieten şi aliat al domniei tale, şi-mi dau bine seama că, făcând-o, risc să atrag asupră-mi supărarea domniei tale. Dar pun siguranţa Romei deasupra propriei mele siguranţe şi m-aş considera un trădător dacă aş tăinui vreuna dintre informaţiile politice care-mi parvin, numai pentru că nu-i plăcută la citit într-o depeşă oficială. De vreme ce am mers până aici, voi mai îndrăzni să propun şi ca fiul regelui Irod, Irod Agrippa cel tânăr, să fie invitat la Roma să asiste la serbările triumfului. Dacă-i necesar, el va putea fi reţinut fără termen sub un pretext ori altul, devenind ostatic folositor al bunei purtări a tatălui său.

Mă aflam în faţa a două alegeri. Puteam, mai întâi, să-l convoc pe Irod la Lyon să răspundă neîntârziat învinuirilor lui Marsus, cărora, în pofida pătimitoarei mele simpatii pentru Irod, nu puteam să nu le dau crezare. Simţindu-se vinovat, va refuza să vină şi asta însemna război fără zăbavă, şi de război nu eram pregătit. Mai aveam însă posibilitatea de a tărăgăna lucrurile şi de a nu manifesta niciun fel de neîncredere, dar pericolul acestei soluţii era ca nu cumva Irod să tragă mai multe foloase de pe urma amânării decât mine. Dacă aveam să mă opresc asupra acestei a doua soluţii, trebuia, desigur, să urmez sfatul lui Marsus cu privire la Armenia; dar avea oare Marsus dreptate socotind că o Armenie prietenoasă ar constitui o apărare suficientă împotriva enorm de puternicei confederaţii orientale pe care Irod părea să o fi pus la cale?

Irod mi-a scris. În prima lui scrisoare mi-a răspuns întrebărilor puse cu privire la Împăratul prorocit. În a doua m-a felicitat foarte călduros pentru victoriile mele și, lucru destul de ciudat, cerea voie să-și trimită fiul la Roma pentru a lua parte la triumful meu; nădăjduia că nu mă voi supăra dacă băiatul are să petreacă vreo câteva luni de vacanţă la Roma înainte de a se înapoia pe vară în Palestina pentru a fi alături de el la marea serbare dată în cinstea zilei mele de naștere, serbare ce urma să aibă loc la Cezarea.

Scrisoarea despre regele profețit a fost următoarea:

Da, dragă Maimuţică, când eram copil auzeam o mulțime de discuții mistice despre acest Uns, sau Mesia, cum i se spune în limba noastră, și încă se mai vorbește în cercurile teologice de la Ierusalim; dar eu niciodată nu i-am acordat prea multă atenție, până acum, când dorinţa ta de a primi un raport despre profeție m-a determinat să investighez serios această chestiune. La sugestia ta, l-am consultat pe vrednicul nostru prieten Philon, care se afla în Ierusalim, împlinind vreo juruinţă făcută Dumnezeului nostru — căci pe el îl afli întotdeauna fie făcând juruinţe, fie împlinindu-le. Philon, precum știi, a găsit o îndrăzneaţă și aș spune chiar absurdă coincidenţă între zeitatea ideală concepută de Platon și de partida sa filosofică — o zeitate Neschimbătoare, Neclintită și Eternă, și Perfecțiune Intelectuală Nealcătuită, mai presus de orice cuvânt — cu mult-pătimitorul nostru Dumnezeul, al triburilor din Ierusalim. Îmi închipui că i-o fi părut divinitatea platonică prea rece și abstractă și a vrut să-i insufle puţină viaţă, glorificându-și în același timp propriul Dumnezeu prin extinderea domniei sale asupra întregului univers. În orice caz, l-am întrebat pe Philon ce spuneau sfintele Scripturi despre această misterioasă Persoană. Philon s-a arătat pe dată foarte serios și m-a asigurat că întreaga speranță a rasei noastre este strânsă în această venire a lui Mesia. Mi-a dat următoarele detalii:

Acest Mesia este un rege care va veni să răscumpere Israelul din păcatele sale, fiind trimisul pământean al Dumnezeului nostru evreiesc. El nu este neapărat un mare cuceritor, deși trebuie să-i elibereze pe evrei de orice jug străin care le hotărnicește libertatea de închinare. Această profeție a fost făcută prima dată, potrivit lui Philon, la scurt timp după ce evreii au fost scoși din Egipt de către Moise, legiuitorul lor, în zilele lui Ramses al II-lea. Într-o carte pe care noi o numim *Numerii*, ce este atribuită lui Moise, se vorbește despre el ca despre „un Toiag și o Stea ce răsare din Iacov". În scrierile sfinte ulterioare, care datează cam din vremea în care a fost fondată Roma, se vorbește despre el ca despre un om care va aduna oile pierdute ale lui Israel din toate colţurile lumii și le va readuce în turma lor de baștină din Palestina — pentru că la acea vreme evreii erau deja risipiţi în colonii în tot Orientul Apropiat și Mijlociu. Unii părăsiseră de bună voie Palestina, fiind comercianți și coloniști, alții fuseseră duși în captivitate. Philon spune că teologii evrei nu au putut niciodată cădea de acord dacă acest Mesia este o figură reală sau una simbolică. În vremea glorioșilor Macabei (strămoșii preoți ai mamei mele), el era considerat doar un simbol. Alte dăţi, nu numai că a fost crezut a fi o persoană reală, dar legendele populare chiar îl asociau cu eliberatori neevrei ai neamului, cum ar fi Cyrus Persanul, ba chiar Pompei, care a pus capăt asupririi Hasmoneilor. Philon susţine că ambele opinii sunt greșite: Mesia încă e așteptat să vină și el trebuie să fie evreu, descendent direct al regelui nostru David, al cărui fiu, Solomon, a construit Templul de la Ierusalim. El trebuie să se nască într-un sat numit Betleem și are să adune Israelul

laolaltă și să-l curețe de păcatele sale prin cel mai amănunțit ritual de mărturisire, căință și împăcare a divinității pe care au mâniat-o. Ierusalimul are să fie sfințit până la „oalele de gătit și clopoţeii de la gâtul cailor". Philon știe chiar și data nașterii lui Mesia, și anume la 5.500 de ani de la cea a primului strămoș al evreilor: dar părerile diferă în ceea ce privește momentul în care *acesta* a trăit, așa că nu este de prea mare ajutor.

Scripturile nu sunt întru totul lămuritoare în diferitele lor prefigurări ale acestui Mesia. El este reprezentat uneori ca un războinic puternic și furios, îmbrăcat în purpură regală și scăldat în sângele dușmanilor țării sale, iar alteori ca un proscris blând și îndurerat, un fel de profet sărac care propovăduiește pocăință și iubire frățească. Philon spune, totuși, că cea mai de încredere și cea mai clară afirmație făcută despre el apare într-o carte numită *Psaltirea lui Solomon* și este sub forma unei rugăciuni:

„Vezi, Doamne, și ridică-le pe regele lor, fiul lui David,/ la vremea pe care tu ai ales-o, Dumnezeule, ca să Domnească peste Israel slujitorul tău./ Încinge-l cu tărie ca să sfărâme căpeteniile nedrepte/ să curețe Ierusalimul de neamurile care-l calcă în picioare spre nimicire,/ cu înţelepciunea dreptății să-i alunge pe păcătoși din moștenire/ să zdrobească trufia păcătosului ca pe vasele olarului./ Cu toiag de fier să sfărâme toată starea lor,/ să nimicească neamurile nelegiuite cu cuvântul gurii sale [...]./ Și va aduna un popor sfânt, pe care-l va călăuzi cu dreptate [...]. / Și va pune popoare de neamuri [păgâne] să-i robească sub jugul lui,/ și-L va slăvi pe Domnul în văzul întregului pământ,/ și va curăți Ierusalimul întru sfinţenie ca la început,/ ca să vină neamuri de la capătul pământului să vadă slava lui,/ aducându-i în dar pe fiii istoviți ai [Ierusalimu]lui,/ și ca să vadă slava Domnului cu care Dumnezeu l-a slăvit. Și el va fi rege drept peste ei, învăţat de Dumnzeu,/ și nu va fi nedreptate în zilele lui în mijlocul lor,/ căci toţi [vor fi] sfinţi și regele lor, unsul Domnului."[23]

Această legendă a lui Mesia s-a răspândit, de bună seamă, prin Orient sub cele mai curioase forme, pierzându-și treptat decorul evreiesc. Versiunea de care pomeneai, despre moartea în chinuri a regelui, abandonat de către prietenii care, după aceea, îi beau sângele, nu este evreiască, ci cred că siriană. Iar în versiunea evreiască el este doar un rege al evreilor și căpetenia unei mari confederații religioase cu centrul la Ierusalim, nicidecum Dumnezeul însuși. El n-ar fi putut vreodată uzurpa divinitatea, pentru că evreii sunt cei mai încăpățânați monoteiști din lume.

Mă întrebi dacă mai e cineva care să se închipuie a fi Mesia. În ultima vreme nu am întâlnit pe nimeni care să creadă așa ceva. Ultimul pe care mi-l amintesc a fost un om numit Iosua *ben* Iosif, venit din Galileea. Pe când eram magistrat al Tiberiadei (sub conducerea unchiului meu Antipa), acesta avea un număr considerabil de adepți printre cei needucați și adesea predica în fața unor mulțimi mari pe malul lacului. Era un om cu o înfățișare izbitoare și, deși tatăl său nu era decât meșteșugar, el pretindea că descinde din David. Am auzit că a fost o întreagă tărășenie în legătură de nașterea sa: se pare că un anume Pantera, soldat grec din garda bunicului meu, ar fi sedus-o pe mama sa, care lucra la o tapiserie în Templu. Acest Iosua a fost un copil minune (un lucru obișnuit printre evrei) și cunoștea Scripturile mai bine decât cei mai mulți învăţaţi întru cele sfinte. Medita adesea asupra religiei și poate că există un temei în povestea cu filiația sa grecească, de vreme ce iudaismul i se părea o credinţă tare supărătoare (așa cum un evreu adevărat nu ar crede vreodată) ba începuse chiar să o critice a nu fi potrivită cu nevoile oamenilor de rând. În chip nu prea meșteșugit, el a încercat să facă ceea ce Philon a făcut apoi în chip așa de elaborat — să împace scrierile iudaice revelate cu filosofia greacă. Ceea ce îmi amintește de ce a scris Horațiu în *Arta*

poeziei despre un pictor care a făcut ca o femeie frumoasă să sfârşească într-o respingătoare coadă de peşte:

N-aţi râde, prieteni, la vederea unei asemenea privelişti?

Dacă există un lucru pe care îl urăsc mai mult decât un grec sau un roman orientalizat, apoi acela este un oriental greco-romanizat, şi, de fapt, orice încercare de a amesteca aceste culturi. Acest lucru ar putea sta chiar împotriva mea, dar vorbesc serios. Mama ta nu a reuşit niciodată să facă din mine un bun roman; n-a făcut decât să strice un oriental sadea.

Ei bine, Iosua *ben* Iosif (sau *ben* Pantera), a avut o înclinaţie pentru filosofia greacă. Un mare neajuns a fost, totuşi, că nu era un erudit în greacă. Ş-apoi, a trebuit să muncească din greu în meseria sa — era tâmplar — pentru a-şi câştiga traiul. Cu toate acestea, a cunoscut un bărbat pe nume Iacob, un pescar cu înclinaţii literare, care participase la cursuri la Universitatea Epicuriană din Gadara, care se află de cealaltă parte a lacului Tiberias. Gadara era mai curând o ruină pe atunci, deşi în zilele ei bune a dat lumii patru mari oameni: Meleager, poetul, Mnasalcus, filosoful, Theodorus, retoricianul, sub călăuzirea căruia a studiat Tiberius, unchiul tău, şi Philon, matematicianul care a calculat proporţia dintre circumferinţa unui cerc în raport cu diametrul său până la a zecea mie zecimală. În orice caz, Iosua s-a folosit de culegerile filosofice ale lui Iacob din Gadara şi de propriile cunoştinţe din scripturile evreieşti pentru a alcătui o religie a sa. Dar o religie fără autoritate nu este nimic, aşa că în secret, la început, şi apoi deschis, el s-a identificat cu Mesia şi vorbea (aşa cum vorbise odinioară Moise) ca şi cum ar fi vorbit din gura lui Dumnezeu. Avea o minte foarte ascuţită şi îşi răspândea învăţătura sub formă de simple poveşti cu tâlc. De asemenea, se spunea că face vindecări miraculoase şi alte minuni. A ajuns grozav de sâcâitor pentru autorităţile religioase evreieşti, pe care le acuza deopotrivă de respectarea inflexibilă a Legii şi de rapacitate şi aroganţă faţă de săraci. Se spun multe poveşti bune despre el. Unul dintre adversarii săi politici a încercat să-l încuie odată întrebându-l dacă era corect ca un evreu devotat să plătească taxa imperială romană. Dacă ar fi răspuns că „da", el ar fi pierdut simpatia naţionaliştilor. Dacă ar fi răspuns „nu", era numai bun să fie arestat de autorităţile civile. Aşa că s-a arătat complet nevinovat în această chestiune şi a cerut să i se arate suma de bani datorată înainte de a da vreun răspuns. I-au arătat o monedă de argint şi i-au spus: „Uite, fiecare gospodar trebuie să plătească această sumă". El a întrebat: „Al cui este capul de pe monedă? Eu nu ştiu latineşte". Ei au spus: „Este capul lui Tiberius Caesar, bineînţeles". El a spus: „Atunci, dacă este moneda lui Cezar, daţi Cezarului ce este al Cezarului. Dar nu uitaţi să plătiţi lui Dumnezeu ceea ce i se cuvine lui Dumnezeu". Apoi au încercat să-l încuie cu legea iudaică, dar el avea întotdeauna capitolul şi versetul la îndemână pentru a-şi întări învăţăturile. În cele din urmă, totuşi, s-a compromis ca eretic religios, iar finalul poveştii a fost că vechiul nostru prieten Ponţiu Pilat, pe atunci guvernator al Iudeii şi Samariei, l-a arestat pentru a fi provocat tulburare în popor şi l-a predat pentru a fi judecat de către tribunalul religios evreiesc suprem de la Ierusalim, unde a fost condamnat la moarte pentru blasfemie. Dacă stau să mă gândesc bine, a murit în acelaşi an cu zeiţa Livia, iar adepţii săi l-au părăsit, astfel încât o mare parte din profeţia pe care o pomeneşti s-a împlinit cu el. Sunt şi unii care spun că el a fost cu adevărat Dumnezeu şi că i-au văzut sufletul urcând la Ceruri după moartea sa — la fel ca al lui Augustus şi al Drusilei — apoi mai zic să se fi născut la Betleem şi că a împlinit toate celelalte profeţii mesianice într-un fel sau altul; dar eu vreau să pun capăt acestor prostii o dată pentru totdeauna. Nu mai departe decât acum trei zile l-am arestat şi l-am executat pe Iacob, care pare a fi creierul mişcării; sper să-l găsesc şi să-l execut şi pe un alt exaltat de

frunte, numit Simon, arestat în aceeași timp, dar care făcut cumva și a scăpat din închisoare. Problema este că, deși oamenii cu scaun la cap „vor râde la vederea priveliștii“ unei femei cu coadă de pește pictată în culori țipătoare, e de așteptat ca mulțimea să caște gura la ea, să o vadă ca pe o zeiță a mării și să i se închine.

Această scrisoare aparent nevinovată conținea un detaliu care m-a convins că Irod se credea cu adevărat Mesia, sau că cel puțin avea să se folosească în curând de tăria extraordinară a acestui nume pentru a-și împlini propriile năzuințe. Odată vădit astfel, evreii ar fi fost ai lui până la unul: s-ar fi înghesuit din toate colțurile lumii să se întoarcă în Palestina la chemarea lui, iar eu am prevăzut că faima lui avea să fie în curând atât de mare încât întreaga rasă semitică ar fi îmbrățișat noua credință și i s-ar fi alăturat pentru a-i alunga „pe cel străin și pe cel necredincios“ din mijlocul lor. Convertirea regelui din Adiabene cu întreaga sa familie a fost întocmai ca un pai care arată din ce direcție suflă vântul, și nu un pai neînsemnat, căci acest rege era cunoscut drept „Făcătorul de regi“, și era extrem de respectat în Parthia. În următoarea scrisoare, Marsus mi-a dat de veste și în legătură cu zvonurile despre convertirea la iudaism a regelui din Commagene, care fusese printre favoriţii lui Caligula (se spunea chiar despre el că ar fi fost primul care l-a convins pe Caligula să domnească în felul tiranilor orientali; de netăgăduit era că, după ce săvârșea crime deosebit de sângeroase și lipsite de temei, Caligula căuta întotdeauna încuviinţarea lui.)

Amănuntul care m-a convins că Irod avea de gând să se proclame Mesia a fost acela că, pomenind Betleemul, nu a spus și că acesta era propriul său loc de naștere, iar nu Ierusalimul, așa cum se credea. Mama sa, Berenice, i-a povestit odată mamei mele tărășenia în cele mai grăitoare detalii. Tocmai plecase de la moșiile soțului ei din Hebron îndreptându-se spre Ierusalim, când a fost pe neașteptate cuprinsă de dureri și a avut o pățanie neplăcută și greu de dat uitării într-un sat de pe drum, cu un hangiu avar și o moașă nepricepută. Nu trecuseră decât câteva ore de la nașterea lui Irod, când Berenicei i-a trecut prin minte să întrebe numele satului, care era un loc foarte murdar și dărăpănat, iar moașa a răspuns:

— Betleem, locul de naștere al patriarhului Beniamin și al regelui David, și locul despre care a vorbit profetul: „Și tu, Betleeme Efrata, deși ești mic între miile lui Iuda, din tine va ieși Stăpânitor peste Israel“[24].

Berenice, înfuriată de felul în care fusese primită, a exclamat cu ironie:

— Fie ca Dumnezeu Atotputernicul să binecuvânteze veșnic Betleemul!

La care moașa a răspuns încuviinţând:

— Asta spun întotdeauna oaspeţii!

Această poveste i-a plăcut foarte mult mamei mele și, timp de câțiva ani după aceea, atunci când a dorea să-și exprime dispreţul față de vreun loc peste măsură de lăudat, exclama imitând vocea Berenicei:

— Fie ca Dumnezeu Atotputernicul să binecuvânteze veșnic Betleemul!

Și așa mi-am amintit eu numele.

Cât despre acest Iosua, sau Iisus, cum îl numesc discipolii săi greci, și el este acum crezut a fi originar din Betleem — nu pot spune pe ce bază, pentru că Betleemul nu este în Galileea — iar cultul său s-a răspândit de atunci la Roma și se pare că înflorește destul de puternic, chiar dacă în chip clandestin. Ritualurile includ o agapă la care se adună bărbați și femei pentru a mânca, în mod simbolic, carnea Unsului și să-i bea sângele. Mi s-a spus că aceste ceremonii sunt nu de puţine ori prilej de neorânduială și isterie, așa cum e de așteptat când cei mai mulți dintre inițiați sunt sclavi, bărbați și femei din cea mai joasă clasă socială. Înainte de a li se permite să se așeze, ei trebuie mai întâi să-și mărturisească păcatele în detalii dezgustătoare în fața celor adunați. Acest lucru oferă o mare distracţie, un fel de competiție de înjosire de sine. Preot-șef al cultului (dacă pot să-l onorez cu acest titlu) este un pescar galileean, acel Simon despre care a scris Irod, a cărui principală pretenţie la poziție pare să se bazeze pe faptul că l-a abandonat pe acest Iosua, sau Iisus, în ziua arestării sale și și-a renegat credința, dar de atunci s-a pocăit sincer. Căci, potrivit eticii acestei secte păguboase, cu cât mai mare este crima inițială, cu atât mai mare este și iertarea!

Nefiind o religie recunoscută (cei mai de seamă dintre evrei o repudiază cu tărie), cultul intră sub incidența reglementărilor împotriva cârciumilor și a adunărilor de orice fel; și e din soiul acela periculos de cult care, de ce îl interzici, de-aia se face mai puternic. Legea de căpătâi a acestei credințe este egalitatea deplină între oameni în fața Dumnezeului evreiesc — cu care acest Iosua este acum complet identificat. Mai este și credinţa că Dumnezeu acordă binecuvântare veșnică păcătoșilor, numai să se căiască și să îl recunoască mai mare între toţi zeii. Oricine e primit, neţinând cont de clasă, rasă, sau caracter, astfel încât se alătură oameni care nu pot nădăjdui să fie primiţi în cultul legitim al misterelor lui Isis, Cybele, Apollo și ale celorlalți, fie pentru că nu au avut niciodată poziția socială cerută, fie pentru că au pierdut-o printr-o faptă rușinoasă sau o crimă. La început, un inițiat trebuia să se supună circumciziei,

dar chiar și acest ritual preliminar a fost lepădat în prezent, deoarece secta s-a desprins atât de mult de iudaismul ortodox încât o simplă stropire cu apă și numirea lui Mesia este singurul ritual inițiatic. În câteva rânduri s-a auzit chiar de persoane foarte bine educate, fermecate de acest cult înșelător. Printre cei convertiți se numără un fost guvernator al Ciprului, un anume Sergius Paullus, a cărui plăcere de a fi în societatea curățătorilor de stradă, a sclavilor și a vânzători ambulanți de haine vechi arată efectul degradant al cultului asupra oamenilor civilizați. Mi-a scris că demisionează din funcția de guvernator pe motiv că el nu mai putea să depună cu bună știință un jurământ față de zeul Augustus, deoarece loialitatea sa față de acest nou Dumnezeu i-o interzicea. L-am lăsat să demisioneze, dar l-am șters de pe listă. Mai târziu, când l-am chestionat în legătură cu această nouă credință, m-a asigurat că era cu totul apolitică, că Iisus fusese un om de o profundă înțelepciune, că avea cel mai exemplar caracter și fusese loial față de legea romană. A negat că învățătura lui Iisus era un amestec confuz de banalităţi religioase grecești și iudaice. El a spus că această învăţătură, numită rabinică, provine din și transcende o sumă de credinţe evreiești de bun simţ, care contrasta puternic cu formalismul superstițios al partidei cărturarilor (pe al cărei sprijin conta Irod), punând mai mult accent pe dragostea frățească, în numele lui Dumnezeu, decât pe răzbunarea divină care îi aștepta pe cei neascultători ai Legii; pe spiritul mai degrabă decât pe litera Legii.

Am împlinit și făgăduinţa făcută lui Venus, de îndată ce m-am înapoiat în Italia. Însă în urma unui vis în care mi-a apărut și mi-a spus zâmbind: „Claudius, acoperișul meu curge; repară-l, te rog...“ am reclădit — și-n stil mare — vestitul ei templu de pe muntele Eryx în Sicilia, care se părăginise. I-am pus preoţi dintr-o veche familie siciliană și l-am înzestrat cu un însemnat venit anual — din vistierie. Am construit, de asemenea, un frumos altar nimfei Egeria, în dumbrava ei de la Aricia, și am sfinţit, tot acolo, o ofrandă votivă de aur — o frumoasă mână de femeie care stinge mucul unei lumânări, cu următoarea frază gravată pe sfeșnic în dialectul sabin:

> Crainicei victoriei, Egeriei cele iute de picior, din partea șchiopului Claudius, în semn de recunoștinţă. Fie ca lumânarea ei să ardă în întregime, dând o lumină limpede, și ca flacăra lumânărilor vrăjmașilor săi dintr-odată să tremure și să se stingă.

---

23. Traducere din limba greacă de Ștefan Colceriu, în *Septuaginta* 4/II, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași, 2007, p. 495–498.

24. Miheia: 5, 1.

Capitolul XXII

A.D. 44

Mi-am sărbătorit triumful, așa după cum fusese stabilit, de Anul Nou. Senatul binevoise a-mi acorda încă alte cinci onoruri. Mai întâi mi-a acordat o cunună civică. E o coroană de frunze de stejar aurite; la obârșie se dădea numai soldatului care, în cursul luptei, sărise în ajutorul unui camarad ce fusese dezarmat și care se găsea la discreţia potrivnicului, îl omorâse pe acest potrivnic și rămăsese pe poziţie. Onoarea se obţinea mai rar decât aţi putea crede; fiindcă era necesară mărturia omului care fusese salvat și a cărui îndatorire era să ofere salvatorului său cununa. Nu era ușor să-l faci pe-un soldat roman să admită că se aflase la bunul plac al unui dușman și că-și datora viaţa numai aprinsei puteri și curajului superior al unui camarad; mai probabil era să se plângă că-i lunecase piciorul și că fusese tocmai pe punctul de a se ridica și de a-și da gata adversarul, când individul ăsta ambiţios se băgase unde nu-i fierbea oala și-i smulsese victoria din mâini. Mai târziu, onoarea a fost acordată și comandanţilor de mari unităţi ori armate care, prin eroismul și priceperea lor, salvaseră viaţa trupelor aflate sub comanda lor. Cununa mi s-a acordat și mie în felul acesta, și cred că o meritam cu adevărat, pentru că nu mă luasem după sfatul dat de statul meu major. Ea purta inscripţia *Pentru a fi salvat viaţa unor concetăţeni*. Vă aduceţi, desigur, aminte că, atunci când am fost mai întâi recunoscut Împărat, garda palatului mă silise să port o coroană asemănătoare, aceea pe care Caligula găsise de cuviinţă să și-o acorde sieși pentru biruinţele sale germane. N-aveam niciun drept s-o port atunci (deși, dacă-i vorba pe-așa, nici Caligula n-avusese) și mi-a fost tare rușine să mă văd cu ea pe cap, astfel încât a fost o deosebită plăcere pentru mine să port o cunună la care obţinusem acum un drept legitim. A doua onoare a fost o coroană navală. Această coroană, împodobită cu rostre, se acorda pentru vitejie în luptele purtate pe mare — bunăoară marinarului care a pus primul piciorul pe un vas dușman ori amiralului care a nimicit o flotă inamică. Ea mi s-a dat fiindcă îmi riscasem viaţa îmbarcându-mă pe vreme rea în scopul de a sosi în Britannia cât mai

repede cu putinţă. Mai târziu, am atârnat amândouă aceste cununi în foişorul de deasupra intrării principale a palatului.

A treia onoare pe care mi-a acordat-o Senatul a fost titlul ereditar de Britannicus. Tânărul meu fiu avea să fie, de-acum încolo, denumit Drusus Britannicus ori pur şi simplu Britannicus, şi începând din acest loc, ori de câte ori mă voi referi la el, îi voi da mereu acest nume. A patra onoare a fost înălţarea a două arcuri triumfale comemorative ale victoriei mele: unul la Boulogne, deoarece acolo fusese baza expediţiei, celălalt chiar la Roma, pe Via Flaminia. Erau îmbrăcate în marmură şi împodobite de ambele părţi cu trofee şi basoreliefuri înfăţişându-mi victoria, iar în partea de sus, cu mai multe care triumfale din bronz. A cincea onoare a fost un decret prin care ziua triumfului meu devenea o sărbătoare anuală permanentă. În afara acestor cinci onoruri, au mai fost două cu caracter de curtenie acordate Messalinei, şi anume: dreptul de a sta la teatru în rândul întâi, alături de fecioarele vestale, şi dreptul de a folosi o caleaşcă oficială cu coviltir. În felul acesta, Messalinei i se acordaseră absolut toate onorurile consimţite bunicii mele Livia în timpul vieţii, dar m-am opus din nou să i se dea titlul de Augustă.

Soarele a binevoit să fie strălucitor în ziua triumfului, după o perioadă de vreme rea, iar edilii şi celelalte oficialităţi au avut grijă ca Roma să arate pe cât de vesel şi de prosper poate arăta un atât de venerabil şi impunător oraş. Frontoanele templelor şi faţadele caselor fuseseră curăţate, străzile erau tot atât de bine măturate ca şi pardoseala Senatului, flori şi obiecte plăcute vederii împodobeau fiecare fereastră, iar mese încărcate cu de-ale gurii îmbiau în dreptul fiecărei uşi. Templele erau toate larg deschise, cununi festive împodobeau sanctuarele şi statuile, tămâia ardea pe fiecare altar. Întreaga populaţie îşi pusese, de asemenea, straie de sărbătoare.

Încă nu intrasem în oraş; noaptea mi-o petrecusem la tabăra gărzii. În zori am adunat toate trupele care urmau să ia parte la triumf şi le-am distribuit banii la care am socotit că au dreptul în urma punerii în vânzare a prăzii luate la Londra şi Colchester şi-n alte locuri, precum şi din vânzarea prizonierilor. Suma totală reprezenta câte treizeci de galbeni pentru fiecare soldat negradat şi proporţional mai mult pentru fiecare grad superior. Avusesem dinainte grijă să trimit, în aceleaşi proporţii, şi banii cuveniţi soldaţilor din Britannia, cărora nu li se putuse da învoirea de a veni să ia parte la triumf. Am oferit în acelaşi timp decoraţii: coliere pentru purtare vitejească pe câmpul de luptă, în număr de o mie, patru sute de fruntare (medalioane de aur în formă de amulete pentru pus

la căpeţelele cailor), rezervate bravilor ostași din călărime ori pedestrime care izbutiseră să ucidă un inamic călare ori aflat într-un car; patruzeci de brăţări de aur masiv drept răsplată pentru fapte de excepţională vitejie — când le-am distribuit pe acestea, am dat citire unei dări de seamă a fiecărei isprăvi care le justifica; șase cununi de măslin conferite celor ce contribuiseră la victorie, deși nu fuseseră efectiv prezenţi (comandantul taberei de bază și amiralul comandant al flotei au fost printre cei care-au obţinut această onoare); trei Coroane de Escaladare pentru cei care săriseră primii peste vreo îngrăditură din tabăra dușmanului și o Lance fără vârf — dăruită lui Posides — care se acorda, ca și Cununa Civică, pentru a fi salvat vieţi omenești și pe care el o merita înzecit.

Senatul, la propunerea mea, acordase podoabe triumfale tuturor celor de rang senatorial care luaseră parte la campanie — adică tuturor comandanţilor de legiuni și ofiţerilor superior de stat-major. Mare păcat că n-au putut veni și Aulus ori Vespasian, ceilalţi însă au venit toţi. Hosidius Geta și fratele lui, Lusius Geta, au figurat amândoi pe lista de onoare: cred că a fost acela primul prilej în toată istoria romană când doi fraţi au purtat în aceeași zi veșmintele triumfale. Lusius Geta a și devenit noul meu comandant de gardă, ori mai bine zis și-a exercitat comanda împreună cu un anume Crispinus, pe care Vitellius îl numise temporar în acel post pe timpul absenţei mele; căci Justus, fostul comandant, murise. Messalina îmi trimisese un mesaj urgent, de care luasem cunoștinţă în ajunul bătăliei de la Brentwood, spre a-mi spune că Justus sondase diferiţi ofiţeri din gardă pentru a ști dacă sunt dispuși să-i dea sprijinul lor la o eventuală revoltă armată. Având cea mai deplină încredere în Messalina și neîndrăznind să-mi asum riscuri, am trimis de îndată ordinul să fie executat. Adevărul l-am aflat abia după ani de zile: Justus aflase ce se petrece în timpul absenţei mele în aripa de la palat a Messalinei și se sfătuise cu unul dintre ofiţerii săi cam ce s-ar cuveni făcut: oare să-mi scrie de îndată, ori să aștepte până la întoarcerea mea? Ofiţerul era unul dintre oamenii de încredere ai Messalinei, așa că l-a povăţuit pe Justus să aștepte, de teamă ca nu cumva veștile proaste să mă distragă de la îndatoririle mele militare; și după aceea dus a fost, a mers drept la Messalina. Moartea lui Justus, cauza căreia a fost curând cunoscută în tot orașul, a constituit pentru toată lumea avertismentul de a nu-mi împărtăși un secret pe care până la urmă l-au știut absolut toţi în afară de mine — pe care l-au știut până și dușmanii mei din Bretania și din ţara parţilor, dacă puteţi crede una ca asta! Messalina își făcea de cap din ce în ce

mai fără frâu. Dar despre purtarea ei nu voi vorbi în amănunt acum, deoarece, până una alta, habar n-aveam de ceea ce face. Messalina venise la Genova să mă întâmpine la înapoierea mea din Franţa, și căldura primirii sale era acum unul dintre lucrurile care mă făceau fericit. Unde mai puneţi că-n vreme de șase luni micuţul Britannicus și surioara lui crescuseră de nu mai puteai fi recunoscuţi și se făcuseră niște copii minunat de frumoși.

Trebuie să înţelegeţi cât de mult a însemnat ziua aceea pentru mine. Cred că nu există în toată lumea asta ceva atât de măreţ ca un triumf roman. Acesta nu-i câtuși de puţin asemănător cu triumful sărbătorit de cine știe ce monarh barbar asupra unui rege rival pe care l-a supus; este o mare onoare conferită de un popor liber unuia dintre ai săi pentru marele serviciu pe care i l-a făcut. Știam că-l merit după sfânta dreptate și că, până la urmă, am dovedit netemeinicia proastei păreri pe care dintotdeauna o avea familia mea despre mine — ca de un om nefolositor, născut sub semnul mâniei cerești, un nătâng, un slăbănog, rușinea glorioșilor mei străbuni. Dormind în seara aceea în tabăra gărzii, am visat că venea la mine fratele meu Germanicus și mă îmbrăţișa și-mi spunea cu glasul acela grav al lui:

— Iubite frate, ai făcut treabă minunat de bună, mai bună, ţi-o mărturisesc, decât m-aș fi putut eu vreodată aștepta să faci. Ai restabilit onoarea armatelor romane.

Când m-am trezit dimineaţa devreme din somn, am luat hotărârea de a desfiinţa legea făcută de August, prin care triumfurile se limitau la Împăratul însuși și la fiii ori nepoţii săi. Dacă Aulus avea să continue campania din insula britanică și să izbutească în misiunea pe care i-o încredinţasem, de a supune pentru totdeauna întreaga parte sudică a ţării, intenţionam să determin Senatul să-i acorde triumful său personal. După părerea mea, a fi singurul om căruia i se putea în mod legal acorda un triumf, mai curând micșora onoarea decât o amplifica. Măsura lui August avusese drept scop să-i împiedice pe generalii săi de a aţâţa triburile de la fruntarii la război, cu scopul de a câștiga un triumf asupră-le; dar, îmi ziceam, trebuie să existe doar și alte mijloace de a-i ţine în frâu pe generali decât acela de a face din triumful altădată deschis oricui, o simplă treabă de familie a Cezarilor.

După încheierea solemnităţii de împărţire a decoraţiilor, am acordat trei audienţe: prima, tuturor guvernatorilor de provincii, pentru a căror temporară prezenţă la Roma obţinusem învoirea Senatului; a doua, ambasadorilor trimiși de regii aliaţi; și ultima, exilaţilor. Căci avusesem grijă să cer consimţământul

Senatului pentru întoarcerea din locurile unde se aflau surghiuniţi a tuturor exilaţilor, dar numai pe durata festivităţilor triumfale. Această a treia audienţă a fost mai degrabă tristă pentru mine, deoarece mulţi arătau foarte slabi și suferinzi și toţi s-au rugat cu multă jale în glas să li se revizuiască hotărârile de condamnare. Le-am spus să nu se lase pradă deznădejdii, căci aveam să reconsider fiecare caz în parte, iar dacă mi se va părea că e în interesul general ca hotărârea să fie anulată ori redusă, voi interveni pe lângă Senat în favoarea lor. Ceea ce am și făcut, iar mulţi dintre cei pe care nu i-am putut rechema din exil au primit măcar autorizaţia de a-și schimba reședinţa — o schimbare în bine, în toate cazurile. I-am oferit lui Seneca o schimbare, dar mi-a răspuns că, atâta timp cât nu-i este pe plac Cezarului, nu putea dori nicio ameliorare a sorţii sale; gheţurile veșnice care (potrivit basmelor călătorilor) acopereau ţara sălbaticilor fini, neîndurătoarea căldură care scorojea nisipul deșerturilor de dincolo de Atlas (unde biruitoarele armate ale lui Cezar pătrunseseră sfidând natura și extinzând marginile hărţii lumii cunoscute), estuarele mlăștinoase, bântuite de friguri, ale Britanniei acum supuse, ca și, de altfel, rodnicele câmpii și văi ale acelei depărtate insule, vestite prin excepţionalul geniu militar al lui Cezar, nu, nici măcar clima pestilenţială a Corsicăi, unde nefericitul Seneca, autorul memoriului de faţă, zace de doi ani — dacă nu cumva de două secole — acest îngheţ, această arșiţă, această umezeală, această întreită combinaţie corsicană de umezeală, arșiţă și îngheţ, ar trece drept rele abia luate în seamă de stoicul surghiunit, al cărui singur gând era să îndure răbdător zdrobitoarea greutate a dizgraţiei sub care căzuse și să se arate vrednic de iertarea Cezarului, de-ar fi să aibă, peste orice așteptare, vreodată parte de acest minunat dar. Eu, unul, eram cu totul dispus să-l trimit în Spania lui natală, așa cum mi-o cerea pentru el prietenul său și secretarul meu Polybius, dar, de vreme ce el însuși stăruia a rămâne în Corsica, mă rog, de Corsica avea să se bucure. Narcissus a aflat apoi de la funcţionarii portului Ostia că bravul stoic luase cu el, în bagajele sale, potire de aur bătute cu nestemate, perne de puf, mirodenii indiene, unguente costisitoare, mese și sofale din lemn african parfumat de sandarac, încrustat cu sidef, tablouri dintr-acelea care l-ar fi încântat pe Tiberiu, mari cantităţi de vin de Falern și (cu toate că aceasta intră într-o categorie oarecum alta decât cele de mai sus), o ediţie completă a operelor mele publicate.

La ora zece veni clipa de pornire. Procesiunea a intrat în Urbe — dinspre nord-est — pe Poarta Triumfală și a trecut de-a lungul Viei Sacra. Ordinea

procesiunii era următoarea: în frunte mergea Senatul, pe jos, în veșminte de ceremonie; în rândul întâi pășeau dregătorii de primul rang. Urma apoi un detașament de gorniști aleși pe sprânceană și exersaţi ca un singur om să cânte marșuri triumfale. Goarnele atrăgeau atenţia asupra prăzilor, care veneau pe-un convoi de căruţe împodobite, trase de catâri și escortate de germanii din batalionul de gardă, îmbrăcaţi în livreaua imperială. Prăzile constau din grămezi de monede de aur și argint, arme, harnașamente, giuvaere și podoabe de aur, lingouri de cositor și plumb, vase de băut bogat ornamentate, găleţi de bronz cizelat și alte obiecte din palatul de la Colchester al lui Cymbeline, numeroase exemplare ale minunatelor emailuri din nordul Britanniei, stâlpi totemici din lemn pictat, coliere de mărgele, chihlimbar și perle, acoperăminte de cap garnisite cu pene, mantale druidice brodate, sculptate vâsle din răchită și nenumărate alte frumoase ori stranii obiecte de mare preţ. După aceste căruţe, urmau douăsprezece care britanice capturate, cele mai arătoase din câte am putut alege, trase de ponei bine potriviţi. Pe fiecare car era așezată, susţinută de stâlpi deasupra capului conducătorului, o pancartă cu numele unuia dintre cele douăsprezece triburi cucerite. Veneau apoi alte căruţe trase de cai, conţinând machete în lemn ori lut vopsit ale orașelor; forturile capturate de noi și grupuri de statui vii reprezentând pe feluriţii zei ai râurilor care se predaseră trupelor noastre, fiecare grup având drept fundal o imensă pictură de pânză a bătăliei respective. Ultima din această serie era o machetă a vestitului templu de piatră al zeului Soare, pomenit mai sus.

După acestea, urma un grup de cântăreţi din flaut, executând melodii duioase. Imediat după aceea veneau taurii albi, conduși de preoţii lui Jupiter; animalele urlau fioros, dând berechet de furcă însoţitorilor lor. Coarnele le erau aurite și purtau panglici roșii și cununi spre a se arăta că sunt meniţi jertfirii. Preoţii duceau baltage și cuţite. Urmau acoliţii lui Jupiter, cu găvane de aur și alte sacre unelte. Și venea apoi ceva interesant — o morsă vie. Această focă aducând a taur cu ditai colţii fusese prinsă pe când dormea pe plajă de către garda taberei noastre de bază. Morsei îi urmau cerbi și bivoli britanici sălbatici și o cisternă de sticlă plină de castori. După aceea, armele și insignele căpeteniilor prinse ostatice și, în sfârșit, căpeteniile înseși, cu toţi membrii familiilor care ne căzuseră în mână, urmaţi de prizonierii de rang inferior, ferecaţi în lanţuri. Mi-a părut rău că nu figurează și Caractacus în procesiune, dar îl aveam pe Cattigern cu soţia lui, precum și pe soţia și copiii lui Togodumnus, un prunc al lui Caractacus și treizeci de căpetenii de seamă.

După aceștia venea o companie de servi publici, mergând doi câte doi și purtând pe perini coroanele omagiale de aur care-mi fuseseră trimise de regi și de stat în semn de respect recunoscător. Urmau douăzeci și patru de lictori, înveșmântaţi în purpură, fiecare cu câte o secure înfășurată într-un mănunchi de fascii, securile încununate cu lauri. Venea apoi un car tras de patru cai; fusese construit la cererea Senatului, din argint și ebonit; lăsând deoparte forma-i tradiţională specială și scenele în relief de pe laturi — care înfăţișau două bătălii și o furtună pe mare — el aducea destul de mult aminte de carul sfărâmat din ordinul meu pe strada aurarilor, ca fiind prea luxos. Era tras de patru cai albi și îl purta pe autorul acestei povestiri, nu pe „Clau-Clau-Claudius" ori pe „Claudius idiotul" ori pe „Claudius ăla" ori pe „Claudius bâlbâitul" ori chiar pe „bietul unchi Claudius", ci pe victoriosul și pe triumfătorul Tiberius Claudius Drusus Nero Caesar Augustus Germanicus, Împărat, Părinte al Patriei, Mare Pontif, Tribun al Poporului pentru al patrulea an la rând, de trei ori Consul, căruia i se acordaseră Cununa Navală și Civică, podoabe triumfale cu trei precedente prilejuri și alte onoruri civile și militare mai mici, prea numeroase spre a mai fi menţionate. Acest prea slăvit și fericit personaj era îmbrăcat cu o robă ţesută cu fir de aur și o tunică înflorată; în mâna dreaptă, niţel tremurândă, ţinea o creangă de laur, iar în cea stângă un schiptru de fildeș pe măciulia căruia se afla o pasăre de aur. O cunună de lauri din Delfi îi umbrea fruntea și, aducând iar la viaţă o datină străbună, faţa, braţele și picioarele (atâta goliciune cât era de văzut), îi erau vopsite în roșu-aprins. În carul triumfal se mai aflau micuţul lui fiu, Britannicus, ţipând și bătând din palme; prietenul său Vitellius, purtând Cununa de Măslin, același care cârmuise statul în absenţa biruitorului; fetiţa-i Octavia, ţinută în braţe de tânărul Silanus, care-i fusese ales drept viitor soţ și care, împreună cu tânărul Pompei, căsătorit cu cealaltă fiică a Biruitorului, Antonia, adusese Senatului depeșa înfășurată în lauri. Lui Silanus i se acordase dreptul de a purta veșminte triumfale, ca și tânărului Pompei, de altfel, care de asemenea se afla în acest car și-l ţinea pe Britannicus pe genunchi. Alături de car mergea călare tatăl tânărului Pompei, Crassus Frugi, care avea acum pentru a doua oară parte de veșminte triumfale, prima oară fiindu-i îngăduite cu prilejul înfrângerii chatiilor de către Galba. Și nu trebuie să uităm servul public, aflat și el în car pentru a ţine înălţată deasupra capului Biruitorului o coroană etruscă de aur împodobită cu nestemate, darul poporului roman. Era de datoria lui să-i șoptească din când în când Biruitorului la ureche:

— Privește înapoia ta; adu-ţi aminte că ești muritor! avertizându-i astfel că zeii vor fi geloși pe Biruitor dacă el s-ar purta prea divin și nu se vor lăsa până ce nu-l vor umili. Și spre a îndepărta dedeochiul spectatorului, un talisman falic, un clopoţel și un bici erau atârnate de aripa carului.

Venea apoi Messalina, soţia Biruitorului, în caleașca ei de ceremonie. În urma sa, umblând pe jos, comandanţii cărora li se acordaseră veșminte triumfale. În sfârșit, câștigătorii Cununei de Măslin, după ei ofiţerii superiori, căpitanii, sutașii, precum și celelalte grade care fuseseră decorate pentru virtute. După aceștia, elefanţii; apoi cămilele, înjugate două câte două și trăgând căruţele pe care se aflau cele șase mașini cu tunete și fulgere, născocite de Caligula, și care fuseseră atât de iscusit întrebuinţate de Posides. Urma după aceea Regele Bâtlan pe ale sale picioroange, cu un lănţuc de aur înfășurat în jurul gâtului. Mi s-a spus că, în afară de mine, Regele Bâtlan a fost cel ce s-a ales cu mai multe ovaţii decât oricine. În urma lui umblau Posides, cu Lancea-i fără vârf, și oculistul spaniol purtând o togă, căci i se acordase cetăţenia romană. Se înșiruia apoi cavaleria romană și, după ea, pedestrimea, în formaţie, cu armele împodobite cu lauri. Soldaţii mai tineri strigau *Io, triumfe!* Și cântau imnuri de victorie, însă veteranii își exercitau dreptul la libertatea cuvântului — acordat lor pe toată durata zilei aceleia, distrându-se cu versuri deșucheate ori sarcastice pe seama Biruitorului. Veteranii legiunii a XX-a compuseseră o poezie grozavă cu acest prilej:

Claudius era cărturar de seamă
Nu-i plăcea să verse sânge,
Pe britoni când veni a-i frânge
De bătaie n-avu teamă
Dar drept arme, ce-și alese?
Frânghii, picioroange și cămila, care pute

Vai, vai, vai!

Frânghii, picioroange și cămila care pute
Îi făcură pe britanici ca s-o ia la sănătoasa
Singura lor scăpare, nemiloasa.
Urlau de trezeau morţii,
Ca și Claudius când cad sorţii
Și-l apucă burta, de ţi-e milă

Vai, vai, vai!

Știu acum că în coada coloanei se cântau cântece obscene despre Messalina, dar de unde eram eu, nu le-am auzit; de fapt, chiar de le-ar fi cântat lictorii care pășeau drept înaintea mea, și tot nu le-aș fi auzit, atâta larmă făcea mulţimea. În urma pedestrimii veneau cohortele de auxiliari, avându-i în frunte pe baleari și pe nubieni.

Așa se termina alaiul propriu-zis, dar în urmă-i venea o gloată veselă care-l gratula cu o parodie de triumf pe Baba, măscăriciul din Alexandria, venit la Roma să-și caute norocul. El înainta într-un tomberon al serviciului de gunoieri, tomberon la care fuseseră înjugaţi în șir o capră, o oaie, un porc și o vulpe. Era vopsit în albastru de sus până jos, cu o sineală, și îmbrăcat cu o fantastică imitaţie a veșmântului triumfal. Mantia o reprezenta o pătură peticită, iar tunica un sac vechi garnisit cu murdare panglici colorate. Drept schiptru avea un cotor de varză cu un liliac mort, legat de capăt cu o sfoară, iar drept ramură de laur un ciulin. Măscăriciul nostru autohton cel mai vestit, Augurinus, se învoise de curând a împărţi conducerea Societăţii Haimanalelor cu Baba. Despre Baba se spunea că-mi seamănă ca două picături de apă și lua de aceea mereu rolul Cezarului în piesele pe care ei doi le tot jucau pe străzile dosnice ale Urbei. Augurinus interpreta rolul lui Vitellius, ori pe al consulului din acel an, ori pe al comandantului gărzii, ori pe al unuia dintre miniștrii mei, după împrejurări. Avea un talent înnăscut al parodiei. De data aceasta juca pe sclavul care ţinea coroana deasupra lui Baba (o oală de noapte răsturnată în care, când și când, dispărea cu desăvârșire capul lui Baba) și-l tot gâdila cu o pană de cocoș. Tunica din pânza de sac a lui Baba era ruptă în spate de i se putea vedea noada, vopsită-n albastru, cu pete mari roșii, spre a o face să arate ca o faţă de om care rânjește. Mâinile lui Baba tremurau toată vremea ca apucate de nărbădăi; își smucea capul, imitându-mi ticul nervos și rotindu-și ochii; ori de câte ori Augurinus îl lovea, răspundea și el dând cu ciulinul ori cu liliacul mort. Într-alt tomberon, mai în urmă, sub un coviltir giorsăit, sta culcată coșcogea negresă goală, cu un inel de alamă în nas, alăptând un purceluș trandafiriu. Prăzile acestui triumf rival erau etalate pe cărucioare împinse de boccegii în zdrențe — resturi de mâncare, picioare de pat sparte, saltele slinoase, fier ruginit, cratițe crăpate și tot felul de vechituri mucegăite; prizonierii erau pitici, bărbați obezi, bărbați slăbănogi, orbi, hidrocefali și oameni atinși de boli îngrozitoare ori aleși pentru izbitoarea lor sluțenie. Restul procesiunii se menținea în același ton: mi s-a spus că modelele și tablourile care

ilustrau victoriile lui Baba erau cele mai amuzante lucruri — în stilul lor obscen — văzute vreodată la Roma.

Când am ajuns la Dealul Capitolin, am coborât din car și m-am supus unei ceremonii impuse de datină, dar care mi-a cerut un efort fizic extenuant: am urcat treptele templului lui Jupiter în genunchi, una câte una, cu toată smerenia. Tânărul Pompei și Silanus mă sprijineau de o parte și de alta. În momentul acela obiceiul era să fie duse căpeteniile inamice în temnița alăturată și executate acolo. Acest obicei reprezenta supraviețuirea unui străvechi rit de aducere de jertfe omenești, în semn de mulțumire. Am desființat acel obicei, invocând motive de politică înaltă: decisesem să păstrez căpeteniile acestea, vii, la Roma spre a da altora, care încă ni se împotriveau în Britannia, o dovadă a clemenței mele. Britonii își sacrificau prizonierii de război, dar ar fi fost absurd să ne inaugurăm intenția de a le civiliza insula, săvârșind un act de barbarie primitivă. Aveam să acord acelor căpetenii și familiilor lor mici pensii din fondurile publice, încurajându-i să se romanizeze, astfel încât, atunci când se vor alcătui mai târziu cohorte de auxiliari britanici, să existe ofițeri capabili de a le comanda și de a întreține relații de cooperare prietenoasă cu propriile noastre forțe.

Deși nu am adus căpeteniile jertfă lui Jupiter, n-am pierdut din vedere de a-i jertfi taurii albi, nici de a-i aduce un prinos din prăzi (fruntea ornamentelor de aur din palatul lui Cymbeline) și nici de a așeza în poala sacrei lui statui cununa de lauri, pe care mi-o scosesem de pe frunte. După care eu, cei asociați mie la triumf, precum și Messalina am fost invitați de colegiul preoților lui Jupiter la un banchet public, în vreme ce trupele erau lăsate libere, urmând să fie ospătate de locuitorii orașului. O familie a cărei masă nu era onorată de prezența a cel puțin un erou biruitor s-ar fi considerat o familie cu adevărat nenorocoasă. Mi se adusese la cunoștință pe căi neoficiale că legiunea a XX-a plănuia o beție grozavă, asemănătoare aceleia la care luase parte în timpul triumfului lui Caligula: avea de gând să dea un asalt asupra străzii aurarilor, iar dacă ar fi găsit ușile prăvăliilor ferecate, voia să se folosească de foc și de berbece. M-am gândit mai întâi să apăr strada cu o unitate de paznici de noapte, însă asta n-ar fi însemnat decât vărsare de sânge, așa încât mi-a trecut prin minte o idee mai bună: aceea de a umple bidoanele tuturor trupelor cu o rație gratuită de vin spre a fi băută în sănătatea mea. Bidoanele au fost umplute chiar înainte de pornirea alaiului și ordinul meu suna: să nu se bea până ce trâmbițele nu aveau să dea semnalul îndeplinirii rituale a jertfei. Era vin bun,

tot vinul, dar cel dat legiunii a XX-a fusese din belșug amestecat cu semințe de mac. Și-așa au băut în sănătatea mea și, prin aceasta, chiar au adormit atât de adânc, încât, până să se trezească ei, triumful trecuse: ba unul dintre soldați, spre marea mea părere de rău, nu s-a mai deșteptat niciodată. Dar cel puțin nu s-a produs nicio tulburare a ordinii în ziua aceea.

Seara am fost dus înapoi la palat, cu o lungă procesiune de torțe și de ansamblul de cântăreți din flaut, urmat totodată de o uriașă mulțime de cetățeni care ovaționau și cântau. Eram frânt de oboseală și, după ce am spălat de pe mine vopseaua roșie, m-am suit drept în pat; dar serbările au continuat fără încetare și nu m-au lăsat să dorm. La miezul nopții am coborât din pat și, însoțit numai de Narcissus și de Pallas, am ieșit pe străzi. Eram îmbrăcat în haine de cetățean obișnuit, purtând o simplă togă albă. Voiam să aud ce spun și cred cu adevărat oamenii despre mine. Ne-am furișat printre rândurile mulțimii. Treptele templului lui Castor și Pollux erau presărate cu pâlcuri de oameni care se odihneau și tăifăsuiau; acolo ne-am făcut și noi loc printre ceilalți. Toată lumea își vorbea pe un ton lipsit de orice formalism. Mă bucuram să văd că libertatea cuvântului renăscuse, în sfârșit, la Roma, după lunga-i suprimare de către Tiberiu și Caligula, deși unele dintre lucrurile pe care le-am auzit nu pot spune că mi-au făcut mare plăcere. Opinia generală părea a fi că triumful fusese foarte izbutit, dar că ar fi fost și mai bine dacă aș fi împărțit bani și cetățenilor, nu numai soldaților, și dacă aș fi mărit rația de grâu. (Se simțise din nou lipsa de grâu în acea iarnă, deși nu din vina mea.) Eram curios să știu ce are de zis un căpitan din a XIV-a: avea fața brăzdată de cicatrice și ședea lângă noi, însoțit fiind de un frate pe care, după cât înțelegeam, nu-l mai văzuse de șaisprezece ani. La început n-a vrut să vorbească despre bătălie, deși frate-său i-o cerea, și discuta despre Britannia numai ca despre o garnizoană militară. Credea că, norocul ajutându-l nițeluș, va putea să-și facă un rost și el. În curând spera să poată ieși la pensie, cu rangul de cavaler: adunase bani frumoși în ultimii zece ani, vânzând scutiri de serviciu oamenilor din compania sa și „pe Rin nu prea ai pe ce cheltui banii, nu-i ca la Roma". Până la urmă însă, a spus:

— La drept vorbind, noi, ofițerii dintr-a XIV-a, n-am făcut mare caz de lupta de la Brentwood. Împăratul ne-a ușurat prea mult lucrurile. Deștept bărbat, nimic de zis, Împăratul. Un adevărat strateg. Le scoate pe toate din cărți. Cursa aia cu frânghia, bunăoară, a fost o stratagemă clasică. Și pasărea aia mare, care dădea din aripi și scotea sunete misterioase. Și-apoi ideea de a duce

înainte cămilele pe flanc pentru a-i speria pe căluții dușmanului, cu duhoarea lor. Un strateg de mâna întâi. Strategia însă nu-i ceea ce numesc eu militărie. Bătrânul Aulus Plautius, el pornea drept asupra îngrăditurii aceleia centrale, iar de consecințe nici că s-ar fi sinchisit. Bătrânul Aulus e un ostaș. Dacă era după voia lui, am fi avut parte de o bătălie sângeroasă, de-o bătălie adevărată. Nouă, ofițerilor dintr-a XIV-a, ne place mai mult o bătălie sângeroasă în legea ei, decât nu știu ce stratagemă iscusită. Asta și este lucrul pentru care trăim noi, ceilalți, pentru o bătălie sângeroasă, iar dacă suntem înfrânți, cu pierderi grele pentru ai noștri, ei, asta-i soarta soldatului și-nseamnă cu atât mai mult sorți de promovare pentru cei ce scapă cu viață. Nicio promovare într-a XIV-a, de data aceasta. Doi caporali omorâți, mari și lați. Nu, ne-a făcut-o din cale afară de ușoară. Am avut, eu, unul, mai mult noroc decât mai toți ceilalți, nimic de zis; am intrat printre care cu plutonul meu înaintaș și-am omorât vreo câțiva drăguți de britanici; nu mulți, da' nici puțini, și-am câștigat colierul ăsta pe care-l vezi aici la gâtul meu, așa că n-am de ce mă plânge. Dar vorbind pentru întreaga legiune, bătălia asta n-a fost la înălțimea celorlalte două pe care le-am dat înainte de venirea Împăratului: ei, bătălia aia de la Medway, să știi că aia a fost o bătălie în toată regula, mai mare dragul de ea, n-are nimeni ce spune împotrivă-i.

O bătrână sare și ea cu gura de colo:

— Ei, căpitane, ești bărbat viteaz, se vede, și-ți suntem cu toții și cu toate foarte recunoscători și mândri de domnia ta, dar să știi că eu am doi băieți într-a II-a și, cu toate că-s mâhnită că n-au fost învoiți să vină acasă pentru ziua de azi, sunt recunoscătoare c-au rămas în viață. Poate că, dacă ar fi fost să se petreacă lucrurile după vrerea generalului ăla de Aulus al domniei tale, ar zăcea și ei acolo pe dealul de la Brentwood, să-i ciugulească corbii.

Un bătrân francez se declară de acord cu ea:

— Mie, unuia, căpitane, prea puțin îmi pasă cum a fost câștigată o bătălie, de vreme ce a fost câștigată pe deplin. Am auzit alți doi ofițeri care, ca și domnia ta, discutau în seara asta despre bătălie. Și unul dintre ei spunea: „Da, e o dovadă de strategie abilă, poate nițel prea abilă; miroase a buchereală“. Dar *eu* sunt de altă părere, iat-o: a câștigat oare Împăratul o splendidă victorie, da sau ba? A câștigat. Atunci, trăiască Împăratul!

Căpitanul însă nu s-a lăsat:

— Ziceau că *miroase a buchereală*, așa? Ei, să știi că n-au greșit. O victorie strategică, da, însă mirosind a buchereală. Împăratu-i, de altfel, prea deștept ca

să fie și bun militar. Eu, unul, aduc mulțumire zeilor că n-am citit o singură carte în toată viața mea.

L-am întrebat sfios pe Narcissus în vreme ce ne întorceam spre casă:

— N-ai fost de aceeași părere cu ofițerul acela, așa-i, Narcissus?

— Nu, Cezar, mi-a răspuns Narcissus, și nici domnia ta. Dar cred că a vorbit ca un om viteaz și de ispravă ce se află, și cum nu-i decât căpitan, poate că s-ar cădea să fii mai degrabă mulțumit decât supărat. N-ai nevoie în armată de căpitani care să știe ori să gândească prea mult. Și nu-ncape îndoială că numai domniei tale ți-a atribuit întregul merit al victoriei, așa-i?

Eu însă am mormăit:

— Ori îs un neghiob fără pereche, ori îs prea deștept.

Triumful a durat trei zile. În ziua a doua s-au desfășurat simultan spectacole la circ și-n amfiteatru. Am avut mai întâi curse de care, zece în total, și competiții atletice, și lupte între prizonierii britanici și urși; iar niște băieți din Asia Mică au executat dansul lor național cu săbii. La al doilea spectacol au fost refăcute atacul și cucerirea Colchesterului și predarea căpeteniilor vrăjmașe și a urmat o bătălie între trei sute catuvellauni și trei sute trinobanți, care și pedestrime deopotrivă. Au câștigat catuvellaunii. În dimineața celei de-a treia zile am avut iar curse de cai și o întrecere între luptători cu sabia catuvellauni și o companie de lăncieri numizi, capturați cu un an înainte de Geta. Catuvellaunii au învins ușor. Ultimul spectacol s-a desfășurat la teatru: interludii și dansuri acrobatice. Mnester s-a întrecut pe sine în ziua aceea și publicul nu l-a lăsat până ce n-a executat de trei ori dansul triumfului din *Oreste și Pylade*, el fiind Pylade. A refuzat și a patra rechemare. A scos capul de după cortină și a strigat fără rușine:

— Nu mai pot ieși, cinstite obraze! Oreste și cu mine am trecut la culcare.

Messalina mi-a spus mai târziu:

— Vreau să-i vorbești foarte serios lui Mnester, mult iubite soțioare. Își ține prea sus nasul pentru un om de meseria și originea lui, deși nu încape îndoială că-i un foarte mare actor. Câtă vreme ai lipsit, a fost peste măsură de obraznic cu mine, în două sau trei rânduri. Când l-am rugat să înceapă a repeta cu actorii din compania lui unul dintre baletele mele favorite, în vederea unui festival — știi că mi s-a încredințat supravegherea tuturor jocurilor și spectacolelor, deoarece Vitellius avea prea multe pe cap, și apoi am mai descoperit că Harpocras, secretarul, se purtase incorect și a trebuit să-l executăm, iar Pheronactus, pe care am crezut că fac bine să-l numesc în locul

lui, s-a dovedit cam lent în deprinderea noilor sale atribuţii — mă rog, oricum, erau toate cele grele pentru mine, și Mnester, în loc să-mi ușureze treburile, s-a arătat groaznic de încăpăţânat. O, nu, mi-a spus, nu poate juca *Ulysse și Circe* deoarece nu are la îndemână pentru rolul lui Circe pe nimeni care să poată face faţă lui Ulysse, iar când i-am propus *Minotaurul*, mi-a răspuns că rolul lui Teseu nu-i place deloc și că, pe de altă parte, ar fi sub demnitatea lui să danseze în mai puţin importantul rol al regelui Minos. Uite-așa mi-a făcut obstrucţii tot timpul. A refuzat, pur și simplu, să priceapă că te reprezentam pe tine și că era *obligat* să facă ce-i spuneam; dar nu l-am pedepsit deoarece mi-am spus că, poate, n-ai dori-o. Am așteptat până acum.

L-am chemat pe Mnester.

— Ascultă, grecoteiule, i-am spus. Dumneai este soţia mea, Valeria Messalina Domina. Senatul Romei îi poartă tot atâta înaltă consideraţie ca și mine; i-a acordat onoruri dintre cele mai înalte. În timpul absenţei mele a preluat unele dintre îndatoririle mele și le-a adus la îndeplinire spre deplina mea satisfacţie. Mi se plânge că i te-ai arătat și refractar, și insolent. Cată să înţelegi: dacă Messalina Doamna îţi spune să faci ceva, oricât de mult ascultarea în această privinţă s-ar putea să-ţi răpească vanitatea, trebuie s-o asculţi *orișice* s-ar putea să-ţi ceară; ia aminte, grecoteiule, și asta fără a face nazuri. Orice și oricând.

— Ascult, Cezar — mi-a răspuns Mnester, plecându-se până la pământ, cu exagerată docilitate — și-mi cer iertare de a fi fost așa de neghiob. Nu înţelesesem că trebuia să-i dau ascultare Messalinei Domina în *toate*, credeam că numai într-unele lucruri.

— Ei, acum ai înţeles.

Și uite-așa a luat sfârșit triumful meu. Trupele s-au întors să-și facă datoria în Britannia, iar eu mi-am reluat veșmintele civile la Roma. Probabil că nu i se va mai întâmpla nimănui în toată lumea asta, după cum este sigur că nu i se mai întâmplase niciodată înainte, să-și poarte prima luptă la vârsta de cincizeci și trei de ani — fără a fi făcut niciun fel de serviciu militar în tinereţe — să câștige o victorie zdrobitoare și să nu mai apuce a vedea vreodată câmpul de bătaie.

Capitolul XXIII

Am continuat opera de reformă la Roma, străduindu-mă îndeosebi să fac tot ceea ce-mi stătea în putinţă pentru a insufla subordonaţilor mei simţământul răspunderii în munca efectuată. Am numit în posturi pe ucenicii de la vistierie pe care-i pregătisem într-o școală specială, angajându-i pe o perioadă de câte trei ani. L-am scos din ordinul senatorial pe guvernatorul Spaniei de sud, deoarece nu s-a putut dezvinovăţi de acuzaţia adusă împotrivă-i de trupele din Maroc: și anume că-i înșelase cu jumătate din raţia lor de grâu. I s-au mai adus și alte acuzaţii de fraudă și a trebuit să plătească una sută mii de galbeni. A colindat pe la toţi prietenii săi, încercând să le dobândească simpatia și povestindu-le că toate învinuirile fuseseră ticluite de Posides și Pallas, pe care-i jignise aducându-le aminte că se născuseră sclavi. Dar nu prea s-a ales cu cine știe ce simpatie. Într-o bună dimineaţă, devreme de tot, guvernatorul acesta și-a adus tot mobilierul din casă — reprezentând încărcătura a nu mai puţin de trei sute de căruţe, fiecare bucată în parte fiind de cea mai mare valoare — spre a fi vândut la mezat în for. S-a stârnit o deosebită agitaţie pe piaţă, deoarece avea o colecţie fără pereche de vase corintiene. Toţi negustorii și cunoscătorii s-au prezentat buluc la licitaţie, lingându-se pe buze și căutând chilipiruri. „S-a zis cu bietul Umbonius, spuneau. Acum ne-a venit și nouă rândul să punem mâna, la preţuri mici, pe marfa de care a refuzat să se despartă când îi oferiserăm preţuri cu adevărat avantajoase.“ Dar n-au mers lucrurile precum se așteptau. Când lancea a fost înfiptă cu vârful în pământ spre a se arăta că are loc o licitaţie publică, tot ceea ce Umbonius a pus în vânzare a fost toga lui de senator. Apoi a pus să se scoată suliţa spre a arăta că licitaţia se terminase, iar către miezul nopţii, la sfârșitul acelei zile, când s-a permis din nou circulaţia căruţelor pe străzi, și-a luat toate catrafusele înapoi acasă. Voise doar să arate tuturor că are încă bani din belșug și că poate trăi foarte bine ca simplu cetăţean. Eu însă nu aveam de gând să las nepedepsită o astfel de insultă. Am pus un impozit greu pe vasele corintiene în acel an, impozit de la care nu s-a putut sustrage fiindcă-și expusese în mod public colecţia, ba o și inventariase pe listele de pe panoul de licitaţie.

Cu prilejul acela am început să cercetez îndeaproape chestiunea noilor religii și culte. Câte un zeu nou străin apare la Roma în fiecare an pentru a satisface nevoile emigranţilor și, în general, n-am nimic de zis împotrivă. Așa, bunăoară, o colonie de patru sute de neguţători arabi și familiile lor din Yemen, care se stabilise la Ostia, a construit acolo un templu al zeilor tribului lor; era un cult legal, lipsit de sacrificii omenești ori de alte scandaluri. Dar mă opuneam rivalităţii turbulente dintre cultele religioase, preoţii și misionarii lor mergând din casă-n casă în căutare de neofiţi și potrivindu-și limbajul de convertire după al conducătorului de licitaţie publică, ori după al codoșului ce-și laudă marfa, ori după al astrologului grec ambulant. Descoperirea faptului că religia este un bun de consum vandabil ca și uleiul, smochinele ori sclavii a fost făcută pentru întâia oară la Roma către sfârșitul republicii și s-au luat măsuri pentru a pune capăt unei asemenea lansări pe piaţă de bunuri care nu sunt mărfuri, dar fără prea mare succes. Se produsese o însemnată decădere a credinţei religioase, după ce am cucerit Grecia, când filosofia elină s-a răspândit la Roma. Filosofii, deși nu tăgăduiau elementul divin, îl transformau într-o abstracţiune atât de îndepărtată, încât un popor practic cum este cel roman a început să raţioneze în modul următor:

— Prea bine, zeii sunt infinit de puternici și de înţelepţi, dar și infinit de depărtaţi. Sunt vrednici de respectul nostru și-i vom cinsti cu toată evlavia, înălţându-le temple și aducându-le jertfe, dar e limpede că ne-am înșelat crezând că sunt prezenţe imediate și că-și vor da osteneala de a pedepsi cu moartea pe cutare anume păcătos, ori de a lovi un întreg oraș pentru fărădelegea unui singur om, ori de a apărea în lume luând chip omenesc. Am luat ficţiunea poetică drept realitatea prozei. Trebuie să ne reconsiderăm părerile.

Hotărârea aceasta a creat un gol neplăcut cetăţeanului obișnuit, omului oarecare; gol între el și acele îndepărtate idealuri de (bunăoară) Putere, Inteligenţă, Frumuseţe și Castitate în care filosofii îi prefăcuseră pe Jupiter, pe Mercur, pe Venus și pe Diana. Era nevoie de niște fiinţe intermediare. Și-n golul creat au năvălit noi personaje divine ori semidivine. Acestea au fost mai ales zeităţile străine, cu personalitate bine definită, pe care cu greu le-ai fi putut supune unor speculaţii filosofice. Puteau fi invocate prin incantaţii și luau chip omenesc vizibil. Puteau să apară în mijlocul unui cerc de credincioși și să stea familiar de vorbă cu fiecare dintre membrii cultului. Din când în când aveau și legături trupești cu închinătoarele lor. S-a produs odată un mare scandal, sub

domnia unchiului meu Tiberiu. Un cavaler bogat era îndrăgostit de o respectabilă matroană căsătorită. A încercat s-o ispitească oferindu-i până la două mii cinci sute de galbeni pentru o singură noapte de dragoste. L-a refuzat, indignată, și de-atunci nici n-a mai vrut să-i răspundă la salut când se întâlneau pe stradă. Cavalerul știa că-i o mare credincioasă a lui Isis, care avea un templu la Roma, și i-a mituit pe preoţi cu cinci sute de galbeni să-i spună că zeul Anubis s-a îndrăgostit de ea și dorește ca ea să-l viziteze. Mesajul acesta a măgulit-o grozav și s-a dus la templu în noaptea prevăzută de Anubis; și acolo, în locul cel mai sfânt, chiar pe culcușul zeului, cavalerul, deghizat în zeu, s-a bucurat de ea până-n zori. Neroada nu-și mai încăpea în piele de bucurie. Le-a povestit soţului și prietenilor ei de ce nemaipomenită onoare avusese parte. Cei mai mulţi i-au dat crezare. După trei zile, a dat în plină stradă de cavaler și, ca de obicei, a încercat să treacă pe lângă el fără a-i răspunde la salut. El însă i-a tăiat drumul și, luând-o ireverenţios de braţ, i-a spus:

— Draga mea, mi-ai făcut o economie de două mii de galbeni. Unei femei econoame ca tine ar trebui să-i fie rușine să arunce bani buni pe fereastră. Mie, unuia, prea puţin îmi pasă de nume. Se întâmplă să nu-l poţi suferi pe al meu și să-l adori pe al lui Anubis, astfel încât acum câteva nopţi a trebuit să fiu Anubis. Dar plăcerea mi-a fost tot atât de mare, ca și cum mi-aș fi folosit propriul meu nume. Și-acum, adio, am obţinut ce-am dorit și mă declar satisfăcut.

Nici că a mai existat vreodată femeie așa lovită de trăsnet și îngrozită. A dat fuga acasă și i-a povestit soţului ei cum fusese înșelată și batjocorită, jurând că, dacă nu va fi răzbunată pe loc, avea să se omoare de rușine. Soţul, un senator, s-a dus la Tiberiu; iar Tiberiu, care avea o foarte bună părere despre acel senator, a pus să fie dărâmat templul lui Isis; pe preoţi i-a răstignit pe cruce și chipul zeiţei a fost azvârlit în Tibru. Cavalerul însă i-a vorbit cu îndrăzneală lui Tiberiu:

— Cunoști puterea dragostei. Nimic nu i se poate împotrivi. Iar ceea ce am făcut ar trebui să constituie un avertisment pentru orice femeie onorabilă de a nu îmbrăţișa cine știe ce religie fantastică, de a rămâne credincioasă vechilor și bunilor noștri zei romani.

Așa că a scăpat numai cu un exil de câţiva ani. Atunci soţul, a cărui fericire casnică fusese distrusă de acest scandal, a început o campanie împotriva tuturor șarlatanilor religioși. A învinuit pe patru misionari evrei că, după ce convertiseră o doamnă nobilă din familia Fulvia la credinţa lor, o convinseseră

să trimită ofrande votive din aur, precum și pânză de purpură, templului de la Ierusalim și că, de fapt, vânduseră aceste daruri în propriul lor folos. Tiberiu i-a găsit vinovaţi și i-a răstignit. Drept avertisment împotriva unor astfel de acţiuni reprobabile, i-a surghiunit pe toţi evreii din Roma în Sardinia; erau patru mii la număr și jumătate din ei au murit de friguri la câteva luni după ce sosiseră acolo. Caligula le-a dat voie evreilor să vină îndărăt.

Tiberiu, după cum vă aduceţi, poate, aminte, a scos din Italia și pe toţi ghicitorii și așa-zișii astrologi. În omul acesta era un curios amestec de ateism și superstiţie, de credulitate și scepticism. A declarat odată la un ospăţ că socotește închinarea la zei ca inutilă de vreme ce există stelele: credea în predestinare. Expulzarea astrologilor se datora poate dorinţei sale de a se bucura de monopolul prezicerilor: căci pe Thrasyllus l-a păstrat mereu lângă el. Ceea ce n-a înţeles este că, deși stelele nu mint, poate, niciodată, astrologii — și chiar cei mai buni dintre ei — nu pot fi crezuți nici a le citi mesajele cu perfectă exactitate și nici a reda cu totală sinceritate ceea ce au citit. Eu, unul, nu-s la drept vorbind nici sceptic și nici deosebit de superstiţios. Îmi plac formele și ceremoniile străbune și am o credinţă înnăscută în vechii zei romani, pe care refuz să o supun vreunei analize filosofice. Cred că fiecare popor ar trebui să se închine zeilor săi după propria lui datină (cu condiţia doar de a avea un mod civilizat de închinăciune) și să nu se grăbească să adopte zeităţi exotice. În calitate de mare preot al lui August, a trebuit să-l accept ca zeu; și, la urma urmei, dacă-i vorba pe-așa, semizeul Romulus n-a fost decât un biet păstor roman la început și, mai mult decât sigur, a fost mai puţin înzestrat și mai puţin harnic decât August. De eram contemporanul lui Romulus, aş fi râs probabil măcar la ideea de a i se aduce vreodată un cult semidivin; dar zeitatea este, poate, până la urmă, o chestiune de fapt, nu de părere; dacă lumea i se închină unui om ca unui zeu, omul acela este un zeu. Iar dacă un zeu încetează de a fi preamărit, el nu este nimic. Atâta vreme cât Caligula a fost adorat și s-a crezut în el, în adevăr a fost o fiinţă supranaturală. Lui Cassius Chaerea i-a venit aproape imposibil să-l omoare din pricina unui fel de nimb divin care-l înconjura, rezultat al cultului adus lui de inimile curate ale unor oameni simpli, iar conjuraţii au încercat aceeași senzaţie și s-au dat înapoi. Poate că n-ar fi izbutit niciodată, dacă însuși Caligula nu s-ar fi blestemat pe sine, cu o divină premoniţie a asasinării.

Lui August i se închină acum cu sinceră evlavie milioane de oameni. Eu însumi mă rog lui cu aproape tot atât de multă încredere ca și lui Marte ori

Venus. Dar fac o deosebire limpede între August, cel din istorie, despre ale cărui slăbiciuni și nenorociri am deplină cunoștinţă, și zeul August, obiect al cultului public, care a dobândit puterea ca zeitate. Ceea ce vreau să spun este că nu știu cum să osândesc mai aspru voita asumare a puterii divine de către un muritor; dar dacă-i poate convinge pe oameni să i se închine, iar ei i se închină în mod sincer și nu se ivesc prevestiri ori alte semne ale mâniei divine pentru zeificarea sa, ei bine, asta înseamnă că-i zeu și trebuie acceptat ca atare. Cultul lui August ca zeitate principală la Roma n-ar fi fost niciodată însă cu putinţă, de nu era prăpastia aceea pe care filosofii au deschis-o între omul obișnuit și zeii tradiţionali. Pentru cetăţeanul roman obișnuit, August umplea bine golul. Lăsase amintirea unui conducător nobil și mărinimos care poate că dăduse mai multe dovezi de dragoste și grijă pentru Urbe și pentru imperiu decât zeii olimpici înșiși.

Cultul lui August însă, mai degrabă împlinea o necesitate politică decât aspiraţiile emoţionale ale celor cu înclinaţii religioase, care preferau să facă apel la Isis ori la Serapis, ori la Imuthes pentru a găsi, în misterele acestor zei, asigurarea că „Dumnezeu“ este ceva mai mult decât fie un îndepărtat ideal de perfecţiune, fie comemorata glorie a unui erou decedat. Spre a crea o alternativă soluţiei cultelor acestora egiptene — care, după a mea părere, nu exercitau o influenţă sănătoasă în cadrul civilizaţiei noastre greco-romane — am izbutit să obţin de la comisia permanentă a cultelor religioase din Roma, zisă și Comisia celor Cincisprezece, dreptul de a populariza mistere mai potrivite cu nevoile noastre. Bunăoară, cultul Cybelei — zeiţa căreia i se închinau străbunii noștri troieni și care de aceea se potrivea de minune cu propriile noastre aspiraţii religioase — fusese introdus la Roma cu vreo două sute cincizeci de ani mai înainte drept urmare a unui oracol; dar misterele cultului erau celebrate în particular de către preoţi-eunuci din Phrygia, căci niciunui cetăţean roman nu îi era permis să se castreze în onoarea zeităţii. Am schimbat totul: marele preot al Cybelei urma să fie acum un cavaler roman, deși necastrat, iar porţile cultului aveau să fie larg deschise cetăţenilor celor mai onorabili. Am încercat, de asemenea, să introduc la Roma misterele grecești de la Eleusis: cred că nu e nevoie să descriu desfășurarea acestor faimoase serbări date în cinstea zeiţei Demeter și a fiicei sale Persephona, deoarece, atâta vreme cât elina va fi un grai vorbit, oricine va ști de ele. Dar natura misterelor înseși, pentru care sărbătorile joacă numai un rol de fastuoasă manifestare exterioară, nu este câtuși de puţin cunoscută de marele public și mi-ar face mare plăcere să

vorbesc despre ea; din pricina unui jurământ depus pe vremuri n-o pot, din nefericire, face. Mă voi mărgini să arăt că misterele eleusine sunt legate de revelaţia unei vieţi viitoare, unde fericirea va fi dobândită prin virtuoasa viaţă dusă ca muritor. Introducându-se la Roma, unde aveam să îngădui a lua parte la ele numai senatorilor, cavalerilor și cetăţenilor de vază, nădăjduiam să alătur cultului oficial al zeilor comuni un fel de îndatorire virtuoasă venită dinlăuntru, nu impusă de legi ori de edicte. Din nefericire, încercarea mea a dat greș. S-au rostit oracole neprielnice la toate principalele sanctuare grecești, inclusiv cel al lui Apollo din Delfi, atrăgându-mi atenţia asupra teribilelor consecinţe ale unei „transplantări a lui Eleusis la Roma". Ar fi oare o lipsă de pietate din parte-mi dacă aș presupune că zeii greci se gândeau mai ales la apărarea intereselor comerciale ale traficului de pelerini, care acum constituia unul dintre principalele izvoare ale venitului ţării lor?

Am promulgat un edict interzicând cetăţenilor romani să ia parte la slujbele oficiale din sinagogile evreiești și am expulzat din Urbe pe câţiva dintre cei mai energici misionari evrei. I-am scris lui Irod, aducându-i la cunoștinţă ce făcusem. Mi-a răspuns că procedasem cum nu se poate mai bine și că avea să aplice același principiu — ori mai degrabă reversul lui — în propria-i ţară: avea să interzică tuturor profesorilor greci de filosofie să ţină cursuri în orașele Iudeii și să interzică tuturor evreilor care le urmau să mai intre să se închine în Templu. Nici Irod, nici eu nu am comentat defel în scrisorile noastre evenimentele din Armenia ori din ţara parţilor, dar iată ce se întâmplase. L-am trimis pe regele Mithridate la Antiohia, unde Marsus îl întâmpinase cu mari onoruri, și l-a trimis apoi în Armenia, însoţit de două batalioane de armată regulată, un tren de asediu și șase cohorte de auxiliari greci din Siria. Mithridate a sosit acasă în martie. Guvernatorul numit de regele parţilor a pornit împotrivă-i, dar a fost învins. Aceasta n-a însemnat că Mithridate a devenit pe loc stăpânul necontestat al regatului său. Cotys, regele Armeniei Mici, a trimis ajutor militar guvernatorului part și, cu toate că expediţia lui a fost și ea înfrântă, la rândul ei, garnizoanele parţilor din mai multe fortăreţe au refuzat să se predea și forţele de asediu au trebuit să le cucerească una câte una. Pe de altă parte însă, fratele lui Mithridate, regele Georgiei, s-a ţinut de cuvânt și a invadat ţara dinspre nord, iar până în iulie cele două armate se uniseră pe malurile râului Aras și capturaseră Mufarghin, Ardeș și Erzerum, cele trei mari orașe ale Armeniei.

În regatul parţilor, Bardanes s-a grăbit a ridica o mare armată, la care şi-au trimis contigente regii Osroeniei şi Adiabenei, şi a pornit împotriva fratelui său, Gotarzes, a cărui cetate de scaun era pe atunci Ecbatana, în ţara mezilor. Printr-un atac surpriză, în fruntea unui corp de dromaderi — el a străbătut aproape trei sute de mile în două zile — Bardanes a izgonit pe Gotarzes (cuprins de panică) de pe tron şi foarte curând a primit omagiul tuturor regatelor şi cetăţilor vasale ale imperiului parţilor. Singura excepţie a constituit-o oraşul Seleucia de pe fluviul Tigru, care, după ce se răsculase cu vreo şapte ani în urmă, îşi menţinuse cu îndârjire independenţa de atunci încolo. Ne era de mare folos că Seleucia refuza să recunoască suzeranitatea lui Bardanes, deoarece Bardanes şi-a făcut un punct de onoare din a o asedia şi captura mai înainte de a se ocupa de treburi mai importante, iar Seleucia, cu uriaşele-i ziduri, nu era o cetate uşor de cucerit. Deşi Bardanes era stăpân pe Ctesiphon, oraşul de pe celălalt mal al Tigrului, fluviul însuşi nu-l comanda şi puternica flotă seleucidă putea aproviziona oraşul cu alimente şi mărfuri cumpărate de la triburi arabe prietene de pe ţărmul de vest al golfului Persic. Aşa se face că a pierdut timp preţios pe Tigru, iar Gotarzes, care se refugiase în Buhara, îşi adună o nouă armată acolo. Asediul Seleuciei continuă din decembrie până în aprilie, când Bardanes, auzind de noile acţiuni ale lui Gotarzes, ridică asediul şi porni către nord-est, străbătând o mie de mile prin ţara parţilor, până în provincia Bactria, unde, în cele din urmă, a dat de Gotarzes. Forţele armate ale lui Bardanes erau oarecum mai numeroase şi mai bine echipate decât ale fratelui său, dar rezultatul inevitabilei bătălii era îndoielnic şi Bardanes şi-a dat seama că, şi de nu va fi biruitor, avea să aibă parte de o victorie în genul lui Pyrrhus, pierzând mai mulţi soldaţi decât îşi putea îngădui să piardă. Aşa încât, atunci când, în ultima clipă, Gotarzes îi propuse să negocieze, el se învoi. Drept rezultat al conferinţei lor, Gotarzes renunţă în mod oficial la toate drepturile sale la tron, iar în schimb Bardanes îi acordă viaţa, domenii pe malurile de miazăzi ale mării Caspice şi o pensie anuală conformă cu rangul său. În răstimp, regele Adiabeniei şi alţi potentaţi vecini stăruiau pe lângă cei din Seleucia să se predea în anumite condiţii; şi, pe la jumătatea lui iulie, Marsus ştia la Antiohia că Bardanes este acum suveranul necontestat al parţilor şi că a pornit spre apus în fruntea unei uriaşe armate. Mi-a adus de îndată la cunoştinţă faptul acesta, precum şi o altă veste neplăcută: anume că, sub pretext că a fost insultat şi ameninţat de regimentele greceşti staţionate la Cezarea, Irod le-a dezarmat şi le-a pus să taie drumuri şi să repare fortificaţiile oraşului. Şi asta nu era totul —

mai avusese loc în întinderile deșertului și o instruire secretă a unui mare număr de voluntari evrei, sub comanda unor membri ai gărzii personale a lui Irod. Marsus îmi scria: „Până în trei luni, soarta Imperiului Roman din răsărit va fi hotărâtă într-un fel sau altul".

Am făcut tot ce se putea face în împrejurările date. Am trimis imediat ordine tuturor guvernatorilor din răsărit să mobilizeze toate forţele disponibile. Am trimis, de asemenea, o divizie a flotei la Alexandria spre a înăbuși răscoala evreilor, la care mă așteptam acolo, și o alta, lui Marsus, la Antiohia. Am mobilizat forţe armate în Italia și Tirol. Dar nimeni în afară de Marsus, de mine și de secretarul meu la externe, Felix, în care eram silit să mă încred deoarece îmi ducea toată corespondenţa, nu știa ce nori grei de furtună se apropiau de noi dinspre răsărit. Și am rămas singurii trei care am știut-o vreodată, deoarece, datorită unei ursite extraordinare, furtuna n-a mai izbucnit nicicând.

N-am pic de talent dramatic, cum avea fratele meu, Germanicus; nu sunt decât un simplu istoric, și nu încape îndoială că cei mai mulţi oameni mă consideră, în general, monoton și prozaic, însă am ajuns la un punct în povestirea mea unde simpla prezentare a faptelor, neîmpodobită de frumuseţi oratorice, poate stârni mirarea cititorilor mei, tot atât de mult cât mi-au stârnit-o pe a mea în acea vreme. Dar să relatez mai întâi în ce înaltă dispoziţie sufletească a sosit regele Irod Agrippa de la Ierusalim la Cezarea, la festivităţile pregătite acolo în cinstea zilei mele de naștere. Resimţea o mândrie tainică atât de intensă, încât aproape că-l sufoca. Fundaţiile marelui edificiu pe care, de atâta amar de vreme, voia să-l înalţe imperiul de răsărit, erau în sfârșit puse, și în proporţii vaste. N-avea decât să rostească cuvântul final și (în felul acesta i se adresa reginei sale, Chipriana) „pereţii vor ţâșni albi și minunaţi înspre albastrul-închis al cerului, acoperișul de cristal se va închide asupră-le, iar desfătătoarele grădini, colonadele umbroase și iazurile cu nuferi îl vor înconjura, întinzându-se până unde putea să vadă privirea fermecată". Înăuntru nu va fi decât beril, opal, safir, sardonix și aur curat, iar în măreaţa Sală a Judecăţii va străluci un tron de diamante, tronul lui Mesia, cel pe care până acum oamenii îl cunoscuseră sub numele de Irod Agrippa.

Se și dezvăluise în secret marelui preot și sinedriului și ei toţi, fără excepţie, se prosternaseră la pământ și-l slăviseră pe Dumnezeu, iar pe el îl recunoscuseră drept prorocitul Mesia. Acum se putea însă revela în mod public poporului evreiesc și lumii întregi. Avea să poată grăi:

„Ziua izbăvirii a sosit, zice Unsul Domnului. Să sfărâmăm jugul necredinciosului“.

Evreii aveau să se ridice ca un singur om și să curețe pământul cuprins între fruntariile Iudeii de tot ce este străin și păgânesc. Existau acum numai în teritoriile de sub stăpânirea lui Irod două sute de mii de evrei instruiţi să mânuiască armele și multe alte mii în Egipt, Siria și în Orient, iar evreii care luptă în numele lui Dumnezeu, precum o arată istoria Macabeilor, sunt eroi până în punctul în care eroismul se confundă cu nebunia. Nici că a fost cândva o stirpe mai disciplinată. Și nici de arme și de echipament nu duceau lipsă: Irod adăugase celor șaptezeci de mii de armuri găsite în tezaurul lui Antipa alte două sute de mii, pe lângă armele luate de la greci. Fortificaţiile Ierusalimului nu erau complete, dar în mai puţin de șase luni cetatea avea să fie inatacabilă. Chiar după ce dădusem ordinul de încetare a lucrărilor, Irod le continuase în secret, săpând mari depozite sub Templu și tunele de-a lungul zidurilor până la puncte aflate la mai mult de o milă în afara orașului, astfel încât, dacă s-ar fi ajuns vreodată să fie asediată, garnizoana să poată efectua ieșiri prin surprindere și să atace armata de împresurare din spate.

Încheiase o alianţă secretă îndreptată împotriva Romei cu toate regatele și cetăţile vecine aflate pe o rază de sute de mile împrejur. Numai orașele feniciene Tyr și Sidon îi respinseseră propunerile și aceasta îl tulburase, deoarece fenicienii erau un popor de navigatori și el avea nevoie de flota lor pentru a-i apăra coastele; dar acum și acestea i se alăturaseră. O delegaţie comună a celor două orașe intrase în legătură cu Blastus, mareșalul curţii lui Irod, și-i mărturisise cu toată umilinţa că, având de ales între a fi în dușmănie cu Roma ori cu poporul evreiesc, aleseseră răul mai mic și veniseră să ceară iertare și prietenia regalului său stăpân. Blastus le-a comunicat condiţiile lui Irod, pe care, până la urmă, le-au acceptat. Astăzi aveau să se supună în mod oficial. Condiţiile lui Irod cereau să se lepede de Astharot și de celelalte zeităţi ale lor, să primească circumciziunea și să jure ascultare veșnică Dumnezeului lui Israel și lui Irod cel Uns, reprezentantul său pe pământ.

Cu acest act simbolic avea să-și inaugureze Irod glorioasa-i domnie! Avea să se urce pe tron, cornii de berbec aveau să răsune, iar el le va porunci soldaţilor săi să-i aducă statuia zeului August, care fusese ridicată în principala piaţă a orașului, și propria mea statuie, care se afla alături (purtând astăzi o cunună proaspătă în cinstea zilei mele de naștere), și va grăi către mulţime:

— Așa grăiește Unsul Domnului: „Faceţi ţăndări din toate chipurile cioplite ce se află întru hotarele mele și măcinaţi-le mărunt; căci sunt un Dumnezeu plin de pizmă“.

Apoi cu ciocanul avea să lovească în statuia lui August și într-a mea, retezându-ne capetele și despicându-ne membrele. Norodul avea să scoată un mare strigăt de bucurie, iar el va grăi din nou:

— Așa grăiește Unsul Domnului: „O, copii ai mei, copii ai lui Sem, întâiul născut al robului meu Noe! Curăţaţi ţara de străini și de necredincioși și să vă fie sălașurile lui Iafet drept pradă, căci iată a sosit ceasul izbăvirii voastre“.

Vestea avea să se răspândească în ţară ca focul: „Unsul s-a arătat și a doborât la pământ chipurile Cezarilor. Bucuraţi-vă întru Domnul! Să pângărim templele păgânilor și să-i mânăm pe vrăjmașii noștri în robie“.

O vor auzi evreii la Alexandria. Se vor ridica, în număr de trei sute de mii, vor pune mâna pe oraș, vor măcelări mica noastră garnizoană de acolo. Bardanes o va auzi la Ninive și va merge asupra Antiohiei; iar regii Commagenei, Armeniei Mici și Pontului își vor uni forţele cu ale lui, la graniţa Armeniei; Marsus, cu ale sale trei batalioane de armată regulată și două cohorte de greci sirieni avea, desigur, să fie copleșit numericește. Mai mult încă, Bardanes se legase cu jurământ depus în Templu, în faţa marelui preot, că dacă datorită ajutorului lui Irod își va recăpăta tronul de la fratele său (așa cum se și întâmplase), el își va recunoaște în mod public obligaţia faţă de Irod, retrimiţându-i toţi evreii pe care-i va mai putea găsi în tot imperiul part, dimpreună cu familiile, turmele și bunurile lor, jurând amiciţie veșnică poporului iudeu. Oile împrăștiate ale lui Israel se vor întoarce în sfârșit la stână. Ele vor fi la fel de numeroase ca nisipul de pe malul mării. Ele vor ocupa orașele din care îl vor fi alungat pe străin și pe necredincios, și vor fi un sfânt popor unit, ca în zilele lui Moise, dar condus de unul mai mare decât Moise, un om mai slăvit decât Solomon, și anume de Irod, cel Iubit, Unsul lui Domnului.

Serbarea dată, chipurile, în cinstea zilei mele de naștere urma să aibă loc în amfiteatrul din Cezarea: și fiarele sălbatice, gladiatorii și carele de curse erau toţi și toate pregătite pentru spectacolul pe care Irod nu avea cu adevărat de gând să-l lase să aibă loc. Publicul era format parte din greci sirieni și parte din evrei, care ocupau sectoare diferite ale amfiteatrului. Tronul lui Irod era printre propriii săi supuși, iar alături se aflau locurile rezervate oaspeţilor de seamă. Nu se aflau de faţă romanii; aceștia erau toţi la Antiohia pentru a-mi sărbători ziua

de naştere, sub conducerea lui Marsus. Dar se aflau de faţă ambasadori din Arabia, precum și regele Ituriei, și o delegaţie din Tyr și Sidon, și mama și fiii regelui Adiabeniei, și Irod Pollilo cu familia lui. Împotriva necruţătorului soare de august, spectatorii erau ocrotiţi de mari prelate de pânză albă, dar deasupra tronului lui Irod, făcut din argint bătut cu peruzele, tendele erau din mătase purpurie.

Lumea s-a îngrămădit să intre, și-a ocupat locurile și a așteptat să vină Irod. După ce sunară trâmbiţele, el apăru de îndată la intrarea dinspre miazăzi, cu tot alaiul său, și străbătu arena în fastuoasă procesiune. Toţi cei prezenţi se ridicară în picioare. Irod purta o mantie regală croită dintr-un ţesut argintiu garnisit cu mici discuri de argint, care atât de strălucitor luceau în bătaia soarelui, încât nici nu te puteai uita la el. Pe cap avea o diademă de aur, pe care scânteiau diamante, iar în mână ţinea o sabie de argint orbitor. Chipriana, în purpură regală, umbla alături de el și, în urma ei, veneau încântătoarele lor fetiţe, îmbrăcate în mătase albă brodată cu arabescuri și tivită cu purpură și aur. Irod mergea ţinându-și capul sus și zâmbind regește supușilor care-l întâmpinau. A ajuns la tron și s-a suit pe el. Regele Irod Pollio, ambasadorii din Arabia și regele Ituriei s-au ridicat de pe locurile lor și au pășit pe treptele tronului să-l salute. Au rostit în ebraică: „O, rege, trăiește pururi". Dar pentru cei din Tyr și Sidon aceasta n-a fost destul; s-au simţit datori să-l compenseze pentru felul nepoliticos în care-l trataseră altă dată. S-au târât în genunchi la picioarele sale.

Conducătorul delegaţiei din Tyr s-a rugat de el, cu glas de mare umilinţă:

— Îndură-te de noi, puternice rege, ne căim de lipsa noastră de recunoștinţă.

Iar mai-marele delegaţiei din Sidon:

— Până acum te-am respectat ca om, suntem acum siliţi să recunoaștem însă că stai deasupra firii omenești.

Irod i-a răspuns:

— Ești iertat, Sidoane.

Tyrianul atunci a exclamat:

— Acesta-i glas de Dumnezeu, nu de om!

Irod i-a răspuns:

— Tyrule, ești iertat!

Și-a ridicat braţul ca să dea semnalul să se sufle din cornii de berbec, dar și-l lăsă dintr-odată în jos. Căci o pasăre venise în zbor în amfiteatru, pe aceeași

poartă prin care intrase și el, și acum își fâlfâia aripile ici și colo în cuprinsul arenei. Lumea o privea și se auziră strigăte de mirare:

— Uite! O bufniţă orbită de lumina zilei!

Bufniţa se cocoţă pe o frânghie de parâmă, deasupra umărului stâng al lui Irod. El își întoarse capul și o privi. Și abia atunci își aduse aminte de jurământul pe care-l făcuse la Alexandria, cu treisprezece ani în urmă, în prezenţa lui Alexandru alabarhul, a Chiprianei și a copiilor săi, jurământul de a cinsti pe zeul iudeilor și de a-i respecta legile pe cât îi va sta în putinţă, și de blestemul pe care-l chemase asupră-și dacă va huli vreodată din învârtoșare de inimă. Prima și cea mai mare poruncă a zeului lor, așa cum fusese rostită prin Moise, era: SĂ NU AI ALŢI DUMNEZEI ÎN AFARĂ DE MINE, dar când delegatul Tyrului îl numise Dumnezeu, își rupsese oare Irod veșmintele și căzuse el, oare, cu faţa la pământ spre a se feri de apriga mânie a zeului? Nu, îi zâmbise hulitorului și-i spusese: „Tyrule, ești iertat“, iar oamenii din a sa preajmă reluaseră exclamaţia: „un Dumnezeu, nu un om“. Bufniţa i se uita drept în faţă. Irod păli. Bufniţa a scos cinci ţipete, apoi a dat din aripi, a zburat pe deasupra rândurilor de scaune și a dispărut în depărtări.

Irod i-a spus Chiprianei:

— Bufniţa care m-a vizitat în curtea închisorii de la Misenum; aceeași bufniţă — iar apoi a gemut groaznic și i-a spus cu glas stins marelui comis Helcias, care-i luase locul lui Silas: Du-mă afară. Mi-e rău. Fratele meu, regele din Chalcis, să prezideze el jocurile în locul meu.

Chipriana îl trase pe Irod lângă ea:

— Iroade, regele și iubitul meu, de ce gemi? Ce te doare?

Irod i-a răspuns, șoptind îngrozitor:

— Viermii au și pătruns în carnea mea.

L-au dus afară. Din cornii de berbec nici nu s-a mai suflat. Statuile n-au mai fost aduse pentru a fi sparte. Soldaţii evrei postaţi în afara teatrului, pregătiţi să intre la semnalul lui Irod și să înceapă măcelărirea grecilor, au rămas la posturile lor. Jocurile au luat sfârșit mai înainte de a începe. Gloata evreiască a înălţat un puternic vaiet de jale, smulgându-și veșmintele și presărându-și praf pe cap. Se răspândi zvonul că Irod e pe moarte. Avea dureri înfiorătoare, dar îi chemă pe fratele său Irod, pe Helcias, pe Thaumastus și pe fiul marelui preot la căpătâiul patului său și le spuse:

— Prieteni, totul acum s-a sfârșit. Până-n cinci zile am să mor. Din acest punct de vedere sunt mai norocos decât bunicul meu Irod: el a trăit

optsprezece luni, după ce mai întâi l-a izbit durerea. N-am de ce mă plânge. Am avut parte de o viaţă frumoasă. Numai eu port vina pentru ceea ce mă lovește. Vreme de șase zile am fost recunoscut de bătrânii lui Israel drept Unsul Domnului și într-a șaptea am îngăduit prostește ca numele său să fie hulit fără să fac nimic. Deși dorinţa mea a fost să-i măresc împărăţia până la marginile pământului și s-o curăţ de întinare, și să aduc înapoi triburile pierdute, și să mă închin lui în toate zilele vieții mele, totuși pentru acest singur păcat sunt respins, după cum și străbunul meu David a fost respins pentru că a păcătuit împotriva lui Urie hititul. Acum evreii trebuie să mai aștepte încă o epocă până când un Izbăvitor mai sfânt să împlinească ceea ce eu m-am vădit nevrednic a împlini. Spuneţi regilor confederaţi că piatra din unghi s-a desprins din boltă și că nu se mai pot acum aștepta la niciun ajutor din partea seminției evreiești. Spuneţi-le că eu, Irod, sunt pe moarte și că le cer să nu facă război Romei fără mine, deoarece fără mine sunt o corabie fără cârmă, o suliţă fără vârf, o boltă sfărâmată. Helcias, ai grijă să nu li se întâmple nimic rău grecilor. Adună armele care au fost în secret distribuite evreilor și depune-le în arsenalul de la Cezarea lui Filip, sub bună pază. Dă-le grecilor armele lor înapoi și cheamă-i la împlinirea îndatoririlor lor obișnuite. Tu, slujitorule al meu Thaumastus, vezi să fie plătite în întregime toate datoriile mele. Frate Irod, vezi ca iubita mea soţie și fiicele mele Drusilla și Mariamne să nu păţească nimic rău și, mai presus de orice, nu lăsa poporul să facă vreun act necugetat. Salută-i pe evreii din Alexandria din parte-mi și roagă-i să mă ierte pentru a le fi trezit nădejdi atât de măreţe și a-i fi dezamăgit întru totul. Plecaţi acum, și Dumnezeu fie cu voi! Nu mai pot vorbi.

Evreii s-au acoperit cu saci și s-au trântit cu zecile de mii la pământ în jurul palatului, sfruntând teribila căldură. Agrippa i-a văzut pe fereastra camerei de la ultimul cat, unde se afla patul lui, și a început să plângă pentru ei. „Sărmani evrei! Aţi așteptat o mie de ani, iar acum trebuie să mai așteptaţi o mie, poate chiar două mii de ani până să vină ziua izbânzii voastre. Zorii acestei zile au fost înșelători. M-am înșelat eu și v-am înșelat și pe voi."

A cerut să i se aducă hârtie și condei și mi-a scris o epistolă, câtă vreme a mai putut ţine condeiul în mână. Am scrisoarea aici în faţa mea, împreună cu celelalte pe care mi le-a scris, și ţi-e mai mare mila să compari scrisul — celelalte așternute pe hârtie cu îndrăzneală și hotărâre, rând după rând, la fel de ordonate ca treptele unei scări, iar aceasta mâzgălită ca vai de lume, fiecare literă încovoiată și frântă de suferinţă, întocmai ca mărturisirile scrise de

criminali după ce au fost puși pe roată ori biciuiţi cu gârbaciul cu nouă șfichiuri. E scurtă:

> Ultima mea scrisoare: sunt pe moarte. Trupul mi-e plin de viermi. Iartă-l pe vechiul tău prieten, Tâlharul, care te-a iubit din toată inima, și totuși a complotat în secret să-ţi răpească Orientul. De ce am făcut-o? Deoarece Iafet și Sem pot trăi ca fraţii, dar fiecare stăpân la el acasă. Apusul ar fi rămas al tău, de la Rodos până-n Britannia. Ai fi putut să descotorosești Roma de toţi zeii și toate obiceiurile răsăritului: atunci, și numai atunci, ar fi putut vechea libertate pe care o preţuiești atât de mult să se întoarcă la voi. Eu am dat greş. Am jucat un rol prea periculos. Maimuţică, ești un nătărău, dar îţi pizmuiesc prostia: e o prostie sănătoasă. Acum îţi cer eu cu limbă de moarte să nu te răzbuni pe familia mea. Fiul meu Agrippa e nevinovat: nu știe nimic despre ambiţiile mele, după cum nu știu nici fiicele mele. Chipriana s-a străduit din răsputeri să-mi schimbe planurile. Cel mai bun lucru pe care-l poţi face este să dai impresia că nu știi nimic. Poartă-te cu toţi aliaţii tăi din răsărit ca și cum ţi-ar fi rămas aliaţi credincioși. Odată Irod mort, ei ce mai sunt? Năpârci, dar fără colţi. Au avut încredere în mine, dar n-au pic de încredere în parţi. Cât despre teritoriile mele, prefă-le din nou în provincie romană, ca pe vremea lui Tiberiu. Nu-mi dezonora memoria restituindu-le unchiului meu Antipa. A-l numi pe fiul meu Agrippa drept succesor al meu ar fi primejdios, dar găsește, de dragul meu, un mijloc de a-l onora. Nu aşeza teritoriile mele sub conducerea Siriei, sub a duşmanului meu Marsus. Cârmuiește-le tu însuţi, Maimuţică. Fă-l pe Felix guvernator în numele tău. Felix e o nulitate și n-are să facă nimic, nici pe calea înţelepciunii, nici pe cea a prostiei. Nu mai pot scrie decât puţin. Degetele mele mă părăsesc. Sufăr mult. Nu plânge pentru mine: am avut parte de o viaţă minunată și nu mă căiesc decât de singura mea nerozie — că am subapreciat mândria, și puterea, și gelozia veșnicului zeu al lui Israel, că m-am purtat cu el ca orice dobitoc de grec gadarean îmbătat de filosofie. Acum, rămâi cu bine, pentru ultima oară, Tiberius Claudius, prietene drag, la care am ţinut mult mai sincer decât ai bănuit vreodată. Rămâi cu bine, Maimuţică, colegul meu de școală, și nu te încrede în nimeni, căci nimeni nu e vrednic de încrederea ta.
>
> Prietenul tău muribund Irod Agrippa, poreclit
>
> TÂLHARUL

Înainte de a muri, Irod i-a chemat din nou la el pe Helcias, pe Thaumastus și pe fratele lui, Irod Pollio, și le-a vorbit astfel:

— Vă mai dau o ultimă sarcină. Mergeţi la închisoare la Silas și spuneţi-i că sunt pe moarte. Spuneţi-i că mă chinuie *răul lui Irod*. Aduceţi-i aminte de jurământul pe care l-am depus cu ușurătate la Alexandria în casa lui Alexandru alabarhul. Rugaţi-l să mă ierte dacă am fost nedrept cu el. Spuneţi-i că poate veni să mă vadă și să-mi strângă mâna prietenește încă o dată. Apoi procedaţi cu el cum veţi crede mai bine, potrivit cu răspunsul ce vi-l va da.

S-au dus la închisoare, unde l-au găsit pe Silas în celula sa, cu tăbliţa de scris pe genunchi. Văzându-i, a trântit-o cu faţa la pământ. Thaumastus i-a spus:

— Silas, dacă tăbliţa aceea e plină de imputări la adresa regelui și stăpânului tău, Irod Agrippa, bine faci că o arunci. Când îţi vom spune în ce stare se află regele, ai să plângi, fără doar și poate. Ai să dorești să nu fi rostit vreodată un singur cuvânt de supărare împotriva lui ori să-l fi defăimat în public cu gura-ţi nestăpânită. E pe moarte și-n agonie. Boala lui e *răul lui Irod*, acela pe care singur l-a chemat asupră-și, într-un moment de pripă la Alexandria, de va jigni vreodată slava celui prea înalt.

— Știu — a zis Silas — eram de faţă când s-a jurat și mai apoi l-am avertizat...

— Tăcere pentru mesajul regelui! Regele zice: „Spuneţi-i lui Silas despre agonia în care vedeţi că mă zbat și rugaţi-l să mă ierte dacă l-am nedreptăţit cu ceva. E liber acum să iasă din celula lui și să vină cu voi la palat. Mi-ar face plăcere să-i mai strâng o dată mâna prietenește înainte de a muri“.

Silas a răspuns posac:

— Voi sunteţi evrei și eu nu-s decât un samaritean dispreţuit, așa că bănuiesc că ar trebui să mă simt onorat de vizita voastră. Dar am să vă spun ceva despre noi, samaritenii: noi preţuim libertatea cuvântului și purtările cinstite mai presus de toate părerile, bune ori rele, pe care vecinii noștri evrei pot binevoi să le aibă despre noi. Cât despre fostul meu prieten și stăpân, regele Irod, dacă suferă, apoi nu poate da vina pe nimeni altcineva decât pe sine pentru a nu fi vrut să asculte de sfatul meu...

Helcias s-a întors către regele Irod Pollio:

— Să moară?

Silas a continuat calm:

— De trei ori pot spune că i-am salvat viaţa, dar de data asta nu pot face nimic pentru el. Soarta lui e în mâinile lui Dumnezeu. Cât despre prietenie, ce fel de prieten credeţi că e...

Helcias a smuls o suliţă din mâna soldatului care stătea de gardă la ușă și a împlântat-o în pântecele lui Silas, care n-a schiţat nicio mișcare pentru a evita lovitura.

Silas a murit în aceeași clipă în care, istovit de cinci zile de suferinţă neîncetată, a murit și regele Irod Agrippa, în braţele Chiprianei, spre marea consternare și adânca părere de rău a poporului iudeu.

În răstimp, întreaga poveste ajunsese să fie cunoscută. Blestemul lui Irod părea să se fi întins asupra tuturor evreilor fără deosebire; erau cu desăvârșire descumpăniţi. Grecii nu mai știau ce să facă de bucurie. Regimentele

reînarmate de Helcias la porunca lui Irod s-au purtat în modul cel mai neruşinat şi mai revoltător cu putinţă. Au atacat palatul şi au pus mâna pe Chipriana şi pe fetele ei, cu intenţia de a le plimba în derâdere pe străzile Cezarii. Chipriana a smuls o sabie din mâna unui soldat şi s-a omorât, dar fetele au fost silite să-şi îmbrace rochiile brodate şi să-şi însoţească răpitorii, ba să şi cânte cu ei imnuri de mulţumire pentru moartea tatălui lor. După terminarea procesiunii au fost duse în tavernele rezervate militarilor şi supuse celor mai brutale ultragii. Şi nu numai la Cezarea, ci şi în oraşul grecesc Samaria s-au organizat ospeţe în pieţele publice, iar grecii, purtând cunune pe cap şi unşi cu pomezi înmiresmate, au mâncat şi au băut după pofta inimii, ciocnind paharele şi vărsând libaţii în cinstea Luntraşului. Evreii n-au ridicat nici glasul, nici mâna ca să protesteze. „Celui pe care l-a blestemat Dumnezeu este oare drept să-i vii în ajutor?“ Căci se ştie că blestemul lui Dumnezeu trece şi asupra copiilor omului. Aceste principese erau în vârstă de numai şase şi zece ani când au fost atât de maltratate.

Capitolul XXIV

Se împlinesc astăzi zece ani de la moartea lui Irod și voi povesti, pe cât de scurt se poate, ce s-a întâmplat în Orient în acest interval de timp; deși acum Orientul nu mai prezintă un interes deosebit pentru cititorii mei, mă simt moralicește obligat să nu las niciun punct nelămurit în această a mea povestire. Marsus, de îndată ce află de moartea lui Irod, a plecat la Cezarea și a restabilit ordinea acolo și în Samaria, numind de urgenţă un guvernator temporar al teritoriilor stăpânite de Irod: acesta era Fadus, un cavaler roman, cu întinse interese comerciale în Palestina și căsătorit cu o evreică. Am confirmat această numire și Fadus a dat dovadă de fermitatea cuvenită. Armele distribuite evreilor nu fuseseră toate restituite lui Helcias: oamenii din Galaad și le-au păstrat pe-ale lor spre a le folosi împotriva vecinilor lor de la răsărit, arabii de la Rabbat Ammon. Au mai fost numeroase arme nerestituite de iudei și galileeni și s-au format bande de tâlhari care au pricinuit mult rău ţării. Oricum, Fadus, cu ajutorul lui Helcias și al regelui Irod Pollio, care doreau să-și dovedească lealitatea, a arestat pe fruntașii galaadenilor, le-a dezarmat partizanii și apoi a hăituit bandele de tâlhari una câte una.

Regii confederaţi din Pont, Commagena, Armenia Mică și Ituria au urmat sfatul ce le fusese trimis prin fratele său, reînnoindu-și legăturile de vasalitate cu noi și explicându-i lui Bardanes că nu sunt în măsură de a se putea întâlni cu el la graniţa Armeniei. Bardanes însă și-a continuat înaintarea spre apus: era hotărât să recupereze Armenia. Marsus l-a avertizat cât se poate de serios, de la Antiohia, că războiul împotriva Armeniei va duce la război împotriva Romei. Drept care regele Adiabeniei i-a comunicat lui Bardanes că nu se va alătura expediţiei, deoarece copiii lui se află la Ierusalim și pot să fie luaţi ostatici de romani. Bardanes i-a declarat război și era pe punctul de a-i invada regatul, când află că Gotarzes a ridicat o nouă armată și iarăși formula pretenţii asupra imperiului. Făcu din nou cale întoarsă și, de data aceasta, lupta dintre cei doi fraţi s-a desfășurat cu îndârjire pe malurile râului Karinda, în apropiere de ţărmul sudic al mării Caspice. Gotarzes a fost învins și s-a refugiat în ţara dahilor, care se află la o depărtare de patru sute de mile spre răsărit. Bardanes l-

a urmărit, dar după ce i-a înfrânt pe dahi, nu şi-a putut convinge trupele biruitoare să meargă mai departe, căci depăşiseră graniţele imperiului part. S-a înapoiat în anul următor şi era gata să invadeze Adiabenia, când a pierit asasinat de nobilii săi: l-au atras într-o ambuscadă pe când se afla la vânătoare. M-am simţit uşurat când am auzit că nu-mi va mai sta în cale, deoarece era un om deosebit de înzestrat şi neobişnuit de energic.

În răstimp, perioada pentru care fusese numit Marsus trecuse şi m-am bucurat că va fi din nou la Roma, să mă pot sfătui cu el. L-am trimis pe Cassius Longinus în locul lui. Acesta era un jurist celebru, pe care-l consultasem adesea în probleme legale delicate, şi un fost cumnat al nepoatei mele Drusilla. Când a sosit la Roma vestea morţii lui Bardanes, Marsus nu s-a arătat surprins; se pare că-şi vârâse şi el nasul în complot. M-a sfătuit acum să trimit, drept pretendent la tronul parţilor, pe Meherdates, fiul unui fost rege al lor, care trăia de mulţi ani ca ostatic la Roma. Mi-a spus că e convins că nobilii care l-au ucis pe Bardanes aveau să-l susţină pe Meherdates. Oricum, Gotarzes a reapărut şi el, cu o armată dahică, şi asasinii lui Bardanes au fost siliţi să i se închine, aşa încât Meherdates a trebuit să rămână la Roma până ce avea să ni se ivească un mai bun prilej de a-l trimite în răsărit. Marsus credea că lucrul acesta se va întâmpla în curând: Gotarzes era crud, capricios şi laş şi nu va putea păstra mult timp credinţa nobililor săi. Marsus a avut dreptate. O ambasadă secretă sosi după doi ani în numele a feluriţi nobili ai imperiului part, inclusiv al regelui Adiabeniei, cerându-mi să li-l trimit pe Meherdates. M-am declarat de acord, recomandându-l pe Meherdates în termeni călduroşi. L-am avertizat, în prezenţa ambasadorilor, să n-o facă pe despotul, ci să se considere numai drept un prim dregător, iar în popor să vadă pe concetăţenii săi; dreptatea şi clemenţa nu fuseseră încă niciodată puse în aplicare de un rege al parţilor. L-am trimis la Antiohia, iar Cassius Longinus l-a escortat până la fluviul Eufrat, unde l-a sfătuit să treacă de îndată în ţara parţilor, deoarece tronul va fi al lui numai dacă ştie să acţioneze repede şi curajos. Regele Osroeniei însă, un aşa-zis aliat care în taină îl sprijinea pe Gotarzes, l-a reţinut dinadins pe Meherdates la curtea lui, cu distracţii somptuoase şi vânători, şi apoi l-a sfătuit să ocolească trecând prin Armenia, în loc de a risca un marş direct prin Mesopotamia. Meherdates a dat ascultare acestui viclean sfat, care i-a îngăduit lui Gotarzes să dispună de timp spre a se pregăti, iar el a pierdut câteva luni, ducându-şi armata peste regiunile muntoase acoperite de zăpadă ale Armeniei. Ieşind din Armenia, a înaintat de-a lungul Tigrului şi a cucerit

Ninive și alte orașe de seamă. Regele Adiabeniei l-a întâmpinat prietenos la frontieră, dar de îndată a citit în el o fire slabă și a luat hotărârea de a-l părăsi cu întâiul prilej. Așa încât, atunci când armatele lui Gotarzes și Meherdates s-au înfruntat în luptă, Meherdates s-a pomenit dintr-odată trădat de regii Osroeniei și Adiabeniei. A luptat vitejește și mai că era să câștige, deoarece Gotarzes era un comandant atât de laș, încât generalii săi au trebuit să-l lege cu lanţuri de un copac spre a-l împiedica de a o lua la fugă. Până la urmă însă, Meherdates a fost prins și viteazul de Gotarzes i l-a trimis înapoi lui Cassius, în bătaie de joc, cu urechile tăiate. Curând după aceea, Gotarzes a murit. Alte întâmplări mai recente din ţara parţilor nu-l vor interesa pe cititor mai mult decât m-au interesat pe mine, adică foarte puţin.

Mithridate și-a păstrat câţiva ani tronul armenesc, dar până la urmă a fost ucis de nepotul lui, fiul fratelui său, regele Georgiei. A fost o întâmplare curioasă. Regele Georgiei domnea de patruzeci de ani și fiul său cel mai mare se săturase tot așteptând să-i moară tatăl și să-i lase lui tronul. Cunoscând firea feciorului său și simţindu-și viaţa în primejdie, regele l-a sfătuit să pună mâna pe domnia Armeniei, care era un regat mai mare și mai bogat decât Georgia. Fiul se învoi. Atunci regele se prefăcu a se certa cu el, și el fugi în Armenia, cerând ocrotire lui Mithridate; acesta l-a primit cu bunăvoinţă și și-a dat fiica după dânsul în căsătorie. Prinţul georgian de îndată se apucă de intrigi împotriva binefăcătorului său. Apoi s-a întors în Georgia sub pretext de împăcare cu taică-său, care atunci își căută ceartă cu Mithridate și încredinţă fiului său comanda unei armate invadatoare. Ofiţerul roman care juca rol de consilier politic al lui Mithridate propuse o conferinţă între Mithridate și ginerele său, iar Mithridate se învoi să ia parte la ea; dar fu prins, prin trădare, de trupele georgiene, atunci când o învoială pecetluită de sângele ambelor părţi era pe punctul de a fi încheiată, și apoi sugrumat sub niște pături. Guvernatorul Siriei, auzind de această îngrozitoare faptă, a convocat un consiliu al tuturor colaboratorilor săi spre a hotărî dacă era cazul să se pornească o expediţie de pedepsire pentru a-l răzbuna pe Mithridate împotriva ucigașului său, care acum îi luase locul la domnie; dar părerea generală păru a fi următoarea: cu cât e mai perfidă și mai sângeroasă purtarea regilor de la frontiera noastră răsăriteană, cu atât e mai bine pentru noi, siguranţa Imperiului Roman bizuindu-se pe neîncrederea reciprocă a vecinilor noștri; ca atare, n-avem nimic de făcut. Guvernatorul însă, spre a dovedi că nu se solidarizează cu asasinatul, a trimis o scrisoare oficială regelui din Georgia,

poruncindu-i să-și retragă forţele și să-și recheme fiul. Când parţii au auzit despre această misivă, au socotit-o drept prilej prielnic pentru a recâștiga Armenia. Și-așa au invadat Armenia și noul rege a luat-o la fugă și apoi au trebuit ei să renunţe la expediţie, deoarece iarna a fost teribil de aspră și au pierdut o mulţime de oameni din pricina degerăturilor și a bolilor, așa încât regele s-a întors... dar la ce bun să continui povestea? Toate poveștile acestea orientale nu-s decât un inutil du-te-vino și ia-o de la început, în afară de cazul când rareori — și atât de rar e totuna cu niciodată — răsare câte un conducător care dă un scop și un sens fluxului. Irod Agrippa a fost un astfel de conducător, dar a murit înainte de a putea da deplina măsură a geniului său.

Cât despre speranţa evreiască a unui Mesia, a fost din nou aprinsă de unul Theudas, un magician din Galaad, care și-a adunat mulţi discipoli în timpul cât a guvernat Fadus și le-a spus să-l urmeze la râul Iordan, căci avea să-l despartă în două, cum făcuse cândva prorocul Eliseu, și-i va duce, fără a-și uda picioarele, de cealaltă parte, să ia în stăpânire Ierusalimul. Fadus a trimis un detașament de cavalerie, a atacat mulţimea fanatizată, l-a prins pe Theudas și i-a tăiat capul. (N-au mai fost alţi pretendenţi la titlu, deși, de fapt, secta despre care mi-a scris Irod — a discipolilor lui Iosua ben Iosif, ori Iisus, pare să fi făcut mult progres în ultimul timp chiar la Roma. Soţia lui Aulus Plautius mi-a fost adusă la judecată, sub acuzaţia de a fi asistat la una dintre agapele lor; dar Aulus era în Britannia și am mușamalizat lucrurile din consideraţie pentru el.) Misiunea lui Fadus a fost îngreunată de o recoltă slabă în Palestina: vistieria lui Irod a fost găsită aproape goală (și nu era de mirare, dat fiind modul cum își risipea banii), astfel încât n-a existat alt mijloc de a ușura catastrofa decât cumpărarea de grâne din Egipt. El însă a organizat un comitet de ajutorare din rândurile evreilor și s-au găsit destui bani ca să se poată trece prin iarnă; în anul următor însă, recolta a fost iar neîndestulătoare, și de n-ar fi fost regina-mamă din Adiabenia, care și-a donat întreaga avere pentru achiziţionarea de grâu din Egipt, sute de mii de evrei ar fi pierit fără doar și poate. Evreii au privit foametea ca pe-o răzbunare a zeului lor asupra întregului popor pentru păcatul lui Irod. A doua recoltă slabă s-a datorat, într-adevăr, nu atât vremii, cât agricultorilor evrei; erau atât de abătuţi, încât, în loc de a semăna grâul de sământă pe care li-l furnizase succesorul lui Fadus (fiul lui Alexandru alabarhul, care se lepădase de iudaism), l-au mâncat ori l-au lăsat pur și simplu să încolţească în saci. Evreii sunt un neam tare ciudat. În timpul guvernării unui anume Cumanus (care i-a urmat fiului alabarhului) au avut loc mari tulburări.

Cumanus, îmi vine a crede, n-a fost potrivit pentru postul în care se afla și perioada lui de guvernare a început cu un mare dezastru. Următor precedentului roman, a staţionat un batalion de armată regulată în curtea Templului pentru a menţine ordinea în timpul marii sărbători evreiești a Paștelui, și unul dintre soldaţi, care avea râcă pe evrei, și-a lăsat pantalonii în jos în momentul cel mai solemn al slujbei, strigând în bătaie de joc:

— Hei, evreilor, iată ceva vrednic de văzut!

Așa a început o răscoală și Cumanus a fost învinuit de evrei că el a îndemnat soldatul la actul acela provocator și atât de stupid. A fost, cum și este ușor de înţeles, tare plictisit. A strigat la mulţime să păstreze liniștea și să-și vadă mai departe de sărbătoarea lor, în chip cuviincios: ei însă deveneau din ce în ce mai amenințători. Lui Cumanus i s-a părut că un singur batalion nu e de ajuns în asemenea împrejurări. Spre a băga frica în mulţime, a trimis după garnizoana întreagă: ceea ce, după a mea părere, a fost o gravă lipsă de înţelepciune din partea sa. Străzile Ierusalimului sunt foarte strâmte și întortocheate și erau ticsite cu nenumăraţii evrei, care, ca de obicei, veniseră din toate colţurile lumii spre a celebra sărbătoarea. S-a auzit strigătul: „Vin soldaţii! Fugiţi ca să vă scăpaţi pielea!“ Așa a și făcut fiecare. Dacă vreunul se împiedica și cădea, era călcat în picioare, iar pe la colţurile de stradă unde se ciocneau câte două puhoaie de fugari, presiunea celor ce veneau din urmă era atât de mare, încât mii de oameni au murit zdrobiţi. Soldaţii nici măcar n-au scos sabia din teacă, dar nu mai puţin de douăzeci de mii de evrei au pierit din pricina panicii. Dezastrul a fost atât de covârșitor, încât ultima zi a sărbătorilor nici n-a mai fost celebrată. Apoi, în vreme ce mulţimea se risipea să plece acasă, s-a întâmplat ca o ceată de galileeni să surprindă pe unul dintre intendenţii mei din Egipt, care călătorea de la Alexandria la Acra pentru a aduna niște bani ce-mi erau datoraţi. Făcea totodată și niște afaceri pe cont propriu și galileenii l-au jefuit de un foarte preţios sipet plin cu giuvaericale. Când Cumanus a auzit de aceasta, a recurs la represalii împotriva satelor celor mai apropiate de locul atacului (la graniţa dintre Iudeea și Samaria), trecând peste faptul că jefuitorii erau, fără îndoială, galileeni: îi trădase accentul și pe acolo nu făcuseră decât să treacă. Cumanus a trimis o formaţie armată să prade satele și să ridice pe cetăţenii de vază. Soldaţii au procedat întocmai și unul dintre ei, prădând o casă, a dat peste o copie a legilor lui Moise. A fluturat-o deasupra capului, începând să se prefacă a citi o parodie obscenă a sfintelor scripturi. Auzind blasfemia, evreii au strigat îngroziţi și s-au repezit să-i smulgă pergamentul din

mâini. El însă a fugit râzând, rupând sulul în bucăţi și risipind fragmentele în urma lui. Atmosfera era atât de încordată, încât atunci când a aflat ce se petrece, Cumanus a trebuit să-l execute pe soldat, ca avertisment pentru camarazii săi și ca semn de bunăvoinţă faţă de evrei.

După vreo lună ori două, un grup de galileeni a pornit spre Ierusalim pentru o altă sărbătoare și locuitorii unui sat din Samaria au refuzat să-i lase să treacă, din pricina incidentului anterior. Galileenii au ţinut să treacă mai departe cu tot dinadinsul și, în lupta care a urmat au fost câţiva morţi. Supravieţuitorii s-au dus la Cumanus să ceară dreptate, dar el nu le-a dat-o, susţinând că samaritenii erau întru totul îndreptăţiţi să le interzică trecerea prin satul lor: de ce n-au trecut ocolind peste câmp? Nerozii de galileeni au cerut ajutorul unui celebru bandit și s-au răzbunat pe samariteni, prădându-le cu sprijinul său satele. Cumanus i-a înarmat pe samariteni și, cu patru batalioane din garnizoana de la Samaria, a pornit la atac împotriva prădătorilor galileeni, omorând și capturând o mulţime dintre ei. Mai târziu, o delegaţie de samariteni s-a dus la guvernatorul Siriei și i-a cerut să le dea satisfacţie împotriva unei alte cete de galileeni pe care-i învinuiau de a le fi incendiat satele. Guvernatorul a venit în Samaria, hotărât să pună capăt situaţiei o dată pentru totdeauna. A poruncit să fie răstigniţi galileenii capturaţi și apoi a început să cerceteze cu de-amănuntul cauzele tulburărilor. Și-a dat seama că există un drept de trecere prin Samaria pentru galileeni și că, în loc de a-i sprijini, Cumanus ar fi trebuit să-i pedepsească pe samariteni pentru tulburările iscate; de asemenea, că recurgerea la represalii împotriva satelor iudee și samaritene pentru acte de tâlhărie comise de galileeni nu avea justificare; în sfârșit, că încălcarea iniţială a liniștii publice — indecenta autodezgolire a soldatului în cursul sărbătorilor Paștelui — fusese aprobată de comandantul batalionului, care râsese în gura mare și spusese că, dacă priveliștea nu le place evreilor, n-au decât să nu se uite la ea. Analizând cu atenţie mărturiile, a mai constatat că satele fuseseră incendiate de samaritenii înșiși și că sumele pe care le ceruseră drept compensare întreceau de câteva ori valoarea bunurilor distruse. Înainte de a fi izbucnit incendiul, toate obiectele de valoare fuseseră scoase cu grijă de prin case. Astfel că mi i-a trimis pe Cumanus, pe comandant, pe reclamanţii samariteni și un număr de martori evrei la Roma, unde i-am judecat. Probele erau contradictorii, dar până la urmă am ajuns la aceeași concluzie ca și guvernatorul. Pe Cumanus l-am exilat la Marea Neagră; martorii samariteni am poruncit să fie executaţi ca mincinoși și incendiatori;

iar pe comandantul care a râs l-am trimis înapoi la Ierusalim, să fie purtat pe străzile orașului pentru a fi supus oprobriului și apoi executat la locul crimei sale — căci crimă consider că este atunci când un ofiţer a cărui datorie este să menţină ordinea la o sărbătoare religioasă aţâţă în mod voit sentimentele populare și pricinuiește moartea a douăzeci de mii de oameni nevinovaţi.

După îndepărtarea lui Cumanus, mi-am adus aminte de sfatul lui Irod și l-am trimis pe Felix ca guvernator; asta a fost acum trei ani, și el se menţine și astăzi acolo; o duce greu, deoarece ţara este roasă de tulburări și cotropită de bandiţi. S-a însurat cu cea mai mică dintre fiicele lui Irod, care a mai fost măritată cu regele din Homs, dar l-a părăsit. Cealaltă fiică s-a măritat cu fiul lui Helcias. Irod Pollio a murit, iar pe tânărul Agrippa, care a cârmuit la Chalcis timp de patru ani după moartea unchiului său, l-am făcut rege al Vasanului.

La Alexandria au izbucnit noi tulburări acum trei ani; au fost și morţi. Am cercetat cazul la Roma și am constatat că grecii îi provocaseră din nou pe evrei, întrerupându-le ceremoniile religioase. I-am pedepsit după cum se cuvenea.

Atâta ajunge despre Orient și poate că ar fi bine acum să rezum darea mea de seamă asupra altor părţi ale imperiului, ca să mă pot apoi concentra asupra esenţei povestirii mele, al cărei fir se deapănă la Roma.

Cam în timpul cât parţii au trimis după un rege la Roma, a procedat la fel și marea confederaţie germană peste care domnise Hermann: cherușții. Hermann fusese asasinat de membrii propriei sale familii pentru a fi încercat să cârmuiască în chip despotic un popor liber, iar între cei doi principali asasini — nepoţii săi — se iscase o vrajbă de lungă durată, care a dus la un război civil purtat și el multă vreme și având drept rezultat final dispariţia întregii familii regale cherușe, cu o singură excepţie. Excepţia aceasta era Italicus, fiul lui Flavius, fratele lui Hermann. Flavius a rămas leal Romei, pe când Hermann atrăgea mișelește în cursă și măcelărea cele trei legiuni ale lui Varus, dar a fost omorât de Hermann în luptă, câţiva ani mai târziu, aflându-se în subordinea fratelui meu Germanicus. Italicus era născut la Roma și fusese trecut în rândurile nobilului ordin al cavalerilor, ca și taică-su. Era un tânăr frumos și capabil și primise o aleasă educaţie romană, dar prevăzând că într-o bună zi s-ar putea să se urce pe tronul cheruștilor, stăruisem să deprindă folosinţa armelor germane ca și pe a celor romane și să înveţe limba și legile sale natale cu mare atenţie: instructori i-au fost membri ai gărzii mele personale. L-au mai învăţat și să bea bere: un prinţ german care nu poate ţine piept nobililor săi în faţa unor halbe de bere este socotit cel mult un pămpălău.

A venit, așadar, la Roma o delegaţie de cheruști pentru a-l cere pe Italicus drept noul lor rege. Au stârnit mare senzaţie la teatru, în prima după-amiază a sosirii lor. Niciunul dintre ei nu mai fusese la Roma până atunci. M-au căutat la palat, unde li s-a spus că sunt la teatru, așa că au venit după mine acolo. Se juca o comedie de Plaut, *Truculentus*, și toată lumea asculta cu cea mai mare atenţie. Li s-au dat locuri obișnuite, nu prea bune, de altfel, tocmai sus de tot, de unde aproape că nu puteau auzi ce se vorbea pe scenă. De îndată ce s-au așezat, au început să se uite jur împrejur și să întrebe cu glas tare:

— Să fie oare acestea locuri de onoare?

Plasatorii au încercat să-i convingă, în șoapte, că da.

— Unde șade Cezarul? Unde-s principalii nobili? au întrebat.

Plasatorii le-au arătat prin semne spre orchestră:

— Acolo e Cezarul. Dar șade acolo jos numai pentru că e niţel fudul de ureche. Locurile pe care le ocupaţi sunt de fapt cele mai de onoare. Cu cât mai sus, cu atât mai onorabil, știţi doar.

— Cine-s oamenii aceia tuciurii purtând bonete cu pietre scumpe și care stau chiar alături de Cezar?

— Aceia-s ambasadorii parţilor.

— Cine-s parţii?

— Locuitorii unui mare imperiu în răsărit.

— Și de ce șed acolo? Ei nu-s onorabili? Oare din pricina culorii lor?

— O, nu, sunt cât se poate de onorabili — au răspuns plasatorii. Dar vă rugăm să nu vorbiţi așa tare.

— Atunci de ce ocupă locuri atât de umile? au stăruit germanii.

(„Sst! Sst!“ „Liniște, mă, barbarilor, că nu putem auzi!“ și alte asemenea proteste din partea mulţimii.)

— Din consideraţie faţă de Cezar, au minţit plasatorii. Au jurat că, dacă surzenia Cezarului îl silește să ocupe un loc atât de jos, ei nu-și vor permite să șadă mai sus.

— Și credeţi că noi avem să ne lăsăm întrecuţi în politeţe de o bandă de harapi ticăloși?! au strigat, indignaţi, germanii. Hai fraţilor, jos cu noi!

Piesa a fost întreruptă cinci minute, cât și-au croit drum în jos printre băncile ticsite, și au nimerit, biruitori, alături de fecioarele vestale. Dar cum nu aveau intenţii rele, i-am întâmpinat cu toată cinstea, după cum se cuvenea, iar la cină, în seara aceea, am consimţit să le dau drept rege pe cel dorit de ei; mi-a fost, desigur, foarte plăcut să pot proceda astfel.

L-am trimis pe Italicus dincolo de Rin, dându-i o povaţă care contrasta în mod ciudat cu cea pe care o dădusem lui Meherdates înainte de a-l trimite dincolo de Eufrat: căci parţii și cheruștii sunt două stirpe cum mai deosebite cred că nu se pot afla nicăieri pe tot întinsul pământului. Cuvintele pe care le-am rostit către Italicus au fost următoarele:

— Italicus, adu-ţi aminte că ai fost chemat să cârmuiești un popor liber. Ai fost crescut ca un roman și obișnuit cu disciplina romană. Bagă de seamă, să nu te-aştepţi de la fraţii tăi de trib la tot atât de mult la cât s-ar aștepta un dregător ori un general roman de la subordonaţii săi. Germanii pot fi convinși, dar nu constrânși. Dacă un comandant roman spune unui subordonat militar al său: „Tribune, ia atâţia oameni și du-i în cutare loc și acolo ridică un meterez de atâtea picioare lungime, grosime și înălţime", acesta răspunde: „Am înţeles, domnule general" și a și plecat, fără a mai discuta, și meterezul e ridicat în douăzeci și patru de ore. Unui cherusc nu-i poţi vorbi în felul acesta. El va voi să știe de ce e nevoie de meterez și împotriva cui va să fie ridicat, și dacă nu care cumva ar fi mai bine să fie trimis altcineva mai puţin important pentru executarea acestei misiuni lipsite de onoare — meterezele sunt semn de lașitate, are să susţină — și ce daruri ai de gând să-i faci dacă totuși se învoiește, de bună voia lui, să dea curs propunerii pe care i-ai făcut-o? Arta de a-ţi cârmui compatrioţii, prietene Italicus, este de a nu le da niciodată ordine strașnice, ci de a-ţi exprima dorinţele în mod clar și camuflându-le sub forma unor simple sfaturi de politică generală. Dă-le nobililor tăi impresia că-ţi fac o favoare și astfel se cinstesc și pe ei, aducând de bună voie la îndeplinire aceste dorinţe. Dacă e de îndeplinit o treabă neplăcută ori ingrată, preschimb-o în motiv de întrecere între nobilii tăi: *care* să aibă onoarea de a o face — și nu uita niciodată să răsplătești cu brăţări și arme de aur servicii care la Roma ar fi considerate ca o simplă îndeplinire a datoriei. Iar mai presus de orice, fii răbdător și nu-ţi ieși niciodată din fire.

Așa că a plecat, nutrind speranţe mari, cum și Meherdates plecase, și a fost bine primit de majoritatea nobililor, a celor care știau că nu au deloc sorţi de a ocupa ei înșiși tronul vacant, dar îi pizmuiau în schimb pe toţi pretendenţii băștinași. Italicus nu cunoștea dedesubturile politicii interne cherușe și putea fi presupus a se purta cu destulă nepărtinire. Dar exista și o minoritate de oameni care se socoteau pe ei înșiși vrednici de a domni și aceștia și-au pus vremelnic dezbinările deoparte spre a se uni împotriva lui Italicus. Se așteptau ca Italicus să feștelească în curând, din neștiinţă, treburile domniei, dar el i-a dezamăgit

guvernând neașteptat de bine. Atunci au trimis iscoade pe la căpeteniile triburilor aliate spre a stârni ura împotriva-i ca fiind un intrus roman. „Vechea libertate a Germaniei s-a dus — se jeleau ei —, iar puterea Romei e biruitoare. Nu se află oare niciun cherusc vrednic de tron, de i se permite fiului lui Flavius, spionul și trădătorul, să-l uzurpe?“ Cu apelul acesta au izbutit să strângă o mare armată patriotică. Sprijinitorii lui Italicus, însă, au arătat că Italicus nu uzurpase tronul, ci că-i fusese oferit cu învoirea majorităţii tribului, și că era singurul os de domn rămas, și că, deși născut în Italia, deprinsese temeinic limba germană, obiceiurile germane și mânuirea armelor germane, și că domnea după dreptate; cât despre taică-său, Flavius, acesta, departe de a fi un trădător, se legase, dimpotrivă, a fi prieten cu romanii printr-un jurământ aprobat de tot poporul, inclusiv de fratele său Hermann, și, spre deosebire de acela, nu și-l călcase. În ceea ce privește libertatea germanilor, asta era curată făţărnicie: celor care îi tot dădeau zor cu ea, le-ar păsa prea puţin dacă întregul popor ar pieri de pe urma reînnoitelor războaie civile.

Dintr-o mare bătălie purtată între Italicus și potrivnicii săi, Italicus a ieșit învingător, iar victoria lui a fost atât de completă, încât a uitat curând de sfatul meu și s-a săturat de a mai face concesii spiritului de independenţă și vanităţii germane: a început să-și muștruluiască nobilii. Drept care, pe loc, l-au alungat. A fost mai târziu repus pe tron cu ajutorul armat al unui trib vecin, dar apoi iarăși izgonit. N-am încercat să intervin: în apus ca și în răsărit, siguranţa Imperiului Roman se bizuie în mare măsură pe dezbinările interne ale vecinilor noștri. Acum când scriu acestea, Italicus este din nou rege, dar e tare dușmănit, deși de curând a dus un război biruitor împotriva chatiilor.

În răstimp s-au ivit tulburări mai spre miazănoapte. Guvernatorul provinciei Rinului de jos murise subit și inamicul începuse din nou a face incursiuni dincoace de fluviu. Aveau un conducător priceput, în genul numidului Tacfarinas, care ne pricinuise atâtea necazuri sub Tiberiu; ca și Tacfarinas, dezertase din propriile noastre cohorte auxiliare și agonisise temeinice cunoștinţe de tactică. Îl chema Gannascus, era din Frisia și-și efectua operaţiunile pe o scară întinsă. Ne-a capturat un oarecare număr de vase ușoare de transport riveran și s-a stabilit pirat pe coastele Flandrei și Brabantului. Noul guvernator pe care l-am numit se chema Corbulo și era un om căruia nu-i purtam cine știe ce simpatie personală, dar de ale cărui însușiri mă foloseam cu recunoștinţă. Tiberiu îl numise cândva inspector al drumurilor și, curând după aceea, primise din parte-i un raport neîndurător asupra fraudelor comise

de antreprenori și neglijenţei dovedite de funcţionarii provinciali, a căror datorie era să vegheze la buna întreţinere a drumurilor. Tiberiu, acţionând în temeiul raportului, aplicase grele amenzi acuzaţilor și dincolo de orice proporţionalitate cu vinovăţia lor, deoarece starea proastă a drumurilor se datora în parte nepăsării dregătorilor anteriori, iar acești antreprenori fuseseră anume folosiţi pentru a cârpi doar porţiunile cele mai desfundate. Când Caligula i-a urmat lui Tiberiu și a început să ducă lipsă de bani, printre alte șiretlicuri și expediente, el a dezgropat raportul lui Corbulo, amendând pe toţi foștii funcţionari și antreprenori în aceeași proporţie ca pe acei care fuseseră amendaţi de Tiberiu; și i-a încredinţat lui Corbulo sarcina de a strânge banii. Când i-am urmat eu lui Caligula, am restituit amenzile acelea, reţinând numai atâta cât trebuia pentru repararea șoselelor — cam o cincime din suma totală. Caligula, de bună seamă, nu folosise niciun ban pentru repararea drumurilor, după cum n-o făcuse nici Tiberiu, și drumurile se aflau într-o stare mai proastă ca oricând. Eu, unul, le-am reparat efectiv și am emis o reglementare specială a traficului, limitând folosirea drumurilor publice de către grelele calești particulare. Caleștile făceau mult mai mult rău decât căruţele de ţară care aduceau mărfuri la Roma și n-am socotit că-i drept ca provinciile să plătească pentru luxul și plăcerea unor pierde-vară putred de bogaţi. Dacă vreun avut cavaler roman dorea să-și viziteze moșiile, n-avea decât să folosească o lectică ori să circule călare.

Dar vorbeam de Corbulo. Știam că-i om foarte sever și exigent, iar garnizoana din Provincia de Jos ducea lipsă de o mână de fier care să restaureze disciplina acolo; guvernatorul care murise era mult prea indulgent. Sosirea lui Corbulo la cartierul general de la Colonia a amintit-o pe a lui Galba la Mainz. (Galba era acum guvernatorul meu în Africa.) A poruncit să fie biciuit soldatul pe care l-a găsit în ţinută nereglementară în postul de santinelă la poarta cazărmii. Omul era nebărbierit, părul nu și-l tunsese de cel puţin o lună, iar mantaua-i militară era de un galben fantezist, în loc să fie cafeniu-roșcată așa cum prevedea regulamentul. N-a trecut mult timp și Corbulo a executat doi soldaţi pentru „abandonare de arme în faţa inamicului“: săpau o tranșee și-și lăsaseră săbiile în cort. Asemenea gesturi decise băgară frica și iuţeala în trupe, iar când Corbulo a pornit-o la luptă împotriva lui Gannascus și a dovedit că e tot atât de capabil general, pe cât de strict partizan al disciplinei era, oamenii au făcut tot ce se putea aștepta din partea lor a fi în stare să facă. Soldaţii, ori

cel puţin soldaţii mai vechi, întotdeauna preferă un general de nădejde, fie el oricât de sever, unuia incompetent, fie el oricât de blând.

Corbulo a înarmat vase de război, a urmărit și a scufundat flota de pirat a lui Gannascus și apoi a înaintat de-a lungul coastei, obligându-i pe frizoni să predea ostatici și să jure credinţă Romei. Le-a redactat o constituţie după modelul roman și a construit pe teritoriul lor o fortăreaţă în care a instalat o garnizoană. Toate acestea erau foarte bune, dar în loc de a se opri aici, Corbulo a pornit-o mai departe în interiorul ţării chaucilor mari, care nu luaseră deloc parte la incursiuni. Auzind că Gannascus se refugiase într-un sanctuar al chaucilor, a trimis un detașament de călăreţi să-l urmărească și să-l omoare acolo. Aceasta era însă o jignire adusă zeilor ţării, și după asasinarea lui Gannascus, aceeași trupă a trecut pe Ems unde, la Emsbuhren, a prezentat consiliului tribului chaucilor cererea lui Corbulo prin care el pretindea imediata capitulare și plata unui apăsător tribut anual.

Corbulo mi-a raportat cele făptuite și m-am înfuriat grozav pe el; bine procedase că se descotorosise de Gannascus, dar a-ţi căuta pricină cu tribul chaucilor e altă mâncare de pește. Nu aveam destule trupe disponibile pentru un război: de vor chema chaucii mari pe chaucii mici în ajutorul lor și de se vor răscula din nou frizonii, voi fi obligat să fac rost de întăriri puternice de undeva și nu aveam de unde din pricina angajamentelor noastre din Britannia. I-am scris, dându-i ordinul de a trece de îndată dincoace de Rin.

Corbulo a primit ordinele mele mai înainte de a fi avut chaucii timpul de a răspunde ultimatumului său. Era supărat foc pe mine, crezând că sunt gelos pe orice general care cutează a-mi fi rival în isprăvi militare. Le-a reamintit ofiţerilor săi că lui Geta nu i s-au acordat cuvenitele onoruri pentru formidabila cucerire a Marocului și pentru prinderea lui Salabus; și le-a mai spus că, deși eu am dat generalilor care nu erau membri ai familiei imperiale, posibilitatea legală de a celebra un triumf, în practică — după câte se vede — nimeni în afară de mine nu avea să poată conduce o campanie pentru care s-ar fi putut acorda pe cale legală un triumf: pretenţiile mele antidespotice nu erau decât curată făţărnicie: mă dovedeam tot atât de vajnic tiran ca și Caligula, numai că o ascundeam ceva mai bine. A mai spus și că zdruncinam prestigiul roman, revenind asupra amenințărilor pe care le făcuse în numele meu; și că aliații noștri vor râde de el, ca și, de altfel, propriile sale trupe. Dar astea au fost numai vorbe de năduf adresate statului său major. Trupelor, când s-a dat semnalul retragerii generale, nu le-a spus decât atât:

— Soldați, Caesar Augustus ne ordonă să ne înapoiem de cealaltă parte a Rinului. Încă nu știm de ce a luat această hotărâre și nu o putem discuta, deși vă voi mărturisi că eu, unul, sunt foarte dezamăgit. Cât de fericiți au fost generalii romani care au condus armatele noastre în zilele de demult!

I s-au acordat totuși podoabe triumfale și i-am scris și o scrisoare personală, exonerându-mă de mânioasele acuzații pe care, i-am spus, am auzit că le formulase împotrivă-mi. I-am scris că dacă el s-a înfuriat, apoi tot așa m-am înfuriat și eu, auzind cum îi provocase pe chauci; și că, deși s-ar fi cuvenit să mă cunoască îndeajuns pentru a nu-mi atribui motive izvorâte din pizmă, îmi părea rău că-i trimisesem o scurtă depeșă în loc de a-i fi explicat pe larg pricinile pe care le aveam de a-i ordona să bată cale întoarsă. După care îi și explicam acele pricini. Mi-a răspuns cerându-și cu multă noblețe iertare, retrăgându-și învinuirile de pizmă și despotism — și cred acum că ne-am înțeles unul pe altul. Pentru a-și menține trupele ocupate și a nu le da răgaz să-l ia în derâdere, le-a poruncit să lucreze la un canal lung de douăzeci și trei de mile între Meusa și Rin, menit să împiedice inundațiile ocazionale iscate de apele mării în acea regiune de șes.

De atunci încoace nu au mai fost evenimente însemnate de menționat în Germania, cu excepția — acum patru ani — a unei noi incursiuni a chattilor. În cursul unei nopți au trecut Rinul în număr mare, la câteva mile nord de Mainz. Comandantul Provinciei de Sus era Secundus, consulul care dăduse dovadă de o atitudine atât de șovăielnică atunci când eu am devenit Împărat. Era, de asemenea, considerat a fi cel mai bun poet roman în viață. Personal, nu prea pun mare preț pe moderni, și nici măcar pe cei din vremea lui August; poezia lor nu-mi sună sincer. După a mea părere, ultimul adevărat poet a fost Catul. Poate că poezia și libertatea merg mână în mână: că, sub o monarhie, adevărata poezie piere și că lucrul cel mai bun la care te poți aștepta atunci este o retorică fastuoasă și o dibăcie metrică excepțională. Eu, unul, aș da bucuros toate cele douăsprezece cărți ale *Eneidei* lui Virgiliu pe o singură carte din *Analele* lui Ennius. Ennius, care a trăit în cele mai glorioase zile ale Romei republicane și-l putea număra pe marele Scipio printre prietenii săi personali, a fost ceea ce eu numesc un adevărat poet: Virgiliu n-a fost decât un remarcabil meșteșugar al versului. Comparați-i când scriu amândoi despre o bătălie. Ennius scrie ca un ostaș ce era (s-a ridicat la rangul de căpitan de la acela de simplu soldat). Virgiliu scrie ca un spectator cult de pe un deal depărtat. Virgiliu a luat mult de la Ennius. Unii spun că a pus în umbră geniul frust al

lui Ennius, datorită desăvârșirii culte a expresiei și ritmului. Dar astea-s basme. Seamănă cu fabula lui Esop despre pitulice și vultur. Toate păsările s-au luat la întrecere, care o să poată zbura mai sus. Vulturul a câștigat, însă când a obosit și n-a putut merge mai sus, pitulicea, care i se cuibărise în spate, a mai urcat câteva zeci de picioare și a cerut să i se dea premiul. Virgiliu a fost o simplă pitulice, în comparație cu Ennius, vulturul. Și de n-ai lua aminte decât la frumusețea formei, unde oare ai găsi la Virgiliu un pasaj care să egaleze măreața simplitate a unor versuri de-ale lui Ennius, ca de pildă:

Fraxinu' frangitur atque abies consternitur alta.
Pinus prōcēras pervortunt: omne sonabat
Arbustum fremitu silvaÏ frondosaÏ.

Frasinul a fost tăiat, înaltul brad dat jos
S-au prăbușit și pinii cei princiari, și de dor
Plin a răsunat întregul crâng la căderea buștenilor.

Dar ele sunt intraductibile și-n orice caz eu nu scriu aici un tratat de prozodie. În sfârșit, cu toate că poezia lui Secundus era, după a mea părere, tot atât de nesinceră și de nevrednică de laude ca și purtarea lui din Senat în acea amintită zi, omul a fost cel puțin în stare să le vină de hac chatiilor când s-au întors în formație de două divizii din operațiunea de prădare a aliaților noștri francezi. Victoria îi dezorganizează pe germani, în special dacă printre cele prădate se află și vin, pe care-l sorb de parcă ar fi bere, fără a mai ține seama de mai vârtoasa lui tărie. Armata lui Secundus a împresurat și învins amândouă diviziile inamice, omorând zece mii de oameni și capturând tot atâția prizonieri. I s-au acordat podoabe triumfale, însă regulamentul pentru acordarea triumfurilor nu mi-a îngăduit a-l răsplăti cu onoarea unui triumf deplin.

Acordasem recent o răsplată asemănătoare predecesorului lui Secundus, un anume Curtius Rufus, care, deși nu era decât fiul unui gladiator, se ridicase sub Tiberiu până la cel mai înalt rang al dregătorilor. (Tiberiu îi dobândise numirea, în pofida concurenței câtorva bărbați de neam și de vază, constatând: „Da, dar Curtius Rufus este propriul său ilustru străbun“.) Rufus ajunsese să jinduiască după podoabe triumfale, dar își dădea seama că nu pot aproba să-și caute ceartă cu inamicul. Avea cunoștință de un filon de argint ce fusese descoperit la câteva mile dincolo de fluviu, în timpul domniei lui August, chiar

nițel înainte de înfrângerea lui Varus, și a trimis o legiune să înceapă a excava acolo. A obținut noian de argint, mai înainte ca vâna să se adâncească prea mult sub pământ spre a nu mai putea fi exploatată — adică, de fapt, destul argint pentru a putea plăti întreaga armată a Rinului vreme de doi ani. Așa ceva, desigur, merita podoabe triumfale. Lucrările miniere li s-au părut foarte grele trupelor și ele mi-au trimis o scrisoare amuzantă în numele întregii armate:

> Credincioasele trupe ale lui Claudius Caesar îi prezintă cele mai bune urări și nădăjduiesc din toată inima că el și familia lui se vor bucura și de acum înainte de viață lungă și deplină sănătate. Îl roagă totodată ca, pe viitor, să acorde generalilor săi podoabe triumfale înainte de a-i trimite să comande armate, pentru că atunci ei nu se vor mai simți obligați să le câștige punând loialele trupe ale lui Cezar să nădușească și să trudească la scoaterea argintului, la săparea canalelor și alte asemenea sarcini care mai degrabă s-ar potrivi a fi făcute de prizonierii germani. De-ar binevoi Cezarul să îngăduie loialelor sale trupe să treacă Rinul și să prindă câteva mii de chați, ele cu mare bucurie ar executa misiunea aceasta pe cât mai bine cu putință.

Capitolul XXV

A.D. 45

În anul care a urmat morții lui Irod am celebrat prima sărbătorire anuală a triumfului meu britanic; și aducându-mi aminte de plângerile pe care le auzisem în noaptea aceea pe treptele templului lui Castor și Pollux, am distribuit bani populației nevoiașe — trei galbeni de cap de om și un galben în plus pentru fiecare copil minor din familie. Într-un anume caz, a trebuit să plătesc până la doisprezece galbeni și jumătate, dar asta pentru că erau câteva perechi de gemeni de subvenționat. Tânărul Silanus și tânărul Pompei m-au ajutat la distribuirea banilor. Când stau să mă gândesc că anulasem acum toate impozitele extraordinare ale lui Caligula și că restituisem banii tuturor celor pe care el îi jecmănise, și că lucrările continuau conform planului în portul din Ostia, la apeducte și la drenarea lacului Fucin, și că, fără a deposeda pe cineva, eram în măsură de a face niște astfel de danii și de a menține totuși o balanță bine echilibrată în vistieria publică, veți recunoaște, cred, că mă descurcasem cât se poate de bine în acești patru ani.

Astronomul Barbillus (la care m-am referit în scrisoarea mea către alexandrini) a făcut nu știu ce complicate calcule matematice și m-a informat că va fi o eclipsă de soare în ziua mea de naștere. Lucrul acesta mi-a pricinuit o oarecare tulburare, deoarece o eclipsă este unul dintre cele mai rele semne prevestitoare din câte se pot ivi vreodată și, ea având loc de ziua mea de naștere, care este totodată o sărbătoare națională în onoarea lui Marte, avea să neliniștească în mare măsură poporul și să dea oricui ar fi dorit să mă asasineze motiv de încredere în izbânda acțiunii sale. Dar mi-am spus că, dacă i-aș preveni pe oameni că eclipsa va avea loc, ei vor reacționa cu totul altfel: nu în chip deznădăjduit, ci, dimpotrivă, bucuroși de a fi știut ce se va întâmpla și de a fi înțeles mecanismul fenomenului.

Am dat o proclamație:

Tiberius Claudius Drusus Nero Caesar Augustus Germanicus Britannicus, Împărat, Părinte al Patriei, Mare Pontif, Tribun al poporului pentru al cincilea an neîntrerupt, de trei ori Consul, către Senat, popor și aliați ai Romei, salut.

Bunul meu prieten Tiberius Claudius Barbillus din orașul Efes a făcut anul trecut anumite calcule astronomice, în răstimp confirmate de un corp al colegilor săi astronomi din orașul Alexandria, unde acea știință înflorește, și a găsit că o eclipsă a soarelui, totală în unele părți ale Italiei, parțială într-altele, va avea loc în prima zi din următoarea lună august. Ei bine, nu doresc să vă alarmați defel din pricina aceasta, deși spaime superstițioase au fost întotdeauna trezite în trecut de acest fenomen natural. În zilele din vechime era un eveniment subit și inexplicabil, considerat drept un avertisment dat de zeii înșiși cum că fericirea avea să fie ștearsă de pe suprafața pământului pentru oarecare timp, întocmai după cum sunt șterse razele dătătoare de viață ale soarelui. Acum însă înțelegem atât de bine eclipsele, încât putem chiar proroci: „În cutare zi va avea loc o eclipsă de soare“. Și cred că fiecare ar trebui să se simtă și mândru, și ușurat că vechile spaime sunt, în sfârșit, alungate de puterea raționamentului omenesc.

Iată, așadar, care-i explicația dată de învățații mei prieteni. Luna, care se învârtește pe orbita ei sub soare, ori cam imediat sub, ori datorită poate intervenției planetelor Mercur și Venus — acesta-i un punct de discutat și fără nicio legătură cu expunerea de față — are o mișcare longitudinală, ca și soarele, și o mișcare verticală, cum probabil are și soarele: dar are și o mișcare latitudinală pe care soarele n-o are în nicio împrejurare. Astfel încât atunci când, din pricina acestei mișcări latitudinale, luna ajunge a fi în linie directă cu soarele deasupra capetelor noastre și trece nevăzută pe sub discu-i orbitor — nevăzută, deoarece soarele este atât de strălucitor în timpul zilei, după cum știți, încât luna devine o nimica toată — atunci razele care în mod obișnuit sunt săgetate de la soare la pământ sunt întunecate prin intervenția lunii. Pentru unii dintre locuitorii pământului, această întunecire durează mai mult decât pentru alții, potrivit cu poziția lor geografică, iar alții nici nu sunt deloc înrâuriți de ea. Adevărul este că soarele nu-și pierde, de fapt, nicio clipă lumina, așa cum presupun neștiutorii, și în consecință se arată în toată deplina splendoare tuturor celor pentru care luna nu se interpune între ei și soare.

Iată, așadar, care-i simpla explicație a unei eclipse solare — un lucru la fel de simplu ca și cel care s-ar petrece dacă ați acoperi cu palma flacăra unei lămpi cu ulei ori a unei lumânări și ați cufunda o întreagă încăpere în beznă. (O eclipsă de lună, pe de altă parte, se datorează faptului că luna trece prin umbra în formă de con aruncată pe pământ când soarele e dedesubtul ei; ea are loc numai când luna ajunge în punctul inferior al mișcării sale latitudinale.) Dar în regiunile cele mai expuse eclipsei, și care sunt indicate în alăturata hartă, doresc ca toți dregătorii și autoritățile răspunzătoare să ia toate măsurile necesare spre a preveni panica ori furturile la adăpostul întunericului, și totodată să împiedice lumea de a se uita la soare în timpul eclipsei altfel decât prin bucăți de corn ori de sticlă întunecată cu fum de lumânare, deoarece pentru cei cu ochii slabi există primejdie de orbire.

Cred că trebuie să fi fost eu primul cârmuitor care, de la facerea lumii și până azi, să fi dat o astfel de proclamație, și ea a și avut cele mai bune rezultate, deși firește că oamenii de la țară nu au înțeles cuvinte ca „longitudinal“ și „latitudinal“. Eclipsa s-a produs întocmai după cum fusese vestită și sărbătoarea a fost celebrată ca de obicei, cu toate că au fost aduse jertfe speciale Dianei, ca zeiță a lunii, și lui Apollo, ca zeu al soarelui.

Am fost pe deplin sănătos în tot cursul anului următor și nimeni n-a încercat să mă asasineze, iar singura revoltă încercată s-a încheiat în modul cel mai înjositor pentru principalul ei inițiator. Acesta era Asinius Gallus, nepot al lui Asinius Pollio și fiu al primei soții a lui Tiberiu, Vipsania, căsătorită apoi cu Gallus; pe acesta Tiberiu l-a urât atât de mult, încât în cele din urmă l-a omorât lăsându-l să piară încet-încet de foame. Curios lucru, cât de potrivite sunt uneori numele oamenilor. *Gallus* înseamnă cocoș, iar *asinus* înseamnă măgar, și Asinius Gallus a fost cel mai desăvârșit micuț cocoș-măgar, cât privește lăudăroșenia și prostia, din câți ar putea întâlni oricine ar face o călătorie de o lună prin Italia. Închipuiți-vă că nu-și pregătise nici trupe și nu adunase nici fonduri pentru răzmerița lui, ci credea că tăria personalității sale, sprijinită de noblețea obârșiei, îi va câștiga pe loc aderenți!

S-a urcat într-o bună zi pe rostrul din for și a început să îndruge mulțimii, care de îndată se adunase, despre relele tiraniei, stăruind asupra asasinării tatălui său de către unchiul meu Tiberiu și arătând cât de necesar era să fie stârpită din Roma familia Cezarilor și să fie încredințat tronul cuiva vrednic de el. Din aluziile sale misterioase, mulțimea a înțeles că se gândea la sine, încât oamenii au început să râdă și să-l aclame. Era un orator pe care n-ai fi dat nici doi bani și, pe deasupra, și cel mai urât bărbat din tot Senatul, nu mai înalt de un metru cincizeci și unu, cu umeri înguști, cu o față mare și prelungă, păr roșcat și o gămălie de năsuc roșu aprins (suferea de indigestie); se socotea totuși Hercule și Adonis înmănunchiați laolaltă. Nu cred să fi existat un singur om în tot forul care să-l fi luat în serios și s-au putut auzi tot felul de glume ca: *Asinus in tegulis* ori *Asinus ad lyram* ori *Ex Gallo lac et ovo.* (Un măgar pe țiglele acoperișului este o expresie proverbială pentru orice apariție bruscă și grotescă; un măgar cântând din liră reprezintă orice spectacol dat de o persoană absurd de nepricepută; iar laptele și ouăle de cocoș simbolizează speranțele deșarte.) Aplaudau totuși cu toții fiecare frază a sa spre a vedea ce mai năzdrăvănie are să urmeze: și, ce să vezi, când discursul s-a terminat, oratorul a încercat să se pună în fruntea gloatei ca să pornească asupra palatului și să mă detroneze. S-au ținut oamenii după el în convoi lung, în rând de câte opt, până la vreo douăzeci de picioare de poarta exterioară a palatului, și-apoi deodată s-au oprit și l-au lăsat să înainteze de unul singur — ceea ce el a și făcut. Santinelele de la poartă l-au lăsat să intre fără împotrivire, deoarece era senator, și a tot mers prin curtea palatului așa, oarecare distanță, strigând amenințări la adresa mea, mai înainte de a-și da seama că e singur. (Gloatele pot fi foarte spirituale și

foarte crude uneori, după cum pot fi și foarte stupide și lașe.) A fost imediat arestat și, cu toate că întreaga afacere era atât de ridicolă, n-am putut-o trece cu vederea: l-am exilat, dar nu mai departe decât în Sicilia, unde își avea, de altminteri, unele moșii personale.

— Du-te de cântă pe propriu-ți morman de bălegar ori rage în propriu-ți câmp de ciulini, cum vei vrea, dar să nu te mai aud, i-am spus omulețului aceluia slut și neastâmpărat.

Portul de la Ostia încă nu era gata și totuși costase, până una alta, șase milioane de galbeni. Cea mai mare greutate tehnică sta acum în alcătuirea insulei dintre extremitățile celor două diguri; și poate că n-aveți să credeți, dar problema am soluționat-o singur. Vă aduceți aminte de uriașa navă a lui Caligula, cea care transportase obeliscul, și cărase apoi elefanții și cămilele în Britannia, și le adusese cu bine înapoi? Ea se afla din nou la Ostia și mai fusese folosită de două ori, ca să care marmură colorată pentru templul lui Venus din Sicilia. Căpitanul însă mi-a spus că începe a deveni nesigură și că n-ar mai voi să riște o nouă călătorie cu ea. Așa că, într-o noapte, pe când nu-mi aflam somnul, mi-a trecut prin minte că ar fi o bună idee s-o umplem cu pietre și s-o scufundăm, ca să folosească de temelie insulei. Dar am respins ideea, deoarece n-am fi putut s-o umplem decât pe sfert cu pietre mai înainte ca apa să se ridice peste bord, iar când ar fi putrezit, pietrele aveau să se rostogolească în afară de-a valma. Așa că mi-am spus: „Ei, de-am avea doar un cap de Gorgonă la îndemână s-o transformăm în stană de piatră!“ Și fantezia aceasta neroadă, din soiul acelora care deseori îmi zboară mie prin minte când sunt istovit de oboseală, a dat naștere unei idei cu adevărat strălucite: de ce n-am umple-o cât mai mult posibil cu praf de ciment, care e relativ ușor, și apoi să ferecăm bine tambuchiurile și s-o scufundăm, lăsând cimentul să facă priză sub apă?

Era cam la două ceasuri după miezul nopții, când îmi veni ideea aceasta și am bătut din palme să vină un libert și pe loc l-a trimis să mi-l aducă pe inginerul-șef la mine. Cam după o oră, s-a ivit și inginerul; sosise de la celălalt capăt al orașului, zorit nevoie mare și dârdâind din toate încheieturile; așteptându-se să fie executat, poate, pentru vreo neglijență. L-am întrebat foarte agitat dacă ideea mea poate fi pusă în practică și am fost tare dezamăgit auzind că cimentul nu va prinde în mod satisfăcător sub apă. I-am dat însă zece zile de răgaz ca să găsească vreun mijloc de a-l face să prindă.

— Zece zile, i-am repetat, ori de nu...

A crezut că „ori de nu“ era o amenințare, dar dacă ar fi dat greș, i-aș fi explicat mica mea glumă, care nu era decât: „...ori de nu, va trebui să ne lăsăm păgubași“. Teama i-a îmboldit mintea și, după opt zile de experimentări nebune, a inventat un praf de ciment care prindea ca o stâncă atunci când venea în contact cu apa de mare. Era un amestec de praf de ciment obișnuit de la fabrica de ciment din Cumae, cu un fel de pulbere de pe dealurile dimprejur de Puteoli, și forma navei aceleia care transportase obeliscul este acum durată pe vecie în cea mai dură piatră ce se poate închipui, la intrarea în portul Ostia. Am construit o insulă deasupră-i, folosind lespezi mari și alte cantități din același ciment și se mai află acolo pe insulă și un mic far cu foc călăuzitor alimentat cu terebentină — ce strălucește de pe vârful său în fiece noapte. În camera farului se află reflectoare de oțel poleit care dublează lumina focului și-l trimit sub formă de flux continuu de-a lungul estuarului. A fost nevoie de zece ani pentru terminarea lucrărilor portului, și prețul acestora s-a ridicat la douăsprezece milioane galbeni; iar de lucrat încă se mai lucrează la ameliorarea canalului. E însă un mare dar făcut Urbei acest port, și atâta vreme cât stăpânim mările, nu vom mai putea muri de foame.

Toate păreau să ne meargă foarte bine, Romei și mie. Țara era mulțumită și prosperă și armatele noastre pretutindeni biruitoare — Aulus îmi consolida cucerirea Britanniei cu o serie de victorii strălucitoare asupra triburilor belgice — încă nesupuse — din sud și sud-est; ritualurile religioase erau îndeplinite cu exactitate și regularitate; nu exista mizerie nici în cele mai sărace cartiere ale Urbei. Izbutisem să pot face față îndatoririlor mele judecătorești și chiar să reduc numărul proceselor. Sănătatea mi-era bună. Messalina mi se părea mai fermecătoare decât oricând. Copiii creșteau teferi și voinici, iar micuțul Britannicus dădea dovadă de acea extraordinară precocitate care (deși trebuie să recunosc deschis că peste mine a sărit) întotdeauna s-a manifestat în ginta Claudia. Singurul lucru care mă necăjea acum era o invizibilă barieră între mine și Senat, barieră pe care nu o puteam dărâma. Tot ceea ce îmi sta în putere să fac pentru a-mi arăta respectul față de ordinul senatorial și, îndeosebi, față de consulii în funcție și față de dregătorii de rangul întâi făceam; dar mi se răspundea mereu cu un amestec de servilism și bănuială pe care cu greu mi-l puteam explica și imposibil îmi venea să-l îndur. Am luat hotărârea de a reînființa vechea funcție de Cenzor, care fusese înglobată în Direcția Imperială a Moravurilor, și în acea calitate populară să mai procedez încă o dată la o reformă a Senatului, descotorosindu-mă de membrii obstrucționiști. Am pus

un afiș în Senat, cerând fiecărui membru să-și examineze propriu-i caz și să chibzuie singur dacă mai este calificat să slujească bine Roma în calitate de senator; cel ce considera că nu se mai simte calificat, fie că nu și-o mai putea îngădui din punct de vedere bănesc, fie pentru că nu se mai credea îndeajuns de capabil, va trebui să demisioneze. Am dat de înțeles că toți cei ce nu vor demisiona ei singuri vor fi excluși, soluție dezonorantă pentru ei. Și am grăbit lucrurile, trimițând înștiințări particulare celor pe care aveam de gând să-i exclud, dacă ei n-ar fi demisionat. Am ușurat astfel Ordinul cu vreo sută de nume, iar pe cei rămași i-am răsplătit conferind familiilor lor rangul de patricieni. Această lărgire a cercului de patricieni prezenta avantajul de a furniza mai mulți candidați pentru treptele înalte ale preoției și de a da membrilor familiilor patriciene supraviețuitoare posibilitatea de a-și alege mai liber miresele și mirii; căci cele patru valuri succesive de patricieni creați de Romulus, Lucius Brutus, Iulius Caesar și August se stinseseră pe rând. S-ar fi putut crede că, pe măsură ce familia era mai bogată și mai puternică, mai repede și mai cu vigoare ea se va înmulți, dar n-a fost niciodată așa la Roma.

Oricum, nici curățirea aceasta a Senatului nu a dat rezultate apreciabile. Dezbaterile nu erau decât o simplă farsă. Odată, pe când eram pentru a patra oară consul și am propus o măsură în vederea anumitor reforme judecătorești, adunarea se arătă atât de neatentă, încât m-am văzut silit să le vorbesc pe șleau:

— Dacă, domnilor și cinstiți senatori, aprobați în mod sincer propunerile acestea, binevoiți a mi-o spune de îndată și cât se poate mai simplu. Ori dacă nu le aprobați, atunci veniți cu amendamente, dar acum și pe loc. Iar dacă aveți nevoie de timp ca să reflectați, nu vă pripiți, însă nu uitați că trebuia să vă fi formulat părerile până la data fixată pentru dezbatere, ca să le puteți exprima. Nu este câtuși de puțin potrivit cu demnitatea Senatului ca orice Consul Desemnat să repete aidoma frazele Consulului drept părerea sa, și nici ca toți ceilalți, când le vine rândul la cuvânt, să se mărginească a spune: „Sunt de acord“ și nimic alta, și ca apoi, după ce s-a ridicat ședința, în procesul-verbal încheiat să stea scris „A avut loc o dezbatere...“

Printre alte dovezi de respect față de Senat am repus Grecia și Macedonia pe lista provinciilor senatoriale: unchiul meu Tiberiu făcuse provincii imperiale dintr-însele. Și am restituit Senatului dreptul de a bate monedă de aramă care să circule în provincie, întocmai ca pe vremea lui August. Nimic nu insuflă atâta respect și nu dă mai mult simțământul suveranității decât moneda: cea de aur și de argint purta chipul meu, deoarece eram, la urma urmei, Împăratul și

cel căruia îi revenea în cea mai mare parte răspunderea guvernării; dar obișnuitul „S.C.“ al Senatului a reapărut din nou pe moneda de aramă și aceasta e cea mai veche, mai folositoare și — cantitativ vorbind — mai importantă monedă.

A.D. 46

Pricina hotărâtoare pentru care luasem decizia de a purifica Senatul a fost alarmantul caz al lui Asiaticus.

Într-o zi, Messalina a venit la mine și mi-a spus:

— Ții minte ce mi-ai spus acum un an, că te întrebi dacă n-o fi și altceva dedesubtul demisiei lui Asiaticus din postul de consul, în afară de motivul pe care l-a dat, și anume că oamenii îl pizmuiesc și-l bănuiesc, deoarece era pentru a doua oară consul?

— Da, nu părea a fi un motiv complet.

— Ei bine, am să-ți spun ceva ce s-ar fi cuvenit să-ți spun mai demult. Asiaticus e de câtva timp îndrăgostit nebunește de nevasta lui Cornelius Scipio; ce zici de asta?

— A, da, Poppaea, frumoasă femeie, cu un nas drept și un fel îndrăzneț de a privi pe bărbați? Și ea ce-are de spus? Asiaticus nu-i bărbat chipeș cum este Scipio; e chel și cam gras, dar este, desigur, cel mai bogat om din Roma, și ce minunate grădini are!

— Mă tem că Poppaea s-a compromis de tot cu Asiaticus. Ei, am să-ți spun. Cel mai bun lucru este să-ți vorbesc deschis. Poppaea a venit la mine acum câtva timp — știi cât de bune prietene suntem, ori, mai bine zis, am fost — și mi-a spus: „Messalina, scumpo, vreau să-ți cer un mare serviciu. Vrei să-mi promiți că n-ai să spui nimănui ce te-am rugat?“ Firește că i-am promis. Mi-a spus: „Sunt îndrăgostită de Valerius Asiaticus și nu știu cum să fac. Soțul meu e teribil de gelos și, dacă ar ști, m-ar omorî. Iar partea rea este că sunt căsătorită cu el după vechea lege strictă și știi cât de greu este să divorțezi când s-a celebrat căsătoria astfel, dacă soțul găsește de cuviință să-ți facă mizerii. Înseamnă să-ți pierzi copiii, pentru început. Crezi că ai putea să faci oare ceva ca să mă ajuți? Ai putea să-i ceri Împăratului să stea de vorbă cu soțul meu și să-mi ușureze divorțul, așa încât Asiaticus și cu mine să ne putem căsători?

— Sper că nu i-ai spus că există vreo șansă ca eu să fiu de acord. Ce ți-este și cu femeile astea!...

— O, nu, iubitule, dimpotrivă. I-am spus că, dacă n-are să-mi mai vorbească niciodată despre asta, am să încerc, de dragul prieteniei, să uit ce-am auzit, dar că, dacă îmi va ajunge la ureche măcar o șoaptă despre ceva necinstit ce s-ar mai petrece încă între ea și Asiaticus, te voi înștiința pe loc.

— Bun. Îmi pare bine că i-ai vorbit așa.

— Asiaticus a demisionat puțin după aceea, și ții minte că a cerut atunci autorizația Senatului de a se duce să-și viziteze moșiile din Franța?

— Da, și a lipsit mult timp. Încerca omul să uite de Poppaea, probabil. Există nenumărate femei frumoase în sudul Franței.

— Nici gând. Am aflat tot felul de lucruri despre Asiaticus. Mai întâi, că în ultimul timp a dăruit mari sume de bani căpitanilor, sutașilor și stegarilor din gardă. Le dăruiește, zice, din recunoștință față de ei pentru lealitatea pe care ți-o poartă. Crezi că-i un motiv care stă în picioare?

— Mă rog, are atâția bani că nu mai știe ce poate face cu ei.

— Nu fi ridicol. Nimeni n-are atâția bani, ca să nu mai știe ce poate face cu ei. În al doilea rând, el și Poppaea tot se mai întâlnesc în mod regulat, ori de câte ori bietul Scipio e plecat din oraș, și-și petrec noaptea împreună.

— Unde se întâlnesc?

— În casa fraților Petra. Sunt veri de-ai ei. În al treilea rând, Sosibius mi-a spus deunăzi și cu totul din proprie inițiativă că, după părerea lui, ai procedat cât se poate de nechibzuit permițându-i lui Asiaticus să rămână atâta vreme la moșiile lui din Franța. Când l-am întrebat ce vrea să spună, mi-a arătat o scrisoare a unui prieten de-ai săi din Vienne[25]: prietenul acela îi scria că Asiaticus petrecuse, de fapt, foarte puțin timp la moșie. Dăduse o raită să viziteze persoanele cele mai influente din provincie, ba chiar făcuse și o călătorie de-a lungul Rinului, unde se arătase foarte mărinimos cu ofițerii garnizoanei. Și nu trebuie apoi să uiți că Asiaticus e născut la Vienne; și Sosibius spune că...

— Cheamă-l de îndată pe Sosibius.

Sosibius era omul pe care-l alesesem drept pedagog al lui Britannicus, așa încât vă puteți închipui că aveam deplină încredere în puterea lui de judecată. Era grec din Alexandria, dar se ocupa de mult cu studiul autorilor latini primitivi și era cel mai competent cunoscător al textelor lui Ennius: era atât de familiarizat cu perioada republicană, pe care o cunoștea nespus mai bine decât orice istoric roman, inclusiv subsemnatul, încât socoteam că avea să fie un

neîncetat izvor de inspirație pentru băiețelul meu. Sosibius a venit și, când l-am interogat, mi-a răspuns foarte deschis. Da, îl considera pe Asiaticus și foarte ambițios, și capabil de a urzi o răscoală. Oare nu se mai prezentase odată drept candidat la tron împotriva mea?

— Uiți, Sosibius — i-am spus — că zilele acelea două au fost șterse din arhivele Urbei printr-o amnistie.

— Dar Asiaticus a făcut parte din complotul împotriva nepotului domniei tale, răposatul Împărat, și chiar s-a fălit cu asta în tot forul. Când un om ca el demisionează din consulat, fără niciun temei valabil, și pleacă în Franța, unde și dispune de multă influență, și acolo încearcă să-și lărgească influența risipind bani în juru-i, spunând fără doar și poate că a fost silit să renunțe la postul său de consul din pricina pizmei împărătești, ori pentru că a înfruntat pe Împărat în chestiunea drepturilor concetățenilor săi francezi...

A intervenit Messalina:

— E cum nu se poate mai clar. I-a făgăduit Poppaeii să se însoare cu ea și singurul mod în care o poate face este de a se descotorosi de tine și de mine. Are să ceară și să obțină din nou autorizația de a pleca în Franța și are să-și înceapă răscoala acolo cu trupele autohtone, și apoi are să obțină și sprijinul legiunilor de pe Rin. Iar garda are să fie tot atât de repede gata să-l aclame Împărat, pe cât a fost de repede gata să te aclame Împărat pe tine; pentru ei, totul n-are să însemne decât încă două sute de galbeni pe cap de om.

— Cine crezi că mai face parte din complot?

— Să încercăm a-i dibui pe frații Petra. Avocatul acela cu numele de Suilius a fost rugat să le susțină un proces; și este unul dintre cei mai buni agenți secreți ai mei. Dacă mai există împotriva lor și altceva decât că le-au pus la dispoziție, Poppaeii și lui Asiaticus, o cameră de culcare, Suilius are s-o afle, puteți fi absolut siguri.

— Nu-mi place să spionez. Și nu-mi place nici de Suilius acela.

— Trebuie să ne apărăm, și Suilius este cea mai la îndemână armă de care dispunem.

Așa că am trimis după Suilius și, după o săptămână, el și-a prezentat raportul, care confirma bănuielile Messalinei. Frații Petra făceau, desigur, parte din complot. Cel mai în vârstă dintre ei pusese în circulație printre prieteni o dare de seamă a vedeniei care-i apăruse într-o dimineață devreme, între somn și deșteptare, și pe care astrologii o interpretaseră în chip alarmant. Vedenia era capul meu retezat și încununat cu o coroană de albe frunze de viță:

interpretarea era că voi muri de moarte năprasnică la sfârșitul toamnei. Fratele mai tânăr jucase rol de mijlocitor între Asiaticus și gardă, unde era ofițer superior. Aparent asociați cu Asiaticus și cu frații Petra, erau apoi doi vechi prieteni de-ai mei, Pedo Pompei, care juca adeseori zaruri cu mine seara, și Assario, unchiul dinspre mamă al ginerelui meu, Pompei cel tânăr, care de asemenea se bucura de acces liber la palat. Suilius era de părere că, desigur, acestora li s-ar fi încredințat în mod firesc sarcina de a mă asasina în timpul unei partide amicale de zaruri. Mai erau, în sfârșit, cele două nepoate ale lui Assario, surorile Tristonia, care aveau legături adultere cu frații Petra.

Am înțeles că nu-mi rămânea nimic altceva de făcut decât să dau eu prima lovitură. L-am trimis pe comandantul gărzii, Crispinus, cu o companie din gardă a cărei lealitate părea a fi mai presus de orice îndoială, la casa lui Assario de la Baiae; și acolo Asiaticus a fost arestat. I s-au pus cătușe și lanțuri și a fost adus în fața mea la palat. S-ar fi cuvenit ca, în mod legal, să-l pun sub acuzare în fața Senatului, dar nu puteam fi sigur cât de mult se lățise complotul. S-ar fi putut produce o demonstrație în favoarea lui, și una ca asta voiam s-o evit. L-am judecat în propria mea cameră de lucru, în prezența Messalinei, a lui Vitellius, a lui Crispinus, a tânărului Pompei și a principalilor mei secretari.

Suilius a îndeplinit funcția de procuror și mi-am spus, în vreme ce Asiaticus stătea în fața lui, că dacă se putea citi vinovăția pe chipul cuiva, apoi pe al său se putea. Dar trebuie să recunosc și că nu fusese avertizat de Crispinus ce anume acuzații i se aduceau — nici eu nu-i spusesem lui Crispinus ce anume acuzații i se aduceau — și puțini sunt oamenii care, brusc arestați, pot face față judecătorilor lor, cu absolută seninătate și conștiință netulburată. Știu cât de prost m-am simțit și eu odată când am fost arestat din ordinul lui Caligula, sub învinuirea de a fi iscălit, ca martor, un testament falsificat. Suilius era cu adevărat un acuzator teribil și necruțător: avea o față suptă, de gheață, păr alb, ochi negri și un deget arătător care sonda și săgeta ca o sabie. A început cu o ploaie molcomă de complimente și măguliri în care toți am recunoscut preludiul unei furtuni de mânie și invective. Mai întâi l-a întrebat pe Asiaticus — pe ton prefăcut de conversație prietenească — dacă are de gând să-și viziteze din nou moșiile din Franța, și când anume — înainte de culesul viilor? — și ce părere are despre situația agriculturii din împrejurimile Viennei, și cum poate fi caracterizată ea în comparație cu cea de pe valea Rinului?

— Dar nu te obosi să-mi răspunzi, i-a spus. Nu vreau să știu cât de înalt crește orzul la Vienne ori cât de tare cântă acolo cocoșul, după cum nici

domnia ta n-ai vrut să știi.

Apoi despre darurile făcute gărzii: cât de leal se arătase Asiaticus! Dar nu exista oare primejdia ca simplul militar naiv să înțeleagă greșit acele daruri?

Asiaticus părea din ce în ce mai îngrijorat și răsufla greu. Suilius s-a apropiat cu vreo câțiva pași de el, așa cum în arenă se apropie de fiara sălbatică luptătorul dintre ale cărui săgeți, trase de la distanță, câteva și-au nimerit ținta: se apropie deoarece fiara e rănită și el își flutură lancea de vânătoare:

— Când stau a mă gândi că te-am numit prieten, că am mâncat la masa ta, că m-am lăsat cândva amăgit de purtările tale cordiale, de nobila ta obârșie, de bunăvoința și încrederea pe care le-ai dobândit pe nedrept de la slăvitul nostru Împărat și de la toți cetățenii cinstiți! Fiară ce ești, nemernic împuțit, satir de bordel! Mieros corupător al inimilor leale și al trupurilor virile ale înșiși soldaților cărora le este încredințată persoana sacră a Cezarului nostru, siguranța Urbei și bunăstarea lumii întregi! Unde ai fost în seara zilei de naștere a Împăratului, că nu ai putut lua parte la ospățul la care ai fost invitat? Bolnav zici c-ai fost? Grav bolnav, nu mă îndoiesc. Am să citez numaidecât în fața instanței de judecată un număr de colegi de suferință de soiul ăsta, juni soldăței din gardă, care s-au molipsit de la tine, împuțitule!

Și i-a tot tras așa mai departe. Asiaticus era acum galben cum e ceara și picături mari de sudoare i se prelingeau pe frunte. Lanțul zăngăni când dădu să se șteargă. Regulamentul judecătoresc îi interzicea să rostească vreun cuvânt mai înainte de a fi venit momentul să-și prezinte apărarea, dar în cele din urmă a izbucnit cu glas răgușit:

— Întreabă-ți propriii fii, Suilius! Ei vor recunoaște că-s bărbat.

I s-a spus să tacă. Suilius a continuat vorbind despre adulterul lui Asiaticus cu Poppaea, dar n-a stăruit asupra acestui punct, ca și cum ar fi fost cel mai fără însemnătate din întreg dosarul, cu toate că, de fapt, era cel mai tare; și așa l-a ademenit pe Asiaticus să tăgăduiască în bloc toate acuzațiile formulate împotrivă-i. Dacă Asiaticus ar fi fost cuminte, ar fi recunoscut adulterul și ar fi tăgăduit celelalte învinuiri. Dar a negat totul, așa încât vinovăția lui părea dovedită. Suilius și-a strigat martorii, cei mai mulți dintre ei soldați. Principalului martor, un tânăr recrut din sudul Italiei, i s-a cerut să-l identifice pe Asiaticus. Presupun că fusese învățat să-l recunoască pe Asiaticus după chelie, deoarece Pallas a fost cel arătat ca fiind omul care abuzase de el în mod atât de potrivnic firii. Toată lumea a izbucnit în hohote de râs: se știa că Pallas, ca și mine, avea o profundă aversiune pentru acest viciu și apoi nu era unul

dintre cei de față care să nu fi știut că împlinise funcția de staroste al ospățului în tot cursul ospățului dat cu prilejul zilei mele de naștere.

Voiam să dispun pe loc închiderea dosarului, dar mi-am spus că s-ar putea ca martorul să nu aibă memoria fizionomiilor — cum nu o am nici eu — și că poate celelalte acuzații nu erau dovedite ca netemeinice prin această simplă neputință de a-l identifica pe Asiaticus. Cu voce mai blândă însă, i-am cerut lui Asiaticus să răspundă acuzațiilor lui Suilius, una câte una. Ceea ce a și făcut, însă n-a izbutit să explice în mod satisfăcător deplasările sale în Franța, iar cât privește chestia cu Poppaea, era limpede că jura strâmb. Acuzația de corupere a gărzii am socotit-o nedovedită. Soldații au depus într-un mod formal și pretențios, care dădea de bănuit că-și învățaseră mărturia pe dinafară înainte de proces și că, la interogator, nu făceau decât s-o repete papagalicește. Dar ce e drept e că nici n-am auzit vreodată să depună altminteri un soldat din gardă; ăștia fac instrucție din te miri ce.

Am evacuat toată lumea din sală, în afară de Vitellius, de tânărul Pompei și de Pallas — Messalina izbucnise în plâns și ieșise cu tot zorul câteva clipe mai înainte — și le-am spus că nu-l voi condamna pe Asiaticus mai înainte de a mă asigura întâi de aprobarea lor. Vitellius a spus că, sincer vorbind, nu părea să încapă vreo îndoială cu privire la vinovăția lui Asiaticus și că se simțea la fel de indignat și de mâhnit ca și mine: Asiaticus era un prieten vechi și fusese un favorit al maică-mii, Antonia, care-și exercitase influența la curte pentru a-i ajuta pe amândoi să înainteze. Apoi avusese o carieră strălucită și niciodată nu se dăduse în lături când a fost vorba de îndeplinirea unei datorii patriotice: fusese unul dintre voluntarii care veniseră cu mine în Britannia, și cu toate că nu sosise la timp pentru a lua parte la bătălie, vina a fost a furtunii și nu s-a datorat nicidecum lașității sale. Așa încât, dacă-și pierduse acum mințile și-și trădase propriu trecut, n-ar însemna un exces de clemență dacă i s-ar îngădui să fie propriul său călău: desigur, riguros vorbind, merita să fie prăvălit de pe stânca tarpeiană și să-i fie leșul dezonorat, înfigându-i-se un cârlig prin gură spre a fi astfel târât și aruncat în Tibru. Vitellius mi-a mai spus că Asiaticus își mărturisise de fapt vinovăția, trimițându-i îndată după arestare un mesaj prin care-i cerea în numele vechii lor prietenii să-i obțină achitarea ori, în cel mai rău caz, dreptul de a se sinucide. Vitellius a adăugat:

— Știa că va fi judecat după dreptate: n-ai lipsit pe nimeni de o judecată dreaptă. Așa încât, cum de s-ar fi putut aștepta să-i fie de folos mijlocirea mea?

Dacă era vinovat, avea să fie recunoscut vinovat; dacă era nevinovat, avea să fie achitat.

Tânărul Pompei a susținut că nu trebuie să i se arate nicio îndurare lui Asiaticus; dar poate că se gândea la propria lui siguranță. Assario și surorile Tristonia, rudele lui, fuseseră menționate drept complice ale lui Asiaticus și omul voia să-și dovedească lealitatea.

I-am dat de știre lui Asiaticus că amân procesul pentru douăzeci și patru de ore și că, până una alta, urma să i se scoată lanțurile. Avea, desigur, să înțeleagă mesajul. În răstimp, Messalina se dusese degrabă la Poppaea să-i spună că Asiaticus era pe punctul de a fi condamnat și s-o sfătuiască a-și preveni propriu-i proces și propria-i execuție, sinucigându-se fără întârziere. Despre aceasta eu însă n-am știut nimic.

Asiaticus a murit destul de curajos. Și-a petrecut ultima zi punându-și în regulă treburile, mâncând și bând ca de obicei, făcând o plimbare prin grădinile lui Luculus (cum tot li se mai spunea), dând instrucţiuni grădinarilor cu privire la pomi, la flori și la bazinele cu pești. Când a văzut că-i pregătiseră rugul funerar în apropierea unei frumoase alei de carpeni, s-a înfuriat rău și i-a amendat cu salariul pe-un trimestru pe libertul care purta răspunderea alegerii locului.

— Nu ţi-ai dat seama, dobitocule, că vântul va duce flăcările în frunzișul acestor minunaţi copaci bătrâni și că va strica întregul aspect al grădinilor?

Ultimele sale cuvinte adresate familiei, mai înainte ca mâna chirurgului să-i fi tăiat o arteră a piciorului și să-l fi lăsat să sângereze până la moarte într-o baie caldă, au fost:

— Adio, dragi prieteni! Ar fi fost mai dezonorant să mor datorită întunecatelor tertipuri ale lui Tiberiu ori furiei lui Caligula decât să pier acum, jertfă a imbecilei naivităţi a lui Claudius, trădat de o femeie pe care am iubit-o și de un prieten în care am crezut.

Căci era convins că Poppaea și Vitellius ticluiseră tot procesul.

Două zile mai târziu, l-am poftit pe Scipio la cină și m-am interesat de starea sănătăţii soţiei lui, mijloc delicat de a-i arăta că, dacă tot o mai iubește pe Poppaea și e dispus s-o ierte, n-aveam să împing lucrurile mai departe.

— A murit, Cezar, mi-a răspuns și se porni pe plâns, acoperindu-și faţa cu palmele.

Familia lui Asiaticus, ginta Valeria, spre a dovedi că nu voia să se solidarizeze cu vorbirile-i dușmănoase, a fost obligată să-i ofere Messalinei grădinile lui

Luculus drept semn de împăciuire; deși, firește, n-am bănuit-o atunci, ele erau adevărata cauză a morţii lui Asiaticus. I-am judecat și executat pe fraţii Petra, iar surorile Tristonia s-au sinucis. Cât despre Assario, se pare că i-am semnat condamnarea la moarte: dar nu-mi aduc aminte de aceasta. Când i-am spus lui Pallas să-i aducă la cunoștinţă că va fi judecat, mi s-a răspuns că și fusese executat și mi s-a arătat sentinţa care, desigur, nu era falsificată. Singura explicaţie pe care o pot da este că Messalina, ori poate Polybius, care era unealta ei, a strecurat sentinţa de condamnare la moarte printre alte acte lipsite de importanţă pe care urma să le semnez și că am semnat-o fără s-o citesc. Știu acum că șiretlicul acesta era mereu folosit cu mine: că se foloseau de oboseala de care iarăși sufereau ochii mei (într-atâta încât fusesem nevoit să opresc orice lectură la lumină artificială) spre a-mi citi cu glas tare, drept rapoarte și documente oficiale ce trebuiau semnate de mine, improvizaţii care nu aveau nici în clin, nici în mânecă cu actele scrise.

Cam în același timp a murit și Vinicius, otrăvit. Am auzit, câţiva ani mai târziu, că refuzase să se culce cu Messalina și că ea îi vărsase otravă în mâncare: cert este că a murit în ziua următoare celei în care cinase la palat. Se prea poate să fie adevărat. Așa încât acum Vinicius, Vinicianus și Asiaticus, cei trei oameni care se oferiseră a fi împăraţi în locul meu, erau cu toţii morţi și moartea lor îmi putea fi pusă în cârcă. Totuși, mie, conștiinţa, în privinţa aceasta, mi-era împăcată. Vinicianus și Asiaticus erau, fără îndoială, trădători, iar Vinicius, credeam, murise de pe urma unui accident. Senatul însă și poporul o cunoșteau pe Messalina mai bine decât o cunoșteam eu și mă urau din pricina ei. Aceasta era bariera invizibilă între ei și mine și nimeni n-avea curajul s-o sfărâme.

Drept consecinţă a unui discurs tare pe care l-am ţinut în legătură cu Asiaticus, la o ședinţă unde lui Sosibius și lui Crispinus li s-au acordat daruri în numerar pentru serviciile făcute, Senatul mi-a predat mie de bună voie dreptul de a-i autoriza pe membrii săi să părăsească Italia pentru orice pricină ar fi.

---

25. Oraș în centrul Franței.

Capitolul XXVI

Fiica mea Antonia era măritată de câţiva ani cu tânărul Pompei, dar încă nu aveau copii. Într-o seară m-am dus s-o văd la ea acasă, în absenţa lui Pompei, şi am luat aminte cât de nefericită şi plictisită părea mereu a fi. Da, îmi mărturisi ea, era plictisită şi foarte plictisită, şi mai mult decât plictisită. Aşa că i-am dat de înţeles că s-ar simţi mult mai fericită dacă ar avea un copil şi i-am spus că e de datoria ei de femeie tânără şi sănătoasă, cu o mulţime de servitori şi de bani, să aibă nu numai un copil, ci chiar mai mulţi. Cu o droaie de copii mici n-are să se mai poată plânge de plictiseală. S-a făcut foc şi pară şi mi-a răspuns:

— Tată, numai un nerod s-ar aştepta să rodească un ogor care n-a fost niciodată însămânţat. Nu da vina pe glie, dă vina pe agricultor. Seamănă sare, nu seminţe.

Şi, spre mirarea mea, mi-a explicat că nu fusese niciodată săvârşit actul care pecetluieşte o căsătorie; şi, nu numai atât, dar că şi fusese tratată în modul cel mai netrebnic cu putinţă de către ginerele meu. Am întrebat-o de ce nu-mi vorbise despre aceasta până atunci şi mi-a răspuns că s-a gândit că n-o voi crede, deoarece eu n-o iubisem niciodată cu adevărat pe ea, sau, în orice caz, nu aşa cum îi iubeam pe fratele şi pe sora ei vitregă; şi că tânărul Pompei i se fălise că stă acum atât de bine cu mine, încât mă putea determina să fac orice dorea şi să cred orice mi-ar fi spus. Aşa că ei ce-i mai rămânea de făcut? Pe lângă toate, ar mai fi avut de îndurat şi ruşinea de a depune mărturie în faţa tribunalului la toate grozăviile pe care le îndurase de la el — şi asta i-ar fi venit peste puteri.

M-am înfuriat, cum s-ar fi înfuriat oricare părinte şi am asigurat-o că o iubesc din toată inima şi că, mai ales, din pricina ei mă purtam faţă de Pompei cu atâta consideraţie şi încredere. I-am dat cuvântul meu de onoare că, dacă numai jumătate din ce-mi spusese era adevărat, aveam să mă răzbun imediat pe ticălosul acela. Şi că decenţa ei avea să fie cruţată: treaba nu va fi niciodată adusă în faţa unui tribunal. La ce bun să fiu Împărat, dacă nu puteam folosi privilegiile situaţiei mele pentru a face din când în când câte o faptă bună în cadrul familiei mele, drept neînsemnată compensare a răspunderilor, şi trudei,

și grijilor implicate de funcţia ce deţineam? Și la ce oră avea să se întoarcă Pompei acasă?

— Are să vină acasă pe la miezul nopţii — mi-a răspuns Antonia, amărâtă — și pe la ora unu are să fie în camera lui. Dar mai întâi are să dea câteva pahare pe gât. Aproape sigur că are să și-l ia pe scârbosul acela de Lycidas cu el: l-a cumpărat pe douăzeci de mii de galbeni la licitaţia bunurilor lui Asiaticus și de atunci îl tot soarbe din ochi. Într-un fel, asta m-a ușurat mult. Așa că înţelegi cât de rău trebuie să fi stat lucrurile, dacă-ţi spun că prefer de o mie de ori să-l știu cu Lycidas decât cu mine. Da, l-am iubit pe Pompei cândva. Ciudat lucru-i iubirea, nu-i așa?

— Prea bine atunci, biata, biata mea Antonie. Când Pompei are să fie în camera lui și în așternut, aprinde două lămpi de ulei și așază-le drept semnal pe pervazul ferestrei din camera ta. Restul lasă-l pe seama mea.

Lămpile de ulei le-a așezat pe pervaz, un ceas înainte de zori; apoi s-a dat jos și a pus paznicul să deschidă ușa din faţă. Eram acolo. Am luat cu mine, intrând în casă, pe Geta și doi sutași din gardă și i-am trimis sus, în vreme ce eu așteptam în sala de jos, împreună cu Antonia. Îi trimisese de acasă pe toţi servitorii, cu excepţia paznicului, care-mi fusese sclav de copil. Antonia plângea niţel și ne-am strâns de mână, așteptând neliniștiţi să auzim strigăte și zgomot, și bufnituri din dormitor. Nu s-a auzit însă nimic, și-n cele din urmă Geta a coborât cu sutașii și a raportat că ordinele mele fuseseră executate. Pompei și sclavul Lycidas fuseseră uciși cu câte o singură aruncătură de suliţă.

Era prima oară când îmi foloseam puterea de Împărat pentru a răzbuna o nedreptate particulară; dacă n-aș fi fost însă Împărat, tot la fel aș fi simţit și aș fi făcut orice îmi sta în putinţă spre a-l distruge pe Pompei; și cu toate că legea privitoare la actele împotriva firii căzuse de mult în desuetudine, căci niciun juriu nu pare doritor să condamne, Pompei era legalmente vrednic de moarte. Singura mea greșeală era că-l executasem fără a respecta formele procedurale; dar aceasta fusese calea cea mai curată de a isprăvi cu el. Când un grădinar dă de o insectă împuţită care mănâncă inima unuia dintre cei mai buni trandafiri ai săi, n-o duce la tribunal în faţa unui juriu al grădinarilor: o strivește pe loc între unghii. După câteva luni, am măritat-o pe Antonia cu Faustus, un descendent al dictatorului Sulla, un om modest, capabil și foarte muncitor, care s-a dovedit a fi un excelent ginere. Acum doi ani a fost consul. Au avut un copil, un băiat, dar era tare slăbuţ și a murit, și Antonia n-a mai fost în stare să

aibă altul, din pricina unei leziuni făcute de o moașă neglijentă în momentul nașterii.

Scurt timp după cele de mai sus, l-am executat pe Polybius, pe care-l făcusem Secretar de stat al artelor, în temeiul probelor furnizate de Messalina cum că vindea acte de cetăţenie pentru profitul său personal. M-a durut mult când am aflat că Polybius se purtase incorect cu mine. Îl pregătisem să mă slujească încă de când era copil și aveam implicit deplină încredere în el. Isprăvise tocmai de a mă ajuta la redactarea autobiografiei oficiale pe care Senatul îmi ceruse s-o scriu pentru arhivele naţionale. Îl tratam de fapt cu atâta familiaritate, încât într-o zi, pe când ne plimbam amândoi prin curtea palatului, discutând nu mai știu ce problemă arheologică, nu i-am spus să se depărteze când cei doi consuli s-au apropiat să mă salute, așa cum se obișnuiește în fiecare dimineaţă. Aceasta li s-a părut o jignire adusă demnităţii lor, dar dacă eu nu eram prea mândru pentru a umbla alături de Polybius și a-i asculta părerile, de ce, la urma urmelor, ar fi fost ei? I-am îngăduit cea mai mare libertate și nu știu să fi abuzat vreodată de ea, deși, cândva, la teatru, și-a cam dat prea mult drumul la gură. Se juca o comedie de-ale lui Menandru și un actor tocmai recitase versul:

Să te ferească zeii de un gârbaci ajuns.

Cineva în culise a râs atunci cu tâlc. Trebuie că a fost Mnester. În orice caz, toată lumea s-a întors și s-a uitat la Polybius, căruia, ca Ministru al Artelor, îi revenea sarcina de a nu-i lăsa pe actori să-și ia nasul la purtare: dacă un actor se arăta prea slobod, Polybius avea grijă ca, în numele meu, acel actor să simtă din plin mângâierea gârbaciului pe spinare.

Polybius a strigat cât l-a ţinut gura:

— Da, și Menandru spune în a sa *Thessalie*:

Cei ce-au fost păstori de capre
Au acum putere-mpărătească.

Aceasta era o aluzie la Mnester, care începuse prin a fi păstor de capre în Thessalia și devenise acum cunoscut ca marea pasiune a Messalinei.

Pe atunci nu știam, dar Messalina întreţinuse relaţii intime cu Polybius și acesta fusese îndeajuns de neghiob ca să fie gelos pe Mnester. Așa că Messalina s-a descotorosit de el, după cum v-am spus. Ceilalţi liberţi ai mei au luat moartea lui Polybius drept o jignire adusă lor, tuturor — formau o tagmă

foarte strâns unită, se apărau întotdeauna unul pe altul în modul cel mai leal, niciodată nu se întreceau în a-mi obţine favoarea și nu se arătau geloși unul pe altul. Polybius nu rostise niciun cuvânt în apărarea sa, nevrând, bănuiesc, să-și incrimineze colegii, dintre care mulţi trebuie să fi fost implicaţi în același rușinos trafic cu cetăţeniile.

Cât despre Mnester, de la un timp încoace, se întâmpla ca atunci când urma să danseze într-un balet, să nu-și facă apariţia pe scenă. Drept care se isca mare larmă în teatru. Trebuie că am fost tare nerod: deși absenţa lui coincidea întotdeauna cu o durere de cap a Messalinei — care, de asemenea, o împiedica să fie prezentă la spectacol — mie nu mi-a trecut niciodată prin minte să trag concluzia evidentă. A trebuit să cer de mai multe ori scuze publicului și să făgăduiesc că n-are să se mai întâmple niciodată. Într-o zi am declarat în glumă:

— Domnilor, nu mă puteţi acuza de a-l ascunde la palat.

Spusa aceasta a stârnit râsete fără sfârșit. Toată lumea, în afară de mine, știa unde e Mnester. Când mă întorceam la palat, Messalina trimitea după mine și o găseam în pat, într-o cameră întunecoasă, cu o cârpă udă pe ochi. Îmi spunea cu glas stins:

— Cum, iubitule, vrei să spui că Mnester iar n-a dansat? Atunci n-am pierdut nimic. Am zăcut aici, roasă de invidie. M-am sculat odată și-am început să mă îmbrac pentru ca totuși să vin, dar durerea a fost atât de mare, încât a trebuit să mă culc la loc. A fost piesa tare plictisitoare fără el?

Îi răspundeam:

— Trebuie să-i cerem foarte serios să se ţină de cuvânt; la urma urmei, Urbea nu poate fi mereu tratată în felul acesta.

Messalina ofta:

— Nu știu. E foarte nervos, bietul băiat. Întocmai ca o femeie. Marii artiști sunt toţi așa. Zice că la cea mai neînsemnată contrarietate îl apucă durerile de cap și vărsăturile. Și de l-ar fi încercat astăzi numai a zecea parte din durerile care m-au încercat pe mine, apoi ar fi o mare cruzime să-i pretinzi să danseze. Și el nu se preface. Își iubește meseria și-i tare amărât când nu se poate înfăţișa publicului. Lasă-mă acum, iubitule, vreau să dorm, dacă pot.

Așa că ieșeam din cameră în vârful picioarelor și nu se mai pomenea nimic de Mnester pân’ ce iar se întâmpla la fel. Eu totuși n-am avut niciodată despre Mnester o atât de bună părere ca a mai tuturor celorlalţi. Fusese comparat cu marele actor Roscius, care în timpul republicii ajunsese la asemenea măiestrie

în profesia lui, încât numele său devenise sinonim cu acela de perfecţiune artistică. Oamenii, deși-i cam absurd, mai spun și astăzi despre un bun arhitect, ori despre un istoric învăţat, ori chiar despre un boxer iscusit că e „Roscius în persoană". Mnester nu era câtuși de puţin un Roscius decât poate în înţelesul acesta foarte larg. Recunosc, desigur, că nu l-am văzut niciodată pe Roscius jucând. Nimeni dintre cei acum în viaţă nu l-a văzut. Trebuie să ne bizuim cu toţii pe verdictul dat de străbunicii noștri, atunci când discutăm despre el, iar ei erau toţi de părere că principala însușire la care ţintea Roscius când juca era aceea de „a intra în pielea personajului" și că rege nobil, ori codoș viclean, ori soldat fanfaron, ori simplu măscărici — ori ceea ce s-ar fi nimerit a trebui să interpreteze — asta și reușea să fie, în carne și oase, fără poză. Pe când Mnester era numai afectaţii de sus până jos, afectaţii foarte fermecătoare și graţioase, desigur, dar în cele din urmă nu era propriu-zis actor: era doar un băiat drăguţ, cu picioare bine făcute și cu un dar înnăscut al improvizaţiei coregrafice.

Tot atunci Aulus Plautius s-a înapoiat la Roma, după ce fusese timp de patru ani comandant în Britannia; mi-a fost dat să am plăcerea a cere Senatului să-i acorde un triumf. N-a fost totuși un „mare triumf", cum aș fi dorit eu, ci un triumf mai mic ori o ovaţie. Dacă serviciile făcute de un general sunt prea însemnate spre a fi răsplătite numai cu podoabe triumfale și totuși, din motive procedurale, ele nu-l îndreptăţesc să obţină un triumf întreg, i se acordă acest triumf mai mic. Bunăoară, dacă războiul n-a fost pe deplin terminat; ori dacă n-a fost suficientă vărsare de sânge; ori dacă inamicul nu este socotit vrednic de a purta acest nume — așa cum, e mult de atunci, a fost cazul cu înfrângerea sclavilor răsculaţi sub conducerea lui Spartacus, deși Spartacus le-a dat mai mult de furcă armatelor noastre decât un mare popor străin. Cât privește pe Aulus Plautius, obiecţiunea ridicată a fost că toate cuceririle sale nu sunt destul de sigure pentru a-i permite să-și retragă trupele. Așa încât, în loc de a se înfăţișa într-un car tras de patru cai, a intrat în Urbe călare, purtând o cunună de mirt în loc de una de lauri și fără a ţine în mână un sceptru. Senatul nu se afla în fruntea alaiului și lipsea corpul de gorniști, iar când procesiunea a luat sfârșit, Aulus a jertfit un berbec, iar nu un taur. Altminteri, formele erau aceleași ca la „triumful mare" și, ca să arăt că nu dintr-o pizmă a mea nu obţinuse aceleași onoruri ca și mine, i-am ieșit în întâmpinare pe când înainta pe Via Sacra, i-am prezentat felicitările mele și l-am lăsat să călărească de-a dreapta mea (poziţia cea mai onorabilă) și l-am sprijinit eu însumi în vreme ce

urca în genunchi treptele Capitoliului. Am preluat, de asemenea, sarcina de staroste al ospățului și, la sfârșitul ospățului, din nou l-am așezat la dreapta mea când l-am condus acasă la lumina torțelor.

Aulus mi-a fost foarte recunoscător pentru toate acestea, dar și mai recunoscător (mi-a spus-o în particular) pentru a fi mușamalizat scandalul cu soția lui și cu agapa creștină (aderenții sectei aceleia evreiești erau acum cunoscuți sub numele de creștini) și pentru a fi lăsat-o să fie judecată de el. A spus că atunci când o femeie este în mod involuntar despărțită de soțul său — starea sănătății ei nu-i îngăduise să plece în Britannia — se poate ca ea să se simtă singură și să-și bage tot felul de bazaconii în cap și să cadă cu ușurință în mâinile șarlatanilor religioși, în special a celor evrei și egipteni. Dar că era femeie de treabă și soție bună și el avea încredințarea că se va lecui de aberațiile acelea. A avut dreptate. Doi ani mai târziu i-am arestat pe toți fruntașii creștini din Roma, dimpreună cu toți misionarii evrei ortodocși, și i-am expulzat din țară, iar soția lui Aulus mi-a fost de mare folos ca să-i adun laolaltă.

Principalul afect emoțional al creștinătății consta în aceea că zisul Iosua ori Iisus era presupus a fi înviat din morți ca nimeni altcineva până atunci, exceptând personajele de legendă; după ce fusese răstignit, își vizitase prietenii teafăr și nevătămat, mâncase și băuse pentru a dovedi că nu este o nălucă și apoi se înălțase la ceruri într-o revărsare de glorie. Și nu existau dovezi că toate acestea erau minciuni, deoarece s-a întâmplat că avusese loc un cutremur de pământ chiar după răstignire, care cutremur dislocase piatra grea de la intrarea mormântului unde fusese așezat trupul său mort. Straja fugise cuprinsă de panică; când straja s-a întors, trupul nu mai era acolo: desigur că fusese furat. Odată ce o poveste ca asta începe să circule în Orient, e greu să-i mai pui frâu și ar fi fost nedemn să combați o astfel de absurditate într-un edict oficial; dar am promulgat totuși strașnică poruncă în Galileea, unde creștinii erau cei mai numeroși, făcând din violarea mormintelor o crimă pedepsită cu moartea. Ce trebuie să mai irosesc însă timpul vorbind despre caraghioșii aceștia de creștini? Mai bine să merg mai departe cu propria-mi povestire.

Trebuie să pomenesc de cele trei litere pe care le-am adăugat alfabetului roman, de marile Jocuri Seculare pe care le-am celebrat, de recensământul poporului roman, de cum am redat viață străvechii arte religioase a prezicerii — care fusese dată uitării — de feluritele mele importante edicte și de legile pe care am cerut Senatului să le voteze. Dar poate că ar fi și mai nimerit să termin întâi de toate, pe scurt, cu darea de seamă asupra Britanniei;

acum că Aulus Plautius sosise cu bine în patrie, ceea ce s-a întâmplat mai târziu acolo nu va mai prezenta mare interes pentru cititorii mei. Am trimis pe un anume Ostorius să ia locul lui Aulus și acesta a întâmpinat greutăți deosebit de mari. Plautius desăvârșise cucerirea șesului din sudul Britanniei, dar, după cum spun, triburile din regiunile muntoase ale Țării Galilor și muntenii războinici din centrul țării tot mai încălcau fruntariile noii provincii; Caractacus se căsătorise cu fata regelui din Țara Galilor de Sud și conducea în persoană armata acelei țări. Îndată după ce a sosit, Ostorius anunță că va dezarma pe toți provincialii britanici de a căror loialitate se îndoia; avea astfel să fie liber de a-și trimite principalele forțe împotriva triburilor de peste frontieră, lăsând în urmă mici garnizoane. Acest anunț a stârnit o stare generală de nemulțumire și a fost luat de iceni, care erau aliații noștri liberi, în înțelesul că li se va aplica și lor. Ei s-au răsculat pe neașteptate, și Ostorius s-a pomenit în Colchester amenințat de o mare armată a triburilor din nord-est, neavând defel unități de armată regulată la îndemână: acestea erau toate plecate în centrul ori în vestul îndepărtat al insulei, iar el nu dispunea decât de francezi și de batavi. S-a hotărât însă a da lupta imediat și a ieșit învingător. Confederația condusă de iceni a cerut pace și i s-au acordat condiții ușoare, iar Ostorius și-a dus atunci unitățile de armată regulată înspre nord, anexând întreaga regiune de centru și oprindu-se la granița cu briganții. Briganții sunt o puternică și sălbatică federație de triburi care ocupă nordul insulei până la punctul ei cel mai gâtuit; dincolo de ei, ținutul sălbatic și muntos care se lățește iarăși, neexplorat și groaznic, pe o distanță de alte câteva sute de mile, este ocupat de dihăniile acelea cu capetele roșii, goidelii. Ostorius porni o expediție la râul Dee, în apus, și tocmai prăda valea acelui râu, care curge către nord în marea Irlandei, când află că în spatele său briganții se puseseră în mișcare. S-a întors și a învins o puternică armată de-a lor, făcând vreo câteva sute de prizonieri, printre care nobili de vază și fiul unui rege. Regele briganților se legă să respecte o pace onorabilă vreme de zece ani, dacă îi vor fi restituiți prizonierii, și Ostorius se învoi, dar păstră pe fiul regelui și pe cinci nobili drept ostatici, sub titlul de oaspeți. S-a aflat atunci liber să-și urmeze ostilitățile împotriva lui Caractacus, pe dealurile Țării Galilor. A folosit trei din cele patru legiuni ale sale, lăsând una la Caerleon pe Usk și două la Shrewsbury pe Severn. În restul insulei nu se aflau decât garnizoane de auxiliari, cu excepția legiunii a IX-a, la Lincoln, și a unei colonii de veterani cu serviciul militar împlinit cărora li se dăduseră pământuri, vite și captivi care să lucreze pentru ei. Colonia aceasta a fost prima

municipalitate romană din Britannia și eu am trimis o epistolă, confirmând înălțarea acolo a unui templu dedicat zeului August.

I-au trebuit lui Ostorius trei ani ca să supună sudul și centrul Țării Galilor. Caractacus era un dușman viteaz și, când s-a văzut silit să bată-n retragere spre nord cu rămășițele armatei sale, el a izbutit să aprindă triburile de acolo cu propria-i înflăcărare. Ostorius însă l-a învins până la urmă într-o bătălie finală, în care și noi am avut grele pierderi, și i-a capturat — ducându-i în tabăra britanică — nevasta, fiica, un cumnat și doi nepoți. Caractacus însuși și-a croit drum spre nord-est în cadrul unei disperate acțiuni de ariergardă și, câteva zile mai târziu, s-a înfățișat la curtea reginei briganților (tatăl ei, regele, murise, și ea era singura supraviețuitoare din toată familia regală, cu excepția prințului ostatic aflat în mâinile lui Ostorius, așa că o făcuseră regină pe ea). A îndemnat-o să continue războiul, dar regina nu era proastă. A pus să-l ferece în lanțuri și i l-a trimis lui Ostorius, drept dovadă a lealității ei față de legământul juruit de taică-său. Ostorius, în schimb, i-a trimis înapoi pe ostaticii nobili, dintre care ea și-a ales un soț. Pe fratele său, prințul, l-a executat, deoarece se știa că se arătase laș pe câmpul de luptă spre deosebire de noul ei soț, care nu fusese prins decât după ce se alesese cu șapte răni și omorâse cu mâna lui cinci soldați romani. Regina aceasta, al cărei nume este Cartimandua, s-a dovedit a fi o aliată cât se poate de fidelă. S-a certat cu soțul ei, deoarece el susținea că nu se simte legat de jurământul bătrânului rege pentru menținerea păcii cu noi. Nu i-a putut convinge pe briganți să pornească la război împotriva noastră, așa că a plecat în Țara Galilor de sud și a stârnit acolo o nouă răscoală. Garnizoana noastră de la Caerleon s-a văzut brusc atacată de niște puternice forțe. Inamicul a fost respins, dar printre pierderile noastre se numărau un comandant de cohorte și opt căpitani din legiunea a II-a. Nu mult după aceasta, două cohorte de auxiliari francezi, care se depărtaseră de bază după prădăciuni, au fost luate prin surprindere și nimicite. Ostorius, istovit de trei ani de lupte neîncetate, și-a pus rău la inimă aceste eșecuri: s-a îmbolnăvit și a murit, bietul om, deși trebuie să-i fi fost o mângâiere că puțin mai înainte i se acordaseră podoabele triumfale. Acestea s-au întâmplat acum doi ani. Am trimis pe un general cu numele de Didius să preia comanda provinciei, dar în vreme ce se afla pe drum, legiunea a XIV-a a fost învinsă în câmp deschis și a fost nevoită să se retragă în tabără, lăsând prizonieri în mâinile vrăjmașului.

Atunci soțul Cartimanduei a părăsit Țara Galilor de sud și a pornit un atac chiar împotriva ei, care-i stârnise mânia executând doi frați ai lui dovediți a fi

complotat împotriva reginei. Cartimandua i-a cerut ajutor lui Didius, iar el i-a trimis patru cohorte dintr-a IX-a și două de batavi. Cu acestea și propriile-i unități, l-a învins pe fostul soț, l-a făcut prizonier și l-a silit să-i jure vasalitate ei și prietenie romanilor. După care l-a iertat și domnesc împreună și acum, în bună armonie, după câte se pare: incursiuni peste graniță nu s-au mai produs de atunci. În răstimp, Didius a restabilit ordinea în Țara Galilor de sud.

Așa încât am să-mi iau rămas-bun de la Britannia mea, provincia care ne-a costat mulți oameni și bani și, deocamdată, nu prea ne-a adus altceva decât glorie. Dar socotesc ocupația drept o rodnică investiție pe termen lung pentru Roma, iar dacă-i vom trata pe băștinași cu dreptate și bună credință, ei vor deveni aliați prețioși și, până la urmă, și cetățeni prețioși. Avuțiile unei țări nu stau numai în grâne, metale și vite. Imperiul are nevoie, mai presus de orice, de oameni, și dacă poate anexa o țară unde trăiește un neam cinstit, războinic și muncitor, aceasta-i o achiziție mai bună decât orice insulă cu mirodenii din India sau decât orice teritoriu bogat în aur din centrul Asiei. Credința de care a dat dovadă regina Cartimandua și nobilii ei și curajul, la vremuri de restriște, al regelui Caractacus constituie cele mai fericite auspicii pentru viitor.

Caractacus a fost adus la Roma și am decretat o zi de sărbătoare pentru a celebra sosirea aceasta. Întregul oraș a venit să-l vadă. Divizia de Gardă stătea în formație de paradă în fața taberei, iar eu ședeam pe o estradă ridicată pentru acel prilej la poarta taberei. Trompetele răsunară și, din depărtare, o mică procesiune veni călcând gazonul către mine. În frunte mergea un detașament de soldați britanici făcuți prizonieri, apoi curtenii de seamă ai lui Caractacus; apoi mai multe căruțe încărcate cu harnașamente, gătare și arme — nu numai ale lui Caractacus însuși, ci și tot ce câștigase în războaiele purtate cu vecinii săi — capturate în tabăra din Cefn Carnedd; apoi soția, fiica, cumnatul și nepoții lui Caractacus și, în sfârșit, Caractacus în carne și oase, ținând capul sus și fără a se uita nici la dreapta, nici la stânga, până ce a sosit în fața estradei mele. Acolo mi-a făcut o plecăciune foarte demnă și mi-a cerut voie să ia cuvântul. I-am dat și a vorbit într-un mod sincer și nobil, și-ntr-o latinească atât de curgătoare, încât, pur și simplu, l-am invidiat: sunt un vorbitor nespus de prost și-ntotdeauna mă încurc în propriile mele fraze.

— Cezar, mă vezi aici în lanțuri stându-ți în față și cerându-ți să mă lași în viață după ce m-am împotrivit forțelor armate ale țării tale vreme de șapte lungi ani. Aș mai fi putut, desigur, rezista încă alți șapte ani, dacă n-aș fi avut încredere în regina Cartimandua că va respecta sfânta lege a ospitalității din

insula noastră. În Britannia, când un om cere ospitalitate, în orice casă ar fi și i se dă sare, pâine și vin, gazda se socotește a fi răspunzătoare de viața oaspetelui său întocmai ca de a sa. Un om s-a refugiat odată la curtea tatălui meu Cymbeline și, după ce și-a mâncat sarea, s-a destăinuit a fi ucigașul bunicului meu. Taică-meu însă i-a spus: „Ești oaspetele meu, nu-ți pot face niciun rău". Regina Cartimandua, ferecându-mă în aceste lanțuri și trimițându-mă aici, mai mult te-a cinstit pe tine decât pe sine ca regină a briganților.

Îmi recunosc de bună voie și greșelile mele. Scrisoarea pe care fratele meu, Tododumnus, ți-a trimis-o și pe care nu l-am sfătuit să n-o expedieze a fost pe atât de nechibzuită, pe cât a fost de nepoliticoasă. Eram tineri și fuduli pe-atunci și, încrezându-ne în vorbe de clacă, am subevaluat puterea armatelor voastre romane, lealitatea generalilor voștri și propriile tale mari însușiri de comandant. Dacă strălucitei mele obârșii și propriilor mele fapte vitejești le-aș fi adăugat cumpătarea în nenorocire, aș fi intrat fără îndoială în acest oraș ca prieten, iar nu ca prizonier; și nici n-ai fi socotit sub demnitatea ta de a mă primi regește, ca pe un fiu al părintelui meu Cymbeline, pe care zeul vostru August l-a onorat în calitate de aliat și suzeran, aidoma lui, a multe triburi cucerite.

Pentru prelungita mea rezistență, odată ce înțelesesem că ești hotărât a-mi anexa regatul și regatele aliaților mei, nu pot prezenta scuze. Aveam oameni și arme, care, cai și comori; e cumva de mirare că n-am voit să mă despart de ele? Voi, romanii, țintiți să vă întindeți stăpânirea asupra întregii omeniri, dar asta nu înseamnă că întreaga omenire este pregătită să și accepte această stăpânire. Trebuie să vă dovediți dreptul de a conduce și să-l dovediți cu spada. Războiul între noi, Cezar, a fost lung și armatele tale m-au urmărit din trib în trib, din fortăreață în fortăreață și le-am dat mult de furcă: acum însă iată-mă prins și iată că victoria e, în sfârșit, a ta. Dacă m-aș fi predat locotenentului tău Aulus Plautius, la acea primă bătălie de pe Medway, cum oare mă mai puteam socoti un dușman vrednic de a fi înfruntat în luptă, și cum ți-ai fi celebrat oare vreodată binemeritatul triumf? Pentru aceasta, respectă-ți inamicul, acum că a fost umilit, dăruiește-i viața, și nobila-ți clemență nu va fi nicicând uitată fie de țara ta, fie de a mea. Britannia va proslăvi clemența învingătorului, dacă Roma aprobă curajul învinșilor.

L-am chemat pe Aulus la mine:

— Eu, unul, sunt gata să-i acord libertatea acestui brav rege. A-i reda tronul ar fi pretutindeni privit drept slăbiciune, așa că un atare lucru nu pot face. Dar

sunt dispus să-i încuviințez a rămâne aici la Roma ca oaspete al Urbei, cu o pensie potrivită nevoilor sale; și, de asemenea, să-i slobozesc familia și curtenii. Ce părere ai?

Aulus mi-a răspuns:

— Cezar, Caractacus s-a dovedit a fi un dușman viteaz. N-a torturat și n-a executat niciun prizonier, n-a otrăvit nicio fântână, s-a luptat drept și și-a ținut cuvântul dat. Dacă-l pui în libertate, voi fi mândru să-i întind mâna și să-i ofer prietenia mea.

L-am eliberat pe Caractacus. Mi-a mulțumit pe-un ton solemn.

— Doresc fiecărui cetățean roman să aibă o inimă ca a Cezarului.

În seara aceea, el și familia lui au cinat la palat. Aulus era și el prezent, și noi, vechii combatanți, am refăcut în întregime lupta de la Brentwood, în timp ce goleam cupele de vin. I-am povestit lui Caractacus cât de aproape era să ajungem, el și cu mine, la o înfruntare corp la corp. A râs și mi-a spus:

— De-aș fi știut! Dar dacă mai dorești încă să te lupți, îți stau la dispoziție. Mâine-dimineață, pe câmpul lui Marte, domnia ta pe iapa domniei tale și eu pe jos, vrei? Deosebirea de vârstă ar compensa inegalitatea pozițiilor.

O altă observație a sa a ajuns celebră:

— Nu pot înțelege, luminățiile voastre, cum de puteți, ca stăpâni ai unui oraș atât de măreț, cu locuințe asemenea unor roci de marmură, cu prăvălii aidoma unor tezaure regale, cu temple ca din visele despre care povestesc druizii noștri când se întorc din călătoriile lor în împărăția morților, cum de puteți a vă lăsa inima să râvnească la stăpânirea bietelor noastre colibe insulare?

Capitolul XXVII

Jocurile expiatoare, zise Tarentice ori Seculare, sunt celebrate la Roma spre a marca începutul fiecărui nou ciclu ori zodii a oamenilor. Ele îmbracă forma unui festival care durează trei zile și trei nopți, dat în onoarea lui Pluto și a Proserpinei, zeii subpământeni. Istoricii sunt de acord în a crede că jocurile acestea au fost stabilite pentru prima oară în mod oficial de Publicola, un membru al gintei Valeria, în al două sute cincizecilea an de la întemeierea Romei — adică în anul în care și ginta Claudia a venit din țara sabinilor la Roma; dar ele fuseseră celebrate cu o sută zece ani mai înainte, sub forma unui ritual familial, de către Valeri, potrivit unui oracol al lui Apollo din Delfi. Publicola s-a jurat că vor fi ținute de atunci încolo, pe viitor, la începutul fiecărui nou ciclu, atâta vreme cât va dura Urbea. De la el încoace au avut loc cinci sărbători, dar la intervale neregulate, din pricina deosebitelor păreri asupra datei la care începe un nou ciclu. Uneori ciclul a fost considerat totuna cu ciclul natural de o sută zece ani — potrivit modului de calcul etrusc —, sau de o sută de ani, după cât durează ciclul civil roman, iar alteori jocurile au fost celebrate de îndată ce s-a putut limpede constata că nu mai supraviețuiește nimeni dintre cei care luaseră parte la festivitățile precedente.

A.D. 46

Cea mai recentă celebrare din timpul republicii avusese loc în al șase sute șaptelea an de la întemeierea Urbei și singura celebrare care fusese rânduită de atunci încoace a fost a lui August, în al șapte sute treizeci și șaselea an. Anul celebrării lui August nu putea fi socotit a marca al o sutelea ori al o sută zecelea an de la precedenta sărbătoare și nici ca însemnând moartea ultimului om care luase parte la aceasta; și nici nu putu fi luat drept data la care să se fi ajuns prin calcul de la Publicola încoace, măsurându-se perioada de o sută ori o sută zece ani. August, ori mai exact Consiliul celor Cincisprezece — consilierii săi religioși — își bazase calculele pe o presupusă primă celebrare în al nouăzeci și șaptelea an de la întemeierea Urbei. Recunosc, întru cât mă privește, că în a mea istorie a reformelor sale religioase acceptasem data aceasta drept exactă, dar numai pentru că a-l critica asupra acestui punct important ar fi însemnat

să-mi aprind paie în cap cu bunică-mea Livia. Adevărul e (pentru a nu ne mai pierde în detalii) că, desigur, acest calcul a fost incorect, chiar dacă prima celebrare ar fi avut loc atunci când presupunea el, ceea ce nu era cazul. Am calculat, pornind de la sărbătoarea lui Publicola și mergând pe cicluri naturale de o sută zece ani (căci nu încape îndoială că numărul acesta reprezenta un ciclu pentru Publicola), până ce am ajuns la al șase sute nouăzecilea an de la întemeierea Urbei. Atunci ar fi trebuit să aibă, de fapt, loc ultima celebrare, și să nu mai fi avut loc până la al opt sutelea an, data la care tocmai am ajuns în această povestire, adică al șaptelea an al propriei mele domnii.

Trebuie să știți că fiecare ciclu are un caracter al său, fatal, care e determinat de evenimentele din anul inaugural. Primul an al ciclului anterior fusese marcat de nașterea lui August, de moartea lui Mithridate cel Mare, de victoria lui Pompei asupra fenicienilor, de ocuparea Ierusalimului, de neizbutita încercare a lui Catilina de a face o revoltă populară și de preluarea oficiului de Mare Preot de către Gaius Iulius Caesar. Mai este oare necesar să scot în evidență semnificația fiecăruia dintre aceste evenimente? Să arăt că în ciclul următor armatele noastre erau menite a fi biruitoare în străinătate, că imperiul avea să se întindă considerabil, că libertatea poporului avea să fie suprimată și că Cezarii aveau să fie purtătorii de cuvânt ai zeilor? Intenția mea era de a ispăși păcatele și crimele acelui vechi ciclu și de a inaugura unul nou cu sacrificii solemne. Căci în acel an mă gândeam că voi putea încheia opera mea de reformă. Aveam apoi să redau guvernarea unui popor — acum prosper și bine organizat — Senatului și poporului, din mâinile cărora fusese atâta amar de vreme reținută.

Îmi făurisem întregul plan în amănunțime. Era evident că guvernarea de către Senat sub conducerea consulilor avea mari dezavantaje: termenul de un an nu era destul de lung. Și armata nu dorea să i se schimbe mereu Comandantul Suprem. Planul meu, pe scurt, era de a dărui poporului Caseta Imperială, cu excepția sumei necesare pentru întreținerea mea ca simplu cetățean, precum și teritoriile imperiale, inclusiv Egiptul, și să vin cu o lege care să prevadă schimbarea guvernului la cinci ani o dată. Foștii consuli din precedenta perioadă de cinci ani, împreună cu anumiți reprezentanți ai Poporului și Cavalerilor, aveau să alcătuiască un cabinet pentru a sfătui și a ajuta pe unul dintre ei, ales prin tragere religioasă la sorți și denumit prim-consul, la cârmuirea țării. Fiecare membru al cabinetului avea să fie răspunzător față de primul consul, pentru un departament corespunzător cu

departamentele pe care le alcătuisem sub conducerea liberților mei, ori pentru guvernarea uneia dintre provinciile de graniță. Consulii anului aveau să joace rol de verigă de legătură între primul consul și Senat și să îndeplinească obișnuitele funcții de judecători ai curților de apel; tribunii poporului aveau să fie veriga de legătură între primul consul și popor. Consulii urmau să fie aleși din rândurile ordinului senatorial prin alegere populară, iar în cazurile de urgență națională urma să se recurgă la un plebiscit. Născocisem o serie de garanții pentru această constituție și mă legănam cu speranța că ea va fi o constituție aplicabilă în practică: liberții mei puteau rămâne în calitate de funcționari permanenți și de supraveghetori ai aparatului administrativ, iar noul guvern nu putea decât profita de pe urma sfaturilor lor. În felul acesta, trăsăturile izbăvitoare ale guvernării monarhice puteau fi păstrate fără a se prejudicia libertatea republicană. Și spre a menține armata mulțumită, includeam în noua constituție o măsură prevăzând plata unei gratificații la fiecare cinci ani, proporțională cu succesele armatelor noastre în străinătate și creșterea avuției naționale în interior. Posturile de guvernatori ai provinciilor interioare urmau a fi împărțite între cavalerii care se înălțaseră la comenzi înalte, în armată, și senatori.

Deocamdată nu vorbisem nimănui despre planurile mele, dar continuam să lucrez cu inima ușoară. Eram convins că, de îndată ce voi fi dovedit, printr-o abdicare voluntară, că intențiile mele n-au fost niciodată tiranice și că cele câteva execuții pe care le ordonasem fără a respecta formele legale îmi fuseseră impuse de împrejurări, voi fi iertat pentru toate greșelile mele mai mici, din considerație față de marea operă de reformă pe care am făptuit-o, și că toate bănuielile vor fi date uitării. Îmi spuneam: „August mereu zicea că se va retrage și va restaura republica: dar până la urmă n-a făcut-o din pricina Liviei. Și Tiberiu zicea mereu așa, dar până la urmă n-a făcut-o de frica urii pe care o stârnise cu despotismul și cruzimea sa. Eu însă am cu adevărat de gând să demisionez; nu există nimic în măsură să mă poată împiedica. Mi-e curată conștiința, iar Messalina nu e Livia.“

A.D. 47

Jocurile acestea seculare n-au fost celebrate în vară, ca în celelalte ocazii, ci la douăzeci și unu aprilie, sărbătoarea păstorilor, fiindcă aceea era însăși ziua în care Romulus și păstorii săi întemeiaseră Roma, cu opt sute de ani înainte. Am urmat exemplul lui August, neconsacrând serbările numai zeilor subpământeni,

deși despicătura vulcanică de pe Câmpul lui Marte — cunoscută sub numele de Tarentum, care era locul tradițional al celebrării și una dintre presupusele intrări ale Infernului — a fost prefăcută în teatru temporar, iluminată cu lumini colorate și declarată centru al festivalului. Trimisesem crainici, cu vreo câteva luni înainte, spre a convoca pe toți cetățenii (potrivit vechii formule) „la un spectacol pe care nimeni dintre cei acum în viață nu-l văzuse vreodată și pe care nimeni dintre cei acum în viață nu-l va mai vedea cândva". Aceasta a provocat unele zâmbete malițioase, deoarece, de celebrarea petrecută cu șaizeci și patru de ani în urmă, își mai aduceau aminte un anumit număr de bătrâni și de bătrâne, dintre care unii și unele chiar luaseră parte la ea. Dar așa era vechea formulă și formula era justificată de faptul că celebrarea lui August nu avusese loc la timpul potrivit.

În dimineața primei zile, de pe treptele templului lui Jupiter aflat pe Dealul Capitolin și de pe ale templului lui Apollo aflat pe Palatin, membrii Consiliului celor Cincisprezece au împărțit tuturor cetățenilor liberi torțe, pucioasă și bitum, uneltele purificării; de asemenea, grâu, orz și fasole, spre a le servi parte drept prinos către Ursitoare și parte drept plată pentru actorii care se produceau în festival. Dimineața, devreme, fuseseră simultan aduse jertfe în principalele temple din Roma, pentru Jupiter, Junona, Neptun, Minerva, Venus, Apollo, Mercur, Ceres, Vulcan, Marte, Diana, Vesta, Hercule, August, Letona, pentru Ursitoare, precum și pentru Pluto și Prosperpina. Dar principalul eveniment al zilei îl constituia jertfirea unui taur alb lui Jupiter și a unei vaci albe Junonei, pe Capitoliu, și tot omul era presupus a fi de față. Am mers apoi în procesiune la Tarentum și am cântat coruri în onoarea lui Apollo și a Dianei. După-amiaza a fost ocupată cu lupte cu sabia, lupte cu fiarele sălbatice și curse de care în circ și-n amfiteatre, precum și jocuri scenice în onoarea lui Apollo la teatrul lui Pompei.

La ora nouă în seara aceea, după ce a fost arsă o mare cantitate de pucioasă și s-a stropit cu apă sfințită întregul Câmp al lui Marte, am adus jertfă Ursitoarelor trei miei parte bărbătească, pe trei altare subpământene construite lângă malul Tibrului, în vreme ce, odată cu mine, o mare mulțime de cetățeni își fluturau torțele aprinse, oferind grâu, orz și fasole și cântând un imn de căință pentru greșelile din trecut. Cu sângele mieilor au fost stropite altarele, iar rămășițele lor au fost arse. La teatrul de pe Tarentum au mai fost cântate și alte imnuri și s-a încheiat, cu toată cuvenita solemnitate, partea expiatoare a serbărilor. S-au reprezentat apoi scene din legendele romane, inclusiv un balet

comemorând lupta dintre cei trei frați Horați și cei trei frați Curiați, luptă despre care se spune că ar fi avut loc în apropiere, în ziua primei celebrări a jocurilor de către ginta Valeria.

În ziua următoare, cele mai nobile matroane ale Romei, în frunte cu Messalina, s-au întrunit pe Capitoliu și au înălțat rugi Junonei. Jocurile au continuat ca și în ziua anterioară: au fost omorâți în amfiteatru trei sute lei și o sută de urși, fără a mai pomeni de tauri și de numeroși gladiatori. În seara aceea am adus jertfă Mumei Terra un mistreț negru și un porc negru. În ultima zi au fost cântate în cor, la sanctuarul lui Apollo, imnuri grecești și latinești de către de trei ori câte nouă frumoși băieți și frumoase fecioare și i s-au jertfit boi albi. Era onorat în felul acesta Apollo, deoarece oracolul lui poruncise, la obârșie, instituirea serbărilor. Imnurile implorau ocrotirea lui Apollo, a surorii sale Diana, a maică-sii Latona și a tatălui său Jupiter pentru toate cetățile, și orașele, și toți dregătorii din întregul imperiu. Unul dintre ele era faimoasa odă a lui Horațiu compusă în onoarea lui Apollo și a Dianei, care n-a avut nevoie a fi pusă la zi, cum ați putea crede: de fapt, o strofă a imnului se potrivea mai bine decât atunci când fusese compusă:

Înduioșați de rugăciunile noastre,
Cele două zeități vor feri Roma de rele,
Întorcând groaznicele nenorociri:
A foametei și a durerosului război
De la nobilul Cezar și de la poporul lui,
Și revărsându-le asupra vrăjmașilor britoni.

Horațiu scrisese acestea când August cugeta la un război împotriva Britanniei, dar pe care nu l-a mai pornit, așa încât britanicii nu erau, oficial, inamicii noștri, cum sunt acum.

Alte sacrificii tuturor zeilor, alte curse de care, lupte cu sabia, lupte cu fiarele sălbatice, concursuri atletice. În seara aceea, pe Tarentum, am adus jertfă un berbec negru, o oaie neagră, un taur negru, o vacă neagră, un vier negru, o scroafă neagră — toate lui Pluto și Prosperinei; și, cu aceasta, festivitățile au luat sfârșit pe încă alți o sută zece ani. Se desfășuraseră fără ca nicio eroare ori semn rău prevestitor să ne fie aduse la cunoștință. Când l-am întrebat pe Vitellius dacă îi plăcuseră festivitățile, mi-a răspuns:

— Au fost minunate și-ți doresc la mulți ani!

Am izbucnit în râs, iar el și-a cerut scuze pentru a fi fost distrat. Identificase în mod inconștient ziua de naștere a Romei cu a mea, așa m-a lămurit, însă nădăjduia că fraza lui se va dovedi semn prevestitor de viață lungă pentru mine până la adânci și zdravene căruntețe. Dar Vitellius se pricepea a fi foarte nesincer: acum cred că-și pregătise gluma aceea cu mult înainte.

Pentru mine cel mai minunat moment al întregului festival a fost în după-amiaza celei de-a treia zile, când s-a reprezentat pe Câmpul lui Marte jocul troian, și micuțul meu Britannicus, pe atunci în vârstă de numai șase ani, a luat parte la încăierare alături de băieți de două ori mai în vârstă decât el, conducându-și căluțul și mânuindu-și armele ca un adevărat Hector ori Caractacus. Poporul l-a aclamat mai zgomotos decât pe toți ceilalți. A fost mult comentată extraordinara lui asemănare cu fratele meu Germanicus și i s-au prorocit mari biruințe, îndată ce vârsta îi va permite să plece la război. Un strănepot de frate al meu a luat, de asemenea, parte la jocuri, un băiat de unsprezece ani, fiul nepoatei mele Agrippinilla. Numele lui era Lucius Domitius[26] și l-am menționat mai sus, dar numai în treacăt. A sosit acum timpul să vorbesc mai larg despre el.

Era fiul acelui Domitius Ahenobarbus (ori barbă de aramă), vărul meu dinspre mamă, care avea reputația de a fi cel mai sângeros om din Roma. Setea de sânge constituia un caracter comun al membrilor familiei, ca și barba roșie, și se spunea că nu-i de mirare că au bărbi de aramă, ca să fie astfel pe potriva fețelor lor de fier și a inimilor lor de piatră. De tânăr, Domitius Ahenobarbus slujise în armată sub Gaius Caesar, când acesta se afla în Orient, și omorâse pe unul dintre propriii liberți, încuindu-l într-o cameră, fără a-i da nimic de băut și numai pește sărat și pâine uscată de mâncat, pentru că omul refuzase a se îmbăta criță la ospățul dat cu prilejul zilei de naștere a fostului său stăpân. Când Gaius a auzit de una ca asta, i-a spus lui Domitius că nu mai are nevoie de serviciile sale și că nu-l mai numără printre amicii săi. Domitius s-a întors la Roma și, la înapoiere, într-un acces de irascibilitate, a dat brusc pinteni calului pe ulița unui sat de pe Via Appia și a zdrobit intenționat un copil care se juca în drum cu o păpușă. Altă dată, în plin for, și-a căutat ceartă cu un cavaler căruia îi datora bani și i-a scos un ochi cu degetu-i cel mare. Unchiul meu Tiberiu, pe la sfârșitul domniei sale, s-a împrietenit cu Domitius: deoarece căuta cu tot dinadinsul tovărășia celor cruzi și josnici, cu scopul, zice-se, de a se simți oarecum mai bun prin comparație. L-a căsătorit pe Domitius cu nepoata

lui adoptivă — nepoată de fiu — Agrippinilla, nepoata mea de frate, și au avut un copil, pe acest Lucius. Felicitat de un prieten cu prilejul nașterii acestui moștenitor, Domitius s-a răstit:

— Lăsați-o mai moale cu felicitările, dobitocilor! Dacă ați fi cu adevărat patrioți, v-ați apropia de leagăn și ați sugruma pruncul pe loc. Nu vă dați seama că Agrippinilla și cu mine dispunem împreună de toate viciile cunoscute, umane și inumane, și că rodul nostru e menit a fi cel mai nesuferit plod din câți au chinuit vreodată nefericita noastră țară? Iar astea nu-s vorbe la întâmplare; i-a văzut unul dintre voi horoscopul? Ar fi de ajuns ca să te cutremuri.

Domitius a fost arestat sub dubla învinuire de trădare și incest cu sora lui Domitia — ceea ce, desigur, că nu însemna nimic în vremea lui Tiberiu, nu era decât o simplă formalitate. Tiberiu a murit cum nu se putea mai la vreme, și el a fost eliberat de Caligula. Îl numise pe Caligula în testamentul său drept co-moștenitor împreună cu tânărul Lucius, lăsându-i două treimi din domeniile sale. Când Agrippinilla a fost surghiunită în insula ei, Caligula a pus mâna și pe restul domeniilor, așa că Lucius era, de fapt, orfan și lipsit de orice mijloace bănești. Mătușa lui, Domitia, i-a purtat totuși de grijă. (Ea nu trebuie confundată cu sora ei, Domitia Lepida, mama Messalinei.) Era o femeie care se gândea numai la plăceri și s-a ocupat de tânărul Lucius doar din pricina unei prorociri, cum că va deveni într-o zi Împărat; voia să se pună bine cu el. Pentru a înțelege ce fel de caracter avea Domitia, este de amintit că cei trei pedagogi cărora le-a încredințat educația băiatului au fost: un fost balerin sirian, care împărțea pe din două favorurile Domitiei cu un tirolez, fost gladiator, apoi acest fost gladiator și, în sfârșit, coaforul ei grec. I-au dat o minunată educație populară.

Când, după doi ani, Agrippinilla s-a înapoiat, a simțit atât de puține sentimente materne față de fiul ei, încât i-a spus Domitiei că n-ar fi rău să-l mai țină vreo câțiva ani: avea să-i plătească din greu pentru a scăpa de răspundere. Am intervenit și am obligat-o pe Agrippinilla să-l ia acasă; i-a luat și pe cei trei pedagogi, deoarece Lucius nu voia să vină fără ei, iar Domitia avea acum alți iubiți. Agrippinilla l-a luat și pe soțul Domitiei, un fost consul, dar s-au certat curând și au divorțat. Următorul eveniment din viața lui Lucius a fost o tentativă de a fi asasinat pe când își făcea siesta de după-masă: doi bărbați au intrat prin ușa din față, fără a fi opriți de portar, care și el trăgea un pui de somn, au urcat la etaj, n-au dat de nimeni pe coridoare, au rătăcit prin casă

până ce au văzut un sclav dormind dinaintea ușii unui iatac, unde și-au spus ei că trebuie să fie cel pe care-l căutau, au intrat și l-au găsit pe Lucius, adormit în pat, și-au scos pumnalele și s-au apropiat de el în vârful picioarelor. Câteva clipe mai târziu au zbughit-o pe ușă afară strigând: „Șarpele, șarpele!“ Deși cei din casă au fost alarmați de zgomot, nu s-a făcut nicio încercare pentru a-i opri și au scăpat. Ceea ce îi înfricoșase fusese vederea unei piei de cobră peste perna lui Lucius. El o purta în jurul piciorului ca leac împotriva scrofulozei de care suferise îngrozitor în copilărie și presupun că se jucase cu ea înainte de a fi adormit. În camera lăsată pe întuneric arăta ca o cobră vie. Mi-am spus mai târziu că asasinii fuseseră trimiși de Messalina, care o ura pe Agrippinilla, dar, pentru nu știu care motiv, nu îndrăznea să-i aducă vreo acuzație. În orice caz, se răspândi povestea că două cobre stăteau de gardă la patul lui Lucius, iar Agrippinilla o întări. A pus pielea de șarpe într-o brățară în formă de șarpe, ca băiatul s-o poarte, și a spus prietenilor ei că fusese într-adevăr găsită peste pernă și că trebuie să fi fost lepădată acolo de o cobră care năpârlea. Lucius le-a spus prietenilor săi că, desigur, avea o cobră de gardă, însă că e probabil exagerat să se spună că era o dublă gardă; el, unul, nu văzuse niciodată mai mult de una, iar de băut, năpârca bea din cana lui de apă. N-au mai existat alte tentative de a-l asasina.

Lucius, ca și Britannicus, semăna cu iubitul meu frate Germanicus, care-i era bunic, dar în cazul acesta asemănarea era urâcioasă. Trăsăturile erau aproape identice, însă caracterul sincer, nobil, generos și modest care i se citea lui Germanicus pe față, era înlocuit la el cu viclenie, josnicie, meschinărie, vanitate. Și totuși, mai toată lumea se lăsa orbită de felul cu totul degenerat în care vădea frumusețea moștenită de la bunicu-său: avea o gingășie efeminată, care-i făcea pe bărbați să-l trateze cu blândețea ce ar fi arătat-o unei femei; și-și cunoștea doar prea bine această putere a frumuseții sale și consuma cu toaleta de dimineață — îndeosebi cu îngrijirea părului, pe care și-l purta foarte lung — aproape tot atâta timp ca și maică-sa ori ca și mătușă-sa. Pedagogul coafor veghea asupra frumuseții lui cu o gelozie egală aceleia a grădinarului care, în grădinile lui Lucullus, supraveghea fructele de pe faimosul zid al piersicilor sau acel cireș fără de pereche, cu pulpă albă, adus de Lucullus tocmai de pe țărmurile Mării Negre. Era curios să-l urmărești pe Lucius pe Câmpul lui Marte, făcând exerciții militare cu sabia, cu scutul și lancea; le mânuia pe toate destul de corect, așa cum îl învățase tirolezul său de pedagog gladiator, și totuși, antrenamentul acela aducea mai mult a balet decât a instrucție. Când, la

aceeași vârstă, Germanicus își făcea exercițiile, oricine își putea închipui că aude zăngănitul luptei, goarnele, gemetele, urletele și că vede cum țâșnește sângele german; în cazul lui Lucius, puteai auzi numai ropotele de aplauze ale unui public de teatru și nu puteai vedea decât trandafirii și galbenii aruncați pe scenă.

Dar destul despre Lucius, deocamdată. Un subiect mai plăcut este îmbunătățirea pe care am adus-o alfabetului roman. În precedenta mea carte am vorbit despre cele trei noi litere pe care le propusesem ca trebuincioase pentru uzul modern; consonantica *u*, vocala dintre *i* și *u* corespunzătoare grecescului *ipsilon*, și consoana pe care până acum am redat-o prin *bs* ori *ps*. Avusesem intenția de a le introduce după triumful meu, dar apoi am amânat chestiunea până după începerea noului ciclu. Mi-am anunțat proiectul în Senat a doua zi după jocurile seculare și el a fost bine primit. Dar am precizat că propunerea era o inovație care privea personal pe fiecare ins din cuprinsul imperiului și că nu voiam să-mi impun propriile idei poporului roman împotriva voinței sale ori mult prea degrabă, așa încât am venit cu ideea să supunem chestiunea unui plebiscit după ce va fi trecut un interval de un an.

În răstimp am dat publicității o scrisoare circulară prin care-mi explicam și susțineam planul. Am arătat că, deși suntem educați în așa fel, încât să ajungem a considera alfabetul drept o serie nu mai puțin sacră și inalterabilă ca lunile anului, ori ca ordinea numeralelor, ori ca semnele zodiacului, lucrurile nu stau de fapt așa: toate în lumea aceasta sunt supuse schimbării și îmbunătățirii. Iuliu Cezar efectuase o reformă a Calendarului: convenția care stă la baza notării numeralelor fusese schimbată și lărgită; constelațiilor li s-au dat alte nume: chiar și stelele care le alcătuiau nu erau nemuritoare — de la Homer încoace, bunăoară, cele șapte Pleiade deveniseră șase, prin dispariția stelei Sterope ori, cum i se spunea uneori, Electra. Tot așa și cu alfabetul latin. Nu numai că se schimbaseră formele lineare ale literelor, dar se schimbase și semnificația literelor, întrucât privea anumite sunete vorbite. Alfabetul latin a fost împrumutat de la grecii dorieni în vremea învățatului rege Evandru, iar grecii îl luaseră la început de la Cadmus, care l-a adus cu el când venise cu flota feniciană, iar fenicienii îl aveau de la egipteni. Era același alfabet, dar numai cu numele. Cert este că scrisul egiptean a luat la început forma unor picturi de animale ori de alte obiecte naturale și că acestea au fost treptat supuse unui proces de formalizare ajungând a fi litera hieroglifică, și că fenicienii le-au împrumutat și modificat, că și grecii împrumutaseră și modificaseră aceste

modificări și că, în cele din urmă, latinii au împrumutat și modificat aceste modificări ale unor modificări. Alfabetul grecesc primitiv cuprindea numai șaisprezece litere, dar i s-au adăugat altele, până ce numărul acestora s-a ridicat la douăzeci și patru, iar într-unele orașe la douăzeci și șapte. Primul alfabet latin a avut numai douăzeci de litere, deoarece trei consoane aspirate grecești și litera *Z* au fost socotite inutile. În orice caz, la vreo cinci sute de ani după întemeierea Romei, *G* a fost introdus spre a se adăuga lui *C*, iar și mai recent s-a întors și *Z*. Și totuși, după mine, alfabetul nu era încă perfect. S-ar putea să ne vină nițel greu la început — dacă se va vota în favoarea schimbării propuse — a ne aminti să întrebuințăm aceste comode noi forme în locul celor vechi, dar, cu timpul, ne vom obișnui, și o nouă generație de băieți, învățați să citească și să scrie potrivit cu noua metodă, nici nu vor simți deosebirea. Greutățile și încurcăturile provocate de modificarea adusă calendarului acum mai puțin de un secol, când un an a trebuit să fie mărit la cincisprezece luni și, drept consecință, numărul zilelor fiecărei luni schimbat, iar numele unei luni modificat și el — ei, asta era cu adevărat pricină serioasă de nemulțumire, și totuși oare nu s-a terminat totul cu bine? Desigur că nimeni n-ar mai voi să se întoarcă la stilul vechi.

Ei bine, toată lumea a discutat chestiunea în mod foarte savant, dar poate că nimănui nu i-a păsat dacă se va lua o hotărâre într-un sens ori în altul; în orice caz, nu în aceeași măsură ca mie. Când, în cele din urmă, a venit ziua votării, majoritatea covârșitoare s-a pronunțat pentru noile litere; dar mai degrabă cred că din considerație față de persoana mea decât datorită unei înțelegeri reale a problemei. Așa încât Senatul a votat pentru imediata introducere a noilor litere și ele apar azi în toate documentele oficiale și-n toate formele de literatură, de la poeme, tratate științifice și comentarii juridice, până la reclame pentru licitații, elegii, scrisori de dragoste și mâzgălituri pornografice făcute cu creta pe zidurile clădirilor.

Voi prezenta acum o scurtă dare de seamă a feluritelor lucrări publice, reforme, legi și decrete datorate mie și datând din partea mai recentă a domniei mele; voi avea, prin urmare, dacă mă pot exprima astfel, masa liberă pentru a putea scrie ultimele penibile capitole ale vieții mele. Căci am ajuns acum la un punct crucial al povestirii, „dezvăluirea“ cum îi zic autorii de tragedii, după care, deși n-am încetat de a-mi îndeplini îndatoririle mele de Împărat, am făcut-o în cu totul alt spirit decât până atunci.

Am terminat cu construirea apeductelor. Am construit, de asemenea, multe sute de mile de șosele, iar pe cele desfundate le-am reparat temeinic. Am interzis cămătarilor de a face împrumuturi tinerilor care așteptau să le moară tații pentru a-i moșteni: era un negoț infam — dobânda îmbrăca mereu forma de jecmăneală și s-a întâmplat mai des decât ar fi fost natural ca tatăl să moară curând după aceea. Măsura aceasta era luată pentru apărarea taților cinstiți împotriva fiilor risipitori, dar m-am gândit și la fiii cinstiți, cu tați risipitori: am scutit moștenirea legală a fiului de la sechestrarea — pentru datorii ori crimă — a bunurilor tatălui. Am legiuit și în interesul femeilor, eliberându-le de tutela vexatorie a rudelor dinspre partea tatălui, și am interzis ca dotele să poată fi depuse în garanție pentru datoriile contractate de soți.

La propunerea lui Pallas, am depus în Senat un proiect de lege care a fost votat și prin care orice femeie născută liberă devenea ea însăși sclavă dacă se căsătorea cu un sclav fără consimțământul stăpânului acestuia; dacă însă se căsătorea cu știrea și consimțământul lui, rămânea liberă și numai copiii născuți din căsătorie erau sclavi. Când am depus proiectul, s-a produs un incident amuzant. Un senator, care s-a nimerit să fie Consul desemnat, îl insultase pe Pallas cu vreo câțiva ani înainte și prevedea că are să întâmpine greutăți la intrarea în funcție dacă nu va putea să redobândească bunăvoința lui Pallas; nu spun că era îndreptățit să se aștepte ca Pallas să-i dovedească ranchiună, deoarece Pallas e mai puțin supus acestei greșeli decât mine, dar, în orice caz, nu se simțea omul cu inima împăcată. Așa că a propus ca să i se acorde lui Pallas o dregătorie onorară de rangul întâi și suma de o sută cincizeci mii galbeni pentru a fi făcut un mare serviciu țării inițiind această lege și stăruind pe lângă Senat pentru votarea ei. Scipio, văduvul Poppaeii, a sărit ca fript și a luat cuvântul vorbind cu o ironie ce aducea aminte de a lui Gallus și Haterius sub domnia unchiului meu Tiberiu:

— Sprijin propunerea. Și mai propun și ca să i se exprime mulțumiri publice acestui om extraordinar. Căci unii dintre noi, amatori de genealogii, am descoperit de curând că a coborât direct din Pallas, regele Arcadiei, strămoșul acelui rege om de litere, Evandru, recent menționat de slăvitul nostru Împărat și care și-a dat numele Dealului Palatin. Mulțumiri publice, zic, ar trebui să-i fie exprimate nu numai pentru a fi redactat acest proiect de lege, dar și pentru smerita mărinimie de care a dat dovadă tăindu-și regeasca obârșie: pentru a se fi pus la dispoziția Senatului ca un nimeni oarecare și pentru a fi consimțit să treacă drept un libert, secretar al Împăratului.

Nimeni n-a îndrăznit să se opună propunerii, așa că eu am făcut-o pe prostul, am pretins a-l lua pe Scipio în serios și nu am uzat de dreptul meu de veto. Ar fi fost nedrept față de Pallas să intervin. Dar îndată după ridicarea ședinței, am trimis după el și i-am povestit totul. S-a făcut roșu foc, neștiind dacă să se mânie din pricina insultei ori să se bucure că i se recunoaște rolul important pe care-l juca în treburile statului. M-a întrebat ce s-ar cuveni să răspundă și i-am spus:

— Ai nevoie de banii aceia?

— Nu, Cezar, sunt om cu dare de mână.

— Cu câtă dare? Hai, ia să aud cât prețuiești. Spune-mi adevărul și n-am să mă supăr.

— Vreo trei milioane, când mi-am făcut ultima dată socotelile.

— Cum?! În monede de argint?

— Nu, de aur.

— Ce spui, omule! Și totul câștigat pe căi cinstite?

— Fiecare părăluță. Oamenii vin cu petiții ori cer hotărâri și eu le spun întotdeauna: „Nu vă pot făgădui nimic". Și atunci ei spun: „O, nici că ne-așteptam la așa ceva. Dar vă rugăm să binevoiți a primi acest mic dar în bani drept recunoștință pentru a fi consimțit să ne primiți". Iar eu depun banii la bancă și le zâmbesc dulce. Sunt toți ai domniei tale, Cezar, dacă-i vrei. O știi.

— O știu, Pallas. Dar habar n-aveam că ești atât de avut.

— Nici că am timp vreodată să-i cheltuiesc, Cezar.

Și avea dreptate. Pallas muncea ca un salahor. Așa încât i-am spus că voi veghea ca Senatul să nu-l ia peste picior; și i-am dat sfatul de a primi rangul onorar, însă de a refuza banii. S-a învoit, iar eu am anunțat cu toată gravitatea Senatul că lui Pallas îi era prea de ajuns rangul onorific pe care binevoiseră a i-l da și că va continua să trăiască mai departe în sărăcie.

Scipio nu s-a lăsat. A depus o moțiune cerându-mi a stărui pe lângă Pallas ca să dea curs rugăminților Senatului și să accepte darul. Moțiunea a fost votată. Dar Pallas și cu mine ne-am ținut tari. Potrivit sfatului meu, el a respins stăruințele mele și ale Senatului și farsa s-a încheiat printr-o nouă moțiune, propusă de Scipio și votată de Senat, prin care Pallas era felicitat pentru înțeleapta-i cumpătare; ba aceste felicitări au și fost săpate pe o placă de bronz. Cred că veți fi de acord cu mine că nu Pallas și eu, ci Scipio și Senatul s-au făcut de râs.

Am mărginit onorariile avocaților la o sută de galbeni de fiecare proces. Limitarea aceasta era îndreptată împotriva unor oameni ca Suilius, acuzatorul lui Asiaticus, care putea determina un juriu să achite ori să condamne tot atât de sigur, pe cât poate un fermier să-și mâne porcii la târg. Suilius accepta să pledeze orice cauză, oricât de lipsită de sorți de izbândă, numai să primească onorariul cerut: care era de patru mii de galbeni de fiecare proces. Și enormitatea onorariului făcea tot atâta impresie asupra juriului ca și siguranța cu care se adresa instanței. Uneori, desigur, nici măcar Suilius nu putea spera să o scoată la capăt precum ar fi voit, deoarece vinovăția clientului său era prea vădită spre a putea fi ascunsă; dar pentru a nu se compromite în fața tribunalului de a cărui încredere avea nevoie pentru alte viitoare procese, unde va dispune măcar de o cât de mică șansă, tot el era cel care mai că determina juriul să ia o hotărâre potrivnică clientului său. S-a iscat un scandal pe tema aceasta; un cavaler avut, acuzat de a fi năpăstuit pe văduva unuia dintre liberții săi, îi plătise lui Suilius obișnuitul lui onorar și apoi fusese trădat de acesta în cursul procesului. S-a dus la Suilius și i-a cerut restituirea celor patru mii de galbeni. Suilius i-a răspuns că făcuse tot ce-i sta în putință și că regretă că nu poate înapoia banii — ar însemna să creeze un precedent primejdios. Cavalerul s-a sinucis în pragul casei lui Suilius.

Reducând astfel onorariile avocaților, care în vremea republicii fuseseră declarate ilegale, le știrbeam prestigiul față de jurați, care după aceea s-au arătat mai porniți să pronunțe verdicte corespunzătoare faptelor în cauză. Am purtat un fel de război cu avocații. Adeseori, când urma să judec un proces, mă adresam celor de față, zâmbind:

— Sunt om bătrân și sunt pornit să-mi pierd ușor răbdarea. Hotărârea mea va fi probabil dată mai degrabă în favoarea părții care-și va susține cauza în modul cel mai scurt, mai sincer și mai lucid, chiar dacă, procedând astfel, se va incrimina, decât părții care compromite o cauză dreaptă transformând-o în prilej de nepotrivită oratorie spectaculoasă. Și-l citam pe Homer:

Ca poarta cea din iad grețos mi-e omul
Când minte nevoit de sărăcie[27].

Am încurajat apariția unui soi nou de avocați — oameni lipsiți și de elocință, și de mari cunoștințe juridice, dar cu bun simț, cu voci clare și cu darul de a reduce procesele la elementele lor cele mai simple. Pe cel mai bun dintre aceștia îl chema Agatho. Eram mereu dispus să-i dau câștig de cauză în

caz de îndoială, când pleca în fața mea cu glasul lui plăcut și-n modul lui rapid, precis; asta, pentru a-i îndemna pe alții să-l imite.

Institutul legal și judiciar al lui Telegonius, „acel prea învățat și elocvent orator și juriconsult“, a fost închis acum vreo trei ani. S-a întâmplat după cum urmează: Telegonius, gras, agitat și cu părul scurt tăiat, și-a făcut într-o zi apariția în fața Curții de apel pe care o prezidam eu; își pleda un proces propriu. Fusese condamnat de un judecător la plata unei amenzi grele pentru a fi ațâțat pe unul dintre sclavii lui să-l omoare într-o încăierare pe-un prețios sclav al lui Vitellius. După cât se părea, sclavul lui Telegonius o făcuse într-un mod iritant pe avocatul și pe oratorul în dugheana unui bărbier. S-a iscat o ceartă între individul acesta și sclavul lui Vitellius, care-și aștepta rândul să fie bărbierit și trecea drept cel mai bun bucătar (în afară de al meu) din toată Roma și care prețuia cel puțin zece mii de galbeni. Sclavul lui Telegonius, cu jignitoare elocință, punea în contrast importanța artistică a oratoriei și cea a bucătăriei. Bucătarul lui Vitellius nu era certăreț, dar a cutezat vreo câteva simple constatări de fapt, cum ar fi fost aceea că nu se pot face comparații semnificative între practicanții domestici ai unor arte mărețe și măreții practicanți ai unor arte domestice; a mai arătat că se aștepta, de nu la considerație, măcar la bună-cuviință din partea unor sclavi de mai mică însemnătate decât el și că prețuia cel puțin de o sută de ori mai mult decât potrivnicul său. Oratorul, înfuriat de simpatia dobândită de bucătar din partea celorlalți mușterii, a smuls briciul din mâna bărbierului și, cu acest brici, a tăiat gâtul bucătarului, strigând:

— Am să te învăț eu minte să contrazici pe-un om al lui Telegonius.

Telegonius fusese de aceea condamnat a plăti întreaga valoare a bucătarului asasinat, pe considerația că violența sclavului său se datora obsesiei infailibilității avocățești inculcată de Institut tuturor colaboratorilor săi. Telegonius făcea acum apel, pe motiv că sclavul nu fusese ațâțat să omoare cu violență, dat fiind că însăși deviza institutului era: *Limba este mai puternică decât tăișul*, ceea ce constituia un îndemn nemijlocit de a se mărgini la acea armă în orișice dispută. A mai susținut că fusese o zi foarte caldă, că sclavul său făcuse obiectul unei grave jigniri prin aceea că se emisese părerea că nu valora mai mult decât nenorocita sumă de o sută de galbeni — cea mai modestă prețuire a serviciilor pe care le putea presta ca funcționar expert fiind de cincizeci de galbeni anual — și că de aceea singura concluzie echitabilă nu putea fi decât că bucătarul își chemase moartea printr-o purtare provocatoare.

Vitellius s-a înfățișat ca martor:

— Cezar — a spus — iată cum văd eu lucrurile. Acest sclav al lui Telegonius l-a omorât pe bucătarul meu șef, o ființă blândă și demnă și un adevărat artist în domeniul lui, cum însuți vei recunoaște ca unul ce deseori i-ai lăudat sosurile și prăjiturile. Are să mai coste cel puțin zece mii de galbeni să-l înlocuiesc, și chiar atunci, poți fi sigur, n-am să pot găsi unul măcar pe jumătate atât de bun ca el. Ucigașul lui a folosit, spre lauda oratoriei și defăimarea artei culinare, fraze care au fost dovedite a figura, vorbă cu vorbă, în înseși manualele lui Telegonius; și s-a mai dovedit, de asemenea, că în aceleași manuale, în capitolele consacrate „Libertății“, figurează multe pasaje violente care încearcă a îndreptăți pe cel ce recurge la forța armată când argumentele și rațiunea dau greș.

Telegonius l-a chemat pe Vitellius la interogator și trebuie să recunosc că marca neîncetat puncte, când un auditor aflat din întâmplare în incinta tribunalului ne-a provocat o surpriză. Auditorul era Alexandru alabarhul, care, aflându-se la Roma, intrase în tribunal, ca să se distreze și să-și petreacă timpul. Mi-a trimis un bilețel:

> Persoana care-și zice Telegonius din Atena și Roma e un sclav fugar de-ai mei, numit Ioannes, născut la Alexandria în propria mea casă; maică-sa era siriană. L-am pierdut acum douăzeci și cinci de ani. Veți găsi litera A, înconjurată de un cerc, tatuată pe șoldu-i stâng; e marca pe care o folosesc pentru a-mi însemna bunurile.
>
> Semnat: ALEXANDRU, ALABARH

Am suspendat ședința, în vreme ce Telegonius era scos din sală de garda mea și identificat a fi cu adevărat proprietatea alabarhului. Închipuiți-vă că o făcuse pe cetățeanul roman vreme de aproape douăzeci de ani! Întregul lui avut s-ar fi cuvenit a fi preluat de stat, în afara celor zece mii de galbeni acordați lui Vitellius, dar am îngăduit alabarhului să rețină jumătate. Alabarhul, în schimb, mi l-a dăruit pe Telegonius, pe care i l-am pus la dispoziția lui Narcissus: Narcissus i-a încredințat folositoarea, deși modesta slujbă de arhivar.

În felul acesta, așadar, guvernam eu. Și am extins pe larg cetățenia romană, vrând ca nicio provincie ai cărei locuitori erau leali, disciplinați și războinici să nu rămână multă vreme cu un statut civil inferior Romei și restului Italiei. Primul oraș din nordul Franței pentru care am obținut cetățenia a fost Autun.

Am dispus apoi să se facă recensământul cetățenilor romani.

A.D. 48

Numărul total al cetățenilor, inclusiv femeile și copiii, se ridica acum la cinci milioane nouă sute optzeci și patru de mii șaptezeci și doi, față de cei patru milioane nouă sute treizeci și șapte mii indicați de recensământul efectuat în anul morții lui August și patru milioane două sute treizeci și trei de mii indicați de recensământul efectuat în anul următor morții tatălui meu. Notate fără comentarii pe o foaie de hârtie, cifrele acestea nu sunt impresionante: dar ia gândiți-vă la ele, însă, transpunându-le în vieți omenești. Dacă toți cetățenii romani ar fi să defileze prin fața mea, în pas alergător, unul după altul, ar trebui doi ani până ce s-ar arăta ultimul. Și aceștia erau numai cetățenii propriu-ziși. Dacă mi-ar fi trecut prin fața ochilor întreaga populație a imperiului, adică peste șaptezeci de milioane la număr, acum că Britannia, Marocul și Palestina trebuiau puse și ele la socoteală, ar fi fost nevoie de douăsprezece ori mai mult timp, adică de douăzeci și patru de ani pentru ca ei să mi se arate privirilor; iar în douăzeci și patru de ani e vreme să se nască o întreagă nouă generație, așa că aș fi putut sta locului o viață de om, iar puhoiul tot ar fi lunecat și s-ar fi tot scurs.

Ar fi lunecat și s-ar fi tot scurs cu-același calm și veșnic flux

și niciodată nu s-ar fi arătat aceeași față de două ori. Cifrele sunt un coșmar. Ia gândiți-vă că la prima serbare a păstorilor, cea a lui Romulus, n-au luat parte mai mult de trei mii trei sute de suflete. Unde avem să ajungem?

Punctul asupra căruia doresc să insist îndeosebi în această dare de seamă a activității mele de Împărat este că, cel puțin până în momentul acesta, am acționat, în măsura în care-mi dădeam seama, numai spre binele general, în cel mai larg sens cu putință. N-am fost nici revoluționar nesăbuit, nici despot crunt și nici reacționar îndârjit: m-am străduit să îmbin mărinimia cu bunul simț ori de câte ori a fost posibil, și nimeni nu mă poate învinovăți că n-am făcut tot ce-am fost în stare a face.

Două documente care exemplifică activitatea legislativă a lui Claudius, precum și stilul lui epistolar și oratoric

EDICTUL LUI CLAUDIUS PRIVITOR LA ANUMITE TRIBURI TIROLEZE

A.D. 46

Proclamat la reședința din Baiae, în anul consulatului lui Marcus Iunius Silanus și al lui Quintus Sulpicius Camerius, în a cincisprezecea zi a lui martie, din porunca lui Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus.

Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus, Mare Pontif, Tribun al poporului pentru a șasea oară. Împărat, Părinte al Patriei, Consul desemnat pentru a patra oară, face următoarea declarație oficială:

Cu privire la anumite vechi controverse, a căror rezolvare fusese lăsată în suspensie timp de câțiva ani de pe vremea când unchiul meu Tiberiu era Împărat: unchiul meu îl trimisese pe un anume Pinarius Apollinaris să cerceteze acele zise controverse referitoare la Comensi (după câte îmi reamintesc) și la Bergali, dar nu la alții, și acest Pinarius își neglijase misiunea, din pricina încăpățânatei absențe din Roma a unchiului meu; iar apoi, când nepotul meu Gaius a devenit Împărat și nu i-a cerut nici el vreun raport, n-a prezentat niciunul — prost nu s-a dovedit în acea împrejurare — și după aceea am primit un raport din partea lui Camurius Statutus, arătând că în mare parte pământul agricol și forestier din acele părți se afla cu adevărat sub jurisdicția mea — așa că, pentru a mă referi la actualitate, am trimis de curând pe bunul meu prieten Planta Iulius acolo, și când a convocat o reuniune a guvernatorilor mei, atât a guvernatorilor de la fața locului, cât și pe-a acelora ale căror ținuturi se află mai departe, a procedat la o cercetare adâncită a tuturor acestor chestiuni și a tras concluziile ce se impuneau. Drept care aprob formularea următorului edict pe care — motivându-l mai întâi cu un raport clar — l-a redactat pentru a mi-l supune spre semnare; deși cuprinde măsuri mai ample decât acelea pe care Pinarius le avea de luat.

Cât privește pe anauni, pe tulliași și pe sinduni, constat din izvoare demne de încredere că unii dintre aceștia au fost încorporați în guvernământul Tirolului de sud, deși nu toți. Deși văd că pretențiile la cetățenia romană ale bărbaților din aceste triburi nu se bizuie pe temeiuri îndeajuns de sigure, totuși, deoarece se poate spune că ei au dobândit-o pe baza unei îndelungate posesiuni de fapt și că s-au amestecat atât de mult cu tirolezii din sud, încât n-ar putea fi despărțiți acum de ei fără a se aduce serioase prejudicii acelei respectabile obști de cetățeni, le acord prin prezenta și de bună voia mea autorizația de a se bucura în continuare de drepturile pe care și le-au asumat. O fac cu atât mai bucuros, cu cât sunt informat că un mare număr dintre cei al căror statut legal este în cauză își fac serviciul în divizia de gardă — unii dintre ei au ajuns a comanda companii — și că alții dintre compatrioții lor au fost încorporați spre a exercita funcția de jurați la Roma și-și îndeplinesc datoria acolo.

Măsura luată atrage după sine sancționarea legală retroactivă a oricăror acțiuni au întreprins și a oricăror contracte au încheiat, convinși fiind că sunt cetățeni romani, fie între ei, fie cu tirolezii din sud, fie în orice alte împrejurări; iar cât despre numele pe care le-au purtat până acum, ca și cum ar fi fost cetățeni romani, îi învoiesc prin prezenta a și le păstra.

FRAGMENTE RĂMASE DIN CUVÂNTAREA LUI CLAUDIUS ÎN SENAT, PROPUNÂND EXTINDEREA CETĂȚENIEI ROMANE ASUPRA DISTRICTULUI FRANCEZ AUTUN.

A.D. 48

Trebuie să vă rog în primul rând, domnilor și cinstiți senatori, să reconsiderați scandaloasa impresie pe care v-ar putea-o face în primele clipe propunerea pe care sunt pe punctul de a o săvârși: și anume că ar fi o propunere revoluționară: aceasta, prevăd, va constitui cel mai serios impediment ce mi se va ivi astăzi în cale. Poate că cel mai bun mijloc de care dispun pentru a înlătura obstacolul este de a reaminti cât de multe schimbări au fost aduse constituției noastre în

cursul istoriei romane, cât de extrem de maleabilă s-a dovedit în fapt a fi ea de la începutul începutului.

Roma a fost cândva cârmuită de regi, și totuși monarhia n-a devenit niciodată ereditară. Necunoscuți au dobândit coroana, ba și străini: precum urmașul lui Romulus, regele Numa, sabin de felul lui (iar Sabinia era pe atunci un stat străin, deși situat atât de aproape de Roma), ori Tarquinius întâiul, care i-a urmat lui Ancus Martius. Tarquinius nu era câtuși de puțin de neam mare — taică-său era Demarathus, un corintian, iar maică-sa era atât de săracă, încât, deși cobora din nobila familie a Tarquinilor, a fost constrânsă a se căsători cu un bărbat de rang inferior — așa că, neputând ocupa o dregătorie de vază la Corint, Tarquinius a venit aici și a fost ales rege. Lui și fiului său, ori poate nepotului său — istoricii nu sunt în măsură a se pune de acord nici măcar asupra acestui punct — le-a urmat Servius Tullius, care, potrivit izvoarelor romane, era fiul Ocresia, o prizonieră. Izvoarele romane fac din el fidelul tovarăș al etruscului Caele Vipinas și părtaș al tuturor nenorocirilor acestuia; spun că, atunci când Caele a fost învins, Servius Tullius a părăsit Etruria, cu rămășițele armatei lui Caele, și a cucerit dealul Caelius de acolo, pe care l-a numit după fostul ei comandant. Și-a schimbat apoi numele său etrusc — de Macstrna — în acela de Tullius și a pus mâna pe coroana romană, fiind, de altfel, un foarte bun rege. Mai târziu, când Tarquinius cel Mândru și fiii lui au început a fi urâți pentru purtarea lor tiranică, poporul roman — luați vă rog aminte — s-a săturat de guvernământul monarhic și am avut consuli, dregători aleși anual, în locul regelui.

Mai este oare nevoie să vă aduc aminte de dictatură, în care străbunii noștri au aflat — în vremuri grele, de război ori discordie politică — o formă de guvernământ mai tare decât cea consulară? Ori de numirea unor Tribuni ai poporului, chemați să apere drepturile plebei împotriva abuzurilor? Ori de Decemvirii care au preluat pentru o anumită perioadă guvernarea din mâinile consulilor? Ori de împărțirea puterii consulare între mai multe persoane? Ori de nelegala numire a unor comandanți militari în funcția de consul — s-a întâmplat de șapte sau opt ori? Ori de recunoașterea dreptului plebeilor de a deține nu numai cele mai înalte dregătorii, ci de a fi primiți și în preoție? Oricum, nu mă voi opri asupra luptelor din antichitate ale străbunilor noștri și nici vorbi-voi de toate cele câte au rezultat dintr-însele; ați putea bănui că, lipsit de modestie, fac din această trecere în revistă a istoriei un pretext pentru a mă făli cu recenta extindere a imperiului dincolo de mările nordului...

A fost dorința unchiului meu, Împăratul Tiberiu, ca toate coloniile de primă importanță și orașele de provincie din Italia să-și aibă reprezentanții lor în această înaltă adunare; și reprezentanți s-au găsit, îndeplinind toate condițiile necesare atât din punct de vedere al caracterului, cât și al averii. „Da, veți spune, însă există o mare deosebire între un senator italian și un senator din țări străine.“ Ei bine, când voi începe să vă justific acea parte din activitatea mea în care, ca cenzor, extind deplina cetățenie romană provinciilor, am să vă arăt cum văd eu de fapt situația. Dar permiteți-mi să spun pe scurt acum că nu cred că ar trebui să le interzicem provincialilor de a ocupa locuri în această adunare, dacă ei îi pot face cinste, numai pentru faptul că sunt provinciali. Renumita și măreața colonie a Viennei, din Franța, ne trimite senatori de multă vreme, nu-i așa? Iubitul meu prieten Lucius Vestinus se trage din Vienne: el este unul dintre cei mai distinși membri ai Nobilului Ordin al Cavalerilor și-l folosesc pentru a mă ajuta la îndeplinirea îndatoririlor mele administrative. (Am, fiindcă veni vorba, a vă cere o favoare pentru copiii lui Vestinus: doresc să li se confere cele mai înalte onoruri ale preoției — sunt convins că mai târziu

vor câștiga distincții datorită propriilor lor merite spre a fi adăugate celor acordate de dragul tatălui lor.) Există totuși un francez al cărui nume nu-l voi rosti în acest discurs, deoarece a fost un porc de câine și nici nu vreau să aud măcar de el. A fost un fel de minune a școlilor de atletism și a dus cu el în colonia sa un consulat, mai înainte chiar ca orașului să i se fi acordat cetățenia romană. Am o părere tot atât de proastă despre fratele lui — un ticălos fără pereche și atât de nevrednic, încât n-ați avea ce face cu el aici.

Dar a sosit vremea, Tiberius Claudius Germanicus, să dezvălui adunării tema cuvântării tale: ai și atins frontierele sudului Franței... Acestei înalte adunări nu ar trebui să-i fie mai degrabă rușine de acești iluștri domni, aflați acum în fața mea, dacă ar fi cumva înălțați la rangul de senatori, decât îi este distinsului meu prieten Periscus rușine când dă de numele francez Allobrogicus printre imaginile funerare ale strămoșilor săi. Dacă sunteți de acord că toate acestea sunt precum am spus, ce mai doriți de la mine? Doriți să vă dovedesc, cu harta în față, punându-mi degetul pe fiecare loc, că de pe acum aveți senatori de dincolo de frontierele Franței de sud, că nu s-a resimțit de fapt niciun pic de rușine fiindcă au fost primiți în ordinul nostru oameni născuți la Lyon[28]. Dar, domnilor și cinstiți senatori, vă asigur că mă aventurez cu cea mai mare prudență dincolo de fruntariile familiare ale sudului Franței. Asta nu înseamnă că nu trebuie susținută acum — și o dată pentru totdeauna — cauza restului acelei mari țări. Nu contest că francezii au luptat împotriva lui Iuliu Cezar (acum zeificat) timp de zece ani, dar, în schimb, trebuie ca și luminățiile voastre să fiți de acord cu mine că vreme de un veac ne-au păstrat, de atunci încoace, o mai devotată loialitate — și asta în vremuri tulburi — decât ne-am fi putut vreodată închipui. Când tatăl meu Drusus se afla implicat în cucerirea Germaniei, întreaga țară a Franței a rămas în pace în spatele său; și asta, să n-o uităm, în momentul când fusese luat de la o treabă foarte neliniștitoare pentru francezi, aceea a recenzării deținătorilor de bunuri imobiliare. Să știți că și astăzi chiar, o știu prea bine din proprie experiență, această treabă a recensământului este o sarcină deosebit de grea, deși acum ea nu mai înseamnă nimic altceva decât o trecere în revistă a resurselor noastre materiale...

---

26. Viitorul Împărat Nero (n.a.).
27. Homer, *Odiseea*, ed. cit., cântul XIV, p. 560.
28. Referință ironică la el însuși (n.a.).

Capitolul XXVIII

A.D. 48

Într-o dimineață de august, în anul recensământului, Messalina a intrat devreme în dormitorul meu și m-a trezit din somn. Îmi ia mereu mult timp până ce-mi adun gândurile când mă deștept, mai ales dacă n-am putut dormi între miezul nopții și ivirea zorilor, cum se și întâmpla adeseori. S-a aplecat asupră-mi, m-a sărutat, mi-a mângâiat părul și mi-a spus pe un ton deosebit de îngrijorat că are a-mi da vești teribil de proaste. Am întrebat-o somnoros și oarecum iritat despre ce e vorba.

— Barbillus, astrologul... știi că nu face niciodată o greșeală, așa-i? Ei bine, i-am cerut să-mi citească în stele ieri, pentru că n-am mai făcut-o de doi ori trei ani, și le-a cercetat aseară, și știi ce-a venit să-mi spună chiar adineauri?

— De bună seamă că nu știu. Hai, spune și apoi lasă-mă să dorm. Am avut o noapte rea.

— Iubitule, nu mi-aș fi îngăduit să te deranjez astfel, dacă nu era teribil de important. Ceea ce a spus a fost: „Messalina, Doamnă, o soartă groaznică îl așteaptă pe cineva care-ți este foarte aproape. O dată mai mult se vădește nefasta influență a lui Saturn. Se arată sub aspectul lui cel mai dăunător. Lovitura are să cadă în mai puțin de treizeci de zile, și nu după idele lui septemvrie". L-am întrebat ce vrea să spună, dar n-a vrut să vorbească. Tot făcea aluzii și-n cele din urmă i-am scos vorbele cu sila din gură, amenințându-l cu biciuirea. Ia ghicește ce a spus!

— Nu-mi place să ghicesc, când sunt pe jumătate adormit.

— Dar mi-este groază să ți-o spun direct, atâta e de îngrozitor. Mi-a spus: „Messalina, Doamnă, soțul tău are să moară de moarte rea".

— Așa a spus?

A dat solemn din cap a confirmare.

M-am ridicat, simțind cum îmi zvâcnește inima. Da, Barbillus prezicea întotdeauna exact. Și asta însemna că nu aveam să supraviețuiesc încercării mele de a introduce noua constituție decât cu vreo câteva zile. Plănuisem să-mi țin cuvântul la șapte septembrie, aniversarea victoriei mele de la Brentwood:

dar păstrasem cel mai adânc secret asupra întregii chestiuni, chiar față de Messalina, pentru care, altminteri, nu aveam secrete. I-am spus:

— Nu putem oare face nimic? Nu putem cumva păcăli prezicerea?

— Nu-mi vine în minte niciun gând. Ești soțul meu, nu? Doar dacă... doar dacă... ascultă, am o idee! Ce-ar fi dacă, numai pentru luna viitoare, ai înceta de a-mi fi soț?

— Dar îți sunt. Nu poți pretinde că nu-s.

— Poți divorța, nu-i așa, doar pentru o lună? Și te căsătorești din nou cu mine când Barbillus ne va aduce la cunoștință că Saturn s-a îndepărtat, la o distanță de la care nu mai e periculos.

— Nu, asta nu-i cu putință. Dacă divorțez de tine, nu mă mai pot recăsători legal decât dacă în interval a existat o altă căsătorie.

— La asta nu m-am gândit. Dar n-avem să ne lăsăm bătuți de-o simplă formă. Ia să presupunem că mă căsătoresc eu cu cineva, cu oricine, doar de formă. Cu un bucătar ori cu unul dintre soldații din garda palatului. O căsătorie redusă la partea ei ceremonială, se-nțelege. Am intra în camera nupțială printr-o ușă și apoi am ieșit pe alta. Nu-i o idee rea, așa-i?

Mi-am spus că nu-i o idee de lepădat; dar era evident că trebuia să se mărite cu cineva de neam mare și de vază, altfel s-ar fi creat o impresie proastă. I-am propus întâi pe Vitellius și mi-a răspuns zâmbind că Vitellius nutrea la adresa ei simțăminte atât de gingașe, încât ar fi curată cruzime să se mărite cu el fără a-l lăsa să petreacă noaptea cu ea. Și-apoi, ce facem cu prezicerea? Doar nu vreau să-l menesc pe Vitellius unei morți violente, așa-i?

Așa că am luat în discuție feluriți soți pentru ea. Singurul asupra căruia ne-am putut pune de acord a fost Silius, Consulul desemnat, un fiu al acelui Silius, generalul fratelui meu, pe care Tiberiu îl acuzase de înaltă trădare și-l obligase să se sinucidă. Mi-era antipatic pentru că se aflase în fruntea opoziției care, în Senat, se împotrivise măsurii mele de extindere a sufragiului și fusese foarte insolent cu mine. După cuvântarea mea asupra sufragiului, i se ceruse să-și exprime părerea. A spus că i se pare straniu ca vechii noștri aliați, nobilele și străvechile cetăți grecești din Lycia să rămână lipsite de libertatea lor (anexasem Lycia cu cinci ani mai înainte, din pricina neîncetatelor tulburări de acolo și, de asemenea, învecinata insulă Rodos, unde băștinașii trăseseră în țeapă câțiva cetățeni romani), în vreme ce barbarilor celți din nord aveau să le fie acordate cele mai depline drepturi ale cetățeniei romane. Când mi-a venit rândul să răspund obiecțiunii lui, aproape singura ce fusese ridicată, am folosit tonul cel

mai amabil cu putință. Am început: „E cale lungă, într-adevăr, de la vestita Lycie, de la

Frumos curgătorul Xantes,

acolo unde, potrivit cuvintelor poetului Horațiu, pe care le-am auzit cântate anul trecut la Jocurile Seculare,

Lui Apollo mult îi place pletele să-și spele,

până în Franța și până la întunecatul mare fluviu Ron, întunecatul mare fluviu Ron... despre care nu se face nicio mențiune în legendele clasice, afară doar de o îndoielnică vizită a lui Hercule, în cursul celor zece munci, când s-a dus să ia cirezile lui Geryon. Dar nu cred că...“

Am fost întrerupt de un râs înfundat, care s-a prefăcut curând în niște hohote de râs. Se pare că atunci când am repetat „întunecatul mare fluviu Ron“ și am șovăit o clipă în căutarea unei fraze, Silius declarase cu voce tare — dar ședea pe partea urechii mele surde, așa că nu auzisem întreruperea — „Da, întunecatul mare fluviu Ron, unde, dacă nu mint istoricii,

Lui Claudius mult îi place pletele să-și spele.

O referire la prilejul cu care fusesem zvârlit peste un pod în acel râu, la porunca lui Caligula, și când nu lipsise mult ca să mă înec. Vă puteți închipui cât de furios am fost când Narcissus mi-a explicat ce anume stârnise râsul. Una este să faci mici glume personale la cină, într-o casă particulară ori la terme, sau chiar glume mai gălăgioase la Sărbătoarea tuturor nebunilor (căreia, fiindcă veni vorba, îi redasem ziua a cincea, desființată de Caligula), și alta să-ți îngădui aluzii malițioase în Senat, de natură a stârni un râs sarcastic la adresa unui coleg, și eu, unul, n-aș fi făcut-o pentru nimic în lume pe seama cuiva. Și ca un Consul desemnat să fi procedat astfel pe seama mea, ba încă și în prezența unui grup de francezi de vază, pe care îi adusesem la Senat, mi s-a părut inadmisibil. Am strigat:

— Domnilor și cinstiți senatori, v-am rugat să vă exprimați părerea asupra moțiunii mele, dar după zgomotul pe care-l faceți, oricine ar putea lua adunarea aceasta drept cea din urmă dintre cârciumi. Vă rog respectați regulamentul. Ce-au să gândească francezii aceștia despre noi?

Zgomotul a încetat pe loc. Așa se întâmpla mereu când vedeau că mă înfurii.

Messalina mi-a spus că-i va face mare plăcere să se mărite cu Silius, nu numai din pricina grosolăniei de care dăduse dovadă față de mine și care desigur că merita răzbunarea aștrilor, dar și pentru că, după felul cum el o privea, era sigură că grosolănia lui izvorăște din gelozie și că o iubește pătimaș. Avea să fie o pedeapsă cum nu se poate mai nimerită pentru Silius să-i spună că divorțează și că se va căsători cu el, iar apoi să-i dezvăluie numai în ultima clipă că, de fapt, această căsătorie este numai de formă.

Așa că l-am ales pe Silius și, în aceeași zi chiar, am semnat un act prin care n-o mai recunoșteam pe Messalina drept soție a mea și-i îngăduiam să se înapoieze sub acoperișul părintesc. Am glumit o mulțime pe chestia asta amândoi. Messalina se prefăcea a implora s-o las să stea, căzându-mi în genunchi și cerându-și iertare pentru greșelile sale. Își și îmbrățișă plângând copiii, care nu știau ce să creadă.

— Trebuie, oare, om crud ce ești, să sufere și micuții aceștia pentru greșelile mamei lor?

Îi răspundeam că sunt greșeli de neiertat: era prea deșteaptă, prea frumoasă și prea harnică pentru a mai sta, fie și încă un ceas, cu mine. Dădea celorlalte soții o pildă pe care ele nu o puteau urma, la nivelul căreia nu se puteau ridica, și provoca gelozia generală împotrivă-mi.

Mi-a șoptit la ureche:

— Dacă vin la palat într-una din nopțile săptămânii viitoare și săvârșesc un adulter cu tine, ai să mă surghiunești? S-ar putea să fiu ispitită s-o fac, să știi.

— Da, am să te surghiunesc. Și-am să mă surghiunesc și pe mine. Unde să mergem? Mi-ar plăcea să văd Alexandria. Trece drept locul de exil ideal.

— Și să-i luăm și pe copii? Tare i-ar bucura.

— Lor, clima nu cred să le priască. Mi-e teamă că vor trebui să rămână aici cu maică-ta.

— Mama habar n-are de cum se cresc copiii; uite ce creștere mi-a dat mie! Dacă nu vrei să aduci și copiii, n-am să vin cu tine.

— Atunci am să mă însor cu Lollia Paulina, numai ca să-ţi fac în ciudă.

— Atunci am s-o omor pe Lollia Paulina. O să-i trimit prăjituri otrăvite, ca prăjiturile pe care Caligula le trimitea oamenilor care și-l făcuseră moștenitor.

— Ei, uite-ţi actul de divorţ, semnat și sigilat, otreapă ce ești! Acum ţi-ai recăpătat toate drepturile și privilegiile unei femei nemăritate.

— Să ne sărutăm, Claudius, înainte de a ne despărţi.

Îmi adusei aminte de celebrul rămas-bun pe care și-l ia Hector de la Andromaca, în cartea a șasea a *Iliadei*:

Hector se duse, iar scumpa-i soţie, pornind spre casă
Faţa mereu înapoi întorcea, năpădită de lacrimi.
Repede ajunse la curtea cea bună de stat a lui Hector
Crâncenul pentru dușmani, și-năuntru găsi pe mai multe
Șerbe ce, cum o văzură, cu toate-ncepură bocitul[29].

— Ei, nu fi așa zorită să ieși din scenă cu actul de divorț. N-ar strica să iei câteva lecții particulare de artă dramatică împreună cu Mnester.

— Acum fac ce vreau. Dacă nu ești atent, mă mărit cu Mnester.

Silius trecea drept cel mai chipeș nobil din Roma și Messalina era de mult fascinată de el. Dar nu era câtuși de puțin dispus să cadă ușor pradă pasiunii ei. Mai întâi, era un bărbat virtuos, ori cel puțin se fălea cu virtutea lui, și apoi era căsătorit cu o nobilă din familia Silania, o soră a primei soții a lui Caligula, și, în sfârșit, cu toate că Messalina exercita asupră-i o foarte puternică atracție trupească, era la curent cu nelimitata mărinimie de care ea dăduse dovadă dăruindu-se deopotrivă nobilului, omului de rând, gladiatorului, actorului, soldatului din gardă, ba și unuia dintre ambasadorii parți, și nu considera drept cine știe ce cinste a fi rugat să intre în rândurile lor. Așa că Messalina a trebuit să-și pună la bătaie toate mijloacele de care dispunea pentru a câștiga partida. Prima greutate a constat în a-l hotărî să vină s-o vadă în particular. L-a invitat de câteva ori, însă el s-a tot scuzat. În cele din urmă ea a izbutit, dar numai datorită complicității comandantului pazei de noapte, un fost iubit de-ai ei, care l-a invitat pe Silius la cină și apoi l-a poftit într-o cameră unde ea îl aștepta cu masa pusă pentru doi. Odată ajuns acolo, n-a mai putut scăpa ușor, iar ea a procedat cu multă viclenie: nu i-a vorbit mai întâi deloc de dragoste, ci de politică revoluționară! I-a reamintit de tatăl lui asasinat și l-a întrebat dacă ar putea îndura să-l vadă pe nepotul asasinului, un tiran și mai sângeros, apăsând din ce în ce mai tare jugul tiraniei pe gâtul unui popor odinioară liber. (Acesta eram eu, în caz că nu mă recunoașteți.) Apoi i-a spus că riscă să fie ucisă, deoarece îmi reproșează mereu că nu restabilesc republica, și mă învinui de cruda omorâre a unor bărbați și a unor femei cu desăvârșire inocenți. I-a mai spus, de asemenea, că-i disprețuiesc frumusețea și prefer slujnicele și cele mai ordinare prostituate și că, dacă nu mi-a fost credincioasă, apoi era numai din răzbunare pentru că o disprețuiam; dezmățul ei este consecința unei cumplite

deznădejdi și singurătăți. El, Silius, era dintre toți cei pe care-i cunoștea singurul bărbat îndeajuns de virtuos și de viteaz pentru a o ajuta să realizeze scopul pe care și-l fixase spre a-i consacra toată viața ei: restaurarea republicii. Oare avea el să-i ierte nevinovatul tertip de care se folosise pentru a-l ademeni în camera aceea?

Sincer vorbind, nu-l pot osândi pe Silius că s-a lăsat momit de ea: m-a amăgit și pe mine nouă ani de-a rândul. Nu uitați că era foarte frumoasă; și puteți fi încredințați că-i doftoricise vinul. Firește că a încercat s-o mângâie și, mai înainte să înțeleagă omul ce se întâmplă, se și aflau unul în brațele celuilalt pe canapea, alternând cuvintele „dragoste“ și „libertate“ cu sărutările și suspinele. Ea i-a spus că numai acum pricepe ce este dragostea adevărată, iar el i-a jurat că, ajutat de ea, va restaura republica de îndată ce se va ivi un prilej; ea, una, i-a jurat că va rămâne de-a pururi fidelă dragostei lui, dacă divorțează de soția sa, despre care ea știa că-i este necredincioasă în secret și care era și sterilă — iar Silius s-ar cuveni să nu lase să i se stingă neamul — și așa mai departe, și așa mai departe. Și așa l-a fermecat și l-a jucat cum a vrut ea.

Silius însă era tot atât de prudent pe cât era de virtuos și nu se simțea îndeajuns de tare pentru a porni o revoltă armată. A divorțat de soția lui, dar i-a spus Messalinei că, după matură chibzuință, socotea mai indicată soluția de a se aștepta moartea mea pentru restaurarea republicii. Atunci va putea să se însoare cu Messalina și să-l adopte pe Britannicus, ceea ce ar determina Urbea și Armata să-l considere ca pe conducătorul lor firesc. Messalina a înțeles că va fi nevoită să acționeze ea însăși. În felul acesta mi-a jucat festa cu Barbillus, după cum v-am spus, iar Silius (dacă era adevărat ceea ce mi-a povestit mai târziu) n-a știut nimic despre divorț până ce s-a dus la el cu actul, fără a-i lămuri cum îl obținuse, și i-a spus bucuroasă că se pot acum căsători și trăi de-a pururi fericiți, dar că nu trebuie să spună nimănui niciun cuvânt până ce ea îi va da voie.

Toată lumea la Roma a rămas uluită când s-a aflat de divorțul Messalinei, și cu atât mai mult cu cât eu păream a nu mă sinchisi. Continuam să-i arăt tot atâta respect ca și în trecut, de nu și mai mult, iar ea își continua activitatea politică la palat. Dar în fiecare zi îl vizita pe Silius la el acasă, în mod public și cu o întreagă escortă de însoțitoare. Când i-am atras atenția că ducea jocul cam prea departe, mi-a răspuns că întâmpină oarecare greutăți în a-l determina să se însoare cu ea.

— Mi-e teamă că bănuiește ceva necurat la mijloc și e foarte politicos și rezervat, dar, în fond, fierbe de dragoste pentru mine, canalia.

După câteva zile, aidoma, mi-a dat, voioasă, de știre că Silius se învoise și că aveau să se căsătorească în ziua de zece septembrie. M-a rugat să oficiez eu în calitate de Mare Pontif și să gust gluma din plin.

— N-are să fie minunat să-i vezi mutra uluită, când are să afle că a fost dus cu preșul?

În răstimp începusem să mă căiesc de toată treaba și, în special, de farsa făcută lui Silius, deși mă jignise în Senat cu o altă întrerupere necuviincioasă. Mi-am spus că n-ar fi trebuit să iau prezicerea în serios și că n-o făcusem decât pentru că eram numai pe jumătate treaz atunci când Messalina mi-a vorbit de ea. Iar dacă prezicerea era adevărată, cum de putea s-o înșele o falsă căsătorie? Îmi veni în minte că nicio căsătorie nu este considerată ca atare de lege, până ce nu a fost săvârșită trupește. Am încercat s-o conving pe Messalina să lase totul baltă, dar mi-a răspuns că-s gelos pe Silius și că, după a ei părere, îmi pierd simțul umorului și devin un bătrân acru, bun numai la stricarea chefului oamenilor, așa că am tăcut.

În dimineața zilei de cinci septembrie am fost la Ostia să inaugurez noul mare siloz de acolo. Îi spusesem Messalinei că nu aveam să mă înapoiez până a doua zi dimineața. Messalina mi-a spus că vrea să vină și ea și rămăsese stabilit că vom călători împreună în caleașcă: dar, în ultima clipă, o lovi una din faimoasele ei dureri de cap și trebui să rămână acasă. Mi-a părut rău, dar era prea târziu ca să-mi mai schimb planurile, de vreme ce-mi fusese organizată o recepție oficială la Ostia și făgăduisem să aduc jertfă în templul lui August de acolo: de când îmi ieșisem din fire cu cei din Ostia pentru că nu mă primiseră după cuviință, luasem îndeosebi aminte să nu-i jignesc.

După-amiază devreme, pe când intram în templu ca să jertfesc, Euodus, unul dintre liberții mei, mi-a înmânat un bilețel. Misiunea lui Euodus era de a mă feri de jalbele inoportune ale mulțimii: toate comunicările scrise îi erau înaintate lui, și dacă el le considera neserioase, ori demente, ori nevrednice de a-mi reține atenția, nu mă mai supăra cu ele. E de mirare ce maldăre de prostii scriu oamenii în petiții. Euodus mi-a spus:

— Iartă-mă, Cezar, dar pe acesta nu-l pot citi. Mi l-a înmânat o femeie. Poate că faci o excepție și te uiți ce e.

Spre surprinderea mea, bilețelul era scris în etruscă, o limbă moartă pe care n-o știau mai mult de patru ori cinci oameni în viață; avea următorul cuprins:

„Pericol mare pentru Roma și pentru tine. Vino imediat la mine acasă. Nu pierde o clipă“. M-a tulburat și uimit. De ce în etruscă? Și acasă la cine? Ce pericol? Și a durat o clipă ori două până ce am înțeles. Trebuia să fie de la Calpurnia, fata, țineți minte, care trăise cu mine înainte de a mă fi însurat cu Messalina: mă distrasem s-o învăț etrusca în vreme ce-mi redactam istoria Etruriei. Calpurnia îmi trimisese probabil bilețelul în etruscă, nu numai pentru că ar fi fost de neînțeles pentru oricare altul afară de mine, dar și fiindcă aveam să știu că e într-adevăr al ei. L-am întrebat pe Euodus:

— Ai văzut-o pe femeia aceea?

Mi-a răspuns că arăta a egipteancă și că avea o frunte ciupită de vărsat. Dar că, altminteri, era foarte frumoasă. Mi-am dat seama că e Cleopatra, prietena Calpurniei, care locuia în aceeași casă cu ea.

Urma să merg în port numaidecât după sacrificiu și nu făcea să schimb programul; s-ar fi spus că mai mult mă interesează să vizitez două prostituate, decât să mă ocup de treburile statului. Și totuși știam despre Calpurnia că nu e soiul de femeie care să-mi trimită mesaje fără rost, așa că, pe când aduceam jertfă, am luat hotărârea că trebuie cu orice preț să aud ce are de spus. Aveam poate să mă prefac bolnav. Din fericire, zeul August mi-a venit în ajutor: măruntaiele berbecului pe care îl jertfisem erau cele mai nepropice din câte văzusem vreodată. Păruse un animal sănătos, dar înăuntru duhnea de putred ce era. Era limpede că nu puteam îndeplini vreo funcție publică în ziua aceea, și, în special, nu o treabă atât de importantă ca inaugurarea celui mai mare siloz din lume, după cum era cel din Ostia. Așa că m-am scuzat și toată lumea a fost de acord că luasem hotărârea care se impunea. M-am dus la vila unde eram găzduit și am anunțat că mă voi odihni tot restul zilei, dar că voi lua bucuros parte la banchetul din seara aceea, dacă el nu avea caracter oficial. Îmi trimisesem lectica la intrarea din spate a vilei și-n curând am pornit într-însa, cu perdelele trase, spre frumușica locuință a Calpurniei, situată pe un deal din împrejurimile orașului.

Calpurnia m-a întâmpinat cu o expresie atât de îngrijorată și mâhnită a feței, încât mi-am dat pe loc seama că se întâmplase ceva grav.

— Spune-mi numaidecât! i-am poruncit. Despre ce e vorba?

A început să plângă. N-o mai văzusem nicicând pe Calpurnia plângând, ori mai bine zis numai o singură dată, cu acel faimos prilej al chemării mele în miez de noapte la palat, din ordinul lui Caligula, când crezuse că mă duc să fiu

executat. Era o fată stăpânită și lipsită de apucăturile și de mendrele prostituatelor obișnuite, „dreaptă ca o sabie romană“ — după cum vine vorba.

— Îmi făgăduiești să asculți? Dar n-ai să vrei să mă crezi. Ai să poruncești să fiu torturată și biciuită. De altfel, nici nu vreau să-ți spun. Dar nimeni altcineva nu îndrăznește, așa că trebuie să-ți spun eu. Le-am promis, lui Narcissus și lui Pallas, că-ți voi vorbi. Mi-au fost prieteni buni pe vremuri, când eram cu toții săraci. M-au asigurat că lor nu le vei da crezare, și nici nimănui altcuiva, dar eu le-am spus că pe mine, după câte îmi închipui, mă vei crede, deoarece m-am dovedit odată a-ți fi prietenă sinceră când ai fost la ananghie. Ți-am dat toate economiile mele, nu-i așa? N-am fost niciodată lacomă de bani, ori geloasă, ori necinstită, așa-i?

— Calpurnia, în toată viața mea am cunoscut numai trei femei cu adevărat bune, și am să ți le spun pe nume. Una a fost Chipriana, o principesă iudaică; alta a fost Briseis, camerista maică-mii; iar a treia ești tu. Acum spune-mi ce ai de spus.

— N-ai pomenit de Messalina.

— Messalina, se-nțelege de la sine. Mă rog, deci patru femei cu adevărat bune. Și cred că n-o jignesc pe Messalina, punând-o alături de o prințesă orientală, de o libertă greacă și de o prostituată din Padua. Felul de bunătate la care mă gândesc nu este prerogativa...

— Dacă o pui pe Messalina pe listă, scoate-mă pe mine, mi-a spus atunci cu răsuflarea tăiată.

— Din modestie spui așa, Calpurnia? Nu trebuie. Eu cred ceea ce spun.

— Nu. Nu din modestie.

— Atunci nu înțeleg.

Calpurnia vorbi foarte încet și cu greu:

— Îmi pare nespus de rău că am să-ți pricinuiesc o mare durere, Claudius. Dar uite ce vreau să spun. Vreau să spun că, dacă Chipriana ar fi fost o prințesă tipică pentru neamul Irozilor, dacă ar fi fost setoasă de sânge și ambițioasă, și lipsită de scrupule și de principii morale; ori dacă Briseis ar fi fost o cameristă tipică, dacă ar fi fost pornită pe furtișaguri, și josnică la suflet, și leneșă, și pricepută în a minți; ori dacă și Calpurnia ta ar fi fost o prostituată tipică, dacă aș fi fost încrezută, dezmățată, și lacomă de bani, și mi-aș fi folosit frumusețea drept mijloc de a stăpâni și ruina bărbații, și dacă ai aduna acum laolaltă aceste trei tipuri de femei cum mai rele nu ai cunoscut, și dacă ne-ai lua drept exemplele cele mai potrivite...

— Atunci ce? Unde vrei să ajungi? Vorbești atât de încet...

— Atunci, Claudius, ai avea dreptate punând-o și pe Messalina pe listă alături de noi și mi-ai putea spune: „Messalina, se-nțelege de la sine“.

— Sunt eu nebun ori tu ești nebună?

— Eu nu-s.

— Atunci ce vrei să spui? Ce-a făcut biata mea Messalina pentru a fi brusc atacată în felul acesta violent și nemaipomenit? Nu cred că tu și cu mine, Calpurnia, avem să mai rămânem mult timp prieteni.

— Ai plecat din Roma astăzi dimineață la șapte.

— Da. Și ce-i cu asta?

— Eu am plecat la zece. Mă dusesem să fac cumpărături, însoțită de Cleopatra. Am intrat să văd nunta. Ciudată oră pentru o nuntă, nu? Petreceau de minune. Toți beți criță. Și ce mai decor. Toată casa împodobită cu frunze de viță, și cu iederă, și cu ciorchini uriași de struguri, și cu butoaie, și cu teascuri. Sărbătoarea culesului viilor, asta voia să reprezinte.

— Care nuntă? Nu înțeleg nimic.

— Nunta Messalinei cu Silius. Nu te-au invitat? Messalina era prima la dans, juca și învârtea un tirs[30] în cel mai mare butoi pe care-l găsise, îmbrăcată cu o tunică albă pătată de vin, cu un sân care-i ieșea afară și cu părul despletit. Mai că era însă decentă, în comparație cu celelalte femei. Purtau pe ele numai piei de leopard, pentru că erau bacante. Silius era Bahus, încununat cu frunze de iederă și purtând conduri. Era și mai beat decât Messalina. Tot dădea din cap în tact cu muzica și rânjea ca Baba.

— Dar... dar... — am întrerupt-o prostește. Nunta urma să aibă loc în ziua de zece. Trebuia să oficiez eu.

— Se descurcă ei și fără tine. Așa că m-am dus la Narcissus la palat și când m-a văzut mi-a spus: „Bine că ai venit, Calpurnia. Ești singura pe care o s-o creadă“. Iar Pallas...

— Nu cred. Refuz să cred.

Calpurnia bătu din palme:

— Cleopatra! Narcissus!

Au intrat și mi s-au aruncat la picioare.

— E adevărat cu nunta, nu-i așa?

Au spus că e întru totul adevărat.

— Dar știu totul despre nuntă, am îngânat. Nu-i o nuntă adevărată, prieteni. E un fel de glumă plănuită de Messalina și de mine. N-are să se culce cu el la sfârșitul ceremoniei. Totul e absolut nevinovat.

Atunci Narcissus:

— Silius a apucat-o și i-a smuls tunica și a început să o sărute pe corp în văzul tuturor, iar ea țipa și râdea și atunci el a dus-o în camera nupțială și au rămas acolo un ceas înainte de a se întoarce pentru ca să mai bea și să mai danseze. Asta nu-i nevinovăție, așa-i, Cezar?

Calpurnia:

— Iar dacă nu iei imediat măsuri, Silius are să fie stăpânul Romei. Toți cei pe care i-am întâlnit mi-au spus că Messalina și Silius s-au jurat pe propriile lor capete să restaureze republica și că au tot Senatul în spatele lor și cea mai mare parte din gardă.

— Trebuie să-mi spuneți mai mult! am strigat. Nu știu dacă să râd ori să plâng. Nu știu dacă să vă torn aur în poală ori să vă biciuiesc până ce or să vi se vadă oasele.

Mi-au spus mai mult, dar Narcissus n-a vrut să vorbească până ce nu am făgăduit că-l iert pentru a-mi fi tăinuit atâta vreme fărădelegile Messalinei. A spus că, atunci când a știut prima oară de ele și eu păream fericit în naivitatea mea, hotărâse să-mi cruțe suferința dezamăgirii atâta vreme cât Messalina nu făcea nimic care să-mi pună în primejdie viața ori patriei siguranța. Nădăjduise că poate are să se îndrepte ori că eu am să aflu singur adevărul despre ea. Dar, pe măsură ce timpul trecea, iar purtarea ei devenea din ce în ce mai nerușinată, devenea din ce în ce mai greu să-mi spună adevărul. De fapt, n-a putut crede că eu nu aflasem în răstimp ceea ce Roma toată, ba și provinciile toate, dacă-i vorba pe-așa, fără a uita pe dușmanii de-a lungul frontierelor, știau mult prea bine. Părea de necrezut că în cursul a nouă ani să nu fi auzit de dezmățurile ei, care te uluiau prin nerușinarea lor.

Cleopatra mi-a spus cea mai oribilă și mai caraghioasă poveste. Cât timp mă aflam în Britannia, Messalina provocase la întrecere Breasla Prostituatelor, cerându-le să-i trimită o campioană care să concureze cu ea la palat spre a vedea care din două poate da gata mai mulți bărbați în cursul unei nopți. Breasla delegase o faimoasă siciliană numită Scylla, după vârtejul din strâmtoarea Messinei. Când s-au ivit zorile, Scylla a fost nevoită să se dea bătută la al douăzeci și cincilea bărbat, dar Messalina a mers mai departe, din bravadă, până ce soarele era de o suliță pe cer. Și, lucru mai rău, mai toată nobilimea

Romei fusese poftită să asiste la competiție, iar mulți dintre bărbați luaseră parte la ea; ba vreo trei ori patru dintre femei fuseseră convinse de Messalina să participe și ele.

Mi-am prins capul în palme și-am început a plânge, întocmai cum făcuse August acum vreo cincizeci de ani, când Gaius și Lucius îi spuseseră o poveste asemănătoare despre mama lor, Iulia; și cu aceleași cuvinte ca și August, am declarat că nu auzisem cea mai mică șoaptă și că nu avusesem cea mai mică bănuială cu privire la desăvârșita castitate a Messalinei. Și întocmai ca August, am simțit dorința de a mă încuia undeva într-o cameră și de a nu mai vedea pe nimeni zile întregi. Dar nu m-au lăsat. Două versuri dintr-o comedie muzicală pe care trupa lui Mnester o jucase cu câteva zile înainte — i-am uitat numele — nu încetau de a-mi reveni absurd în minte:

Nu știu să fie ceva mai caraghios, mai caraghios și disperat
Decât un moș care-și plânge nevasta, ori o fată care s-a stricat.

I-am spus lui Narcissus:

— La primele jocuri la care am asistat vreodată (jucam rol de co-președinte alături de fratele meu Germanicus), jocuri în onoarea tatălui meu, știi, am văzut un gladiator spaniol căruia i s-a retezat de la umăr brațul stâng. Era foarte aproape de mine și i-am văzut cât se poate de bine obrazul. S-a uitat așa prostește când a văzut ce se întâmplase! Și tot amfiteatrul s-a pornit să râdă-n hohote de el. Am crezut și eu că-i amuzant, ierte-mă zeii.

---

29. Homer, *Iliada*, ed. cit., p. 278.

30. Toiag lung cu care era înfățișat zeul Bahus; împodobit cu frunze de iederă și de viță-de-vie și în vârf cu un con de pin.

Capitolul XXIX

Atunci a intrat în cameră Xenofon și mi-a vârât o băutură între buze, pentru că nu lipsea mult să leșin, și a început să se ocupe de mine. Nu știu ce anume licoare mi-a dat să beau, dar efectul produs a fost de a mă simți cu mintea limpede și sigur de mine și cu desăvârșire nepăsător la toate. Picioarele-mi păreau că pășesc pe nori, ca ale unui zeu. Mi-a influențat și văzul, astfel încât îi vedeam pe Narcissus, pe Calpurnia și pe Pallas ca și cum ar fi stat la douăzeci de pași, iar nu chiar lângă mine.

— Trimiteți după Turranius și după Lucius Geta.

Turranius era Inspectorul General al Rezervelor de Stat, acum că murise Callon, iar Geta, după cum v-am mai spus, era comandant al gărzii, împreună cu Crispinus.

Le-am luat un interogatoriu, după ce i-am asigurat că nu-i voi pedepsi dacă-mi grăiesc adevărul. Au întărit tot ce-mi spuseseră Narcissus, Calpurnia și Cleopatra, și mi-au mai spus și multe altele. Când l-am întrebat pe Geta cum de nu-mi adusese toate acestea la cunoștință până atunci, mi-a răspuns:

— Pot cita, Cezar, un proverb pe care l-am auzit adesea din gura domniei tale: *genunchiul e mult mai aproape de trup decât călcâiele!* Ce i s-a întâmplat lui Justus, predecesorul meu, când a încercat să-ți dea de știre ce se petrece în aripa din palat unde locuiește soția domniei tale?

Turranius mi-a răspuns la aceeași întrebare, aducându-mi aminte că atunci când, de curând, își luase inima în dinți pentru a veni la mine să se plângă de sechestrarea de către Messalina a unor rezerve de stat — blocuri de bazalt importate din Egipt pentru repararea oborului de vite — spre a fi folosite, după cum s-a aflat, pentru o nouă colonadă pe care o construia în grădinile lui Luculus, mă înfuriasem pe el și-i spusesem să nu mai discute niciodată vreo faptă ori poruncă de-ale ei, precizând că ea nu face nimic decât la cererea mea expresă ori cel puțin cu deplina mea aprobare. Mai adăugasem că, dacă s-ar întâmpla să mai aibă a face vreodată cu vreo plângere împotriva felului de a se purta al Messalinei Doamna, apoi urma să se adreseze însăși Doamnei Messalina. Turranius grăia adevărul. Așa îi și vorbisem.

Calpurnia, care se tot foise nerăbdătoare în fundul camerei în vreme ce îi interogam pe Turranius și pe Geta, mi-a reținut în cele din urmă rugător privirea. Am înțeles că voia să-mi vorbească numai între patru ochi. Am evacuat numaidecât camera, și atunci mi-a vorbit cu blândețe și cu seriozitate:

— Dragul meu, n-ai să ajungi nicăieri, punând iarăși și iarăși aceeași întrebare tuturora. E cât se poate de limpede: le-a fost teamă să-ți spună, în parte fiindcă știau cât de mult o iubești pe Messalina și câtă încredere ai în ea, dar mai ales pentru că ești Împărat. Ai fost foarte nenorocos și te-ai purtat foarte prostește, dar acum trebuie să faci fără întârziere ceva pentru a salva situația. Dacă nu acționezi numaidecât, ne trimiți pe toți la moarte. Fiece clipă contează. Trebuie să te duci la tabăra gărzii și să obții apărarea trupelor loiale de acolo. Nu-mi vine a crede că te vor părăsi, de dragul Messalinei și al lui Silius. S-ar putea să fie unul sau doi ofițeri superiori ori căpitani care au fost cumpărați, dar soldații de rând îți sunt toți devotați. Trimite soli călare la Roma de îndată, să anunțe că te întorci să te răzbuni pe Silius și pe soția ta. Trimite mandate de arestare pentru toți participanții la nuntă. Asta are să fie probabil de ajuns pentru a înăbuși răscoala. Au să fie toți prea beți ca să poată întreprinde ceva periculos. Dar grăbește-te!

— O, da, i-am spus. Mă voi grăbi.

L-am chemat din nou pe Narcissus:

— Ai încredere în Geta?

— Ca să fiu sincer, Cezar, nu am deplină încredere.

— Dar în cei doi căpitani care l-au însoțit aici?

— În ei am, dar sunt proști.

— Crispinus e plecat în concediu la Baiae, așa încât cui să-i dăm comanda gărzii, dacă nu ne putem încrede în Geta?

— Dacă ar fi Calpurnia bărbat, aș propune-o pe Calpurnia. Dar de vreme ce nu e, singura soluție mai bună e să mă numești pe mine. Nu-s decât un simplu libert, dar ofițerii și soldații din gardă mă cunosc și mă simpatizează, și apoi n-aș fi numit decât pe o singură zi.

— Prea bine, generale al zilei, Narcissus. Spune-i lui Geta că e reținut la pat din ordinul medicului până mâine. Dă-mi un condei și pergamente. Stai o clipă. În câte suntem? În cinci septembrie? Atunci, uite-ți numirea. Arat-o căpitanilor și trimite-i numaidecât la Roma cu soldații lor să aresteze pe toți nuntașii. Fără violență însă, decât în legitimă apărare: spune-le-o. Să știe garda

că mă întorc și că mă aștept să-mi rămână credincioasă, și că loialitatea ei nu va trece nerăsplătită.

De la Ostia la Roma sunt aproximativ optsprezece mile, dar soldații au străbătut distanța într-un ceas și jumătate, folosind cabriolete rapide. S-a întâmplat să ajungă tocmai la spartul nunții. Pricina era un cavaler cu numele de Vettius Valeris, care fusese unul dintre ibovnicii Messalinei, înainte de a fi apărut Silius pe scenă, și care mai era încă în grațiile ei. Nuntașii ajunseseră în acel stadiu în care ajung toți cheflii după ce prima exaltare produsă de băutură a pierit și fiecare începe să se simtă nițel obosit și nu prea știe ce să facă. Interesul se concentră atunci asupra lui Vettius Valeris: strângea în brațe un prea frumos stejar cu frunze perene, care creștea în fața casei, și numai ce vorbea unei închipuite driade dinlăuntrul scorburii. Cică driada se îndrăgostise de el și-l poftea, în șoapte numai de el auzite, să vină la o întâlnire în vârful copacului. În cele din urmă se învoise să vină, cerând celor de față să formeze o piramidă omenească spre a-i permite să ajungă la prima cracă mai groasă. Piramida se prăbușise de două ori cu strigăte și râsete, dar Vettius se încăpățână și, la a treia încercare, ajunse călare pe cracă. De acolo, încet și primejduindu-și mereu viața, se cățără tot mai sus până ce se făcu nevăzut în frunzișul des al coroanei. Toți se uitau în sus să vadă ce se va mai întâmpla. Însuflețirea era mare, fiindcă Vettius era comediant vestit. A început în curând să imite strigătele drăgăstoase ale driadei și să iște zgomote ca de pupături gălăgioase și să scoată mici scheunături înfrigurate. Apoi a rămas absolut liniștit, până ce de jos mulțimea a început să-l cheme:

— Vettius, Vettius, ce faci acolo?

— Iaca stau și privesc lumea. Aici este cea mai minunată belvedere din întreaga Romă. Driada-mi șade în poală și-mi arată toate punctele de atracție; așa că nu mă mai întrerupeți. Da, ăla-i Senatul. Desigur că știam, proasto! Și ăla-i Colchester! Dar nu se poate, te înșeli. Nu poți vedea până la Colchester din copacul ăsta, așa-i că nu? Probabil că vrei să spui Tabăra Gărzii. Ba nu, uite că-i Colchester, pe legea mea, pot vedea numele scris pe un panou și britoni cu fața albastră care umblă de colo-colo. Ce zici? Ce zici că fac? Nu, nu cred. Ce, i se închină lui Claudius ca unui zeu? (Și-apoi, imitându-mi vocea): Dar *de ce*, vreau să știu *de ce?* N-au pe altcineva cui să i se închine? Au refuzat oare ceilalți zei să traverseze Canalul? Nu-i osândesc. Grozav rău de mare am avut și eu când am trecut Canalul.

Auditorul lui Vettius era vrăjit. Când a tăcut din nou, au început a striga:

— Vettius, Vettius, ce faci acum?

Le-a răspuns, imitându-mi din nou vocea:

— Mai întâi și-ntâi, dacă nu vreau să răspund, nu răspund. Nu mă puteți sili. Sunt un om liber, nu-i așa? La drept vorbind, sunt unul din cei mai liberi oameni din Roma.

— Hai, spune-ne, Vettius.

— Atenție! Atenție! Mii de furii și de șerpi! Dă-mi drumul, driado, dă-mi drumul imediat! Nu, nu, altă dată. Acum nu am timp de așa ceva. Trebuie să cobor. Jos mâinile, driado!

— Ce se-ntâmplă, Vettius?

— Fugiți ca să vă scăpați pielea. Am văzut o priveliște înfiorătoare. Nu, stați! Trogus, Proculus, ajutați-mă întâi să cobor. Dar ceilalți fugiți ca să vă salvați pielea!

— Cum? Cum?

— O furtună groaznică dinspre Ostia. Fugiți cu moartea-n spate!

Și mulțimea, într-adevăr, s-a risipit. Râzând și țipând și conduși de mire și mireasă, au zbughit-o din grădină în stradă, câteva minute mai înainte ca soldații mei să fi sosit în galop. Messalina a scăpat teafără și nevătămată și tot așa și Silius, dar soldații n-au întâmpinat nicio greutate ca să aresteze circa două sute dintre oaspeți, iar mai apoi au pus mâna pe încă cincizeci care, amețiți de băutură, se împleticeau în drum spre casă. Messalina era însoțită numai de trei inși. Fuseseră vreo douăzeci în jurul ei la început, de nu și mai mulți, dar, de îndată ce se dăduse alarma că se apropie garda, au părăsit-o. A mers pe jos prin oraș până ce a ajuns la grădinile lui Lucullus, dezmeticindu-se oarecum în răstimp. Și-a spus că trebuie să se ducă fără zăbavă la Ostia, să mai încerce o dată efectul frumuseții ei asupră-mi — până acum nu se întâmplase niciodată să nu mă amăgească — și să ia și copiii cu ea, drept întărire. Era tot desculță și-și mai purta veșmântul de podgoreancă la culesul viilor, de pe urma căruia se alesese cu fluierături și zeflemele în vreme ce zorea de-a lungul străzilor. A trimis o cameristă la palat să-i aducă sandalele, copiii, câteva giuvaere și o haină curată. Prețul dragostei pe care Silius și ea și-o purtau unul altuia s-a vădit prin imediata dezertare reciprocă, la cel dintâi semnal de primejdie. Messalina se pregătea să-l jertfească mâniei mele, iar Silius s-a dus în for să-și reia ocupațiile judiciare, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Era destul de beat ca să creadă că va putea s-o facă pe nevinovatul, iar când au venit căpitanii să-l aresteze, le-a

spus că e ocupat și că ce vor cu el, mă rog? I-au răspuns punându-i cătușe și ducându-l la tabără.

În răstimp mi se alăturaseră Vitellius și Caecina, care-mi fusese coleg în al doilea consulat al meu și mă însoțise la Ostia; după aducerea de jertfe, el se dusese să facă o vizită unor prieteni, la celălalt capăt al orașului. Le-am spus pe scurt ce se întâmplase și că voiam să mă înapoiez la Roma numaidecât. Le-am cerut să mă sprijine și să fie martori ai nepărtinirii de care aveam să dau dovadă în judecarea vinovaților de orice rang ori stare. Efectul olimpian al medicamentului continua. Vorbeam calm, curgător și, cred, rațional. Mai întâi, Vitellius și Caecina nu mi-au dat niciun răspuns, exprimându-și mirarea și grija numai din priviri. Când i-am întrebat ce părere au despre toată tărășenia, Vitellius s-a mărginit să scoată exclamații de uimire și groază, precum: „Chiar așa ți-au spus? Vai, ce înfiorător! Ce josnică trădare!", iar Caecina i-a urmat pilda. Mi s-a anunțat că fusese trasă la scară caleașca imperială și Narcissus, căruia îi dădusem instrucțiuni să redacteze un act de acuzare împotriva Messalinei și care fusese foarte ocupat cu interogarea personalului pentru a face o listă cât mai completă a adulterelor ei, se dovedi atunci a fi un bărbat viteaz și un slujitor fidel.

— Cezar, binevoiește a face cunoscut cinstiților tăi prieteni cine sunt eu pe ziua de azi și dă-mi un loc în caleașcă, alături de tine. Până ce slăviții Vitellius și Caecina vor găsi de cuviință să-și spună deschis părerea și nu vor înceta de a emite comentarii ce pot fi interpretate și ca osândire a soției tale, și ca osândire a acuzatorilor ei, este de datoria mea, în calitate de comandant al gărzii, să-ți stau alături.

Sunt bucuros că a venit cu mine. În vreme ce călătoream spre Roma, am început să-i povestesc lui Vitellius despre isprăvile Messalinei și să-i spun cât o iubisem și cât de mârșav mă înșelase. A oftat adânc și mi-a spus:

— Un bărbat ar trebui să fie de piatră ca să nu se topească în fața unei frumuseți ca a ei.

Am vorbit și despre copii, iar Vitellius și Caecina au oftat la unison:

— Bieții copii, dragii de ei! Nu trebuie să sufere și ei!

Dar punctul cel mai apropiat de exprimarea unei adevărate păreri de către unul dintre ei l-a atins Vitellius când a declarat:

— Este aproape cu neputință pentru cineva care i-a purtat Messalinei atâta admirație și tandrețe ca mine să dea crezare acestor acuzații infame, măcar de-ar spune o mie de martori că sunt adevărate.

Iar când Caecina s-a declarat de acord cu el, rostind:

— Vai, în ce lume rea și tristă trăim!

Îi aștepta o încurcătură. S-au văzut două vehicule care se apropiau în amurgeală de noi. Unul era tot o caleașcă trasă de cai albi și într-însa sta Vibidia, cea mai în vârstă și mai respectată dintre Fecioarele Vestale: optzeci și cinci de ani și una dintre prietenele mele cele mai dragi. În urma caleștii aceleia venea o căruță cu un *L* mare galben vopsit pe ea, una dintre căruțele grădinilor lui Lucullus și folosită pentru căratul pământului și al gunoaielor. Într-însa se aflau Messalina și copiii. Narcissus a sesizat într-o clipită situația: avea ochi mai buni decât ai mei și a oprit caleașca.

— Iat-o pe vestala Vibidia, ieșită întru întâmpinarea ta, Cezar, mi-a spus. Nu încape îndoială că are să te roage s-o ierți pe Messalina. Vibidia are un suflet de aur și am cea mai bună părere din lume despre ea, dar, în numele cerului, nu te grăbi cu făgăduielile. Adu-ți aminte cât de monstruos ai fost tratat și adu-ți aminte că Messalina și Silius au trădat Roma. Fii cuviincios cu Vibidia, cum de nu, însă nu da nimic din mână. Iată actul de acuzare. Privește-l acum, citește numele. Uită-te la capătul de acuzare numărul unsprezece: Mnester. Ai de gând să ierți și asta? Și Caesonius, ce zici de Caesonius?! Ce părere poți avea de o femeie care e în stare să aibă de-a face cu o făptură ca asta?

Am luat pergamentul pe care mi-l întindea și, pe când el cobora din caleașcă, a apucat a-i șopti ceva la ureche lui Vitellius. Nu știu ce, dar l-a determinat pe Vitellius să-și țină gura cât timp a lipsit Narcissus. În vreme ce eu citeam acuzațiile la lumina unui fanar, Narcissus a alergat de-a lungul șoselei înaintea Vibidiei și Messalinei, care și ea coborâse din căruță, venind spre el. Messalina era oarecum trează acum; mi-a strigat cu glas duios, de departe:

— Salut, Claudius! Ce prostuță am fost! Nu ți-ar fi venit s-o crezi despre mine.

De data aceasta, surzenia mi-a fost de folos. Nu i-am recunoscut vocea și n-am auzit nimic. Narcissus a salutat-o respectuos pe Vibidia, dar a refuzat s-o lase pe Messalina să treacă mai departe. Messalina l-a înjurat și l-a scuipat drept în față și a încercat să-l îmbrâncească, dar el a ordonat celor doi sutași care ne însoțeau s-o ducă la căruță și s-o pornească înapoi spre oraș. Messalina țipa de parcă ar fi fost omorâtă ori siluită și mi-am ridicat ochii de deasupra pergamentului ca să întreb ce se întâmplă. Vitellius m-a lămurit:

— O femeie din mulțime. Or fi apucat-o durerile facerii, după cât s-ar zice.

Apoi Vibidia a venit încet spre caleașca noastră, iar Narcissus se ținea gâfâind după ea. Narcissus a dus toată convorbirea în numele meu. I-a spus Vibidiei că notoriile și neasemuitele desfrâuri și trădări ale Messalinei dădeau un aspect ridicol intervenției evlavioasei și vârstnicei vestale:

— Ai venit să-i ceri Cezarului să-i cruțe viața? Dar voi, vestalele, desigur că nu sunteți de acord ca palatul să fie iar prefăcut în bordel, ca pe vremea lui Caligula, așa-i? Nu sunteți de acord ca balerinii și gladiatorii să-și interpreteze rolurile în așternutul patului Marelui Pontif, cu binevoitorul concurs al soției Marelui Pontif, așa-i?

Astea au fost o surpriză pentru Vibidia, căreia Messalina îi mărturisise numai o „nesăbuită intimitate" cu Silius. I-a spus:

— Nu știu nimic despre toate acestea, dar trebuie să-l rog cel puțin pe Marele Pontif să nu procedeze pripit, să nu verse sânge nevinovat, să nu condamne pe nimeni fără a-l fi ascultat mai întâi și să ia în considerație onoarea familiei sale și datoria sa față de zei.

Am întrerupt-o:

— Vibidia, Vibidia, prietenă dragă, mă voi purta drept cu Messalina, poți fi sigură de asta.

Atunci, Narcissus:

— Da, într-adevăr. Primejdia este ca Marele Pontif să nu-i arate fostei sale soții o nemeritată clemență. Îi este, fără îndoială, foarte greu să judece cazul acesta, atât de nepărtinitor pe cât îi va cere datoria sa oficială s-o facă. Mă văd de aceea nevoit a vă cere, de dragul lui chiar, să nu-l puneți într-o situație și mai dureroasă decât aceea în care se și află. Aș putea cumva propune, slăvită Vibidia, să vă retrageți pentru a vă ocupa de ceremoniile zeiței Vesta, pe care le cunoașteți atât de amănunțit?

Așa că s-a retras, iar noi ne-am văzut de drum. Când am ajuns în oraș, Messalina a mai făcut, după câte am aflat, o încercare de a mă vedea, dar sutașii au împiedicat-o. Apoi a încercat să-l trimită pe Britannicus și pe micuța Octavia să se roage de mine pentru ea, dar Narcissus i-a văzut alergând către noi și le-a făcut semn să se întoarcă. Eu ședeam tăcut, reflectând asupra listei ibovnicilor Messalinei. Narcissus o intitulase: „Dare de seamă provizorie și incompletă asupra notoriilor adultere săvârșite de Valeria Messalina, din primul an al căsătoriei ei cu Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus Britannicus, Părinte al Patriei, Mare Pontif etc., până în ziua de astăzi".

Cuprindea patruzeci și patru de nume, ulterior extinse la o sută cincizeci și șase.

Narcissus a trimis un mesaj poruncind căruței să se întoarcă la grădinile lui Lucullus; regulamentul circulației îi interzicea să se afle pe străzi la ora aceea. Messalina a înțeles că e învinsă, astfel încât s-a lăsat dusă înapoi la grădini. Copiii fuseseră trimiși la palat, dar mama Messalinei, Domitia Lepida, deși se ivise în ultimul timp o oarecare răceală între ele, s-a urcat plină de curaj în căruță alături de fiică-sa; altminteri, aceasta ar fi rămas singură, în tovărășia doar a căruțașului. Narcissus i-a spus surugiului nostru să mâne drept înainte către casa lui Silius. Când am ajuns, am exclamat:

— Dar asta nu-i casa lui Silius! Asta-i casa familiei Asinia!

Narcissus mi-a explicat:

— Messalina a cumpărat-o din banii ei, când Asinius Gallus a fost exilat, și i-a dat-o lui Silius drept dar de nuntă. Vino înăuntru și vezi cu ochii tăi, Cezar, ce s-a petrecut aici.

Am intrat și am văzut vestigiile nunții — ghirlandele din frunze de viță, teascurile și butoaiele de vin, mesele acoperite cu mâncare și farfurii murdare, petale și cununi de trandafiri călcate-n picioare pe podea, piei de leopard lepădate ici și colo și urme de vin pretutindeni. Casa era pustie, cu excepția unui bătrân portar și a doi îndrăgostiți beți morți, care zăceau unul în brațele celuilalt pe culcușul din camera nupțială. Am pus să fie arestați. Bărbatul era un locotenent de stat-major numit Montanus, iar femeia propria nepoată a lui Narcissus, o tânără femeie căsătorită și cu doi copii. Ceea ce m-a indignat și m-a amărât cel mai mult a fost de a găsi casa plină de mobile luate din palat, nu numai lucruri pe care mi le adusese Messalina drept parte din zestrea ei când ne-am căsătorit, ci și vechi amintiri de familie ale ginților Claudia și Iulia, inclusiv statuile străbunilor mei și imaginile lor mortuare, cu scrinuri cu tot! Dovadă mai grăitoare a intențiilor ei decât aceasta nu putea fi. Așa că iar ne-am urcat în caleașcă și am plecat la tabăra gărzii. Narcissus acum era posac și abătut, căci o iubise mult pe nepoata lui; dar Vitellius și Caecina ajunseseră, în sfârșit, la concluzia că avea să fie mai bine pentru ei să creadă ce văd cu ochii, și s-au pornit simultan să mă îndemne a mă răzbuna. Am ajuns la Tabără, unde am găsit întreaga divizie aliniată, din ordinul lui Narcissus, în fața estradei tribunalului. Se făcuse întuneric și tribunalul era luminat cu torțe pâlpâitoare. M-am urcat pe estradă și am ținut o scurtă cuvântare. Vocea mi-era clară, dar parcă răsuna de departe.

— Ostași ai gărzii — le-am vorbit — prietenul meu, răposatul rege Irod Agrippa, care primul m-a prezentat aici ca pe Împăratul vostru și apoi a convins Senatul să accepte alegerea voastră, mi-a spus ultima oară când l-am văzut în viață și mi-a și scris în ultima scrisoare pe care am primit-o din partea lui, să nu am niciodată încredere în nimeni, deoarece nimeni în juru-mi nu e vrednic de încrederea mea. Vorbelor lui nu le-am dat ascultare deplină. Am continuat să acord cea mai desăvârșită încredere soției mele Valeria Messalina, despre care știu acum că a fost o desfrânată, o mincinoasă, o hoață, o asasină și o trădătoare față de Roma. Nu vreau să spun, ostași ai gărzii, că n-am încredere în voi. Sunteți singurii oameni în care am încredere, o știți bine. Sunteți soldați și vă faceți datoria fără șovăire. Mă aștept acum să fiți alături de mine și să zdrobiți complotul pe care fosta mea soție Valeria Messalina și ibovnicul ei, Consulul desemnat Gaius Silius, l-au urzit împotriva mea, sub pretextul de a restitui din nou Urbei libertatea poporului. Senatul e putred de conspirații, tot atât de putred ca și măruntaiele berbecului pe care l-am jertfit în după-amiaza aceasta zeului August; nici că s-a mai văzut priveliște atât de ticăloasă. Mi-este rușine că vorbesc în felul acesta, dar așa se cuvine, nu? Ajutați-mă să trag la răspundere pe toți dușmanii mei, pe dușmanii noștri, și, odată Messalina moartă, dacă mă voi mai însura vreodată, vă dau cea mai nemărginită libertate de a mă tăia în bucăți cu săbiile voastre și de a-mi folosi capul drept minge de joc la terme, ca pe al lui Seianus. De trei ori însurat, și de trei ori nefericit. Ei, ce ziceți, flăcăi? Spuneți-mi ce gândiți. Nu pot obține un răspuns de la ceilalți prieteni ai mei.

„Omoară-i, Cezar!" „Fără milă!" „Frânge-i gâtul cățelei!" „Moarte tuturor!" „Vom fi alături de tine!" „Prea te-ai întrecut cu blândețea!" „Curăță-i, Cezar!"

Era perfect clar ce gândea garda.

Așa că am pus să-mi fie pe loc aduși toți bărbații și toate femeile arestate și am dispus arestarea a încă o sută zece bărbați trecuți în actul de acuzare al Messalinei drept complici la adulter, precum și patru femei de neam care, din îndemnul Messalinei, se prostituaseră la acea faimoasă orgie de la palat. Am încheiat procesul în trei ore. Dar aceasta, pentru că numai treizeci și patru din cele trei sute șaizeci de persoane prezente la apel s-au recunoscut vinovate. Pe cei a căror singură vină era că luaseră parte la nuntă, i-am surghiunit. Douăzeci de cavaleri, șase senatori și un ofițer superior din gardă, care toți s-au recunoscut vinovați de adulter ori de încercare de răscoală, ori de amândouă, au cerut să fie executați pe loc. Le-am făcut acest hatâr. Vettius Valeris a căutat

să-și cumpere viața oferindu-se să dezvăluie numele căpeteniilor complotului. I-am spus că le pot afla și fără de ajutorul lui și a fost dus la locul de execuție. Montanus figura pe lista lui Narcissus, dar s-a apărat spunând că Messalina îl obligase să petreacă noaptea cu ea, arătându-i un ordin în acest sens iscălit de mine și purtând pecetea mea; și că, după acea singură noapte, ea se plictisise de el. Trebuie că Messalina îmi obținuse semnătura pe act, citindu-mi-l cu glas tare — „ca să-ți cruț prețioasa vedere, scumpule“ — drept cu totul altceva. I-am răspuns însă că n-a avut vreun ordin din parte-mi de a participa la nuntă ori de a comite adulter cu nepoata lui Narcissus; așa că a fost executat și el. Au mai avut loc cincisprezece sinucideri în seara aceea la Roma, ale unor persoane care nu fuseseră arestate, dar care se așteptau să fie. Trei buni prieteni de-ai mei, toți cavaleri, Trogus, Cotta și Fabius, se aflau printre aceștia. Bănui că Narcissus le cunoștea vina, dar i-a lăsat deoparte din considerații de prietenie, mulțumindu-se să-i avertizeze...

Mnester n-a vrut să-și recunoască vinovăția; mi-a reamintit că primise ordin de la mine să asculte de soția mea în toate și a susținut că-i dăduse ascultare mai mult în silă. Și-a smuls îmbrăcămintea de pe el și a arătat urmele unui bici pe spinare:

— M-a fericit în felul acesta, pentru că fireasca mea rușine mă împiedica să-i împlinesc poruncile pe atât de energic pe cât voia, Cezar.

Mi-a părut rău de Mnester. Salvase odată de căsăpire de către germani tot auditoriul unui teatru. Și ce-i poți cere unui actor? Narcissus însă m-a sfătuit:

— Nu-l cruța, Cezar. Uită-te cu atenție la cicatrice. Carnea nu-i tăiată defel. E limpede pentru oricine are ochi să vadă că biciul nu era menit să doară; făcea doar parte din apucăturile lor alături de fire. Așa că Mnester a făcut o foarte frumoasă reverență trupelor aliniate, ultima lui reverență, și și-a rostit obișnuitul lui mic discurs:

— Dacă v-am fost pe plac, asta mi-e răsplata. Dacă v-am supărat, vă rog să mă iertați.

Discursul a fost întâmpinat cu deplină tăcere, iar el a fost dus să moară.

Singurele două persoane pe care le-am cruțat, în afara celor evident nevinovate, au fost un anume Lateranus, acuzat de conspirație, dar stăruitor în a se susține nevinovat, și Caesonius. Probele împotriva lui Lateranus erau contradictorii și, în plus, el era nepotul lui Aulus Plautius, așa că, socotind cazul îndoielnic, l-am achitat. Pe Caesonius l-am cruțat pentru că, deși de neam mare, era un asemenea porc de câine, încât n-am vrut să-i insult pe

colegii lui de petreceri executându-l odată cu ei. Nu știu ce s-a ales de el: n-a mai reapărut niciodată la Roma. N-am reținut, de asemenea, acuzația adusă împotriva nepoatei lui Narcissus: îi datoram măcar atâta lucru acestuia.

Pe bacante, care încă nu aveau nimic alta pe ele decât pieile lor de leopard, am poruncit să le spânzure, citând cuvântarea lui Ulysse din *Odiseea* când s-a răzbunat pe viclenele servitoare ale Penelopei:

Iar Telemac a început a zice:
„Eu n-aș vrea să le dau o moarte bună
Acestor ticăloase care mie
Și maicii mele ne-au adus atâta
Batjocură și foc pe capul nostru
Și care se culcau cu pețitorii[31]*.*

Le-am agățat pe toate, după moda homerică, douăsprezece pe un rând, de uriașul cablu al unei nave, bine întins între doi copaci cu ajutorul unui vinci. Picioarele le veneau doar puțin deasupra pământului și, pe când mureau, am citat versul:

...oleacă din picioare
Se mai zbăteau și-n clipă erau gata[32]*.*

Dar Silius? Dar Messalina? Silius n-a încercat să se apere; când însă l-am interogat, a depus o declarație neechivocă, arătând cum a fost sedus în fapt de Messalina. Am stăruit:

— Dar *de ce*? Vreau să știu *de ce*? O iubeai cu adevărat? Ai crezut cu adevărat despre mine că sunt un tiran? Aveai cu adevărat intenția de a restabili republica, ori numai de a fi Împărat în locul meu?

Mi-a răspuns:

— Nu pot explica, Cezar. Poate că am fost fermecat. Ea m-a făcut să te socotesc ca un tiran. Planurile mele au fost neclare. Le-am vorbit multor prieteni de-ai mei despre libertate și, doar știi cum stau lucrurile, când vorbești despre libertate, totul pare minunat de simplu. Te aștepți ca toate porțile să se deschidă, și toate zidurile să se prăbușească la pământ, și toate glasurile să înalțe imnuri de bucurie.

— Dorești să ți se cruțe viața? Să te pun sub tutela familiei ca pe un debil mintal iresponsabil?

— Doresc să mor.

Messalina îmi trimisese o scrisoare de la grădini. În acea scrisoare îmi spunea că mă iubește la fel de mult ca-ntotdeauna și că speră că nu voi lua pozna ei în serios: îl dusese doar pe Silius de nas, așa cum fusese stabilit între noi doi, iar dacă mersese cam prea departe cu gluma, deoarece se îmbătase porcește, nu se cade ca eu să fiu prost și să mă mânii ori să fiu gelos. „Nimic nu-l face pe un bărbat mai urât și mai odios în ochii unei femei decât gelozia.“ Scrisoarea mi-a fost înmânată pe estrada tribunalului, dar Narcissus nu m-a lăsat să răspund până ce nu se vor fi terminat procesele decât cu un rece: „Înștiințarea a fost primită și va face obiectul cercetării imperiale la vremea sa“. Mi-a spus că, atâta timp cât nu voi cunoaște gravitatea vinovăției ei, era mai bine să nu mă angajez la nimic în scris, nu trebuia să-i dau impresia că există pentru ea speranța de a scăpa cu viață și de a fi doar exilată pe vreo mică insulă-temniță.

Răspunsul Messalinei la nota de confirmare a primirii scrisorii trimise a fost o lungă perorație, muiată în lacrimi, în care-mi reproșa răceala pe care o manifestam cuvintelor sale drăgăstoase. Făcea de data aceasta o deplină mărturisire — cum îi zicea ea — a numeroaselor ei „imprudențe“, dar nu recunoștea să fi săvârșit măcar o singură dată adulterul; îmi cerea s-o iert de dragul copiilor și să-i dau posibilitatea de a începe o viață nouă, de soție credincioasă și supusă; și făgăduia să dea pildă de purtare, vrednică de o matroană romană, tuturor femeilor nobile din toate epocile ce aveau să fie. Iscălea cu diminutivul ei de alintare. Scrisoarea mi-a parvenit în timpul cât îl judecam pe Silius.

Narcissus văzu lacrimi în ochii mei și-mi spuse:

— Cezar, nu ceda. O vicioasă din născare nu se poate schimba vreodată. Nu-i cinstită cu tine nici măcar în scrisoarea aceasta.

I-am răspuns:

— Nu, n-am să cedez. Nimeni nu poate muri de două ori de aceeași boală.

I-am scris iarăși: „Înștiințarea a fost primită și îi voi acorda atenția cuvenită la vremea sa“.

A treia scrisoare a Messalinei a sosit chiar după ce căzuseră ultimele capete. Era o scrisoare mânioasă și amenințătoare. Spunea că mi-a dat deplină posibilitate de a mă purta cu ea echitabil și corect și dacă nu-i prezint numaidecât scuze pentru insolenta, cruda și nerecunoscătoarea purtare ce i-am arătat, va trebui să trag consecințele, căci răbdarea ei era pe punctul de a înceta. Ea se bucura în secret de loialitatea tuturor ofițerilor din Gardă și a tuturor liberților mei, cu excepția lui Narcissus; se bucura și de încrederea majorității

Senatului; n-avea decât — așa suna amenințarea — să rostească o vorbă și aveam să fiu numaidecât pus sub stare de arest și predat răzbunării sale. Narcissus își lăsă capul pe spate și izbucni în râs:

— Ei, oricum, îmi recunoaște lealitatea ce-ți port, Cezar. E însă timpul să mergem la palat. Trebuie să fii lihnit de foame. N-ai mâncat nimic de dimineață și până acum, așa-i?

— Dar ce să-i răspund?

— Nu merită niciun răspuns.

Ne-am întors la palat, unde ne aștepta o masă aleasă. Vermut (recomandat de Xenofon drept sedativ), stridii, gâscă friptă cu sosul meu preferat de ciuperci și ceapă — după o rețetă dată maică-mii de Berenice, mama lui Irod — vițel la tavă cu hrean și legume asortate, plăcintă cu mere aromatizate cu miere și cuișoare, și pepene verde din Africa. Am mâncat ca un lup hămesit și după aceea am început să mă simt foarte somnoros. I-am spus lui Narcissus:

— Mintea nu mă mai ține în seara asta. Sunt frânt de oboseală. Îți încredințez cârma statului până mâine-dimineață. Mă gândesc că ar trebui s-o vestesc pe nenorocita aceea să se prezinte aici mâine-dimineață și să se apere împotriva tuturor acuzațiilor care i se aduc. I-am făgăduit Vibidiei că o voi judeca după sfânta dreptate.

Narcissus nu mi-a răspuns nimic. Am adormit pe divanul meu.

Narcissus i-a făcut semn comandantului gărzii:

— Poruncă împărătească. Vei lua șase oameni și te vei duce cu ei la pavilionul din grădinile lui Lucullus, unde o vei executa pe Valeria Messalina, soția divorțată a Cezarului.

Apoi i-a spus lui Euodus să se ducă degrabă și să-i dea de veste Messalinei că vine garda, spre a-i oferi astfel posibilitatea de a se sinucide. Dacă avea să procedeze astfel — și desigur că nici nu se putea să procedeze decât așa — n-ar mai fi fost nevoie ca eu să aflu de executarea neautorizată. Euodus a găsit-o trântită cu fața la pământ pe pardoseala pavilionului, plângând. Maică-sa îngenunchease alături de ea. Messalina a spus, fără a-și ridica ochii:

— O, iubite Claudius, mă simt atât de nefericită și de rușinată.

Euodus prinse a râde:

— Te înșeli, înaltă Doamnă. Împăratul doarme la palat; a dat ordin să nu fie deranjat. Înainte de a se retrage, a poruncit însă comandantului gărzii să vină aici și să-ți reteze prea frumosul cap. Acestea chiar i-au fost cuvintele: „Retezați-i prea frumosul cap și înfigeți-i-l în vârful unei lănci“. Eu am venit mai înainte

ca să-ți dau de veste. Dacă ești la fel de curajoasă precât de frumoasă, prea înalto, sfatul meu este să termini cu viața mai înainte de a veni ei. Ți-am adus acest pumnal pentru cazul că nu ai unul la îndemână.

Domitia Lepida:

— Nu mai e nicio nădejde, biata mea copilă; nu-ți mai poți afla scăparea. Singurul lucru onorabil ce-ți rămâne de făcut este să iei acest pumnal și să te omori.

— Dar nu-i adevărat, se smiorcăi Messalina, Claudius n-ar îndrăzni niciodată să se descotorosească în felul acesta de mine. Totul e o născocire de-ale lui Narcissus. Ar fi trebuit să-l omor de mult pe Narcissus. Mârșavul, odiosul de Narcissus!

Se auzi de afară tropăit de pași greoi. „Gardă stai! Prezentați arm'!" Ușa se deschise brusc și în prag apăru comandantul, cu brațele încrucișate la piept; umbra i se profila pe cerul nocturn. N-a rostit nicio vorbă.

Văzându-l, Messalina a tras un țipăt și a smuls pumnalul din mâna lui Euodus. A pipăit sfios tăișul și vârful. Euodus a întrebat-o rânjind:

— Vrei poate să las garda să aștepte până ce mă duc să caut o tocilă și să ți-l ascut?

Domitia Lepida zise:

— Fii curajoasă, copila mea! N-are să doară dacă-l împlânți repede.

Comandantul își desfăcu încet brațele: cu mâna dreaptă apucă mânerul sabiei. Messalina duse vârful pumnalului mai întâi la gât, apoi la piept:

— Vai, nu pot, mamă. Mi-e frică.

Sabia comandantului era acum afară din teacă. Făcu trei pași mari înainte și, dintr-o lovitură, sabia o străpunse pe Messalina.

---

31. Homer, *Odiseea*, Cântul XXII, traducere de G. Murnu, E.L.U., București, 1959, p. 884.
32. Idem, p. 885.

Capitolul XXX

Xenofon îmi mai dăduse încă o doză din „licoarea olimpiană“ înainte de a mă culca, și exaltanta senzație, care începuse a slăbi în timpul cinei, îmi reveni. M-am trezit tresărind — un sclav neîndemânatic scăpase din mână un vraf de farfurii — am căscat cu zgomot și am cerut scuze comesenilor pentru proastele mele maniere la masă.

„Ești scuzat, Cezar!“ au strigat cu toții. M-a izbit cât de înspăimântați arătau. Vieți risipite și conștiințe încărcate.

— Mi-ați otrăvit careva băutura în timp ce dormeam? am întrebat în glumă.

— Ferească-ne zeii, Cezar! au protestat.

— Narcissus, ce-a vrut să spună Vettius Valeris cu gluma aceea a lui despre Colchester? Ceva cum că britonii mi se închină ca unui zeu.

Narcissus mi-a răspuns:

— N-a fost propriu-zis o glumă, Cezar. De fapt, se cuvine să știi că există acum la Colchester un templu consacrat zeului Claudius Augustus. Ți se închină acolo încă de la începutul verii. Dar abia acum am aflat și eu.

— Iată de ce mă simt atât de ciudat de la o vreme încoace. Sunt pe cale de a deveni zeu! Dar cum de s-a întâmplat? Țin minte că i-am scris lui Ostorius, autorizând înălțarea și consacrarea la Colchester a unui templu dedicat lui August, drept recunoștință pentru victoria pe care o dăduse armelor romane în insula Britannia.

— Atunci presupun, Cezar, că Ostorius a comis fireasca eroare de a înțelege cuvântul „August“ ca referindu-se la persoana domniei tale, deoarece ai pomenit de o biruință dată de August armelor romane în Britannia. Zeul August a statornicit frontiera la Canal, și numele lui nu le spune britonilor nimic în comparație cu al domniei tale. Băștinașii îți pomenesc acolo numele, după câte am aflat, cu cea mai adânc religioasă venerație. Există poeme despre tunetele și fulgerele tale, și despre cețurile tale magice, și despre monștrii tăi cu cocoașe, și monștrii tăi cu șerpi în loc de nas. Din punct de vedere politic, Ostorius a procedat cum nu se poate mai bine, consacrându-ți templul. Dar,

cu părere de rău, cred că s-a procedat fără consimțământul domniei tale și, bănuiesc, împotriva dorinței domniei tale.

— Vasăzică sunt zeu acum, nu? am repetat eu. Irod Agrippa mereu îmi spunea că am să sfârșesc prin a deveni zeu, iar eu îi spuneam că bate câmpii. Cred că nu mai pot îndrepta eroarea, nu-i așa, ce zici Narcissus?

— Aș zice că va produce o foarte proastă impresie asupra provincialilor, mi-a răspuns Narcissus.

— Ei, nu-mi pasă, în starea de spirit în care mă aflu deocamdată. Ce-ar fi s-o aduc pe nenorocita aceea chiar acum aici, s-o judec. Mă simt cu totul desprins de micile pasiuni ale muritorilor. S-ar putea s-o și iert.

— A murit, spuse Narcissus cu voce scăzută. A murit, conform ordinului ce ai dat.

— Umpleți-mi paharul, am spus. Nu-mi amintesc să fi dat ordinul, dar mi-e totuna acum. Mă întreb ce fel de zeu oi fi. Bătrânul Athenodor îmi explica adesea ideea stoică despre Dumnezeu. Dumnezeu este un întreg perfect rotund, imun la accidente și evenimente. Mi l-am închipuit întotdeauna pe Dumnezeu ca pe un dovleac uriaș. Ha, ha, ha! Dacă mai mănânc din gâsca asta și mai beau din vinul ăsta, am să mă înalț și eu la rangul de dovleac. Și-așa, vasăzică, Messalina a murit. Frumoasă femeie, prieteni. Dar rea!

— Frumoasă, dar rea, Cezar!

— Duceți-mă sus în pat careva și lăsați-mă să dorm prea fericitul somn al zeilor. Sunt doar un zeu preafericit acum, nu?

Și-așa m-au dus în pat. Am stat în pat până a doua zi la amiază, cufundat tot timpul într-un somn adânc. Senatul s-a întrunit în absența mea și a votat o moțiune prin care mă felicita că înăbușisem răscoala și o a doua prin care scotea numele Messalinei din arhive și-l ștergea de pe toate inscripțiile publice; toate statuile ei urmau să fie distruse. M-am trezit în cursul după-amiezii și mi-am reluat obișnuitele îndeletniciri împărătești. Toți cei pe care-i întâlneam se arătau cât se poate de supuși și de politicoși, iar când m-am dus la palatul de justiție, nimeni, pentru întâia oară în atâta amar de ani, nu m-a zorit și nu m-a bruscat. Am terminat-o cu procesele la repezeală.

A doua zi am început să vorbesc în termeni ditirambici despre cucerirea Germaniei; dar Narcissus, dându-și seama că leacul lui Xenofon avea un efect prea virulent, frământându-mi mintea în loc de a mi-o potoli spre a trece încetișor peste zguduirea produsă de moartea Messalinei, așa cum se intenționase, i-a spus să nu-mi mai dea dintr-însul. Dispoziția olimpiană a

dispărut treptat și m-am simțit din nou jalnic de muritor. În prima dimineață în care am ieșit de sub efectul drogului, am coborât la micul dejun și am întrebat:

— Unde mi-e nevasta? Unde-i Messalina Domina?

Messalina întotdeauna lua micul dejun cu mine, afară doar dacă avea „o cumplită migrenă“.

— A murit, Cezar, mi-a răspuns Euodus. A murit acum câteva zile, din poruncă-ți.

— Nu știam, i-am spus cu glas stins. Adică vreau să spun că am uitat.

Apoi rușinea, și durerea, și groaza întregii tărășenii mi-au potopit mintea și n-am mai știut ce-i cu mine. Am început să trăncănesc prostește despre iubita, scumpa mea Messalina, și să mă acuz de a fi asasinat-o, spunând că totul e din vina mea și făcându-mă de basm ce nu s-a mai văzut. În cele din urmă, mi-am venit în fire, și am poruncit să vie lectica.

— La grădinile lui Lucullus! am poruncit.

Și m-am dus acolo.

Așezat pe-o bancă, sub un cedru, privind peste o pajiște lină și verde și de-a lungul unei largi și ierboase alei plantate de o parte și alta cu arbori de carpen, fără țipenie de om în juru-mi (garda germană era postată în tufăriș și sustrasă vederii mele, ținând o lungă fâșie de hârtie pe genunchi și un condei în mână, am început să cuget cu multă gravitate la situația în care mă aflam și la rostul meu în viață și să-mi notez cugetările. Am acea hârtie la mine acum și-am să copiez întocmai ceea ce am însemnat pe ea atunci. Propozițiile mele au luat, din ce pricină nu știu, forma unor grupări de câte trei, întocmai ca „terțetele“ druizilor britanici (obișnuita lor convenție prozodică pentru versurile cu caracter moral ori didactic):

Iubesc libertatea: urăsc tirania.
Am fost mereu patriot roman.
Duhul Romei e republican.

Acum, mirare, sunt Împărat.
Ca atare exercit puterea de monarh.
Republica de trei generații a încetat.

Republica au sfâșiat-o războaiele civile.
Monarhia a stabilit-o August.

Vremelnică măsură pentru timpuri dificile.

August a constatat că nu poate ceda puterea.
În sinea mea l-am considerat ipocrit.
Am rămas fidel idealului făurit.

Tiberiu veni Împărat. În ciuda vrerii sale?
Temându-se să nu ia un dușman puterea?
Mai mult pentru că așa i-a fost maică-sii Livia vrerea.

Sub domnia lui am trăit ca un bicisnic.
L-am socotit ca pe un tiran sângeros și fățarnic.
Am rămas un republican convins.

Caligula dintr-odată m-a făcut consul.
Mie, să stau printre cărțile mele, mi-era destul.
Caligula încercă a domni ca un satrap oriental.

Eram un patriot roman.
Să încerc a-l omorî pe Caligula aș fi vrut.
Ca să scap cu viață pe prostul am făcut.

Cassius Chaerea a fost poate un patriot roman.
Și-a călcat jurământul, pe Caligula l-a asasinat.
Cel puțin să restaureze republica a încercat.

Republica atunci n-a fost restaurată.
O nouă monarhie a fost inaugurată.
Împărat am fost ales eu, Tiberius Claudius.

Dacă refuzam, mă omorau.
Dacă refuzam, iar începeau războaiele civile.
A fost doar o vremelnică măsură pentru timpuri dificile.

Pe Cassius Chaerea l-am omorât.
Am constatat că nu pot ceda puterea.
S-ar fi zis că-i fac lui August vrerea.

Ca și August am muncit și-am trudit.
Ca și August imperiul l-am lățit.
Ca și August despotic am împărățit.

N-am fost fățarnic de bună voie,
Credeam că fac cum se poate mai bine,
Republica să fie restaurată prin mine.

Rușinea Iuliei a fost osânda lui August.
„De nu m-aș fi însurat, de nu aș fi avut copii."
Cu Messalina am avut parte de-același amarnic gust.

Mai bine muream decât să domnesc.
Din mrejele lui Irod Agrippa trebuia să mă trezesc.
Cu cele mai bune gânduri, iată-mă tiran.

Orb am fost la nebuniile și ticăloșiile Messalinei
În numele meu a vărsat sânge nevinovat de bărbați și de femei.
Neștiința dezvinovățirii nu-i poate sluji de temei.

Dar sunt eu oare singurul vinovat?
Poporul însuși nu-i și el cu păcat?
M-au făcut Împărat și m-au lingușit.

Dar dacă acum mi-aș împlini visul?
Dacă restaurez republica, unde-i eresul?
Cred cu adevărat că Roma-mi va mulțumi?

Doar știi cum stau lucrurile când vorbești.
De vorbești despre libertate și planuri îți făurești.
Crezi că porțile au să se deschidă și zidurile să se prăbușească.

Lumea toată e mulțumită de mine ca Împărat.
Afară de cei ce înșiși se vor stăpâni:
Lumea toată de republică s-a săturat.

Asinius Pollio avea dreptate:
Are să fie mult mai rău ca să poată fi mai bine.
Am hotărât: n-am să dau curs planului făurit de mine.

Când broaștele din lac cerură rege
Jupiter le-a trimis pe Crai Buștean.
Ca un buștean și surd, și orb m-am priceput lucrurile a drege.

De cer rege broaștele din lac,
Trimită-le Jupiter pe Crai Bărzoi.

Pe Caligula toți și-l merită înapoi.

Vina mea: prea am fost îngăduitor.
Am îndreptat răul făcut de predecesorii mei.
Al monarhiei înțelepte eu-s făuritor.

Roma unui Cezar e sortită.
De-ar fi nebun și rău, țicnit, risipitor, fudul.
Pentru Crai Bărzoi e a broaștelor stirpe făurită.

Tocind tăișul tiraniei, eu am greșit.
Ascuțind tăișul, greșeala pot îndrepta.
Pentru violență și turbare pumnalul e cel mai nimerit.

Dar nu-s decât bătrânul Crai Buștean
Plutesc alene în apa stătătoare.
Iasă din mâl toate otrăvurile de pui făcătoare.

Și mi-am respectat hotărârea de Crai Buștean. Respectatu-mi-o-am cu strictețe, de-atunci încoace. N-am îngăduit niciunui fel de considerații să se interpună între noi. A fost tare dureros la început. Îi spusesem lui Narcissus că mă simt aidoma acelui luptător cu sabia spaniol al cărui braț stâng fusese brusc retezat în arenă; deosebirea însă este că spaniolul a murit de pe urma rănii, pe când eu continui să trăiesc. Ați auzit poate mulți bărbați invalizi văitându-se, la vreme umedă și rece, de dureri resimțite în piciorul ori brațul pierdut? Poate fi chiar o suferință foarte precis localizată, descrisă ca o străfulgerare ce merge de la încheietură la degetul mare, ori ca o durere mocnită în genunchi. Așa simțeam și eu adesea. Mă tot îngrijoram să ghicesc ce are să spună Messalina despre o hotărâre pe care o luasem, ori ce efect o să aibă asupră-i o piesă lungă și plictisitoare la teatru. Dacă tuna, apoi îmi aduceam aminte cât de tare o înfricoșa tunetul.

După cum ați și ghicit probabil, cel mai chinuitor gând din toate era că micuții mei Britannicus și Octavia nu sunt totuși copiii mei. Ajunsesem la convingerea că Octavia nu e a mea; nu avea câtuși de puțin trăsăturile ramurii Claudia a familiei. Am privit-o de sute de ori, până ce să-mi dau dintr-odată seama cine trebuie să-i fi fost tată: comandantul germanilor sub Caligula. Îmi aduceam aminte că atunci când, la un an după amnistie, se compromisese și-și pierduse poziția și căzuse apoi atât de jos, încât devenise gladiator, Messalina intervenise în arenă ca să-i salveze viața (era dezarmat și un retiar stătea

deasupră-i, cu tridentul ridicat), intervenise pentru a-i salva nenorocitului viața și se împotrivise întregii asistențe care urla și huiduia și-și întorcea degetul mare în jos. L-am cruțat, pentru că ea mi-a spus că are să-i dăuneze sănătății dacă o refuz; asta s-a întâmplat cu puțin timp înainte de nașterea Octaviei. Oricum, după câteva luni, fostul comandant s-a aflat din nou în fața aceluiași luptător cu plasa și a fost omorât de la prima lovitură.

Britannicus era un adevărat claudian și-un băiețel minunat, dar mi-a trăsnit deodată prin minte că prea era leit frate-meu Germanicus. Ori poate că adevăratul lui tată era Caligula? Nu avea într-însul nimic din firea lui Caligula, dar ereditatea adeseori sare peste o generație. Ideea aceasta mă obseda. N-am putut scăpa de ea vreme îndelungată. L-am ținut pe Britannicus departe de mine cât am putut mai mult, fără a părea că-l reneg. Și el, și Octavia trebuie să fi suferit mult în vremea aceea. Fuseseră foarte apropiați de mama lor, așa că am dat instrucțiuni să nu fie puși la curent cu fărădelegile mamei; li s-a spus doar că a murit. Dar au aflat în curând că fusese executată din ordinul meu și nu-i de mirare că au încercat un resentiment copilăresc împotrivă-mi. Dar nu-mi puteam lua încă inima în dinți să le vorbesc deschis despre asta.

Am mai arătat că liberții mei alcătuiau o clică foarte strâns unită și că oricine jignea pe vreunul dintre ei, apoi îi jignea pe toți, și că oricine fusese luat sub ocrotirea vreunuia dintre ei se bucura de sprijinul tuturora. Din acest punct de vedere dădeau un bun exemplu Senatului, pe care însă Senatul nu-l urma, fiind întotdeauna dezbinat în facțiuni și unit numai printr-un același servilism față de mine. Și cu toate că acum, la trei luni după moartea Messalinei, s-a ivit o rivalitate între cei trei principali miniștri ai mei.

Narcissus, Pallas și Callistus — se stabilise dinainte că dintre toți trei cel victorios nu va folosi situația avantajoasă pe care o va fi dobândit drept mijloc de a-i înjosi pe ceilalți doi. Nu veți ghici niciodată de unde a pornit rivalitatea. A pornit de la găsirea unei a patra neveste pentru mine! Dar vă veți minuna zicându-mi: „Credeam că ai dat Gărzii deplină putere de a te ciopârți în bucăți cu săbiile dacă ti-i mai însura vreodată!“ Așa a și fost. Dar asta s-a întâmplat mai înainte de a fi luat fatala hotărâre la care am ajuns șezând acolo sub cedri, în grădina lui Lucullus. Căci acum mă hotărâsem cu adevărat și, odată ce am luat o hotărâre, într-adevăr ea e ca și bătută-n cuie. Sub formă de cimilitură, mi-am pus la încercare liberții: or ști ei care-mi sunt intențiile maritale? Era, de fapt, o păcăleală, căci pe fericita femeie o și alesesem. Îi stârnisem într-o seară, declarându-le în treacăt la cină:

— Ar trebui să fac totuși ceva mai bun pentru micuța Octavia, decât s-o las în grija unor liberte. Și nu mă pot aștepta ca fiica mea Antonia să se ocupe de ea: Antonia nu prea s-a simțit în apele sale de când i-a murit propriul copil.

Atunci Vitellius:

— Nu, să vă spun eu de ce are nevoie micuța Octavia: de o mamă. Și tot așa și Britannicus, cu toate că-i mai ușor pentru un băiat decât pentru o fată să-și poarte de grijă.

N-am răspuns nimic, așa că fiecare din cei prezenți a înțeles că mă duce din nou gândul la căsătorie, și cum fiecare știa cât de ușor făcuse Messalina tot ce voise cu mine, fiecare își spunea că, dacă el va fi cel care o să-mi găsească o nevastă, apoi era un om făcut. Narcissus, Pallas și Callistus mi-au prezentat pe rând câte o candidată, când s-a ivit prilejul de a-mi vorbi în particular. Mi s-a părut foarte interesant să urmăresc în mine cum judecă ei. Callistus și-a adus aminte că un guvernator al Greciei fusese constrâns de Caligula să divorțeze de soția sa, Lollia Paulina, pe care apoi acesta o luase el de nevastă (a treia): și totul numai pentru că spusese cineva la un banchet că ea era cea mai frumoasă femeie din tot imperiul; și și-a mai amintit că eu fusesem acel cineva. S-a gândit că, de vreme ce Lollia Paulina nu se urâțise în cursul celor zece ani ce trecuseră de atunci, el merge aproape la sigur propunându-mi-o pe ea. Ceea ce a și făcut a doua zi. Am zâmbit și am făgăduit să examinez propunerea cu toată atenția.

A urmat apoi Narcissus. M-a întrebat mai întâi pe cine avusese în vedere Callistus, și când i-am spus „Lollia Paulina“, a exclamat că nu mi se potrivește deloc. N-o interesau decât giuvaericalele:

— Nu iese niciodată din casă fără să poarte mai puțin de treizeci de mii de galbeni în jurul gâtului, sub formă de smaralde, ori rubine, ori perle, și nici cu aceleași veșminte nu umblă de două ori îmbrăcată; și e mai proastă și mai încăpățânată decât catârca morarului. Cezar, singura femeie cu adevărat făurită pentru tine este, precum bine știm amândoi, Calpurnia. Dar nu te poți căsători cu o prostituată; nu ți-ar sta bine. Propunerea mea, așadar, este să te căsătorești cu o oarecare femeie de neam înalt, doar de formă, dar să trăiești cu această Calpurnia, cum ai mai trăit înainte de a o întâlni pe Messalina, și să ai parte de fericire tot restul vieții.

— Pe cine-mi propui drept soție de formă?

— Pe Aelia Paetina. După ce te-ai despărțit de ea, s-a căsătorit din nou, ții minte. De curând și-a pierdut soțul, care a lăsat-o în sărăcie. Ai face o adevărată

binefacere, luând-o de nevastă.

— Dar cu gura ei ce ne facem, Narcissus?

— Au vindecat-o nenorocirile. Gura ei procesivă n-are să mai trăncănească vreodată, de asta răspund eu. Am să-i atrag eu atenția și-am să-i explic limpede condițiile căsătoriei. O să i se dea tot respectul ce i se cuvine ca soție a Cezarului și ca mamă a fiicei domniei tale Antonia și avem să-i asigurăm un venit frumos, dar va trebui să semneze un contract prin care se obligă să fie ca surdo-mută în prezența domniei tale și să n-o pizmuiască pe Calpurnia. Ce zici de asta?

— Am să cercetez chestiunea cu toată atenția, iubite Narcissus.

Dar cel care îmi ghici exact gândul fu Pallas. A fost ori o nespusă nerozie, ori o nespusă iscusință din parte-i. Cum de-a putut presupune că aveam să fac un lucru atât de monstruos, încât să mă însor cu nepoata mea, Agrippinilla? În primul rând, căsătoria era incestuoasă; în al doilea rând, era mama lui Lucius Domitius, de care prinsesem o violentă antipatie; în al treilea rând, acum că murise Messalina, putea avea pretenții la titlul de cea mai rea femeie din Roma. Chiar pe vremea Messalinei ar fi fost o problemă foarte delicată de hotărât între ele două: erau deopotrivă de vicioase, iar dacă e adevărat că Messalina își dăruise trupul mai mult decât Agrippinilla, cel puțin nu săvârșise niciodată un incest, ca Agrippinilla — măcar după câte știu eu. Agrippinilla avea însă o singură însușire bună: era foarte curajoasă, pe când Messalina, după cum am văzut, era lașă. Pallas a propus-o pe Agrippinilla, cu aceeași condiție pe care o avusese în vedere și Narcissus, anume că nu trebuia să fie decât o căsătorie de formă: aveam să pot dispune de câte ibovnice voiam. Agrippinilla, mi-a spus el, este unica femeie din Roma capabilă de a prelua activitatea politică a Messalinei și-mi va fi de un real ajutor.

I-am făgăduit că voi cerceta propunerea cu toată atenția.

Am organizat apoi o adevărată dezbatere la care au luat parte Callistus, Narcissus și Pallas, dându-le mai întâi răgaz să sondeze vrerea candidatelor de a solicita situația de soție a Cezarului. L-am convocat pe Vitellius drept arbitru, iar dezbaterea a avut loc câteva zile mai târziu. Narcissus, susținând-o pe Aelia, a invocat faptul că, refăcând o veche căsnicie, nu aduceam un element nou în familie și că avea să fie o bună mamă pentru micuța Octavia și pentru Britannicus, a căror rudă, de altfel, era fiind mama surorii lor vitrege, Antonia.

Callistus i-a reamintit lui Narcissus că de Aelia mă despărțisem de mult și a emis presupunerea că, dacă va fi reluată în căsătorie, are să se îngâmfe grozav și

probabil are să se răzbune în ascuns pe copiii Messalinei. Lollia constituia o partidă mult mai potrivită: nimeni nu putea tăgădui că e cea mai frumoasă femeie din lume și, pe deasupra, și cinstită.

Pallas se ridică împotriva ambelor alegeri. Aelia era o cață bătrână, zise, iar Lollia o neroadă izmenită, care când se arată în lume, seamănă a giuvaergerie și mai mult decât sigur se va aștepta la o întreagă garnitură nou-nouță de găteli pe cheltuiala vistieriei. Nu, singura alegere acceptabilă o constituie slăvita Agrippina. (Numai eu, pomenindu-i numele, o strigam pe diminutivul de Agrippinilla.) Odată cu ea, avea să intre în familia imperială și nepotul lui Germanicus, care era întru totul vrednic de o soartă imperială; și era de mare însemnătate pentru stat ca o femeie care se dovedise fertilă și nu depășise vârsta tinereții să nu intre, prin căsătorie, într-o altă familie și să-i transmită ceva din măreția Cezarilor.

Îl puteam vedea pe Vitellius cum se frământa și nădușea încercând să-mi ghicească din ochi pe care din trei o preferam și întrebându-se dacă n-ar fi mai bine să propună el un cu totul alt nume. Dar a ghicit exact, poate după ordinea în care le dădusem cuvântul liberților. A respirat adânc și a grăit:

— Între tustrele aceste frumoase, înțelepte, nobile și distinse candidate, îmi este tot atât de greu să mă pronunț pe cât i-a fost de greu păstorului troian, Paris, să aleagă între cele trei zeițe: Junona, Venus și Minerva. Să nu mă depărtez de la această comparație care e de folos. Aelia Paetina o reprezintă pe Junona. A mai fost măritată și are un copil cu Împăratul; dar, după cum Jupiter n-o suferea pe Junona, deși era maica lui Hebe, din pricina gurii ei cicălitoare, tot astfel Împăratul n-a fost mulțumit de Aelia Paetina și nu mai vrem să asistăm la războaie domestice în acest rai pământesc al nostru. S-a spus despre Lollia Paulina că e frumoasă ca Venus și e adevărat că Paris i-a acordat lui Venus premiul; dar Paris era un ciobănaș sentimental, după cum știți, iar frumusețea neînsoțită de inteligență nu poate avea căutare la un cârmuitor matur, cu o experiență matrimonială deopotrivă de bogată ca și cea guvernamentală. Agrippinilla e Minerva, întrucât privește înțelepciunea, cât despre frumusețe, mai că n-are de ce să-i cedeze pasul Lolliei. Soția Împăratului trebuie să fie și chipeșă, și remarcabil de inteligentă; eu votez pentru Agrippinilla.

Ca și cum abia atunci m-aș fi gândit la această stare de fapt, am protestat:

— Dar bine, Vitellius, ea mi-e nepoată. Nu mă pot însura cu nepoată-mea, ce părere ai?

— Dacă dorești să intervin pe lângă Senat, Cezar, sunt sigur că-i voi obține consimțământul. E ilegal, firește, dar pot adopta același punct de vedere îmbrățișat mai deunăzi când ai pledat în favoarea dreptului la cetățenie pentru orașul Autun; pot arăta că legile asupra căsătoriei au devenit din ce în ce mai flexibile la Roma în cursul veacurilor. Acum o sută de ani, bunăoară, ar fi fost considerat monstruos ca verii primari să se căsătorească între ei, iar acum lucrul acesta e lucru obișnuit în cele mai bune familii. Și de ce, atunci, nu s-ar căsători unchiul cu nepoata? Parții așa fac și civilizația lor e străveche. Iar în familia Irozilor au fost mai multe căsătorii între unchi și nepoate decât altfel de căsătorii.

— Asta-i adevărat — am grăit. Irodiada s-a măritat cu unchiul ei Filip și apoi l-a părăsit și a fugit cu unchiul ei Antipa. Iar fiica lui Irod Agrippa, Berenice, s-a căsătorit cu unchiul ei Irod Pollio, regele din Chalcis, iar acum se spune că trăiește incestuos cu fratele ei, tânărul Agrippa. De ce n-ar fi Cezarii deopotrivă de liberi ca Irozii?

Vitellius păru surprins, dar adăugase cât se poate de serios:

— Incestul între frate și soră e cu totul altceva. Pe acesta nu-l pot susține. Dar se prea poate ca primii noștri străbuni să fi îngăduit unchiului să se însoare cu nepoata; căci nicăieri nu se exprimă, în vechea literatură clasică, vreun simțământ de scârbă pentru căsătoria dintre Pluto cu nepoata sa Proserpina.

— Pluto a fost zeu, i-am răspuns. Dar, după cât se pare, așa sunt și eu acum. Pallas, care-i părerea nepoatei mele Agrippinilla în privința aceasta?

— Va fi foarte onorată și întru totul încântată, vorbi Pallas, care abia își putea ascunde exaltarea. Și e gata să jure că atâtea zile câte o să aibă, se va devota cu nestrămutată credință domniei tale, copiilor domniei tale și imperiului.

— Să vină aici.

De îndată ce a sosit, Agrippinilla mi s-a aruncat la picioare; i-am spus să se ridice și că sunt gata să mă însor cu ea, dacă e de acord. Drept răspuns m-a sărutat pătimaș, declarând că trăiește cea mai fericită clipă a vieții ei. Am crezut-o. De ce nu? Avea acum să poată, prin mine, guverna lumea.

Agrippinilla nu era o Messalină. Messalina avea darul de a se deda cu totul plăcerii. În privința aceasta semăna cu străbunicul ei, Marc Antoniu. Agrippinilla nu era soiul acesta de femeie. Semăna cu străbunica ei, zeița Livia: îndrăgea numai puterea. După cum țin minte că am mai spus, era cu totul lipsită de moralitate când vine vorba de ale trupului: nu se dăruia, cu toate

acestea, câtuși de puțin oricui, ci numai bărbaților care-i puteau fi de folos politicește. Am, bunăoară, temeinice motive să cred că l-a răsplătit pe Vitellius pentru felul cavaleresc în care i-a susținut cauza, și mai sunt absolut sigur (deși nu i-am spus vreodată) că Pallas i-a fost pe atunci — cum îi este și astăzi — ibovnic. Căci Pallas mânuiește Caseta Imperială.

Și-așa, Vitellius a ținut un discurs în Senat (după ce nu mult mai devreme organizase o manifestație afară), spunând că el îmi propusese căsătoria și că eu mă declarasem de acord cu necesitatea ei politică, dar că șovăiam a lua o hotărâre definitivă până ce nu aveam întâi să aflu care este părerea Senatului și a poporului asupra chestiunii. Vitellius le-a vorbit cu o elocință de modă veche.

— ...Și nu va trebui să cercetați mult timp, domnilor și cinstiți senatori, până să vă convingeți că printre toate matroanele Romei această slăvită Agrippina ocupă un loc de frunte datorită măreției neamului din care coboară, că a dat incontestabile dovezi de fertilitate și că îndeplinește, ba și întrece acele condiții referitoare la desăvârșirea morală care vă sunt atât de scumpe: este cu adevărat o fericită împrejurare că, mulțumită proniei, această femeie model e văduvă și că se poate neîntârziat lega prin căsătorie cu o Persoană care a fost până acum neîncetat un soț model.

A.D. 49

Vă puteți, desigur, închipui cum a fost întâmpinat un astfel de discurs. Au votat cu toții pentru propunerea lui Vitellius, fără a se fi ridicat un singur glas potrivnic, desigur nu pentru că le plăcea tuturor Agrippina, ci pentru că se temeau să nu-i stârnească resentimentele, acum când părea că-mi va fi probabil soție; ba câțiva senatori cuprinși de zel au și găsit cu cale să declare că, la nevoie, mă vor sili să mă plec voinței unanime a patriei. Am primit omagiile, și stăruințele, și felicitările Senatului în for și apoi am trecut în sala de ședințe a înaltei adunări, unde am cerut admiterea unui decret care să dea în mod permanent caracter legal căsătoriilor dintre unchi și nepoatele lor de frate. Decretul a fost votat. Și în ziua de Anul Nou m-am însurat cu Agrippinilla. O singură altă persoană s-a mai folosit de noua lege: un cavaler care fusese căpitan în Gardă. Agrippinilla l-a răsplătit din greu.

Am făcut o declarație în Senat cu privire la templul meu din Britannia. Le-am explicat că zeificarea mea se datora unei întâmplări și am cerut scuze concetățenilor mei. Dar poate că aveau să mă ierte și să confirme această

incongruență, din pricina pericolului politic pe care l-ar fi reprezentat anularea ei.

— Britannia e hăt departe, iar templul e foarte mic, am susținut ironic. Un templu rustic și neînsemnat, cu pardoseală de pământ bătătorit și acoperiș de stuf, asemenea acelora în care sălășluiau zeii Romei pe vremuri, sub republică, mai înainte ca zeul August să le fi dat drept locuințe actualele lor splendide palate. De bună seamă că n-aveți să vă împotriviți unui singur templu micuț, situat la o distanță atât de mare, și unui preot ori doi care din când în când vor aduce acolo o jertfă modestă? Eu, unul, n-am avut niciodată intenția de a deveni zeu. Și vă dau cuvântul meu că va fi singurul templu dedicat mie...

Dar nimeni nu părea dispus să-mi conteste templul.

După încheierea recensământului, nu mai preluasem funcția de Cenzor, ci, ca un preludiu la restabilirea republicii, o încredințasem lui Vitellius. Pentru prima oară după un secol, controlul moravurilor publice ieșea din mâna Cezarilor. Printre primele acte ale lui Vitellius, după ce a pus la punct căsătoria mea cu Agrippinilla, a fost acela de a scoate din Ordinul senatorial pe unul dintre dregătorii de rangul întâi ai acelui an, și anume pe nimeni altul decât pe ginerele meu, tânărul Silanus! Motivul pe care l-a dat era că Silanus ar fi săvârșit un incest cu sora lui, Calvina, care fusese însăși nora lui Vitellius, dar acum era divorțată de soțul ei, tânărul Vitellius. El a explicat că fiul său îi surprinsese pe cei doi și că-i relatase părintelui său întâmplarea sub pecetea tainei; dar că acum, devenit Cenzor, conștiința nu-i mai îngăduia să tăinuiască vinovăția lui Silanus. Am cercetat personal cazul. Silanus și Calvina au tăgăduit acuzația, dar ea părea incontestabil dovedită, așa că am anulat actul de căsătorie dintre Silanus și fiica mea Octavia (ori mai bine zis Octavia, fiica Messalinei) și l-am obligat să demisioneze din dregătorie. Nu mai avea decât o singură zi de funcționar, dar, ca să arăt cât de jignit mă socoteam, am și numit pe altcineva pentru ultima zi. Desigur că Vitellius n-ar fi îndrăznit să acuze dacă în treaba asta nu l-ar fi sprijinit Agrippinilla. Silanus stătea în calea ambițiilor sale: voia să-mi devină ginere fiul ei, Lucius. Ei, îmi fusese drag de Silanus și, la urma urmei, era coborâtor din zeul August; așa că i-am spus că voi amâna judecarea procesului său — dându-i de înțeles că mă așteptam să se sinucidă. A amânat câtva timp și, în cele din urmă, și-a ales ziua nunții mele drept dată a săvârșirii actului cerut; ceea ce nu era lipsit de tâlc. Pe Calvina am exilat-o, sfătuind Colegiul Pontifilor să aducă jertfe și ispășiri în Dumbrava Dianei; se reda astfel viață unei instituții pitorești a lui Tullus Hostilius, al treilea rege al Romei.

Baba și Augurinus erau în cea mai bună formă a lor pe atunci. Parodiau absolut tot ce făceam. Baba introducea trei noi litere în alfabet: una care să reprezinte horcăitul, alta pentru sugerea cu zgomot a dinților, iar a treia pentru „indefinibila vocală aflată la jumătatea drumului dintre sughiț și râgâială". El divorța de uriașa negresă care până atunci jucase rolul Messalinei, o fugărea cu biciul pe străzi și apoi celebra în derâdere ceremonia nunții cu o femeie fără fir de păr pe ea și sașie pe care o recunoștea a-i fi nepoată de frate. Organiza un recensământ al tuturor cerșetorilor, hoților și vagabonzilor și alunga din ordinul lor pe toți cei care făcuseră o muncă cinstită în cursul vieții. Una dintre șotiile lui era să demisioneze din postul de cenzor și să-l numească pe Augurinus pentru cât mai rămăsese din restul mandatului — adică exact o oră, după clepsidră. Augurinus se fudulea cu minunățiile pe care avea să le facă în acea oră. Se plângea doar că timpul măsurat de clepsidra lui Baba nu era exact: voia să meargă să-și aducă propria clepsidră care indica ore a căror durată era de cel puțin trei ori mai mare. Baba însă, imitându-mi vocea și gesturile, repeta o frază pe care o folosisem de curând la tribunal și de care eram oarecum mândru: „Mai curând te poți aștepta să fie de acord filosofii decât ornicele" și refuza să-i îngăduie să plece. Augurinus riposta că ce-i drept nu supără pe nimeni; dacă urma să fie Cenzor, avea nevoie de o oră deplină, conform regulamentului de măsuri și greutăți. Ei se ciorovăiau cu foc până ce, dintr-odată, perioada de funcționare a lui Augurinus lua sfârșit, fără ca să se fi făcut ceva.

— Și eu care aveam de gând să te cufund în smoală fierbinte și apoi să te frig până-n pragul morții, potrivit unei prea pitorești instituții a regelui Tullius Hostilius! se văicărea Augurinus.

Le dau deplină libertate de a mă imita și parodia lui Baba și Augurinus. Ei atrag lume multă la reprezentațiile lor, în fața Templului lui Mercur: Mercur, firește, e patronul hoților și al măscăricilor. Agrippinilla s-a simțit profund jignită de căsătoria lui Baba cu o femeie care n-avea pic de păr, dar am și făcut-o să rămână surprinsă, spunându-i-o răspicat:

— Atâta vreme cât trăiesc, viața lui Baba va fi cruțată, asta s-o știi, și viața lui Augurinus, de asemenea.

— Exact numai atât, socotit la țanc, s-a învoit Agrippina, pe cel mai nesuferit din tonurile ei.

În anul acela a fost o invazie de vipere; am publicat o înștiințare spre a vesti publicului un leac fără de greș împotriva mușcăturii de șarpe, și anume seva

arborelui de tisă. Augurinus și Baba au republicat-o, adăugând cuvintele „și viceversa“, care, zice-se, ar fi vorbele cunoscute ca alcătuind una din expresiile mele favorite.

Capitolul XXXI

Mă apropii de sfârșitul lungii mele povestiri. Sunt căsătorit de cinci ani cu Agrippinilla, dar, așa vorbind, au fost ani lipsiți de senzație și nu îi voi relata în amănunțime. M-am lăsat condus de Agrippinilla și de liberții mei. Am deschis și închis gura și am gesticulat cu brațele asemenea acelor micuțe marionete articulate pe care le confecționează sicilienii: dar glasul n-a fost al meu și nici gesturile. Trebuie să spun de îndată că Agrippinilla s-a dovedit a ține de soiul acela de cârmuitori deosebit de capabili în gen tiranic. Când intră ea într-o încăpere unde sunt adunate mai multe notabilități și le aruncă o privire tăioasă, toți cei de față tremură și iau poziție de drepți și se gândesc numai la cum să facă să-i intre în voie. Nu mai are nevoie a se preface că mă iubește. I-am dat curând de înțeles că m-am căsătorit cu ea numai din motive strict politice; fizic, nu mă atrăgea deloc. I-am vorbit absolut deschis, i-am explicat:

— Adevărul este că m-am plictisit de a fi Împărat. Am avut nevoie de cineva care să-mi aducă la îndeplinire cea mai mare parte a lucrărilor. Nu te-am luat de nevastă pentru inima, ci pentru capul tău. Ca să conduci un imperiu de felul ăstuia, trebuie o femeie. N-avem niciun motiv de a ne preface că simțim o cât de vagă iubire unul față de celălalt.

— Îmi convine, mi-a răspuns. Nu ești tocmai făt-frumosul la care visează o femeie.

— Și nici tu nu ești chiar aceea care erai acum douăzeci și doi de ani, drăguțo, când ai fost întâia oară mireasă. Ai să te menții totuși oarecare timp, dacă îi dai mai departe cu masajul facial zilnic și cu băile de lapte: Vitellius susține că te consideră cea mai frumoasă femeie din Roma.

— Și poate că ai să te menții și tu, dacă nu-i exasperezi pe cei pe care te bizui.

— Da, noi doi suntem supraviețuitorii întregii noastre familii, am recunoscut. Nu știu cum de-am reușit. Cred că ar trebui să ne felicităm unul pe altul în loc de-a ne certa.

— Tu ești cel care mereu începe harța, mi-a răspuns, făcând-o, cum spui, pe „cinstitul“.

Agrippinilla nu mă putea înțelege. Și-a dat curând seama că nu e necesar să mă lingușească, ori să mă înșele, ori să mă terorizeze, dacă voia ca lucrurile să meargă după propria ei voie. Îi acceptam propunerile aproape fără nicio excepție. Abia i-a venit să-și creadă ce noroc dăduse peste ea când m-am învoit s-o logodesc pe Octavia cu Lucius: știa care-i adevărata mea părere despre Lucius. Nu putea pricepe de ce consimt. A prins curaj și mi-a propus să-l adopt drept fiu. Dar oare nu asta-mi și fusese intenția? L-a pus mai întâi pe Pallas să vadă în ce ape mă scald cu privire la un asemenea proiect. Pallas m-a luat de departe. A început prin a-mi vorbi cu dragoste despre fratele meu Germanicus și despre cum a fost el adoptat de către unchiul meu Tiberiu, la cererea lui August, deși Tiberiu avea un fiu al său, pe Castor. A stăruit asupra extraordinarei afecțiuni frățești existente între Germanicus și Castor și asupra generozității dovedite de Castor văduvei și copiilor lui Germanicus. Am priceput de îndată unde vrea să ajungă Pallas și m-am declarat de acord că doi fii iubitori sunt mai buni decât unul.

— Dar adu-ți aminte — i-am spus — că povestea nu s-a terminat aici: Germanicus și Castor au fost uciși amândoi, iar unchiul meu Tiberiu, la bătrânețe, după cum s-ar putea întâmpla și cu mine, a numit o altă pereche de frați iubitori drept comoștenitori ai săi: pe Caligula și pe Gemellus. Caligula dispunea de avantajul de a fi mai în vârstă. Când bătrânul a murit, Caligula a pus mâna pe domnie și l-a asasinat pe Gemellus.

Asta i-a astupat gura lui Pallas pe câtva timp. Când a încercat-o pe o cale nițel diferită, arătându-mi acum cât de nedespărțiți prieteni deveniseră Lucius și Britannicus, m-am făcut că observ, ca din senin:

— Știi că în ginta Claudia s-a păstrat obârșia în linie coborâtoare directă din bărbat în bărbat, fără adopțiuni, de la primul Appius Claudius, acum cinci cicluri complete și până astăzi? Nu mai e nicio altă familie în Roma care să se poată lăuda cu așa ceva.

— Da, Cezar — mi-a replicat Pallas — tradiția gintei Claudia este unul din lucrurile cel mai puțin flexibile într-o lume deosebit de flexibilă. Dar, precum înțelepțește ai observat, „toate sunt supuse schimbării".

— Ascultă, Pallas, de ce o iei pe după piersic? Spune-i Agrippinillei Domina că, dacă dorește să-l adopt pe fiul ei ca pe moștenitor al meu împreună cu Britannicus, sunt gata s-o fac. Cât despre flexibilitate, am devenit foarte maleabil cu vârsta. Poți să mă frământi în mâini ca pe aluat, și să mă umpli cu orice umplutură vrei, și să mă pui la copt, să faci din mine gălușți imperiale.

A.D. 50

L-am adoptat pe Lucius. Acum i se zice Nero. De curând l-am însurat cu Octavia, pe care însă a trebuit s-o las să fie mai întâi adoptată de Vitellius, ca să evit crima formală de incest. În seara nunții lor, cerul întreg părea a fi ca de foc. Lucius (ori Nero cum i se spune) s-a silit din răsputeri să-i câștige prietenia lui Britannicus. Dar Britannicus i-a priceput jocul și i-a respins disprețuitor avansurile. A refuzat mai întâi să-i spună Nero, continuând a i se adresa pe numele de Lucius, până ce a intervenit Agrippinilla și i-a ordonat să-și ceară scuze. Britannicus a răspuns: „Îmi voi cere scuze numai dacă mi-o poruncește tatăl meu". I-am poruncit să-și ceară scuze. Pe Britannicus tot rar îl vedeam. Îmi înfrânsesem bănuiala morbidă cum că ar fi copilul nelegitim al lui Caligula și-l iubeam acum tot atât de mult ca altădată. Dar îmi ascundeam adevăratele simțăminte. Eram hotărât s-o fac pe bătrânul Crai Buștean și nimic nu trebuia să-mi abată pașii de la această hotărâre. Tot Sosibius îi mai era pedagog și-i dădea o creștere de modă veche. Britannicus era obișnuit să mănânce felurile de mâncare cele mai simple și să doarmă pe-un pat de scânduri ca orice soldat. Echitația, scrima, lucrările de fortificații și istoria romană veche constituiau principalele lui materii de studiu, dar cunoștea operele lui Homer, ale lui Ennius și ale lui Titus Livius tot atât de bine, de nu și mai temeinic decât le cunoșteam eu. În vacanțe, Sosibius îl lua la moșia mea de la Capua și acolo învăța despre stupărit, creșterea vitelor și agricultură. N-am îngăduit să i se predea oratoria sau filosofia greacă. I-am spus lui Sosibius:

— Vechii persani îi învățau pe copiii lor să tragă bine cu arcul și să spună adevărul. Învață-l pe fiul meu la fel.

Narcissus nu s-a sfiit să mă critice.

— Educația care i se dă lui Britannicus — mi-a spus — ar fi fost cât se poate de bună în zilele de demult, când, precum îți place atât de adesea a cita:

Romulus sta sub stejar,
Napi fierți mâncând cu mare poftă

ori chiar câteva sute de ani mai târziu, când

Chemat să lupte cu ai patriei dușmani,
Cincinnatus plugul și-l părăsi.

Dar desigur că la începutul acestui de-al nouălea ciclu de istorie romană, o astfel de educație pare nițel cam demodată.

— Știu eu ce fac, Narcissus, i-am răspuns.

Cât îl privește pe Nero, i-am făcut rost tânărului nostru Crai Bărzoi de cel mai potrivit dascăl din lume. A trebuit să trimit tocmai până-n Corsica după minunea asta. Poate că i-ați și ghicit numele: Lucius Annaeus Seneca, stoicul — oratorul acela insipid, lingușitorul acela fără de rușine, craiul acela dezmățat și pervers. Am cerut eu însumi Senatului să fie iertat și rechemat. Am pomenit de muta răbdare pe care o dovedise în cursul a opt ani de exil, de riguroasa disciplină căreia se supusese de bună voie și de profundul simțământ de loialitate pe care-l nutrea față de familia mea. Seneca trebuie să fi rămas trăsnit, după cele două mișcări greșite pe care le făcuse în ultimul timp. Căci, la puțin timp după apariția *Consolării către Polybius*, Polybius fusese executat pentru crimă. Seneca încercase atunci să-și repare eroarea făcând un panegiric al Messalinei. Câteva zile după ce acesta a fost cunoscut la Roma, Messalina i-a urmat lui Polybius pe calea dizgrației și a morții, așa încât panegiricul a fost repede retras de pe piață. Agrippinilla era cum nu se poate mai dispusă să-l accepte pe Seneca drept dascăl al lui Nero. Îi prețuia însușirile de profesor de retorică și și-a atribuit tot meritul rechemării lui.

Nero se teme de maică-sa. O ascultă în toate. Ea îl tratează cu asprime. E sigur că, după moartea mea, va domni prin intermediul lui, întocmai cum Livia a domnit mai întâi prin intermediul lui August și apoi printr-al lui Tiberiu. Eu pot vedea mai departe decât ea, îmi aduc aminte de prorocirea Sibilei:

Al șaselea păros ce va înrobi Cetatea,
Fiu celui dinainte făr-să fie,
Cântec și foc și groază va da Romei
Și părintescul sânge striga-va pe-a lui mâini
Al șaptelea păros nu-i va urma nicicum,
Iar dintr-al său mormânt țâșni-va sânge.

Nero are s-o ucidă pe maică-sa. Așa i s-a prorocit la naștere: Barbillus însuși a prorocit și Barbillus nu se-ntâmplă să greșească. A avut dreptate până și cu moartea soțului Messalinei, nu-i așa? Agrippinilla, fiind femeie, nu poate comanda armatelor romane și nu se poate adresa Senatului. Are nevoie de un bărbat pentru o astfel de treabă. Când m-am însurat cu ea, am știut că nu voi putea spera să mai trăiesc decât atâta vreme cât Nero va fi prea tânăr spre a-mi lua locul.

Agrippinilla mi-a cerut să încerc a obține pentru ea titlul de Augustă din partea Senatului. Nu se aștepta să-i dau ceea ce îi refuzasem Messalinei, dar i-am dat. Și-a mai însușit și alte nemaiauzite onoruri. Șade lângă mine când judec procese la tribunal și se urcă pe Dealul Capitolin în car. A numit un nou Comandant al Gărzii, spre a-i înlocui pe Geta și pe Crispinus. Numele lui e Burrus și e omul Agrippinillei, trup și suflet. (A luptat în cadrul gărzii la Brentwood, unde o sabie inamică i-a retezat trei degete de la mâna dreaptă.) Noua Augustă a Romei nu are rivale. Aelia Paetina a murit, otrăvită poate; nu știu. Lollia Paulina a fost și ea înlăturată: susținătorul ei, Callistus, murind, ceilalți liberți nu s-au opus înlăturării sale. A fost acuzată de vrăjitorie și de a fi pus în circulație un studiu astrologic care stabilea caracterul dezastruos pentru patrie al căsătoriei mele cu Agrippinilla. Mi-a fost milă de Lollia, așa încât în cuvântarea pe care am ținut-o în Senat am propus doar exilarea ei. Agrippinilla însă nu s-a lăsat înșelată. A trimis un ofițer din gardă la Lollia acasă, cu misiunea de a constata că s-a sinucis. Ofițerul a raportat în timp util moartea Lolliei, dar Agrippinilla nu s-a declarat mulțumită.

— Vreau să-i văd capul, a poruncit.

Capul rivalei i-a fost adus la palat. Agrippinilla l-a înșfăcat de păr și i s-a uitat în gură:

— Da, ăsta-i capul Lolliei, nimic de zis, m-a înștiințat satisfăcută când am intrat în cameră. Uite dinții de aur pe care i-a pus un dentist din Alexandria, ca să-i umple falca stângă rămasă știrbă. Ce păr aspru avea, mai rău decât coama unui ponei. Sclav, ia țeasta asta de aici. Și ia și rogojina: să fie spălată de urmele de sânge.

Agrippinilla s-a descotorosit și de cumnata ei, Domitia Lepida, mama Messalinei. Domitia Lepida era acum foarte atentă cu Nero și-l invita deseori la ea acasă, unde-l alinta și-l măgulea, și-l distra, și-i amintea de tot ceea ce făcuse pentru el când era un biet orfan fără nicio lăscaie. Este adevărat că avusese grijă de el când se întâmpla ca sora ei Agripinilla să plece uneori din oraș și să nu știe unde să lase copilul. Agrippinilla, aflând că propria-i autoritate maternă, întemeiată pe severitate, era pe cale de a fi amenințată de răsfățurile de mătușă ale Domiției Lepida, a spus să fie acuzată de a-mi fi blestemat în public patul nupțial, precum și de a nu-și fi oprit sclavii de pe moșia ei din Calabria de la răzmerițe primejdioase: un funcționar public și doi dintre acoliții săi, care încercaseră să restabilească ordinea la fața locului, fuseseră prinși și bătuți, în vreme ce Domitia Lepida se încuiase în conacul ei și nu luase nicio măsură.

Am îngăduit să fie condamnată la moarte, în temeiul acestor două capete de acuzare (dintre care primul era probabil născocit), deoarece știam acum despre ajutorul pe care i-l dăduse Messalinei în cazul cu Appius Silanus și de alte înșelătorii practicate pe socoteala mea.

O singură faptă de-ale Agrippinillei n-am putut-o privi cu nepăsare filosofică. Când am auzit de ea, mărturisesc că mi s-au umplut ochii de lacrimi, însă ar fi fost curată prostie din partea lui Crai Buștean să mai revină, odată ajuns aici, asupra hotărârii luate, să se mai scuture, să se trezească și să se răzbune. Răzbunarea nu-i poate readuce pe morți la viață. Fapta la care mă refer și care mi-a smuls lacrimi este asasinarea bietei mele Calpurnia și a prietenei sale Cleopatra. Cineva a dat foc casei lor într-o noapte, focul le-a surprins pe când dormeau și au fost arse de vii. Totul a fost prezentat drept un accident, dar nu încăpea îndoială că era vorba de un asasinat. Pallas, care mi-a adus fapta la cunoștință, a cutezat să insinueze că potlogăria se datora unor prieteni ai Messalinei, informați de rolul jucat de Calpurnia în demascarea acesteia. O neglijasem cu totul pe Calpurnia. N-am mai vizitat-o nici măcar o dată din după-amiaza aceea teribilă. Am dat personal dispoziții să i se înalțe un frumos mormânt de marmură pe locul unde se aflase vila incendiată și pe mormântul ei am gravat o poezioară în grecește. A fost singura mea compunere elină, cu excepția unei teme școlare. Dar am simțit că trebuie să compun ceva neobișnuit spre a-mi exprima marea durere ce mi-o pricinuise moartea ei și-n același timp recunoștința față de dragostea și devotamentul ce mi le arătase cu statornicie. Am scris așa:

„Dragoste plătită, dragoste furată“.
Vechiul proverb minte.
Inima CALPURNIEI a iubit fierbinte.
A matroanelor romane nu-i așa curată.

Anul trecut, anul căsătoriei lui Nero, a fost hărăzit cu o dezastruoasă recoltă, pe tot întinsul pământului, care mai-mai că ne-a secat silozurile. Anul acesta, deși portul de la Ostia este acum terminat, vânturi năprasnice suflând dinspre nord-est săptămâni și săptămâni de-a rândul au împiedicat vasele aducătoare de grâne din Egipt și Africa să ajungă pe țărmurile noastre. Recolta în Italia se anunța bună, dar încă nu era gata de secerat și s-a ivit un moment în care în depozitele publice nu se mai puteau găsi rezerve de grâu decât pentru două săptămâni, deși eu făceam tot ce-mi stătuse în puteri pentru a le umple. Am

fost silit să reduc rațiile de grâu la nivelul cel mai scăzut cu putință. Atunci, ca și cum n-aș fi făcut și nu făceam întotdeauna tot ce este omenește posibil pentru ca să asigur îndestulata aprovizionare cu alimente a concetățenilor mei (construind portul, spre pildă, deși toată lumea credea că n-am să izbutesc, ori luând măsuri pentru aducerea de legume proaspete în fiece zi), m-am pomenit dintr-odată privit ca un inamic public. Am fost învinuit că înfometez cu dinadinsul Urbea. Mulțimea murmura și huiduia ori de câte ori mă arătam în public, ba o dată ori de două ori a și azvârlit după mine cu pietre, cu noroi și cu bulgări de pământ. Odată, în For, am scăpat ca prin urechile acului de a fi grav rănit; lictorii mei au fost atacați de o gloată de vreo două ori trei sute de inși, care le-au rupt fasciile pe propriile lor spinări. Abia dacă am izbutit să ajung teafăr la palat, printr-o poartă laterală din apropiere, pe unde un mic detașament de soldați s-a repezit să-mi vină în ajutor. M-am mărginit să-mi zâmbesc mie. „Broaștelor, mi-am spus, v-ați cam luat-o în cap."

Nero și-a îmbrăcat toga virilă în anul următor celui în care îl adoptasem. Am încuviințat Senatul să-i acorde privilegiul de a deveni consul la douăzeci de ani, așa încât la șaisprezece ani era Consul-desemnat. I-am dat podoabe triumfale onorifice și l-am numit fruntaș al cadeților, așa cum August își numise nepoții, pe Gaius și pe Lucius. În timpul vacanțelor latine, când consulii și ceilalți dregători erau plecați din oraș, l-am numit și edil urban, precum, de asemenea, făcuse August cu nepoții lui, spre a-i da cu bucuria puterii pe la nas. Se obișnuia a nu fi supuse cazurile dificile edilului urban, ci să se aștepte întoarcerea dregătorilor competenți. Nero totuși a descurcat o întreagă serie de cazuri complicate care ar fi pus la contribuție puterea de judecată a celor mai experimentați magistrați ai orașului și a dat hotărâri deosebit de iscusite. Asta i-a dobândit admirația poporului, dar pentru mine n-a existat umbră de îndoială, de îndată ce am fost înștiințat, că totul fusese pus la cale de Seneca. Nu vreau să spun că procesele nu erau autentice, dar Seneca le cercetase cu grijă dinainte și se înțelesese cu avocații care anume puncte să fie puse în discuție în pledoariile lor, iar apoi îl învățase pe Nero cum să procedeze cu interogarea martorilor, cu analiza dezbaterilor și cu darea sentinței. Britannicus încă nu devenise major. Îl țineam pe cât posibil departe de băieții de-o vârstă și de același rang cu el: îi vedea numai sub supravegherea dascălilor săi. Nu voiam să se molipsească de morbul imperial, la care dinadins îl expuneam pe Nero. Agrippinilla era încântată. Credea că-l urăsc pe Britannicus din pricina mamei lui.

S-a produs o adevărată răscoală cu prilejul punerii în vânzare a pâinii. A fost o răscoală cu totul fără de rost și, după părerea lui Narcissus, care n-o putea suferi pe Agrippinilla (și constatase, spre surprinderea lui, că-i dădeam ghes în direcția asta), răscoala fusese instigată de ea. Totul s-a întâmplat pe când eram răcit și Agrippinilla a venit în camera mea spre a-mi propune să dau un edict spre liniștirea populației și spre a asigura mulțimile că nu vor duce lipsă de pâine. Mai voia să spun și că nu sunt grav bolnav, iar că, de-ar evolua în rău boala mea și de-ar fi să mor, apoi Nero era acum destul de capabil să conducă treburile statului sub călăuzirea ei. I-am râs în nas:

— Îmi ceri să-mi semnez propriul meu certificat de deces, drăguțo? Hai, dă-mi condeiul, dacă așa stau lucrurile. Când are loc înmormântarea?

— Dacă nu vrei să semnezi, nu semna, eu nu te oblig.

— Prea bine, atunci nu semnez, i-am răspuns. Am să cercetez chestiunea răscoalei aceleia pentru pâine și am să văd eu cine a stârnit-o cu adevărat.

A ieșit furioasă. Am rechemat-o.

— Am glumit doar, de bună seamă că am să semnez. Și fiindcă veni vorba, l-a învățat oare Seneca pe Nero discursul funebru? Ori încă nu? Aș vrea să-l aud și eu, dacă n-are nimeni ceva împotrivă.

Vitellius a murit de pe urma unei congestii cerebrale. Un senator care era ori beat, ori țicnit, nu pot preciza, îl acuzase din senin, în plenul adunării, că urmărește să pună mâna pe domnie. Acuzația pare să fi fost îndreptată împotriva Agrippinillei, dar firește că nimeni n-a îndrăznit s-o sprijine, oricât de mult ar fi fost urâtă Agrippinilla, așa încât acuzatorul s-a văzut el însuși proscris. Oricum, Vitellius a pus lucrurile la inimă și congestia l-a lovit pe patul de moarte. Nu putea mișca nici măcar un deget, dar vorbea clar și cu un deplin bun-simț. I-am pus o întrebare pe care de mult mă țineam să i-o pun:

— Vitellius, în vremuri mai bune ai fi fost unul dintre cei mai virtuoși oameni ai timpului; atunci cum se face că firea ta dreaptă parcă s-a încovoiat de-a binelea tot făcând-o pe curteanul?

Mi-a spus:

— E ceva inevitabil sub un monarh, oricât ar fi monarhul de blajin. Vechile virtuți dispar. Independența de opinii și sinceritatea nu mai au căutare. Apriga anticipare a dorințelor monarhului devine cea mai mare dintre virtuți. Nu-i rămâne omului de a fi decât ori un monarh bun ca tine, ori un bun curtean ca mine; ori un Împărat, ori un idiot.

L-am întrebat:

— Vrei să spui că oamenii care continuă a fi virtuoși după moda veche sunt neapărat sortiți a suferi în vremuri ca astea?

— Câinele lui Phaemon avea dreptate.

Acesta a fost ultimul lucru pe care l-a rostit înainte de a cădea într-o comă din care nu și-a mai revenit.

N-am avut liniște până ce n-am găsit în bibliotecă explicația referinței pe care o făcuse. Se pare că Phaemon filosoful avea un cățel pe care-l dresase să se ducă în fiece zi la măcelărie și să-i aducă, într-un coșuleț, o bucată de carne. Această virtuoasă făptură care n-ar fi cutezat să se atingă nici de-un oscior până ce Phaemon nu-i dădea voie, a fost atacată într-o zi de o haită de corcituri care i-au smuls coșulețul din gură și s-au pornit să sfârtece bucata de carne și s-o înfulece cu lăcomie. Phaemon, privind de la o fereastră de sus, a văzut cum stă câinele pe gânduri o clipă sau două, întrebându-se în mintea lui de câine ce trebuie să facă. Era limpede că nu mai avea niciun rost să încerce a salva bucata de carne din gurile celorlalți câini: drept răsplată pentru strădania sa, avea să fie sfâșiat de ei. Așa încât s-a repezit printre ei și a mâncat și el cât a putut mai mult. De fapt, a mâncat mai mult decât ceilalți câini, deoarece era și mai curajos, și mai deștept.

Senatul i-a acordat lui Vitellius funeralii naționale și o statuie în for. Inscripția săpată pe acea statuie sună astfel:

LUCIUS VITELLIUS, DE DOUĂ ORI CONSUL O DATĂ CENZOR A GUVERNAT DE ASEMENEA SIRIA STATORNIC FIDEL ÎMPĂRATULUI SĂU

A.D. 53

Trebuie să vorbesc despre lacul Fucin. Nu mă mai interesasem deloc de el, dar într-o bună zi Narcissus, care purta răspunderea lucrărilor, mi-a comunicat că a primit din partea antreprenorilor știrea că a fost, în sfârșit, săpat canalul prin munte; nu ne mai rămânea decât să deschidem ecluzele și toată apa avea să se reverse afară și lacul întreg avea să devină pământ uscat. Treisprezece ani și treizeci de mii de oameni neîncetat la lucru!

— O asemenea strădanie se cere sărbătorită, i-am spus lui Narcissus.

Am organizat o pseudo-bătălie navală, dar pe scară măreață. Iuliu Cezar introdusese cel dintâi acest gen de spectacol la Roma, exact cu o sută de ani în urmă. El săpase un bazin pe Câmpul lui Marte, pe care l-a umplut cu apă din Tibru și a pus opt nave, numite flota tyriană, să se lupte cu alte opt, numite

flota egipteană. Au fost mobilizați aproape două mii de oameni, în afara vâslașilor. Când aveam opt ani, August a dat o reprezentație similară într-un bazin permanent, ce se afla de cealaltă parte a Tibrului, lat de o mie două sute de picioare și lung de o mie opt sute de picioare, cu bănci de piatră de jur împrejur, ca la un amfiteatru. De data aceea luptau câte douăsprezece vase de fiecare parte, numite Atenienii și Persanii. S-au înfruntat trei mii de oameni. Spectacolul meu de pe lacul Fucin avea să le lase cu mult în urmă pe cele două precedente. De data aceasta nu m-au preocupat economiile. Aveam de gând să organizez și eu odată ceva cu adevărat grandios. Flotele lui Iuliu și August fuseseră alcătuite numai din ambarcațiuni ușoare, dar eu am dat ordin să fie construite douăzeci și patru de vase de război propriu-zise, cu câte trei rânduri de vâslași fiecare; de asemenea, și douăzeci și șase de vase mai mici; și am curățat închisorile de o mie nouă sute de criminali valizi pentru a se lupta între ei suiți pe acele vase, sub comanda unor vestiți gladiatori. Cele două flote, fiecare alcătuită din câte douăzeci și cinci de vase, urmau să fie denumite a Rodienilor și a Sicilienilor. Dealurile din jurul lacului puteau fi folosite drept excelente amfiteatre naturale; și cu toate că era foarte departe de Roma, totuși mă puteam bizui pe un public de cel puțin două sute de mii de oameni. I-am sfătuit pe spectatori, printr-o circulară oficială, să-și ia cu ei hrană de acasă în coșuri. Dar o mie nouă sute de criminali constituie o forță greu de stăpânit. A trebuit să transport întreaga Divizie de Gardă acolo și să postez o parte din soldați pe țărm, iar restul pe plute legate între ele în largul lacului. Linia plutelor reprezenta un semicerc și acel semicerc își contura un bazin naval al lui la capătul de sud-vest al lacului, terminându-se printr-un vârf ascuțit acolo unde fusese săpat canalul. Lacul întreg ar fi fost prea mare: se întindea pe trei sute de mile pătrate. Soldații de pe plute aveau catapulte și mașini de aruncat pietre spre a putea în orice moment scufunda vasul care ar fi încercat să bușească linia și să fugă.

Data marelui eveniment a venit, în sfârșit; am proclamat o vacanță de zece zile. Vremea era splendidă și numărul spectatorilor mai curând se apropia de cinci sute de mii decât de două sute de mii. Au venit oameni de peste tot din Italia și trebuie să spun că a fost o întrunire de oameni excepțional de bine crescuți și de bine îmbrăcați. Ca să evit aglomerația, am împărțit malurile lacului în ceea ce am numit eu colonii și am pus în fruntea fiecărei colonii câte un dregător: dregătorii urmau să ia măsuri pentru organizarea de bucătării comune, pentru făurirea de instalații igienice și așa mai departe. Am ridicat un

mare spital de campanie, acoperit cu pânze, pentru supraviețuitorii răniți ai bătăliei și pentru accidentații de pe țărm. Cincisprezece prunci au văzut lumina zilei în acel spital și am dispus ca toți să-și adauge numelui lor pe acela de Fucinus ori Fucina.

Totul era gata pregătit la orele zece dimineața, în ziua bătăliei. Flotele erau echipate cu oameni și material și au înaintat în linii paralele către președinte — adică spre mine, care ședeam cocoțat pe un tron înalt. Purtam o armură aurită și, pe deasupra ei, o mantie purpurie. Tronul meu se afla pe locul unde țărmul se curba înlăuntrul lacului și oferea priveliștea cea mai întinsă. Agrippinilla ședea lângă mine pe alt tron, purtând o capă țesută din fir de aur. Mulțimea luptătorilor mi-a strigat: „Să ne trăiești, Cezar. Un salut din umbra morții!".

Eram presupus a răspunde dând cu gravitate din cap; dar eu mă simțeam bine dispus în dimineața aceea și am strigat:

— Să trăiți și voi, băieți!

Hoțomanii au pretins a interpreta vorbele mele ca o grațiere generală. „Vivat Cezarul!" au răcnit ei, bucuroși. N-am înțeles pe moment ce vor să spună. Flotele au trecut împreună, ovaționând, prin fața mea și apoi Sicilienii s-au aliniat în linie de bătaie la apus, și Rodienii la răsărit. Semnalul luptei a fost dat de un triton mecanic de argint, care a țâșnit brusc din fundul lacului când eu am apăsat pe un mâner și am sunat dintr-o trâmbiță aurită. Publicul a fremătat de plăcere și de interes. Flotele s-au întâlnit și agitația în rândurile spectatorilor a crescut și mai mult. Și... ce credeți că s-a întâmplat atunci? Au trecut, pur și simplu, una pe lângă cealaltă, felicitându-se reciproc, și au venit să mă ovaționeze. Asta m-a supărat *foc*! Am sărit de pe tron și m-am repezit pe țărm, răcnind și blestemând:

— Da' de ce vă-nchipuiți că v-am adus aici, mă, ticăloșilor, mă, pleava societății, mă, răzvrătiților, mă, pui de lele? Ca să vă pupați în bot unii pe alții și să-mi strigați ura? Astea le puteați face voi și-n curtea închisorii. De ce nu luptați? Vă e frică, ce? Preferați să fiți aruncați fiarelor? Ia ascultați: dacă nu luptați acum, pe legea mea, am să pun garda să dea cu voi un spectacol. Voi pune să se scufunde fiecare vas de-al vostru, cu mașinile lor de azvârlit pietre cu tot, și să fie ucis oricare ticălos dintre voi ar încerca să înoate către țărm!

După cum v-am spus, picioarele mi-au fost întotdeauna slabe și unul îmi este mai scurt decât celălalt, și nu-s obișnuit să le folosesc mult, și sunt bătrân și destul de corpolent acum, și, pe lângă toate, mai purtam și o cămașă de zale foarte grea, iar pământul era accidentat, așa încât vă puteți închipui cum

arătam și ce impresie făceam — poticnindu-mă la mai fiece pas, înaintând instabil, căzând adesea, zbierând cât mă ținea gura cu prea puțin melodiosul meu glas, roșu la față și tremurând de furie! Oricum, am izbutit să-i fac să lupte, iar spectatorii m-au aclamat cu:

— Bravo, Cezar! Splendid, Cezar!

Mi-am recâștigat buna dispoziție și am râs și eu de mine împreună cu ceilalți. Păcat că n-ați putut vedea privirile ucigătoare pe care mi le arunca Agrippinilla.

— Bădăranule — mi-a murmurat în vreme ce mă cățăram la loc pe tron — bădăran neghiob ce ești! N-ai pic de demnitate! Cum vrei să te respecte lumea?

I-am răspuns cu politețe:

— Cum să nu? Mă respectă ca pe soțul tău, iubito, și ca pe socrul lui Nero.

Flotele s-au întâlnit. Nu voi descrie bătălia în amănunțime, dar amândouă flotele au luptat vitejește. Sicilienii au atacat și scufundat nouă din vasele mari ale Rodienilor, pierzând trei dintr-ale lor, și apoi au încolțit restul, aproape de locul unde ședeam noi, urcându-se pe bordul fiecăruia, rând pe rând. Rodienii i-au respins în câteva rânduri, dar până la urmă au fost înfrânți și, la ora trei, pavilionul sicilian a fost înălțat pe ultima dintre nave. Spitalul meu de campanie era plin. Aproape cinci mii de răniți au fost cărați la țărm. Am grațiat pe supraviețuitori, cu excepția celor de pe trei mari vase rodiene, care nu se apăraseră cu adevărat înainte de a fi abordați, și a celor de pe șase vase siciliene mai ușoare, care evitaseră sistematic lupta. Trei mii de oameni fuseseră omorâți ori înecați. Când eram copil, nu puteam suferi să văd vărsarea de sânge. Acum nu-mi mai pasă: mă las prins de interesul pe care-l prezintă lupta.

Înainte de a scurge apa din lac, am socotit că aș face bine să mă conving personal de adâncimea canalului și deci de capacitatea sa de a o transporta. Am trimis pe cineva să facă sondaje atente în mijlocul lacului. Mi-a raportat că adâncimea canalului va trebui să fie de cel puțin încă un metru, dacă urma să rămânem cu un lac de o mărime cât sfertul celui actual! Așa încât tot spectacolul avusese loc în zadar. Agrippinilla a dat vina pe Narcissus și l-a acuzat de fraudă. Narcissus a dat vina pe ingineri, care, zicea el, trebuie să fi fost mituiți de antreprenori să întocmească rapoarte false asupra adâncimii lacului și a susținut că Agrippinilla este cu totul nedreaptă cu el.

Eu am râs. N-avea nicio importanță. Asistasem la un minunat spectacol, iar canalul putea fi săpat până la adâncimea cuvenită în interval de câteva luni. „Nu-i nimeni de vină — am spus; probabil că s-a produs de la sine o lăsare în

jos a fundului lacului.“ Așa că ne-am dus cu toții frumușel acasă și după patru luni ne-am întors iar. De data aceasta n-am mai avut destui criminali disponibili pentru o bătălie navală și n-am vrut să repet spectacolul la o scară mai mică; așa că mi-a venit o altă idee. Am construit un pod lung de vase de-a curmezișul capătului lacului și am pus două formații a câte două batalioane fiecare, numite Etruscii și Samniții, echipate și înarmate în mod corespunzător, să lupte pe el. Au înaintat una către alta de-a lungul podului, în sunetul muzicii militare, și s-au încăierat la mijloc, anume acolo unde podul avea o lățime de vreo sută de metri, dezlănțuind o luptă hotărâtă. Samniții au pus de două ori stăpânire pe câmpul de luptă, dar contraatacurile etrusce i-au dat înapoi și, până la urmă, Samniții au fost puși pe fugă, cu pierderi grele, unii străpunși de lăncile cu vârf de bronz ale Etruscilor, alții ciopârțiți de securile de luptă etrusce cu câte două capete, iar, în sfârșit, alții aruncați peste pod în apă. Am dat ordin să nu se permită niciunui combatant să înoate spre țărm. Dacă era azvârlit în apă, trebuie ori să se înece, ori să se cațăre la loc pe pod. Etruscii au biruit și au înălțat un trofeu. Am dat libertate tuturor învingătorilor, precum și câtorva dintre Samniți care luptaseră deosebit de vitejește.

În sfârșit, veni și momentul când urma să fie lăsată apa să intre în lac. O uriașă sală de mese fusese clădită lângă ecluze și mesele erau întinse pentru un splendid prânz la care urmau să luăm parte eu, Senatul, familiile senatorilor, un număr de cavaleri de vază cu familiile lor, precum și toți ofițerii superiori din gardă. Aveam să prânzim în plăcutul sunet al apei izbucnite.

— Ești sigur că de data aceasta canalul este îndeajuns de adânc? l-am întrebat pe Narcissus.

— Da, Cezar. Am efectuat eu însumi sondările.

Așa că m-am dus la ecluze, am adus jertfă și am rostit o rugăciune ori două — care cuprindeau o cerere de iertare adresată nimfei lacului, implorată a deveni de atunci înainte zeitatea ocrotitoare a celor ce aveau să are pământul recuperat — și, în sfârșit, am pus și eu mâna pe vinciul păzit de un pluton de germani și am poruncit:

— Dați-i drumul!

Porțile ecluzelor s-au ridicat sus și apa s-a prăvălit cu zgomot în canal. Ovațiile nu mai conteneau. Am privit cu toții câteva clipe, și apoi i-am spus lui Narcissus:

— Felicitările mele, iubite Narcissus. Treisprezece ani de muncă și treizeci de mii de...

Am fost întrerupt de un vâjâit ca de trăsnet, urmat de un strigăt general de spaimă.

— Ce s-a întâmplat? am țipat.

Uitând de orice protocol, Narcissus m-a înhățat de braț și mai că m-a târât sus pe deal.

— Grăbește-te! îmi poruncea. Mai repede, mai repede!

M-am uitat să văd ce se petrece și am văzut un uriaș zid alb-cafeniu de apă — n-aș putea spune de câte picioare era înalt — asemenea celui care an de an urcă în susul râului Severn din Britannia, prăvălindu-se mugind în susul canalului. *În sus*, luați aminte! A trecut oarecare vreme până ce mi-am putut da seama ce se întâmplase. Brusca prăvălire de apă inundase canalul și se revărsase la câteva sute de metri mai departe, formând ditai lacul într-o cută a dealurilor. În acest lac, cu temelia roasă de apă, a lunecat o întreagă coastă de deal, sute de tone de rocă umplându-l în întregime și dând apa afară cu o putere înfiorătoare.

Aproape toți am izbutit să ne cățărăm până unde puteam fi la adăpost — deși cu picioarele feștelite. Numai douăzeci de persoane s-au înecat. Dar sala de mese a fost făcută zob, iar mesele, canapelele, mâncarea și cununile[33] au fost purtate hăt departe pe lac. Vai, ce s-a mai înfuriat Agrippinilla! A tunat și a fulgerat, acuzându-l pe bietul Narcissus de a fi ticluit totul cu bună știință spre a tăinui faptul că încă nu fusese săpat destul de adânc canalul și l-a acuzat de a-și fi umplut buzunarele cu milioane furate din avuția publică și câte și mai câte.

Narcissus, care în răstimp își ieșise cu totul din fire, n-a mai știut ce spune și a întrebat-o drept cine se crede — drept regina Semiramida, poate, ori drept zeița Junona, ori nu cumva drept Comandantul suprem al armatei romane? „Nu te băga unde nu-ți fierbe oala!“ i-a strigat.

Eu mă distram de minune:

— Certându-vă, tot n-aveți să ne-aduceți mâncarea înapoi, le-am spus.

M-am distrat și mai vârtos când inginerii mi-au adus la cunoștință că va fi nevoie de încă alți doi ani pentru a se tăia o nouă trecere prin obstrucție.

— Mi-e teamă că nu-mi va fi dat să mai organizez o nouă luptă pe apele acestea, prieteni, m-am adresat lor pe un ton grav.

N-aș putea spune în ce fel anume, dar totul părea nespus de simbolic. Muncă în zadar, ca și toată truda pe care o depusesem în primii mei ani de domnie, aducând-o în dar unui Senat și unui popor nevrednic de ea. Năprasna

valurilor acelora îmi pricinuia un simțământ de adâncă satisfacție. Mi-a făcut mai multă plăcere decât toate luptele și războaiele de pe pod.

Agrippinilla se văita că un prețios serviciu de masă al palatului, din aur masiv, fusese luat de furia apelor și că numai câteva piese scăpaseră: celelalte zăceau pe fundul lacului.

Am tachinat-o:

— Uite ce e! Scoate-ți frumoasele astea de veșminte strălucitoare de pe tine (am eu grijă să nu le fure Narcissus, n-ai de ce-ți bate capul, și pun Garda să țină mulțimea la distanță) și poți să faci o săritură spectaculoasă de pe ecluză. Toată lumea are să fie cum nu se poate mai încântată: nimic nu le place mai mult oamenilor decât să vadă că cei care-i conduc sunt, la urma urmelor, și ei oameni... Dar, draga mea, zău, de ce n-ai face-o chiar? De ce nu? Hai, nu te înfuria. Dacă unii se scufundă la mari adâncimi pentru a pescui bureți, de ce n-am face-o și pentru niște farfurii de aur? Uite, aia trebuie să fie una din comorile tale, care lucește prin apă, ușor de tot de prins; uite colo, unde arunc eu pietricica asta.

Ca s-o consolez pe Agrippinilla de pierderile ei, i-am făcut după câteva zile un dar de mare preț — o privighetoare albă ca zăpada, prima de culoarea aceasta văzută vreodată. Narcissus, pentru a se scuza de grosolănia lui, i-a dăruit și el o mierlă cuvântătoare. Mierla vorbea aproape tot atât de bine ca un papagal, iar privighetoarea albă cânta aproape tot atât de frumos ca obișnuitul soi de privighetori cafenii. Agrippinillei i-a venit greu să-și ascundă încântarea în prezența acestor păsări. Familia mea, de altfel, a dovedit întotdeauna o slăbiciune pentru animale și le-a îndrăgit. L-am avut pe August cu dulăul lui, Tyfon; pe Tiberiu cu șoimul lui fără aripi; pe Caligula cu armăsarul său Incitatus. Sora mea Livilla ținea în casă o maimuțică hoață și răutăcioasă; fratele meu Germanicus, o veveriță neagră, iar maică-mea Antonia avea un crap mare de care se ocupa ea personal. Peștele acela răspundea la numele de „Leviatan", venind înot din sălașul lui dintre nuferi, și o lăsa pe maică-mea să-l hrănească și să-l gâdile. Îl avea în dar de la regele Irod Agrippa, care-i fixase de urechi o pereche de cerceluși din nestemate. Maică-mea susținea că atunci când peștele își deschidea și închidea gura, i se adresa ei și că ea îl înțelegea. Eu, unul, n-am avut niciodată un animal favorit. M-a stăpânit mereu impresia că, în cazuri de-astea, omul mai mult dă decât primește și că există ispita de a crede că animalul ar fi mult mai atașat și mai inteligent decât este în realitate.

33. La ospețe, comesenii purtau cununi de flori pe cap.

Capitolul XXXII

A.D. 54

Suntem în septembrie, într-al paisprezecelea an al domniei mele. Barbillus mi-a interpretat recent horoscopul și se teme că sunt ursit a muri cam pe la mijlocul lunii viitoare. Thasyllus mi-a spus exact același lucru; căci mi-a prevestit o viață de șaizeci și trei de ani, șaizeci și trei de zile, șaizeci și trei de străji și șaizeci și trei de ore. Asta mă duce până la a treisprezecea zi a lunii viitoare. Thasyllus mi-a dat mai multe amănunte decât Barbillus; țin minte că m-a felicitat pentru această combinație de șapte și de nouă; spunea că-i extraordinară. Oricum, sunt pregătit de moarte. La tribunal, azi-dimineață, i-am rugat pe avocați să manifeste nițel mai multă considerație față de un om bătrân, le-am spus că la anul nu voi mai fi printre ei și că vor putea să se poarte cu urmașul meu cum le-o dori inima. Am mai spus magistraților, când a venit spre judecare cazul unei femei nobile acuzate de adulter, că fusesem până acum însurat de câteva ori și că fiecare dintre nevestele mele se dovedise, rând pe rând, rea și că le arătasem îngăduință câtva timp, dar nu prea mult: până acum divorțasem de trei ori. Agrippinilla are să audă ea ce am spus.

Nero are șaptesprezece ani. Umblă cu aerele de fățarnică smerenie ale unei curtezane de mare clasă, scuturându-și din când în când părul parfumat de pe ochi; ori cu aerele de fățarnică smerenie ale unui filosof de mare clasă, oprindu-se din când în când să cugete întru sine în mijlocul unui grup de nobili admiratori — cu piciorul drept înainte, bărbia lăsată-n piept, brațul stâng pe șold, mâna dreaptă ridicată și cu degetele ușor apăsate pe frunte, de parcă ar fi fost în chinurile facerii cugetătoare. Nu trece mult timp și emite o strălucitoare epigramă, ori un cuplet hazliu, ori o profundă maximă de înțelepciune găunoasă; dar nu-s ale sale, Seneca nu-și mănâncă pâinea pe degeaba, vorba ceea. Le doresc prietenilor lui Nero să le fie Nero prilej de bucurie. Îi doresc Romei să-i fie prilej de bucurie. Îi doresc Agrippinillei să-i fie prilej de bucurie, și lui Seneca, de asemenea. Am auzit pe căi proprii, de la sora lui Seneca (prietenă de taină a lui Narcissus; ea ne dă o mulțime de informații prețioase despre ultimul răsfățat al poporului) că, în noaptea dinainte de a fi primit

rechemarea sa din Corsica, Seneca visase că îi dă lecții lui Caligula. Asta mi se pare a fi o prevestire.

În ziua de Anul Nou l-am chemat pe Xenofon la mine și i-am mulțumit că mă ține de atâta vreme în viață. Am împlinit apoi făgăduința pe care i-o făcusem, deși statornicitul termen de cincisprezece ani încă n-a trecut, și am obținut din partea Senatului o scutire perpetuă de biruri și de serviciul militar pentru insula sa natală Cos. În cuvântarea mea, am expus pe larg viețile și faptele a mulți vestiți medici din Cos care toți susțin că sunt coborâtori din zeul Esculap, și am luat în mod savant în discuție feluritele lor metode terapeutice; am încheiat cu tatăl lui Xenofon, care fusese chirurgul de campanie al tatălui meu în războaiele lui din Germania, și cu Xenofon însuși, pe care l-am lăudat mai presus de toți. După câteva zile, Xenofon mi-a cerut voie să mai rămână câțiva ani cu mine. Nu și-a motivat cererea pe considerații de lealitate, ori de recunoștință, ori de afecțiune, deși am făcut multe pentru el — ce om neobișnuit de rece este! —, ci pe considerația că palatul e un loc potrivit pentru cercetări medicale.

Adevărul este că, atunci când îl onoram în felul acesta pe Xenofon, mă bizuiam pe el pentru aducerea la îndeplinire a unui plan care necesita cea mai desăvârșită discreție și cel mai deplin secret. Era vorba de o datorie pe care o aveam față de mine însumi și de străbunii mei: nu era vorba de nimic altceva decât de salvarea iubitului meu Britannicus. A sosit momentul ca să arăt limpede pentru ce mă prefăceam mereu a i-l prefera pe Nero, pentru ce îi dădeam o educație după tipicul vechi, pentru ce îl păzeam cu atâta grijă de corupția curții, de contactul cu viciul și cu lingușirea. Mai întâi, știam că Nero e menit a domni ca urmaș al meu, ducând mai departe blestemata îndatorire a monarhiei, ursită a chinui Roma și a asigura ură veșnică ultimilor dintre Cezarii nebuni. Da, suntem cu toții nebuni, noi Împărații. Începem prin a fi cu scaun la cap, ca August și ca Tiberiu, și chiar ca însuși Caligula (deși avea o fire rea, a fost, la început, întreg la minte), însă monarhia ne zăpăcește. După moartea lui Nero, desigur că republica avea să fie restaurată, mi-am spus, și voiam ca Britannicus să fie acela care s-o restabilească. Dar cum de putea Britannicus supraviețui domniei lui Nero? Nero avea, desigur, să-l omoare dacă rămânea la Roma, așa după cum îl executase Caligula pe Gemellus. Britannicus, am hotărât, trebuie dus într-un loc ferit, unde va putea să crească și să trăiască aidoma unui Claudiu de pe vremuri și să păstreze aprinsă în inima lui flacăra adevăratei libertăți.

Dar lumea e acum toată romană, cu excepția Germaniei, a Orientului, a deșerturilor scitice din nordul mării Negre, a neexploratei Africe și a regiunilor îndepărtate ale Britanniei; „Așa încât, unde ar putea trăi Britannicus al meu la adăpost de puterea lui Nero?“ m-am întrebat. Nu în țara parților ori în Arabia: alegere mai proastă nici că s-ar putea. Nu în Germania, nu i-am îndrăgit niciodată pe germani: în pofida numeroaselor lor virtuți barbare, ei ne sunt dușmani firești. Despre Africa și despre Sciția știu prea puțin. Există un singur loc potrivit pentru un Britannicus și acela e Britannia. Britanii de la miazănoapte aparțin aceleiași stirpe ca și noi. Regina Cartimandua a briganților este aliata mea. E o nobilă și înțeleaptă cârmuitoare și trăiește în pace cu provincia mea a Britanniei de sud. Căpeteniile sale sunt războinici viteji și oameni de ispravă. Tânărul ei fiu vitreg, care-i este moștenitor, vine aici în mai, însoțit de un grup de tineri nobili și de tinere nobile, ca invitați ai mei la palat. Am să-l fac pe Britannicus gazdă a lui și-n taină am să-i înfrățesc prin frăția de sânge, conform ritualului britanic. Briganții aceia vor să rămână aici pe tot timpul verii. Când au să plece (și-i voi expedia pe calea maritimă cea lungă de la Ostia de-a dreptul la portul de la gura râului Humber), Britannicus o să se afle printre ei, deghizat. Fața și trupul îi vor fi vopsite în albastru și va fi îmbrăcat cu bluza roșie și cu pantalonii cadrilați ai tinerilor nobili briganți, purtând coliere aurite în jurul gâtului. Nimeni n-are să-l recunoască. Am să-l încarc pe prințul briganților cu daruri și am să-l leg cu cele mai sfinte jurăminte să aibă grijă de Britannicus și să ascundă adevărata lui identitate oricui, cu excepția reginei. Iar el își va lega tovarășii cu aceleași jurăminte. La curtea Cartimanduei, Britannicus va fi dat drept un tânăr grec de neam nobil, ai cărui părinți au murit și l-au lăsat sărac și care a venit să-și caute norocul în Britannia. La Roma nu o să i se simtă lipsa. Am să dau de veste că e suferind, iar Xenofon și Narcissus mă vor ajuta să duc înșelătoria la bun sfârșit. După câtva timp, am să anunț că a murit. Xenofon are din parte-mi un ordin scris, care-i dă dreptul să ceară corpul oricărui sclav mort în spitalul de pe insula lui Esculap pentru a-l folosi la disecații. (El lucrează la un tratat despre mușchii inimii.) Nu-mi va fi, desigur, greu să găsesc un cadavru spre a-l da drept al lui Britannicus. La curtea Cartimanduei, Britannicus va deveni bărbat: îi va învăța pe briganți folositoarele îndeletniciri pe care am ținut să și le însușească. Dacă se va purta cuviincios, n-are să ducă lipsă de prieteni acolo. Cartimandua îi va îngădui să se închine propriilor lui zei. Va evita societatea romanilor. La

moartea lui Nero, își va dezvălui identitatea și se va înapoia ca salvator al patriei sale.

Planul era excelent și am făcut tot ce mi-a stat în putință pentru a-l aduce la îndeplinire. Când a sosit prințul briganților, Britannicus i-a fost gazdă și s-a legat cu strânsă prietenie de el. S-au învățat unul pe altul graiurile lor și mânuirea armelor naționale. Au lucrat și s-au jucat împreună o vară întreagă. S-au înfrățit, neîndemnați de mine, prin ritualul frăției de sânge și au făcut schimb de daruri. Am comunicat lui Xenofon și lui Narcissus planul meu. Mi-au făgăduit să-mi ajute. Au făcut toate pregătirile. Dar să vedeți ce s-a întâmplat! Toată iscusința mea a fost în zadar.

Acum trei zile Narcissus l-a adus pe Britannicus la mine, dimineața devreme, când toată lumea de la palat dormea. L-am sărutat cu o căldură pe care mă abținusem de a i-o arăta de ani de zile. I-am explicat de ce mă purtasem cu el așa. Nu din cruzime ori din neglijență, i-am spus, ci din dragoste. I-am citat versul grecesc pe care August mi-l citase mie chiar înainte de a muri: „Cine te-a rănit, acela te va lecui". I-am vorbit despre prorocire și despre dorința mea de a salva din naufragiul Romei singura persoană pe care o iubeam mai mult decât orice în lume — pe el. I-am adus aminte de fatala istorie a familiei noastre și l-am rugat să se învoiască planului meu, care constituia singura lui șansă de supraviețuire.

M-a ascultat cu atenție și, la sfârșit, a izbucnit:

— Nu, tată, nu! Îți mărturisesc că te-am urât mereu, de când a murit mama. Am avut cea mai proastă părere cu putință despre tine. Mi-ai apărut ca un pedant, ca un laș, ca un nerod și mi-a fost rușine că-ți sunt fiu. Văd acum că te-am judecat greșit și-ți cer iertare. Dar nu, nu pot să fac ceea ce-mi ceri să fac. Nu este onorabil. Un Claudiu nu-și poate vopsi fața în albastru și nu se poate ascunde printre barbari. Nu mi-e teamă de Nero: Nero e un laș. Vreau să îmbrac doar toga virilă de Anul Nou. Voi împlini numai treisprezece ani, dar mă poți scuti de anul lipsă: sunt înalt și voinic pentru vârsta mea. Odată ce voi fi în mod oficial bărbat, am să-i pot face față lui Nero, în ciuda avansului pe care i l-ai dat asupră-mi și în ciuda maică-sii. Fă-ne pe amândoi comoștenitorii tăi și atunci se va vedea care dintre noi se va impune. E dreptul meu ca fiu al tău. Și, de altfel, eu nu cred în republică. Nu poți răsturna cursul istoriei. A spus-o străbunica mea Livia, și așa este. Îmi plac și mie cum îți plac și ție vremurile de demult, dar nu sunt orb. Republica e moartă, doar pentru oameni de modă veche ca tine și ca Sosibius ea n-a murit. Roma este un imperiu acum

și nu mai există altă alegere decât între împărați buni și răi. Fă-mă comoștenitor alături de Nero și voi desfide provocările. Rămâi în viață, tată, de dragul meu, încă vreo câțiva ani. Atunci când vei muri, am să-ți iau locul și am să guvernez Roma după dreptate. Garda mă iubește și are încredere în mine. Geta și Crispinus mi-au spus că, după moartea ta, vor avea grijă să fiu eu Împărat, nu Nero. Voi fi un Împărat bun, cum ai fost și tu până ce te-ai însurat cu mamă-mea vitregă. Dă-mi dascăli pricepuți. Cei pe care-i am acum nu-mi sunt de folos. Vreau să-mi însușesc arta oratoriei. Vreau să înțeleg finanțele și procedura legală. Vreau să învăț a fi Împărat!

N-am izbutit să-i schimb convingerile cu nimic din câte i-am putut spune; nici lacrimile mele n-au fost bune la ceva. Am părăsit acum orișice nădejde de a-l putea izbăvi: niciun medic nu poate salva viața unui pacient împotriva hotărâtei voințe a acestuia de a muri. Am făcut, în schimb, tot ce mi-a cerut, ca un părinte îngăduitor ce mă aflu. I-am făgăduit că-l voi recunoaște ca major de Anul Nou și că-mi voi schimba testamentul în favoarea lui; în precedentul meu testament, abia dacă era pomenit. Astăzi am ținut în Senat o cuvântare de rămas-bun și le-am recomandat senatorilor pe Nero și pe Britannicus, iar acestora doi le-am vorbit îndelung și serios, sub forma unei exortații în care-i îndemnam să trăiască în pace și să se iubească frățește; adunării i-am cerut a fi martoră că le grăisem astfel. Dar cu câtă ironie în glas am spus asta. În tot acest timp știam că pe cât sunt de sigur că focul e fierbinte și gheața e rece, tot pe atât e de neîndoielnic că bietul meu Britannicus va fi sortit pieirii și că eu eram acela care-l predam morții, retezând, odată cu el, străvechea viță curată a lui Appius Claudius. Dobitocul de mine!

Ochii-mi sunt obosiți și mâna-mi tremură atât de tare, încât abia dacă mai pot forma literele. Stranii semne prevestitoare mi s-au arătat în ultimul timp. O cometă uriașă ca și aceea care a prevestit moartea lui Iuliu Cezar a lucit îndelung pe crugul cerului în miez de noapte. S-a aflat de apariția unei păsări fenix în Egipt. A zburat de acolo în Arabia, după cum îi este obiceiul, urmată de-un stol de păsări admiratoare. Cu greu îmi vine a crede că a fost un fenix adevărat, căci el apare numai o dată la una mie patru sute șaizeci de ani, or n-au trecut decât două sute cincizeci de ani de când a fost, în mod indubitabil, văzut la Heliopolis, sub domnia celui de-al treilea Ptolomeu; dar desigur că e un soi de fenix. Și ca și cum un fenix și o cometă n-ar fi dovezi îndestulătoare, s-a născut în Thessalia un centaur, care mi-a fost adus la Roma (prin Egipt, unde l-au examinat mai întâi medicii din Alexandria) și mi-am pus eu însumi

mâinile pe el. A trăit o singură zi și mi-a parvenit conservat în miere, dar era fără doar și poate un centaur, și de soiul al cărui corp e de cal, nu de al celui inferior cu trup de măgar. Fenix, cometă, centaur, un roi de albine printre drapelele Taberei Gărzii, un porc fătat cu gheare, ca un șoim, și mormântul tatălui meu lovit de trăsnet! Ei, prezicătorilor, v-ajung oare minunile?

Hai, nu mai scrie, Tiberius Claudius, zeu al britonilor, nu mai scrie.

R. Halys
GALATIA
PONTIUS
LESSER ARMENIA
GEORGIA
ARMENIA
Caesarea
CAPPADOCIA
L. Van
Mufargin
ASSYRIA
COMMAGENE
R. Tigris
CILICIA
MESOPOTAMIA
OSROENE
Adana
Tarsus
Antioch
CHALCIS
Laodicea
R. Orontes
SYRIA
CYPRUS
Homs
Palmyra
R. Euphrates
CHALDEA
LEBANON
ANTI LEBANON
ABILENE
PHOENICIA
Beirut
Sidon
Damascus
Mt Hermon
Tyre
Caesarea Philippi
Acre
BASHAN
Tiberias
Nazareth
Gadara
GALILEE
Caesarea
R. Jordan
SAMARIA
Samaria
Jaffa
Rabboth Ammon
GILEAD
Jerusalem
Bethlehem
Anthedon
Hebron
Dead Sea
PHILISTIA
JUDAEA
EDOM
ARABIA

Orientul Apropiat în vremea Împăratului Claudius, A.D. 41–54

TREI DĂRI DE SEAMĂ ASUPRA MORȚII LUI CLAUDIU

I

Nu mult după aceea, și-a scris testamentul, și l-a întărit cu semnătura tuturor magistraților. Înainte de a purcede mai departe, fu oprit de Agrippina, pe care o neliniștea atât conștiința, cât și delatorii numeroaselor ei fărădelegi. Toți sunt de acord că a murit otrăvit; unde însă și cine i-a dat otrava, există mai multe păreri. Unii spun că i-a dat-o, în vreme ce sta la masă în templu cu preoții, eunucul Halotus, care gusta bucatele; alții, că i-a dat-o Agrippina însăși în timpul unei mese la el acasă; aceasta i-ar fi strecurat otrava într-o mâncare de ciuperci pe care el cu lăcomie o mânca. Și despre urmările otrăvii sunt mai multe versiuni. Mulți susțin că, după ce a înghițit-o, a amuțit, că s-a zvârcolit în chinuri cumplite toată noaptea și că a murit aproape de zori. Alții că a căzut întâi într-o toropeală și, de prea multă mâncare, a vomitat totul, că i s-a dat atunci din nou otravă, fie amestecată în mâncare, fie ca pentru a-l înzdrăveni, fie strecurată într-un clistir, ca să-i ușureze stomacul, căci suferea de indigestii.

Moartea i-a fost tăinuită până s-au orânduit toate cu privire la succesiune. S-au înălțat, așadar, rugăciuni, ca și cum ar fi fost bolnav, și s-au adus ostentativ actori la palat, ca și cum i-ar fi chemat el să-i distreze. A murit cu trei zile înainte de idele lui octombrie, consuli fiind Asinius Marcellus și Acilius Aviola, în vârstă de 64 de ani, după 14 ani de domnie; a fost înmormântat cu pompa cuvenită domnitorilor și zeificat. Această cinstire fu anulată de Nero și restabilită de Vespasian.

Grozave semne i-au prevestit moartea: s-a ivit o stea cu coadă, căreia i se spune cometă, a căzut trăsnetul pe mormântul tatălui său Drusus, iar în anul acela au murit aproape toți magistrații. Se pare că, bănuindu-și și el sfârșitul, nici nu s-a făcut că nu-l știe, nici nu l-a ascuns, cum se poate deduce din multe vorbe și fapte. Căci atunci când a numit pe Consulii Desemnați, n-a numit pe niciunul peste luna în care a murit; iar când s-a aflat ultima oară în Senat, și-a sfătuit copiii să trăiască în bună înțelegere și i-a rugat stăruitor pe senatori să țină seama de tinerețea lor. Iar ultima oară când a prezidat instanța de judecată,

a spus că „a ajuns la capătul unei vieți de om“, deși ascultătorii respingeau cu oroare o asemenea rea prevestire și rugau zeii să nu o ia în seamă.

Suetoniu, *Claudiu*

II

Năpădit de atâtea griji, Claudius cade bolnav și merge la Sinuessa, în nădejdea că dulceața aerului și curățenia apelor îl vor pune din nou pe picioare. Atunci Agrippina, gata de mult de crimă, grăbită să nu scape prilejul și n-având nici lipsă de mijloace, stătu să cumpănească asupra felului de otravă, ca nu cumva una prea puternică și fulgerătoare să dea în vileag fărădelegea; să fi ales una ușoară și domoală, s-ar fi putut ca, simțind că i se apropie ceasul, Claudiu să simtă că e vorba de un complot și să prindă iarăși drag de feciorul lui. Trebuia o otravă foarte subtilă, care să tulbure mințile și să zăbovească deznodământul. Aleseră o femeie foarte iscusită în meșteșugul acesta, pe numele Locusta, nu demult osândită pentru otrăvire și încercată armă a ambiției. Măiestria acestei femei găti otrava, pe care o administră Halotus, hadâmbul, a cărui slujbă era să dea la masă și să ia credința prin gustare.

Toate fură în curând atât de cunoscute, încât istoricii vremii ne spun că otrava a fost strecurată într-o delicioasă mâncărică de mânătărci, că, fie apatia lui, fie starea de ebrietate în care se afla l-a împiedicat pe Claudiu să simtă puterea otrăvii; se părea totodată că l-a mântuit o pântecăraie. Înnebunită de groază, așadar, și cuprinsă de frica morții, Agrippina nu mai cată la ce-o să zică cei de față și aleargă la medicul Xenofon, a cărui complicitate și-o asigurase din vreme. Acesta, sub cuvânt că-l ajută în eforturile ce le făcea pentru a vomita, îi băgă, pare-se, în gât lui Claudiu, o pană muiată într-o otravă năprasnică; știa prea bine că a purcede la cea mai grea fărădelege e treabă cu primejdie, iar a o săvârși e una cu folos.

În acest timp fusese convocat Senatul, iar consulii și preoții înălțau rugăciuni pentru sănătatea Împăratului, în vreme ce trupul lui din care viața fugise era oblojit cu cârpe și doctorii, până să se pună la cale tot ce trebuie pentru a i se asigura lui Nero puterea. De la început, Agrippina, zdrobită, pasămite, de durere și cerșind mângâiere, îl ținea îmbrățișat pe Britannicus, spunându-i că e icoana vie a tatălui său și împiedicându-l, prin tot felul de stratageme, să iasă din iatacul lui. Le opri tot astfel pe Antonia și pe Octavia, surorile lui, și închise cu pază toate aleile spre palat, vestind întruna că Împăratul se simte mai

bine, ca să-i înfrâneze pe ostași cu speranța și ca să aștepte ceasul prielnic statornicit de astrologi.

Atunci, la amiază, trei zile înainte de idele lui octombrie, ușile palatului se dau deodată deoparte și Nero, însoțit de Burrus, pășește spre cohorta care, potrivit datinii ostășești, era atunci de gardă. Acolo, la îndemnul prefectului, e primit cu aclamații și urcat într-o lectică. Au fost, zice-se, câțiva care au șovăit, uitându-se înapoi și întrebând unde e Britannicus: cum însă nu era nimeni care să se pună în capul facțiunii, se luară și ei după curent. Dus în tabără, Nero, după ce ținu o cuvântare potrivită cu circumstanțele și făgădui un donativ pe măsura dărniciei părintelui său, fu într-un glas proclamat Împărat. Hotărârea ostașilor fu întărită de decretul Senatului și nici în provincii nu fu vreo șovăială. Lui Claudiu i se decern onorurile divine, iar funeraliile i se celebrează cu o solemnitate aidoma celor ale lui August, căci Agrippina râvnea să nu rămână mai prejos de magnificiența străbunicii sale Livia. Testamentul totuși nu se citi în public, de teamă ca preferința dată unui fiu vitreg față de un fiu bun să nu tulbure, prin nedreptatea ei, mulțimea.

Tacit, *Annale*

III

Pe Claudius l-au înfuriat faptele Agrippinei, de care începea acum să afle, și căuta să fie alături de fiul lui, Britannicus, care dinadins fusese ţinut mai tot timpul departe de el de către ea însăși (căci făcea tot ce-i sta în putere ca să dobândească tronul pentru Nero, acesta fiindu-i un fiu drept, de la soţul ei dintâi, Domitius); și-și vădea iubirea ori de câte ori dădea cu ochii cu fecioru-său. Nu mai voia să-i îndure purtarea, ci se gătea să pună capăt stăpânirii ei, să-i îmbrace lui fecioru-său *toga virilis* și să-l vestească drept moștenitorul său la domnie. Agrippina, prinzând veste de acestea toate, se înfricoșă și se zori a împiedica niște astfel de aduceri la îndeplinire, otrăvindu-l pe Claudius. Din pricină însă a câtă băutură da el pe gât și a celorlalte ale sale obiceiuri de viață, cum îndeobște craii și împărații și le fac spre a se ocroti, nu lesne putea fi vătămat, deci ea a trimis după o vestită negustoriță de otrăvuri, o femeie numită Locusta, care de curând fusese osândită sub chiar această învinovățire, și pregătind cu ajutorul ei un venin care nu da greș, l-a pus într-o legumă pe nume ciuperci. Apoi însăși a mâncat din celelalte, dar pe soțul ei l-a făcut a mânca pe cea în care se afla veninul; căci era cea mai mare ciupercă și cea mai arătoasă dintre ele. Și așa victima uneltirii a fost luată pe sus de la ospăț, cică pe

de-a-ntregul copleșită de băutură vârtoasă, așa cum se mai întâmplase de multe ori până atunci; dar în vremea nopții otrava a lucrat și el s-a prăpădit fără a mai fi fost în stare să rostească ori să audă o vorbă. Era în treisprezece ale lui octombrie și trăise șaizeci și trei de ani, două luni și treisprezece zile, de împărățit împărățind treisprezece ani, opt luni și douăzeci de zile.

Agrippina a putut săvârși această faptă pentru că mai dinainte îl trimisese pe Narcissus în Campania, fățărindu-se că Narcissus are nevoie de a bea acolo ape contra podagrei. Că de-ar fi fost el de față, n-ar fi săvârșit-o ea câtu-i lumea, într-atâta își păzea Narcissus de bine stăpânul. Oricum, de murit a murit și el curând după Claudius. A fost ucis în apropiere de mormântul Messalinei, o împrejurare ce s-a datorat numai întâmplării, cu toate că a apărut a fi împlinirea răzbunării ei.

În felul acesta și-a dat Claudius sfârșitul. S-ar fi zis că faptul fusese prevestit de cometa care s-a arătat vreme tare îndelungată, de o ploaie cu sânge, de trăsnetul ce căzuse peste steagurile pretorienilor, de deschiderea de la sine a templului lui Jupiter Victor, de năpădirea Taberei de către albine și de aceea că a murit câte unul[34] dintre deținătorii fiecărei dregătorii. Împăratului i s-au făcut funeralii obștești și toate celelalte înalte cuviințe ce fuseseră acordate lui August. Agrippina și Nero prefăcutu-s-au a jeli foarte pe omul pe care-l uciseseră și l-au înălțat la cer pe cel pe care-l scoseseră pe o năsălie de la ospăț. În privința aceasta Lucius Iunius Gallio, fratele lui Seneca, a rostit o glumă de mare haz. Seneca însuși scrisese o lucrare pe care o numise „Dovlecificarea lui Claudius“, un cuvânt făurit după pilda alcătuirii cuvântului „zeificare“; dar pe seama lui frăține-său se pune o vorbă de duh care spune multe lucruri în scurte cuvinte. Întrucât gâdele deprinsese a târî, de la temniță în For, trase cu mari cârlige, trupurile celor uciși, iar de acolo obișnuia să le azvârle în râu, el a zis că pe Claudius îl înălțaseră la cer cu un cârlig. Nero și el a rostit ceva ce nu este nevrednic de a rămâne însemnat. A spus că ciupercile sunt hrana zeilor de vreme ce prin ciuperci se făcuse Claudius zeu.

La moartea lui Claudius, domnia, după sfânta dreptate, i se cuvenea lui Britannicus, os din osul lui Claudius și la trup mai voinic decât era ca vârstă; însă, după lege, domnia îi cădea și lui Nero, că doar fusese adoptat. Niciun drept nu-i totuși mai tare decât cel al armiilor: deoarece acel ce are mai mare putere s-ar părea că are și dreptatea de partea lui, orice-i fi pe plac să facă ori să spună. Și astfel Nero, nimicind mai întâi diata lui Claudius și urmându-i ca

domn și stăpân a toată împărăția, i-a înlăturat pe Britannicus și pe surorile acestuia. De ce, prin urmare, am jeli nenorocirile celorlalte victime?

Dio Cassius, Cartea LXI după epitoma lui Xiphilinus și Zonaras

---

34. La Roma, dregătoriile erau duale.

Dovlecificarea lui Claudius

O satiră în proză și versuri

de Lucius Annaeus Seneca[35]

Voi să însemn spre pomenire cele ce s-au petrecut în ceruri în ziua a treia de dinaintea idelor lui octombrie ale anului acestuia nou, capăt al unei ere de uriașă fericire. Nimic nu va izvorî din vreo dorință de răzbunare, nici din vreo datorie de recunoștință. Dacă m-ar întreba cineva de unde le țin eu pe toate acestea de adevărate, ei bine, mai întâi și-ntâi, dacă nu voiesc să răspund, nu răspund. Cine mă poate sili s-o fac? Sunt un om liber, nu-i așa? din ziua când a răposat acela care adeverit-a vorba că ori te naști rege, ori nătărău. Dacă-mi va plăcea să răspund, voi spune ce-mi vine la gură. De când i se cer unui istoric martori cu jurământ? Și dacă totuși mi se va cere un chezaș, întrebați-l pe acela[36] care a văzut-o pe Drusilla înălțându-se la ceruri; vă va spune că l-a văzut și pe Claudius făcând, „cu pași inegali", cum zice poetul, același drum. Vrând-nevrând, e obligat să vadă tot ce se petrece în ceruri: e epitropul Viei Appia, pe care se știe că au călătorit la zei zeul August și Tiberiu Cezar. Dacă-l veți întreba, vă va răspunde între patru ochi. În public, n-are să sufle o vorbă: fiindcă, de când a jurat în fața Senatului că a văzut-o pe Drusilla înălțându-se la ceruri și, drept răsplată pentru o veste atât de bună, nu i-a dat nimeni nicio crezare, s-a legat cu jurământ să nu mai spună niciodată ce a văzut, de-ar fi chiar un om asasinat în plin Forum. Aduc aici fapte pe care le știu de la el ca sigure și neîndoielnice; așa să trăiască el sănătos și fericit!

Scurtându-și calea Febus, se-mpuținează ziua,
Mai lungă-i toropeala și-a somnului putere;
Zeița[37] de pe Cynthus imperiul și-l sporește,
Cununa de belșuguri a Toamnei azi o smulge
Posomorâta Iarnă, iar Bahus, bătrânit,
La rari ciorchini privește un podgorean târziu.

Cred că voi fi mai bine înțeles dacă voi spune: era în luna lui octombrie, cu o zi înainte de ajunul idelor lui octombrie. Ora n-am să v-o pot spune cu

precizie: mai degrabă te poți aștepta să se pună de acord între ei filosofii decât ornicele. Era la amiază, între orele douăsprezece și unu. Parcă-i aud pe cititorii mei: Ce poet mai ești și tu, Seneca! Poeții toți, nemulțumindu-se să descrie doar răsăritul și asfințitul soarelui, se opresc bucuroși să zădărească și amiaza: lăsa-vei oare să-ți scape un ceas atât de prielnic?

Pe ceru-i falnic, Febus trecu de crucea zilei,
Spre asfințit se-ndreaptă, cu frâie ostenite,
Lumina lui descrește în razele piezișe.

Claudius începuse a-și da sufletul și nu-i găsea un loc să iasă. Atunci Mercur, care întotdeauna i-a prețuit istețimea, o ia deoparte pe una dintre cele trei parce și-i spune:

— Cum te rabdă inima, nemiloaso, să-l chinuiești atâta pe bietul om? Dăinui-vor oare în veci caznele pe care de atâta vreme le îndură? Sunt șaizeci și patru de ani de când se luptă cu sufletul lui. Ce ai cu el și cu țara? Lasă-i pe astrologi să zică și ei o dată adevărul: de când a ajuns Împărat, îl ucid în fiecare an, în fiecare lună. Și totuși, nu e de mirare că se înșală și nimeni nu-i știe ceasul morții, căci nimeni n-a crezut vreodată că s-a născut. Fă ce e de făcut, Clotho:

Dat morții fie, altul mai vrednic pe tronu-i să domnească[38].

Dar Clotho:

— Pe Hercule, aș fi voit să-i mai lungesc oleacă zilele, atâta cât să confere cetățenia romană și celor câtorva cetăți care n-o au încă, căci își făgăduise să-i vadă îmbrăcați în togă pe toți grecii, galii, spaniolii și britanii. Dar fiindcă nu e rău, să rămână și câțiva peregrini, așa, de sământă, fie!

Își deschise atunci cutiuța și trase dintr-însa trei fuse. Unul era al lui Augurinus, altul al lui Baba, al treilea al lui Claudius.

— Pe-aceștia trei — zice — am să-i fac să moară într-acest an, la scurte răstimpuri, ca să nu plece Claudius neînsoțit. Nu se cade ca unul care odinioară vedea mii de oameni ținându-se după el, pășind înaintea lui, înconjurându-l, să se pomenească dintr-odată singur. Se va mulțumi deocamdată cu acești doi tovarăși de drum.

Așa grăi, și firul strângând pe hâdu-i fus
Curmă regala viață a unui tontălău.
Dar iată că Lachesis, cu pleata podobită

Și frunte-ncununată de laur miresmat,
Din caerul ca neaua desprinse un alb fir,
Ferice în ivire sub degetele ei,
Strălucitor ferice. Suratele-s uimite:
Ea, lâna, se preschimbă în prețios metal;
Tot secole de aur și slavă-n fir se torc.
Nu ostenește râvna; cu toate-s bucuroase,
Bogate-n mâini și haruri; e caerul de vrajă.
Și parcă de la sine se răsucește fusul
Și firul ca mătasea tot astfel izvodește:
Ele-ntrecură anii lui Tithon, ai lui Nestor.
Febus le stă în preajmă și inima-i tresaltă
De viitorul falnic vestit sub ochii săi,
Iar țitera măiastră, cu al său glas pereche,
Le fură întru totul, încât urseala-ntrece
O viață omenească scrisă-n măsura ei.
„Voi, Parce, zice Febus, nu-i luați ,napoi din zile,
Ci-n zile dăruiți-l cum nu e muritor.
Ăst prinț, ca mine chipeș, cu mine deopotrivă.
La ghiers și la cântare, mulțimea istovită
Va lumina în secol de viață norocită,
Iar legea priveghea-va ca slobod să grăiască.
Cum stele pier când iese luceafărul de ziuă,
Cum luce printre stele al serii clar luceafăr,
Cum roza auroră al nopții văl destramă,
Cum radiosul soare privește din tărie
Pământul, dinspre zare domol ivindu-și carul,
Aidoma și Cezar, aidoma și Nero.
Va fi în ochii Romei. Și o lumină blândă
Pe chipui-i străluci-va, sub coama fluturând.

Astfel vorbi Apollo. Iar Lachesis, gata să-i fie de priință unui așa chipeș muritor, o făcu cu mână largă și dădu de la sine mulți ani lui Nero. Pentru Claudius cer cu toții:

Bateți din palme, urați
Și-afară din casă îl scoateți

Își dădu deci sufletul și păru că a încetat să mai trăiască. A murit ascultând niște comedieni, ca să vedeți că nu zadarnic mă tem eu de-alde aceștia. Ultimele cuvinte care s-au auzit de la dânsul, printre muritori, au fost, dimpreună cu un sunet mai puternic emis prin partea cu care se rostea mai lesne: „Aoleu, cred că m-am scăpat pe mine“. Dacă a făcut-o sau nu, nu știu. Cert e că murdărea cu scârnă totul.

A povesti ce s-a întâmplat pe urmă pe pământ e de prisos. Le știți pe toate, probabil, și nici primejdie nu e să piară din amintire impresiile obșteștilor bucurii: niciun om nu-și uită fericirea. Ascultați ce s-a petrecut în ceruri: răspunderea îi rămâne izvorului meu. I se vestește lui Jupiter că a sosit un bărbat falnic cu părul tot alb; că are cumva o înfățișare amenințătoare, fiindcă dă întruna din cap, și că trage piciorul drept. A fost întrebat ce neam de om e: a răspuns bălmăjind niște sunete anapoda, cu un glas gâjâit. Nu pricepe nimeni ce limbă vorbește: nu e nici greaca, nici latina, nici vreun alt grai cunoscut. Atunci, Jupiter îi poruncește lui Hercule, care a străbătut tot pământul și cunoaște, desigur, toate neamurile, să meargă să vadă ce fel de om e. Privindu-l Hercule merse și, chiar dacă niciodată nu șovăise înaintea vreunui monstru pe lume, fu adânc tulburat de soiul acela necunoscut de făptură: când văzu mutra aceea chisnovatică, umbletul acela ciudat, glasul acela răgușit și împiedicat care nu semăna cu al niciunui dobitoc de pe pământ, ci mai degrabă cu al fiarelor mării. Hercule crezu că a treisprezecea muncă s-a abătut asupra lui. Totuși, privind mai cu luare-aminte, hotărî că e un soi de om. Se apropie, așadar, și, lesne lucru pentru un grecotei, îl întrebă:

Străine, ’ntâi am să te-ntreb de unde
Și cine ești? Și unde ți-i orașul
Și-ai tăi părinți?[39]

Se bucură Claudius că există și în ceruri cărturari și speră că a găsit încă un loc să-și plaseze lucrările de istorie. Așadar, pentru a arăta, tot cu un vers din Homer, că e Cezarul, răspunde:

Din Ilion fui adus de vânt
Spre țara ciconilor[40]

Ar fi fost mai adevărat, și tot atât de homeric, versul acesta:

Și-acolo stricai cetatea și bărbații i-am ucis.

Și l-ar fi îmbrobodit pe Hercule, nu prea isteț de felul lui, dacă n-ar fi fost acolo Febra, care, părăsindu-și templul, fusese singura ce-l însoțise, lăsându-i pe toți ceilalți zei la Roma.

— Omul ăsta — zice — minte de îngheață apele. Ți-o spun eu, care am trăit atâția ani pe lângă dânsul: e născut la Lyon. Ai în fața ta un concetățean de-ai lui Marcus. Cum îți spun, e născut la șaisprezece mile de Vienne, gal sadea. Așadar, precum i se cade unui gal, a luat Roma. Îți garantez însă că e născut la Lyon, unde mulți ani a domnit Licinius[41]. Tu care ai bătut mai multe meleaguri decât un catârgiu de meserie, cunoști, desigur, regiunea Lyon și știi că sunt multe mile între Xante și Ron.

Aici Claudius ia foc și rage de mânie cât îl ține pieptul. Ce spunea, nu înțelegea nimeni; el însă poruncea să fie arestată Febra, făcând cu mâna semnul acela leneș, dar suficient de hotărât, cu care trimitea oamenii să li se taie capul. Poruncise să i se ia gâtul: dar după nepăsarea ce urmă ordinului său, ai fi putut zice că aceia de față erau chiar liberţii săi. Ia ascultă — îi zise atunci Hercule — și nu mai face pe nebunul. Ai habar unde ai nimerit? Ai venit unde șoarecii rod fierul. Scoate iute adevărul, dacă nu vrei să-ți scot eu gărgăunii din cap! Și, ca să fie mai grozav, o dă pe tragic și zice:

Tu, haide, spune iute de unde ești de fel,
Altminteri, muști țărână — astă măciucă, vezi,
Pe mulți căpoși de regi îi otânji la mir.
Ce bâigui tu acolo, de nu pricep nimic?
Ce țară și ce neam tocmi dovleacu-ți șui?
Demult, pe când călcam un depărtat meleag
Învecinat cu marea Hesperiei[42] albastră,
Unde domnea un rege cu hoitul în trei muchii,
Spre urbea lui Inachus[43] pornind ale lui turme,
Stăpân pe două râuri, văzut-am un pisc falnic[44]
Ce Febus are-n față în zori când se trezește,
Taman acolo unde zorește Ronu-n spume
Și-Ararul[45] parcă doarme între domoale maluri:
Acolo-ți ai tu vatra și leagănul, vorbește!

Toate astea, cu însuflețire și patimă; și totuși Hercule nu e în apele lui și parcă se teme de toanele nebunului. Văzând un bărbat așa voinic, Claudius lăsă gluma deoparte și înțelese că, dacă la Roma nu avea pe nimeni deopotrivă cu

dânsul, aici nu mai era chilipirul acela; că orice cocoș nu-i mare și tare decât pe mormanul său de bălegar. Prin urmare, pe cât putură ei să-l înțeleagă, păru că zice:

— O, Hercule, cel mai viteaz dintre zei, eu trăgeam nădejde că mă vei sprijini pe lângă ceilalți și, dacă mi-ar fi cerut cineva un chezaș, te-aș fi numit pe tine, care cel mai bine mă cunoști. Căci, dacă ți-aduci aminte, eu eram acela care împărțea dreptatea înaintea templului tău, zi de zi, chiar și în iulie și în august, cele mai fierbinți luni ale anului. Știi ce chinuri am îndurat, ascultându-i zi și noapte pe avocați; să fi dat peste ei, oricât te crezi tu de voinic, ai fi preferat să cureți din nou grajdurile lui Augias; am scos de acolo mult mai multe gunoaie decât tine. Dar, fiindcă voiesc...

Aici lipsesc câteva file. Un pâlc de zei, vorbind toți laolaltă, i se adresează acum lui Hercule, el fiind acela care l-a băgat cu sila pe Claudiu în Senatul Ceresc, învoindu-se a-l susține.[46]

— Ba tu ai și prădat odată iadul și ai tulit-o cu Cerber în cârcă; așadar, nu e de mirare că ai intrat cu forța în curie: pentru tine nimic nu poate fi încuiat.

— Spune-ne numai, ce fel de zeu vrei să facem din ăsta?

— Un zeu epicurean nu poate fi: căci, după cum spune Diogene Laertiu: *Zeul este binecuvântat și neclintit, nu simte nicio mâhnire și nici nu pricinuiește vreo mâhnire*. Unul stoic? Dar cum poate să fie rotund, precum zice Varro, „fără cap, fără prepuț“?

— Și totuși *are*, pare-mi-se, ceva de zeu stoic într-însul: îi lipsește și inima, și capul.

— Să-i fi cerut un asemenea hatâr lui Saturn, a cărui lună o serba tot anul acest principe al Nebunilor, nu l-ar fi dobândit, și să-l dobândească de la Jupiter, pe care, pe măsura puterilor sale, el l-a osândit pentru incest? Căci pentru ce pricină, mă rog, l-a ucis pe ginere-său Silanus? Pentru că, pe sora lui, cea mai mândră dintre copile, pe care toți o numeau Venus, el prefera s-o numească Juno? Dar *de ce* soru-sa? *De ce*? Întreabă-mă să te întreb.

— Mergi de-nvață, prostule. Nu știi? La Atena e interzis doar pe jumătate, la Alexandria deloc.

— Păi la Roma — spuse Claudius — șoarecii sunt șoareci, ling doar morile...

— Să vină unul ca ăsta să îndrepte ce-i strâmb la noi? El, care nu are habar nici ce se petrece la el în iatac?

— Și acum, iată-l „scrutând al cerului necuprins“! Vrea să se facă zeu.

— Zeu? Nu mă miră de la unul care are templu în Britannia și pe care barbarii îl slăvesc, rugându-se ca unui zeu la norocul acestui nebun, pe care caută să și-l facă prielnic. Atotputernice zeu al nebunilor, ai milă de noi.

În cele din urmă, Jupiter consideră că, atâta vreme cât se află în Senat străini, nu se cade nici să se discute, nici să se ia vreo decizie.

— Eu, domnilor și cinstiți senatori, v-am îngăduit să puneți câteva întrebări, dar, după zgomotul ce-l faceți, oricine ar lua adunarea aceasta drept cea din urmă dintre cârciumi. Pretind să respectați regulamentul Senatului. Ce-are să gândească despre noi omul acesta, oricine ar fi el?

După ce l-au scos afară pe Claudius, primul chemat să-și dea părerea fu venerabilul Ianus. Acesta era Consul desemnat pentru afacerile de după-amiază, urmând să intre în funcție la calendele lui iulie, un bărbat cât se poate de viclean, care vede în permanență simultan înainte și înapoi. Ca unul deprins cu ale Forului, rosti o cuvântare foarte meșteșugită, pe care stenograful n-a putut-o urmări și pe care nu o redau, ca să nu spun alte cuvinte decât a spus el. A vorbit îndelung despre maiestatea zeilor: o asemenea cinstire nu trebuie, zicea el, bagatelizată.

— Odinioară, zeificarea era o treabă măreață; astăzi ați făcut din ea un caraghioslâc. Așadar, ca să nu par că-mi dau cu părerea despre persoană, și nu despre principiu, propun ca pe viitor să nu mai fie zeificat nimeni din cei care: nimeni din cei care, după spusa lui Homer, *mănâncă roadele pământului arat* sau pe care, după același Homer, *îi hrănește pământul dătător de pâine*.

Oricine va fi, în pofida acestui Senatus-consult, zeificat, cu fapta, cu vorba sau în pictură, eu îl dau Larvilor și propun ca la primele jocuri publice să fie biciuit împreună cu gladiatorii recruți.

Diespiter, Zeul Subpământean, fiu al lui Vica Ponta, Zeul Victoriei, și el consul desemnat pentru afacerile de cămătărie. Din asta se ținea, și mai vindea și cetățenii pe ascuns. Hercule se apropie frumușel de dânsul cu un rânjet prietenos și îi șopti ceva la ureche. Așadar, se rosti astfel:

— Ținând seamă că zeul Claudius e rudă de sânge cu zeul August, precum și cu zeița Augusta, bunica lui, pe care însuși a făcut-o zeiță, ce depășește cu mult în învățătură pe toți muritorii, că e spre binele public ca cineva să-l ajute pe Zeul Romulus

Să mănânce cu dragă inimă napi fierbinți¸

consider ca zeul Claudius să fie proclamat de-o seamă cu Olimpienii și să i se acorde toate onorurile și privilegiile zeităţilor în cel mai deplin înţeles al tradiţiei, iar povestirea să fie inclusă în *Metamorfozele* lui Ovidiu.

Părerile erau împărțite și s-ar fi zis că va triumfa Claudius. Căci Hercule, ca să bată fierul cât e cald, alerga de la unul la altul, zicând:

— Nu mă lăsa, e în joc interesul meu; altă dată când ai să ai nevoie de ceva, am să ți-o întorc: o mână spală pe alta.

Atunci se ridică, spre a-și rosti cuvântul, zeul August și o făcu cu o desăvârșită elocvență:

— Domnilor și cinstiți senatori, sunteți martori că de când sunt zeu, n-am scos o vorbă. Îmi văd de ale mele. Dar nu mă mai pot preface, ascunzând o mâhnire pe care rușinea o sporește. De aceea am pus eu pace pe mări și pe uscat? Am potolit războaiele civile, am consolidat Roma cu legi, am împodobit-o cu monumente, ca să...? Nu mai am cuvinte, domnilor și cinstiți senatori. Nimic din câte aș putea spune n-ar egala adâncimea sentimentelor care mă stăpânesc. Nu-mi rămâne decât să recurg la celebra vorbă a ilustrului Messala Corvinus, cel care a fost ales Paznicul Urbei, dar a demisionat spunând: „Mi-e rușine de puterea mea“. Prăpăditul acesta, domnilor și cinstiți senatori, pe care nu l-ai crede în stare să gonească o muscă, îți ucidea un om cât ai zice pește. Dar ce mai stau eu să vorbesc de câți a ucis și cine erau ei?! Privesc la năpraznele din familia mea numai, și nu-mi mai rămân lacrimi pentru calamitățile publice. Voi trece, așadar, peste acestea din urmă și voi vorbi doar de celelalte, deoarece ridichea n-o fi știind grecește, dar eu știu[47], iar un proverb grecesc zice: „Genunchiul e mult mai aproape de trup decât călcâiele“. Individul ăsta pe care-l vedeți aici, care vreme de ani de zile s-a ascuns sub numele meu, mi-a mulțumit ucigându-mi pe cele două Iulii, strănepoatele mele, pe Lesbia, pe Elena lăsând-o să moară de foame, și pe un strănepot, pe Lucius Silanus: ai să judeci, o, Jupiter, dreptatea unei pricini, care, oricum, e a ta. Spune-mi acum, zeule Claudius, cum i-ai putut osândi la moarte pe toți aceștia și pe toate, fără judecată, fără măcar să-i lași să spună un cuvânt? Unde se pot petrece asemenea lucruri? În orice caz, nu în ceruri. Iată, Jupiter domnește de ani de zile și abia dacă l-a apucat odată de-un picior, în marea sa mânie, îl azvârli dincolo de hotarul cerului. Mânios pe nevastă-sa, a atârnat-o în văzduh; dar ce, a omorât-o? Tu ai ucis-o pe Messalina, al cărei unchi mare am fost, ca și al tău. „Habar n-am“, zici. Bătu-te-ar zeii! Mai mare ocară e să

omori în stânga și-n dreapta fără măcar să știi. N-a încetat o clipă să-l prigonească pe Caligula nici după ce a murit. Caligula a trimis pe lumea cealaltă un socru, el a mai adăugat și-un ginere. Caligula l-a oprit pe tânărul Pompei, feciorul lui Crassus Frugi, să-și ia numele „cel Mare"; Claudius i-a redat numele, dar i-a luat capul. Într-o singură familie, nesfiindu-se de noblețea ei, a omorât pe Crassus Frugi, pe tânărul Pompei, pe Scribonia, pe surorile Tristonia, pe Assario, pe Crassus, care, de altminteri, era suficient de tembel ca să poată domni în locul lui Claudius. Priviți la trupul lui, născut din furia cerurilor. Cât despre cum vorbește, să spună ca lumea unul după altul trei cuvinte și primesc să mă ia sclav. Cine se va închina unui asemenea zeu? Cine va crede în el? Dacă ungeți asemenea zei, nu va mai crede nimeni *nici în voi*. În concluzie, domnilor și cinstiți senatori, dacă e adevărat că m-am purtat întotdeauna cu vrednicie față de luminățiile voastre, dacă n-am răspuns nimănui cu asprime, răzbunați-mi ocara. Așa stând lucrurile, iată propunerea mea. Ținând seama — zise el, luându-și tăblițele și citind — că zeul Claudius l-a ucis pe socru-său, Appius Silanus, pe cei doi gineri ai săi, Pompei cel Mare și Lucius Silanus, pe socrul fiicei sale, Crassus Frugi, om care-i semăna așa cum un ou seamănă cu alt ou, pe Scribonia, soacra fiicei lui, pe nevastă-sa Messalina și pe alții atâția, încât nici nu-i mai poți număra, consider că e cazul să fie pedepsit cu toată asprimea, să nu fie pus în libertate pe cauțiune și să fie de îndată exilat, dându-i-se un termen de treizeci de zile spre a pleca din cer și de treizeci de ore spre a părăsi Olimpul.

Propunerea fu votată în unanimitate. Cât ai clipi, Mercur îl luă de grumaz și-l târî în Infern:

De unde, pe cât pare, nimeni nu s-a întors.

Pe când coborau pe Via Sacra, Mercur întrebă ce e cu gloatele acelea de oameni: nu sunt cumva funeraliile lui Claudius? Era, într-adevăr, o splendoare de înmormântare și nu se cruțase nicio cheltuială, ca să se vadă că e vorba de un zeu. Erau atâția flautiști, corniști și o fanfară cu tot felul de alămuri, încât Claudius însuși i-ar fi putut auzi. Toți erau voioși și veseli, cetățenii Romei umblau forfota încolo și încoace, de parcă ar fi fost liberi. Numai Agathon și câțiva avocați jeleau, și de data asta chiar din suflet. Avocații pledanți ieșeau din umbră, palizi, slăbănogi, abia trăgându-și sufletul, ca niște înviați din morți. Unul dintr-înșii, văzându-i pe avocați cum se adună în jurul căpeteniei lor și-și plâng soarta, merse la dânșii și le spuse:

— V-am spus eu, trebuia să se termine odată Sărbătoarea asta a Nebunilor.

Văzându-și funeraliile, Claudiu pricepu că e mort, căci un cor uriaș îl bocea în versuri anapeste:

Plângeți răzbit
Lacrime ropot!
Fiarbă, cernit,
Forumul tot:
Ne-a fost lăsat
Falnic bărbat,
Fără de seamăn,
Cu nimeni geamăn,
N-aveam tihnire,
Dintr-o pornire
Știa învinge
Fugarul iute,
Parții rebeli
Să-i buimăcească,
Perșii, din arc,
Să-i urmărească.
Săgeți în zbor
Neiertător
Vrăjmașu-l aflau
Și-l potopeau,
Mezii dând dosul,
Mâncând pământul
Să-și spele osul.
Sili Bretanii
De peste zări
Și peste mări,
La fel Briganții
Cu-azuriu scut
Capul să-și plece
Din început,
Lui Romulus fie
Supuși pe vecie,

Oceanul însuși
Împărătească
Roma slăvească.
Plângeți, jeliți
Ăst mare om,
Dintre zoriți
Cel mai cu zor
Judecător,
Ce judeca
Părțile-n sfadă
Ascultând una
Și-ades niciuna.
Lui se cuvine
Jilțul să-i deie
Judecătorul
Peste poporul
De umbră mută,
Având sub sceptru
Mândre cretane
Cetăți o sută.
Jeliți, jeliți
Voi, avocați,
Tagmă venală,
Și hărniciți
La pricopseală!
Jeliți și voi,
Proaspeți poeți,
Dar mai vârtos,
Voi, cin zelos,
Averi și haruri
Jucând în zaruri.

Claudius era fericit auzindu-și osanalele și ar fi vrut să prelungească spectacolul. Însă Mercur, crainicul zeilor îl înhață și, îmbrobodindu-i capul, ca să nu-l poată cunoaște cineva, îl târăște prin Câmpul lui Marte și, între Tibru și Calea Acoperită, îl coboară în Infern. Apucând pe o scurtătură, libertul

Narcissus o luase înainte, ca să-și primească stăpânul. Cu fața senină și odihnită, ca unul care venea de la băi, îl întâmpină și-i zice:

— Ce caută, oare, zeii printre oameni?

— Ia-o din loc — îi spune Mercur — și vestește-ne sosirea.

Narcissus își ia zborul, mai iute decât gândul. Drumul coboară în pantă dulce, și, așa cum adeverea Vergiliu pe undeva, se coboară ușor, astfel încât, cu toată podagra lui, ajunge cât ai clipi din ochi la porțile lui Pluto, unde sta culcat Cerber sau, cum îi zice Horațiu, „fiara cea cu o sută de capete". Narcissus se zăpăcește oleacă (nu era deprins decât cu cățelușa lui albicioasă, pe care o adora), văzând în fața lui dulăul acela negru și flocos, cu care, zău, n-ar vrea nimeni să se întâlnească pe întuneric. Zice totuși tare:

— Sosește Claudius!

Drept răspuns, se aud deodată urale și își face apariția un batalion de stafii, incantând binecunoscutul cuplet:

L-am regăsit, l-am regăsit,
O, ce bucurie, căci l-am regăsit!
Aplaudați, l-am regăsit
Pierdut era, acum e regăsit.

Erau printre aceștia Caius Silius, Consul desemnat, Iuncus, fostul pretor, Sextus Traulus, Marcus Helvius, Trogus Cotta, Vettius Valens, Fabius, cavaleri romani pe care Narcissus îi trimisese la moarte. La mijloc sta și cânta Mnester actorul, pe care Claudius îl scurtase de cap ca să-l facă mai frumos. Dau fuga spre Messalina (vestea sosirii lui Claudius se răspândise cu iuțeală) întâi liberții Polybius, Myron, Harpocras, Amphaeus, Pheronactus, toți pe care Claudius îi rânduise să-i pregătească pretutindeni primirea, nevrând a merge nicăieri neînsoțit; apoi cei doi prefecți, Iustus Catonius și Rufrius Pollo; apoi prietenii săi Saturninus Lusius, Pompeius Pedo, și cei doi frați Asinius, Lupus și Celer și, în sfârșit, Lesbia, fiica fratelui lui, Elena, fiica surorii lui, ginerii, socrii, soacrele, pe scurt toate rudele lui apropiate și, în rânduri strânse, ies în întâmpinarea lui Claudius. Cum îi văzu, Claudius exclamă:

— Ia te uită, numai prieteni! *Voi* cum de-ați ajuns aici?

— Mai întrebi — face Pompeius Pedo — călăule, măcelarule, mai întrebi cum am ajuns? Cine altul decât tine ne-a trimis aici, ucigașule, care i-ai răpus pe toți care ți-au fost prieteni? Haidem la judecată, am să-ți arăt eu unde-i curtea.

Îl duse la tribunalul lui Aeacus. Acesta cerceta afacerile de omor, potrivit legii Cornelia. Pedo solicită punerea lui Claudiu sub acuzare și semnează plângerea: „Asasinarea a treizeci și cinci de senatori, a două sute și unu cavaleri romani și a altor cetățeni, câtă frunză și câtă iarbă“. Claudiu nu-și găsește avocat. Atunci se înfățișează Publius Petronius, vechiul lui prieten, orator la fel de iscusit ca și Claudiu, și se oferă să-l apere. Tribunalul îl respinge. Pompeius Pedo își dezvoltă rechizitoriul, strigând cât îl ține gura. Avocatul apărării dă să răspundă. Aeacus, prea dreptul judecător, îl oprește și, ascultând o singură parte, îl osândește zicând: „Facă-i-se precum a făcut și dreptate va fi“.

Se așternu o tăcere deplină. Erau uluiți de asemenea procedură novatorie; ziceau cu toții că e fără precedent. Lui Claudius, însă, i se părea mai degrabă nedreaptă decât novatorie. Se dezbătu îndelung despre ce anume pedeapsă urmează să i se aplice. Unii ziceau că Sisif își cară cam de mult piatra, alții că Tantal va pieri de sete dacă nu i se va veni în ajutor, alții că ar fi cazul să se mai împiedice o dată roata bietului Ixion: decizia fu însă să nu fie lăsat la vatră niciunul dintre veteranii aceștia, ca nu cumva Claudiu să conceapă și el, pentru viitor, o speranță asemănătoare. Se decise că trebuie pusă o pedeapsă nouă, să se născocească o muncă zadarnică, cu iluzia unei năzuințe fără țel și soroc. Atunci Aeacus îi poruncește să joace zaruri cu un cornet spart în fund. Iar Claudiu și purcese să alerge după zarurile care-i scăpau întruna și nu isprăvea nimic.

Căci, spart în fund, cornetul îl păcălea la zaruri
Când le-auzea în zornet și da să le azvârle:
Zorea să le găsească și le afla degrabă,
Înfrigurat să joace cum șartul o cerea,
Dar geaba osteneala: ele-i fugeau din mână
Și ca-ntr-o cruntă ghină canonul se urma.
Aidoma cu Sisif ajuns pe vârf de munte,
Povara-i de osândă devale o scăpa.

Dar deodată se ivi nimeni altul decât Gaius Caligula. „Păi ăsta-i sclavul meu! spuse Caligula. Să mi se dea mie!“ Aduse și martori care l-au văzut cum îl bătea el pe Claudius cu cureaua, cu varga și cu pumnii. Tribunalul i-l adjudecă pe Claudius lui Caligula. Acesta i-l dăruiește lui Aeacus. Acesta îl predă libertului său, Menandru, ca să-l ajute la arhivă.

Urmare

Seneca a fost silit să se sinucidă în anul 65 al d.Hr., la porunca lui Nero. Supraviețuise mai tuturor personajelor din povestirea aceasta. Britannicus a fost otrăvit în anul 55 d.Hr. Pallas, Burrus, Domitia, cei care mai rămăseseră din neamul Silanușilor, Octavia, Antonia, Faustus Sulla, niciunul n-a murit de moarte bună. Agrippinilla și-a pierdut influența asupra lui Nero după primii doi ani de domnie ai acestuia, dar și-a recâștigat-o pentru câtva timp, îngăduindu-i să aibă legături incestuoase cu ea. A încercat apoi s-o asasineze trimițând-o în largul mării pe o navă fragilă, care s-a rupt în două la o apreciabilă depărtare de țărm. Totuși, ea a fost în stare să înoate, nevătămată, până la mal. În cele din urmă, Nero a trimis niște soldați s-o omoare. A pierit curajos, ordonându-le s-o înjunghie în pântecele care găzduise cândva un fiu așa de monstruos. Când, în anul 68 d.Hr. Nero a fost declarat inamic public de către Senat și ucis de un servitor la propria sa cerere, n-a mai rămas în viață niciun membru al familiei imperiale care să-i urmeze. În anul 69 d.Hr., un an al anarhiei și războiului civil, s-au perindat unul după altul patru Împărați, și anume: Galba, Othon, Aulus Vitellius și Vespasian. Vespasian a domnit cu blândețe și a întemeiat dinastia flaviană. Republica n-a mai fost niciodată restabilită.

---

35. După textul latin stabilit de René Waltz, Sénèque, *L'apocoloquintose*, Paris, Belles-Lettres, 1934.

36. E vorba de un senator, care a mărturisit sub jurământ că a văzut-o pe Drusilla suindu-se la ceruri și a primit pentru aceasta o importantă recompensă bănească.

37. Diana.

38. Vergiliu, *Georgicele*, IV, 90 (unde e vorba de trântorii stupilor).

39. Homer, *Odiseea*, I, ed. cit., p. 70.

40. Idem, IX, p. 39.

41. Procurator, sub August, al Galiei Lugduneze, Licinius lăsase amintirea unui tiran și spoliator.

42. Oceanul Atlantic.

43. Argos.

44. Colina pe care era clădit orașul Lyon.

45. Fluviul Saône.

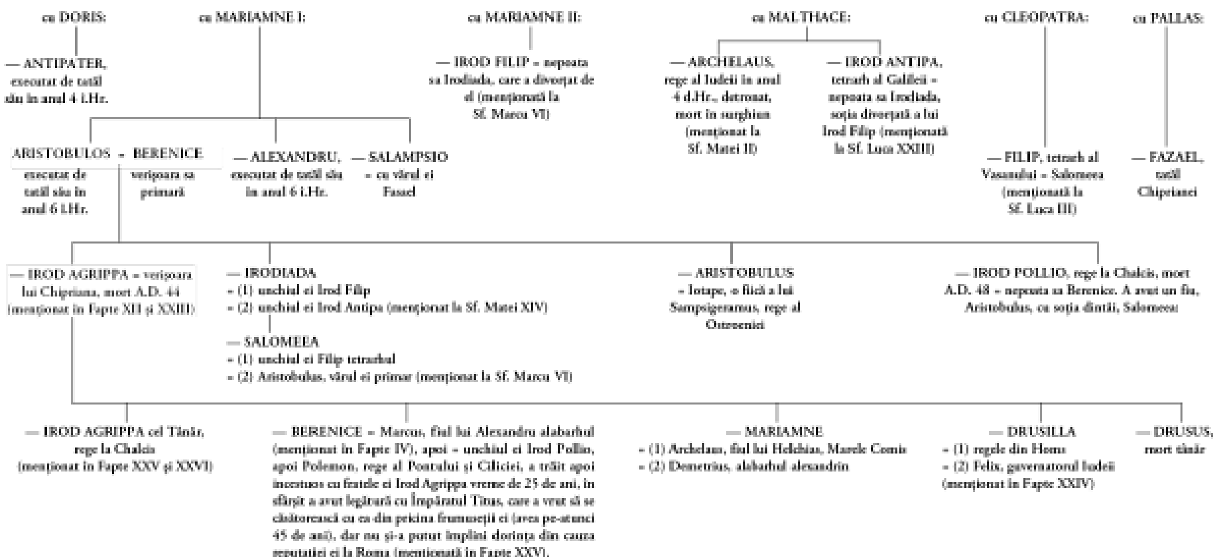
46. Paragraful îi aparține autorului.

47. În manuscris, *sormea*, care-i lipsit de sens; iar editorii propun *soror mea*. Dar lui August, al cărui stil e reprodus aici, nu-i poate fi, desigur, atribuită exprimarea „*Sora mea* nu știe grecește, dar eu știu". Singura lui soră a fost învățata Octavia. Propun forma mai simplă și mai fericită *surmea*, care, în egipteană, înseamnă ridiche, folosită de romani drept vomitiv (n.a.).

FAMILIA REGALĂ A IROZILOR

IROD CEL MARE, fiul lui Antipater, guvernatorul Iudeii, și al unei prințese arabe (menționat la Sf. Matei, II) s-a căsătorit cu:

1. Doris
2. Mariamne I, nepoata regelui Hyrcanus
3. Două nepoate de frate, numele necunoscute
4. Mariamne II, fiica lui Simon, Marele Preot
5. Malthace, o samariteancă
6. Cleopatra din Ierusalim
7. Pallas
8. Fedra, mama uneia Roxana
9. Elpis, mama uneia Salomeea
și a avut copii:

Nota autorului

„Moneda de aur“ folosită aici ca standard financiar este latinul *aureus*, care valorează 100 de sesterți, sau 25 de dinari din argint („monede de aur“): se poate crede că valoarea ei este de o liră sterlină sau cinci dolari americani (de dinainte de război). „Mila“ este mila romană, cu vreo treizeci de pași mai scurtă decât mila engleză. Pentru datele istorice mi s-a părut mai la îndemână să folosesc periodizarea creștină; periodizarea greacă, folosită de Claudius, debuta cu prima olimpiadă, care a avut loc în 776 î. Hr. La fel, au fost folosite cele mai familiare denumiri geografice: Franța în loc de Gallia Transalpină, pentru că Franța acoperă aproximativ aceeași arie teritorială și ar fi fost lipsit de consecvență să folosesc pentru orașe ca Nîmes și Boulogne ori Lion numele lor moderne — căci cele clasice n-ar fi recunoscute de toată lumea — dacă le-am localiza în Gallia Transalpină sau, cum o numesc grecii, Galatia (denumirile geografice grecești sunt foarte neclare: Germania era numită „Țara celților“). La fel, au fost folosite cele mai familiare forme onomastice: Livy în loc de Titus Livius, Cymbeline pentru Cunobelinus, Marc Antoniu pentru Marcus Antonius. Claudius scrie în greacă, limba învățaților în acea perioadă, lucru care explică lămurirea grijulie a glumelor și traducerea pasajelor din Ennius citate de el în original. Câțiva recenzenți ai volumului *Eu, Claudius, Împărat*, volumul ce precedă *Claudius Zeul*, au sugerat că în timp ce scriam abia dacă am consultat *Analele* lui Tacit și *Viețile celor 12 Cezari* a lui Suetoniu, le-am combinat și am completat cu „puterea imaginației“. N-a fost așa și nu e cazul nici pentru volumul de față. Printre scriitorii clasici de la care am împrumutat informații pentru conceperea lui *Claudius Zeul* se numără: Tacit, Dio Cassius, Suetoniu, Plinius, Varro, Valerius Maximus, Orosius, Frontinius, Strabo, Cezar, Columella, Plutarh, Flavius Josephus, Diodorus Siculus, Photius, Xiphilinus, Zonaras, Seneca, Petronius, Juvenal, Philon din Alexandria, Celsus, autorii Faptelor Apostolilor și ai pseudobibliilor lui Nicodim și St. James și chiar pe Claudius, prin scrisorile și discursurile rămase după el. Doar câteva întâmplări redate aici nu au acoperirea unei autorități în domeniu, dar sper că tot ce am scris e credibil din punct de vedere istoric. Niciun personaj nu e

inventat. Cel mai greu de scris a fost, din cauza sărăciei referințelor contemporane, despre înfrângerea lui Caractacus de către Claudius. Pentru o imagine plauzibilă a druizilor britanici m-am ajutat de câteva studii clasice și de împrumuturi din studiile arheologice asupra vechii culturi celte și de studii asupra culturii megalitice moderne din Noile Hebride, unde dolmenele și menhirii sunt încă folosiți în ceremonii. Am avut în mod deosebit grijă ca, în descrierile inspirate de creștinismul incipient, să nu inventez noi conflicte; dar am citat unele vechi, căci Claudius însuși era în dezacord cu biserica și își obținea mare parte din informațiile despre religiile orientale de la vechiul lui prieten din școală, Irod Agrippa, regele evreu care l-a executat pe Sfântul Ioan și l-a închis pe Sfântul Petru. Îi mulțumesc din nou domnișoarei Laura Riding pentru lectura grijulie a manuscrisului și pentru multele sugestii care m-au ferit de nepotriviri literare. Îi mulțumesc, de asemenea, pilotului T.E. Shaw, care a citit cartea înainte de publicare. Domnișoara Jocelyn Toynbee, profesor de istorie clasică la Newnham College, Cambridge, m-a ajutat de asemenea și îi sunt deosebit de recunoscător. Trebuie să amintesc și datoria pe care o am față de monografia lui Claudius realizată de Arnold Momigliano, recent publicată la Oxford University Press.